

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ (ΙΑΚΑ)**

Θεόδωρος Γ. Παλιούγκας

**ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ
ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΑΣΓΙΔΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ**

Μέρος Α΄. Κείμενο

Διδακτορική Διατριβή

[Βόλος 2018]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
IA. Η παλαιότερη έρευνα	7
IB. Το αντικείμενο και ο σκοπός της έρευνας	15
ΙΓ. Τα χρονολογικά όρια	16
ΙΔ. Η μέθοδος	17
ΙΕ. Η διάρθρωση της μελέτης	17
II. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	21
IIA. Γεωμορφολογία	23
IIB. Υδάτινα συστήματα	24
III. ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	25
IIIA. Αρχαιολογικά δεδομένα	27
IIIB. Κεραμική	28
IIIG. Ποικίλα ευρήματα	29
IV. ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ	31
IVA. Αρχαιολογικά δεδομένα	33
IVB. Οικοδομικά κατάλοιπα	34
IVΓ. Κεραμική	34
IVΔ. Ποικίλα ευρήματα	35
IVE. Ζωοαρχαιολογικό υλικό	36
IVΣΤ. Οστρεοαρχαιολογικό υλικό	37

V. ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ	39
VA. Αρχαιολογικά δεδομένα	41
VB. Οικοδομικά κατάλοιπα	42
VG. Ταφικά κατάλοιπα	43
Γ1. Τάφος 1	44
Γ2. Τάφος 2	45
VD. Κεραμική	45
VE. Ποικίλα ευρήματα	47
 VI. ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ	 49
VIA. Αρχαιολογικά δεδομένα	51
VIB. Ταφικά κατάλοιπα	53
B1. Τάφος 1	53
B2. Τάφος 2	54
B3. Τάφος 3	55
VIΓ. Κεραμική	55
VID. Ποικίλα ευρήματα	58
 VII. ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΣΙΔΗΡΟΥ	 61
VIIA. Αρχαιολογικά δεδομένα	63
VIIΒ. Οικοδομικά κατάλοιπα	63
VIIΓ. Ταφικά κατάλοιπα	64
Γ1. Τάφος 1	64
Γ2. Τάφος 2	65
VIIΔ. Κεραμική	66
Δ1. Πρωτογεωμετρική – Υποπρωτογεωμετρική περίοδος	66
Δ2. Ύστερη Γεωμετρική περίοδος	69
 VIII. ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ	 73
VIIIA. Ιστορικό πλαίσιο	75
VIIIB. Αρχαιολογικά δεδομένα	79
VIIIΓ. Οικοδομικά κατάλοιπα	80
VIIIΔ. Κεραμική	84
Δ1. Επέσασκτη κεραμική	84

Δ1.1. Κεραμεική ανατολικής Ελλάδας	86
Δ1.2. Κορινθιακή κεραμεική	89
Δ1.3. Κορινθιάζουσα κεραμεική	93
Δ1.4. Κεραμεική «αργείου μονόχρωμου» ρυθμού	94
Δ1.5. Λακωνική κεραμεική	95
Δ1.6. Αττική κεραμεική	95
1.6.1. Εμπορικοί αμφορείς του τύπου «SOS»	95
1.6.2. Μελανόμορφη κεραμεική	97
1.6.3. Μελαμβαφής κεραμεική	102
Δ2. Εγχώρια κεραμεική	103
VIIIΕ. Ποικίλα ευρήματα	105
 ΙΧ. ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	 107
ΙΧΑ. Ιστορικό πλαίσιο	109
ΙΧΒ. Αρχαιολογικά δεδομένα	115
ΙΧΓ. Οικοδομικά κατάλοιπα	115
Γ1. Δημόσια οικοδομήματα	115
Γ2. Οικίες – Οδοί	119
ΙΧΔ. Οχύρωση	123
ΙΧΕ. Νεκροταφεία	126
ΙΧΣΤ. Κεραμεική	128
ΣΤ1. Αττική κεραμεική	128
1.1. Ερυθρόμορφη κεραμεική	128
1.2. Μελανόμορφη και μελανόγραφη κεραμεική	133
1.3. Μελαμβαφής κεραμεική	134
 Χ. ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ	 137
 ΧΙ. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ	 147
 ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ	 339
 ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	 343
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	 345

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΙΑ. Η παλαιότερη έρευνα

Την ένδειξη «Λάρισα, Αύγ.(ουστος) 1906», γραμμένη με μολύβι, φέρει το πρώτο δείγμα κεραμικής των προϊστορικών χρόνων που καταγράφηκε από τη θέση της πόλης: πρόκειται για το πόδι μεγάλου μινύειου κυπέλλου της Μέσης Εποχής του Χαλκού (αρ. 41), το οποίο περισυλλέχθηκε από τον Α. Σ. Αρβανιτόπουλο κατά την επίσκεψή του στην πόλη τον Αύγουστο του 1906, δύο μήνες μετά τον διορισμό του ως Εφόρου Αρχαιοτήτων Θεσσαλίας, με έδρα τον Βόλο (1906–1926). Σε αυτή ή σε κάποια άλλη από τις επισκέψεις του στη Λάρισα, η διάνοιξη ενός φρέατος, βάθους 20μ., στον λόφο της Ακρόπολης, δίπλα στο οθωμανικό μπεζεστένι¹, του πρόσφερε την ευκαιρία να παρατηρήσει τις επιχώσεις στο υψηλότερο σημείο του λόφου, επισημαίνοντας, για πρώτη φορά, «...στρώματα τῆς γεωμετρικῆς, (μυκηναίας), χαλκῆς καὶ νεολιθικῆς περιόδου.»².

Η μικρή αυτή –προδρομική κατά κάποιον τρόπο– «στρωματογραφική» έρευνα του Αρβανιτοπούλου ενέτασσε τη Λάρισα στον χάρτη των προϊστορικών θέσεων της Θεσσαλίας, που είχε αρχίσει ήδη να καταρτίζεται κατά την πρώτη δεκαετία του 20ού αι. μέσα από τις τοπογραφικές έρευνες του Επιμελητή Αρχαιοτήτων Ν. Ι. Γιαννοπούλου, του καθηγητή Χ. Τσουντα και των Άγγλων αρχαιολόγων Α. J. B. Wace και Μ. S. Thompson³.

1. Ο Αρβανιτόπουλος (1910, 174) σημειώνει «...παρὰ τὸ φρούριον...», καθώς έτσι χαρακτηρίζει τα ερείπια του οθωμανικού μπεζεστενίου (bezesten). Για το μνημείο, βλ. αναλυτικά Παλιούγκας 2007, 622–628.

2. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1910, 174. Γενικά για τις έρευνες του Α. Σ. Αρβανιτοπούλου στη Θεσσαλία, βλ. Gallis 1979, 5–10.

3. Για τις τοπογραφικές αυτές έρευνες, βλ. Gallis 1979, 3–5, 10–13· Γαλλής 1992, 17–18· Κούγκουλος 1997, 59 κ.εξ.

Έκτοτε και έως την ουσιαστική έναρξη των ανασκαφών, κατά το β' ήμισυ του 20ού αι., οι αναφορές των ερευνητών στη Λάρισα των προϊστορικών χρόνων περιορίζονταν στις γενικές αυτές παρατηρήσεις του Αρβανιτοπούλου⁴.

Μετά την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο Α. G. Hunter (1953) αναφέρει θραύσματα μονόχρωμων αγγείων της Χαλκοκρατίας από τον λόφο της Ακρόπολης⁵.

Τις πρώτες ανασκαφικές έρευνες στη σύγχρονη εποχή πραγματοποιεί ο Έφορος Αρχαιοτήτων Ν. Μ. Βερδελής, το 1955⁶. Έντεκα έτη αργότερα (1966), ο Έφορος Αρχαιοτήτων Δ. Ρ. Θεοχάρης εξετάζοντας ένα «...τυχαῖον σκάμμα, ὅπισθεν τοῦ Νοσοκομείου Λαρίσης, κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ,...» εντοπίζει αδιατάρακτη επίχωση της Υστεροελλαδικής περιόδου⁷.

Το φθινόπωρο του 1970, και με αφορμή την τυχαία εύρεση κιβωτιόσχημου τάφου της Μέσης Εποχής του Χαλκού κατά την εκτέλεση δημοτικών έργων στη δυτική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης (Πίν. 80α–β), ο τότε Επιμελητής Αρχαιοτήτων Κ. Ι. Γαλλής πραγματοποιεί την πρώτη συστηματική ανασκαφική διερεύνηση των εκεί επιχώσεων, η οποία, μολονότι μικρής κλίμακας, απέδωσε σημαντικά αποτελέσματα: διανοίχθηκαν στο πρηνές του λόφου δύο στρωματογραφικές τομές, συνολικού ύψους 9μ., στην κατώτερη από τις οποίες (Τομή Α'), ύψους 5μ., επισημάνθηκαν και ερευνήθηκαν επτά επάλληλα οικιστικά στρώματα της Εποχής του Χαλκού (Πίν. 77α–β). Στους πίνακες των εικόνων που συνόδευαν τη σχετική έκθεση του Γαλλή στο *Αρχαιολογικὸν Δελτίον* του επόμενου έτους, παρουσιαζόταν, για πρώτη φορά, κεραμεική προϊστορικών χρόνων από τη Λάρισα⁸.

Την άνοιξη του 1971, και με αφορμή εργασίες εγκατάστασης υποσταθμού της ΔΕΗ στη ΔΝΔ πλευρά του λόφου, σε άμεση γειτνίαση με τις στρωματογραφικές τομές του 1970, ο Γαλλής πραγματοποιεί σωστική ανασκαφική έ-

4. Βλ. Fimmen 1921, 2· Stählin 1924α, 97 (πρβλ. Stählin 2008, 187–188)· Αξενίδης 1947α, 19· Θεοχάρη 1960, 49· Αλιν 1962, 138, 147, Nr. 1· Hope Simpson 1965, 150–151, no. 504.

5. Βλ. Hunter [1953], 11: “From the Acropolis at Larissa came Γ3 sherds.”.

6. Βλ. Βερδελής 1958α, 29. Για τις έρευνες του Ν. Μ. Βερδελή στη Λάρισα, βλ. Θεοχάρη 1960, 49, σημ. 1· Gallis 1979, 14.

7. Βλ. Θεοχάρης 1966, 254 [Λάρισα (β)]. Για τις έρευνες του Δ. Ρ. Θεοχάρη στη Θεσσαλία, βλ. Gallis 1979, 14–17.

8. Βλ. Γαλλής 1971, 300–302, σχ. 1, πίν. 263–266.

ρευνα (Πίν. 77β, 81α), η οποία φέρει στο φως κεραμική της Πρώιμης, καθώς και οικοδομικά και ταφικά κατάλοιπα της Μέσης Εποχής του Χαλκού⁹.

Η ίδρυση της *Έφορείας Αρχαιοτήτων Λαρίσης*, με έδρα τη Λάρισα, το 1973, εγκαινίασε νέα περίοδο στην αρχαιολογική έρευνα της πόλης, η οποία συνέπεσε με σημαντική –κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980– αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας σε αυτή. Σε μία από τις πρώτες σωστικές ανασκαφές της νεοσύστατης Υπηρεσίας, την άνοιξη και στις αρχές του θέρους του 1977, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα (οδός Δήμητρος 25), στην ανατολική πλευρά της Ακρόπολης, αποκαλύπτονται εκτεταμένα οικοδομικά λείψανα της Μέσης Εποχής του Χαλκού (Πίν. 83)¹⁰, ενώ περισυλλέγεται κεραμική όλων των περιόδων της Χαλκοκρατίας.

Στο πεδίο των δημοσιεύσεων, χάρις στις ανασκαφικές έρευνες της δεκαετίας του 1970, η Λάρισα έλαβε μία θέση στις μελέτες των ερευνητών που ασχολήθηκαν έκτοτε με θέματα της Θεσσαλίας των Προϊστορικών χρόνων, όπως ήταν αυτές των E. Hanschmann¹¹, F. Schachermeyr¹², R. Hope Simpson και O. T. P. K. Dickinson¹³, D. Leekley και N. Efstratiou¹⁴, B. Feuer¹⁵, J. Maran¹⁶, K. Θ. Συριοπούλου¹⁷, E. Christmann¹⁸ κ.ά. Ξεχωρίζουν, ανάμεσα στις παραπάνω, οι εργασίες των E. Hanschmann, J. Maran και E. Christmann, οι οποίοι αναφέρονται και σε ειδικότερα θέματα κεραμικής, σχολιάζοντας συγκεκριμένα δείγματα που είχαν γίνει, ήδη, γνωστά από τη Λάρισα¹⁹.

9. Βλ. Γαλλής 1972α.

10. Βλ. Τζιφάλιας 1980β, 288.

11. Βλ. Hanschmann – Milošić 1976, 110, 118· Hanschmann 1981, 126.

12. Βλ. Schachermeyr 1976α, 223, 279, Karte: Nr. 113· Schachermeyr 1976β, 182, Karte: Nr. 102.

13. Βλ. Hope Simpson – Dickinson 1979, 281, no. H 23.

14. Βλ. Leekley – Efstratiou 1980, 144.

15. Βλ. Feuer 1983, 23, 43, 121, 124, 209, nos 29–30.

16. Βλ. Maran 1992, 242–243, 290–291, Abb. 15: Nr. 21 (Larisa-Phrourion).

17. Βλ. Συριοπούλου 1994–1995, Α' 109–110 (αρ. 158), 366 (αρ. 129), 620 (αρ. 65) – Β' 840 (αρ. 11), 968 (αρ. 30), 1071 (αρ. 51), 1174 (αρ. 58).

18. Βλ. Christmann 1996, 242–243, Karte 1: Nr. 34 [Larisa-Phrourion (Larisa 1)].

19. Βλ. Hanschmann – Milošić 1976, 118· Hanschmann 1981, 126· Maran 1992, 242–243, 292–295, Abb. 16–19· Christmann 1996, 247–248, 250, Karten 4–5, 7.

Στο μεταξύ, ο Κ. Ι. Γαλλής συγκεντρώνει το σύνολο των αρχαιολογικών δεδομένων για την κατοίκηση στον λόφο της Ακρόπολης, και η θέση, ως Λάρισα 1, εντάσσεται στον κατάλογο του έργου του, *Ατλας προϊστορικών οικισμών της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας* (1992), το οποίο έθεσε νέες βάσεις για την περαιτέρω μελέτη της προϊστορικής οικιστικής στον θεσσαλικό χώρο²⁰.

Ως θέση με ευρήματα των Πρώιμων Ιστορικών χρόνων, η Λάρισα εμφανίζεται στην αρχαιολογική βιβλιογραφία το 1910, με τη γενική εκείνη αναφορά του Αρβανιτοπούλου στην ύπαρξη στρώματος της Γεωμετρικής περιόδου στον λόφο της Ακρόπολης²¹. Πολλά έτη αργότερα, η σύγχρονη έρευνα καταγράφει τη θέση με βάση τη μαρτυρία ενός τυχαίου και, αβέβαιης προέλευσης, ευρήματος: ενός υποπρωτογεωμετρικού σκύφου με κρεμάμενα ημικύκλια (Πίν. 125α–β), την παρουσία του οποίου έκανε γνωστή πρώτος ο V. R. d' A. Desborough, το 1952²², και δημοσίευσε, έξι έτη αργότερα, ο N. M. Βερδελής στην κλασική μονογραφία του, *Ο Πρωτογεωμετρικός ρυθμός τῆς Θεσσαλίας*²³.

Η θέση, ωστόσο, της πόλης στον χάρτη των τόπων με ευρήματα των Πρώιμων Ιστορικών χρόνων τεκμηριώθηκε ουσιαστικά με την εύρεση ενός πρωτογεωμετρικού κιβωτιόσχημου τάφου στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση (οδός Θ. Μανωλάκη 4), τον Απρίλιο του 1976²⁴, και με την αποκάλυψη οικοδομικών καταλοίπων της Γεωμετρικής περιόδου στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα (οδός Δήμητρος 25), τον Απρίλιο του επόμενου έτους (Πίν. 85)²⁵. Έκτοτε, και λόγω της απουσίας άλλων στοιχείων, οι δευτερογενείς καταγραφές και οι όποιες αναφορές των ερευνητών –όπως των R. Hope Simpson και O. T. P. K. Dickinson²⁶, B. Feuer²⁷, R. Kearsley²⁸, Κ. Θ. Συριοπούλου²⁹, Α.

20. Βλ. Γαλλής 1992, 136–138 (θέση Λάρισα 1, Φρούριο ή Λόφος του Αγίου Αχιλλίου, ΑΤΑΕ 291).

21. Βλ. παραπάνω, και σημ. 2

22. Βλ. Desborough 1952, 133, 153, 169 (no. 9), 189, 190.

23. Βλ. Βερδελής 1958, 27, αρ. 53, εικ. 18. Δεύτερο αγγείο –τυχαίο, επίσης, εύρημα– έκανε γνωστό στην έρευνα η Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 67–68, 271–272, πίν. 32α. Για το αγγείο, βλ. *Κατάλογος Ευρημάτων*, αρ. 124 (Πίν. 127).

24. Βλ. Τζαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (γ)].

25. Βλ. Τζαφάλιας 1980β, 288.

26. Βλ. Hope Simpson – Dickinson 1979, 281, no. H 23.

27. Βλ. Feuer 1983, 209, no. 29.

Mazarakis Ainian³⁰, Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού³¹, Α. Τζιαφάλια και Α. Ζαούρη³², Ι. S. Lemos³³, C. Morgan³⁴, Α. Π. Γούναρη³⁵ κ.ά.– βασίζονταν αναγκαστικά στα παραπάνω, μεμονωμένα, ευρήματα.

Για τη Λάρισα της Αρχαϊκής περιόδου οι αρχαιολογικές μαρτυρίες, έως το τέλος, σχεδόν, της δεκαετίας του 1970, περιορίζονταν σε ένα, αβέβαιης προέλευσης, τμήμα κορμού κούρου³⁶. Για πρώτη φορά, το 1977, η σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα έφερε στο φως ένα μικρό σύνολο τοίχων των χρόνων αυτών (Πίν. 85)³⁷. ωστόσο, η ποσότητα, και κυρίως, η ποιότητα της αρχαϊκής κεραμικής που περισυλλέχθηκε, αντιστάθμισε την πενιχρή εικόνα των οικοδομικών καταλοίπων.

Ακολούθησε η σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)], στο οποίο, με την υποδειγματική εργασία της Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, αποκαλύφθηκαν τμήμα οικίας των Ύστερων Αρχαϊκών χρόνων (Πίν. 86α–β) και σημαντικά δείγματα αττικής μελανόμορφης, ερυθρόμορφης και μελαμβαφούς κεραμικής. Τα πορίσματα της έρευνάς της πλούτισαν σημαντικά τις γνώσεις μας για την οικιακή αρχιτεκτονική, την έκταση της αρχαϊκής πόλης και τη μορφολογία του εδαφικού αναγλύφου της περιοχής³⁸.

Από τις νεώτερες έρευνες ξεχωρίζει για τη μεθοδικότητα, με την οποία διενεργήθηκε, η σωστική ανασκαφή του Γ. Τουφεξή στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη [οδός Ασκληπείου 7 (1993)], στο οποίο μια βαθιά στρωματογραφική τομή έδωσε τη δυνατότητα να ερευνηθούν μεταξύ άλλων επιχώσεις της Ύστερης Γεωμετρικής και Πρώιμης Αρχαϊκής περιόδου, για πρώτη φορά στην πε-

28. Βλ. Kearsley 1989, 41 (no. 106), 73, 78, 82, 87 (τύπος 2a), fig. 22, pl. 4d.

29. Βλ. Συριόπουλος 1983–1984, Α΄ 181· Συριόπουλος 1994 – 1995, Β΄ 1290, αρ. 87.

30. Βλ. Mazarakis Ainian 1997, 114–115.

31. Βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 39 (αρ. 12), σχ. 1.

32. Βλ. Τζιαφάλιας – Ζαούρη 1999, 143, εικ. 1, αρ. 18.

33. Βλ. Lemos 2002, 237.

34. Βλ. Morgan 2003, 89–90.

35. Βλ. Γούναρης 2006, 177 (πίν. Α: 54), 184 [αρ. 54 (θέση Ι)].

36. Βλ. Brommer 1940, 107–108, Taf. 69· Biesantz 1965, 29 (Nr. L 4), 117, Taf. 28.

37. Βλ. Τζιαφάλιας 1980β, 288.

38. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85–86.

ριοχή της «κάτω πόλης», και να περισυλλεχθεί ενδιαφέρουσα κεραμική (Πίν. 87)³⁹.

Το πρώτο οικοδόμημα της Κλασικής περιόδου ήλθε, τυχαία, στο φως, το 1915, κατά τη διάρκεια εργασιών εκσκαφής στο ανατολικό άκρο της σημερινής οδού Ι. Παπακυριαζή. Με μικρή ανασκαφή που πραγματοποίησε στο σημείο ο Αρβανιτόπουλος, αποκάλυψε τα κατάλοιπα ημικυκλικού κτηρίου, το οποίο χρονολόγησε στον 4ο αι. π.Χ. και ταύτισε, με επιφύλαξη, με το Ωδείο της πόλης⁴⁰.

Δεκαετίες αργότερα (1955), και σε μικρή απόσταση από το σημείο της παραπάνω ανασκαφής του Αρβανιτοπούλου, σε οικόπεδο της ΒΔ γωνίας της πλατείας Εθνάρχου Μακαρίου (Ταχυδρομείου), ο Βερδελής αποκάλυψε κατάλοιπα οικοδομήματος της ίδιας περιόδου, τα οποία συσχέτισε με τον ναό του Απόλλωνος Κερδώου· το σύνολο περιελάμβανε τμήμα πώρινης θεμελίωσης, μία σειρά λιθοπλίνθων και μαρμάρινων βάσεων βάθρων μπροστά από αυτή, και τμήματα μεγάλης αυλής ή πλατείας, η οποία ήταν αρχικά στρωμένη με μαρμάρινες πλάκες (Πίν. 88)⁴¹. Το ίδιο έτος, στην ανατολική πλευρά της Ακρόπολης, ο Βερδελής εντόπισε, κατά χώραν, και στημένη όρθια στη θέση της, μία μνημειακών διαστάσεων αναθηματική στήλη στον Ποσειδώνα, των αρχών του 4ου αι. π.Χ., με επιγραφή, η οποία, εκτός από το ιδιαίτερο γλωσσικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει, μας προσφέρει πολύτιμα στοιχεία για την τοπογραφία της συγκεκριμένης περιοχής (Πίν. 95α–β)⁴².

Το 1978, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού, η Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου ερεύνησε οικιστικά στρώματα και τμήματα οικιών, τα οποία, με βάση την ευρεθείσα κεραμική, καθώς και δύο μικρούς νομισματικούς «θησαυρούς», χρονολόγησε στην Κλασική περίοδο (5ο–4ο αι. π.Χ.)· μία οδός, της οποίας αποκαλύφθηκαν τρία επάλληλα οδοστρώματα, οριοθετούσε την οικοδομική γραμμή από τα ανατολικά (Πίν. 93)⁴³.

39. Βλ. Τουφεξής 1996, 367.

40. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1920, 26–27· πρβλ. [Ανώνυμος] 1915.

41. Βλ. Βερδελής 1955.

42. Βλ. Βερδελής 1958α.

43. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 82–85.

Θέματα τοπογραφίας της Λάρισας των Ιστορικών χρόνων απασχόλησαν, από την Οθωμανική, ήδη, περίοδο, πολλούς Θεσσαλούς λογίους, αλλά και Ευρωπαίους περιηγητές και ερευνητές. Η ίδια μάλιστα η θέση της πόλης αποτέλεσε ζήτημα που προκαλούσε συζητήσεις, έως το τέλος τουλάχιστον του 18ου αι., καθώς η τοπική λαϊκή παράδοση είχε δημιουργήσει σύγχυση, αποδίδοντας στην αρχαία Λάρισα –τη λεγόμενη Π α λ ι ό λ α ρ σ α– τα ερείπια που εκτείνονταν στα νότια του άλλοτε χωριού Χατζηλάρ (σημερινός Κραννώνας)⁴⁴. Από τις αρχές, ωστόσο, του 19ου αι. και μετά, το ζήτημα φαίνεται πως, για τους περισσότερους, είχε οριστικά επιλυθεί: οι μαρτυρίες των αρχαίων πηγών, η άμεση γειτνίαση με τον ποταμό Πηνειό, τα σωζόμενα μνημεία και η

44. Από τους ξένους περιηγητές την παράδοση καταγράφει ο Σουηδός ανατολιστής J. J. Björnsthål, ο οποίος πέρασε από τη Λάρισα το 1779· βλ. Björnsthål 1979, 114–115, 119· πρβλ. Bartholdy 1807, II 234· Leake 1967, III 361, 363–366· Dodwell 1819, II 100· Pomardi 1820, II 39· Stackelberg 1834, 13: “La ville dont il est ici question était sur le fleuve Pénée. Quelques savants ont voulu la voir dans Palaea Larissa, qui se trouve à trois lieues à l’ouest; mais il est bien reconnu que l’ antique Larisse occupait le même emplacement que celle qu’ on appelle encore Larissa ou plutôt Larsa.”· Stählin 1924α, 111 (πρβλ. Stählin 2008, 207). Από τους Έλληνες την παράδοση καταγράφουν ο Μηλιώτης πρόκριτος και λόγιος Αργύρης Φιλιππίδης (1815), ο Λαρισαίος λόγιος Ιωάννης Οικονόμου-Λογιώτατος (1817), ο επίσης Μηλιώτης, Διδάσκαλος του Γένους, Γρηγόριος Κωνσταντάς (1838), ο Ηπειρώτης ιστοριοδίφης Παναγιώτης Αραβαντινός (1856), ο ιατρός Νικόλαος Γεωργιάδης (1894) κ.ά· βλ. αντίστοιχα Σπεράντσας 1978, 119· Οικονόμου-Λογιώτατος 2005, 60–63: «Λάρισσα καὶ Λάρ’σσα πολιτεία μεγάλη..., ἀπάνω εἰς τοὺς δεξιούς ὄχθους τῆς Σαλαμβριάς (= Πηνειός), ... Εἶναι λαθευμένοι, ὅσοι λέγουν, ὅτι αὐτ’ εἶναι καινούρια, ὡσὰν νὰ ἦτον καὶ ἄλλη παλαιὰ τρεῖς ὥραις ξέμακτρα ἀπὸ αὐτὴν κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν, ὅπου σῶζονται ἀληθινὰ πολλὰ παλαιὰ πράγματα,...»· Θωμάς 1991, 19· Αραβαντινός 1856, Β’ 92· Γεωργιάδης 1894, 153: «Παρὰ τὸ χωρίον Χατσίλάρ,... ἀνευρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν, ἅτινα...ἀνήκουσιν εἰς τὴν διάσημον Πελασγικὴν πόλιν τὴν Κραννῶνα. Τὰ ἐρείπια ταῦτα τὴν σήμερον καλοῦνται Παλαιὰ Λάρισσα, καθότι ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐπιπολαιότης περιηγητῶν πινῶν ἐθεώρησαν αὐτὰ ὡς λείψανα τῆς ἀρχαίας Λαρίσσης, μετατοπίσασαι αὐτὴν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἔνθα ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἔκειτο εἰς τὴν περὶ τὸ Χατζιλάρ χώραν.»· πρβλ. Φαρμακίδης 1926, 9. Εἶναι αξιοσημείωτο ὅτι ἡ παράδοση γιὰ τὴν Παλιόλαρσα ἐπιβιώνει, ἕως σήμερα, στὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς τῆς Κραννῶνος. Τὰ ἐρείπια νότια τοῦ Χατζηλάρ/Χατσίλάρ ταύτισε πρῶτος ὁ Ἄγγλος ἀντισυνταγματάρχης W. M. Leake (1805) με τὴν ἀρχαία Κραννῶνα, βλ. Leake 1967, I 446, III 365· Stählin 1924α, 111 (πρβλ. Stählin 2008, 207).

διατήρηση, διαχρονικά, του ονόματος, δεν άφηναν καμία αμφιβολία για την ταύτιση της αρχαίας Λάρισας με τη νεώτερη, ομώνυμη, πόλη⁴⁵.

Στο πεδίο των δημοσιεύσεων, τις βάσεις της σύγχρονης τοπογραφικής έρευνας έθεσε, ουσιαστικά, το έργο αναφοράς του Γερμανού φιλόλογου F. Stählin, *Das hellenische Thessalien. Landeskundliche und geschichtliche Beschreibung Thessaliens in der hellenischen und römischen Zeit* (1924). Ο Stählin αφιέρωσε στη Λάρισα αρκετές σελίδες του έργου του, σε μια σύνθεση στην οποία, τα δεδομένα της παλαιότερης έρευνας και οι μαρτυρίες των αρχαίων γραπτών πηγών, συνδυάζονται με τις προσωπικές, επιτόπιες, παρατηρήσεις του· ταυτόχρονα, διασώζονται πολύτιμες πληροφορίες για την πόλη των αρχών του 20ού αι., της οποίας ο Stählin παραθέτει ένα από τα πρώτα τοπογραφικά διαγράμματα, με αναλυτικό υπόμνημα⁴⁶. Ο ίδιος ήταν, επίσης, ο συντάκτης εκτενούς λήμματος στη *Realencyclopädie* για την ιστορία, τους θεσμούς, τη μνημειακή τοπογραφία και τις λατρείες της αρχαίας πόλης⁴⁷.

Ολιγάριθμα και αποσπασματικά στοιχεία για την τοπογραφία της αρχαίας Λάρισας δημοσίευσε, δύο έτη αργότερα (1926), ο Λαρισαίος συμβολαιογράφος και ιστοριοδίφης Ε. Γ. Φαρμακίδης⁴⁸.

Στην παραγμένη περίοδο μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η θετικότερη συμβολή υπήρξε η έκδοση της μελέτης του Τυρναβίτη φιλόλογου Θ. Δ. Αξενίδη, με τίτλο *Ἡ Πελασγίς Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία*, σε δύο τόμους, το 1947 και το 1949, αντίστοιχα, ο πρώτος από τους οποίους διαλαμβάνει την περίοδο από τις απαρχές έως το τέλος της φεραϊκής ηγεμονίας και

45. Βλ. Bartholdy 1807, II 233–234· Leake 1967, I 439–440· Dodwell 1819, II 100· Pomardi 1820, II 38–39· Holland 1815, 270: “It is probable that the situation of the ancient Larissa nearly coincided with that of the modern city; and if this be the case, we may presume that the citadel mentioned by Livy stood upon the eminence which overhangs the bridge of the Peneus.”· Σπεράντσας 1978, 119–120· Οικονόμου-Λογιώτατος 2005, 60–61· Stackelberg 1834, 13· Heuzey 1927, 20: “La butte terreuse qui s’ étend dans le nord de la ville et que l’ on appelle aujourd’ hui le *Tranos-makhalas*,... est évidemment la partie haute de l’ ancienne Larissa, son acropole,...”. Για το οθωμανικό όνομα της Λάρισας Yenisehir (= Νέα Πόλη/Νεάπολη), το οποίο επικράτησε μόνον στη γλώσσα της διπλωματίας, βλ. Παλιούγκας 1996, 53, 75–76, σημ. 20.

46. Βλ. Stählin 1924α, 94–99, fig. 3 (πρβλ. Stählin 2008, 181–189, εικ. 3).

47. Βλ. Stählin 1924β.

48. Βλ. Φαρμακίδης 1926, 10–11.

τις παραμονές της πρώτης επέμβασης του βασιλέα της Μακεδονίας Φιλίππου Β΄ στη Θεσσαλία⁴⁹. Στο κλίμα της εποχής, τον Αξενίδη απασχόλησαν περισσότερο ζητήματα κοινωνικής και πολιτικής ιστορίας· δεν παρέλειψε, ωστόσο, να ασχοληθεί και με θέματα αρχαιολογίας και μνημειακής τοπογραφίας της Λάρισας, περιλαμβάνοντας σε Παραρτήματα, στο τέλος του κάθε τόμου, ιδιαίτερες αναφορές σε σωζόμενα, ή γνωστά από τις πηγές, μνημεία της αρχαίας πόλης⁵⁰.

Τα αρχαιολογικά και τοπογραφικά δεδομένα συνόψισε, το 1976, ο T. S. Mac Kay⁵¹, ενώ όσα προέκυψαν, έκτοτε, μέσα από τις σωστικές αρχαιολογικές έρευνες της νεοσύστατης ΙΕ΄ ΕΠΚΑ, παρουσίασαν οι Έφοροι της Κ. Ι. Γαλλής (1982)⁵² και Α. Τζιαφάλιας (1990)⁵³ σε δύο συνθετικές μελέτες, στις οποίες επιχειρήθηκε η ανασύνθεση της εικόνας της αρχαίας πόλης και των μνημείων της.

Τέλος, στις αρχές και στη δεύτερη δεκαετία του 21ου αι., τα δεδομένα των ερευνών για τη Λάρισα των Αρχαϊκών και Κλασικών χρόνων επανεξετάστηκαν, από διάφορες οπτικές, από τους C. Morgan⁵⁴, J.-C. Decourt, T. H. Nielsen και B. Helly⁵⁵, Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου⁵⁶ και Φ. Ντάσιο⁵⁷.

ΙΒ. Το αντικείμενο και ο σκοπός της έρευνας

Αντικείμενο της έρευνας αυτής αποτελούν τα ποικίλα κατάλοιπα της ανθρώπινης δραστηριότητας, που έχουν αποκαλυφθεί είτε με σωστικές ανασκαφές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας είτε, τυχαία, κατά τη διάρκεια οικοδομι-

49. Βλ. Αξενίδης 1947α· Αξενίδης 1949.

50. Βλ. Αξενίδης 1947α, 16–20, 203–243· Αξενίδης 1949, 162–186. Γενικά για τη ζωή και το έργο του Θ. Δ. Αξενίδη, βλ. Σακελλίων 1985.

51. Βλ. Mac Kay 1976.

52. Βλ. Γαλλής 1982.

53. Βλ. Τζιαφάλιας 1994α (με πολλά υποκειμενικά συμπεράσματα).

54. Βλ. Morgan 2003, 89–90.

55. Βλ. Decourt et al. 2004, 695–697, no. 401.

56. Βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου 2008, 18, 20· Μπάτζιου-Ευσταθίου 2014, 8 κ.εξ. σποράδην.

57. Βλ. Ντάσιος 2012, 105–108.

κών ή άλλων εργασιών εκσκαφής σε οικόπεδα της Λάρισας και χρονολογούνται από τους Προϊστορικούς έως και τους Κλασικούς χρόνους. Ανάμεσα σε αυτά, πρωτεύουσα θέση κατέχει η κεραμική –κατεξοχήν αρχαιολογική μαρτυρία– η συμβολή της οποίας, ως πηγή πληροφοριών, υπήρξε καταλυτική· ωστόσο, εκτός αυτής αντιπροσωπεύονται και άλλες κατηγορίες ευρημάτων, οι οποίες παρουσιάζουν ενδιαφέρον, με στόχο να δοθεί πληρέστερη εικόνα των εξεταζόμενων περιόδων και πολιτιστικών φάσεων.

Ο τελικός σκοπός της έρευνάς μου είναι διττός:

- α) Μέσα από τη συγκέντρωση, καταγραφή και αξιολόγηση των διαθέσιμων στοιχείων, η διερεύνηση –όσο, βεβαίως, αυτό είναι δυνατόν– της εξέλιξης της κατοίκησης του χώρου και της τοπογραφίας της Λάρισας από τους Προϊστορικούς έως και τους Κλασικούς χρόνους.
- β) Μέσα από την εξέταση των αρχαιολογικών τεκμηρίων, η σκιαγράφηση της φυσιογνωμίας και του χαρακτήρα του υλικού πολιτισμού των τοπικών κοινοτήτων, κατά τη διάρκεια των παραπάνω περιόδων, σε αντιπαραβολή με τα δεδομένα άλλων, γνωστών, θέσεων.

ΙΓ. Τα χρονολογικά όρια

Η παρούσα μελέτη, όπως δηλώνεται στον τίτλο της, αποτελεί συμβολή στην έρευνα της ιστορικής τοπογραφίας και της αρχαιολογίας της Λάρισας της Πελασγιώτιδος. Αφετηρία της αποτελεί η Νεολιθική περίοδος, στην οποία ανάγονται τα πρωιμότερα, γνωστά, έως σήμερα, κατάλοιπα ανθρώπινης δραστηριότητας στη θέση της πόλης· μέσω της Χαλκοκρατίας και της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, η έρευνά μου εκτείνεται έως την Κλασική περίοδο, παρακολουθώντας την σταδιακή ανάπτυξη και εξέλιξη του οικισμού των Πρώιμων Ιστορικών χρόνων σε «πόλη», μέσα στο πλαίσιο του φυλετικού κράτους των Θεσσαλών. Ακολουθώντας την παραδοσιακή, όσο και συμβατική, διαίρεση της θεσσαλικής ιστορίας, η έρευνα καλύπτει την Ύστερη Κλασική περίοδο έως τα μέσα του 4ου αι. π.Χ. –όριο που σηματοδοτούν οι επεμβάσεις του Φιλίππου Β΄ της Μακεδονίας, με τις οποίες κλείνει το πρώτο κεφάλαιο της ιστορίας της Πελασγίδος Λάρισας.

ΙΔ. Η μέθοδος

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε στην πραγμάτευση των θεμάτων της παρούσας μελέτης συνδύασε έρευνα αρχαιολογικού και αρχειακού υλικού, εργασία «γραφείου», αλλά και επιτόπιες έρευνες και πολλαπλές αυτοψίες στο εσωτερικό της σημερινής πόλης.

Το αρχαιολογικό υλικό αναζητήθηκε, πρωτίστως, στους χώρους των παλαιών αποθηκών της ΕΦΑ Λάρισας. Η εργασία αυτή αντιστοιχούσε, ουσιαστικά, και δίχως υπερβολή, με μία δεύτερη «ανασκαφή» –το ίδιο επίπονη, όπως κάθε πρωτογενής έρευνα– καθώς έπρεπε να επισημανθούν ανάμεσα σε πολλά κιβώτια και σάκους, τα ευρήματα των παλαιών σωστικών ανασκαφών, τα οποία παρέμεναν αποθηκευμένα, και σε κάποιες περιπτώσεις, ελάνθαναν, για δεκαετίες.

Το σύνολο του υλικού, το οποίο εντοπίστηκε, μετά από πολυετή αναζήτηση, οργανώθηκε και ταξινομήθηκε στις νέες, σύγχρονες, αποθήκες του Διαχρονικού Μουσείου Λάρισας (ΔΜΛ), ενώ επιλέχθηκε από αυτό ένας μεγάλος αριθμός ευρημάτων για περαιτέρω μελέτη, ως αντιπροσωπευτικών των εξεταζόμενων περιόδων. Ακολούθησε η συντήρηση, φωτογράφιση και σχεδίαση των αντικειμένων, ενώ παράλληλα διενεργήθηκε έρευνα με σκοπό την επισημάνση και αξιοποίηση των αρχειακών καταλοίπων (Ημερολογίων, Καταλόγων ευρημάτων, ανασκαφικών φωτογραφιών και σχεδίων) για την πληρέστερη τεκμηρίωση του υλικού. Παρόμοιες έρευνες πραγματοποιήθηκαν, σε μικρότερη κλίμακα, στις αποθήκες και στο αρχείο της ΕΦΑ Μαγνησίας.

Η εργασία του «γραφείου» περιελάμβανε, εκτός από τον έλεγχο της σχετικής βιβλιογραφίας, την εκπόνηση τοπογραφικών διαγραμμάτων, ως υπόβαθρο των οποίων χρησιμοποιήθηκε χάρτης της Λάρισας (1993), με συντάκτη τον Α. Γκέκα, πολιτικό μηχανικό του πρώην Τμήματος Πολεοδομίας και Σχεδίου Πόλης του Δήμου Λαρισαίων.

ΙΕ. Η διάρθρωση της μελέτης

Η μελέτη αυτή διαρθρώνεται σε έντεκα μέρη (Ι–ΧΙ). Η Εισαγωγή (Ι) αποτελείται από πέντε κεφάλαια (Α–Ε), στο πρώτο από τα οποία παρουσιάζονται,

με συνοπτικό τρόπο, οι παλαιότερες επιστημονικές εργασίες, που ασχολούνται με θέματα αρχαιολογίας και τοπογραφίας της Λάρισας των Προϊστορικών και Ιστορικών χρόνων· ακολουθούν τέσσερα κεφάλαια, στα οποία αναλύονται το αντικείμενο και ο σκοπός της έρευνας, προσδιορίζονται τα χρονικά της όρια και αναπτύσσεται η μέθοδος που ακολουθήθηκε κατά την πραγμάτευση των θεμάτων της.

Στη Φυσική Γεωγραφία της λεκάνης της Λάρισας αναφέρεται το δεύτερο μέρος (II), στο οποίο παρέχονται βασικά στοιχεία που αφορούν στη Γεωμορφολογία και στα Υδάτινα Συστήματα της περιοχής.

Ακολουθεί η παρουσίαση των αρχαιολογικών δεδομένων σε επτά μέρη (III–IX), που αντιστοιχούν στις εξεταζόμενες χρονικές περιόδους. Σε καθένα από αυτά και κατά κεφάλαια παρουσιάζονται στοιχεία του υλικού πολιτισμού, με έμφαση στην κεραμική, για την οποία διατυπώνονται αναλυτικές παρατηρήσεις.

Την παράθεση των δεδομένων ακολουθούν, στο δέκατο μέρος (X), τα Πορίσματα, στα οποία, με βάση την αποτύπωση –δίκην καννάβου– της θέσης των ποικίλων ευρημάτων στο πολεοδομικό σχέδιο της σημερινής Λάρισας, επιχειρείται να δοθεί μία εικόνα της εξέλιξης της κατοίκησης, και κατά προσέγγιση, της έκτασης του κατοικημένου χώρου από τους Νεολιθικούς έως και τους Κλασικούς χρόνους.

Το μεγαλύτερο μέρος της μελέτης καταλαμβάνει ο Κατάλογος (XI) διακοσίων ογδόντα έξι (286), συνολικά, ευρημάτων, τα οποία κατανέμονται, κατά περίοδο και κατά ομάδες, σε επτά ενότητες, με συνεχή αρίθμηση. Τα περισσότερα ανήκουν στην κατηγορία της κεραμικής, και προτάσσονται, ενώ ακολουθούν τα ποικίλα άλλα ευρήματα. Τα λήμματα του Καταλόγου περιλαμβάνουν τις ακόλουθες πληροφορίες: α) Στοιχεία ταυτότητας του αντικειμένου (αύξουσα αρίθμηση Καταλόγου, αριθμός Ευρετηρίου της οικείας ΕΦΑ ή Συλλογής), β) Στοιχεία προέλευσης (τόπος και χρόνος εύρεσης, εφόσον αυτά μας είναι γνωστά), γ) Διαστάσεις που δίνονται σε μέτρα, δ) Υλικό κατασκευής, ε) Κατάσταση διατήρησης, στ) Αναλυτική περιγραφή, ζ) Προτεινόμενη σχετική ή απόλυτη χρονολόγηση, και η) Παρατηρήσεις στις οποίες περιλαμβάνονται τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε για την τεκμηρίωση των συγκεκριμένων ευρημάτων· επιλέχθηκε οι ειδικές παρατηρήσεις να καταλάβουν τη θέση αυτή, στο τελευταίο μέρος των λημμάτων, για τη διευκόλυνση

κατά κύριο λόγο του αναγνώστη και την αποφυγή των πολλών υποσελίδιων σημειώσεων στο κυρίως κείμενο. Μαζί με τις Παρατηρήσεις παρέχεται και η σχετική, για κάθε εύρημα, Βιβλιογραφία. Τέλος, τη μελέτη συμπληρώνουν Χάρτες και Πίνακες σχεδίων, εικόνων και γραφημάτων.

II. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

...εὐβοτωτάτη
χώρα, κράτιστα πεδία καὶ τελεσφόρα
ἔχουσα καὶ Λάρισαν εὐτυχεστάτην
πόλιν...

(Σκύμν. 607–610)

...urbis sitae in plano, aperto
et campestri undique aditu,...

(T. Liv. XXXVI 10,7)

IIA. Γεωμορφολογία⁵⁸

Η Λάρισα βρίσκεται στο ΒΔ τμήμα της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας, σε υψόμετρο 75μ. Οι γεωλογικοί σχηματισμοί της ευρύτερης περιοχής ανήκουν στη λεγόμενη Πελαγονική ζώνη και αποτελούνται, κυρίως, από παλαιοζωικούς ή μεσοτριάδικους γνεύσιους-γνευσιοσχιστολίθους και μαρμαρυγικούς σχιστολίθους, καθώς και μεσοτριάδικους και ιουρασικούς (;) ασβεστολίθους, οι οποίοι είναι εμφανείς στα κράσπεδα της ομώνυμης λεκάνης.

Η πόλη αναπτύχθηκε, διαχρονικά, σε ευρύχωρη πεδινή έκταση, όπου οι γεωλογικοί σχηματισμοί του πελαγονικού υποβάθρου καλύπτονται από λεπτές καστανότεφρες αλλουβιακές αποθέσεις (Alluvial deposits) της Ολοκαίνου υποπεριόδου (10.000 π.Χ. κ.εξ.)· οι τελευταίες, αποτελούνται από ποταμοχειμάρρια ασύνδετα υλικά, όπως αργίλους, άμμους και κροκαλολατύπες.

Στις παρυφές της πόλης Ν και Δ εμφανίζονται εκτεταμένοι πλειοπλειστοκαινικοί σχηματισμοί με τη μορφή μικρών εδαφικών εξάρσεων και χαμηλών λόφων (Καραούλι, Καραέρια, Μεζούρλο, Βραστερό, Παλιοχώρι), γνωστοί ως Ρ ε β έ ν ι α⁵⁹, οι οποίοι αποτελούνται από αργίλους, άμμους και διάσπαρτες κροκαλολατύπες, ποτάμιας προέλευσης· μεμονωμένα υψώματα αυτού του τύπου εμφανίζονται, επίσης, στην πεδιάδα ΒΒΑ και ΝΑ της πόλης [Καλύβια

58. Για τη γεωγραφία και τη γεωλογία της περιοχής της Λάρισας, βλ. Stählin 1924α, 79 κ.εξ. σποράδην (πρβλ. Stählin 2008, 161 κ.εξ. σποράδην)· Παπουτσόπουλος – Τζβορύκιν 1936, 12–13, 17–20, 46 κ.εξ., 88 κ.εξ.· Philippson 1950, 15 κ.εξ., 117 κ.εξ., 123 κ.εξ.· Schneider 1968, 4–13· Sivignon 1975, 26–33, 54–58· Schneider 1979· Doutsos 1982· Demitrack [1986], 5–10, 24 κ.εξ.· Γαλλής 1992, 23 κ.εξ.· Demitrack 1994· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 291–292· Αθανασίου 2009, 6–9.

59. Η λέξη «ρεβένι» παράγεται, πιθανότατα, από το σλαβικό ουσιαστικό ravan: πεδιάδα (και ως επίθετο: ίσιος, ομαλός)· βλ. Παλιούγκας 2007, 677, 703, σημ. 72. Τα Ρεβένια συνδέονται με τη, χαμηλή, μεσοθεσσαλική οροσειρά [Τίτανος/Δοβρούτσι – Φυλλήιον/Δογατζί(κ) – Χαλκωδόνιον/Καρά Νταγ (Καραντάου)], της οποίας αποτελούν τις βορειότερες απολήξεις.

(Αγία Μαρίνα), Μαγούλα Καρλή (Μελισσότοπος), Μαγούλα Τεφρή Τεπέ (Τρεις Λόφοι), Μαγούλα Καραϊκία (Σωρός)].

IIΒ. Υδάτινα συστήματα

Ο Πηνειός, «...ὁ ἐπισημότερος καὶ κεφαλαιώδης ποταμὸς...»⁶⁰ ὅλης της Θεσσαλίας, αποτελεί το κύριο φυσικογεωγραφικό στοιχείο της περιοχής της Λάρισας. Με τις πηγές του στον Ζυγό του Μετσόβου, σε υψόμετρο 1600μ., διατρέχει στο πρώτο τμήμα του (Μαλακασιώτικος-Άνω Πηνειός) μια ορεινή κοιλάδα ανάμεσα στη Νότια Πίνδο και στα Χάσια⁶¹, και στη συνέχεια, το βόρειο τμήμα της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας· μέσω του Στενού του Καλαμακίου (Γούνιτσας) εισέρχεται στη λεκάνη της Λάρισας, την οποία διασχίζει από Δ προς τα Α με ήρεμη ροή, σχηματίζοντας συνεχείς μαιάνδρους. Αφού διέλθει από τις βόρειες παρυφές της πόλης (Πίν. 76β), στρέφεται απότομα προς τα Β, συνεχίζοντας με την ίδια, έντονα μαιανδρική, μορφή έως το Στενό της Ροδιάς (Μουσαλάρ), που ανοίγεται ανάμεσα στο *Έρημον ὄρος* (Καρακόπετρα) και στον Κάτω Όλυμπο. Στη συνέχεια, διασχίζει τη μικρή κοιλάδα των Γόννων, και, μέσω του Στενού των Τεμπών, εκβάλλει στον Θερμαϊκό κόλπο σχηματίζοντας μικρό «δέλτα». Με συνολικό μήκος 205χλμ., ο Πηνειός αποτελεί τον κύριο αγωγό ενός πολύπλοκου υδρογραφικού δικτύου, το οποίο καλύπτει σχεδόν ολόκληρο τον θεσσαλικό χώρο, αποστραγγίζοντας έκταση 7.081 τετρ. χλμ.⁶².

Το υδατοσυλλεκτικό δίκτυο της περιοχής της Λάρισας συγκροτούν ελάχιστα χειμάρρια ρέματα –με σημαντικότερο αυτό της Μεσορράχης, στα νότια (πιθανόν ο αρχαίος *Άφάμιος*⁶³)– τα οποία κατέρχονται από τους λόφους των Ρεβενίων προς την πόλη, καταλήγοντας στην κοίτη του Πηνειού⁶⁴.

60. Βλ. Μάγνης 1860, 4.

61. Για την περιοχή του Άνω Πηνειού, βλ. αναλυτικά Πίκουλας 2006α· Πίκουλας 2008.

62. Βλ. Stählin 1924α, 81 κ.εξ. (πρβλ. Stählin 2008, 163 κ.εξ.)· Sivignon 1975, 54 κ.εξ.· Ρούσκας 2004, 27 κ.εξ.

63. Βλ. Helly [2016].

64. Βλ. Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (ΓΥΣ), Χάρτης Γενικής Χρήσεως, 1: 75.000, φύλλο Λάρισα (έκδ. 1932).

III. ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

III A. Αρχαιολογικά δεδομένα⁶⁵

Τα πρωιμότερα, γνωστά, έως σήμερα, λείψανα ανθρώπινης δράσης, τα οποία έχουν διαπιστωθεί μέσα στα όρια του κέντρου της πόλης της Λάρισας ανάγονται στους Νεολιθικούς χρόνους⁶⁶. Τα πρώτα ενδεικτικά στοιχεία προήλθαν από τις βαθύτερες επιχώσεις μιας στρωματογραφικής τομής (Τομή Α'), ύψους 5μ., η οποία διανοίχθηκε το 1970 στο πρηνές της δυτικής πλευράς του λόφου της Ακρόπολης της αρχαίας πόλης (σημερινό Φ ρ ο ύ ρ ι ο), και κοντά στον ποταμό Πηνειό, με σκοπό την έρευνα των εκεί ανθρωπογενών επιχώσεων (Χάρτης 1· Πίν. 77α–β)⁶⁷: αν και ολιγάριθμα, τα θραύσματα κεραμεικής (αρ. 1–3) που περισυλλέχθηκαν από την κατώτατη στάθμη αυτής της Τομής,

65. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1910, 174· Stählin 1924α, 97 (πρβλ. Stählin 2008, 184)· Hanschmann – Milošević 1976, 118· Hope Simpson – Dickinson 1979, 281, no. H 23· Leekley – Efstratiou 1980, 144· Γαλλής 1982, 51· Feuer 1983, 209, no. 29· Γαλλής 1985, 37· Corvisier 1991, 25· Γαλλής 1992, 136–138 (θέση Λάρισα 1, Φρούριο ή Λόφος του Αγίου Αχιλλίου, ΑΤΑΕ 291)· Συριόπουλος 1994–1995, Α' 109–110, αρ.158. Στην ευρύτερη, δομημένη, έκταση της σημερινής πόλης έχουν επισημανθεί άλλες τρεις θέσεις με νεολιθικά κατάλοιπα· βλ. Γαλλής 1985, 37–38, 49, εικ. 2: 2–4· Γαλλής 1992, 138–139 (θέσεις Λάρισα 2, Λάρισα 4, Λάρισα 6).

66. Παλαιότερες αλλά και νεώτερες επιφανειακές έρευνες πιστοποιούν, ωστόσο, την παρουσία στην ευρύτερη περιοχή και του παλαιολιθικού ανθρώπου: σε πολυάριθμες υπαίθριες θέσεις κατά μήκος του ποταμού Πηνειού, αμέσως Δ αλλά και στα Β της Λάρισας, αποκαλύφθηκαν άφθονα ίχνη πλειστοκαινικής πανίδας από μεγάλα θηλαστικά, μαζί με λίθινα εργαλεία-κά σύνολα, στα οποία περιλαμβάνονται, κυρίως, ξέστρα διαφόρων τύπων, και σπανιότερα, φυλλόσχημες αιχμές. Η συγκεκριμένη λιθοτεχνία συνδέθηκε με μετακινούμενες ομάδες ύστερων Νεάντερταλ (*Homo sapiens neanderthalensis*) και Σύγχρονων ανθρώπων (*Homo sapiens sapiens*), που κυνηγούσαν στις όχθες του ποταμού κατά την ύστερη Μέση και κατά τις πρώιμες φάσεις της Ύστερης Παλαιολιθικής περιόδου (περ. 60.000–30.000 π.Χ.): βλ. Milošević et al. 1965, 24–41 (V. Milošević), 42–60 (J. Boessneck), Taf. 4: 1, 10–40· Θεοχάρης 1967, 17–34, χάρτης Ι, πίν. Ι–V· Runnels 1988· Runnels – van Andel 1993, 299–303· Αθανασίου 2009, 10 κ.εξ.

67. Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1971.

καθιστούν πιθανή την ύπαρξη, κατά τη Νεώτερη και την Τελική Νεολιθική (Χαλκολιθική) περίοδο, κάποιας μόνιμης ή εποχικής εγκατάστασης στην παραποτάμια αυτή θέση, η οποία φαίνεται πως είχε, αρχικά, τη μορφή χθαμαλού φυσικού εξάρματος, στη βορειότερη απόληξη του συστήματος των λόφων των Ρεβενίων.

Κατάλοιπα της δράσης του προϊστορικού ανθρώπου προέρχονται, επίσης, από οικόπεδα του κέντρου της σημερινής πόλης, στην ευρύτερη περιφέρεια του λόφου της Ακρόπολης (αρ. **4–10, 13**), τα οποία, παρά το γεγονός ότι αποτελούν τυχαία και αστρωματογράφητα ευρήματα, προσθέτουν κάποιες πληροφορίες και πλουτίζουν τις γνώσεις μας για τη ζωή στην περιοχή κατά τους χρόνους αυτούς.

III B. Κεραμική

Το πρωιμότερο αναγνωρίσιμο δείγμα αποτελεί θραύσμα φιάλης με γραπτό γραμμικό διάκοσμο (αρ. **1**), ο οποίος οδηγεί σε συσχετισμούς με την κεραμική των –λεγομένων «κυρίως διμηνιακών»– φάσεων Οτζάκι και Κλασικό Διμήνι της Νεώτερης Νεολιθικής περιόδου⁶⁸. Στην Τελική Νεολιθική (Χαλκολιθική) περίοδο, που αποτελεί τη μεταβατική φάση από τη Νεολιθική προς την Εποχή του Χαλκού, εντάσσονται δύο μικρά θραύσματα φιαλών ή πωμάτων (αρ. **2–3**) του τύπου Bratislava (περ. 3600–3300 π.Χ.), με χαρακτηριστικό εγχάρακτο διάκοσμο, τα οποία υποδηλώνουν την ανάπτυξη σχέσεων και επαφών μέσα στο πλαίσιο του δικτύου ανταλλαγών της περιόδου⁶⁹.

68. Για τον τύπο της φιάλης, που αποτελεί αντιπροσωπευτικό σχήμα της κεραμικής των φάσεων Οτζάκι (Διμήνι III B) και Κλασικό Διμήνι (Διμήνι IV), βλ. Hauptmann 1981, 48, 58–59, Beilage 1B: 1–5, C: 1–10· Γαλλής 1992, 65. Γενικά για τις κεραμικές κατηγορίες των φάσεων Οτζάκι και Κλασικό Διμήνι, βλ. Γαλλής 1992, 65 κ.εξ.

69. Η εγχάρακτη κεραμική αυτού του τύπου εντοπίζεται στον βαλκανικό χώρο, και γενικότερα, στη νοτιοανατολική Ευρώπη, με βασικό σχήμα τις αβαθείς φιάλες ή πώματα· βλ. Maran 1998, 344–346, Taf. 73. Στον ελλαδικό χώρο κεραμική του τύπου έχει εντοπιστεί στην Πετρομαγούλα και στις Μικροθήβες Μαγνησίας, στη Ράχη Παναγιάς της Φθιώτιδας, στα Δολιανά Ιωαννίνων και στο Μεγάλο Νησί Γαλάνης της Κοζάνης· βλ. σχετ. Χατζηαγγελάκης 1984, 79, 81, εικ. 10, σχ. 4· Ντούζουγλη – Ζάχος 1994, 16, πίν. 4: I–II· Kalogirou 1994, 116–118 (Ομά-

IIIΓ. Ποικίλα ευρήματα

Τα λειασμένα λίθινα εργαλεία (αξίνες ή πελέκεις) αρ. **4–10** βρέθηκαν τυχαία ή περισυλλέχθηκαν μέσα από διαταραγμένες επιχώσεις των Ιστορικών χρόνων. Σύμφωνα με την κατάταξη που πρότεινε ο Τσουντας, τρία από αυτά, τα με αρ. **4–6** εντάσσονται στον τύπο Α, τρία (αρ. **7–9**) εντάσσονται στον τύπο Β, και ένα (αρ. **10**) στον τύπο Γ⁷⁰. Εργαλεία και των τριών αυτών τύπων απαντούν σε όλη τη διάρκεια της Νεολιθικής περιόδου, ενώ είναι γνωστό ότι η χρήση τους συνεχίζεται –με μικρότερη, ωστόσο, συχνότητα– και κατά τη Χαλκοκρατία⁷¹. Το στοιχείο αυτό, σε συνδυασμό με τις συνθήκες εύρεσης των συγκεκριμένων εργαλείων, καθιστούν δύσκολο τον προσδιορισμό ακριβέστερου χρονολογικού πλαισίου.

Πήλινο σφονδύλι του κωνικού τύπου, με εγχάρακτο αστερόσχημο κόσμημα (αρ. **11**), μας προσφέρει μικρή, αλλά άμεση, μαρτυρία για την άσκηση της υφαντικής (νηματοποιία)⁷², ενώ δύο πήλινοι πεσσοί σφενδόνας (αρ. **12–13**) υποδεικνύουν την ενασχόληση με το κυνήγι⁷³.

δα 1), 342, fig. 40d· Maran 1998, 346, Abb. 1· Fotiadis et al. 2000, 221, fig. 4 άνω δεξιά· Douzougli – Zachos 2002, 132–136· Adrymi-Sismani 2007, 75–76, pl. XIIIa–d· Τσιρτσώνη 2010, 97–98, εικ. 7: 1. Κεραμική του τύπου Bratislava εντοπίστηκε, πρόσφατα, στον Πετρόπορο Τρικάλων (θέση Βούλα) και στον Πρόδρομο Καρδίτσας (αγροτεμάχιο Χ. Μπαμζέλη)· βλ. Χατζηαγγελάκης [2018]. Σύμφωνα με τον Maran, η συγκεκριμένη κεραμική διαδόθηκε μέχρι τη Θεσσαλία είτε μέσω δυτικής Βουλγαρίας και Μακεδονίας είτε μέσω Κοσσυφοπεδίου, νότιας Αλβανίας και Ηπείρου· βλ. Maran 1998, 345–346· πρβλ. Παπαδόπουλος 2002, 231–232.

70. Για τη συγκεκριμένη τυπολογία των λίθινων αξινών ή πελέκων, βλ. Τσουντας 1908, 307 κ.εξ· πρβλ. Wace – Thompson 1912, 23.

71. Βλ. Τσουντας 1908, 313–314, 318· πρβλ. Wace – Thompson 1912, 24.

72. Πρβλ. Renfrew 1973, 189–190.

73. Βλ. Τσουντας 1908, 344–345.

IV. ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

ΙVΑ. Αρχαιολογικά δεδομένα⁷⁴

Κατά τη στρωματογραφική έρευνα του 1970 στη δυτική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης ερευνήθηκαν επάνω από το φυσικό, αμμώδες, έδαφος, πέντε επάλληλα οικιστικά στρώματα, με συνολικό πάχος 3.25 έως 3.35μ. (Τομή Α': Στρώματα Γ'–Ζ'), τα οποία περιείχαν χαρακτηριστική κεραμική της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (Πίν. 1, 78α). Στρώση με έντονα ίχνη καύσεως, πάχους περίπου 0.15μ., η οποία κάλυπτε το ανώτατο στρώμα Γ', αποτελούσε κατά τον ανασκαφέα σαφή ένδειξη κάποιας καταστροφής από φωτιά⁷⁵.

Κεραμική της περιόδου εντοπίστηκε, επίσης, σε σωστική ανασκαφή που πραγματοποιήθηκε, το 1971, με αφορμή εργασίες εγκατάστασης υποσταθμού της ΔΕΗ στη ΔΝΔ πλευρά του λόφου και σε μικρή απόσταση από το σημείο της στρωματογραφικής έρευνας του προηγούμενου έτους (Πίν. 77β)⁷⁶.

Τέλος, οικιστικά στρώματα της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, με ενδιαμέσες στρώσεις καύσεων, συνολικού πάχους 3.60μ., ερευνήθηκαν το 1977 στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα (οδός Δήμητρος 25), στο πραινές της ανατολικής πλευράς του λόφου της Ακρόπολης⁷⁷, και σε απόσταση περίπου

74. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1910, 174· Γαλλής 1971, 302· Γαλλής 1972α, 412· Hanschmann – Milošević 1976, 110, 118· Schachermeyr 1976α, 223, Karte: Nr. 113· Hope Simpson – Dickinson 1979, 281, no. H 23· Leekley – Efstratiou 1980, 144· Τζιαφάλιας 1980β, 288· Γαλλής 1982, 51–52· Feuer 1983, 209, no. 29· Γαλλής 1985, 37· Corvisier 1991, 25· Γαλλής 1992, 136–138 (θέση Λάρισα 1, Φρούριο ή Λόφος του Αγίου Αχιλλίου, ΑΤΑΕ 291)· Συριόπουλος 1994–1995, Α' 366, αρ. 129· Christmann 1996, 242–243, Karte 1: Nr. 34 [Larisa – Phrourion (Larisa 1)].

75. Βλ. Γαλλής 1971, 300–302, σχ. 1. Για μια καταστροφή από φωτιά κατά το τέλος της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στη γειτονική Άργισσα [(Μαγούλα) Γ κ ρ έ μ ο υ ρ α ς], έναν οικισμό με κοινά πολιτιστικά στοιχεία, και πιθανότατα, ανάλογη εξέλιξη, βλ. Hanschmann – Milošević 1976, 15, 118· Maran 1992, 228· Treuil et al. 2008, 191.

76. Βλ. Γαλλής 1972α, 412.

77. Βλ. Τζιαφάλιας 1980β, 288.

420μ. από το σημείο της έρευνας του 1970, τεκμηριώνοντας την ύπαρξη στη θέση και στα όρια (;) του λόφου ενός οικισμού, η έκταση του οποίου θα μπορούσε, με επιφύλαξη, να υπολογιστεί σε δέκα (10) περίπου εκτάρια (Χάρτης 2· Πίν. 74α, 193).

IVB. Οικοδομικά κατάλοιπα

Τα μόνα στοιχεία που διαθέτουμε για την αρχιτεκτονική της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού προέρχονται από την έρευνα του 1970: στην Τομή Α' και στο στρώμα Ε' αποκαλύφθηκε τμήμα δαπέδου από πιεσμένο χώμα, με κλίση από Ν προς Β, στο οποίο διατηρούνταν σειρά οπών για τη στήριξη των ξύλινων στοιχείων κάποιας πασσαλόπηκτης κατασκευής (Πίν. 1, 78β)⁷⁸.

Από διασωθέντα, επίσης, τμήματα καμένων πηλών, τα οποία έφεραν αποτυπώματα ξύλων και καλαμιών⁷⁹, συνάγεται ότι η ανωδομή κάποιων κτισμάτων αποτελούνταν από πλέγμα ξύλινων στοιχείων, τα οποία επιχρίονταν για στεγανοποίηση με παχύ στρώμα λάσπης.

IVΓ. Κεραμική

Μεγάλη ποσότητα κεραμικής της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού περισυλλέχθηκε κατά την έρευνα του 1970⁸⁰. Η πλειονότητά της ανήκει σε αόσμητα χειροποίητα και χονδροειδή αγγεία καθημερινής χρήσης, κατασκευασμένα από τραχύ πηλό (coarse ware), ο οποίος περιέχει πολλά εγκλείσματα

78. Βλ. Γαλλής 1971, 302. Σε ανασκαφικές φωτογραφίες και στο σχέδιο της Τομής Α' (βλ. Γαλλής 1971, 301, σχ. 1) διακρίνεται κατά μήκος της βόρειας παρειάς της τομής, και μέσα στο στρώμα Ε', τμήμα κρηπίδας τοίχου από ακατέργαστους λίθους, με κατεύθυνση Α–Δ. Για οικίες και πασσαλόπηκτες κατασκευές της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στην Άργισσα, βλ. Hanschmann – Milošević 1976, 15–17, Taf. EII.

79. Βλ. Γαλλής 1971, 302.

80. Από το υλικό της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, που περισυλλέχθηκε κατά τη στρωματογραφική έρευνα του 1970, δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί στις αποθήκες της ΕΦΑ Λάρισας αυτό του στρώματος ΣΤ'.

και μαρμαρυγία. Οι επιφάνειές τους στιλβώνονται (burnishing), λειαίνονται (smoothing) ή αφήνονται αδρές, ενώ λόγω ανομοιόμορφης όπτησης παρουσιάζουν χρωματικές διαφοροποιήσεις, με επικρατέστερες τις σκοτεινές αποχρώσεις (μελανό, καστανότεφρο)⁸¹. Η λεπτή κεραμική εκπροσωπείται από ελάχιστα δείγματα, σε ορισμένα από τα οποία παρατηρείται η χρήση επιχρίσματος (αρ. **14–18, 20–21, 26**)⁸².

Στο σχηματολόγιο περιλαμβάνονται φιάλες με ημισφαιρικό ή ελαφρώς κωνικό σώμα (αρ. **14–17, 22, 26**), μικρές πρόχοι⁸³ (αρ. **27–28**), και πιθοειδή αγγεία μεσαίου και μεγάλου μεγέθους, με σφαιρικό ή κωνικό σώμα, και χονδρά τοιχώματα (αρ. **18–21, 23–25, 29–32**)⁸⁴. Οι βάσεις είναι κατά κανόνα επίπεδες, χωρίς ιδιαίτερη διαμόρφωση (αρ. **26–27, 29–30**). Οι λαβές είναι ταινιωτές ή κυκλικής και ελλειψοειδούς διατομής (αρ. **27–29**)· απαντούν, επίσης, διάτρητες ρυγχοειδείς αποφύσεις (αρ. **21**), δισκοειδή επιθήματα (αρ. **24**) και άτρητες κερατοειδείς ή μαστοειδείς αποφύσεις ποικίλων τύπων (αρ. **19, 22, 25, 29**).

IVΔ. Ποικίλα ευρήματα

Από τα στρώματα της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, που ερευνήθηκαν το 1970, προέρχεται μικρός αριθμός αποκρουσμένων λίθινων εργαλείων: τέσσερα τμήματα λεπίδων από πυριτόλιθο (αρ. **33–36**) βρέθηκαν στο στρώμα Ζ', ενώ τμήμα λεπίδας από οψιανό (αρ. **37**) προέρχεται από το στρώμα Ε'. Τα

81. Πρβλ. Γαλλής 1971, 302.

82. Για τις ποικίλες κατηγορίες κεραμικής της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, που εντοπίζονται στον θεσσαλικό χώρο, βλ. Christmann 1996, 47 κ.εξ., 203 κ.εξ.

83. Η εμφάνιση του σχήματος της πρόχου στην κεραμική της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού θεωρείται πιθανό ότι συνδέεται με την κατανάλωση κρασιού· βλ. Renfrew 2011, 281–282· πρβλ. Παπαδόπουλος 2002, 159, 230.

84. Η συχνή παρουσία αποθηκευτικών αγγείων στους θεσσαλικούς οικισμούς από την Τελική Νεολιθική (Χαλκολιθική) περίοδο και αργότερα, ερμηνεύεται ως ένδειξη εντατικοποίησης της αποθήκευσης του αγροτικού πλεονάσματος· βλ. Παπαδόπουλος 2002, 132, 143.

με αρ. **33** και **37** φέρουν δευτερογενή επεξεργασία (*retouche*) κατά μήκος των πλευρών τους.

Στο στρώμα Ζ' βρέθηκε το τμήμα σφονδυλίου αρ. **38**, ενώ από το στρώμα Ε' προέρχονται το τμήμα αμφικωνικού σφονδυλίου αρ. **39** και το τμήμα πήλινου δίσκου αρ. **40**, τα οποία σχετίζονται με υφαντουργικές δραστηριότητες των κατοίκων του οικισμού⁸⁵.

IVΕ. Ζωοαρχαιολογικό υλικό

Το ζωικό οστεολογικό υλικό, που περισυλλέχθηκε κατά την έρευνα του 1970, μαρτυρεί την ενασχόληση των κατοίκων με την κτηνοτροφία. Από την προκαταρκτική και μακροσκοπική, μόνον, εξέτασή του προκύπτει πως τα κύρια εκτρεφόμενα είδη αποτελούσαν, όπως και σε άλλες θέσεις του ελλαδικού χώρου, το πρόβατο (*Ovis aries*) και η αίγα (*Capra hircus*), που απαντώνται στα περισσότερα στρώματα της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού της Τομής Α' (Πίν. 79α–β). Στα οικόσιτα ζώα περιλαμβάνονται, επίσης, ο χοίρος (*Sus domesticus*), το βόδι (*Bos taurus*) και ο σκύλος (*Canis familiaris*)⁸⁶, ενώ απουσιάζει η άγρια πανίδα⁸⁷.

85. Για την οργάνωση και εντατικοποίηση της υφαντικής κατά την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού, βλ. Renfrew 1972, 339· Renfrew 1973, 190.

86. Το μικρό μέγεθος του διαθέσιμου δείγματος δεν επιτρέπει τη στατιστική επεξεργασία των στοιχείων, και, πολύ περισσότερο, την εξαγωγή συμπερασμάτων για το ποσοστό εκπροσώπησης των διαφόρων ειδών στη Λάρισα. Γενικά για τα οικόσιτα ζώα στην προϊστορική Θεσσαλία, βλ. Driesch 1987· Halstead 1999, 82 κ.εξ., πίν. 5.1· Παπαδόπουλος 2002, 149.

87. Εντοπίστηκαν, μόνον, τμήματα οστράκου χερσαίας χελώνας (*Testudo*), η οποία περιλαμβανόταν στα βρώσιμα είδη· δεν μπορεί, ωστόσο, να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να αποτελεί μεταγενέστερη παρείσφρηση στις επιχύσεις. Πιθανότατα, η απουσία των άγριων ζώων από το διαθέσιμο δείγμα είναι τυχαία, και οφείλεται στη μικρή κλίμακα της στρωματογραφικής έρευνας του 1970. Κατά την ίδια, άλλωστε, περίοδο καταγράφεται αύξηση της παρουσίας των άγριων ζώων στη γειτονική Άργισσα, αλλά και στα Πευκάκια του Βόλου· βλ. Halstead 1999, 82 κ.εξ., πίν. 5.1· Παπαδόπουλος 2002, 135· Halstead 2007.

ΙVΣΤ. Οστρεοαρχαιολογικό υλικό

Στα περισσότερα στρώματα αντιπροσωπεύεται, αποκλειστικά, και αφθονεί, το δίθυρο ποταμολιμναίο όστρεο του είδους *Unio pictorum* (Πίν. 79γ)· η συλλογή του φαίνεται πως αποτελούσε εποχική δραστηριότητα των κατοίκων, κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών, με σκοπό τη συμπλήρωση των αναγκών της διατροφής τους⁸⁸.

88. Για την παρουσία του *Unio* σε οικισμούς της περιόδου, βλ. Τζαβέλλα-Enjen 1984, 198· Παπαδόπουλος 2002, 134· Στεφανή 2010, 224· πρβλ. Schneider 1968, 88, Taf. 63.

Υ. ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

VA. Αρχαιολογικά δεδομένα⁸⁹

Κατά τη στρωματογραφική έρευνα του 1970 στη δυτική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης ερευνήθηκαν δύο επάλληλα οικιστικά στρώματα της Μέσης Εποχής του Χαλκού, με συνολικό πάχος 1.42μ. (Τομή Α': Στρώματα Α'–Β'), τα οποία διαχωρίζονταν με σαφήνεια από τα υποκείμενα στρώματα της προγενέστερης περιόδου από στρώση καύσεως (Πίν. 2, 78α)⁹⁰.

Κεραμική της Μέσης Εποχής του Χαλκού εντοπίστηκε κατά την ανασκαφική έρευνα του 1971 στη ΔΝΔ πλευρά του λόφου⁹¹, ενώ στρώματα της περιόδου, πάχους 1.20μ., ερευνήθηκαν, το 1977, επάνω από τις επιχώσεις της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα (οδός Δήμητρος 25), στο πρανές της ανατολικής πλευράς⁹².

Τέλος, δείγματα κεραμικής και λίθινα εργαλεία της Μέσης Εποχής του Χαλκού, τα οποία προέρχονται από την περιοχή της «κάτω πόλης» των Ιστορικών χρόνων, στα ΝΝΑ του λόφου της Ακρόπολης, μολονότι αποτελούν αστρωματογράφητα ή τυχαία ευρήματα, συνιστούν ενδείξεις που θα μπορούσαν να στηρίξουν την υπόθεση για τη χρήση και ενδεχόμενη κατοίκηση ενός,

89. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1910, 174· Θεοχάρη 1960, 49· Γαλλής 1971, 300· Γαλλής 1972α, 411–412· Schachermeyr 1976α, 279, Karte: Nr. 113· Hope Simpson – Dickinson 1979, 281, no. Η 23· Leekley – Efstratiou 1980, 144· Τζιαφάλιας 1980β, 288· Hanschmann 1981, 126· Γαλλής 1982, 51–52· Feuer 1983, 121, 124, 209, no. 29· Γαλλής 1985, 37· Corvisier 1991, 24· Γαλλής 1992, 136–138 (θέση Λάρισα 1, Φρούριο ή Λόφος του Αγίου Αχιλλίου, ΑΤΑΕ 291)· Maran 1992, 242–243, 290–291, Abb. 15: Nr. 21 (Larisa-Phrourion)· Συριόπουλος 1994–1995, Α' 620, αρ. 65· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 153· Cavanagh – Mee 1998, 38 (no. 208), 141, 181, fig. 4.1· Αγνουσιώτης [2008], 294, πίν. 3, αρ. 56.

90. Βλ. Γαλλής 1971, 302–303, σχ. 1.

91. Βλ. Γαλλής 1972α, 412.

92. Βλ. Τζιαφάλιας 1980β, 288, πίν. 134α.

τουλάχιστον, τμήματος της περιοχής αυτής κατά την εξεταζόμενη περίοδο⁹³. Η διασπορά των ευρημάτων καλύπτει συνολική έκταση περίπου είκοσι (20) εκταρίων –διπλάσια συγκριτικά με αυτή της προγενέστερης περιόδου (Χάρτης 3· Πίν. 74β 193).

VB. Οικοδομικά κατάλοιπα

Κατά την έρευνα του 1971 στη ΔΝΔ πλευρά της Ακρόπολης εντοπίστηκαν, σε βάθος 7.50μ. από την επιφάνεια του εδάφους, δύο παράλληλοι τοίχοι με κατεύθυνση Β–Ν και μεταξύ τους απόσταση 1μ., κτισμένοι από μικρούς αργούς λίθους· είχαν πλάτος 0.40 έως 0.50μ. και αποκαλύφθηκαν σε μήκος 4.10 και 0.70μ. αντίστοιχα (Πίν. 81α–β). Σε ύψος 0.20 έως 0.30μ. επάνω από αυτούς επισημάνθηκε στρώση καύσεως. Το υλικό επίχωσης απέδωσε κεραμική της Πρώιμης και της Μέσης Εποχής του Χαλκού⁹⁴.

Εκτεταμένα λείψανα τοίχων της Μέσης Εποχής του Χαλκού αποκαλύφθηκαν, επίσης, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα, σε βάθος 5.70μ. (Πίν. 3, 83). Είχαν κατεύθυνση Β–Ν, πλάτος 0.40 και σώζονταν σε μήκος 20.35μ. Ήταν κτισμένοι από μικρούς αργούς λίθους και σχιστολιθικές πλάκες, και παρουσίαζαν δύο, τουλάχιστον, οικοδομικές φάσεις⁹⁵. Η ερμηνεία τους, ωστόσο, παραμένει προβληματική.

93. Κατά την ίδια περίοδο, στις γειτονικές Φερές και σε άλλες θεσσαλικές θέσεις με ανάλογη εξέλιξη (Μπουνάρμπασι, Πέτρα, Χτούρι/Κτούρι), η έρευνα έχει καταγράψει την επέκταση του αρχικού οικιστικού πυρήνα και τον σχηματισμό μιας μορφής «κάτω πόλης»· βλ. Kilian 1976, 70· Αποστολοπούλου-Κακαβογιάννη 1979, 181–182, 187· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου – Αραχωβίτη 2008, 235· Αγνωσιώτης 2014, 59, 64.

94. Βλ. Γαλλής 1972α, 411–412, πίν. 343β, 344γ.

95. Βλ. Τζιαφάλιας 1980β, 288, 289, σχ. 6, πίν. 133β, 134α.

VI. Ταφικά κατάλοιπα

Στη Μέση Εποχή του Χαλκού ανήκουν δύο κιβωτιόσχημοι⁹⁶ τάφοι, μικρών διαστάσεων, αλλά σχετικά πλούσια κτερισμένοι για τα δεδομένα της περιόδου⁹⁷, οι οποίοι αποκαλύφθηκαν στη Δ και ΝΔ πλευρά του λόφου της Ακρόπολης⁹⁸, στις παρυφές του κατοικημένου χώρου (;) προς την πλευρά του ποταμού Πηνειού.

96. Ο κιβωτιόσχημος τάφος αποτελεί αντιπροσωπευτικό τύπο της Μέσης Εποχής του Χαλκού, ο οποίος επιβίωσε και κατά τους πρώιμους Μυκηναϊκούς χρόνους· βλ. Blackburn 1970, 13–14, 17, 284–285· Μυλωνάς 1975, Β΄ 206 κ.εξ· Cavanagh – Mee 1998, 26–27· Treuil et al. 2008, 203. Για τη διάδοση του τύπου στον θεσσαλικό χώρο, βλ. ενδεικτικά Τσουντας 1908, 126–127 (Σέσκλο, Διμήνι)· Wace – Thompson 1912, 133 (Ερινί/Ρηνί), 161, figs 108a–c (Ζερέλια)· Hansen 1933, 103–104· Ιντζεσίλογλου 1980, 270, πίν. 120β (Φεραί/Βελεστίνο)· Maran 1992, 34 κ.εξ., Plan VIII B (Πευκάκια, φάση 7)· Σταμούδη 2000, 40· Αγνουσιώτης [2008], 224· Σισμάνη 2009, 150–151· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 302, 308, 310, 311, εικ. 2 (Διμήνι)· Batziou–Efstathiou 2010, 292–293 (Καστράκι Αλμυρού)· Αλματζή – Αγνουσιώτης 2012, 114 (Μαγούλα Ντελή Χάνι)· Τσιούκα – Αγνουσιώτης, 2012, 96 (Βουλοκαλύβα Αλμυρού)· Αγνουσιώτης 2014, 60 κ.εξ. (Βελεστίνο και ευρύτερη περιοχή)· Αλματζή 2014, 76 κ.εξ. (Μαγούλα Ντελή Χάνι).

97. Η πρακτική της τοποθέτησης κτερισμάτων στους κιβωτιόσχημους τάφους φαίνεται ότι αρχίζει να εφαρμόζεται από τα μέσα της Μέσης Εποχής του Χαλκού και μετά, ενώ κορυφώνεται κατά το τέλος της περιόδου· η παρουσία τους, ωστόσο, σε ένα πολύ μικρό ποσοστό ταφών, θεωρείται ότι υποδηλώνει την ύπαρξη κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Ανάμεσα στα κτερίσματα, τα αγγεία πόσεως, και ιδιαίτερα οι κάνθαροι, παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα, ενώ η παρουσία χαλκών αντικειμένων είναι, σχετικά, σπάνια. Για την κτέριση των νεκρών και τα ταφικά έθιμα της Μέσης Εποχής του Χαλκού, βλ. Blackburn 1970, 287–289· Μυλωνάς 1975, Β΄ 209, 215–216, 224–225· Δημακοπούλου – Κόνσολα 1975, 87–88· Cavanagh – Mee 1998, 31· πρβλ. Αγνουσιώτης [2008], 225–226· Σισμάνη 2009, 149, 151–152· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 308· Αλματζή 2014, 79–81.

98. Γενικά για τη χωροθέτηση των τάφων και την οργάνωση των χώρων ταφής στους οικισμούς της Μέσης Εποχής του Χαλκού, βλ. Cavanagh – Mee 1998, 24–26. Σε θέσεις στην περιφέρεια του Παγασητικού κόλπου έχει διαπιστωθεί η δημιουργία κατά το τέλος της Μέσης Εποχής του Χαλκού οργανωμένων χώρων ταφής, με κιβωτιόσχημους τάφους επάνω ή μέσα σε κτηριακά κατάλοιπα προγενέστερων φάσεων ή παλαιότερων οικισμών· βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1998, 396–397· Αγνουσιώτης [2008], 223–224· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 309–310· Αλματζή 2014, 80–81· Τσιούκα – Αγνουσιώτης 2012, 98· πρβλ. Ζάχου – Ψιμόγιαννου 2012, 822, σημ. 32.

Γ1. Τάφος 1

Αποκαλύφθηκε, και εν μέρει, καταστράφηκε, κατά την εκτέλεση δημοτικών έργων στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης, το φθινόπωρο του 1970 (Πίν. 80α–β)⁹⁹. Ήταν κιβωτιόσχημος, με τοιχώματα που αποτελούνταν από τέσσερις σχιστολιθικές πλάκες τοποθετημένες κάθετα στο έδαφος, από μία σε κάθε πλευρά. Για την κάλυψή του είχαν χρησιμοποιηθεί δύο, μεγάλων διαστάσεων, όμοιες, πλάκες.

Διαστάσεις εσωτερικές: μήκ. 1, πλ. 0.70, βάθ. 0.45μ.

Προσανατολισμός¹⁰⁰: περίπου από Α προς Δ. Ο νεκρός είχε τοποθετηθεί, προφανώς, σε συνεσταλμένη στάση¹⁰¹, με το κρανίο κοντά στη ΝΔ γωνία του τάφου.

Κτερίσματα: δύο κάνθαροι (αρ. **49–50**)¹⁰², οι οποίοι φαίνεται ότι είχαν χρησιμοποιηθεί στην καθημερινή ζωή, πριν από την εναπόθεσή τους στον τάφο¹⁰³. Την κτέριση συμπλήρωνε, πιθανότατα, χάλκινος δακτύλιος (αρ. **60**), ο οποίος περισυλλέχθηκε κατά τον καθαρισμό του εσωτερικού του τάφου. Το υλικό επίχωσης απέδωσε χαρακτηριστική κεραμική της Μέσης Εποχής του Χαλκού, ενώ κάτω από τον τάφο βρέθηκε κεραμική της προγενέστερης περιόδου.

99. Βλ. Γαλλής 1971, 300, πίν. 263α–β· πρβλ. Cavanagh – Mee 1998, 38 (no. 208), 141, 181, fig. 4.1.

100. Για τον προσανατολισμό των τάφων και των νεκρών κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού, βλ. Blackburn 1970, 19–20, 291· Μυλωνάς 1975, Β' 211–212, 215· πρβλ. Τσουντας 1908, 127–128.

101. Τη συνεσταλμένη στάση του νεκρού υποδεικνύει το μέγεθος του τάφου, και μάλιστα, η σχέση του μήκους προς το πλάτος του. Για τη συγκεκριμένη στάση των νεκρών, βλ. Blackburn 1970, 18–19, 290· Cavanagh – Mee 1998, 30· πρβλ. Τσουντας 1908, 127.

102. Η προσφορά κανθάρων και άλλων αγγείων πόσεως παρατηρείται σε τάφους του τέλους της Μέσης και των αρχών της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Ως πρακτική θεωρείται πιθανό ότι συνέβαλε –ίσως μέσα από συγκεκριμένες ταφικές τελετουργίες– στην ενίσχυση και προβολή της κοινωνικής ταυτότητας· βλ. Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 308· Τσιούκα – Αγνωσιώτης 2012, 96–97, 99· Αλματζή 2014, 80.

103. Την προηγούμενη χρήση τους πιστοποιούν η απουσία μεγάλου τμήματος του σώματος και της μιας λαβής του κανθάρου αρ. **49**, αλλά και οι έντονες αποκρούσεις των αγγείων. Για ένα, ανάλογο, εύρημα σε τάφο της περιόδου, βλ. Wace – Thompson 1912, 161 (Ζερέλια, τάφος D).

Ανθρωπολογικά ευρήματα: αναφέρεται η εύρεση οστών, τα οποία ήταν πολύ θρυμματισμένα.

Χρονολόγηση: τέλος Μέσης – αρχές Ύστερης Εποχής Χαλκού.

Γ2. Τάφος 2

Αποκαλύφθηκε κατά τη σωστική ανασκαφική έρευνα του 1971 στη ΔΝΔ πλευρά του λόφου της Ακρόπολης, σε βάθος 6μ., και σε μικρή απόσταση από τον τάφο 1 (Πίν. 81α, 82α–γ)¹⁰⁴. Ήταν κιβωτιόσχημος, με τοιχώματα που αποτελούνταν από τέσσερις σχιστολιθικές πλάκες τοποθετημένες κάθετα στο έδαφος, μία σε κάθε πλευρά, από τις οποίες προεξείχαν αυτές που βρίσκονταν στις μακρές πλευρές. Δάπεδο του τάφου αποτελούσε το φυσικό έδαφος. Για την κάλυψή του είχε χρησιμοποιηθεί σχιστολιθική πλάκα, μεγάλων διαστάσεων, ενώ τα κενά συμπλήρωναν μικροί αργοί λίθοι.

Διαστάσεις εσωτερικές: μήκ. 0.98, πλ. 0.68, βάθ. 0.50μ., πάχ. πλακών 0.03–0.08μ.

Προσανατολισμός: από ΒΑ προς τα ΝΔ. Ο νεκρός είχε τοποθετηθεί σε συνεσταλμένη στάση, με το κρανίο στη νότια γωνία.

Κτερίσματα: ένας κάνθαρος αποτελούσε το μοναδικό κτέρισμα της ταφής¹⁰⁵.

Ανθρωπολογικά ευρήματα: αναφέρεται η εύρεση οστών, τα οποία ήταν εύθρυπτα.

Χρονολόγηση: πιθανόν τέλος Μέσης Εποχής του Χαλκού.

VΔ. Κεραμική

Με εξαίρεση τα δύο αγγεία (αρ. **49–50**), που συνόδευαν, ως κτερίσματα, τον νεκρό του τάφου 1, δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί στις αποθήκες της ΕΦΑ Λάρισας το κεραμικό υλικό της Μέσης Εποχής του Χαλκού από τη στρωματογραφική έρευνα του 1970. Την έλλειψη αυτή καλύπτει, εν μέρει, το υλικό από τη σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη

104. Βλ. Γαλλής 1972α, 411, πίν. 343α–β.

105. Το αγγείο δεν έχει εντοπιστεί, έως σήμερα, στις παλαιές αποθήκες της ΕΦΑ Λάρισας.

(1977), του οποίου εξετάζουμε, επιλεκτικά, κάποια δείγματα (αρ. **42–46, 48, 51–52**)¹⁰⁶, με σκοπό να σκιαγραφηθεί η κεραμική παραγωγή της περιόδου. Μεμονωμένα, επίσης, δείγματα προέρχονται από την πλατεία Μ. Σάπκα (αρ. **47**)¹⁰⁷ και τον λόφο της Ακρόπολης [αρ. **41** (;), **53**]. Καθώς τα αρχαιολογικά δεδομένα απουσιάζουν ή δεν επαρκούν, η κατάταξη και χρονολόγηση των ευρημάτων βασίζονται σε τυπολογικά κριτήρια και σε συγκρίσεις με, παρόμοιο, στρωματογραφημένο υλικό, κυρίως από τα Πευκάκια¹⁰⁸.

Εκπροσωπείται περισσότερο η λεπτή χειροποίητη και τροχήλατη κεραμική, με παραδείγματα που φαίνεται πως ανήκουν στις προχωρημένες χρονικές βαθμίδες της περιόδου. Η επείσακτη μινύεια κεραμική αντιπροσωπεύεται από ένα, μεμονωμένο, έως σήμερα, παράδειγμα –το πόδι κυπέλλου (goblet) αρ. **41** που κοσμεύεται από χαρακτηριστικούς πλαστικούς δακτυλίους¹⁰⁹. Ως επιμέρους ομάδες διακρίνονται η εγχώρια κεραμική με μινύεια σχήματα, τεφρό πυρήνα και μελανό ή καστανομέλανο επίχρισμα (αρ. **42–48**), και η χειροποίητη κεραμική με ερυθρωπό ή καστανέρυθρο επίχρισμα (αρ. **49–50**). Αντιπροσωπεύονται ανοικτά αγγεία πόσεως (κύπελλα, κυάθια, κάνθαροι) με

106. Το οικόπεδο βρίσκεται στην οδό Μητρ. Νεοφύτου 7 (πρώην 5). Σημαντική ποσότητα κεραμικής, η πλειονότητα της οποίας εντάσσεται στο χρονικό πλαίσιο της Μέσης Εποχής του Χαλκού, και μέρος της, πιθανότατα, σε πρώιμες φάσεις της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, εντοπίστηκε το καλοκαίρι του 1977 σε στρώμα θεμελίωσης τοίχων των Υστερορρωμαϊκών χρόνων, και σε βάθος 4.60 έως 5.10μ. (*Ημερολόγιο Άνασκαφής*, 4–5). Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τζιαφάλιας 1977.

107. Στις αρχές του 1997, και με αφορμή εργασίες διαμόρφωσης της πλατείας Μ. Σάπκα, πραγματοποιήθηκε από την πρώην ΙΕ΄ ΕΠΚΑ δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στο ΒΔ τμήμα του χώρου, τα αποτελέσματα της οποίας δεν έχουν δημοσιευτεί.

108. Για τις ποικίλες κατηγορίες κεραμικής της Μέσης Εποχής του Χαλκού, που εντοπίζονται στον θεσσαλικό χώρο, βλ. Maran 1992, 205–215, 217 κ.εξ., Abb. 15–24· Αδρύμη-Σισμάνη 2000, 55 κ.εξ.· Φρούσσου 2007, 220 κ.εξ.· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 303 κ.εξ.

109. Ο τύπος του μεγάλου κυπέλλου, με πόδι λείο ή διαμορφωμένο με πλαστικούς δακτυλίους, ο οποίος μιμείται μεταλλικά πρότυπα, ανήκει στα αντιπροσωπευτικά σχήματα της μινύειας κεραμικής των προχωρημένων φάσεων της Μέσης Εποχής του Χαλκού· βλ. Wace – Thompson 1912, 186, fig. 135 (Λιανοκλάδι)· Forsdyke 1914, 133–134, fig. 7 (Λιανοκλάδι)· Blegen 1921, 15–16, fig. 20 (Κοράκου)· Goldman 1931, 135 κ.εξ. (Εύτρης)· Μυλωνάς 1932, 65–67 (Ελευσίς)· Μυλωνάς 1972–1973, 270 κ.εξ. (Μυκήναι)· Μυλωνάς 1975, Β΄ 219, πίν. 401β (Ελευσίς)· Δημακοπούλου – Κόνσολα 1975, 66, σημ. 42 (Θήβα).

χαρακτηριστική γωνιώδη τροπίδωση ή σιγμοειδές περίγραμμα και λαβές ταινιωτές ή ελλειψοειδούς διατομής.

Στη χονδροειδή χειροποίητη κεραμική καθημερινής χρήσης περιλαμβάνονται δύο παραδείγματα: το τμήμα κλειστού (αμφορόσχημου;) αγγείου με εμπίεστο διάκοσμο και μικρές κερατοειδείς αποφύσεις αρ. **51**, και το τμήμα πιθοειδούς αγγείου με ευρύστομο κωνικό σώμα και μεγάλες κερατοειδείς αποφύσεις αρ. **52**, τύπος που συνεχίζει την παράδοση των, αντίστοιχων, αγγείων της προγενέστερης περιόδου. Τέλος, στην κατηγορία της χειροποίητης αμαυρόχρωμης γραπτής κεραμικής ανήκει η ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πρόχους αρ. **53**, η οποία φέρει –τυπικό για την εποχή– διάκοσμο από δέσμες ταινιών, που εναλλάσσονται σε συμμετρικούς συνδυασμούς¹¹⁰.

VE. Ποικίλα ευρήματα

Τρεις λεπίδες δρεπανιού από πυριτόλιθο (αρ. **54–56**) με δευτερογενή πλευρική επεξεργασία στις δύο όψεις, αποτελούν τυπικά δείγματα λιθοτεχνίας του τέλους της Πρώιμης, και κυρίως, της Μέσης Εποχής του Χαλκού. Οι με αρ. **54**, **56** διατηρούν ίχνη λείανσης (στίλβης) από τη χρήση. Στην ίδια περίοδο πρέπει, επίσης, να χρονολογηθούν ο λίθινος διάτρητος πέλεκυς αρ. **57** και τα τμήματα, παρόμοιων, πελέκεων αρ. **58–59**, τα οποία διατηρούν ίχνη της περιστροφικής κίνησης του σωληνοειδούς τρυπανιού, που χρησιμοποιήθηκε για τη διάτρηση¹¹¹. Τέλος, ο μικρός χάλκινος δακτύλιος αρ. **60**, ο οποίος βρέθηκε κατά τον καθαρισμό του εσωτερικού του τάφου 1, αποτελεί είδος κοσμήματος, που απαντά, συχνά, σε ταφικά σύνολα της περιόδου.

110. Για τον τύπο της πρόχους στην αμαυρόχρωμη κεραμική της Μέσης Εποχής του Χαλκού, βλ. Buck 1964, 247, 287, pl. 40: B13.

111. Για την τεχνική της διάτρησης με τη χρήση σωληνοειδούς τρυπανιού: βλ. Τσούντας 1908, 319–322· Wace – Thompson 1912, 23 (τύπος E), 24· Caskey 1986, 18· Stocker 2003, 352, 353, 355 (S11), figs 11–12· Treuil et al. 2008, 206.

VI. ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

VIA. Αρχαιολογικά δεδομένα¹¹²

Τα οικιστικά κατάλοιπα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού ή Μυκηναϊκής Εποχής στη Λάρισα είναι ιδιαίτερα αποσπασματικά: περιορίζονται, κυρίως, σε δείγματα κεραμεικής, ενώ απουσιάζουν οικοδομικά λείψανα της περιόδου. Ωστόσο, αν και ολιγάριθμα, τεκμηριώνουν την ύπαρξη στη θέση ενός μυκηναϊκού οικισμού, στην άμεση γειτονία των πόλεων, στις οποίες, σύμφωνα με τον ομηρικό *Νεῶν Κατάλογον*, ηγεμόνευε ο Λαπίθης Πολυποίτης (Ομ. Β 738–

112. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1910, 174· Fimmen 1921, 2· Θεοχάρη 1960, 47 κ.εξ· Ålin 1962, 138, 147, Nr. 1· Hope Simpson 1965, 150–151, no. 504· Θεοχάρη 1966, 254 [Λάρισα (β)]· Γαλλής 1971, 303· Schachermeyr 1976β, 182, Karte: Nr. 102· Hope Simpson – Dickinson 1979, 281, no. Η 23· Leekley – Efstratiou 1980, 144· Τζαφάλιας 1980β, 288· Γαλλής 1982, 51–52· Feuer 1983, 23, 43, 121, 124, 209, nos 29–30· Γαλλής 1985, 37· Corvisier 1991, 24, 25, 142–143· Γαλλής 1992, 136–138 (θέση Λάρισα 1, Φρούριο ή Λόφος του Αγίου Αχιλλίου, ΑΤΑΕ 291)· Συριόπουλος 1994–1995, Β' 840 (αρ. 11), 968 (αρ. 30), 1071 (αρ. 51), 1174 (αρ. 58)· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 39 (αρ. 12), 153. Στο εξεταζόμενο υλικό δεν περιλαμβάνονται τα αγγεία και τα χαλκά αντικείμενα, τα οποία περισυλλέχθηκαν, το 1958, από τον χώρο του Στρατιωτικού Αεροδρομίου Λάρισας και προέρχονται από τάφους που καταστράφηκαν. Η μεγάλη απόσταση (περίπου 2.5χλμ.) της περιοχής του Αεροδρομίου από τον λόφο της Ακρόπολης, όπου τοποθετείται ο πυρήνας του μυκηναϊκού οικισμού της Λάρισας, αλλά και η άμεση γειτνίασή της με δύο άλλες, γνωστές, μυκηναϊκές θέσεις –την Α ρ α π ά δ ι κ η και τη Μ ε σ ι α ν ή Μαγούλα– υποδεικνύουν ότι τα εν λόγω ευρήματα πρέπει, πιθανότατα, να αποδοθούν σε έναν από αυτούς τους οικισμούς. Για τα ευρήματα στο Στρατιωτικό Αεροδρόμιο Λάρισας, βλ. Θεοχάρη 1960, 47–53· Feuer 1983, 63 (Table 2), 121· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 39 (αρ. 12), 164, 165, 168· Mountjoy 1999, 838, 840, 842, 843, fig. 339: 73, 78. Για την Αραπάδικη και τη Μεσιανή μαγούλα, βλ. Γαλλής 1992, 139 (θέση Λάρισα 5, ΑΤΑΕ 79), 148 (θέση Μελισσοχώρι 2, ΑΤΑΕ 80), αντίστοιχα, με σχετική βιβλιογραφία. Για μυκηναϊκά αγγεία από την ευρύτερη περιοχή της Λάρισας, βλ., επίσης, Fimmen 1921, 2· Hunter [1953], 36· Ålin 1962, 138, 147, Nr. 1· Hope Simpson 1965, 151· Hope Simpson – Dickinson 1979, 281.

740)¹¹³· το όνομα, ωστόσο, της Λάρισας δεν μνημονεύεται στον παραπάνω Κατάλογο, και η αινιγματική αυτή απουσία του αποτέλεσε ένα από τα ζητήματα, τα οποία απασχόλησαν, ήδη από την Αρχαιότητα (Στράβ. ΙΧ 5, 3, 6, 19), όσους ασχολήθηκαν με θέματα της θεσσαλικής ομηρικής τοπογραφίας¹¹⁴.

Πρώτος ο Αρβανιτόπουλος, στις αρχές του 20ού αι., έκανε λόγο για την ύπαρξη στρώματος κατοίκησης της «μυκηναϊκής περιόδου» στον λόφο της Ακρόπολης¹¹⁵. Η αναφορά του, ωστόσο, αυτή επιβεβαιώθηκε πολύ αργότερα, όταν το 1977 ερευνήθηκαν επιχώσεις της περιόδου στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα (οδός Δήμητρος 25), στην ανατολική πλευρά του λόφου, σε βάθος 4.70μ.¹¹⁶· νωρίτερα, στη στρωματογραφική έρευνα του 1970 στη δυτική πλευρά του λόφου, είχε αναφερθεί η εύρεση μυκηναϊκής κεραμικής μέσα σε μεταγενέστερες, διαταραγμένες, επιχώσεις¹¹⁷.

Κεραμική της περιόδου και άλλα ευρήματα οικιστικού χαρακτήρα έχουν εντοπιστεί σε δύο σημεία της μετέπειτα «κάτω πόλης»:

α) Στην περιοχή μεταξύ του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας και της δεξιάς όχθης του Πηνειού, στο ΒΒΑ τμήμα της πόλης: σε αυτή τη θέση, ο Θεοχάρης εντόπισε, το 1966, αδιατάρακτη επίχωση της Υστεροελλαδικής περιόδου, πάχους τουλάχιστον 0.50μ.: η απόσταση, μάλιστα, του σημείου από την Ακρόπολη, τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η έκταση του μυκηναϊκού οικισμού, που αναπτύχθηκε στη θέση της Λάρισας, ήταν μεγάλη¹¹⁸. Στην ίδια περιοχή,

113. Από τις πόλεις του βασιλείου του αναφέρονται η Άργισσα, η Γυρτώνη, η Όρθη, η Ηλώνη και η Ολοοσών· βλ. Hope Simpson – Lazenby 1970, 145–148. Για τους Λαπίθες, ως φορείς του μυκηναϊκού πολιτισμού στη ΒΑ Θεσσαλία, βλ. Σακελλαρίου 2018, 585 κ.εξ.

114. Πρβλ. Leake 1967, IV 534, n. 1. Η διερεύνηση του συγκεκριμένου θέματος δεν εντάσσεται στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης. Για μία συνολική θεώρηση της εκτενούς βιβλιογραφίας, των απόψεων που έχουν διατυπωθεί, γενικότερα, γύρω από το θεσσαλικό απόσπασμα του *Καταλόγου*, ως τεκμηρίου οικιστικής, καθώς και τα σύνθετα προβλήματα χρονολόγησης που συνδέονται με αυτόν, βλ. Γούναρης 2009· πρβλ. Αρβανιτόπουλος 1915, 133 κ.εξ.· Αξενίδης 1947α, 26–29, 32–33· Αδρύμη-Σισμάνη 2008, 87· Σαλαβούρα 2015, 564.

115. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1910, 174.

116. Βλ. Τζιφάλιας 1980β, 288.

117. Βλ. Γαλλής 1971, 303.

118. Βλ. Θεοχάρης 1966, 254 [Λάρισα (β)]. Ως μετρίου, τουλάχιστον, μεγέθους χαρακτηρίζει τον οικισμό, με επιφύλαξη, ο Feuer (1983, 124: “it is likely that it was of at least moderate size”).

σε έρευνες που πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο 1990–1991¹¹⁹, συλλέχθηκε μέσα από διαταραγμένες επιχώσεις μυκηναϊκή κεραμική, η οποία εκτείνεται χρονικά από την Υστεροελλαδική IIIA έως και την Υστεροελλαδική IIIG περίοδο.

β) Στο ΒΔ τμήμα της πλατείας Μ. Σάπκα, μία δοκιμαστική τομή, το 1997¹²⁰, εντόπισε σε μεγάλο βάθος (6–6.29μ.) οικιστικές επιχώσεις με μυκηναϊκή κεραμική, η οποία εκτείνεται χρονικά από την Υστεροελλαδική IIIA2 έως και την Υστεροελλαδική IIIG περίοδο.

Τέλος, μεμονωμένα δείγματα κεραμικής, τα οποία προέρχονται από οικόπεδα στο κέντρο της πόλης¹²¹, μολονότι αστρωματογράφητα, συμβάλλουν με τη μαρτυρία τους στην πληρέστερη τεκμηρίωση της μυκηναϊκής παρουσίας στη Λάρισα. Η διασπορά των ποικίλων ευρημάτων καλύπτει συνολική έκταση περίπου σαράντα (40) εκταρίων –διπλάσια συγκριτικά με αυτή της προγενέστερης περιόδου (Χάρτης 4· Πίν. 75α, 193).

VIB. Ταφικά κατάλοιπα

Στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού ανήκουν τρεις τάφοι, οι οποίοι αποκαλύφθηκαν στην περιοχή της «κάτω πόλης».

B1. Τάφος 1

Αποκαλύφθηκε, τυχαία, το 1964, στην ευρύτερη περιοχή του Κυλινδρόμυλου αδελφών Φ. και Μ. Παπ(π)ά (οδός Χ. Γεωργιάδου 53), κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τον τύπο του τάφου, τις διαστάσεις και τον προσανατολισμό του.

119. Σωστική ανασκαφική έρευνα (1990) και στρωματογραφική έρευνα, μικρής κλίμακας (1991), με αφορμή εργασίες εκσκαφής θεμελίων για την ανέγερση της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας (συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς). Ανεύρεση μυκηναϊκών τάφων στην περιοχή αναφέρει ο Γαλλής (1985, 37).

120. Τα αποτελέσματα της αρχαιολογικής αυτής έρευνας δεν έχουν δημοσιευτεί.

121. Για μυκηναϊκή κεραμική από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Βάη [οδός Ασκληπιού (πρώην Μεταξά) 19], βλ. Γαλλής 1973.

Κτερίσματα: τρεις κάνθαροι (αρ. **94–96**) και ένας αμφορίσκος (αρ. **97**). Ως προερχόμενα από την ίδια θέση αναφέρονται, επίσης, ο πιθαμφορίσκος αρ. **61** και η προχοΐσκη αρ. **65**, τα οποία, ωστόσο, δεν είναι βέβαιον εάν σχετίζονται με το παραπάνω ταφικό σύνολο.

Χρονολόγηση: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

B2. Τάφος 2

Αποκαλύφθηκε σε σωστική ανασκαφική έρευνα, τον Οκτώβριο του 1990, στο ΒΔ τμήμα του οικοπέδου του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας (οδός Ολύμπου 1), σε βάθος 5.38μ. (Πίν. 84α). Ήταν κιβωτιόσχημος¹²² ορθογώνιος, με τοιχώματα που αποτελούνταν από τέσσερις μονολιθικές πλάκες τοποθετημένες κάθετα στο έδαφος, από μία σε κάθε πλευρά. Δεν αναφέρεται η ύπαρξη καλύμματος. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τις διαστάσεις του.

Προσανατολισμός: από Β προς Ν.

Κτερίσματα: έξι γραπτά αγγεία στα οποία περιλαμβάνονται δύο αλάβαστρα (αρ. **62–63**) και τέσσερις προχοΐσκες [αρ. **67–70**] (Πίν. 84β). Στα ευρήματα συγκαταλέγονται, επίσης, δύο πήλινα σφονδύλια (αρ. **102–103**), πέντε χαλκά ψέλια (αρ. **105–109**) και τμήμα έκτου (αρ. **112**), τμήματα χαλκών σπειροειδών κοσμημάτων (αρ. **110–111**), σύνολο ψήφων από υαλόμαζα (αρ. **113**) και λίθινη ακόνη (αρ. **114**)¹²³. Η έρευνα κάτω από τον τάφο απέδωσε ελάχιστα θραύ-

122. Κιβωτιόσχημοι τάφοι απαντούν στη μυκηναϊκή Θεσσαλία τόσο σε οργανωμένα νεκροταφεία κοντά σε οικισμούς, όσο και σε ελεύθερους και αδόμητους χώρους στο εσωτερικό τους. Η μακρόχρονη μάλιστα επιβίωση του συγκεκριμένου ταφικού τύπου ερμηνεύτηκε ως εμμονή του τοπικού πληθυσμού στην παράδοση της Μέσης Χαλκοκρατίας· βλ. Θεοχάρης – Θεοχάρη 1970, 199 κ.εξ.; Feuer 1983, 183 [fig. 96 (Cist Graves)], 202–203; Μπάτζιου-Ευσταθίου 1985, 60; Δακωρώνια 1987, 65; Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], 258–259; Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 323–326; Σταμούδη 2000, 40; πρβλ. Dickinson 1983, 62; Παρλαμά 1984, 136.

123. Με εξαίρεση πέντε αγγεία, η ακριβής θέση και διάταξη των υπολοίπων κτερισμάτων στο εσωτερικό του τάφου δεν μας είναι γνωστά, γεγονός που δυσχεραίνει την ανασύνθεση του ταφικού συνόλου και την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Το πρόβλημα μάλιστα που δημιουργεί η έλλειψη αυτή, προβάλλει, ιδιαίτερα, για την ομάδα των χαλκών κοσμημάτων αρ. **106–107**, τα οποία αποτελούν ασυνήθιστη περίπτωση.

σματα κεραμεικής, δύο από τα οποία (ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/585–586) θα μπορούσαν να χρονολογηθούν στη Μέση Εποχή του Χαλκού.

Ανθρωπολογικά ευρήματα: τμήμα (μύλη) γομφίου κάτω γνάθου (ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/584) ενηλίκου ατόμου.

Χρονολόγηση: Πρώιμη μυκηναϊκή (Υστεροελλαδική IIB – IIIA1) περίοδος.

B3. Τάφος 3

Αποκαλύφθηκε, τυχαία, το 2001, κατά τη διάρκεια εργασιών εκσκαφής θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο της οδού Παρθενώνος 6–8, στο ΒΑ τμήμα της πόλης. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τον τύπο του τάφου, τις διαστάσεις και τον προσανατολισμό του.

Κτερίσματα: περισυλλέχθηκαν, ακέραια, άωτο σφαιρικό «πιθάριο» (ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2001/16), κυλινδρικό αλάβαστρο (ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2001/17) και δύο απιόσχημοι πιθαμφορίσκοι (ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2001/18–19)¹²⁴.

Χρονολόγηση: Υστεροελλαδική IIIA1/2 περίοδος.

Τέλος, από κατεστραμμένη, πιθανότατα, ταφή προέρχεται το αρτόσχημο αλάβαστρο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/352 της Υστεροελλαδικής IIIA2 φάσης, το οποίο εντοπίστηκε, ακέραιο, κατά τη διάρκεια δημοτικών έργων στην οδό Ηφαίστου, ΝΝΔ της Ακρόπολης, τον Αύγουστο του 1995¹²⁵.

VIΓ. Κεραμική

Τα στοιχεία που διαθέτουμε για την κεραμική των πρώιμων φάσεων της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, οι οποίες αντιστοιχούν με την Υστεροελλαδική I – II περίοδο, είναι ολιγάριθμα. Όπως έχει παρατηρηθεί και σε άλλες θέσεις, στη μεταβατική αυτή φάση (αλλά και υστερότερα) επιβιώνουν στοιχεία της κε-

124. Βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου 2014, 7, εικ. 4. Τα αγγεία μελετά η Μ. Βαϊοπούλου.

125. Βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου 2014, 7, εικ. 3 δεξιά. Το ακριβές σημείο εύρεσης μας είναι άγνωστο. Το αγγείο μελετά η Μ. Βαϊοπούλου.

ραμεικής παράδοσης της Μέσης Χαλκοκρατίας¹²⁶. Χαρακτηριστική κατηγορία που συνδέεται με αυτή τη φάση, είναι η λεπτή χειροποίητη κεραμική με ανοικτό ερυθρό, καστανέρυθρο ή ερυθροκίτρινο επίχρισμα (αρ. **49–50**), η οποία, όπως πιστεύεται, υποδεικνύει κάποια πολιτιστική αλλαγή που συντελέστηκε στην περιοχή κατά το τέλος της Μέσης και στην πρώιμη Ύστερη Εποχή του Χαλκού¹²⁷.

Τα πρωιμότερα παραδείγματα διακοσμημένης γραπτής κεραμικής, μυκηναϊκής τεχνοτροπίας, χρονολογούνται στην Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδο¹²⁸. Τα αγγεία, όλα τροχήλατα, αποτελούν προϊόντα τοπικών εργαστηρίων, και διαφοροποιούνται, εμφανώς, από την επείσακτη μυκηναϊκή κεραμική (αρ. **72**), ως προς τα χαρακτηριστικά του πηλού και του διακόσμου που φέρουν: ο πηλός τους έχει χρώμα ανοικτό καστανό, καστανέρυθρο ή ερυθρωπό, περιέχει αρκετά εγκλείσματα και ποσότητες μαρμαρυγία, ενώ, σε μια προσπάθεια μίμησης των εισηγμένων αγγείων, οι επιφάνειές τους καλύπτονται από ανοικτό καστανό, καστανέρυθρο ή κιτρινωπό επίχρισμα· το γάνωμα του διακόσμου είναι καστανό, καστανομέλανο ή ερυθρωπό, συνήθως αμαυρό ή ελαφρώς στιλπνό¹²⁹.

Η Υστεροελλαδική IIIA2 και η Υστεροελλαδική IIIB1/2 εκπροσωπούνται ελάχιστα, ενώ καλύτερα γνωστή, και με αρκετά παραδείγματα, μας είναι η Υστεροελλαδική IIIG. Κατά τις προχωρημένες αυτές φάσεις, η εισηγμένη μυκηναϊκή κεραμική φαίνεται πως απουσιάζει¹³⁰.

126. Βλ. Θεοχάρης 1956, 125· πρβλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1998, 128, 274 κ.εξ., 393 κ.εξ. σποράδην· Αδρύμη-Σισμάνη 2000, 73–75· Αγνωσιώτης [2008], 215–216· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 306–307.

127. Βλ. Αδρύμη-Σισμάνη 2000, 75· Φρούσσου 2007, 235–243, 257· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 307.

128. Πρβλ. Θεοχάρης 1956, 125· Feuer 1983, 202· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1998, 399–400· Φρούσσου 2007, 245–247, 257· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 307.

129. Για τα τεχνικά χαρακτηριστικά της τοπικής μυκηναϊκής κεραμικής της Θεσσαλίας, βλ. Θεοχάρης 1956, 125–126· Θεοχάρης 1961, 50· Feuer 1983, 46, 57 κ.εξ., 143 κ.εξ., 202 κ.εξ., 212–215· Avila 1983, 48–49· Mountjoy 1990, 252–254· Feuer 1994, 212· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1994, 223· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], 283–284· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 163· Mountjoy 1999, 823· Αδρύμη-Σισμάνη 1999, 140–141· Φρούσσου 2007, 247.

130. Πρβλ. Θεοχάρη 1960, 50, 52, αρ. 4, εικ. 5γ.

Στα αναγνωριζόμενα, με ασφάλεια, σχήματα της διακοσμημένης γραπτής κεραμεικής¹³¹ περιλαμβάνονται ο απιόσχημος πιθαμφορίσκος FS 28/45 (αρ. **61**), το άωτο σφαιρικό «πιθάριο» FS 77 (ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2001/16), το αρτόσχημο αλάβαστρο FS 83¹³² (αρ. **62–63**), η προχοΐσκη FS 87¹³³ (αρ. **65–70**), το κυλινδρικό αλάβαστρο FS 94; (αρ. **64**), η λήκυθος FS 123 (αρ. **71**), το κύπελλο του τύπου Βαφειού FS 224 (αρ. **72**), το κύπελλο FS 225 (αρ. **73**), η κωνική κύλικα FS 275 (αρ. **75**), ο σκυφοειδής κρατήρας FS 282 (αρ. **76–77**) και ο σκύφος FS 284/285/305 (αρ. **78–84**).

Στον γραπτό διάκοσμο απαντούν κοινά και, συνήθη, θέματα του μυκηναϊκού θεματολογίου, όπως οι σχηματοποιημένοι κρίνοι FM 9 (αρ. **62, 69**), τα φύλλα κισσού FM 12 (αρ. **65–66**), τα «καλαμοειδή» στελέχη FM 16 (αρ. **61**), το βραχώδες κόσμημα FM 32 (αρ. **62–63, 70**), οι κουκκίδες FM 41 (αρ. **61–62**), τα «κροσσοπετάλια» FM 42¹³⁴ (αρ. **65–66, 68–70**), τα «τρίγλυφα» και οι «μετόπες» FM 43 (αρ. **68**) με τόξα (αρ. **77, 82**), οι σπείρες ποικίλων τύπων FM 46/49/50 (αρ. **79, 81, 84, 87**), η κυματοειδής ταινία FM 53 (αρ. **83**), το δικτυωτό FM 57, τα τρικάμπυλα τόξα FM 62 (αρ. **78**), οι «ρακέτες» FM 63 (αρ. **67–68, 70**), η φυλλόσχημη ταινία FM 64 (αρ. **72**), οι δέσμες κάθετων γραμμών FM 64, το τροχόσχημο κόσμημα FM 68 (αρ. **63**), οι καμπύλες αντιθετικές γραμμές (αρ. **63**), τα φυλλόσχημα στελέχη (αρ. **61, 65**), οι κύκλοι (αρ. **63–70**) και οι δέσμες ευθύγραμμων ταινιών ή γραμμών, που πλαισιώνουν τις διακοσμητικές ζώνες.

131. Στην περιγραφή της μυκηναϊκής κεραμικής ακολουθείται η τυπολογική κατάταξη του Furumark 1972² (I), και χρησιμοποιούνται οι καθιερωμένες συντομογραφίες FS (= Furumark Shape) για τα σχήματα και FM (= Furumark Motif) για τα διακοσμητικά θέματα.

132. Τα αρτόσχημα αλάβαστρα απαντούν, συχνά, στον θεσσαλικό χώρο, ως ταφικά κτερίσματα κατά την Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδο, ενώ εικάζεται ότι χρησίμευαν στη μεταφορά αρωμάτων· βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], 263, 293· Mountjoy 1999, 824, 829.

133. Οι προχοΐσκες με σφαιρικό σώμα είναι από τα πλέον χαρακτηριστικά ταφικά κτερίσματα στον θεσσαλικό χώρο κατά την Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδο, ενώ εικάζεται ότι, στα πλαίσια του τελετουργικού τυπικού της ταφής, είχαν ειδική χρήση στην τέλεση προσφορών προς τους νεκρούς· βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], 263, 296· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 165· Mountjoy 1999, 824, 831.

134. Τα λεγόμενα «κροσσοπετάλια» συνιστούν τυπικά παραπληρωματικά κοσμήματα στη μυκηναϊκή κεραμική της Θεσσαλίας, ενώ σε κάποια παραδείγματα αναδεικνύονται ως κύριο διακοσμητικό θέμα· βλ. Φρούσου 2007, 246–247, σημ. 48.

Ως επιχωριάζοντα θέματα και τοπικές παραλλαγές αναγνωρίζονται τα «καλαμοειδή» (FM 16) και τα φυλλόσχημα στελέχη (αρ. **61**), το βραχύδες κόσμημα (FM 32) με την οξυκόρυφη απόληξη (αρ. **62**)¹³⁵, οι «ρακέτες» (FM 63) με την ελικοειδή απόφυση στο άνω μέρος (αρ. **67–68**) και οι «μετόπες» με τις κάθετες τεθλασμένες ή κυματοειδείς γραμμές στο εσωτερικό τους (αρ. **68**).

Εκτός από τα γραπτά αγγεία, υπάρχουν ελάχιστα δείγματα επιτραπέζιας ακόσμητης μυκηναϊκής κεραμικής (αρ. **88–93**), καθώς και χαρακτηριστικά παραδείγματα της λεπτής χειροποίητης κεραμικής της περιόδου, όπως οι κάνθαροι αρ. **94–96**, **98–99**¹³⁶ και ο αμφορίσκος αρ. **97**¹³⁷. Στην τελευταία κατηγορία, και ως προϊόντα της ίδιας τεχνολογικής παράδοσης, εντάσσονται, επίσης, δύο ιδιότυπα αγγεία, το καλαθόσχημο αρ. **100** και ο κύαθος (;) αρ. **101**.

VIA. Ποικίλα ευρήματα

Με εξαίρεση το τμήμα χειροποίητου ειδωλίου ζώου αρ. **105** με τον γραπτό γραμμικό διάκοσμο¹³⁸, το οποίο βρέθηκε κατά την ανασκαφική έρευνα

135. Πρβλ. Θεοχάρης 1964, 262, πίν. 304ε [Μπουνάρμπασι (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 332: 14)]· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1998, πίν. 162α, εικ. 16γ [Πευκάκια (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 333: 25)]· Mountjoy 1999, 824, fig. 328d· Φρούσσου 2007, 246–247, σημ. 48.

136. Τα αγγεία εντάσσονται στην κατηγορία της τοπικής ακόσμητης κεραμικής της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, η οποία συνεχίζει παράδοση γνωστή από την προγενέστερη περίοδο. Στον θεσσαλικό χώρο –περιοχή με ιδιαίτερη εμμονή στις παραδόσεις– αγγεία αυτής της κατηγορίας συνυπάρχουν με τη διακοσμημένη μυκηναϊκή κεραμική. Για τη συγκεκριμένη κατηγορία, βλ. Hanschmann 1981, 117–118, Taf. 127: 3 [Άργισσα ("Lokalmykenische unbemalte Keramik")]· Feuer 1992, 287. Γενικά για την επιβίωση της κεραμικής παράδοσης της Μέσης Χαλκοκρατίας στη μυκηναϊκή Θεσσαλία, βλ. επίσης Τσούντας 1908, 362· Βερδελής 1958β, 61–62. Για τη χρονολόγηση, πρβλ. Θεοχάρη 1960, 50· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 39, 168, 170, 171· Φρούσσου 2007, 241.

137. Για το σχήμα, βλ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1992, 397, 451–453 (παραλλαγές VIA 123, VIB 137), σχ. 84, 127:1 (Εξοχή Δράμας).

138. Ζωόμορφα ειδώλια παράγονταν μαζικά κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο. Απαντούν είτε ως αναθήματα σε ιερά είτε ως ταφικά κτερίσματα, ενώ θεωρείται πιθανό ότι κάποια από αυτά αποτελούσαν παιδικά παιχνίδια· βλ. Blegen 1921, 108–109, fig. 132 (Κοράκου)· Blegen 1937, 360 κ.εξ· Ιακωβίδης 1969–1970, Β' 66, 268–270· French 1971, 151 κ.εξ· Δημακοπούλου

στην πλατεία Μ. Σάπκα, τα λοιπά ευρήματα προέρχονται από το εσωτερικό του κιβωτιόσχημου τάφου του οικοπέδου του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας (Τάφος 2). Πρόκειται για δύο πήλινα σφονδύλια του αμφικωνικού τύπου (αρ. **103–104**)¹³⁹, μία λίθινη ακόνη (αρ. **102**)¹⁴⁰ και αρκετά κοσμήματα, στα οποία περιλαμβάνονται τέσσερα χαλκά ψέλια του κοινού τύπου από συμπαγές ακόσμητο στέλεχος (αρ. **108–110, 113**), ένα σύνολο ψήφων περιδεραίου (;) από υαλόμαζα (αρ. **114**)¹⁴¹, δύο χαλκά ψέλια από πλατύ ταινιωτό έλασμα με έκτυπο διάκοσμο (αρ. **106–107**) και τμήματα χαλκών σπειροειδών κοσμημάτων, πιθανότατα βόρειας (κεντροευρωπαϊκής) προέλευσης (αρ. **111–112**).

1988, 229· Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2003, 381–382· Γρηγοριάδου 2006, 97–98, 104· Ιακωβίδης 2013, 462–466. Για τους τύπους της γραμμικής διακόσμησης (Linear Type) των ζωόμορφων ειδωλίων, βλ. French 1971, 154–156. Για ζωόμορφα ειδώλια των Μυκηναϊκών χρόνων από τη Θεσσαλία, βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1980, 272, πίν. 124α–γ (Διμήνι)· Feuer 1983, 66, 70, Table 4, fig. 17 (Μπουνάρμπασι, Ροδιά, Τατάρ Μαγούλα)· Αδρύμη-Σισμάνη 1994, 34, εικ. 15, 18 (Διμήνι)· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1994, 222, εικ. 18α (Φεραί/Βελεστίνο)· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], 386–387, πίν. 51β–δ (Κάστρο/Παλιά Βόλου), 156ε–θ (Πευκάκια)· Αδρύμη-Σισμάνη 1999, 136, εικ. 12–13 (Διμήνι).

139. Πήλινα ή λίθινα σφονδύλια απαντούν, συχνά, τόσο σε ταφικά, όσο και σε οικιστικά σύνολα της Μυκηναϊκής περιόδου. Η χρήση των αντικειμένων αυτών δεν είναι εξακριβωμένη. Για τις διάφορες απόψεις που έχουν διατυπωθεί (σφονδύλια, ψήφοι περιδεραίων ή εξαρτήματα ένδυσης), βλ. Ιακωβίδης 1969–1970, Β' 278–279· Furumark 1972, II, 89–91· Iakovidis 1977· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1985, 57· Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1992, 594· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], 252· Βαβλιάκης 2006, 116.

140. Για τη χρήση ακονών κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο, βλ. Ιακωβίδης 1969–1970, Β' 348–349· Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1992, 592.

141. Ως υποκατάστατο πολυτίμων υλών, η υαλόμαζα χρησιμοποιήθηκε, ιδιαίτερα, για την κατασκευή ψήφων κατά την Υστεροελλαδική IIIA2 – Β περίοδο· βλ. Higgins 1961, 13, 41–43· Hood 1978, 136· Δημακοπούλου 1988, 223· Δημακοπούλου 1996, 35.

VII. ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΣΙΔΗΡΟΥ

VIIA. Αρχαιολογικά δεδομένα¹⁴²

Οι γνώσεις μας για την κατοίκηση στη Λάρισα κατά τη, μακρά, Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (11ος–8ος αι. π.Χ.) είναι ακόμη πολύ περιορισμένες: δείγματα κεραμικής και κάποια, αποσπασματικά και ασαφή, οικοδομικά λείψανα συνιστούν τις μόνες, έως σήμερα, αρχαιολογικές μαρτυρίες· κατά συνέπεια, η εικόνα που προκύπτει, και για την περίοδο αυτή, είναι ιδιαίτερα ελλιπής. Η διασπορά, ωστόσο, της κεραμικής –που αποτελεί και τη σημαντικότερη πηγή πληροφοριών– καλύπτει μία μεγάλη περιοχή, η οποία εκτείνεται έως την περιφέρεια του κέντρου της σημερινής πόλης· με βάση, μάλιστα, την πυκνότητά της, είναι δυνατόν να προσδιοριστεί μία «κεντρική ζώνη», η οποία προσεγγίζει, συνολικά, περίπου τα πενήντα (50) εκτάρια (Χάρτης 5· Πίν. 75β, 193).

VIIΒ. Οικοδομικά κατάλοιπα

Έως σήμερα δεν έχουν εντοπιστεί οικοδομικά κατάλοιπα της Πρωτογεωμετρικής και Υποπρωτογεωμετρικής περιόδου.

Από την Ύστερη Γεωμετρική περίοδο διασώθηκε τμήμα θεμελίωσης κυκλικής κατασκευής, διαμέτρου 3.70μ., η οποία αποκαλύφθηκε στο νότιο τμήμα

142. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1910, 174· Desborough 1952, 133, 153, 319· Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (γ)]· Hope Simpson – Dickinson 1979, 281, no. Η 23· Τζιαφάλιας 1980β, 288· Γαλλής 1982, 52· Feuer 1983, 209, no. 29· Συριόπουλος 1983–1984, Α΄ 181· Corvisier 1991, 24, 25, 142–143· Γαλλής 1992, 138 (θέση Λάρισα 1, Φρούριο ή Λόφος του Αγίου Αχιλλίου, ΑΤΑΕ 291)· Τζιαφάλιας 1994α, 154–155· Συριόπουλος 1994–1995, Β΄ 1290, αρ. 87· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 39 (αρ.12), σχ.1· Τζιαφάλιας – Ζαούρη 1999, 143, εικ. 1, αρ. 18· Morgan 2000, 191· Morgan 2003, 55, 89–90· Γούναρης 2006, 177 (πίν. Α: 54), 184 [αρ. 54 (θέση Ι)].

του οικοπέδου ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα (οδός Δήμητρος 25), σε βάθος 4.50μ. (Πίν. 4, 85)¹⁴³. Η κατασκευή αυτή, η οποία φαίνεται πως ήταν ανεξάρτητη, αποτελούνταν από μικρούς αργούς λίθους στο εσωτερικό και μεγαλύτερους στην περιφέρεια, συνδεδεμένους μεταξύ τους με λάσπη. Η κεραμεική που περισυλλέχθηκε (αρ. **139, 143–144, 148–149**) επιτρέπει τη χρονολόγησή της στον ύστερο 8ο αι., ενώ ενδέχεται να ήταν σε χρήση έως τον πρώιμο 7ο αι. π.Χ. Η λειτουργία της δεν είναι εύκολο να αναγνωρισθεί· οι κατασκευαστικές της, ωστόσο, λεπτομέρειες, όπως η απουσία εσωτερικού μετώπου και η, σχετικά, επίπεδη άνω επιφάνεια, έχουν οδηγήσει στη διατύπωση της υπόθεσης ότι θα μπορούσε, ενδεχομένως, να εξυπηρετεί ανάγκες και δραστηριότητες οικιακού-αγροτικού χαρακτήρα, πιθανότατα ως σιταποθήκη, όπως οι ανάλογες ημιυπόγειες ή υπέργειες κατασκευές που έχουν αποκαλυφθεί στο Λευκαντί (Ξερόπολη) της Εύβοιας, στην Παλαιά Σμύρνη κ.α.¹⁴⁴.

VIII. Ταφικά κατάλοιπα

Στην Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδο ανήκουν δύο τάφοι, οι οποίοι αποκαλύφθηκαν στην περιφέρεια του λόφου της Ακρόπολης, στην περιοχή της «κάτω πόλης».

Γ1. Τάφος 1

Αποκαλύφθηκε, τυχαία, τον Σεπτέμβριο του 1975, κατά τη διάρκεια εργασιών εκσκαφής θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ.

143. Βλ. Τζιαφάλιας 1980β, 288, 289, σχ. 6, πίν. 133γ· Τζιαφάλιας 1994α, 155, 162, εικ. 2 (αναφέρεται ως «αψιδωτό κτίριο»).

144. Βλ. Popham – Sackett 1980, 24–25, pl. 7b (Λευκαντί)· Πετρόπουλος 1987–1988, 88–90· Βοκοτοπούλου 1990, 400 (Μένδη)· Mazarakis Ainian 1997, 114–115, 122–123, figs 96 (nos 3–5), 98, 410α· Κόρτη-Κόντη 2001, 31· Coldstream 2003, 196 (Λευκαντί), 304–305 (Παλαιά Σμύρνη), 313, fig. 96: b. Παρόμοιες κατασκευές έχουν εντοπισθεί σε θέσεις της Χαλκιδικής και της κεντρικής Μακεδονίας· βλ. Βοκοτοπούλου 1990, 399–400, 405, 406, εικ. 2, 4 (Μένδη)· Τζαναβάρη – Λιούτας 1993, 268, 275, εικ. 3 (Τράπεζα Λεμπέτ/Πολίχνης)· Σουέρεφ 1997, 339, 341, εικ. 2 (Τούμπα Θεσσαλονίκης)· Σουέρεφ 2006, 38, 53, σημ. 22.

Λευκαδίτη (οδός Ρ. Γαριβάλδη 17–19), σε μικρή απόσταση ανατολικά του λόφου της Ακρόπολης. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τον τύπο του τάφου, τις διαστάσεις και τον προσανατολισμό του.

Κτερίσματα: περισυλλέχθηκε η προχοΐσκη αρ. **125**· δεν γνωρίζουμε, ωστόσο, εάν αποτελούσε και το μόνο κτέρισμα.

Χρονολόγηση: Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

Γ2. Τάφος 2

Αποκαλύφθηκε, τυχαία, τον Απρίλιο του 1976, κατά τη διάρκεια εργασιών εκσκαφής θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση (οδός Θ. Μανωλάκη 4), σε μικρή απόσταση νότια του λόφου της Ακρόπολης. Αναφέρεται ως κιβωτιόσχημος, με τοιχώματα που αποτελούνταν από «μαρμάρινες» πλάκες¹⁴⁵. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τις διαστάσεις και τον προσανατολισμό του.

Κτερίσματα: από το εσωτερικό του τάφου, ο οποίος καταστράφηκε, σχεδόν ολοκληρωτικά, περισυλλέχθηκαν δύο μόνωτα κύπελλα (αρ. **115–116**), κάνθαρος (αρ. **120**), οπισθότμητη πρόχους (αρ. **126**), δύο προχοΐσκες-«θήλαστρα» (αρ. **128–129**) και δύο χαλκά ψέλια¹⁴⁶.

Χρονολόγηση: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

145. Τα τοιχώματά του φαίνεται πως αποτελούνταν από ασβεστολιθικές πλάκες· το υλικό αυτό δικαιολογεί, πιθανότατα, την περιγραφή του ως «μαρμάρινου» από τον Τζαφάλια [1976, 184 Λάρισα (γ)]. Ο κιβωτιόσχημος τάφος αποτελεί τον συνηθέστερο τύπο στην ανατολική Θεσσαλία κατά την Πρωτογεωμετρική περίοδο. Χρησιμοποιείται για ταφές ενηλίκων απόρων και παιδιών σε νεκροταφεία που οργανώνονται έξω από οικισμούς, αλλά και για ταφές παιδιών που πραγματοποιούνται μέσα στα όριά τους. Για τη διάδοση του τύπου στον θεσσαλικό χώρο, βλ. Θεοχάρης 1968, 290, 293–294· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 320, 321, 323 κ.εξ· Τζαφάλιας – Ζαούρη 1999, 147–148· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1999, 120 κ.εξ· Σταμούδη 2000, 40· Georganas 2006, 195–196· Κατακούτα 2009, 241–242.

146. Πρόκειται για τα ψέλια ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/33–34, διαμέτρου 0.21 και 0.19μ., αντίστοιχα, τα οποία δεν έχουν εντοπιστεί, έως σήμερα, στις παλαιές αποθήκες της ΕΦΑ Λάρισας. Σκαριφήματά τους στο *Βιβλίο Εισαγωγής* της πρώην ΙΕ΄ ΕΠΚΑ.

Από ταφές που, πιθανότατα, καταστράφηκαν, προέρχονται πέντε ακέραια αγγεία της περιόδου (αρ. **117–119, 124, 127**), τα οποία περισυλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια εκσκαφικών εργασιών σε διάφορα σημεία της πόλης, σε μικρότερη ή μεγαλύτερη απόσταση από την Ακρόπολη.

VIIΔ. Κεραμική

Δ1. Πρωτογεωμετρική – Υποπρωτογεωμετρική περίοδος

Σποραδικά θραύσματα κεραμικής και ένας αριθμός ακέραιων αγγείων αποτελούν τη μοναδική πηγή πληροφοριών για την πολιτιστική εξέλιξη της περιοχής κατά την εξεταζόμενη περίοδο¹⁴⁷.

Η χειροποίητη κεραμική αντιπροσωπεύεται από θραύσματα κανθάρων (αρ. **122–123**) και άλλων αγγείων (αρ. **134, 136**), τα οποία εντάσσονται στην – πλατιά διαδεδομένη στον θεσσαλικό χώρο– κατηγορία της αμαυρόχρωμης γραπτής κεραμικής και τοποθετούνται μέσα στο γενικό πλαίσιο του 10ου αι. π.Χ.¹⁴⁸. Τα διακοσμητικά θέματα που απαντούν είναι οι μονές ή πολλαπλές (ενάλληλες) τεθλασμένες γραμμές (αρ. **122–123, 136**), οι ταινίες και το αβακωτό [(;) αρ. **134**].

Καλύτερα αντιπροσωπεύεται η τροχήλατη παραγωγή της Ύστερης Πρωτογεωμετρικής και Πρώιμης Υποπρωτογεωμετρικής περιόδου (περ. 950–850

147. Καθώς απουσιάζουν και στην προκειμένη περίπτωση αναλυτικά στρωματογραφικά δεδομένα, η κατάταξη και χρονολόγηση της κεραμικής βασίζονται σε τυπολογικά κριτήρια και σε συγκρίσεις με ευρήματα από άλλες θέσεις.

148. Η κεραμική αυτή κατηγορία, γνωστή και ως «βορειοδυτική αμαυρόχρωμη» ή τύπου Μπουμπούστι, απαντά επίσης κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου στη δυτική Μακεδονία, στην Ήπειρο και στη νότια Αλβανία, ενώ φορείς της θεωρούνται νομαδικά βορειοδυτικά ελληνικά φύλα, στα οποία περιλαμβάνονται και οι Θεσσαλοί, βλ. Heurtley 1926–1927, 177–77 κ.εξ· Heurtley – Skeat 1930–1931, 43 κ.εξ· Romiropoulou 1971, 353–357· Hammond 1976, 136 κ.εξ· Schachermeyr 1980, 271 κ.εξ., 312 κ.εξ· Hochstetter 1982· Βοκοτοπούλου 1986, 227–229, 255 κ.εξ· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 238 κ.εξ., σχ. 6–7· Γκαδόλου 2008, 308–309· Gimatzidis 2010, 274 κ.εξ.

π.Χ.), με παραδείγματα των κατηγοριών της ακόσμητης, της τεφρόχρωμης¹⁴⁹ και της γραπτής κεραμικής.

Στο σχηματολόγιο περιλαμβάνονται το μόνωτο κύπελλο (αρ. **115–118**)¹⁵⁰, ο σκύφος (αρ. **119**)¹⁵¹, ο κάνθαρος «θεσσαλομακεδονικού» τύπου (αρ. **120**)¹⁵², η λήκυθος (αρ. **124**)¹⁵³, η προχοΐσκη (αρ. **125**)¹⁵⁴, η οπισθότμητη πρόχους (αρ. **126**)¹⁵⁵ και η προχοΐσκη-«θήλαστρο» (αρ. **127–129**)¹⁵⁶.

149. Για τη θεσσαλική τροχήλατη τεφρόχρωμη κεραμική της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 257 κ.εξ.· Φρούσου 2009, 1012 κ.εξ.

150. Στην κεραμική της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, το μόνωτο κύπελλο αποτελεί ιδιαίτερα διαδεδομένο, και με μεγάλη διάρκεια παραγωγής, σχήμα, το οποίο απαντά, συχνά, ως ταφικό κτέρισμα. Γενικά για την καταγωγή και την εξέλιξη του σχήματος, βλ. Heurtley – Skeat 1930–1931, 26 (κατηγορία 12), pl. VIb· Desborough 1952, 140–141, 168 [no. 4 (τύπος A)]· Βερδελής 1958β, 33 κ.εξ., 56 (κατηγορία XIII)· Desborough 1972, 208· Desborough 1980α, 293 κ.εξ., fig. 7· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 189 κ.εξ.· Lemos 2002, 29–30· Coldstream 2003, 40· Coldstream 2008, 151, 153–154· Βήτος [2017], I 126–127.

151. Ο σκύφος με διάκοσμο από κρεμάμενα ομόκεντρα ημικύκλια (Pendent Semi-Circle Skyphos) αποτελεί χαρακτηριστικό δημιουργήμα των ευβοϊκών κεραμικών εργαστηρίων. Ο συγκεκριμένος τύπος γνώρισε ευρεία διάδοση κατά τον 9ο και το α' ήμισυ του 8ου αι. π.Χ., ενώ έγινε αντικείμενο αντιγραφής από διάφορα κεραμικά εργαστήρια του Αιγαίου· βλ. αναλυτικά Heurtley – Skeat 1930–1931, 27–29 (κατηγορία 14), fig. 12, pl. VII· Desborough 1952, 169 [no. 9 (τύπος B)], 180 κ.εξ.· Βερδελής 1958β, 27–29 (κατηγορία IX), 55–56, 83–84, 92, πίν. 9· Ανδρόνικος 1969, 168–173 (κατηγορία α), εικ. 23–24· Θέμελης 1970, 314–315· Snodgrass 1971, 62· Desborough 1980α, 299–302, fig. 8: G–I· Andriomenou 1986β, 101–104· Kearsley 1989, 109 κ.εξ.· Sipsie-Eschbach 1991, 28–29, 54, 82, 198, Taf. 2: 9, 8: 6, 17: 3 (τύπος j)· Cook 1994, 13, fig. 2· Kearsley 1995, 19–22, 67–68· Boardman 1998, 15· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 185–186· Lemos 2002, 44–46· Coldstream 2003, 40· Coldstream 2008, 153, 156–157, 463· Gimatzidis 2010, 142 κ.εξ.· Χατζής 2010, 157–159· Πουλάκη-Παντερμαλή 2013, 77.

152. Ο κάνθαρος «θεσσαλομακεδονικού» τύπου αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά και διαδεδομένα σχήματα στην πρωτογεωμετρική κεραμική της Θεσσαλίας. Ο συγκεκριμένος τύπος αναγνωρίζεται ως επιβίωση, αντίστοιχου, της Μέσης Χαλκοκρατίας, ενώ απαντά τόσο στην τροχήλατη, όσο και στη χειροποίητη τεχνική, με γραπτό διάκοσμο ή ακόσμητος. Γενικά για την καταγωγή και την εξέλιξη του σχήματος, βλ. Heurtley – Skeat 1930–1931, 26–27 (κατηγορία 13), fig. 12· Desborough 1952, 138–139, 167 [no. 2 (τύπος A της τροχήλατης κεραμικής)]· Βερδελής 1958β, 29–31 (κατηγορία X), 63–64, 79, πίν. 9–10· Snodgrass 1971, 61· Desborough 1972, 213· Carington-Smith 1991, 336–339· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 181–182 (κατηγορία A)· Lemos 2002, 54–55· Coldstream 2003, 40· Papadopoulos 2005, 455·

Στον γραπτό διάκοσμο απαντούν τυπικά θέματα του πρωτογεωμετρικού ρυθμού, όπως κυματοειδείς ή τεθλασμένες ταινίες (αρ. **124, 135**), οριζόντιες και κάθετες γραμμές μεμονωμένες ή σε ομάδες (αρ. **116–117, 124–125, 127, 130–133, 135**), δικτυωτά τρίγωνα (αρ. **135**) και ομόκεντροι κύκλοι ή ημικύκλια (αρ. **119, 121, 130–133**) που σχεδιάζονται με πολλαπλό χρωστήρα εξαρτημένο σε διαβήτη.

Ως προς τα σχήματα και τον διάκοσμο, τα εξεταζόμενα παραδείγματα ακολουθούν την εγχώρια κεραμική παράδοση, στην οποία, όπως έχει παρατηρηθεί, ανιχνεύονται προγενέστερα πρότυπα της Χαλκοκρατίας (αρ. **120, 126**) και σχέσεις με κέντρα παραγωγής της όμορης Μακεδονίας¹⁵⁷ (αρ. **120–**

Gimatidis 2010, 170–181 (τύπος I), Abb. 36, 39: J· Πουλάκη-Παντερμαλή 2013, 75· Βήτος [2017], I 123–126.

153. Γενικά για το σχήμα της ληκύθου στην πρωτογεωμετρική κεραμική, βλ. Desborough 1952, 69 κ.εξ., 170, no. 12· Desborough 1980α, 313 κ.εξ., fig. 14· Lemos 2002, 73–74.

154. Με καταγωγή μυκηναϊκή, η μόνωτη προχοϊσκή αποτελεί ιδιαίτερα δημοφιλές σχήμα στην πρωτογεωμετρική κεραμική του θεσσαλοευβοϊκού χώρου και τυπικό ταφικό κτέρισμα της περιόδου. Γενικά για την καταγωγή και την εξέλιξη του σχήματος, βλ. Desborough 1952, 68, 170 [no. 13 (τύπος A)]· Βερδελής 1958β, 16, 18–19, 54–55 (κατηγορία V: τύπος B)· Desborough 1972, 208, 211–212· Desborough 1980α, 322 κ.εξ., fig. 16· Sipsie-Eschbach 1991, 173–174· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 208–209 (κατηγορία A)· Βλαβιανού-Τσαλίκη 1998, 132–133· Lemos 2002, 74–76· Coldstream 2008, 150–151· πρβλ., επίσης, Heurtley – Skeat 1930–1931, fig. 9: 72 [κατηγορία 10 (Μαρμαρίανη)]· Papadopoulos 2005, fig. 128, pl. 333a–b (Τορώνη).

155. Η πρόχους με οπισθόμητη προχοή αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά σχήματα στην πρωτογεωμετρική κεραμική της Θεσσαλίας. Γενικά για την καταγωγή και την εξέλιξη του σχήματος, βλ. Heurtley – Skeat 1930–1931, 20–21, 43, 46 (κατηγορία 8), fig. 8, pl. III· Desborough 1952, 136 κ.εξ., 167 [no.1 (τύπος A)]· Βερδελής 1958β, 19–22 (κατηγορία VI), 41, 64–65, πίν. 6· Boardman 1969, 110· Ανδρόνικος 1969, 194 κ.εξ.· Snodgrass 1971, 61· Desborough 1972, 213· Βοκοτοπούλου 1975, 65 κ.εξ.· Desborough 1980α, 324–325· Cook 1994, 13· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 201–206· Lemos 2002, 76–77· Coldstream 2003, 40–41· Papadopoulos 2005, 455–456· Φρούσου 2009, 1015· Gimatidis 2010, 218–221 (παραλλαγή I)· Κοτσώνας 2012, 140–141, 144–146· Πουλάκη-Παντερμαλή 2013, 81· Βήτος [2017], I 106–110.

156. Οι προχοϊσκες-«θήλαστρα» απαντούν, συχνά, σε ταφικά σύνολα, και κατά κύριο λόγο, αποτελούν τεκμήρια παιδικών ταφών· πρβλ. Sipsie-Eschbach 1991, 177.

157. Για τις σχέσεις της Θεσσαλίας με τη Μακεδονία, βλ. Ανδρόνικος 1969, 182· Desborough 1972, 206, 213, 215–216· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1984, 83, 85· Βοκοτοπούλου 1990,

123, 126, 134, 136), και κυρίως, του θεσσαλοευβοϊκού χώρου¹⁵⁸ (αρ. 115–119, 124–125, 127–133, 135).

Δ2. Ύστερη Γεωμετρική περίοδος

Το πρωιμότερο δείγμα στο υλικό της περιόδου και ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα των τελευταίων ετών αποτελεί το θραύσμα αρ. 155 με διάκοσμο από διαγραμμισμένο μαϊάνδρο και τεθλασμένες γραμμές, το οποίο θα μπορούσε να τοποθετηθεί στο τέλος της Μέσης ή στη μετάβαση από τη Μέση προς την Ύστερη Γεωμετρική περίοδο. Με βάση τα έως σήμερα δεδομένα, συνιστά το πρωιμότερο δείγμα αττικής γεωμετρικής κεραμικής – πιθανόν ευβοϊκού εργαστηρίου– από την πόλη της Λάρισας, η παρουσία του οποίου αποτελεί σημαντική ένδειξη για την απήχηση και διείσδυση του αττικού γεωμετρικού ρυθμού στη θεσσαλική ενδοχώρα¹⁵⁹.

Στο λοιπό υλικό της Ύστερης Γεωμετρικής περιόδου εκπροσωπούνται κατηγορίες της λεπτής τεφρόχρωμης και γραπτής, και της χονδροειδούς τροχήλατης κεραμικής.

400–401· Τιβέριος 1993, 554· Τζιαφάλιας – Ζαούρη 1999, 149, 151· Τιβέριος – Γηματζίδης 2002, 224, 226· Coldstream 2003, 43–45· Τιβέριος κ.ά. 2005, 191· Χαβέλα 2012, 249.

158. Για τους δεσμούς της Θεσσαλίας με την Εύβοια κατά την Πρωτογεωμετρική και Υποπρωτογεωμετρική περίοδο, και τη λεγόμενη «(θεσσαλο)ευβοϊκή» κοινή, βλ. Boardman 1957, 7· Boardman 1969, 110· Θέμελης 1970, 316· Desborough 1972, 207, 210–211, 213–215· Desborough 1980α, 286, 287, 291–292· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1984, 85· Sipsie-Eschbach 1991, 29, 51· Καλλιγιάς 1992, 298 κ.εξ· Cook 1994, 13–14· Lemos 2002, 205–207, 212 κ.εξ· Coldstream 2003, 43–45, 51, 52· Coldstream 2008, 337, 341, 345, 462–463, 465–466.

159. Με βάση τα, έως σήμερα, δεδομένα, η παρουσία του αττικού γεωμετρικού ρυθμού στη ΒΑ Θεσσαλία κατά τον 9ο και τον πρώιμο 8ο αι. π.Χ. φαίνεται περιορισμένη. Η επίδραση της αττικής αγγειογραφίας της Πρώιμης Γεωμετρικής περιόδου αναγνωρίζεται, έως έναν βαθμό, στον λεγόμενο «ευθύγραμμο» ρυθμό (Rectilinear Style) της Μαρμάριανης (α' ήμισυ 9ου αι.), ενώ από τη Μέση Γεωμετρική περίοδο, μοναδικό δείγμα αττικής γεωμετρικής κεραμικής αποτελούσε ένα (αδημοσίευτο) τμήμα χείλους κρατήρα (πιθανόν του τύπου II) στη Συλλογή της Βρετανικής Σχολής Αθηνών, με προέλευση τη Μαγούλα Καραγάτς (Ομορφοχώρι 1), 10χλμ. ΒΑ της Λάρισας· βλ. σχετ. Coldstream 2003, 87· Coldstream 2008, 158 κ.εξ., 161 (n. 1), 341, 345, 354, 410, 465–466.

Στο σχηματολόγιο της λεπτής κεραμικής περιλαμβάνονται το μόνωτο κύπελλο (αρ. **137**), το οποίο εντάσσεται στην εγχώρια κεραμική παράδοση¹⁶⁰, ο κρατήρας (αρ. **144**), ο ευβοϊκού τύπου αμφορέας με υψηλό λαιμό (αρ. **145**), καθώς και ο σκύφος (αρ. **138–141**), που αποτελεί δημοφιλές σχήμα της περιόδου¹⁶¹ μαζί με τη χαρακτηριστική, κορινθιακής έμπνευσης, κοτύλη (αρ. **143**)¹⁶².

Στον γραπτό διάκοσμο της πλειονότητας των παραδειγμάτων κυριαρχούν απλά γραμμικά θέματα, όπως οριζόντιες παράλληλες ταινίες (αρ. **138–141, 143–145, 157**), μεμονωμένες κυματοειδείς ταινίες σε οριζόντια διάταξη (αρ. **157**) και ομάδες κάθετων κυματοειδών (αρ. **145**) ή απλών γραμμών· οι τελευταίες, εν είδει «τριγλύφων», πλαισιώνουν στενές «μετόπες» με σιγμοειδείς ή κυματοειδείς γραμμές (αρ. **138, 144**) και σχηματοποιημένα υδρόβια πτηνά (αρ. **143**) –διακοσμητικό σχήμα που απαντά, συχνά, στα ευβοϊκά αγγεία της Ύστερης Γεωμετρικής περιόδου¹⁶³, αλλά και στη σύγχρονη ευβοϊζουσα και κορινθιάζουσα κεραμική διαφόρων εργαστηρίων του Αιγαίου¹⁶⁴. Τέ-

160. Ο τύπος του μόνωτου κυπέλλου εμφανίζει μεγάλη διάδοση στην περιοχή της Λάρισας και της Κραννώνος κατά την Ύστερη Γεωμετρική περίοδο. Για το σχήμα και την εξέλιξή του, βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 192–193 (κατηγορία Δ)· Φρούσσου 2009, 1018–1019.

161. Βλ. Boardman – Price 1980, 62–63· Ανδρειωμένου 1981, 85–90· Kearsley 1995, 23, 46, 47· Gimatzidis 2010, 119 κ.εξ· Χατζής 2010, 161 κ.εξ· Κοτσώνας 2012, 135.

162. Για τα (πρωτο)κορινθιακά πρότυπα, βλ. Schaeffer et al. 1997, 8 κ.εξ· Boardman 1998, 49· Coldstream 2003, 168, 170, 171, fig. 55b–d· Coldstream 2008, 105. Για τοπικές μιμήσεις του τύπου, βλ. Boardman 1952, 2, figs 1: 5–9, 11, pl. I, A: 6–7 (Ερέτρια)· Boardman 1957, pl. 2b (Al Mina)· Ανδρειωμένου 1975, 211–212, πίν. 54γ (Ερέτρια)· Boardman 1998, 28 (Εύβοια), 82, fig. 160 (Πιθηκούσσαι)· Coldstream 2003, 195 (Εύβοια)· Coldstream 2008, 194 (Εύβοια)· Κοτσώνας 2012, 138 (Μεθώνη Πιερίας).

163. Πρβλ. Boardman 1957, pls 1b: 9–10, 12, 16 (Χαλκίς), 2b (Al Mina)· Ανδρειωμένου 1975, πίν. 54γ (Ερέτρια)· Ανδρειωμένου 1977, πίν. 35β, 52α, 53β (Ερέτρια)· Ανδρειωμένου 1981, πίν. 19: 46–47, 50–54, 20: 55, 58–60 (Ερέτρια)· Coldstream 1995, 255–257, 260–261, 263 (Πιθηκούσσαι)· Kearsley 1995, pls 1.4: 38–41, 3.1: 166–170, 3.2: 176–178, 183, 200 (Al Mina)· Κοτσώνας 2012, 167–169 (Μεθώνη Πιερίας).

164. Βλ. Coldstream 2003, 186–187, 195, 206–207· Coldstream 2008, 367, 465–466. Για την έντονη παρουσία των Ευβοέων στο βόρειο Αιγαίο κατά τη Μέση Γεωμετρική II και την Ύστερη Γεωμετρική περίοδο, και τη μεγάλη ποσότητα ευβοϊκής και ευβοϊζουσας κεραμικής των χρόνων αυτών, που έχει εντοπιστεί στην περιοχή, βλ. Τιβέριος 1991–1992, 217, σημ. 22· Τιβέριος 1993, 554–555· Τιβέριος 2009, 400, 402· Χατζής 2010, 183, σημ. 295· Κοτσώνας

λος, με βάση τα τεχνικά χαρακτηριστικά και τα στοιχεία του διακόσμου που φέρουν, δύο παραδείγματα (αρ. **142, 156**) κατατάσσονται στην κεραμεική ρυθμού Θάψου¹⁶⁵ –η οποία προσγράφεται στην κορινθιακή παραγωγή– προσθέτοντας νέα δείγματα, και τη θέση της Λάρισας, στον πίνακα της διασποράς αυτής της κατηγορίας στον ευρύτερο χώρο της κεντρικής Ελλάδας.

Στην κατηγορία της διακοσμημένης χονδροειδούς κεραμεικής περιλαμβάνονται θραύσματα πρώιμων εμπορικών αμφορέων, τα οποία, αν και ολιγάριθμα, τεκμηριώνουν τη διακίνηση ελαιολάδου και οίνου (ενδεχομένως και άλλων προϊόντων) στην περιοχή: έξι δείγματα (αρ. **146–151**), που κοσμοούνται από ομάδες πολλαπλών ομόκεντρων κύκλων, ανήκουν στον τύπο του βορειοελλαδικού αμφορέα, γνωστό και ως τύπο II, ο οποίος κατασκευαζόταν σε διάφορα κέντρα του βορείου Αιγαίου, και κυρίως, του Θερμαϊκού κόλπου, με πρωτοβουλία, πιθανότατα, των Ευβοέων, και προοριζόταν για τη μεταφορά οίνου. Ο συγκεκριμένος τύπος εμφανίστηκε στο α΄ ήμισυ του 8ου αι. π.Χ., ενώ γνώρισε τη μεγαλύτερη διάδοσή του κατά το β΄ ήμισυ του αιώνα· το τέλος της παραγωγής του τοποθετείται γύρω στο 700 ή στον πρώιμο 7ο αι. π.Χ.¹⁶⁶.

Ως προϊόν αττικού εργαστηρίου αναγνωρίζεται το με αρ. **152** τμήμα λαιμού αμφορέα του τύπου «SOS»¹⁶⁷, το οποίο φέρει ως κεντρικό διακοσμητικό

2012, 128 κ.εξ., 232 κ.εξ. Για τις ευβοϊκές επιδράσεις στη θεσσαλική υστερογεωμετρική κεραμική, βλ. Coldstream 2008, 367, 465–466.

165. Για την κεραμική ρυθμού Θάψου, βλ. Neeft 1981· Bosana-Kourou 1983· Boardman 1998, 49· Coldstream 2003, 170, 172· van der Wielen-van Ommeren – De Lachenal 2006, 242· Coldstream 2008, 102–104· Γκαδόλου 2008, 313 κ.εξ· Gadolou 2011.

166. Για τον τύπο του βορειοελλαδικού αμφορέα, βλ. Catling 1998, 166–171 (Ομάδα II)· Gimatzidis 2010, 258 κ.εξ· Χατζής 2010, 171–176· Τιβέριος 2012α, 178, 180· Κοτσώνας 2012, 154 κ.εξ· Τιβέριος 2013, 16–17· Pratt 2015, 217–220. Στον ηπειρωτικό θεσσαλικό χώρο αμφορείς του τύπου μας είναι γνωστοί από την περιοχή της Άλου [βλ. Μαλακασιώτη κ.ά. 2012, 188–189 (Βουλοκαλύβα Αλμυρού)], του Κάστρου/Παλιών Βόλου (βλ. Catling 1998, 169· Κοτσώνας 2012, 159, 160, χάρτης 6) και της Κραννώνος (αδημοσίευτοι). Για τη Θεσσαλία ως πιθανό κέντρο παραγωγής τους, βλ. Lemos 2012, 180· πρβλ. Τιβέριος 2013, 17, σημ. 17.

167. Οι αττικοί εμπορικοί αμφορείς του τύπου «SOS» αποτελούν χαρακτηριστική και ιδιαίτερα διαδεδομένη στον μεσογειακό χώρο κατηγορία αγγείων, η παραγωγή και εξαγωγή της οποίας εκτείνεται χρονικά από το γ΄ τέταρτο του 8ου έως και το β΄ τέταρτο του 6ου αι. π.Χ· βλ. Brann 1962, 32–33· Johnston – Jones 1978· Κεφαλίδου 1998, 116, σημ. 8· Χατζής 2010, 167–169· Κοτσώνας 2012, 188–194· Pratt 2015.

θέμα διπλό τρίγωνο με εγγεγραμμένο Χ ή «Σταυρό του Αγίου Ανδρέα»¹⁶⁸. Χρονολογείται στο τέλος του 8ου ή στις αρχές του 7ου αι. π.Χ., συνιστώντας την πρωιμότερη, έως σήμερα, άμεση παρουσία του αττικού Κεραμεικού στη Λάρισα, και το συγκεκριμένο παράδειγμα, το πρώτο ενός μεγάλου συνόλου, το οποίο εκτείνεται χρονικά έως τον ύστερο 7ο αι. π.Χ.¹⁶⁹ του ιδίου τύπου, και σύγχρονοι με αυτόν, είναι οι αμφορείς αρ. **153–154**: η καθαρότητα, ωστόσο, του πηλού τους και η παρουσία γανώματος στο εσωτερικό του λαιμού επιτρέπουν την απόδοσή τους σε ευβοϊκά (χαλκιδικά;) εργαστήρια· στην περίπτωση, μάλιστα, του αγγείου αρ. **153**, την απόδοση αυτή ενισχύει η παρουσία κιτρινωπού επιχρίσματος στην εξωτερική επιφάνειά του, καθώς και ο διάκοσμος από πέντε ομόκεντρους κύκλους, τα οποία συνιστούν διαγνωστικά χαρακτηριστικά των ευβοϊκών αμφορέων του τύπου «SOS»¹⁶⁹.

168. Για το διακοσμητικό θέμα, βλ. Johnston – Jones 1978, 136, 138 (τύπος T), fig. 10a·

169. Για τα χαρακτηριστικά των ευβοϊκών αμφορέων του τύπου «SOS», βλ. Johnston – Jones 1978, 111–112, 128, 132–133· Χατζής 2010, 167 κ.εξ. σποράδην· Κοτσώνας 2012, 188 κ.εξ. σποράδην· Pratt 2015, 215.

VIII. ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Λάσαν· τήν Λάρισσαν
(Ἡσυχ.)

VIII.A. Ιστορικό πλαίσιο

Οι Αρχαϊκοί χρόνοι σηματοδοτούν την εμφάνιση της Λάρισας ως «πόλεως» στο ιστορικό προσκήνιο. Παρόλο που οι αρχαίες γραπτές πηγές είναι φειδωλές και αποσπασματικές, και εγείρουν ποικίλα χρονολογικά προβλήματα, βοηθούν, έως έναν βαθμό, να σχηματίσουμε μια γενική εικόνα των πολιτικών εξελίξεων κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων.

Στο πρώιμο πιθανόν τμήμα της περιόδου (7ο αι. π.Χ.), το έθνος των Θεσσαλών¹⁷⁰ φαίνεται πως εδραίωσε την κυριαρχία του στις μεγάλες πεδιάδες της χώρας, η οποία θα γινόταν έκτοτε γνωστή με το όνομά τους: στις περιοχές αυτές βρισκόταν, ήδη, ανεπτυγμένο ένα εκτεταμένο δίκτυο αγροτικών οικισμών, ορισμένοι από τους οποίους εξελίχθηκαν σταδιακά σε μικρές, αυτόνομες, «πόλεις», με κυρίαρχη στη ζωή τους την παρουσία οικογενειών μεγάλων γαιοκτημόνων¹⁷¹.

Κατά το β' ήμισυ ή, κατά άλλη άποψη, στο τέλος του 6ου αι. π.Χ., ο κυρίως θεσσαλικός χώρος οργανώθηκε σε τέσσερις διοικητικές-στρατιωτικές ενότητες, τις γνωστές αργότερα ως *τετράδες*: την Πελασιγιώτιδα, τη Θεσσαλιώτιδα, την Εστιαιώτιδα και τη Φθιώτιδα (Αρποκρ. s.v. *τετραρχία*)· η περιοχή της Λάρισας εντάχθηκε στην πρώτη και σημαντικότερη από αυτές –την Πελασιγιώτιδα– η οποία περιελάμβανε, κυρίως, την ανατολική θεσσαλική πεδιάδα και τη χαμηλή μεσοθεσσαλική οροσειρά στα δυτικά της.

170. Για την προέλευση του έθνους των Θεσσαλών και τη διείσδυσή τους στον θεσσαλικό χώρο, βλ. Sordi 1958, 1 κ.εξ.· Θεοχάρης 1968, 289 κ.εξ.· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1984, 84–86· Κραβαρίτου 2009, 505 κ.εξ.· Σακελλαρίου 2018, 451 κ.εξ. Για μια σύνοψη των απόψεων που έχουν διατυπωθεί, ως προς τον χρόνο άφιξης των Θεσσαλών στην περιοχή, βλ. Κραβαρίτου 2012, 26–27.

171. Για τη θεσσαλική αριστοκρατία, τον ρόλο της στην κοινωνική και πολιτική ζωή των θεσσαλικών πόλεων και τις σχέσεις της με τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο κατά την Αρχαϊκή και Κλασική περίοδο, βλ. Stamatopoulou 2007.

Η αρχαία παράδοση απέδιδε την οργάνωση αυτή του θεσσαλικού χώρου σε μια, σχεδόν μυθική, μορφή, τον Αλεύα τον επονομαζόμενο Πυρρόν, γενάρχη του λαρισαϊκού αριστοκρατικού γένους των Αλευαδών, οι οποίοι ανήγαν την καταγωγή τους στον ήρωα Ηρακλή¹⁷².

Οι Αλευάδες, ιδιοκτήτες σημαντικών εκτάσεων εύφορης γης, πλούσιων βοσκοτόπων και ενός μεγάλου αριθμού δουλοπαροίκων-καλλιεργητών (*πενέσται*), κυριάρχησαν στην πολιτική ζωή της Λάρισας και συνδέθηκαν μαζί της τόσο στενά, ώστε η ιστορία της πόλης κατά τους Αρχαϊκούς και Κλασικούς χρόνους να ταυτίζεται, σχεδόν, με την πολιτική τους πορεία¹⁷³. Ως έδρα τους, η Λάρισα ακμάζει και αναδεικνύεται στο σημαντικότερο πολιτικό και οικονομικό κέντρο της βόρειας Πελασγιώτιδος, αλλά και ολόκληρης της Θεσσαλίας, έχοντας καταστήσει, από το τέλος του 6ου αι., φόρου υποτελή τη χώρα του γειτονικού, προς βορράν, έθνους των Περ(ρ)αιβών (Στράβ. IX 5,19)¹⁷⁴.

Μέλη του γένους των Αλευαδών πρωταγωνιστούν στα πολιτικά πράγματα της χώρας είτε ως ηγεμόνες της Λάρισας είτε ως ανώτατοι άρχοντες των Θεσσαλών, διεκδικώντας μάλιστα ρόλο ρυθμιστή των εξελίξεων στον χώρο, ευρύτερα, της κεντρικής Ελλάδας¹⁷⁵. Στο πλαίσιο της εξωστρεφούς αυτής πο-

172. Για τη διοικητική-στρατιωτική οργάνωση της Θεσσαλίας από τον Αλεύα τον Πυρρόν, βλ. Stählin 1924α, 86–87 (πρβλ. Stählin 2008, 170–171)· Wade-Gery 1924, 55–60· Αξενίδης 1947α, 43 κ.εξ., 49 κ.εξ.· Gschnitzer 1954, 455–456· Sordi 1958, 65 κ.εξ.· Larsen 1968, 15–18· Jeffery 1976, 71· Corvisier 1991, 143· Helly 1995, 16, 118–124, 132, 150 κ.εξ., 170 κ.εξ.· Sprawski 1999, 21· Archibald 2000, 230· Morgan 2003, 22· Stamatopoulou 2007, 316· Helly 2008, 198–199, fig. 4· Κραβαρίτου 2012, 27–28, 32 κ.εξ.

173. Για τους Αλευάδες, βλ. Toepffer 1893β· Αξενίδης 1947α, 43–48, 53–54, 75–76, 92–96· Martin 1985, 61–62, 74, 81–82· Τζαφάλιας 1994β, 39–40· Helly 1995, 112 κ.εξ.· Beck 1997, 123· Stamatopoulou 2007, σποράδην. Για τη γεωργοκτηνοτροφική βάση της οικονομίας των αρχαίων θεσσαλικών πόλεων, βλ. Γκιόλιας 1989.

174. Βλ. Lenk 1937· Sordi 1958, 341–342· Martin 1985, 72–73. Για τα όρια και το οικιστικό πλέγμα της Πελασγιώτιδος, βλ. Πίκουλας 2015, με κριτική των ταυτίσεων των επωνύμων οικισμών της που έχουν κατά καιρούς προταθεί.

175. Η πρωιμότερη εμπλοκή των Θεσσαλών στα πολιτικά πράγματα της κεντρικής Ελλάδας αφορά στη συμμετοχή τους στον Ληλάντιο πόλεμο (γύρω στο 700 π.Χ.), στον οποίον, με αρχηγό τον Κλεόμαχο από τη Φάρσαλο, πολέμησαν ως σύμμαχοι της Χαλκίδος εναντίον της Ερέτριας· βλ. Sordi 1958, 42–51· Jeffery 1976, 65· Robertson 1976, 105· Lehmann 1983, 36–37· Helly 1995, 16, 39–40. Το πρώιμο ενδιαφέρον των Λαρισαίων αριστοκρατών για την περιοχή, αποτυπώνεται, επίσης, στην αναφερόμενη ανάθεση ενός αγαλματίου του Απόλλω-

λιτικής εντάσσεται η συμμετοχή τους, με αρχηγό τον Ευρύλοχο, στον Α΄ Ιερό Πόλεμο (περ. 595–586 π.Χ.) εναντίον των ασεβών κατοίκων της φωκικής Κίρρας, που είχαν καταπατήσει τη γη του ιερού των Δελφών. Η νίκη τους σε αυτόν τον πόλεμο και η υποταγή της Φωκίδος και μέρους της Βοιωτίας, που ακολούθησαν, ανέδειξαν τους Θεσσαλούς σε μείζονα πολιτικοστρατιωτική δύναμη στον χώρο της κεντρικής Ελλάδας –θέση που θα διατηρήσουν σε ολόκληρη σχεδόν τη διάρκεια του 6ου αι. π.Χ.¹⁷⁶.

Στο πλαίσιο επίσης της ίδιας πολιτικής, αλλά και των παραδοσιακών αριστοκρατικών δεσμών φιλίας, οι Θεσσαλοί –με τη συμβολή και ενέργειες, πιθανότατα, των Αλευαδών– συνήψαν συμμαχία με τους Πεισιστρατίδες, τυράννους της Αθήνας· τις ιδιαίτερες σχέσεις που αναπτύχθηκαν με την τελευταία, αντανakλά, ενδεχομένως, η μαρτυρημένη λατρεία της Αθηνάς Πολιάδος στη λαρισαϊκή Ακρόπολη¹⁷⁷, η εγκαθίδρυση της οποίας πρέπει, πιθανόν, να τοποθετηθεί σε αυτή την περίοδο¹⁷⁸.

νος στο δελφικό ιερό από κάποιον Εχεκρατίδα, το οποίο, σύμφωνα με παλαιά παράδοση, που διέσωσε ο Πausanias (X 16, 8), υπήρξε το πρώτο αφιέρωμα σε αυτό: *Ἐχεκρατίδης δὲ ἀνὴρ λαρισαῖος τὸν Ἀπόλλωνα ἀνέθηκε τὸν μικρόν· καὶ ἀπάντων πρῶτον τεθῆναι τῶν ἀναθημάτων τοῦτο φασιν οἱ δελφοί*· πρβλ. Αξενίδης 1947α, 43, 68, 93, 203–204· Jeffery 1990, 96–97· Helly 1995, 107· Morgan 2003, 131. Ο Biesantz (1965, 117) θεωρεί ότι ο χαρακτηρισμός *μικρός*, που αποδόθηκε στον Απόλλωνα του Εχεκρατίδα, παραπέμπει πιθανόν σε τύπο της δαιδαλικής πλαστικής του 7ου αι., ή και σε πρωιμότερο, προδαιδαλικό έργο. Σχέση με τους Δελφούς και την εορτή των Σεπτηρίων υποδηλώνει, πιθανότατα, η τοπική λατρεία του Απόλλωνος Κερδώου, ναός του οποίου βρισκόταν στην περιοχή της «κάτω πόλης» της Λάρισας· βλ. παρακάτω σημ. 308. Είναι, επίσης, αξιοσημείωτο ότι, όπως παραδίδεται (Στράβ. IX 3,7), ο μυθικός βασιλέας του Άργους Ακρίσιος –ο αναφερόμενος σε κάποιες πηγές και ως ιδρυτής (κτίστης) της Λάρισας– έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ίδρυση της Δελφικής Αμφικτυονίας, καθορίζοντας πρώτος τις βασικές της διατάξεις.

176. Για τον Ευρύλοχο και τη συμμετοχή των Θεσσαλών στον Α΄ Ιερό Πόλεμο, βλ. Westlake 1935, 28–29· Αξενίδης 1947α, 40–42· Sordi 1958, 51–55· Larsen 1960, 236· Larsen 1968, 18–19· Jeffery 1976, 73–75· Robertson 1976, 105–106· Lehmann 1983, 37–38· Helly 1995, 16, 40–41, 132· McInerney 1999, 165 κ.εξ· Stamatoπούλου 2007, 317.

177. Σύμφωνα με παράδοση που διέσωσε ο Αντίοχος ο Συρακούσιος (FGrHist I 29, 2), στο εσωτερικό του ναού της Αθηνάς Πολιάδος βρισκόταν ο τάφος του Ακρίσιου, τον οποίον φόνευσε στη Λάρισα από απροσεξία, κατά τη διάρκεια αγώνων, ο εγγονός του Περσεύς: *ἐν τῷ νεῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Λαρίσῃ ἐν τῇ ἀκροπόλει τάφος ἐστὶν Ἀκρίσιου*. Σύμφωνα με παραλλαγή του μύθου, οι Λαρισαῖοι έθαψαν τον Ακρίσιο μπροστά στην πόλη τους και ίδρυσαν προς τιμήν του ηρώον· βλ. Toepffer 1893α· Stählin 1924α, 97 (πρβλ. Stählin 2008, 184–185)· Stählin

Εκπληρώνοντας τους όρους της συμμαχίας με τους Πεισιστρατίδες, οι Θεσσαλοί βοηθούν τον τύραννο Ιππία να αντιμετωπίσει επικείμενη σπαρτιατική επίθεση (511/510 π.Χ.), αποστέλλοντας προς αυτόν με κοινή τους απόφαση ένα εκστρατευτικό σώμα αποτελούμενο από 1000 ιππείς, με αρχηγό τον βασιλέα¹⁷⁹ Κινέα (Ηροδ. V 63, 3–4). Την αρχική, όμως, νικηφόρα προέλαση του θεσσαλικού ιππικού κατά την απόβαση των Σπαρτιατών στην περιοχή του Φαλήρου, διαδέχτηκε λίγο αργότερα η ήττα, και μάλιστα με μεγάλες απώλειες, από τον σπαρτιατικό στρατό, που εισέβαλε στην Αττική με αρχηγό τον βασιλέα Κλεομένη Α΄ (Ηροδ. V 64)¹⁸⁰.

Η ήττα στην Αττική και άλλες εξωτερικές αποτυχίες στη Βοιωτία και στη Φωκίδα (Ηροδ. VIII 27–28) κατά τη διάρκεια του 6ου ή στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. είχαν, τελικά, ως συνέπεια την αναδίπλωση των Θεσσαλών, τη σταδιακή απώλεια της ηγετικής τους θέσης στον χώρο της κεντρικής Ελλάδας, και συ-

1924β, 867–868, 870· Αξενίδης 1947α, 32· Αξενίδης 1947β, 37–39· Αξενίδης 1949, 162–165· Salviat – Vatin 1971, 25–26· Γαλλής 1982, 52· Moustaka 1983, 67· Knigge 1986, 148· Τζιαφάλιας 1994α, 172· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 16–18· Karagiorgou [2001], 39, pl.9: VI· Mili 2015, 104, 194, n. 187. Φαίνεται ότι τουλάχιστον στους Ελληνιστικούς χρόνους, στο ιερό της Αθηνάς στήνονταν αντίγραφα ψηφισμάτων του Δήμου των Λαρισαίων, τα οποία δημοσιεύονταν εις διπλούν· βλ. IG IX2 517. Δεν υπάρχουν ασφαλείς αρχαιολογικές ενδείξεις για την ακριβή θέση του ναού της Αθηνάς Πολιάδος, ενώ είναι αβάσιμη η τοποθέτησή του από τον Τζιαφάλια (1994α, 172) «...στον χώρο που περικλείεται από τις σημερινές οδούς Πολυκάρπου και Μητροπολίτου Αρσενίου, ανατολικά από τον σημερινό ιερό ναό του Αγίου Αχιλλείου», και, πολύ περισσότερο, η απόδοση σε αυτόν [βλ. Stählin 1924α, 97 (πρβλ. Stählin 2008, 185)· Αξενίδης 1949, 163–165, εικ. 1· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 18· Τζιαφάλιας 1997, 58] αρχιτεκτονικών μελών που βρέθηκαν, τυχαία, στην περιοχή ή υπάρχουν εντοιχισμένα στο οθωμανικό μπεζεστένι.

178. Πρβλ. Μπακαλάκης 1973, 16· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 19.

179. Στη Θεσσαλία των Αρχαίων χρόνων, τον τίτλο του *βασιλέως* έφεραν, συχνά, οι επικεφαλής των πολεμικών επιχειρήσεων· βλ. Helly 1995, 101 κ.εξ., 124–130, 344–345· Martin 1985, 64–65, 74 κ.εξ. Sprawski 1999, 18· Archibald 2000, 230· Morgan 2003, 22–23· Stamatopoulou 2007, 316· Μποσνάκης 2013, 26, σημ. 38.

180. Για τις σχέσεις των Θεσσαλών με τους Πεισιστρατίδες και την εκστρατεία του βασιλέα Κινέα, βλ. Αξενίδης 1947α, 55· Sordi 1958, 55, 59–60· Larsen 1968, 15· Jeffery 1976, 72, 77· Robertson 1976, 105, 106, n. 28· Buck 1979, 114· Martin 1985, 69–70, 74· Helly 1995, 16, 103–104, 220–222· Sprawski 1999, 18· Stamatopoulou 2007, 318.

νακόλουθα, την αμφισβήτηση της θέσης και της εξουσίας των ίδιων των Αλευαδών στο εσωτερικό της Θεσσαλίας¹⁸¹.

Η εμφάνιση κατά την ίδια περίοδο της περσικής απειλής δημιούργησε νέα δεδομένα και οδήγησε τους Αλευάδες στον αναπροσανατολισμό της εξωτερικής τους πολιτικής και στην υιοθέτηση, πρώιμα, μιας φιλοπερσικής στάσης¹⁸². Στη μεγάλη περσική εκστρατεία του 480–479 π.Χ. κατά των Ελλήνων (Β΄ Μηδικός Πόλεμος), ο Λαρισαίος Θώραξ και οι αδελφοί του Ευρύπυλος και Θρασυδαίος, γιοί του Αλεού του Σίμου, *ἐμήδισαν*, σε αντίθεση με τα αισθήματα της πλειοψηφίας των Θεσσαλών (Ηροδ. VII 172,1): στις Θερμοπύλες (480 π.Χ.) και στις Πλαταιές (479 π.Χ.), οι *παῖδες Ἀλεού* θα συμπαραταχθούν με τους Πέρσες, αναλαμβάνοντας μάλιστα επιτελικό ρόλο στο πλευρό του Μεγάλου Βασιλέως (Ηροδ. VII 197, 1· VIII 29–34) και του στρατηγού του Μαρδονίου (Ηροδ. IX 1. 58,1)¹⁸³.

VIIIB. Αρχαιολογικά δεδομένα¹⁸⁴

Στα οικιστικά λείψανα της Αρχαϊκής Εποχής περιλαμβάνονται ένα τουλάχιστον δείγμα οικιακής αρχιτεκτονικής και ευάριθμη, εγχώρια και επείσακτη,

181. Για τις πολεμικές επιχειρήσεις της περιόδου, και ιδιαίτερα, για τις ήττες των Θεσσαλών από τους Βοιωτούς στον Κερησσό και από τους Φωκείς στην Υάμπολη, καθώς και τις συνέπειες αυτών των γεγονότων, βλ. Wade-Gery 1924, 64, n. 34· Westlake 1935, 29–31· Sordi 1958, 85 κ.εξ· Larsen 1960, 230 κ.εξ· Larsen 1968, 30· Jeffery 1976, 76· Buck 1979, 107 κ.εξ· Pritchett 1982, 139 κ.εξ· Lehmann 1983, 38 κ.εξ· Fossey 1990, 140· Helly 1995, 16, 41–42, 132, 222–223· McInerney 1999, 176–178· Morgan 2003, 131· Stamatopoulou 2007, 317–318· Μποσνάκης 2013, 25, σημ. 33.

182. Για μια αποστολή –κατά την ηροδότεια παράδοση– πρεσβείας των Αλευαδών στον Ξέρξη (486/485 π.Χ.), με την οποία τον καλούσαν να επέμβει στην Ελλάδα (Ηροδ. VII 6,2), καθώς και τους πιθανούς στόχους αυτής της ενέργειας, βλ. Sordi 1958, 89–91· Gehrke 1985, 185–186· Helly 1995, 115· πρβλ. Westlake 1935, 30–31· Westlake 1936, 14–15.

183. Για τον μηδισμό των Αλευαδών και τις επιχειρήσεις του 480–479 π.Χ., βλ. Westlake 1936· Αξενίδης 1947α, 96–104· Sordi 1958, 89 κ.εξ· Robertson 1976, 102 κ.εξ· Stamatopoulou 2007, 337· Helly 1995, 223–226· Πρέντζας [2013], 13–30.

184. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Τζιαφάλιας 1980β, 288· Γαλλής 1982, 52 κ.εξ. σποράδην· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85–86· Corvisier 1991, 25, 142–143, 156, 241, no. 35· Τζιαφάλιας 1994α, 157· Τουφεξής 1996, 367· Morgan 2003, 55, 89–90· Decourt et al. 2004, 696–697.

κεραμική, η διασπορά της οποίας καλύπτει έκταση περίπου εξήντα (60) εκταρίων προς ΝΝΑ και Α του λόφου της Ακρόπολης (Χάρτης 6· Πίν. 76α, 193)¹⁸⁵.

Η αποσπασματικότητα, ωστόσο, των διαθέσιμων στοιχείων δυσχεραίνει και στην προκειμένη περίπτωση τη διαμόρφωση ολοκληρωμένης εικόνας, τουλάχιστον για το πρώιμο τμήμα της περιόδου. Το υλικό συμπληρώνουν κατά τους Μέσους και Ύστερους Αρχαϊκούς χρόνους κάποια σπαράγματα έργων μεγάλης πλαστικής και οι πρώτες νομισματικές εκδόσεις της πόλης (500–479 π.Χ.)¹⁸⁶.

VIIIΓ. Οικοδομικά κατάλοιπα

Οικοδομικά κατάλοιπα της Αρχαϊκής περιόδου έχουν αποκαλυφθεί σε τρία σημεία της Λάρισας:

185. Την εξέλιξη της κατοίκησης προς τις κατευθύνσεις αυτές επέβαλε η παρουσία του ποταμού Πηνειού και του ρέματος της Μεσορράχης ως φυσικών ορίων της πόλης από τον βορρά και τα δυτικά αντίστοιχα. Το χειμάρριο ρέμα της Μεσορράχης –γνωστό στα νεώτερα χρόνια ως Κουρουλντού (< οθωμ. Kuru Dere: Ξεροπόταμο/«Ξεριάς»)– έχει διαμορφωθεί σε κλειστό αγωγό ομβρίων υδάτων, στη θέση της οδού Δ. Καραθάνου· βλ. Παλιούγκας 1996, 98, 113, σημ. 39.

186. Για έργα πλαστικής των Αρχαϊκών χρόνων από τη Λάρισα, βλ. Brommer 1940, 107–108, Taf. 69· Biesantz 1965, 29 (Nr. L 4), 117, Taf. 28· Δάφφα-Νικονάνου 1973, 141. Ο Biesantz [1965, 29 (Nr. L 2), 117] αναφέρει, επίσης, την ύπαρξη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ενός κεφαλιού κούρου από τη Λάρισα, το οποίο, με βάση πληροφορίες που έλαβε από τον Ι. Παπαδημητρίου, τοποθετεί στο τέλος του 6ου αι. π.Χ. Στα παραπάνω πρέπει να προστεθεί το (αδημοσίευτο) κεφάλι κούρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 2010/27, έργο τοπικού εργαστηρίου των μέσων πιθανόν του 6ου αι. π.Χ., που αποτελεί τυχαίο εύρημα των τελευταίων ετών· βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου 2014, 10, εικ. 8. Για την πρώιμη νομισματοκοπία της Λάρισας, βλ. Gardner 1883, 24· Head 1911, 298· Herrmann 1925, 3–18· Westlake 1936, 12 κ.εξ· Αξενίδης 1947, 103–104· Kraay 1976, 115· Moustaka 1983, 69· Οικονομίδου 1985, 156· Martin 1985, 34–36· Βήτος [2007], 15–17, 18–19· Deniau [2010–2011], 36 κ.εξ· Nomos 4 (2011), nos 1095–1101. Η πρώιμη, ωστόσο, χρονολόγηση των πρώτων αργυρών κοπών της Λάρισας έχει αμφισβητηθεί από νεώτερους μελετητές· βλ. Παπαευαγγέλου 1998, 40, σημ. 3· Kagan 2004.

α) Στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα (οδός Δήμητρος 25), στην ανατολική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης, εντοπίστηκαν σε βάθος 4.10μ. τμήματα τοίχων κτισμένων από αργούς λίθους, με λάσπη ως συνδετικό υλικό, οι οποίοι με βάση την κεραμική των τάφρων θεμελίωσής τους χρονολογήθηκαν στους Αρχαϊκούς χρόνους (Πίν. 5, 85)¹⁸⁷. Τέσσερις από αυτούς, πλάτους 0.40μ., σχημάτιζαν μικρό τετράγωνο χώρο¹⁸⁸, στα ανατολικά του οποίου βρέθηκαν κατά χώραν τμήματα μεγάλου αποθηκευτικού πίθου¹⁸⁹. ανατολικά του τελευταίου, αποκαλύφθηκαν τμήματα λίθινης δομής, ασαφούς κάτοψης¹⁹⁰.

Σε αντίθεση με την πενιχρή αυτή εικόνα των αποκαλυφθέντων καταλοίπων, η ποσότητα και ποιότητα της κεραμικής που περισυλλέχθηκε από την επίχωση των τοίχων και γύρω από αυτούς, είναι αξιοσημείωτες. Η πλειονότητά της ανήκει σε χρηστικά αγγεία τοπικών εργαστηρίων, ενώ υπάρχουν και αρκετά δείγματα επείσακτης κεραμικής.

β) Στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού (οδός 23ης Οκτωβρίου¹⁹¹ 36–38), στην «κάτω πόλη», εντοπίστηκε η νοτιοανατολική πλευρά κτηρίου των Ύστερων Αρχαϊκών χρόνων (Πίν. 6, 86α–β, 91)¹⁹². Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκε η λιθοκτιστή κρηπίδα δύο τοίχων θεμελιωμένων επάνω στο φυσικό –ελαφρώς κατωφρές από ΒΔ προς ΝΑ– έδαφος, σε βάθος 3.20–3.30μ.: ενός εξωτερικού¹⁹³ με κατεύθυνση ΒΒΔ–ΝΝΑ, σωζόμενο μήκος 7.50 και πλάτος 0.54μ.¹⁹⁴, που απέληγε στα νότια σε παραστάδα, και ενός εσωτερικού, θυραίου, τοίχου¹⁹⁵ με κατεύθυνση ΑΒΑ–ΔΝΔ, μήκος 1.65 και πλάτος 0.55μ.¹⁹⁶, ο οποίος εφαπτόταν κάθετα στον πρώτο και απέληγε στα δυτικά σε παραστάδα¹⁹⁷.

187. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 19–20· Τζιαφάλιας 1980β, 288, 289, σχ. 6.

188. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 17–20 (τοίχοι δεξιά).

189. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 20–21 (πίθος ΙΙΙ).

190. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 20 (τοίχοι ικ και ιλ).

191. Πρώην οδός Γεωργίου Β΄.

192. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 91· Ιντζεσίλογλου 1979· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85–86.

193. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 50 (τοίχος αβ).

194. Πλάτος 0.50μ. είχε η κρηπίδα των τοίχων αρχαϊκής οικίας, που αποκαλύφθηκε στο Κοπανάκι Μεσσηνίας, ενώ σε αρχαϊκές οικίες της Αμβρακίας το πλάτος της κυμαινόταν από 0.45 έως 0.55μ.: βλ., αντίστοιχα, Καλτσάς 1983, 216· Πλιάκου 2000, 84.

195. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 50 (τοίχος ηθ).

Οι τοίχοι ήταν κτισμένοι από μικρού και μεσαίου μεγέθους πρασινωπούς σχιστολίθους¹⁹⁸ σε δύο παράλληλες σειρές, οι οποίες διαμόρφωναν τις όψεις τους, ενώ για την πλήρωση των κενών ανάμεσά τους είχαν χρησιμοποιηθεί μικρότεροι λίθοι και λατύπη από την κατεργασία των σχιστολίθων. Σε ορισμένα σημεία της εσωτερικής παρειάς του εξωτερικού τοίχου, η κατώτερη σειρά των λίθων προεξείχε περίπου κατά 0.08μ., διαμορφώνοντας ένα είδος θεμελίου-τοιχοβάτη¹⁹⁹. Ως συνδετικό υλικό είχε χρησιμοποιηθεί καστανοκίτρινος πηλός σε μορφή λάσπης²⁰⁰.

Οι τοίχοι έφεραν ανωδομή από ωμές πλίνθους, οι οποίες μετά την καταστροφή του κτηρίου και τη διάλυσή τους σχημάτισαν ένα στρώμα από κιτρινωπό-καστανοκίτρινο χώμα, πάχους 0.10μ., που κάλυψε τις κρηπίδες²⁰¹.

Κατά την ανασκαφή δεν διαπιστώθηκε η ύπαρξη λίθινου κατωφλίου στο θυραίο άνοιγμα του εσωτερικού τοίχου. Μικρό μέρος δαπέδου εντοπίστηκε σε βάθος 3μ. στη βορειοανατολική πλευρά του εσωτερικού χώρου και σε επαφή με τον επιμήκη εξωτερικό τοίχο²⁰²: εδραζόταν στη φυσική, μη ανθρωπογενή, επίχωση, και διαμορφωνόταν από στρώμα κιτρινωπού πηλού²⁰³, πάχους πε-

196. Μικρή διαφορά ανάμεσα στο ύψος της κρηπίδας των εξωτερικών και των εσωτερικών τοίχων έχει, επίσης, παρατηρηθεί σε αρχαϊκές οικίες της Αμβρακίας· βλ. Πλιάκου 2000, 84.

197. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 50, 85 κ.εξ.: Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85.

198. Μεγαλύτερες σχιστολιθικές πλάκες είχαν χρησιμοποιηθεί, μεμονωμένα, στις παρειές των τοίχων και στην απόληξη της νοτιοανατολικής παραστάδας· βλ. Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85.

199. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 96. Για παρόμοια διαμόρφωση της θεμελίωσης στην εξωτερική παρειά των τοίχων αρχαϊκών οικιών της Αμβρακίας, βλ. Πλιάκου 2000, 84.

200. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 91–92, 95–96· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85, 87–88.

201. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 86, 102· Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 88. Για τη χρήση ωμών πλίνθων στην κατασκευή της ανωδομής των τοίχων, βλ. Ορλάνδος 1955–1956, 77–81.

202. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 95, 96, 97· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85.

203. Αναφέρεται ως «κονίαμα» ή «αργιλώδες υλικό» (*Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 95, 102). Σε δείγμα του υλικού που περισυλλέχθηκε κατά την ανασκαφική έρευνα του 1978, περιλαμβάνονται μικρού και μεσαίου μεγέθους συγκρίματα ασβεστίου, τα οποία προέρχονται από τους λόφους (Ρεβένια) στα νότια της Λάρισας· το υλικό αυτό είχε, πιθανότατα, προστεθεί για την ενίσχυση της αντοχής του δαπέδου.

ρίπου 0.10μ.· επάνω του διατηρούνταν πολύ έντονα ίχνη καύσεως, που μαρτυρούσαν την καταστροφή του κτηρίου από φωτιά²⁰⁴.

Κατά την ανασκαφή του στρώματος καταστροφής βρέθηκαν ολιγάριθμα τμήματα κεράμων²⁰⁵, τα οποία, ωστόσο, δεν είναι βέβαιο ότι εντάσσονται στο χρονολογικό πλαίσιο της χρήσης του συγκεκριμένου κτηρίου.

Καθώς η προς βορράν συνέχεια του εξωτερικού ανατολικού τοίχου και ολόκληρο το δυτικό τμήμα του κτηρίου είχαν καταστραφεί, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε πώς αναπτυσσόταν η κάτοψή του προς αυτές τις πλευρές. Οι σωζόμενοι, πάντως, τοίχοι φαίνεται πως όριζαν δύο χώρους ενός κτηρίου – έναν επιμήκη εσωτερικό και έναν στενό και ανοικτό προς τα νότια *έν παραστάσι*– που θυμίζει τον τύπο του «μεγάρου» (Πίν. 7)²⁰⁶. Η κεραμική –κυρίως, χρηστική, με μεμονωμένα δείγματα εισηγμένων αγγείων «πολυτελείας»– και τα μικροευρήματα από το εσωτερικό του κτηρίου, όσο και αυτά που περισυλλέχθηκαν στο, αντίστοιχο, οικιστικό στρώμα²⁰⁷, επιτρέπουν τη χρονολόγηση στην Ύστερη Αρχαϊκή περίοδο και τη σύνδεσή του με δραστηριότητες οικιακού χαρακτήρα²⁰⁸. στην περίπτωση αυτή, ο εσωτερικός χώρος θα μπορούσε να αντιστοιχεί στον *οἶκον* –το κύριο δωμάτιο διημέρευσης– μιας απλής και τυπικής στη διάταξή της επιμήκους οικίας, με ένα δωμάτιο και ανοικτό προθάλαμο²⁰⁹.

204. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 95, 102· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 89.

205. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 84–85, 87. Σύμφωνα με την ανασκαφέα, στην κεράμωση του κτηρίου είχαν χρησιμοποιηθεί κέραμοι λακωνικού τύπου· βλ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 88.

206. Ο τύπος του «μεγάρου», με μακρά παράδοση στη Θεσσαλία και καταβολές στη Χαλκοκρατία, είναι γνωστό ότι επιβίωσε σε ορισμένους οικισμούς έως και τους Κλασικούς χρόνους· βλ. Drerup 1969, 10–18, 89–90 (Antenhaus)· Lang 1996, 90–92· Μαζαράκης Αινιάν 2000, 96–97· Hoerfner 2005, 151–152· Καραγιαννόπουλος – Παλαιοθόδωρος [2018].

207. Σε μικρή απόσταση ανατολικά του κτηρίου και σε βάθος 2.95μ. βρέθηκε αργυρός στατήρας Αιγίνης, του ύστερου 6ου αι. π.Χ. (*Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 71)· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 222· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 86, 110, εικ. 25.

208. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 88–89.

209. Παρόμοια διαμόρφωση της εισόδου απαντά σε αρχαϊκές αψιδωτές οικίες, που αποκαλύφθηκαν στη Φίλια Καρδίτσας· βλ. Καραγιαννόπουλος – Παλαιοθόδωρος [2018].

Στην ίδια περίοδο θα μπορούσε να χρονολογηθεί η λιθόκτιστη κρηπίδα ενός τοίχου²¹⁰ μήκους 1.50 και μέγιστου πλάτους 0.50μ., που αποκαλύφθηκε σε μικρή δοκιμαστική τομή, η οποία διανοίχθηκε στο ανατολικό τμήμα του οικοπέδου. Ο τοίχος εντοπίστηκε σε βάθος 3.15μ., επάνω στο φυσικό, αργιλώδες, έδαφος. Είχε την ίδια κατεύθυνση με τον επιμήκη εξωτερικό τοίχο του προηγούμενου κτηρίου και ήταν κτισμένος, όπως και αυτός, από πρασινωπούς σχιστολίθους, με λάσπη ως συνδετικό υλικό. Την κρηπίδα του κάλυπτε χώμα κιτρινωπού χρώματος, το οποίο υποδείκνυε και σε αυτήν την περίπτωση την ύπαρξη ανωδομής από ωμές πλίνθους, οι οποίες διαλύθηκαν μετά την καταστροφή του.

γ) Στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη (οδός Ασκληπείου 7)²¹¹, επίσης στην «κάτω πόλη», επισημάνθηκε σε βάθος 6.03μ. μία επιφάνεια χρήσης από μελανόχρωμο, καμένο, χώμα, πάχους 0.03–0.04μ., η οποία με βάση την κεραμική της επίχωσης θα μπορούσε να χρονολογηθεί στην Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδο (Πίν. 8, 87)· επάνω σε αυτή βρέθηκε ο μυλόλιθος αρ. **244**.

Ένα δάπεδο από καστανό πηλό, πάχους σε σημεία 0.07μ., εντοπίστηκε επάνω από την προηγούμενη επιφάνεια σε βάθος 5.90–5.93μ., ενώ ένα δεύτερο, πάχους 0.02–0.05μ., εντοπίστηκε υψηλότερα, σε βάθος 5.65μ.· το τελευταίο, αποτελούνταν από πατημένο χώμα και έφερε αρκετά υπολείμματα άνθρακα στην επιφάνειά του. Με βάση την κεραμική της επίχωσης τα δύο δάπεδα χρονολογήθηκαν από τον ανασκαφέα στην Αρχαϊκή περίοδο²¹².

VIIIΔ. Κεραμική

Δ1. Επείσακτη κεραμική

Από τις σωστικές αρχαιολογικές έρευνες των τελευταίων σαράντα και πλέον ετών και από παλαιές περισυλλογές έχει συγκεντρωθεί μεγάλη ποσότητα διακοσμημένης και ακόσμητης λεπτής κεραμικής των Αρχαϊκών χρό-

210. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 81, 90, 91 (τοίχος μν).

211. Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τουφεξής 1996.

212. Τουφεξής 1996, 367.

νων. Η πλειονότητα του υλικού προέρχεται από τοπικά εργαστήρια· δίπλα στα εγχώρια προϊόντα, σημαντικό σύνολο συνιστούν τα –ποικίλης προέλευσης– επείσακτα αγγεία: τα παλαιότερα από αυτά ανάγονται στις πρώιμες φάσεις της περιόδου και προέρχονται από εργαστήρια της Κορίνθου· είναι, ωστόσο, ολιγάριθμα και αντιπροσωπεύουν μικρό μόνον ποσοστό στο σύνολο του κεραμικού υλικού, στο οποίο, σε όλη τη διάρκεια του 7ου αι., φαίνεται πως κυριαρχούν τα τοπικά κεραμικά προϊόντα.

Η παραπάνω εικόνα μεταβάλλεται στο α' τέταρτο του 6ου αι., περίοδο κατά την οποία παρατηρείται σταδιακή αύξηση των εισαγωγών κεραμικής «πολυτελείας» από τα σημαντικότερα εργαστηριακά κέντρα του αιγαιακού χώρου, γεγονός που αποκαλύπτει το εύρος των επαφών της Λάρισας, στο πλαίσιο του εμπορίου της εποχής.

Όπως σε πολλές άλλες θέσεις, κυριαρχούν και εδώ τα κορινθιακά αγγεία, τα οποία συνυπάρχουν με προϊόντα, υψηλής ποιότητας, εργαστηρίων της ανατολικής Ελλάδας, και κυρίως, της βόρειας Ιωνίας· η παρουσία των τελευταίων, στη Λάρισα, όπως και ενός –μεμονωμένου έως σήμερα– λακωνικού αγγείου, έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς και οι δύο αυτές κατηγορίες εκπροσωπούνται ελάχιστα στον θεσσαλικό χώρο. Οι εισαγωγές αγγείων από την Κόρινθο και την ανατολική Ελλάδα συνεχίζονται έως τα μέσα του 6ου αι. π.Χ., ενώ φαίνεται πως σταματούν λίγο αργότερα.

Η «πολυτελής» αττική μελανόμορφη κεραμική κάνει την εμφάνισή της στο β' τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. Η διείσδυσή της αυξάνεται, έκτοτε, βαθμιαία. Κατά το β' ήμισυ του αιώνα αποκτά, μάλιστα, το προβάδισμα και κυριαρχεί στις προτιμήσεις της τοπικής αγοράς, εκτοπίζοντας τα προϊόντα των κορινθιακών και ανατολικών εργαστηρίων. Στην Ύστερη Αρχαϊκή περίοδο απαντά και το πρώτο αττικό ερυθρόμορφο αγγείο: πρόκειται για κύλικα του τύπου C, του Ζωγράφου του Ευεργίδη, που χρονολογείται στη δεκαετία 520–510 π.Χ. (Πίν. 175α–β)²¹³. Κατά το ίδιο διάστημα κάνουν, επίσης, την εμφάνισή τους τα πρώτα αττικά μελαμβαφή αγγεία, τα οποία από τις αρχές του 5ου αι. κ.εξ. γί-

213. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221–222, πίν. 81β· Γαλλής 1982, 56, 58, 60, 64, εικ. 10, 17, σημ. 24· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85–86, εικ. 24· Τιβέριος 1989β, 111, σημ. 394· Αδρύμη-Σισμάνη 2004, 134, αρ. 39 (Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου).

νονται αντικείμενο μίμησης από τα τοπικά κεραμικά εργαστήρια (Πίν. 194–195).

Δ1.1. Κεραμική ανατολικής Ελλάδας

Από τη σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο Γ. Φαντάνα και, σποραδικά, από διάφορα άλλα σημεία της πόλης, προέρχονται αρκετά θραύσματα κεραμικής εργαστηρίων της ανατολικής Ελλάδας. Η εύρεσή τους στη Λάρισα ενέχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένης της σπανιότητας της κεραμικής αυτής σε θέσεις του κεντρικού ελλαδικού χώρου²¹⁴.

Από το σύνολο του υλικού παρουσιάζονται, επιλεκτικά, εννέα (9) παραδείγματα, τα οποία χρονολογούνται από το τελευταίο τέταρτο του 7ου έως το γ' τέταρτο του 6ου αι. π.Χ.

Ως προς την εργαστηριακή τους προέλευση, πέντε από αυτά (αρ. **158**, **162–165**) μπορούν να αποδοθούν σε κέντρα παραγωγής της βόρειας Ιωνίας, ένα (αρ. **166**) φαίνεται πιθανόν ότι προέρχεται από εργαστήριο των Κλαζομένων, ένα (αρ. **161**) αναγνωρίζεται, με επιφύλαξη, ως ροδιακό, ενώ για δύο παραδείγματα (αρ. **159–160**) δεν είναι εφικτή η απόδοση σε συγκεκριμένα εργαστήρια.

Τα περισσότερα θραύσματα προέρχονται από επιτραπέζια συμποσιακά σκεύη· στα αναγνωριζόμενα, με βεβαιότητα, σχήματα περιλαμβάνονται κρατήρες, λέβητες και κύλικες, ενώ το σχηματολόγιο συμπληρώνει σφαιρικός αρύβαλλος, που αντιπροσωπεύει την κατηγορία των αρωματοδοχείων κλειστού σχήματος.

Το θραύσμα αρ. **158** προέρχεται από μεγάλο κιονωτό κρατήρα, σχήμα κορινθιακής έμπνευσης, το οποίο υιοθετήθηκε, στις αρχές του 6ου αι. π.Χ.,

214. Βλ. Cook 1994, 159, 174· Cook – Dupont 1998, 56· Παλαιοθόδωρος 2006. Οι σχέσεις της Θεσσαλίας με την ανατολική Ελλάδα ανιχνεύονται, επίσης, σε έργα μεγάλης πλαστικής του ύστερου 6ου, και κυρίως, του 5ου αι. π.Χ., στα οποία είναι εμφανείς οι επιδράσεις της τέχνης της Ιωνίας· βλ. Brommer 1940, 104· Biesantz 1965, 114 κ.εξ., 160 κ.εξ· Δάφφα-Νικονάνου 1973, 142–144· Στεφανίδου-Τιβεριού 1975, 40· Αλλαμανή-Σουρή 1983, 155–156· Stamatopoulou 2007, 324· Μποσνάκης 2013, 61 (σημ. 218), 196.

από τα κεραμικά εργαστήρια της βόρειας Ιωνίας²¹⁵ και αποτέλεσε –μαζί με τον λέβητα– ένα από τα περισσότερο χαρακτηριστικά προϊόντα τους. Στο παράδειγμά μας σώζονται μέρος του λαιμού και του χείλους του αγγείου· την πλατιά στεφάνη του τελευταίου, περιτρέχει μεγάλος συνεχής μαϊάνδρος, θέμα τυπικό, για τη θέση αυτή, μιας ομάδας κρατήρων που προσγράφονται στον ύστερο ρυθμό των Αιγώνων της βόρειας Ιωνίας (600–570 π.Χ.)²¹⁶.

Τα θραύσματα αρ. **162–163** από μεγάλα ανοικτά αγγεία, διασώζουν ζώνες με παραστάσεις μορφών ζώων και παραπληρωματικά κοσμήματα, που ανάγονται στην παράδοση των κεραμικών ρυθμών της ανατολικής Ελλάδας. Στα θραύσματα αρ. **164** από ένα ανοικτό, επίσης, αγγείο, μορφές ζώων κοσμούν κατά τον ανατολικοελληνικό τρόπο και τις δύο όψεις, εσωτερικά και εξωτερικά²¹⁷, ενώ στα διάκενα συνυπάρχουν παραπληρωματικά κοσμήματα της τοπικής παράδοσης, όπως ο ρόδακας με τη «φεστονοειδή» περίμετρο, μαζί με κορινθιάζοντες σχηματοποιημένους ρόδακες²¹⁸. Κατά τον ίδιο τρόπο, στην παραδοσιακή διακοσμητική σύνθεση από ομάδες ταινιών και στιγμορρόδακες που κοσμή τη ζώνη του χείλους εσωτερικά, αντιστοιχεί στην εξωτερική επιφάνεια μία ζώνη με κάθετες κυματοειδείς ταινίες, κατά μίμηση μεσοκορινθιακών προτύπων. Στα παραπάνω παραδείγματα, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερο εικονογραφικό ενδιαφέρον, οι μορφές αποδίδονται με την τεχνική της σκιαγραφίας, όπως συνηθίζεται, γενικά, στους ρυθμούς της ανατολικής Ελλάδας, ενώ για τη δήλωση των ανατομικών και άλλων λεπτομερειών γίνεται μικρότερη ή μεγαλύτερη χρήση της χάραξης· ο συνδυασμός αυτός των δύο τεχνικών, και συνάμα, η χρήση χρώματος, προδίδουν την επίδραση του κοριν-

215. Βλ. Cook 1965, 122–123.

216. Ο ρυθμός των Αιγώνων (Wild Goat Style) κυριάρχησε στην κεραμική της ανατολικής Ελλάδας περίπου από το 660 έως το 570 π.Χ. Για τις φάσεις εξέλιξης του ρυθμού, βλ. Cook 1994, 149 κ.εξ· Boardman 1998, 141 κ.εξ· Cook – Dupont 1998, 32 κ.εξ. Ειδικότερα για τον ύστερο ρυθμό των Αιγώνων, που αναπτύχθηκε σε διάφορα κέντρα της βόρειας Ιωνίας (έχουν προταθεί οι Κλαζομενές, η Σμύρνη κ.ά.), βλ. Cook 1994, 154–156· Cook – Dupont 1998, 51–56.

217. Ο διάκοσμος και στις δύο όψεις αγγείων ανοικτού σχήματος, όπως οι φιάλες, τα πινιάκια και οι καρποδόχες, προσιδιάζει στην αρχαϊκή κεραμική της ανατολικής Ελλάδας.

218. Για τον ρόδακα με τη «φεστονοειδή» περίμετρο, πρβλ. Καρδάρη 1963, 269–270, εικ. 257 τέταρτος και έκτος ρόδακας της άνω σειράς από αριστερά. Για τους κορινθιάζοντες ρόδακες στην κεραμική του ύστερου ρυθμού των Αιγώνων, βλ. Καρδάρη 1963, 264, εικ. 250.

θιακού μελανόμορφου ρυθμού, η οποία παρατηρείται ιδιαίτερα έντονη στον ύστερο ρυθμό των Αιγώνων της βόρειας Ιωνίας²¹⁹. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά αναγνωρίζουμε, επίσης, στο θραύσμα αρ. **165** από ανοικτό αγγείο πόσεως, το οποίο φέρει διακόσμηση από άνθη λωτού στην εσωτερική επιφάνειά του.

Στο ιδιαίτερα ενδιαφέρον θραύσμα αρ. **166** από μεγάλο ανοικτό αγγείο (κρατήρα ή λέβητα), διατηρείται μικρό μέρος της μορφής ιππέα, που καλπάζει προς την πλευρά ζώου, το οποίο φαίνεται πως καταδιώκει –πιθανότατα μέρος από παράσταση σκηνης κυνηγιού. Η άφθονη χρήση λευκού χρώματος, το οποίο τοποθετείται απευθείας επάνω στον πηλό και η γραπτή απόδοση επάνω σε αυτό των λεπτομερειών, η απουσία παραπληρωματικών κοσμημάτων, καθώς και η συγκρατημένη χρήση της χάραξης παραπέμπουν στον ιδιότροπο κλαζομενικό μελανόμορφο ρυθμό, που αναπτύχθηκε κατά το γ' τέταρτο του 6ου αι. π.Χ.²²⁰

Στην κατηγορία των λεγομένων «ιωνικών» κυλίκων²²¹ ανήκουν δύο παραδείγματα: το πρωιμότερο, με αρ. **159**, σώζει διάκοσμο από οριζόντιες μελανές ταινίες και χρονολογείται γύρω στο 600 π.Χ., ενώ στο β' τέταρτο του 6ου αι. μπορεί να χρονολογηθεί το μελαμβαφές παράδειγμα αρ. **160**.

219. Η εισαγωγή της χρήσης της χάραξης στην κεραμική της ανατολικής Ελλάδας προσδιορίζεται γύρω στο τέλος του 7ου ή στον πρώιμο 6ο αι. π.Χ. Για την επίδραση της κορινθιακής τεχνοτροπίας στον ύστερο ρυθμό των Αιγώνων της βόρειας Ιωνίας, βλ. Cook 1994, 154–156· Cook – Dupont 1998, 51–56· πρβλ. Καρδαρά 1963, 199 κ.εξ· Amyx 1988, 684.

220. Για τη μελανόμορφη κεραμική της ανατολικής Ελλάδας, και ιδιαίτερα, των Κλαζομενών, βλ. Cook 1994, 172–175· Cook – Dupont 1998, 95–107· Özer 2004.

221. Οι «ιωνικές» κύλικες συνιστούν μεγάλη και ιδιαίτερα διαδεδομένη κατηγορία κεραμικής, η οποία παραγόταν σε διάφορα εργαστήρια της ανατολικής Ελλάδας (Σάμο, Μίλητο, Ρόδο), καθώς και άλλων περιοχών, κατά τον ύστερο 7ο και το μεγαλύτερο μέρος του 6ου αι. π.Χ. Γενικά για την κατηγορία και τους ποικίλους τύπους της, βλ. Villard – Vallet 1955, 14 κ.εξ· Boardman – Hayes 1966, 111 κ.εξ· Pierro 1978, 235 κ.εξ· Cristofani 1978, 163 κ.εξ., 195 κ.εξ· Cook 1994, 180–181· Cook – Dupont 1998, 129–131, 206· Kerschner – Kowalleck – Steskal 2008, 31–36 (M. Kerschner)· Τσιαφάκη 2012, 232–234· Κοτσώνας 2012, 177–179· Δεσποίνη 2016, II 37–38, σημ. 34–37 (B. Σαριπανίδη).

Τέλος, στην κατηγορία της ιωνικής τεφρόχρωμης (bucchero) κεραμεικής²²² εντάσσεται ο μικρός σφαιρικός αρύβαλλος αρ. **161**, με τις χαρακτηριστικές κάθετες αυλακώσεις στο σώμα, η παραγωγή του οποίου μπορεί να αποδοθεί, με επιφύλαξη, σε ροδιακό εργαστήριο.

Δ1.2. Κορινθιακή κεραμική

Τα κορινθιακά αγγεία συνιστούν ένα από τα σημαντικότερα εξεταζόμενα σύνολα εισηγμένης αρχαϊκής κεραμικής, στο οποίο περιλαμβάνονται είκοσι ένα (21) θραύσματα ή τμήματα αγγείων και τρία (3) ακέραια δείγματα, που χρονολογούνται από το α' τέταρτο του 7ου έως και το β' ήμισυ του 6ου αι. π.Χ.

Ένα μόνον, απομονωμένο, έως σήμερα, δείγμα (αρ. **180**) ανήκει στο τέλος της Πρώιμης ή στη Μέση Πρωτοκορινθιακή Ι περίοδο (700–670 π.Χ.)²²³, ενώ τα υπόλοιπα είναι υστερότερα: τέσσερα από αυτά (αρ. **170–172, 187**) χρονολογούνται στην Πρώιμη Κορινθιακή περίοδο (610/605–580 π.Χ.), έντεκα (αρ. **167–169, 173–176, 179, 188–190**) στη Μέση (580–560/555 π.Χ.) και οκτώ (αρ. **177–178, 181–186**) στην Ύστερη Κορινθιακή περίοδο (560/555 κ.εξ.).

Στο σχηματολόγιο απαντούν κοινά σχήματα του κορινθιακού Κεραμικού, όπως σφαιρικοί αρύβαλλοι, αλάβαστρα, κοτύλες, εξάλειπτρα, μία πυξίδα και ένας κιονωτός κρατήρας.

Τα θραύσματα αρ. **167–169** προέρχονται από το σώμα αλαβάστρων της Μέσης Κορινθιακής περιόδου. Στο πρώτο από αυτά, ένα ανεστραμμένο ανοικτό άνθος λωτού πλαισιώνεται από πετεινό²²⁴ πιθανότατα στην παράσταση

222. Γενικά για την κεραμική αυτή κατηγορία, βλ. Cook – Dupont 1998, 136–137· Τσιαφάκη 2012, 234–235· Χρυσοστόμου – Χρυσοστόμου 2012, 239–240· Δεσποίνη 2016, II 31, σημ. 1, όπου σχετική βιβλιογραφία (Β. Σαριπανίδη).

223. Για τη χρονολόγηση της κορινθιακής κεραμικής υιοθετείται η χρονολογική κλίμακα που πρότεινε ο Τιβέριος (1996, 24–25, 33–34)· πρβλ. Tiverios 1985–1986, 79–80. Για μία συνοπτική παρουσίαση των προταθέντων χρονολογικών συστημάτων, βλ. van der Wielen-van Ommeren – De Lachenal 2006, 86, Tabella 1· πρβλ. Πανάγου [2008], 10–28.

224. Για απεικονίσεις πετεινών στην κορινθιακή αγγειογραφία, βλ. Payne 1931, 74–76, n. 9, figs 20–21.

θα περιλαμβανόταν δεύτερη μορφή πετεινού ή άλλου ζώου στα δεξιά, σε μία τυπική (για τα αγγεία της κατηγορίας) εραλδική σύνθεση. Μικρό μέρος όμοιου άνθους σώζεται στο θραύσμα αρ. **169**, ενώ στο με αρ. **168** αναγνωρίζεται η μορφή όρθιου και έντονα συστρεφόμενου φιδιού²²⁵ ανάμεσα σε δύο μορφές ζώων.

Οι σφαιρικοί αρύβαλλοι –μέρος των προϊόντων μαζικής παραγωγής για εξαγωγή της Κορίνθου– απαρτίζουν τη μεγαλύτερη ομάδα κορινθιακών αγγείων, που έχουν βρεθεί στη Λάρισα.

Πρωιμότεροι είναι οι με αρ. **170–172**, οι οποίοι χρονολογούνται στην Πρώιμη Κορινθιακή περίοδο. Από αυτούς, ο πρώτος, αντιπροσωπεύει την ομάδα αρυβάλλων, που φέρουν στο σώμα παράσταση κωμαστών, ένα θέμα ιδιαίτερα συνηθισμένο στην κορινθιακή αγγειογραφία από την Πρώιμη έως και την Ύστερη Κορινθιακή περίοδο²²⁶. Στο λαρισαϊκό παράδειγμα, τα τεχνοτροπικά στοιχεία του διακόσμου, και ιδιαίτερα, η διαμόρφωση της κόμης του κωμαστή, υποδεικνύουν την απόδοσή του στον λεγόμενο Ζωγράφο του La Trobe²²⁷. η επιμέλεια μάλιστα του σχεδίου επιτρέπει την κατάταξη του αγγείου μεταξύ των καλύτερων έργων του αγγειογράφου.

Τμήμα του δισκοειδούς χείλους αρυβάλλου διασώζει το θραύσμα αρ. **171**²²⁸, το οποίο διατηρεί στην άνω επιφάνεια της στεφάνης του μέρος ενός τυπικού, για τη θέση αυτή, γλωσσωτού κοσμήματος. Τέλος, από μελαμβαφή αρύβαλλο του χαρακτηριστικού τύπου της «μπάλας ποδοσφαίρου»²²⁹ προέρχεται το δισκοειδές χείλος αρ. **172**. πέντε από τα διάχωρα που περιβάλλουν ακτινωτά την οπή του στομίου του κοσμούνται από «γλώσσες», οι οποίες αποδίδονται με ιώδες επίθετο χρώμα, δημιουργώντας εντύπωση πολυχρωμίας.

225. Για απεικονίσεις φιδιών στην κορινθιακή αγγειογραφία, βλ. Payne 1931, 74–76, n. 9.

226. Γενικά για το θέμα των κωμαστών στην κορινθιακή αγγειογραφία, βλ. Seeberg 1971· Payne 1931, 118 κ.εξ. Για μία συνοπτική παρουσίαση των απόψεων που αφορούν στην ερμηνεία του θέματος, βλ. Αλλαμανή-Σουρή 2012, 292–293.

227. Για τον Ζωγράφο του La Trobe, βλ. Amyx 1988, 108–111, 309–310, 339, 376, pl. 46: 6 (επώνυμο αγγείο)· Amyx – Lawrence 1975, 20–21, no. 31, pl. 5 (Κόρινθος)· Neef 1991, 36.

228. Για τον τύπο του αρυβάλλου, βλ. Payne 1931, 290, nos 564–599 (Ομάδα Ε).

229. Για τους σφαιρικούς αρυβάλλους του τύπου της «μπάλας ποδοσφαίρου» (Football aryballoi), βλ. Payne 1931, 291, no. 638, fig. 126 (Ομάδα J)· Ure 1934, 23.

Ο αρύβαλλος αρ. **173** εντάσσεται στον τύπο με σχηματοποιημένο τετράφυλλο κόσμημα, ο οποίος εμφανίστηκε κατά την Πρώιμη Κορινθιακή περίοδο (610/605–580 π.Χ.) και γνώρισε μεγάλη διάδοση κατά τη Μέση (580–560/555 π.Χ.), και κυρίως, την Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδο (560/555–540/535 π.Χ.)²³⁰. Αν και διατηρείται μικρό μόνον τμήμα του και το γάνωμά του είναι, πλέον, σχεδόν εξίτηλο, οι λεπτομέρειες του σχεδίου υποδεικνύουν την απόδοσή του στη λεγόμενη Ομάδα Liebieghaus, που τοποθετείται στη Μέση Κορινθιακή περίοδο²³¹. Σύγχρονος με αυτόν είναι ο αρύβαλλος αρ. **176**, ο οποίος αποτελεί πρώιμο παράδειγμα των αρυβάλλων με τυποποιημένο τετράφυλλο κόσμημα²³², που θα επικρατήσουν κατά την Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδο.

Το αγγείο αρ. **174**, της Μέσης Κορινθιακής περιόδου, συνεχίζει την παράδοση της ομάδας των αρυβάλλων με παράσταση κωμαστών, ενώ στο πιθανόν σύγχρονό του θραύσμα αρ. **175**, ένα από τα κύρια θέματα του διακόσμου αποτελεί η μορφή μεγάλου υδρόβιου πτηνού.

Στην Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδο ανήκουν οι αρύβαλλοι αρ. **177–178**. Ο πρώτος φέρει στο σώμα παράσταση Σειρήνος με ανοικτά τα πτερά, και προέρχεται από το εργαστήριο του Ζωγράφου της Καλαύρειας²³³. Ο δεύτερος (αρ. **178**) αποτελεί δείγμα του τύπου με σειρά ασπίδοφόρων οπλιτών, ο οποίος απαντά με διάφορες παραλλαγές από την Πρώιμη έως και την Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδο²³⁴. Στα περισσότερα παραδείγματα του τύπου, οι οπλίτες βαδίζουν προς τα δεξιά, ενώ η κίνηση προς την αντίθετη κατεύθυνση, όπως στην περίπτωση μας, δεν είναι συνήθης.

Το θραύσμα αρ. **179** προέρχεται από έναν κοινό τύπο κυλινδρικής πυξίδας με κοίλα τοιχώματα και γραμμικό διάκοσμο, ο οποίος εμφανίστηκε κατά

230. Για τον τύπο του αρυβάλλου και τον διάκοσμο, βλ. Payne 1931, 147, 287, no. 485 A, fig. 54 D. Για το τετράφυλλο κόσμημα και την τυπολογική του εξέλιξη από το τελευταίο τέταρτο του 7ου έως τα μέσα του 6ου αι. π.Χ., βλ. Payne 1931, 146–148, fig. 54.

231. Για την Ομάδα Liebieghaus, βλ. Amyx 1988, 164–165, 315, 342–343, pl. 63: 2a· Neeft 1991, 49–50.

232. Για τον τύπο του αρυβάλλου και τον διάκοσμο, βλ. Payne 1931, 320, no. 1263, fig. 161 (Ομάδα F).

233. Για τον Ζωγράφο της Καλαύρειας, βλ. Amyx 1988, 246–247, 351· Neeft 1991, 73· Neeft 2006, 97–105 (Appendice II).

234. Για τον τύπο του αρυβάλλου, βλ. Payne 1931, 320, no. 1244, fig. 160 (Ομάδα B)· Ure 1934, 22.

την Ύστερη Πρωτοκορινθιακή περίοδο (650–630 π.Χ.)²³⁵. Ο συγκεκριμένος τύπος γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση κατά την Πρώιμη Κορινθιακή περίοδο, ενώ επιβίωσε και στη Μέση, στην οποία θα μπορούσαμε πιθανόν να τοποθετήσουμε και το δικό μας παράδειγμα.

Στην κατηγορία των κοτυλών, πρωιμότερο δείγμα αποτελεί το με αρ. **180**: με τα ιδιαίτερα λεπτά –σχεδόν «ωοκέλυφα» (“eggshell”)– τοιχώματα και τον επιμελημένο υπογεωμετρικό διάκοσμο από λεπτές οριζόντιες παράλληλες γραμμές, αντιπροσωπεύει την ακμάζουσα πρωτοκορινθιακή παραγωγή και θα μπορούσε να χρονολογηθεί μέσα στην πρώτη τριακονταετία του 7ου αι. π.Χ.²³⁶ τα υπόλοιπα δείγματα είναι υστερότερα.

Στην ομάδα που διακοσμείται από ζωφόρους μεγάλων ζώων ανήκουν τα αγγεία αρ. **181–182**. Στο πρώτο, διατηρείται μέρος της μορφής αιλουροειδούς· το μικρό μέγεθος του αγγείου και η απόδοση της μορφής του ζώου υποδεικνύουν χρονολόγηση στο τέλος της Μέσης ή στην Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδο· στην τελευταία, ανήκει η δεύτερη κοτύλη, στην οποία σώζεται μέρος της μορφής αιγάγρου, που αποδίδεται με την τεχνική της σκιαγραφίας.

Την κατηγορία των μικκύλων υστεροκορινθιακών κοτυλών με τον απλό γραμμικό διάκοσμο αντιπροσωπεύει το μικρό θραύσμα αρ. **183**· η αποσπασματική, ωστόσο, κατάσταση διατήρησής του δεν μας επιτρέπει την ακριβέστερη χρονολόγηση και ένταξή του σε κάποια από τις, πολυάριθμες, παραλλαγές της κατηγορίας²³⁷.

Τα δύο ακέραια εξάλειπτρα αρ. **184** και **185**, τα οποία, πιθανότατα, αποτελούσαν ταφικά κτερίσματα, αντιπροσωπεύουν την κατηγορία των αρωματοδοχείων ανοικτού σχήματος²³⁸. Το πρώτο από αυτά μπορεί να τοποθετηθεί

235. Για τον τύπο της πυξίδας, βλ. Payne 1931, 292, no. 665. fig. 129.

236. Ο συγκεκριμένος τύπος γνώρισε ευρεία διάδοση στον μεσογειακό χώρο κατά τον ύστερο 8ο και το α΄ ήμισυ του 7ου αι. π.Χ. Για τον τύπο και την εξέλιξή του, βλ. Brokaw 1964· Cook 1994, 62, 78, εικ. 4Α· Schaeffer et al. 1997, 8 κ.εξ.

237. Για τον τύπο της κοτυλίσκης, βλ. Payne 1931, 334–335, no. 1517 (Ομάδα C), fig. 181· Neef 2006, 94–97 (Appendice I).

238. Όπως πιστεύεται, τα εξάλειπτρα χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά πολυτίμων αρωματικών προϊόντων, για προσωπική, λατρευτική, νεκρική-ταφική, αλλά και ιατρική χρήση. Απαντούν τόσο σε οικισμούς, όσο και σε ιερά και τάφους από το β΄ τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. κ.εξ. Γενικά για το σχήμα, την ονομασία και τη χρήση των συγκεκριμένων αγγείων, βλ. Payne

στις αρχές της Ύστερης Κορινθιακής ΙΙ περιόδου (540/535 π.Χ. κ.εξ.), ενώ στο πλαίσιο της ίδιας περιόδου εντάσσεται και το δεύτερο (αρ. **185**), με τον συνήθη διάκοσμο από γραμμές και κουκκίδες στη ζώνη του ώμου.

Ο τύπος του κιονωτού κρατήρα, δημιούργημα του κορινθιακού Κεραμεικού²³⁹, αντιπροσωπεύεται από το τμήμα βάσης αρ. **186**, το οποίο θα μπορούσε να τοποθετηθεί στη Μέση ή στην Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδο.

Από την ομάδα των θραυσμάτων που ανήκουν σε κλειστά αγγεία, πρωιμότερο είναι το με αρ. **187**, με παράσταση ταύρου αντιμέτωπου με αιλουροειδές, η ποιότητα του σχεδίου του οποίου επιτρέπει τη χρονολόγησή του στην Πρώιμη Κορινθιακή περίοδο. Τυπικοί ζωφόροι με μεγάλα ζώα κοσμούν, επίσης, τα θραύσματα αρ. **188–189** της Μέσης Κορινθιακής περιόδου· στην τελευταία, ή στην Ύστερη Κορινθιακή Ι, θα μπορούσε, τέλος, να τοποθετηθεί το θραύσμα αρ. **190**, το οποίο σώζει μέρος ανθεμωτού διακόσμου.

Δ1.3. Κορινθιάζουσα κεραμική

Στην κατηγορία της κορινθιάζουσας κεραμικής²⁴⁰ εντάσσουμε τα θραύσματα και τμήματα αγγείων αρ. **191–193**, τα οποία αν και φέρουν διάκοσμο από ζωφόρους ζώων, τόσο η ποιότητα της εργασίας, όσο και η διαφορά στο χρώμα και στη σύνθεση του πηλού, που διαπιστώνονται, μακροσκοπικά, δεν επιτρέπουν την απόδοση ή τη συσχέτισή τους με την παραγωγή των κορινθιακών εργαστηρίων. Ο προσδιορισμός, ωστόσο, του τόπου παραγωγής τους δεν είναι εφικτός, ενώ ως προς τη χρονολόγηση, προτείνεται η τοποθέτησή τους, γενικά, μέσα στο α' ήμισυ του 6ου αι. π.Χ.

1931, 335, no. 1519, fig. 183· Scheibler 1964· Scheibler 1968· Sparkes – Talcott 1970, 180–181· Τζουβάρα-Σούλη 1983, 95–96· Σαριπανίδη 2012· Δεσποίνη 2016, II 58 κ.εξ. και σημ. 127, όπου σχετική βιβλιογραφία (Β. Σαριπανίδη).

239. Για τον τύπο του κιονωτού κρατήρα στην κορινθιακή κεραμική, βλ. Payne 1931, 300–301· Bakır 1974, 23 κ.εξ· Τιβέριος 1981, 120 κ.εξ.

240. Γενικά για μιμήσεις κορινθιακής κεραμικής, βλ. Payne 1931, 181 κ.εξ· Amyx 1988, 678 κ.εξ· Σκαρλατίδου 2010, 319, σημ. 749.

Δ1.4. Κεραμική «αργείου μονόχρωμου» ρυθμού

Τα θραύσματα αρ. **194–195** από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα, στην ανατολική πλευρά της Ακρόπολης, προέρχονται από δύο μικρά χειροποίητα αγγεία, καλής ποιότητας, με εμπίεστο διάκοσμο υπογεωμετρικού χαρακτήρα, ο οποίος έχει γίνει με σφραγιστικούς κυλίνδρους (*roulette decoration*). Τα αγγεία κατατάσσονται στην κατηγορία του λεγομένου «αργείου μονόχρωμου» ρυθμού, η παραγωγή της οποίας έχει αποδοθεί σε διάφορα εργαστήρια, κυρίως της Πελοποννήσου (Άργους, Κορίνθου) και της Αττικής (Ελευσίνας, Μεγάρων), και εκτείνεται χρονικά από το β' ήμισυ του 8ου έως και τον 6ο αι. π.Χ.²⁴¹. Με βάση τα χαρακτηριστικά του πηλού και του διακόσμου που σώζουν, τα λαρισαϊκά αγγεία θα μπορούσαν να αποδοθούν σε κορινθιακά εργαστήρια του 7ου αι. π.Χ.: μαζί με ένα (αδημοσίευτο) ακόσμητο παράδειγμα από την Κραννώνα, αποτελούν τα μόνα, γνωστά, έως σήμερα, από τον θεσσαλικό χώρο. Η αποδεδειγμένη, μάλιστα, σύνδεση των αγγείων της κατηγορίας με λατρευτικές πρακτικές που συνδέονται με την ευφορία της γης και τις χθόνιες θεότητες²⁴², προσδίδει ιδιαίτερη σημασία στα συγκεκριμένα αγγεία, οδηγώντας σε ενδιαφέροντες ερμηνευτικούς συνειρμούς για την πιθανή λατρευτική χρήση του χώρου από τον οποίον προέρχονται: η αναζήτηση στην ίδια ή σε παρακείμενη θέση κάποιου μικρού ιερού και η σύνδεσή του, ενδεχομένως, με τη Δήμητρα, φαίνονται ελκυστικά για μια περιοχή κατεχοχήν αγροτική και ιδιαίτερα συνδεδεμένη με την αρχέγονη λατρεία της θεάς της γης²⁴³.

241. Γενικά για τον «αργείο μονόχρωμο» ρυθμό, βλ. Κουρου 1987· Κούρου 1987–1988· Κουρου 1988· Κυριακού-Ζαφειροπούλου 2012–2013, 231–236.

242. Αγγεία του «αργείου μονόχρωμου» ρυθμού (κυρίως κωνικά και σφαιρικά ληκύθια) απαντούν σε ταφές, ιδιαίτερα παιδιών, καθώς και ως αναθήματα σε ιερά της Δήμητρος και της Ήρας, ενώ απουσιάζουν από οικιστικά σύνολα· βλ. Κουρου 1988, 320–321· Κυριακού-Ζαφειροπούλου 2012–2013, 232 (σημ. 7–10), 246 κ.εξ.

243. Για τη λατρεία της θεάς Δήμητρος στον θεσσαλικό χώρο, βλ. Δάφφα-Νικονάνου 1973, 29 κ.εξ., και ιδιαίτερα, για τη Λάρισα, 19, 34, 51· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 33–36.

Δ1.5. Λακωνική κεραμική

Η παρουσία της λακωνικής κεραμικής στο εξεταζόμενο υλικό περιορίζεται σε ένα μικρό τμήμα κύλικας (αρ. **196**), που αποτελούσε το κύριο εξαγόμενο σχήμα των κεραμικών εργαστηρίων της Λακωνίας κατά τους Αρχαϊκούς χρόνους. Το λαισασικό παράδειγμα εντάσσεται στον τύπο με κωνική βάση και μπορεί να χρονολογηθεί στην περίοδο 610–570 π.Χ. Αν και προέρχεται από περισυλλογή, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί το μοναδικό, έως σήμερα, δείγμα λακωνικής κεραμικής από τη Λάρισα και ένα από τα ελάχιστα, γνωστά, στον θεσσαλικό χώρο²⁴⁴.

Δ1.6. Αττική κεραμική

1.6.1. Εμπορικοί αμφορείς του τύπου «SOS»

Τις παλαιότερες αττικές εισαγωγές αποτελούν οι εμπορικοί αμφορείς του τύπου «SOS»²⁴⁵, με πρωιμότερο δείγμα το με αρ. **152**, το οποίο χρονολογείται στην περίοδο 725–675 π.Χ· άλλα επτά (αρ. **197–203**) συμπληρώνουν την κατηγορία, σηματοδοτώντας την ολοένα αυξανόμενη παρουσία του αττικού Κεραμικού στην περιοχή.

Με βάση τα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά, δύο από αυτά, τα με αρ. **197, 198**, χρονολογούνται πιθανόν γύρω στα μέσα του 7ου αι. π.Χ., ενώ το με αρ. **199** με τον σχεδόν χωνοειδή λαιμό, φαίνεται ότι αντιπροσωπεύει την ύ-

244. Γενικά για τη λακωνική κεραμική, βλ. Stibbe 1972· Stibbe 1994· Cook 1994, 117 κ.εξ. Τα προϊόντα «πολυτελείας» των λακωνικών κεραμικών εργαστηρίων παρουσιάζουν ευρεία διάδοση στον μεσογειακό χώρο, μικρότερη ωστόσο σε σχέση με αυτή των αττικών και κορινθιακών προϊόντων· βλ. Cook 1994, 121, 122, 126–127. Στην ευρύτερη περιοχή του βορείου Αιγαίου, η διακοσμημένη λακωνική κεραμική αντιπροσωπεύεται σε ελάχιστες θέσεις (βλ. Τιβέριος 1989α, 45–48· Πιπιλή 2012), ενώ στον χώρο της Θεσσαλίας ήταν, έως σήμερα, άγνωστη· εντελώς πρόσφατα, ωστόσο, ευρήματα από τη ΝΔ Θεσσαλία (βλ. Θεογιάννη – Πανάγου [2015]· Καραγιαννόπουλος – Παλαιοθόδωρος [2018]) έρχονται να μεταβάλουν αυτή την εικόνα, αποδεικνύοντας ότι η κύλικα της Λάρισας δεν είναι ένα απομονωμένο εύρημα.

245. Για τους εμπορικούς αμφορείς του τύπου «SOS», βλ. παραπάνω τη σημ. 167.

στερη φάση στην εξέλιξη του τύπου και θα μπορούσε να τοποθετηθεί στο τελευταίο τέταρτο του αιώνα²⁴⁶. Τα υπόλοιπα τέσσερα δείγματα (αρ. **200–203**) σώζουν μικρό μέρος του λαιμού με τον χαρακτηριστικό διάκοσμο από ομόκεντρους κύκλους ανάμεσα σε ζεύγη κάθετων κυματοειδών ταινιών· η αποσπασματική, ωστόσο, κατάσταση στην οποία διατηρούνται και η απουσία ιδιαίτερων μορφολογικών στοιχείων δεν μας επιτρέπουν ακριβέστερη χρονολόγηση παρά μόνον την τοποθέτησή τους μέσα στο γενικό πλαίσιο του 7ου αι. π.Χ.

Η παρουσία ενός τόσο μεγάλου αριθμού αμφορέων του τύπου «SOS»²⁴⁷ τεκμηριώνει, αναμφίβολα, τη συστηματική διακίνηση στη Λάρισα προϊόντων της Αττικής, βασικό εξαγωγικό προϊόν της οποίας αποτελούσε κατά τον 7ο αι. το ελαιόλαδο²⁴⁸. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον το θραύσμα αρ. **197**, το οποίο σώζει τετράγωνο σφράγισμα με εγγεγραμμένο τετράφυλλο ρόδακα. Ένα ακόμη σφράγισμα, από την ίδια μήτρα, σώζεται στον ώμο αττικού αμφορέα του τύπου «SOS», ο οποίος βρέθηκε στη Σαλαμίνα της Κύπρου και χρονολογήθηκε μετά το 650 π.Χ.²⁴⁹. Το σχήμα του σφραγίσματος θυμίζει τετράγωνες υστερογεωμετρικές σφραγίδες²⁵⁰, ενώ στην παράδοση αυ-

246. Βλ. Johnston – Jones 1978, 132–133· Pratt 2015, 214–215.

247. Εάν ληφθεί υπόψιν το γεγονός ότι το σύνολο του υλικού προέρχεται από την έρευνα τριών μόνον θέσεων, μικρής μάλιστα έκτασης, ο αριθμός τους θα πρέπει να θεωρηθεί μεγάλος.

248. Οι αμφορείς του τύπου «SOS» σχετίζονται, κυρίως, με το εμπόριο ελαιολάδου. Με βάση, ωστόσο, κάποιες ενδείξεις, έχει υποστηριχθεί ότι χρησιμοποιούνταν και για τη μεταφορά οίνου, και ενδεχομένως, και άλλων προϊόντων· βλ. Κοτσώνας 2012, 194, σημ. 1141–1144, όπου συγκεντρωμένη η σχετική βιβλιογραφία.

249. Βλ. Karageorghis – Masson 1965, 150–151 (no. 15A), figs 6–7· Karageorghis 1970, 275 (no. 15A), 276, fig. 5, pl. LXVI· πρβλ. Boardman – Vollenweider 1978, 2. Ο Johnston θεωρεί τον αμφορέα της Σαλαμίνας υστερότερο, και τον χρονολογεί μετά το 625 π.Χ· βλ. Johnston – Jones 1978, 114, no. 92.

250. Το τετράγωνο σχήμα για την κατασκευή σφραγίδων είναι ένα από αυτά που υιοθέτησε η πρώιμη ελληνική σφραγιδογλυφία υπό την επίδραση της ανατολικής –κυρίως βορειοσυριακής– τέχνης. Για τις σφραγίδες αυτού του τύπου και τη σφραγιδογλυφία των Πρώιμων Ιστορικών χρόνων, βλ. Boardman – Vollenweider 1978, 1· Boardman 2001, 108 κ.εξ· Coldstream 2003, 151–152.

τής της περιόδου προσγράφεται και ο τετράφυλλος ρόδακας, ο οποίος απαντά, συχνά, στη σύγχρονη αγγειογραφία, εγγεγραμμένος σε «μετόπες»²⁵¹.

Σφραγίσματα απαντούν, σπάνια, σε πρώιμους εμπορικούς αμφορείς²⁵², ενώ, λόγω της αποσπασματικότητας των διαθέσιμων στοιχείων, το πλαίσιο της χρήσης σφραγίδων, αλλά και ο σκοπός και ο χαρακτήρας της ίδιας της σφράγισης δεν είναι ευδιάκριτα²⁵³. Στον μικρό κατάλογο των γνωστών, ήδη, σφραγισμάτων, προστίθεται τώρα και το παραπάνω λαρισαϊκό εύρημα.

1.6.2. Μελανόμορφη κεραμική

Η εισαγωγή αττικών μελανόμορφων αγγείων στη Λάρισα αρχίζει τουλάχιστον από το β' τέταρτο του 6ου αι. π.Χ.· η παρουσία τους καθίσταται, ωστόσο, περισσότερο αισθητή από το γ' τέταρτο του αιώνα και μετά, περίοδο κατά την οποία η ισχυρή αριστοκρατική οικογένεια των Αλευαδών, που κυριαρχεί στην πολιτική ζωή της πόλης, εμφανίζεται να διατηρεί ιδιαίτερες σχέσεις με την Αθήνα των Πεισιστρατιδών.

Στο εξεταζόμενο υλικό περιλαμβάνονται είκοσι δύο (22) θραύσματα και τμήματα μελανόμορφων αγγείων, καθώς και ένα, σχεδόν, ακέραιο δείγμα· δεκαπέντε από αυτά (αρ. **204–209, 213, 215, 218–220, 223–226**) τοποθετούνται στην ώριμη φάση του ρυθμού (περ. 570–530/525 π.Χ.) και οκτώ (αρ. **210–**

251. Για τον τετράφυλλο ρόδακα ως διακοσμητικό θέμα στην υστερογεωμετρική κεραμική, βλ. Coldstream 2003, 115, fig. 34b–d (Αθήνα)· Coldstream 2008, 50, pls 9k–l, 10b–c (Αθήνα)· πρβλ. Ανδρειωμένου 1975, 217, πίν. 60α (Ερέτρια)· Ανδρειωμένου 1981, 91, πίν. 21: 62–66 (Ερέτρια). Για την επίδραση της αγγειογραφίας στην τέχνη της σφραγιδογλυφίας, βλ. Coldstream 2003, 151.

252. Για σφραγίσματα σε αγγεία της Μέσης και Ύστερης Γεωμετρικής περιόδου από την Κόρινθο και τις Πιθηκούσες, βλ. Papadopoulos 1994, 453, 470, 476, pl. 117 [Group C (1–5)]. Για ένα σφράγισμα σε ευβοϊκό αμφορέα του τύπου «SOS» (8ος–7ος αι. π.Χ.), από τον φοινικικό οικισμό Cerro del Villar (Málaga), βλ. Σταμπολίδης 2003, 318, αρ. 347 (S. F. Reche).

253. Η έρευνα συνδέει, γενικά, τη χρήση σφραγίδων, αλλά και την πρακτική της σφράγισης, με τους ίδιους τους κεραμείς και την ανάγκη σήμανσης του κεραμικού προϊόντος ή του περιεχομένου του, μέσα στο πλαίσιο του εμπορίου της εποχής. Για μία σύνοψη και συζήτηση των ποικίλων ερμηνευτικών προσεγγίσεων, βλ. Papadopoulos 1994, 482–483· πρβλ. Coldstream 2003, 152· Πανάγου [2010], 27–28.

212, 214, 216–217, 221–222) στην ύστερη φάση του (περ. 530/525–480 π.Χ.).

Με εξαίρεση το τμήμα υποστατού λέβητα αρ. **213**, στο σύνολο του υλικού περιλαμβάνονται συνήθη σχήματα αγγείων του αττικού Κεραμεικού, όπως κρατήρες, λήκυθοι, λεκανίδες, σκύφοι και κύλικες. Τη μεγαλύτερη ομάδα συγκροτούν τα «πολυτελή» συμποσιακά σκεύη, ανάμεσα στα οποία υπερέχουν, αριθμητικά, οι κρατήρες.

Ο τύπος του κιονωτού κρατήρα²⁵⁴ αντιπροσωπεύεται από έξι παραδείγματα: το με αρ. **204** τοποθετείται στο β' τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. και είναι το παλαιότερο από αυτά· από την παράσταση που κοσμούσε τη μία από τις όψεις του σώζεται μέρος της μορφής πτηνού (πετεινού;) μέσα σε «μετόπη», στην απόδοση του οποίου θα μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε τον απόηχο της τεχνοτροπίας του Ζωγράφου των Γοργόνων. Στο με αρ. **205**, από το γ' τέταρτο του 6ου αι., σώζονται τμήματα μεγάλης φολιδωτής ουράς, πιθανότατα του Τρίτωνος –θαλάσσιου δαίμονα με ανθρώπινο κορμό και ουρά κήτους– ο οποίος απαντά, συχνά, στην αττική αγγειογραφία της περιόδου 560–510 π.Χ. σε πάλη με τον ήρωα Ηρακλή²⁵⁵. Το με αρ. **207** με παράσταση πομπής διονυσιακού θιάσου (*κῶμου*) με ορχούμενες μορφές ιθυφαλλικών Σατύρων και πεπλοφόρου Μαινάδος²⁵⁶, μπορεί να χρονολογηθεί περίπου στο 540 π.Χ., ενώ υστερότερα, στη δεκαετία του 530–520 π.Χ., τοποθετείται το θραύσμα αρ. **209**, το οποίο σώζει μέρος, παρόμοιας, διονυσιακής σκηνής. Μέσα στο γ' τέταρτο του 6ου αι. χρονολογείται, επίσης, το θραύσμα αρ. **208** με το κάτω μέ-

254. Γενικά για τον τύπο του κιονωτού κρατήρα στην αττική μελανόμορφη κεραμική, βλ. Bakir 1974, 60–64· Τιβέριος 1981, 120–133· Moore – Philippides 1986, 23–25.

255. Για την ερμηνεία του θέματος, το οποίο μας είναι γνωστό μόνον από την αγγειογραφία, έχουν εκφραστεί ποικίλες απόψεις· βλ. Boardman 1974, 223, fig. 213· Glynn 1981· Brommer 1984, 90–92, Taf. 36–38b· Δανάλη-Γκιολέ 1986· Icard-Gianolio 1997, 69–70· Κόκκου-Βυριδή 1999, 84, σημ. 109· Σισμανίδης 2000, 457· Μανακίδου 2012, 66, σημ. 26. Για την εικονογραφία του Τρίτωνος, βλ. Icard-Gianolio 1997.

256. Ο εκστατικός χορός Σατύρων και Μαινάδων προς τιμήν του Διονύσου (*κῶμος*) αποτελεί συνηθισμένο εικονογραφικό θέμα στους κρατήρες –κατεξοχήν συμποσιακά σκεύη για την ανάμειξη του κρασιού. Για την εικονογραφία του διονυσιακού θιάσου στην αττική μελανόμορφη αγγειογραφία, βλ. Schöne 1987, 89 κ.εξ· Henrichs 1987, 92 κ.εξ. Ειδικότερα για την εικονογραφία των Μαινάδων, βλ. Henrichs 1987, 99 κ.εξ· Moraw 1998, 67–82. Για τους ιθυφαλλικούς Σατύρους και τον συμβολισμό του θέματος, βλ. Henrichs 1987, 94–99.

ρος δύο ιματιοφόρων μορφών, στο οποίο διατηρείται μολύβδινος σύνδεσμος –δείγμα της σπουδαιότητας του αγγείου για τον ιδιοκτήτη του. Στο ίδιο χρονικό διάστημα τοποθετείται το θραύσμα αρ. **206** με αντικριστά τα κεφάλια ανδρικής μορφής και δύο ίππων –πιθανότατα, ενός *ζυγίου* και του αντιστοίχου *σειραιού*– από παράσταση τεθρίππου άρματος²⁵⁷.

Τρία θραύσματα προέρχονται από ελικωτούς κρατήρες²⁵⁸: το με αρ. **210** σώζει μέρος από παράσταση σκηνής αντιμαχόμενων πολεμιστών και εντάσσεται στο τελευταίο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ.: το θραύσμα αρ. **211** με το, πολύ αγαπητό, θέμα της σύλληψης του κρητικού Ταύρου από τον Ηρακλή, χρονολογείται στα 510–500 π.Χ. και αναγνωρίζεται ως έργο της Ομάδας *Golnoi*²⁵⁹. Σύγχρονο με αυτό και της ίδιας, πιθανότατα, Ομάδας είναι το μικρό θραύσμα αρ. **212** με τη μορφή ηνιόχου με βοιωτικού τύπου ασπίδα στην πλάτη²⁶⁰, ο οποίος θα εικονιζόταν επάνω στον δίφρο του άρματός του.

Ασυνήθιστο, και μάλλον σπάνιο, εύρημα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το τμήμα υποστατού αρ. **213**, το οποίο φέρει δύο οριζόντιους πλαστικούς δακτυλίους, που πλαισιώνουν ζώνη με γραπτούς ρόδακες στη σειρά²⁶¹. Χρονο-

257. Για απεικονίσεις ίππων σε αγγεία του μελανόμορφου ρυθμού, βλ. Moore 1976. Για παραστάσεις τεθρίππων αρμάτων στην αττική αγγειογραφία του 6ου αι. π.Χ., βλ. Μανακίδου 1994, 62 κ.εξ. Για την ταυτότητα των ανδρικών μορφών οι οποίες, συνήθως, συνοδεύουν τα τέθριππα, βλ. Μανακίδου 1994, 68–70, σημ. 178.

258. Για τους ελικωτούς κρατήρες στην αττική κεραμική, βλ. Hitzl 1982· Schleiffenbaum 1991.

259. Για την Ομάδα *Golnoi*, βλ. ABV 194–195, 689· Para 79–80. Γενικά για το εικονογραφικό θέμα, βλ. Brommer 1953, 30–32, 88, Taf. 21a· Todisco 1990, 61–62, nos 2326–2336· Pipili 1990, 691· Χαβέλα 2012, 181, σημ. 20. Ειδικότερα για την παρουσία αρμάτων σε παραστάσεις με άθλους του ήρωα Ηρακλή, βλ. Μανακίδου 1994, 173–177.

260. Για το εικονογραφικό θέμα, πρβλ. Orsi 1930, 156, fig. 6 άνω· Μανακίδου 1994, 62–63, σημ. 151. Ένοπλοι ηνιόχοι με βοιωτικές ασπίδες στην πλάτη απαντούν στην αττική μελανόμορφη αγγειογραφία λίγο μετά τα μέσα του 6ου αι. π.Χ. Η παρουσία αυτού του τύπου ασπίδας θεωρείται ότι παραπέμπει σε «ηρωικά» θέματα από τον κόσμο του μύθου, ενώ η ιδέα της προσθήκης του συγκεκριμένου οπλισμού αποδίδεται, με πιθανότητα, σε κάποιον από τους αγγειογράφους της Ομάδας Ε· βλ. Μανακίδου 1994, 70–72· πρβλ. Τζάχου-Αλεξανδρή 2003–2009, 139, σημ. 78–79.

261. Για βάσεις λεβήτων, βλ. Moore – Philippides 1986, 35. Για τη διαμόρφωση του άνω τμήματος με πλαστικούς δακτυλίους και τον διάκοσμο από ρόδακες, πρβλ. Παπασπυρίδη-Καρούζου 1963, 45–46, εικ. 38–39.

λογείται πιθανόν γύρω στα 570–560 π.Χ. και αποτελεί ένα από τα πρωιμότερα δείγματα στο εξεταζόμενο σύνολο.

Στην κατηγορία των μικρών, ύστερων μελανόμορφων ληκύθων, που απαντούν, συχνά, ως ταφικά αγγεία κατά τον 5ο αι. π.Χ., ανήκει το σχεδόν ακέραιο δείγμα αρ. **214**, το οποίο χρονολογείται στο α' τέταρτο του αιώνα· την κύρια όψη του κοσμεί στρατιωτική σκηνή με δύο οπλίτες εκατέρωθεν δορυφόρου ιππέα. Με βάση τα τεχνοτροπικά στοιχεία και κάποιες λεπτομέρειες της παράστασης, το αγγείο εντάσσεται στην Κατηγορία των Αθηνών 581, ii και στην επιμέρους Ομάδα της Αγοράς P 24340²⁶².

Σε πώματα λεκανίδων ανήκουν τα παραδείγματα αρ. **215** και **216**: το πρώτο, με δύο ιματιοφόρες μορφές ανάμεσα σε Σφίγγες, χρονολογείται στα 550–540 π.Χ. και με βάση τα τεχνοτροπικά του στοιχεία φαίνεται πως αποτελεί έργο της μέσης περιόδου της δραστηριότητας του Ζωγράφου του Λούβρου F 6²⁶³. Στο 520 π.Χ. χρονολογείται το πώμα αρ. **216** με παράσταση πομπής ελαφρά οπλισμένων ιππέων –εικονογραφικό θέμα ταιριαστό με τον τρόπο ζωής και τα ιδανικά της λαρισαϊκής αριστοκρατίας, και πιθανότατα, ιδιαίτερα επιλεγμένο για την τοπική αγορά.

Από έναν μεγάλο, αποσπασματικά σωζόμενο, σκύφο της Ομάδας CHC²⁶⁴ προέρχονται τα θραύσματα αρ. **217**, του τέλους του 6ου–πρώιμου 5ου αι. π.Χ., στα οποία διατηρούνται δύο από τα ανθέμια που πλαισίωναν τις

262 . Για την Κατηγορία των Αθηνών 581, βλ. Haspels 1936, 93· ABV 487 κ.εξ., 700–702, 716· Para 222 κ.εξ· Add² 122–126· Boardman 1974, 148· Kurtz 1975, 147–148· Moore – Philippides 1986, 46–47. Ειδικότερα για την Ομάδα της Αγοράς P 24340, βλ Moore – Philippides 1986, 95· Add² 124.

263. Για τον Ζωγράφο του Λούβρου F 6, βλ. ABV 123–129, 685, 714· Para 50–53, 518· Boardman 1974, 54, figs 75–76· Τιβέριος 1976, 48, 79· Τιβέριος 1981, 94–119· Moore – Philippides 1986, 85–86. Το ανατολικής προέλευσης εικονογραφικό θέμα της ανθρωπίνης μορφής ανάμεσα σε Σφίγγες και άλλα μυθικά ή φανταστικά όντα είναι γνωστό στην αττική μελανόμορφη αγγειογραφία, τουλάχιστον από τις αρχές του 6ου αι. π.Χ· στις παραστάσεις αυτές, η παρουσία των συγκεκριμένων όντων φαίνεται πως έχει καθαρά διακοσμητικό χαρακτήρα. Για το θέμα και τη σημασία του, βλ. Τιβέριος 1981, 48–51· πρβλ. Παπασπυρίδη-Καρούζου 1963, 65 κ.εξ., 108 κ.εξ. Για τις Σφίγγες και τον συμβολισμό τους, βλ. Müller 1978, 56 κ.εξ· Τιβέριος 1981, 51, σημ. 176–177.

264. Για την Ομάδα CHC (CHariot – Courting), βλ. ABV 617–623, 711· Para 306–308· Add² 144· Boardman 1974, 151· Moore – Philippides 1986, 61· Μανακίδου 2005, 12–13.

λαβές του αγγείου, μέρος καθιστής Σφίγγας και ιματιοφόρων, πιθανότατα, μορφών –θέμα που απαντά, ιδιαίτερα συχνά, στους σκύφους της συγκεκριμένης Ομάδας.

Το τμήμα αγγείου αρ. **218**, στο οποίο σώζεται μικρό μέρος διακοσμητικής ζώνης από άνθη λωτού στη σειρά, ανήκει σε κύλικα του τύπου Droop²⁶⁵ και χρονολογείται στα 540–520 π.Χ., ενώ στην κατηγορία των μικρογραφικών ταινιωτών κυλίκων, οι οποίες γνώρισαν ευρεία διάδοση μετά τα μέσα του 6ου αι.²⁶⁶, εντάσσονται τέσσερα παραδείγματα· ανάμεσα σε αυτά παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το με αρ. **219**, στο οποίο διατηρείται το μεγαλύτερο μέρος σύνθεσης με γυναικεία πεπλοφόρο πτερωτή μορφή, που κινείται με μεγάλο διασκελισμό ανάμεσα σε ιματιοφόρες ανδρικές μορφές και ιππείς²⁶⁷. Ιματιοφόρος μορφή σώζεται, επίσης, στο θραύσμα αρ. **220**, ενώ τα παραδείγματα αρ. **221** και **222** φέρουν στη ζώνη των λαβών τον συνήθη –για τις κύλικες της κατηγορίας– διάκοσμο από μορφές ζώων.

Από την ομάδα των θραυσμάτων που ανήκουν σε κλειστά αγγεία, το με αρ. **223**, στο οποίο σώζεται μικρό μέρος από παράσταση σκηνής «ερωτικής συνομιλίας» ανάμεσα σε γενειοφόρο άνδρα (*έραστήν*) και αγένειο νέο (*έρώμενον*)²⁶⁸, προέρχεται πιθανόν από όλπη και χρονολογείται περίπου στο 530

265. Για τις κύλικες του τύπου Droop, βλ. Droop 1910· Ure 1932, 56 (ομάδα I), figs 1–2· Ure 1953· Boardman 1974, 61–62· Σίνδος 1985, 142–143, 186–187, αρ. 229, 300 (Μ. Τιβέριος).

266. Για τις ταινιωτές κύλικες και τον διάκοσμό τους, βλ. Beazley 1932· Beazley 1951, 48 κ.εξ· Boardman 1974, 59 κ.εξ· Vierendeel – Kaeser 1990, 21 κ.εξ· Heesen 2011, 4 κ.εξ.

267. Η ταυτότητα της πτερωτής γυναικείας μορφής είναι αβέβαιη και η σύνθεση δυσερμηνευτή· σε ανάλογες παραστάσεις η μορφή ερμηνεύεται ως Νίκη, Ίρις, ή *ἀγαθὴ Ἑρίς*, που προσωποποιεί την άμιλλα των συναγωνιζομένων. Για το θέμα, βλ. Isler-Kerényi 1969, 34 κ.εξ., 41–43· Σίνδος 1985, 60–61, αρ. 86 (Μ. Τιβέριος), όπου συγκεντρωμένη βιβλιογραφία· Μανακίδου 1994, 73–74· Oakley 1994, 27–28, no. 16 (L. V. Benson). Για το, ιδιαίτερα αγαπητό, θέμα των ιππέων στους αγγειογράφους των μικρογραφικών ταινιωτών κυλίκων και για την ταυτότητα των μορφών που τους συνοδεύουν, βλ. Ασλαμαντζίδου-Κωστούρου 1985, 186· Σίνδος 1985, 62–63, αρ. 87 (Μ. Τιβέριος)· Χαβέλα 2012, 183, σημ. 46.

268. Οι σκηνές ερωτοτροπιών ωρίμων ανδρών με νέους (παιδιά ή εφήβους), συνήθως στον χώρο της παλαίστρας, απαντώνται, συχνά, στην αττική μελανόμορφη αγγειογραφία από τα 560/550 π.Χ. έως το τέλος περίπου του 6ου αι., αποτυπώνοντας όψεις της καθημερινής ζωής στο πλαίσιο της αθηναϊκής αριστοκρατικής παράδοσης· βλ. Shapiro 1981, 135–137·

π.Χ. Η παράσταση εντάσσεται, πιθανότατα, στην πρώτη εικονογραφική ομάδα (τύπο α) ερωτοτροπιών, σύμφωνα με την κατάταξη του Beazley, στην οποία ο *έραστης* προσεγγίζει τον *έρωμενον* αγγίζοντας με το ένα χέρι το πιγούνι του, ενώ κατευθύνει το άλλο στην ηβική περιοχή του νέου.

Στο τέλος του 6ου αι. τοποθετείται το θραύσμα αρ. **225**, στο οποίο σώζεται μέρος γυναικείας μορφής, που κινείται καταδιωκόμενη, με μεγάλο διασκελισμό.

Τέλος, από το σώμα ανοικτού αγγείου προέρχεται το θραύσμα αρ. **226**, το οποίο χρονολογείται στα 560–550 π.Χ· στο σωζόμενο μέρος του διακόσμου, με παράσταση πιθανόν κωμαστών²⁶⁹, αναγνωρίζουμε τον απόηχο της κορινθιακής επίδρασης, που διαπιστώνεται στα αττικά κεραμικά εργαστήρια κατά το α' ήμισυ του 6ου αι. π.Χ.

1.6.3. Μελαμβαφής κεραμική

Προς το τέλος του 6ου–αρχές του 5ου αι. π.Χ. διαπιστώνονται οι πρώτες εισαγωγές αττικών μελαμβαφών αγγείων, τα οποία εντάσσονται στην επιτραπέζια κεραμική «πολυτελείας»²⁷⁰. Στο υλικό που έχει, έως σήμερα, περισυλλεχθεί, αναγνωρίζονται θραύσματα σκύφων, σκυφοειδών κυλίκων και κυλίκων του τύπου C –αγγείων που παρουσιάζουν ιδιαίτερα μεγάλη διάδοση σε θέσεις της περιόδου, στον ευρύτερο βορειοελλαδικό χώρο· στα σπανιότερα σχήματα το, σχεδόν, ακέραιο κύπελλο με το καλυκόσχημο σώμα αρ. **227**, ανήκει σε γνωστό τύπο του αττικού Κεραμικού, ο οποίος χρονολογείται γύρω στο 500 π.Χ.²⁷¹. Σύγχρονό του ή λίγο υστερότερο (500–490 π.Χ.) είναι το αγγείο αρ. **228**, το οποίο εντάσσεται στην κατηγορία των λεγομένων «αλατοδοχείων» – μικρών επιτραπέζιων σκευών που χρησίμευαν πιθανόν για την τοποθέτηση

Hupperts 1988· Σταμπολίδης – Τασούλας 2009, 232 (Γ. Τασούλας). Για τον ερωτισμό στον χώρο της παλαίστρας, βλ. Κεφαλίδου 1996, 136 κ.εξ.

269. Για την εικονογραφία των κωμαστών στην αττική μελανόμορφη αγγειογραφία και την ερμηνεία του θέματος, βλ. Smith 2010, 33 κ.εξ· πρβλ. Αλλαμανή-Σουρή 2012, 292–293.

270. Βλ. Τιβέριος 2012β, 39.

271. Για τον τύπο του κυπέλλου, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 141–142, 305–306, nos 990–995, fig. 9, pl. 35 (Chalice shape).

καρυκευμάτων. Το παράδειγμα της Λάρισας αποτελεί πρώιμο τύπο του σχήματος²⁷².

Τέλος, την εικόνα των αττικών εισαγωγών συμπληρώνει ο ανοικτός μόνυξος λύχνος αρ. **229**: με το ενιαίο περίγραμμα σώματος και επιφάνειας έδρασης, η οποία σχηματίζει κεντρικό ομφαλό, τη μεγάλη οπή πληρώσεως και τον βραχύ μυκτήρα, εντάσσεται στον τύπο 12 Β του Howland και χρονολογείται πιθανόν στο τέλος του 6ου αι. π.Χ.²⁷³.

Δ2. Εγχώρια κεραμική

Η πλειονότητα της διακοσμημένης γραπτής και της ακόσμητης λεπτής κεραμικής, με βάση τη μακροσκοπική της εξέταση, φαίνεται ότι προέρχεται από τοπικά εργαστήρια είτε της ίδιας της πόλης είτε της ευρύτερης περιοχής της. Τα περισσότερα δείγματά της διατηρούνται αποσπασματικά, ενώ με εξαίρεση τις έρευνες στα οικόπεδα ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού και Μ. Γκούνη, απουσιάζουν αναλυτικά στρωματογραφικά δεδομένα, γεγονός που δυσχεραίνει περαιτέρω τη μελέτη και τη χρονολογική τους κατάταξη.

Από το υλικό αυτό παρουσιάζονται, επιλεκτικά, δείγματα ορισμένων μόνων κατηγοριών, τα οποία παρά τις προαναφερόμενες ελλείψεις και αδυναμίες βοηθούν, έως έναν βαθμό, να σκιαγραφηθούν πλευρές της εγχώριας κεραμικής παραγωγής κατά τη διάρκεια της περιόδου.

Την πρώτη και περισσότερο διακριτή ομάδα αποτελούν θραύσματα αγγείων, το σχήμα και ο διάκοσμος των οποίων μαρτυρούν την επιβίωση της γεωμετρικής παράδοσης (αρ. **230–234**) –εξέλιξη η οποία, μέσα στο πλαίσιο μιας υπογεωμετρικής κοινής, καταγράφεται στην παραγωγή και άλλων κέντρων του αιγαιακού χώρου κατά την Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδο.

Στα αναγνωριζόμενα σχήματα περιλαμβάνεται ένας τύπος ευρύστομου αμφορέα (αρ. **231–232**) με χαρακτηριστικό πλαστικό δακτύλιο στη ζώνη του χείλους και γραπτό γραμμικό διάκοσμο κάτω από αυτό και στον λαιμό. Η κα-

272. Για τον τύπο των «αλατοδοχείων» (Saltcellar) και την εξέλιξή του, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 135–138, 299–303, nos 890–956, fig. 9, pl. 34.

273. Για τον τύπο του λύχνου, βλ. Howland 1958, 26–27, nos 76–78, pls 3, 31.

τατομή του χείλους τους θυμίζει αυτή των αμφορέων της υπογεωμετρικής ομάδας Β της Ερέτριας, σύμφωνα με την κατάταξη του Boardman²⁷⁴.

Στην ίδια, επίσης, κεραμεική παράδοση φαίνεται πως εντάσσεται ένας τύπος ευρύστομου αμφορέα ή πιθοειδούς (αρ. **233–234**), του οποίου η κατατομή του λαιμού και του χείλους παραπέμπει στους αμφορείς της υπογεωμετρικής ομάδας Α της Ερέτριας²⁷⁵. Στο καλύτερα σωζόμενο από τα λαρισαϊκά παραδείγματα (αρ. **233**) τη ζώνη του λαιμού κοσμούν ομάδες κάθετων κυματοειδών ταινιών.

Σε ό,τι αφορά στη χρήση και λειτουργία των παραπάνω κεραμικών τύπων, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός της ανεύρεσής τους τόσο μέσα σε οικιστικά συμφραζόμενα, όπως στη Λάρισα, όσο και σε ταφικά σύνολα, όπως στην περίπτωση του αρχαϊκού νεκροταφείου της Κραννώνος, όπου απαντούν τα πλησιέστερα και καλύτερα διατηρημένα παράλληλα ως προς το σχήμα, τον διάκοσμο και τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά –στοιχείο που ενισχύει την άποψη ότι αποτελούν προϊόντα τοπικών εργαστηρίων.

Η έλλειψη στρωματογραφικών δεδομένων δυσχεραίνει την απόλυτη χρονολόγηση των λαρισαϊκών ευρημάτων. Ωστόσο, με βάση το υλικό από την Κραννώνα, τα ευβοϊκά παράλληλα και το υπογεωμετρικό ύφος του διακόσμου που φέρουν, θα μπορούσαν να τοποθετηθούν μέσα στο γενικό πλαίσιο της Πρώιμης Αρχαϊκής περιόδου.

Δεύτερη, ευάριθμη, ομάδα αποτελούν τα αγγεία που ανήκουν στην κατηγορία της χρηστικής κεραμικής με ταινιωτό διάκοσμο, η οποία συνδέεται γενικά με την παραγωγή της ανατολικής Ελλάδας και παρουσιάζει ευρύτατη διάδοση κατά τον 6ο και 5ο αι. π.Χ.²⁷⁶. Στη συγκεκριμένη κατηγορία περιλαμβάνονται ανοικτά και κλειστά σχήματα αγγείων, με διάκοσμο από γραπτές κυματοειδείς ή απλές ταινίες, καθώς και φυλλόσχημα-πεταλόσχημα θέματα. Ξεχωρίζει το καδόσχημο αγγείο αρ. **235**, το οποίο προέρχεται από υστεροαρχαϊκή επίχωση που ερευνήθηκε στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού. Το σώμα

274. Βλ. Boardman 1952, 16 κ.εξ., fig. 18· πρβλ. Blandin 2007, 63, pl. 121: 2.

275. Βλ. Boardman 1952, 16 κ.εξ., fig. 18: Α2, pl. 3Β: 3· πρβλ. Blandin 2007, 63, pl. 121: 2.

276. Για τη χρηστική κεραμική με ταινιωτό διάκοσμο του 6ου και 5ου αι. π.Χ., βλ. Τιβέριος 2012α, 182, σημ. 40· Perron 2013, 133 κ.εξ. και σημ. 2, όπου συγκεντρωμένη βιβλιογραφία· Σαριπανίδη 2013, 250–252· Πασπαλάς 2013, 162.

του κοσμεύεται από μια απλή και μια κυματοειδή ταινία σε οριζόντια διάταξη, ενώ «καλαθόσχημη» λαβή γεφυρώνει το στόμιο προσφυόμενη στο χείλος κατά τη διάμετρο. Στην ίδια περίοδο θα μπορούσε να τοποθετηθεί το τμήμα λεκανίδας αρ. **236** με την πλατιά κυματοειδή ταινία στη ζώνη των λαβών. Τέλος, την κατηγορία συμπληρώνουν τα πυραμιδοειδή βάρη αργαλείου (ἀγνῦθες/λαιοί)²⁷⁷ αρ. **241–243**, της Ὑστερης Αρχαϊκής περιόδου· φέρουν γραπτό διάκοσμο από κυματοειδείς και απλές οριζόντιες ταινίες, ο οποίος φαίνεται ότι επιχωριάζει στην περιοχή της Λάρισας.

Στην κατηγορία της μονόχρωμης κεραμεικής εντάσσεται μία προχοϊσκη-«θήλαστρο» (αρ. **237**), η οποία με το σχήμα της ανακαλεί τύπους της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, τόσο στη χειροποίητη, όσο και στην τροχήλατη τεχνική.

Οι εισαγωγές αττικών μελαμβαφών αγγείων στο τέλος του 6ου αι. π. Χ., όπως έχει παρατηρηθεί και σε άλλες περιοχές, εμπνέουν και στη Λάρισα τοπικές μιμήσεις. Αυτό αποκαλύπτει η περίπτωση μεταξύ άλλων του σκύφου αρ. **238** και των δύο σκυφοειδών κυλίκων αρ. **239–240**, που θα μπορούσαν να τοποθετηθούν στον πρώιμο 5ο αι. π.Χ. Τα χαρακτηριστικά του πηλού τους, οι εμφανείς κατασκευαστικές ατέλειες και η κακή ποιότητα του γανώματος, διαφοροποιούν τα αγγεία αυτά από τα αττικά τους πρότυπα²⁷⁸, καθιστώντας σχεδόν βέβαιη την τοπική τους προέλευση· οι δύο μάλιστα κύλικες, λόγω της ομοιότητάς τους, φαίνεται πως αποτελούν προϊόντα του ιδίου εργαστηρίου.

VIIIΕ. Ποικίλα ευρήματα

Το λίθινο τριβείο (μυλόλιθος) παλινδρομικής κίνησης αρ. **244** βρέθηκε στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη (οδός Ασκληπείου 7), σε βάθος 6.03μ., επάνω σε επιφάνεια από μελανόχρωμο χώμα, η οποία, πιθανότατα, χρησιμοποιούνταν για τροφοπαρασκευαστικές δραστηριότητες. Ανήκει στον τύπο

277. Γενικά για αγνύθες, βλ. Davidson – Thompson 1943, 65 κ.εξ· Παπαδοπούλου 1964, 94–95· Τζουβάρα-Σούλη 1992. Ειδικότερα για τις πυραμιδοειδείς ή του λεγομένου αττικού τύπου, βλ. Davidson – Thompson 1943, 73–76, nos 1–115, figs 32–37.

278. Βλ. Sparkes – Talcott 1970, 276, nos 570, 575, pl. 25 (Αθήνα).

των λεγομένων «σαμαρωτών» μυολίθων, ο οποίος ανάγεται στους Νεολιθικούς χρόνους, ενώ επιβιώνει έως και τον 4ο αι. π.Χ.²⁷⁹, αποτελώντας απαραίτητο στοιχείο του οικιακού εργαλειακού εξοπλισμού για το άλεσμα καρπών (κυρίως δημητριακών) και άλλες εργασίες. Με βάση την κεραμική της επίχωσης, ο μυλόλιθος θα μπορούσε πιθανόν να χρονολογηθεί στην Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδο.

279. Βλ. Runnels [1981], 117 κ.εξ., pl. 19: ST 692 (Αθήνα)· Πουπάκη 1998, 141–145, εικ. 10.

ΙΧ. ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΙΧΑ. Ιστορικό πλαίσιο

Ο μηδισμός των Αλευαδών αποτέλεσε σημείο καμπής για την πολιτική τους πορεία, καθώς εξαιτίας του, και μετά την αποχώρηση των Περσών, κλονίστηκε η κυρίαρχη θέση που κατείχαν έως τότε στο εσωτερικό της Θεσσαλίας. Διατήρησαν, ωστόσο, όσο και αν αυτό φαίνεται παράδοξο, τον ηγεμονικό τους ρόλο στην ίδια τη Λάρισα· είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι, στον απόηχο των Μηδικών, μία σπαρτιατική επιχείρηση με αρχηγό τον βασιλέα Λεωτυχίδη Β΄ (491–469 π.Χ.), και στόχο την τιμωρία και εκδίωξή τους, απέτυχε, μετά τη δωροδοκία του επικεφαλής της από τους ίδιους: *Λεωτυχίδης δὲ ἀντὶ Δημαράτου γενόμενος βασιλεὺς μετέσχε μὲν Ἀθηναίοις καὶ Ἀθηναίων τῷ στρατηγῷ Ξανθίππῳ τῷ Ἀρίφρονος τοῦ ἔργου τοῦ πρὸς Μυκάλῃ, ἐστράτευσε δὲ ὕστερον τούτων ἐπὶ τοὺς Ἀλευάδας ἐς Θεσσαλίαν· καὶ οἱ καταστρέψασθαι Θεσσαλίαν πᾶσαν ἐξὸν ἅτε ἀεὶ νικῶντι ἐν ταῖς μάχαις, δῶρα ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀλευαδῶν. Ὑπαγόμενος δὲ ἐν Λακεδαίμονι ἐς δίκην ἔφυγεν ἐθελοντῆς ἐς Τεγέαν* (Παυσ. III 7, 9–10)²⁸⁰. Η εκστρατεία, ωστόσο, του Λεωτυχίδη, παρά την αποτυχία της, είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω υποβάθμιση της ισχύος των Αλευαδών και τη δρομολόγηση πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων, ευρύτερα, στον χώρο της Θεσσαλίας.

Μετά τη ρήξη στο εσωτερικό της ελληνικής Συμμαχίας κατά των Μήδων (462 π.Χ.), η σύναψη συμμαχίας με την Αθήνα, το 461 π.Χ. (Θουκ. I 102, 4), ήταν η απάντηση της τοπικής αριστοκρατίας στην επιθετική πολιτική της

280. Οι μαρτυρίες που διαθέτουμε για τη Λάρισα και τους Αλευάδες κατά τη λεγόμενη περίοδο της Πεντηκονταετίας (479–432 π.Χ.) είναι ολιγάριθμες. Για τις πολιτικές εξελίξεις μετά τα Μηδικά, την εκστρατεία του Λεωτυχίδη και τα ζητήματα που σχετίζονται με τη χρονολόγηση της τελευταίας (478/477 ή 469 π.Χ.), βλ. Αξενίδης 1947α, 104–108· Sordi 1958, 101 κ.εξ· Gehrke 1985, 186· Stamatopoulou 2007, 337–338.

Σπάρτης²⁸¹, κίνηση την οποία, ωστόσο, δεν φαίνεται πως συμμεριζόταν η πλειοψηφία των Θεσσαλών. Κατά την περίοδο του λεγομένου Α΄ Πελοποννησιακού Πολέμου (459–445 π.Χ.), η υποβόσκουσα δυσaráσκεια έναντι των φορέων της φιλοαθηναϊκής αυτής πολιτικής εκφράστηκε, σύμφωνα με μια άποψη²⁸², στη μάχη της Τανάγρας (457 π.Χ.), στην οποία, κατά τη μαρτυρία του Θουκυδίδου (I 107, 7), το θεσσαλικό ιππικό που είχε σπεύσει σε βοήθεια των Αθηναίων εναντίον των Σπαρτιατών, άλλαξε στρατόπεδο κατά τη διάρκεια της μάχης, οδηγώντας τους Αθηναίους στην ήττα: *...ἦλθον δὲ καὶ Θεσσαλῶν ἱππῆς τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τὸ ξυμμαχικόν, οἳ μετέστησαν ἐν τῷ ἔργῳ παρὰ τοὺς Λακεδαιμονίους*²⁸³.

Στη σύγκρουση που ακολούθησε ανάμεσα στην Αθήνα και στη Σπάρτη κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο (431–404 π.Χ.), οι Θεσσαλοί συμπαράταχθηκαν με το μέρος της πρώτης, αν και κατά περιστάσεις, κάποιες μερίδες τους τήρησαν αμφίρροπη στάση ανάμεσα στους δύο αντιμαχόμενους συνασπισμούς. Στη Λάρισα κατά την περίοδο αυτή φαίνεται πως ξέσπασαν πολιτικές και κοινωνικές διαμάχες, με τη διαίρεση των μελών της τοπικής αριστοκρατίας σε δύο αντίπαλες παρατάξεις –τις λεγόμενες *στάσεις* (Θουκ. II 22, 3)– μία αυστηρά ολιγαρχική και η άλλη μετριοπαθής και πιο φιλελεύθερη²⁸⁴.

Σε ένα από τα πρώτα επεισόδια της πρώτης περιόδου του Πελοποννησιακού Πολέμου –τον λεγόμενο Αρχιδάμειο Πόλεμο (431–421 π.Χ.)– δύο Λαρισαίοι, ο Πολυμήδης και ο Αριστόνους, εκπροσωπώντας τις δύο πολιτικές παρατάξεις της πόλης, τέθηκαν επικεφαλής μικρής δύναμης Λαρισαίων ιππέων, οι οποίοι, μαζί με άλλους Θεσσαλούς, έσπευσαν σε βοήθεια των Αθηναί-

281. Για τη συμμαχία με την Αθήνα, του 461 π.Χ., βλ. Gehrke 1985, 186–188· Beck 1997, 123.

282. Βλ. Sordi 1958, 106–107.

283. Για τη συμμετοχή των Θεσσαλών στη μάχη της Τανάγρας, βλ. Sordi 1958, 106–107· Gehrke 1985, 186–187· Hornblower 1991, 171· Sprawski 1999, 25· Stamatopoulou 2007, 338· Μποσνάκης 2013, 27–28.

284. Σύμφωνα με τον Σχολιαστή των *Ἱστοριῶν* του Θουκυδίδου (Σχόλ. Θουκ. 125): *ἡ Λάρισα ἐστασίασε πρὸς ἑαυτήν· διὸ ἑκατέρα μερὶς ἄρχοντα εἶχε... οἱ μὲν γὰρ δημοκρατίαν ἤγαγον, οἱ δὲ ὀλιγαρχίαν*. Για τις λαρισαϊκές *στάσεις*, βλ. Busolt 1920, 359–360· Stählin 1924α, 94 (πρβλ. Stählin 2008, 182–183)· Stählin 1924β, 849· Αξενίδης 1947α, 121–123· Martin 1985, 62–63· Gehrke 1985, 188–189· Rechenauer 1993· Decourt et al. 2004, 696.

ων κατά την πρώτη εισβολή στην Αττική (431 π.Χ.) του βασιλέα της Σπάρτης Αρχιδάμου (Θουκ. II 22, 3)²⁸⁵.

Κατά την ίδια περίοδο, παρόλο που η πλειοψηφία των Θεσσαλών διέκειτο φιλικά προς τους Αθηναίους (Θουκ. IV 78, 2), ο Λαρισαίος Νικονίδας και μέλη της φιλοσπαρτιατικής παράταξης από τη Φάρσαλο και άλλες θεσσαλικές πόλεις συνεργάστηκαν με τον Σπαρτιάτη στρατηγό Βρασίδα, καλύπτοντας τη διέλευση του τελευταίου από το εσωτερικό της Θεσσαλίας (424 π.Χ.) στην πορεία του προς την Αμφίπολη (Θουκ. IV 78)· ο Βρασίδης θα αποφύγει, ωστόσο, να διέλθει από την ίδια τη Λάρισα, οι ηγέτες της οποίας είχαν κρατήσει, προφανώς, εχθρική στάση απέναντί του²⁸⁶.

Στις γειτονικές Φερές, πριν από το τέλος του καταστροφικού αυτού πολέμου, η απομάκρυνση των αριστοκρατών από την εξουσία, ως αποτέλεσμα των έντονων πολιτικοκοινωνικών διεργασιών στην πόλη αυτή, οδήγησε στην εγκαθίδρυση του τυραννικού καθεστώτος του Λυκόφρονος Α΄ (405/404 π.Χ.). Οι επεκτατικές και ηγεμονικές βλέψεις του τελευταίου, η συμμαχία του με τη Σπάρτη και ο αυξανόμενος οικονομικός ανταγωνισμός με τη Λάρισα, προκάλεσαν την άμεση αντίδραση των Αλευαδών, πυροδοτώντας εμφύλια σύρραξη στο εσωτερικό της Θεσσαλίας. Στις αρχές του φθινοπώρου του 404 π.Χ., σε μία τοποθεσία ανάμεσα στις δύο πόλεις και κατά τη διάρκεια ηλιακής έκλειψης, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ξενοφώντος (Έλλ. II 3, 4), ο στρατός του Λυκόφρονος συγκρούστηκε με τις συνασπισμένες υπό τους Αλευάδες δυνάμεις, οι οποίες ηττήθηκαν, με βαριές απώλειες: *Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν περὶ ἡλίου ἔκλειψιν Λυκόφρων ὁ Φεραῖος, βουλόμενος ἄρξαι ὅλης τῆς Θετταλίας, τοὺς ἐναντιουμένους αὐτῷ τῶν Θετταλῶν, Λαρισαίους τε καὶ ἄλλους, μάχῃ ἐνίκησε καὶ πολλοὺς ἀπέκτεινεν*²⁸⁷.

285. Για τα γεγονότα του 431 π.Χ., βλ. Αξενίδης 1947α, 115, 117–118· Sordi 1958, 112–113· Gehrke 1985, 188· Hornblower 1991, 277–278· Helly 1995, 233–238· Sprawski 1999, 25–26· Decourt et al. 2004, 695· Stamatopoulou 2007, 338, n. 184· Μποσνάκης 2013, 28.

286. Για τη διέλευση του Βρασίδου από τη Θεσσαλία, βλ. Stählin 1924α, 133 (πρβλ. Stählin 2008, 240)· Αξενίδης 1947α, 118–120· Sordi 1958, 120–122· Larsen 1968, 19, 21· Robertson 1976, 119· Gehrke 1985, 189· Beck 1997, 124· Sprawski 1999, 26–28· Stamatopoulou 2007, 338· Μποσνάκης 2013, 28.

287. Για την εμφάνιση της τυραννίας στις Φερές, την άνοδο του Λυκόφρονος Α΄ και τη σύγκρουση του 404 π.Χ., βλ. Westlake 1935, 47 κ.εξ· Αξενίδης 1947α, 126–127· Sordi 1958,

Η σύγκρουση του 404 π.Χ. αποτέλεσε κρίσιμο σημείο στην ιστορική πορεία της Λάρισας. Παρόλο που δεν οδήγησε στην τελική επικράτηση του Λυκόφρονος, διαδραμάτισε, ωστόσο, καταλυτικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις στην ίδια την πόλη, με την αλλαγή για πρώτη φορά του πολιτικού σκηνικού στο εσωτερικό της: την αποδυνάμωση, εξαιτίας της ήττας, των Αλευαδών, εκμεταλλεύθηκε, καταλαμβάνοντας την εξουσία, η φιλελεύθερη πολιτική παράταξη της πόλης, η οποία για την εδραίωση και ενίσχυση της νέας θέσης της προχώρησε, άμεσα, σε μεταρρυθμίσεις, με την πραγματοποίηση αθρόων πολιτογραφήσεων απόμων που, έως τότε, βρίσκονταν στο περιθώριο της πολιτικής ζωής²⁸⁸.

Πολύ γρήγορα, ωστόσο, οι Αλευάδες κινήθηκαν με στόχο την ανατροπή του νέου αυτού πολιτικού καθεστώτος: με τον εξόριστο από την πόλη Αρίστιππο και με την υποστήριξη του Κύρου του Νεωτέρου και του βασιλέα της Μακεδονίας Αρχελάου, κατάφεραν το 400/399 π.Χ. να αποκαταστήσουν, πλήρως, την εξουσία τους στην πόλη, εξουδετερώνοντας τους πολιτικούς

138–139: Gehrke 1985, 189 κ.εξ.· Beck 1997, 127· Sprawski 1999, 38 κ.εξ.· Decourt et al. 2004, 696, 704· Graninger 2009, 109–110· Μποσνάκης 2013, 28.

288. Οι πολιτογραφήσεις της περιόδου αυτής προκάλεσαν το σκωπτικό σχόλιο του σοφιστή Γοργίου, ο οποίος, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Αριστοτέλους (*Πολ.* 1275b 26–30), χαρακτήριζε ως *λαρισοποιούς* τους αρχηγούς της παράταξης, που κατέλαβε τότε την εξουσία στην πόλη, παρομοιάζοντάς τους με τους τεχνίτες της Αγοράς, που κατασκεύαζαν χύτρες (*όλμους*): *Γοργίας μὲν οὖν ὁ Λεοντίνος, τὰ μὲν ἴσως ἀπορῶν τὰ δ' εἰρωνευόμενος, ἔφη, καθάπερ ὄλμους εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ὀλμοποιῶν πεποιημένους, οὕτω καὶ Λαρισαίους τοὺς ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πεποιημένους· εἶναι γάρ τινας λαρισοποιούς*· πρβλ. Stählin 1924β, 849–850· Wade-Gery 1924, 61, n. 26· Larsen 1968, 23. Γενικά για τη δράση του Γοργίου στη Θεσσαλία, βλ. Κύρκος 1984, 230–234. Την κατάσταση που επικρατούσε στο εσωτερικό της Λάρισας μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου, αποτυπώνει, σύμφωνα με την πλειονότητα των νεώτερων ερευνητών, ο ανώνυμος συντάκτης του ρητορικού λόγου *Περὶ Πολιτείας* (περ. 401/400 π.Χ.). Για τις απόψεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με την πατρότητα, τη χρονολόγηση αλλά και τη γνησιότητα αυτού του λόγου, ο οποίος μας έχει διασωθεί με το όνομα του Ηρώδου Αττικού, βλ. Westlake 1935, 53–59· Αξενίδης 1947α, 143–179· Sordi 1958, 148–151· Πρέντζας 2010. Για τις εξελίξεις στην πολιτική σκηνή της Λάρισας μετά το 404 π.Χ., βλ. Αξενίδης 1947α, 127–128, 130–134.

τους αντιπάλους²⁸⁹. Τον Αρίστιππο διαδέχτηκε στην εξουσία ο Αλευάδης Μήδιος, ο οποίος συνέχισε τον αγώνα εναντίον του τυράννου των Φερών Λυκόφρονος· το όνομά του συνδέθηκε, μάλιστα, με ένα τραγικό, όσο και αποτρόπαιο γεγονός: την άλωση της Φαρσάλου και τον εξανδραποδισμό των κατοίκων της (395/394 π.Χ.), επειδή η πόλη είχε περιέλθει υπό τον έλεγχο του Λυκόφρονος και κατεχόταν από σπαρτιατική δύναμη (Διοδ. XIV 82, 5–6)²⁹⁰.

Τον Λυκόφρονα διαδέχτηκε στην εξουσία ο Ιάσων, ο οποίος, το 375/374 π.Χ., εξελέγη *ταγός* και προχώρησε σε αναδιοργάνωση του θεσσαλικού κράτους. Οι ηγεμονικές επιδιώξεις του εκτείνονταν πολύ πέραν της Θεσσαλίας· η δολοφονία του, ωστόσο, το 370 π.Χ., ανέκοψε πρόωρα τα σχέδιά του, προκαλώντας νέα αναταραχή και φυγόκεντρες τάσεις στην περιοχή²⁹¹.

Στο υπόλοιπο του β' τετάρτου του 4ου αι., η σύγκρουση στο εσωτερικό της Θεσσαλίας κλιμακώθηκε, με τις προσπάθειες των Φεραίων τυράννων, διαδόχων του Ιάσονος, Πολυδώρου και Πολύφρονος (370–369 π.Χ.), και στη συνέχεια, του Αλεξάνδρου (369–358 π.Χ.) να επιβάλουν με τη βία την εξουσία τους στις θεσσαλικές πόλεις. Στον μακροχρόνιο και αιματηρό αγώνα των Θεσσαλών εναντίον τους, στον οποίον τέθηκαν και πάλι επικεφαλής οι Αλευάδες, βρήκαν την ευκαιρία να επέμβουν –εξυπηρετώντας τα δικά τους συμφέροντα– οι ανερχόμενες δυνάμεις της εποχής, Μακεδόνες και Βοιωτοί²⁹². Σε μία από αυτές τις ενέργειες, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Διοδώρου (XV 61, 4), ο βασιλέας της Μακεδονίας Αλέξανδρος Β', μετά από παρότρυνση εξορίστων στην αυλή του Αλευαδών, κατέλαβε τη Λάρισα (369 π.Χ.), η οποία βρι-

289. Για τον Αρίστιππο και την παλινόρθωση του παλαιού πολιτικού καθεστώτος στη Λάρισα, βλ. Westlake 1935, 55 κ.εξ.· Αξενίδης 1947α, 128–134· Sordi 1958, 146–151· Robertson 1976, 119· Hammond – Griffith 1979, 140–141· Beck 1997, 127.

290. Για τον Μήδιο και την καταστροφή της Φαρσάλου, βλ. Westlake 1935, 59–62· Αξενίδης 1947α, 134–136· Sordi 1958, 151–155· Decourt et al. 2004, 696.

291. Για τον Ιάσωνα των Φερών, βλ. Westlake 1935, 67 κ.εξ.· Αξενίδης 1947α, 180–184· Sordi 1958, 156 κ.εξ.· Κύρκος 1984, 231 κ.εξ.· Martin 1985, 75 κ.εξ., 82 κ.εξ.· Roy 1994, 189· Helly 1995, 240 κ.εξ., 345–353· Sprawski 1999, 63 κ.εξ.· Decourt et al. 2004, 704–705· Sprawski 2005, 182–183· Μποσνάκης 2013, 29.

292. Για τους διαδόχους του Ιάσονος, βλ. Westlake 1935, 126 κ.εξ.· Αξενίδης 1947α, 184–188· Sordi 1958, 191 κ.εξ.· Martin 1985, 83–84· Roy 1994, 189· Helly 1995, 256–260· Beck 1997, 128 κ.εξ.· Decourt et al. 2004, 705· Μποσνάκης 2013, 29.

σκόταν υπό τον έλεγχο των Φεραίων²⁹³. Η άρνηση, ωστόσο, στη συνέχεια του Μακεδόνα βασιλέα να αποδώσει την πόλη στους Λαρισαίους, έστρεψε τους Αλευάδες προς τους Βοιωτούς, από τους οποίους ζήτησαν βοήθεια· οι τελευταίοι, σύμφωνα με τον Διόδωρο (XV 67, 3–4), απέστειλαν, άμεσα (368 π.Χ.), τον Πελοπίδα, ο οποίος εκδίωξε από τη Λάρισα τη μακεδονική φρουρά και τακτοποίησε τα θεσσαλικά πράγματα σύμφωνα με τα βοιωτικά συμφέροντα²⁹⁴.

Μετά από τη δολοφονία του Αλεξάνδρου των Φερών (358 π.Χ.), η αδυναμία των Αλευαδών να αντιμετωπίσουν τους φιλόδοξους διαδόχους του, τους ανάγκασε να καλέσουν σε βοήθεια τον Φίλιππο Β΄ της Μακεδονίας (Διοδ. XVI 14, 2), ο οποίος εκμεταλλεύθηκε την ευκαιρία για να επέμβει στα εσωτερικά της Θεσσαλίας –περιοχή ζωτικής σημασίας για τους πολιτικούς του σχεδιασμούς. Κατά την πρώτη επέμβασή του σε αυτή, την άνοιξη ή το θέρος του 353 π.Χ., νυμφεύτηκε –για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας– τη Λαρισαία Φίλιννα, η οποία καταγόταν, πιθανότατα, από το γένος των Αλευαδών. Ένα έτος αργότερα και στο πλαίσιο του Γ΄ Ιερού Πολέμου (355–346 π.Χ.), η νίκη του κατά των Φωκέων του Ονομάρχου στη μάχη του Κροκίου Πεδίου της Αχαΐας Φθιώτιδος (θέρος του 352 π.Χ.), οδήγησε στην οριστική εξουδετέρωση των Φεραίων τυράννων, εγκαινιάζοντας μία νέα περίοδο, όχι μόνον για τη Λάρισα, αλλά και για ολόκληρη τη Θεσσαλία²⁹⁵. Το τίμημα, ωστόσο, της απαλλαγής από την τυραννίδα θα ήταν η απώλεια της πολιτικής ανεξαρτησίας των Θεσσαλών και η υπαγωγή της περιοχής στο μακεδονικό βασίλειο, στο οποίο και θα παραμείνει έως το 196 π.Χ. και τον ερχομό των Ρωμαίων.

293. Για την κατάληψη της Λάρισας από τον Αλέξανδρο Β΄, βλ. Westlake 1935, 129–132, 146–147· Αξενίδης 1947α, 186· Sordi 1958, 203· Hammond – Griffith 1979, 181, 219· Martin 1985, 86· Gehrke 1985, 191· Roy 1994, 194–195· Decourt et al. 2004, 696· Sprawski 2005, 183–184· Sprawski 2010, 438–441 (πρβλ. Πίκουλας 2016, 338–342).

294. Για την κατάληψη της Λάρισας από τον Πελοπίδα, βλ. Westlake 1935, 132· Αξενίδης 1947α, 187· Sordi 1958, 203–204· Hammond – Griffith 1979, 181, 219· Martin 1985, 86–88· Roy 1994, 194–195· Decourt et al. 2004, 696· Sprawski 2005, 184–186.

295. Για τις επεμβάσεις του Φιλίππου Β΄ στη Θεσσαλία και τα γεγονότα του 353–352 π.Χ., βλ. Westlake 1935, 160 κ.εξ· Αξενίδης 1949, 9 κ.εξ· Sordi 1958, 235 κ.εξ· Ehrhardt 1967· Griffith 1970· Παπαστύλου 1979· Hammond – Griffith 1979, 220 κ.εξ· Gehrke 1985, 194–197· Ellis 1994, 742· Helly 1995, 55· Buckler 1996· Decourt et al. 2004, 696· Πίκουλας 2006β, 179–181· Μποσνάκης 2013, 29.

ΙΧΒ. Αρχαιολογικά δεδομένα²⁹⁶

Τα οικιστικά λείψανα της Κλασικής Εποχής στη Λάρισα, συγκριτικά με αυτά των προγενέστερων περιόδων, είναι περισσότερα. Σε αυτά περιλαμβάνονται δείγματα αρχιτεκτονικής και άφθονη κεραμική. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι τα όρια διασποράς των ποικίλων ευρημάτων στην περιοχή της «κάτω πόλης», σχεδόν συμπίπτουν με αυτά της Αρχαϊκής Εποχής, καλύπτοντας έκταση που κυμαίνεται μεταξύ εξήντα (60) και εβδομήντα (70) εκταρίων (Χάρτης 6· Πίν. 76α, 193).

Εκτός από την κεραμική, στο υλικό της περιόδου περιλαμβάνονται επιτύμβια ανάγλυφα²⁹⁷, επιτύμβιες, αναθηματικές και άλλου είδους επιγραφές²⁹⁸, ενώ την εικόνα της τέχνης, και συνάμα, της οικονομικής ευρωστίας της Λάρισας της περιόδου αυτής, συμπληρώνουν οι, ευάριθμες, αργυρές και χαλκές εκδόσεις του νομισματοκοπείου της²⁹⁹.

ΙΧΓ. Οικοδομικά κατάλοιπα

Γ1. Δημόσια οικοδομήματα

Κατάλοιπα δημοσίων οικοδομημάτων της Κλασικής περιόδου έχουν αποκαλυφθεί σε τρία σημεία της Λάρισας:

α) Στο ανατολικό άκρο της σημερινής οδού Ι. Παπακυριαζή (στο ύψος της οικοδομής αρ. 1) ερευνήθηκε από τον Αρβανιτόπουλο μέρος δημοσίου οικοδομήματος του 4ου αι. π.Χ., το οποίο εντοπίστηκε, τυχαία, κατά τη διάρκεια ερ-

296. Βλ. Mac Kay 1976, 485, Map 9, no. 148· Ιντζεσίλογλου 1979, 221–222· Γαλλής 1982, 52 κ.εξ. σποράδην· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 82–85· Τιβέριος 1989β· Τζιαφάλιας 1994α, 157· Karagiorgou [2001], 33 κ.εξ. σποράδην· Decourt et al. 2004, 696–697.

297. Βλ. Biesantz 1965, 114–120 (ιδιαίτερα 118 κ.εξ.)· Μποσνάκης 2013, 64 κ.εξ.

298. Βλ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου [2000], 62–87 [αρ. ΛΑ1–ΛΑ (;) 17].

299. Βλ. Gardner 1883, 24–32· Head 1911, 298–299· Herrmann 1925, 18 κ.εξ· Rogers 1932, 92–100· Kraay 1976, 116–119 σποράδην· Moustaka 1983, 48–51, 58–60· Οικονομίδου 1985, 156–160· Martin 1985, 36 κ.εξ. σποράδην· Demetriadi 2004· Βήτος [2007], 19 κ.εξ· Deniau [2010–2011], 48 κ.εξ., 81 κ.εξ· Nomos 4 (2011), nos 1102–1170.

γασιών εκσκαφής μπροστά στην τότε οικία Ε. Ιατρίδη. Συγκεκριμένα, σε σκάμμα που είχε διανοιχθεί μεταξύ των πεζοδρομίων της οδού, αποκαλύφθηκαν κατά χώραν δύο σειρές μαρμάρινων εδωλίων σε ημικυκλική διάταξη, τα οποία κοσμούνταν από απλό κυμάτιο. Τα εδώλια εδράζονταν σε μαρμαρίνη ευθυντηρία, η οποία εντοπίστηκε σε βάθος 1.80μ. από τη στάθμη της οδού.

Επιχειρώντας την ερμηνεία του αποκαλυφθέντος οικοδομήματος, ο Αρβανιτόπουλος απέκλεισε –λόγω του μεγέθους της κατασκευής– την περίπτωση εξέδρας, αφού το «... έμφαινόμενον τόξον ἦτο λίαν ἀνοικτόν, καὶ ἐνεδείκνυεν ἐκτεταμένην περίμετρον κύκλου, οἷαν ἀναμένομεν ἐν θεάτρῳ»· καθώς, ωστόσο, η θέση του τελευταίου, στη νότια κλιτύ του λόφου της Ακρόπολης ήταν, ήδη, γνωστή, προχώρησε με επιφύλαξη στην ταύτιση του κτηρίου με το Ωδεῖον της πόλης³⁰⁰.

Μετά την ολοκλήρωση της περιορισμένης αυτής ανασκαφικής έρευνας το μνημείο καταχώθηκε, ενώ ο Αρβανιτόπουλος δημοσίευσε σύντομη έκθεση της έρευνας που πραγματοποίησε. Η άποψή του περί Ωδεῖου υιοθετήθηκε από τους μεταγενέστερους ερευνητές³⁰¹, με εξαίρεση τον Stählin, ο οποίος πρότεινε την ταύτιση του οικοδομήματος με το Βουλευτήριον της πόλης³⁰².

Σήμερα, εκατό και πλέον έτη αργότερα, η ερμηνεία του μνημείου που έφερε, για λίγο, στο φως η έρευνα του Αρβανιτοπούλου, παραμένει δυσχερής, ενώ η ανύπαρκτη τεκμηρίωση καθιστά ιδιαίτερα επισφαλής οποιαδήποτε προσπάθεια ταύτισης. Αφήνουμε κατά συνέπεια το θέμα ανοικτό, με την επισήμανση του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος που παρουσιάζει το γεγονός της γεινιάσης του συγκεκριμένου σημείου με την πλατεία Εθνάρχου Μακαρίου (Ταχυδρομείου) και τα εκεί, εξαιρετικής σημασίας, ευρήματα του Βερδελή (1955).

β) Στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Μάρκου (συμβολή οδών Ι. Παπακυριαζή – Φ. Ρούσβελτ 27), στη ΒΔ γωνία της πλατείας Εθνάρχου Μακαρίου (Ταχυδρομείου), ανασκάφηκαν, το 1955, κατάλοιπα δημοσίου οικοδομήματος του 4ου αι.

300. Βλ. Αρβανιτόπουλος 1920, 26–27· πρβλ. [Ανώνυμος] 1915.

301. Βλ. Αξενίδης 1949, 185· Mac Kay 1976· Leekley – Efstratiou 1980, 144· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, πίν. 1. Ο Τζιαφάλιας [1994α, 155 (εικ. 1), 174] τοποθέτησε, αβάσιμα, το οικοδόμημα στους Ρωμαϊκούς χρόνους, ενώ την άποψή του ακολούθησε αργότερα η Karagiorgou [2001], 38, pls 6a, 9: VIII.

302. Βλ. Stählin, 1924α, 98–99 (πρβλ. Stählin 2008, 188).

π.Χ. (Πίν. 88)³⁰³. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκε τμήμα πώρινης θεμελίωσης από δύο κατά πλάτος σειρές δόμων, με κατεύθυνση Β–Ν και σωζόμενο μήκος 3.80μ., η οποία συνεχιζόταν κάτω από την οδό Φ. Ρούσβελτ³⁰⁴. Μπροστά της παρατάσσονταν μεγάλων διαστάσεων λιθόπλινθοι και μαρμάρινες βάσεις βάθρων, σχηματίζοντας ενιαίο μέτωπο προς τα ανατολικά³⁰⁵. Ο υπαίθριος αυτός χώρος αποτελούσε μέρος αυλής ή πλατείας στρωμένης, αρχικά, με μαρμάρινες πλάκες, ένα τμήμα της οποίας αποκαλύφθηκε ανατολικότερα και στο μέσον περίπου του οικοπέδου, κάτω από μεταγενέστερους τοίχους³⁰⁶.

Ο ανασκαφέας συσχέτισε με τα παραπάνω κατάλοιπα, αρχιτεκτονικά μέλη από πωρόλιθο (σφονδύλους δωρικών κιόνων, τμήματα τριγλύφων κ.ά.) τα οποία περισυλλέχθηκαν πριν από την έναρξη, αλλά και κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας³⁰⁷.

Η εύρεση των βάσεων των βάθρων κατά χώραν και ο πλακοστρωμένος υπαίθριος χώρος οδήγησαν τον Βερδελή να συσχετίσει τα ευρήματα με τον αναφερόμενο ως *ἐπιφανέστατον τόπον τῆς τῶν Λαρισαίων πόλεως*³⁰⁸. ακολουθώντας τον Stählin, ταύτισε τον συγκεκριμένο τόπο με τον ναό του Απόλλωνος Κερδοίου ή Κερδώου, στον χώρο του οποίου –σύμφωνα με επιγραφι-

303. Βλ. Βερδελής 1955· πρβλ. Ορλάνδος 1955, 47–48.

304. Αμέσως νότια αυτής αποκαλύφθηκε δεύτερη θεμελίωση, η οποία συνεχιζόταν έως την παρειά του σκάμματος προς την οδό Ι. Παπακυριαζή: ήταν κτισμένη από πλατύτερους ασβεστολιθικούς λιθοπλίνθους σε δεύτερη χρήση, στην άνω επιφάνεια των οποίων υπήρχε λαξευμένη κατά μήκος αβαθής αύλακα αγωγού απορροής των ομβρίων υδάτων. Τη δεύτερη αυτή θεμελίωση ο ανασκαφέας θεώρησε ως συνέχεια της πώρινης, ενώ τη χρονολόγησε σε μεταγενέστερη οικοδομική φάση· βλ. Βερδελής 1955, 149, και παρακάτω τη σημ. 309.

305. Στην εικόνα που συνοδεύει τη σχετική αναφορά του Βερδελή (1955, 149, πίν. 49β· πρβλ. Ορλάνδος 1955, 47, εικ. 45) διακρίνονται ορθογώνιες και τετράγωνες βάσεις βάθρων ποικίλων μεγεθών, τρεις τουλάχιστον από τις οποίες κοσμούσαν στην άνω επιφάνειά τους, περιμετρικά, από κυμάτια. Κοντά σε μία από αυτές βρέθηκε χαλκή οπλή ίππου «ἐκ τιμητικοῦ ἐφίππου ἀνδριάντος», μεγέθους μεγαλύτερου του φυσικού, η οποία σύμφωνα με τον ανασκαφέα προσαρμοζόταν σε βάση, που εντοπίστηκε στο ίδιο οικόπεδο εντοιχισμένη μέσα σε μεταγενέστερη κατασκευή (Πίν. 89α–β)· βλ. Βερδελής 1955, 149, πίν. 50α–β· πρβλ. Ορλάνδος 1955, 48, εικ. 46. Δυστυχώς, το σημαντικό και σπάνιο αυτό εύρημα δεν κατέστη δυνατόν, έως σήμερα, να εντοπιστεί.

306. Βλ. Βερδελής 1955, 148, πίν. 49α· πρβλ. Karagiorgou [2001], pl. 37.

307. Βλ. Βερδελής 1955, 147 (σημ. 1–2), 149, πίν. 47α–β.

308. Βλ. IG IX2, 519 II· πρβλ. Stählin 1924β, 870· Αξενίδης 1949, 167–168.

κές μαρτυρίες των Ελληνιστικών χρόνων (3ου–2ου αι. π.Χ.)– δημοσιεύονταν δημόσια κείμενα (ψηφίσματα και άλλου είδους επιγραφές) και ιδρύονταν *εἰκό- νες* προς τιμήν εξεχόντων προσώπων³⁰⁹.

Το πλαίσιο της πρότασης του Βερδελή αποδέχτηκαν οι περισσότεροι ε- ρευνητές, αναγνωρίζοντας στο συγκεκριμένο σημείο είτε κατάλοιπα του ναού του Απόλλωνος Κερδῶου είτε της *ἐλευθέρας* Αγοράς³¹⁰, εντός της οποίας πι- θανολογείται ότι βρισκόταν ο ναός.

309. Βλ. Βερδελής 1955, 149–150· πρβλ., ενδεικτικά, IG IX2, 512, 517, 521· Stählin 1924α, 99 (πρβλ. Stählin 2008, 188). Προφανώς, λαμβάνοντας ως *terminus ante quem* τις παραπάνω επιγραφές, ο Βερδελής (1955, 150) τοποθέτησε την ανέγερση του ναού πριν από τον 3ο αι. π.Χ., προσθέτοντας ότι βρισκόταν στην περιοχή της «κάτω πόλης» και εντός του χώρου της λεγομένης *ἐλευθέρας* Αγοράς, του θρησκευτικού και διοικητικού κέντρου της Λάρι- σας· πρβλ. Αξενίδης 1949, 167–168, 184. Γενικά για τη λατρεία του Απόλλωνος Κερδῶου στη Λάρισα, βλ. Stählin 1924α, 99 (πρβλ. Stählin 2008, 188)· Stählin 1924β, 870· Αξενίδης 1947β, 39–41· Αξενίδης 1949, 166–170· Αξενίδης 1950, 77· Salviat – Vatin 1971, 29· Moustaka 1983, 36, 37· Τζιαφάλιας 1994α, 169–170· Τζιαφάλιας 1997, 58–59· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 20–21· Graninger [2006], 136–150· Mili 2015, 135–140. Δεν διαθέτουμε στοιχεία για τις απαρχές της λατρείας του Απόλλωνος Κερδῶου στην πόλη· η διαφαινόμενη, ωστόσο, σύνδεσή της με το δελφικό ιερό του Απόλλωνος, καθώς και οι πρώιμες σχέσεις που ανέπτυξαν οι Λαρισαίοι αριστοκράτες με το τελευταίο (βλ. παραπάνω τη σημ. 175), μας οδη- γούν στη σκέψη ότι πιθανόν η εγκαθίδρυση της τοπικής αυτής λατρείας θα πρέπει να τοποθε- τηθεί στην Αρχαϊκή περίοδο. Ως προς την *ἐλευθέρα* Αγορά διαθέτουμε τη μαρτυρία του Αρι- στοτέλους (*Πολ.* 1331a 30–35), ο οποίος περιγράφοντας την ιδεώδη πόλη, την αναφέρει ως θεσμό των θεσσαλικών πόλεων με χαρακτήρα, αποκλειστικά, πολιτικό και θρησκευτικό: ο χώρος της αποτελούσε έδρα των αρχόντων, ενώ σε αντίθεση με την εμπορική Αγορά, η πρό- σβαση σε αυτόν ήταν αδύνατη για όσους ασκούσαν χειρωνακτικά επαγγέλματα: *πρέπει δ' ὑπὸ μὲν τοῦτον τὸν τόπον τοιαύτης ἀγορᾶς εἶναι κατασκευὴν οἷαν καὶ περὶ Θεσσαλίαν νομίζου- σιν, ἣν ἐλευθέραν καλοῦσιν, αὕτη δ' ἐστὶν ἣν δεῖ καθαρὰν εἶναι τῶν ὀνίων πάντων, καὶ μήτε βάνηυσον μήτε γεωργὸν μήτ' ἄλλον μηδὲνα τοιοῦτον παραβάλλειν μὴ καλούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων*. Για την *ἐλευθέρα* Αγορά, βλ. Αξενίδης 1947α, 70–71· Αξενίδης 1949, 167–168, 184–185. Σε στωϊκό οικοδόμημα παρακείμενης, πιθανότατα, Αγοράς των Ρωμαϊκών χρόνων απέδωσε ο Βερδελής το δομικό υλικό που είχε χρησιμοποιηθεί στη δεύτερη θεμελίωση του οικοπέδου Κ. Μάρκου (βλ. παραπάνω τη σημ. 304), ενώ με τις λειτουργίες της συσχέτισε μαρμάρينو *σῆκωμα*, το οποίο εντόπισε εντοιχισμένο μέσα σε μεταγενέστερο τοίχο, στο μέσον περίπου του οικοπέδου· βλ. Βερδελής 1955, 148, 149, πίν. 49α (το *σῆκωμα* σημειώνεται με το γράμμα α)–β).

310. Βλ. Salviat – Vatin 1971, 29· Γαλλής 1976, 176· Mac kay 1976· Leekley – Efstratiou 1980, 144· Γαλλής 1982, 54, 57· Τζιαφάλιας 1994α, 155 (εικ. 1), 170· Τζιαφάλιας 1997, 20·

Είναι προφανές ότι τα αποκαλυφθέντα κατάλοιπα αποτελούν μέρος ενός σημαντικού μνημειακού συνόλου, δημοσίου χαρακτήρα, της αρχαίας Λάρισας· ωστόσο, παρόλο που οι παραπάνω προτάσεις, σε συσχέτιση μάλιστα με τις επιγραφικές μαρτυρίες, είναι ελκυστικές, κατά την άποψή μου δεν μπορούν να τεκμηριωθούν με ασφάλεια, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία.

γ) Στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Βάη [συμβολή οδών Κ. Κούμα – Ασκληπιού (πρώην Μεταξά) 19], στην «κάτω πόλη», αποκαλύφθηκαν (1972) σε βάθος περίπου 3μ. τμήματα δύο τοίχων, οι οποίοι σχημάτιζαν τη γωνία μεγάλου – πιθανότατα δημοσίου– οικοδομήματος των Κλασικών ή των Ελληνιστικών χρόνων (Πίν. 9, 90). Οι τοίχοι ήταν κτισμένοι από μεγάλες σχιστολιθικές πλάκες, οι οποίες στον έναν από αυτούς, μήκους 6.80μ., σώζονταν σε ύψος πέντε δόμων³¹¹.

Γ2. Οικίες – Οδοί

Κατάλοιπα οικιών της Κλασικής περιόδου έχουν αποκαλυφθεί σε δύο σημεία της Λάρισας:

α) Στο ΔΝΔ τμήμα του οικοπέδου ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα (οδός Δήμητρος 25), στην ανατολική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης, αποκαλύφθηκαν σε βάθος 3.30μ. τμήματα της λιθόκτιστης κρηπίδας δύο τοίχων, οι οποίοι σχημάτιζαν τη γωνία οικοδομήματος (οικίας;) των Κλασικών χρόνων³¹². Οι τοίχοι ήταν κτισμένοι από αργούς λίθους, με λάσπη ως συνδετικό υλικό³¹³. Σε επαφή με το βόρειο πέρας του μεγαλύτερου από αυτούς, μήκους 6.50μ., αποκαλύφθηκε

Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 20, πίν. 1· Karagiorgou [2001], 39, 49, pls 6a, 9: IV–VIIa, 37· Mili 2015, 135. Το ζήτημα της ταύτισης των καταλοίπων αφήνει ανοικτό –ελλείπει αποδεικτικών στοιχείων– ο Graninger [2006], 149. Ο Τζιαφάλιας (1994α, 170) τοποθετεί την ανέγερση του ναού στις αρχές του 4ου αι. π.Χ., στη θέση προγενέστερου βωμού ή ναού· πρβλ. Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 20, όπου τοποθετείται στον 4ο ή στον 3ο αι. π.Χ. Για την προτεινόμενη απόδοση διαφόρων αρχιτεκτονικών μελών στον συγκεκριμένο ναό, βλ. Γαλλής 1976, 176· Τζιαφάλιας 1994α, 169–170, εικ. 10· Τζιαφάλιας 1997, 59.

311. Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1973, 327, 328, σχ. 1, πίν. 281α.

312. Βλ. Τζιαφάλιας 1980β, 288, 289, σχ. 6.

313. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 4, 5, 27 (τοίχοι ΘΕΖ).

κυκλική κατασκευή από μικρούς αργούς λίθους, σε βάθος 3.24μ.³¹⁴ βορειότερα και στο ίδιο βάθος με τους τοίχους εντοπίστηκε μέρος δαπέδου από μικρούς αργούς λίθους και τμήματα κεράμων, στο οποίο διατηρούνταν ίχνη καύσεως (Πίν. 10)³¹⁵.

β) Στην Πρώιμη – Μέση Κλασική περίοδο ανήκουν τα κατάλοιπα οικίας, τα οποία ήλθαν στο φως στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού (οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38), στην «κάτω πόλη» (Πίν. 11, 91, 93, 94α)³¹⁶. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκαν τμήματα της λιθόκτιστης κρηπίδας των τοίχων δύο συνεχόμενων χώρων με άξονα ΒΒΔ–ΝΝΑ, εσωτερικού πλάτους 4.40μ., οι οποίοι δεν φαίνεται πως επικοινωνούσαν μεταξύ τους. Οι τοίχοι, πλάτους 0.50–0.54μ., ήταν θεμελιωμένοι επάνω στο φυσικό έδαφος, σε βάθος 3–3.10μ. Ήταν κτισμένοι από, μικρού και μεσαίου μεγέθους, πρασινωπούς σχιστολίθους, ενώ ως συνδετικό υλικό είχε χρησιμοποιηθεί καστανοκίτρινος πηλός σε μορφή λάσπης. Η ανωδομή τους αποτελούνταν από ωμές πλίνθους³¹⁷.

Δύο μεγάλες σχιστολιθικές πλάκες που παρεμβάλλονταν στην πορεία του ανατολικού τοίχου του νοτίου χώρου, φαίνεται πως αποτελούσαν το κατώφλι εισόδου σε αυτόν (Πίν. 92)³¹⁸· εμπρός από αυτές, στο εσωτερικό του χώρου, αποκαλύφθηκε σε βάθος 2.75μ. μεγάλο μέρος του δαπέδου του, το οποίο διαμορφωνόταν από πιεσμένο χώμα, με διάσπαρτα μικρά τμήματα κεράμων και λατύπη σχιστολίθου³¹⁹. Για την κεράμωση της στέγης είχαν χρησιμοποιηθεί κέραμοι λακωνικού τύπου³²⁰. Το κτήριο στο οποίο ανήκαν οι ανεσκαμμένοι χώροι, καταστράφηκε, πιθανότατα, από φωτιά³²¹.

314. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 12 (κατασκευή ΖΗ).

315. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 31.

316. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221–222· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 84–85.

317. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 37 κ.εξ. σποράδην (τοίχος γδ), 50 κ.εξ. σποράδην (τοίχος κλ), 71 κ.εξ. σποράδην (τοίχος εζ), 91–92, 100· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 84.

318. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 84, 100 (το μήκος του κατωφλίου υπολογίζεται σε 1.36 και το πλάτος του σε 0.75μ.)· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 222· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 84.

319. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 100· Ιντζεσίλογλου 1979, 222· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 84.

320. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 88.

321. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 49–50, 93· βλ. Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 89.

Κατά μήκος της ανατολικής πλευράς των δύο χώρων και σε επαφή με την εξωτερική παρειά του ανατολικού τους τοίχου αποκαλύφθηκε, σε βάθος 2.70μ., τμήμα οδοστρώματος, πάχους 0.15μ., με κατεύθυνση ΒΒΔ–ΝΝΑ· αποτελούνταν από πιεσμένο χώμα κιτρινωπού-καστανοκίτρινου χρώματος, το οποίο ενισχυόταν με άφθονα τμήματα κεράμων, σε πυκνή στρώση, θραύσματα αγγείων, μικρούς αργούς λίθους, χαλίκια και λατύπη σχιστολίθου (Πίν. 11, 92)³²². Με βάση, κυρίως, την ευρεθείσα κεραμική, η ανασκαφείας τοποθέτησε την οικοδομική αυτή φάση στον 5ο αι. π.Χ.³²³.

Στην Ύστερη Κλασική περίοδο ανήκουν τα κατάλοιπα οικίας, τα οποία εντοπίστηκαν, επίσης, στο παραπάνω οικόπεδο (Πίν. 12, 93–94α)³²⁴. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκαν τμήματα της λιθόκτιστης κρηπίδας των τοίχων ορθογωνίου χώρου, εσωτερικού πλάτους 4.30μ., με άξονα ΒΒΔ–ΝΝΑ. Οι τοίχοι, πλάτους 0.53–0.55μ., ήταν θεμελιωμένοι σε βάθος 2.60–2.70μ., επάνω στο στρώμα καταστροφής της προγενέστερης οικοδομικής φάσης³²⁵. Ήταν κτισμένοι από, μικρού και μεσαίου μεγέθους, πρασινωπούς σχιστολίθους, μεταξύ των οποίων παρεμβάλλονταν τμήματα κεράμων. Οι παρειές τους ενισχυόνταν σε σημεία με μεγαλύτερους, όμοιους, σχιστολίθους, ορισμένοι από τους οποίους είχαν δεχθεί μερική κατεργασία³²⁶. Ως συνδετικό υλικό είχε χρησιμοποιηθεί καστανοκίτρινος πηλός σε μορφή λάσπης, ενώ η ανωδομή τους αποτελούνταν από ωμές πλίνθους³²⁷. Μικρό μέρος δαπέδου (:), πλάτους 0.50μ., το οποίο διαμορφωνόταν από χαλίκια και θραύσματα κεράμων, εντοπίστηκε, σε βάθος 2.40μ., σε επαφή με τμήματα του βορείου τοίχου³²⁸. Για την κερά-

322. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 83–84· Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 84, 87, 88. Για τη σύσταση του οδοστρώματος, πρβλ. Κωστάκη 2009, 99–100· Πίκουλας 2009, 244.

323. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221–222· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 84–85.

324. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 222· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 82–84.

325. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 49–50, 93.

326. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 5–17 σποράδην, 48–50, 90 (τοίχοι ΖΗ, ΖΘ, ΙΚ, ΚΛ, Σ, Τ)· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 82, 87–88. Ο ανατολικός τοίχος (ΚΛ) φαίνεται πιθανόν ότι συνεχιζόταν προς τα νότια (*Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 49).

327. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 91–92· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 88.

328. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 26, 44· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 222· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 88.

μωση της στέγης είχαν χρησιμοποιηθεί κέραμοι λακωνικού τύπου³²⁹. Το κτήριο στο οποίο ανήκε ο ανεσκαμμένος χώρος καταστράφηκε, πιθανότατα, από φωτιά³³⁰.

Στην ίδια οικοδομική φάση ανήκε τοίχος με σωζόμενο μήκος 2.70 και πλάτος 0.55μ., ο οποίος εφαπτόταν με κατεύθυνση Α–Δ στη δυτική παρειά της ΝΔ γωνίας του ορθογωνίου χώρου. Ο τοίχος θεμελιωνόταν σε βάθος 2.50μ.³³¹. Στη βόρεια πλευρά του και σε ζώνη πλάτους περίπου 1μ. αποκαλύφθηκαν τμήματα δαπέδου, χρηστική κεραμική με έντονα ίχνη καύσεως και πρόχειρες κατασκευές, απροσδιόριστης μορφής, από μικρούς σχιστολίθους, οι οποίες ερμηνεύτηκαν ως πιθανές «εστίες» ενός χώρου, που προοριζόταν για τροφοπαρασκευαστικές δραστηριότητες (Πίν. 94β)³³².

Κατά μήκος της ανατολικής πλευράς του ορθογωνίου χώρου και σε επαφή με την εξωτερική παρειά του ανατολικού του τοίχου, καθώς και νοτιότερα, αποκαλύφθηκαν, σε βάθη 2.40 και 2.60μ., τμήματα δύο οδοστρωμάτων, με κατεύθυνση ΒΒΔ–ΝΝΑ και στον άξονα της οδού που είχε εντοπιστεί, σε βάθος 2.70μ., στην ανατολική πλευρά της οικίας του 5ου αι. π.Χ. (Πίν. 93)³³³. Τα οδοστρώματα, πάχους 0.10 και 0.15μ., αντίστοιχα, με ελαφρώς κατωφερική κλίση από ΒΔ προς ΝΑ³³⁴, αποτελούνταν από πιεσμένο χώμα κιτρινωπού-καστανοκίτρινου χρώματος, το οποίο ενισχυόταν με τμήματα κεράμων, θραύ-

329. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 88.

330. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 23, 32–34, 47, 94.

331. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 5–16 σποράδην, 48–49 (τοίχος ΔΕ)· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 222· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 82.

332. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 12–19 σποράδην, 74–76. Η Ιντζεσίλογλου (1979, 222) χαρακτηρίζει τον χώρο, ως δυτικό, μικρό δωμάτιο· πρβλ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 82. Στην ίδια οικοδομική φάση ανήκει τμήμα λιθόκτιστης κρηπίδας τοίχου, με σωζόμενο μήκος 1.55, πλάτος 0.60μ. και κατεύθυνση Ν(ΝΑ)–Β(ΒΔ), που αποκαλύφθηκε σε απόσταση 3.80μ. προς βορράν του τοίχου με τις «εστίες» [*Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 22, 48 (τοίχος ΞΟ)]· η σχέση, ωστόσο, του τοίχου αυτού, τόσο με τον τελευταίο, όσο και με τον ορθογώνιο χώρο δεν είναι σαφής.

333. Παρατηρήθηκε ελαφρά μετατόπιση του οδικού άξονα (ή επέκταση της οδού) προς τα δυτικά, καθώς τα οδοστρώματα των 2.40 και 2.60μ. κάλυπταν κατά 0.25μ. την οικοδομική γραμμή της προγενέστερης φάσης (*Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 51)· βλ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 87.

334. *Ημερολόγιο Ανασκαφής*, 51· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 87.

σματα αγγείων, κροκάλες και χαλίκια³³⁵. Το συνολικό πλάτος της οδού υπολογίστηκε περίπου σε 6μ.³³⁶ Με βάση την ευρεθείσα κεραμεική, ποικίλα άλλα ευρήματα, και κυρίως, δύο μικρούς νομισματικούς «θησαυρούς», η ανασκαφείας τοποθέτησε την οικοδομική αυτή φάση στον 4ο αι. π.Χ.³³⁷.

ΙΧΔ. Οχύρωση

Ο Διόδωρος μας παρέχει την πρώτη μαρτυρία, που αφορά στην ύπαρξη οχύρωσης, η οποία περιέκλειε την πόλη, καθώς και ιδιαίτερου περιβόλου που προστάτευε την Ακρόπολή της. Περιγράφοντας ο ιστορικός στο χωρίο του ΧV 61,4 την επίθεση του βασιλέα της Μακεδονίας Αλεξάνδρου Β΄ κατά της Λάρισας (369 π.Χ.), αναφέρει ότι εισήλθε ανεμπόδιστα στην «κάτω πόλη» με τη συνεργασία φίλα προσκείμενων πολιτών και στη συνέχεια, μετά από σύντομη πολιορκία, κατέλαβε την Ακρόπολή της, εκδιώκοντας από εκεί τη φεραϊκή και εγκαθιστώντας μακεδονική φρουρά: *ὁ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεύς, ἔχων μεθ’*

335. *Ἡμερολόγιο Ἀνασκαφῆς*, 26, 29–30, 33–35, 51, 69–70, 79· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 222· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 82–83, 88. Στο οδόστρωμα των 2.60μ. διακρίθηκαν δύο επάλληλες στρώσεις, στην κατώτερη από τις οποίες είχαν τοποθετηθεί τμήματα κεράμων και μεγάλες κροκάλες, και στην ανώτερη, μικρότερα τμήματα κεράμων και χαλίκια (*Ἡμερολόγιο Ἀνασκαφῆς*, 30).

336. Βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 87. Τα αποκαλυφθέντα τμήματα της οδού είχαν μέγιστο πλάτος 4.10 και συνολικό μήκος 17.50μ. (*Ἡμερολόγιο Ἀνασκαφῆς*, 70). Το (υπολογιζόμενο) πλάτος των 6μ. φαντάζει, ωστόσο, μεγάλο στο πλαίσιο των Κλασικών χρόνων, κατά τους οποίους, όπως είναι γνωστό, το πλάτος των αστικών οδών δεν υπερέβαινε, συνήθως, τα 4.50μ· βλ. Martin 1974, 206 κ.εξ· Σταμούδη 2008, 140, 148, σημ. 11· Κωστάκη 2009, 101.

337. *Ἡμερολόγιο Ἀνασκαφῆς*, 7, 70. Η χρήση του χώρου φαίνεται ότι συνεχίστηκε έως και τις αρχές του 3ου αι. π.Χ. Από τους «θησαυρούς», ο πρώτος αποκαλύφθηκε στο εσωτερικό της ΝΔ γωνίας του ορθογωνίου χώρου, σε βάθος 2.30–2.35μ· περιελάμβανε δεκαπέντε (15) νομίσματα, μεταξύ των οποίων αργυρό τετράδραχμο Φιλίππου Β΄ Μακεδονίας (359–336 π.Χ.), τρεις αργυρές δραχμές Λάρισας (350–325 π.Χ.), χαλκό νόμισμα Λάρισας (400–344 π.Χ.) και έξι χαλκά νομίσματα Κασσάνδρου (319–297 π.Χ.). Ο δεύτερος «θησαυρός» βρέθηκε επάνω στο οδόστρωμα των 2.60μ. και περιελάμβανε οκτώ (8) χαλκά νομίσματα, επτά από τα οποία αποτελούν κοπές της Λάρισας (400–344 π.Χ.)· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 222· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 83–84.

ἑαυτοῦ τοὺς ἐκ Λαρίσσης φυγάδας, ...ἦκε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν Λάρισσαν· παρεισαχθεὶς δ' ὑπὸ τῶν Λαρισαίων ἐντὸς τοῦ τείχους ἐκράτησε τῆς πόλεως πλὴν τῆς ἄκρας. Μετὰ δὲ ταῦτα τὴν τε ἄκραν ἐξεπολιόρκησε...³³⁸.

Ἐνα ἔτος αργότερα (368 π.Χ.), οἱ Βοιωτοὶ με ἀρχηγό τον Πελοπίδα ἐκδίωξαν τὴ μακεδονικὴ φρουρά, ἀποδίδοντας τὴν πόλιν στους Λαρισαίους: *Βοιωτοὶ δέ, ...ἐξαπέστειλαν Πελοπίδαν μετὰ δυνάμεως εἰς Θετταλίαν, δόντες ἐντολὰς αὐτῷ εἰς τὸ συμφέρον τῶν Βοιωτῶν διοικῆσαι τὰ κατὰ τὴν Θετταλίαν. Οὗτος δὲ καταντήσας εἰς Λάρισσαν, καὶ καταλαβὼν τὴν ἀκρόπολιν φρουρομένην ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο, ταύτην μὲν παρέλαβεν...* (Διοδ. XV 67, 3–4)³³⁹.

Στὴν ἀρχαία γραμματεία δὲν περιέχεται καμία ἄλλη ἀναφορὰ στὰ τείχη τῆς κλασικῆς Λάρισσας, ἐνῶ δὲν ἔχει, ἕως σήμερα, ἀνευρεθεῖ κανένα κατάλοιπό τους³⁴⁰. ἀγνοοῦμε, ἐπίσης, τὴ θέση καὶ τὴν ἔκταση τῶν νεκροταφείων τῆς πε-

338. Βλ. Stylianos 1998.

339. Βλ. Stylianos 1998.

340. Μία μεταγενέστερη, ἐπίσης, πηγή, ὁ Τ. Livius (XXXVI 10, 7), ἀναφέρει τὰ τείχη τῆς (ἐλληνιστικῆς) Λάρισσας περιγράφοντας τὴν πολιορκία τῆς πόλεως ἀπὸ τὸν βασιλεῆ τῆς Συρίας Ἀντίοχο Γ' (191 π.Χ.) κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ λεγομένου Συριακοῦ ἢ Ἀντιοχικοῦ Πολέμου (192–189 π.Χ.): *Ibi in diversum sententiae tendebant, aliis vim adhibendam et non differendum censentibus quin operibus ac machinis simul undique moenia adgrederetur urbis sitae in plano, apertae et campestri undique aditu...*· πρβλ. Briscoe 1981, 234. Δὲν γνωρίζουμε, καὶ θὰ ἦταν παρακινδυνευμένο νὰ υποθέσουμε, τὴ σχέση τῆς κλασικῆς μετὰ τὴν ἐλληνιστικὴ οχύρωση τῆς Λάρισσας, γιὰ τὴν ὁποία ἓνα ψήφισμα τοῦ Δήμου τῶν Λαρισαίων (178–172 π.Χ.) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι εἶχε ἀνωδομὴ ἀπὸ ὠμές πλίνθους, προφανῶς ἐπάνω σὲ λιθόκτιστη κρηπίδα· βλ. Τζιαφάλιας 1992, 393 κ.εξ.· Τζιαφάλιας 1994α, 177. Παλαιότεροι ἐρευνητὲς υπέθεταν ὅτι τὸ χαμηλὸ τείχος μετὰ τοὺς προμαχῶνες, ποὺ περιέβαλε τὴ Λάρισα ἀπὸ τὰ Ν καὶ Α, κατὰ τὴν Ὑστερὴ Ὀθωμανικὴ περίοδο (1828 κ.εξ.), ἀκολουθοῦσε τὴν πορεία τῆς ἀρχαίας οχύρωσης· βλ. Stählin 1924α, 96 (Fig. 3: 7), 98: “Man darf wohl annehmen, dass die Lehmmauer mit Graben, die in der Türkenzeit die Stadt in einem fast regelmässigen Halbkreis umfasste, sich an eine alte Befestigungslinie anschloss” [πρβλ. Stählin 2008, 186 (εἰκ. 3: 7), 187]· Αξενίδης 1947α, 16 (σχέδιο πόλης, ἀρ. 7), 17: «Ἐκ τοῦ ἀρχαίου τείχους, τὸ ὁποῖον περιέβαλλε τὴν πόλιν, οὐδὲν ἵχνος πλέον σώζεται. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἠκολούθει τὴν ἰδίαν περίπου γραμμὴν μὲ τὰ πῆλινα τείχη τῆς Τουρκοκρατουμένης Λαρίσης»· πρβλ. Βερδελῆς 1958α, 37· Παλιούγκας 2007, 567–568, σημ. 16. Ὡστόσο, μετὰ τὴν ἀνέυρεση μεμονωμένων τάφων, ἀλλὰ καὶ τμημάτων ἀρχαίων νεκροταφείων, ἐντὸς τῆς περιοχῆς τὴν ὁποία ὀρίζε ὁ νεώτερος αὐτὸς οχυρωματικὸς περίβολος, ἡ παραπάνω ἀποψη ἔχει, πλέον, ἐγκαταλειφθεῖ ὀριστικά· πρβλ. Γαλλῆς 1982, 52 (εἰκ. 3), 60, 64, σημ. 3· Τζιαφάλιας 1994α, 177–178· Karagiorgou [2001], 34–35.

ριόδου, η χωροθέτηση των οποίων (εκτός του κατοικημένου χώρου) θα μπορούσε να μας προσφέρει ισχυρές ενδείξεις για την πιθανή πορεία των τειχών και τη θέση των κυριοτέρων πυλών.

Μία έμμεση, ωστόσο, μαρτυρία –σχεδόν σύγχρονη με τα εξιστορούμενα από τον Διόδωρο γεγονότα– μας προσφέρει η ενεπίγραφη αετωματική στήλη ΔΜΛ αρ. Eur. 2010/60, η οποία εντοπίστηκε από τον Βερδελή (1955) κατά χώραν και στημένη όρθια «εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ὁδοῦ Δήμητρος, ...», στο πρηνές της ανατολικής πλευράς του λόφου της Ακρόπολης (Πίν. 95α–β)³⁴¹. Η μνημειακών διαστάσεων στήλη (ύψους 2.63μ.), αναθηματική στον Ποσειδῶνα Κραναίο και Πυλαίο, πιστοποιεί την ύπαρξη στην περιοχή κάποιας κρήνης³⁴², καθώς και πύλης του οχυρωματικού περιβόλου της πόλης, στις οποίες ο τιμώμενος θεός, ως προστάτης τους, ὀφείλε τα προσωνύμιά του³⁴³.

Η οργάνωση και ανάπτυξη των αρχαίων νεκροταφείων εκτός των τειχών –καθιερωμένη πρακτική στις ελληνικές πόλεις, τουλάχιστον από τους Αρχαϊκούς χρόνους– υποδεικνύει ότι ο οθωμανικός περίβολος δεν συμπίπτει με τη γραμμή των αρχαίων τειχών, τα οποία, επομένως, θα πρέπει να αναζητηθούν σε άλλη θέση, προς το εσωτερικό της νεώτερης πόλης. Για την οθωμανική οχύρωση της Λάρισας, βλ. αναλυτικά Παλιούγκας 2007, 551–570.

341. Βλ. Βερδελής 1958α, 29· πρβλ. Κοντογιάννης 1985, 114–115, 131, πίν. 2: 1· Δουλγερη-Ιντζεσίλογλου [2000], 63–65 (αρ. ΛΑ 2), όπου συγκεντρωμένη η σχετική βιβλιογραφία. Η ακριβής θέση εύρεσης της στήλης εντοπίζεται αμέσως νότια της οικοδομής ιδιοκτησίας Κ. Αγοραστού (οδός Δήμητρος 29), στην εκεί αδόμητη δημοτική έκταση, όπου διατηρείται ακόμη το φυσικό πρηνές του λόφου. Στο συγκεκριμένο σημείο και μετά από πρόταση και ενέργειες του γράφοντος τοποθετήθηκε (10.10.2010) από τον Δήμο Λαρισαίων και τον Όμιλο Φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας ακριβές αντίγραφο της στήλης, από μάρμαρο Κοζάνης, έργο του άξιου μαρμαρογλύπτη Αριστοτέλη Κουτρή (Πίν. 95γ).

342. *Κράν(ν)α*: διαλεκτικός τύπος της (ιων. – αττ.) *κρήνης*, στην περιοχή της Πελασιγιώτιδος· βλ. Meister 1882, 302· Buck 1955, 21, no. 8c· Βερδελής 1958α, 31.

343. Βλ. Βερδελής 1958α, 30 κ.εξ., ιδιαίτερα 36–37. Πλησίον της στήλης αποκαλύφθηκε κατά χώραν και στημένη όρθια, μεγάλη λίθινη πλάκα «ἐν εἴδει ὀβελοῦ», την οποία ο Βερδελής συνέδεσε –κατά τη γνώμη μας χωρίς πειστικά επιχειρήματα– με τη λατρεία του Ποσειδῶνος Πετραίου και την τοπική θεσσαλική παράδοση, η οποία απέδιδε τη διάνοιξη των Τεμπών στις ενέργειες αυτού του θεού· είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι, υπομνηματίζοντας μία εικόνα στη σχετική δημοσίευσή του, κάνει λόγο για ιερό στη θέση της στήλης· βλ. Βερδελής 1958α, 30, 31 (εικ. 2), 37–38· πρβλ. Leekley – Efstratiou 1980, 144· Παπαχατζής 1981, 35· Παπαχατζής 1985, 50· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 56· Karagiorgou [2001], 39, pl. 9: III. Γενικά για τη λατρεία του Ποσειδῶνος στη Θεσσαλία, βλ. Παπαχατζής 1985, 46–50· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997, 52–58. Ειδικότερα, για τον Ποσειδῶνα Πετραίο, βλ. Graninger [2006], 207–222.

Η θέση της στήλης μας προτρέπει να αναζητήσουμε αυτή την πύλη σε μικρή απόσταση ΒΑ, και στη νοητή προς βορράν προέκταση μιας αρχαίας αμαξιτής οδού, με κατεύθυνση Β–Ν, η οποία αποκαλύφθηκε (2009) στο γειτονικό οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Μούλια (συμβολή οδών Δήμητρος και Νίκης 4)³⁴⁴. Η οδός αυτή, η χάραξη της οποίας πιστεύω ότι ανάγεται στους Κλασικούς χρόνους³⁴⁵, λιθοστρώθηκε, πιθανότατα, στα χρόνια του Οκταβιανού Αυγούστου (27 π.Χ.–14 μ.Χ.)³⁴⁶. Η μνημειακή αυτή διαμόρφωσή της πιστοποιεί, προφανώς, την πρωταρχική σημασία, τόσο της ίδιας, ως κύριας οδικής αρτηρίας της πόλης, όσο και της πύλης στην οποία οδηγούσε³⁴⁷.

ΙΧΕ. Νεκροταφεία

Όπως προαναφέρθηκε, δεν γνωρίζουμε τη θέση και την έκταση των κλασικών νεκροταφείων της Λάρισας³⁴⁸, τα οποία, αναμφίβολα, όπως και σε

344. Βλ. Γιαλούρη 2012, 411–413, 417–418, εικ. 1–5 (η οδός ταυτίζεται με τον *cardo maximus* της ρωμαϊκής Λάρισας)· πρβλ. Karagiorgou [2001], 37, pl. 9· Stamatopoulou 2011–2012, 83, fig. 134.

345. Ως προς το θέμα της διατήρησης της χάραξης των οδών υπήρξε διδακτική η σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού (οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38), όπου αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίας οδού, ο άξονας της οποίας παρέμεινε σταθερός από την Κλασική έως και τη Ρωμαϊκή περίοδο (5ος αι. π.Χ.–1ος αι. μ.Χ.)· βλ. Ιντζεσίλογλου 1979, 221· Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 80 κ.εξ., ιδιαίτερα 87, 88· πρβλ. Γιαλούρη 2012, 411.

346. Κατά την Πρώιμη Αυτοκρατορική περίοδο και στο πλαίσιο, πιθανότατα, γενικότερου σχεδιασμού, φαίνεται ότι έγιναν λιθοστρώσεις και άλλων –χαλικόστρωτων έως τότε– οδικών αρτηριών της Λάρισας, μία από τις οποίες αποκαλύφθηκε στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Χατζηπούλιου (συμβολή οδών Κύπρου – Φ. Ρούσβελτ 2), το 1979. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι, στην τελευταία περίπτωση, επισημάνθηκε υποκείμενο οδόστρωμα με την ίδια κατεύθυνση, το οποίο χρονολογήθηκε στους Ελληνιστικούς χρόνους (πιθανόν τέλος του 2ου αι. π.Χ.)· βλ. Τζιαφάλιας 1980α· Τζιαφάλιας 1994α, 160, 161, 163, εικ. 4.

347. Ο Βερδελής (1958α, 36–38) υπέθεσε ότι σε αυτή την πύλη είχε την αφετηρία της η οδός, η οποία κατευθυνόταν βόρεια, μέσω Τεμπών, προς τη Μακεδονία.

348. Στους Κλασικούς χρόνους (πιθανόν β' ήμισυ του 5ου αι. π.Χ.) ανήκει πολυτελές ταφικό μνημείο –μαρμάρινη σαρκοφάγος, με γραπτό διάκοσμο– η οποία εντοπίστηκε κατά τη διάρκεια δημοτικών έργων στην οδό Ν. Δούκα (στο ύψος της οικοδομής αρ. 5), περίπου 1.5χλμ. προς ΝΑ του λόφου της Ακρόπολης [η είδηση στον τοπικό Τύπο (εφημερίδα Ελευθε-

άλλες πόλεις, αναπτύσσονταν έξω από τα τείχη της και εκατέρωθεν των οδών που οδηγούσαν στους γειτονικούς οικισμούς.

Πρέπει, επιπρόσθετα, να επισημάνουμε ότι αγνοούμε τη θέση και τις συνθήκες ανεύρεσης των περισσότερων κλασικών επιτυμβίων αναγλύφων, που προέρχονται από την πόλη³⁴⁹, ενώ σε μία μόνον περίπτωση μπορούμε να συνδέσουμε τη θέση εύρεσης με τον τόπο της αρχικής τοποθέτησης του μνημείου: πρόκειται για τη μικρή στήλη του αθλητή ΔΜΛ αρ. Ευρ. 585 (380–350 π.Χ.)³⁵⁰, η οποία αποκαλύφθηκε, τυχαία, στις αρχές της δεκαετίας του

ρία)]. Αποτελεί το μοναδικό ταφικό μνημείο της περιόδου, το οποίο, ωστόσο, με βάση το σημερινό επίπεδο της έρευνας, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε εάν αποτελεί μεμονωμένο μνημείο ή εντάσσεται σε κάποιο από τα οργανωμένα αστικά νεκροταφεία της πόλης. Στην ευρύτερη, πάντως, περιοχή του και βορειότερα, είναι γνωστό ότι εκτεινόταν το νοτιοανατολικό νεκροταφείο της Λάρισας των Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων, το οποίο είχε αναπτυχθεί κατά μήκος της αρχαίας οδού που οδηγούσε προς τις Φερές. Για τα ελληνιστικά και ρωμαϊκά νεκροταφεία της Λάρισας, βλ. Γαλλής 1973–1974β, 572–573, σχ. 1· Γαλλής 1982, 60· Τζιαφάλιας 1994α, 177· Karagiorgou [2001], 46–47.

349. Το σύνολο των κλασικών επιτυμβίων αναγλύφων στηλών της Λάρισας παρουσιάζεται και επανεξετάζεται, τεχνοτροπικά και εικονογραφικά, από τον Μποσνάκη [2013, 235–236 (αρ. Ν7), 244–250 (αρ. Β21–Β28), 259 (αρ. 8), πίν. 1, 6, 9, 19–20, 24–25, 30, όπου συγκεντρωμένη η σχετική βιβλιογραφία]. Για ορισμένες από τις στήλες η παραδιδόμενη θέση σχετίζεται με τη δεύτερη χρήση τους –ως οικοδομικού υλικού– σε ύστερα οικοδομήματα. Μία από τις πιο γνωστές, η στήλη της κόρης με το αλάβαστρο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 945, βρέθηκε εντοιχισμένη στο τζαμί Μπουρμαλί (Burmali)· βλ. Θεοχάρης 1960β, 184–185, πίν. 156β· πρβλ. Παλιούγκας 1996, 285–288, 334, σημ. 181· Μποσνάκης 2013, 72 – 73, 247 (αρ. Β21), πίν. 6. Η στήλη του Θεοτίμου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1978/5 –ενός από τους νεκρούς της μάχης της Τανάγρας (457 π.Χ.)– έξι περίπου αιώνες μετά το στήσιμό της στην περιοχή των νεκροταφείων της πόλης, χρησιμοποιήθηκε θραυσμένη, και ως άχρηστο υλικό, στην κάλυψη αποχετευτικού αγωγού του 2ου αι. μ.Χ. σε κεντρική οδό της Λάρισας. Θεωρώ λανθασμένη την άποψη του Τζιαφάλια (1994α, 170) ότι η στήλη του Θεοτίμου, καθώς και η αδημοσίευτη στήλη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1984/51, βρίσκονταν, αρχικά, στημένες σε ηρώο, στο ιερό του Απόλλωνος Κερδίου, καθώς η τοποθέτηση μνημείων ταφικού χαρακτήρα σε χώρο ιερού θα ήταν παράδοξη· πρβλ. επίσης Μποσνάκης 2013, 64 κ.εξ., 140 κ.εξ., 144 (σημ. 633), 235–236 (αρ. Ν7), πίν. 1. Η δεύτερη στήλη (αρ. 1984/51), με παρόμοια παράσταση οπλίτη, εντοπίστηκε σε αυλή οικίας της Λάρισας και αποτελεί προϊόν αρχαιοκαπηλίας· η ακριβής προέλευσή της είναι αβέβαιη, ενώ, επιπλέον, το εικονογραφικό της θέμα, αυτό καθ' εαυτό, δεν τεκμηριώνει τη σύνδεσή της, όπως πιθανολογεί ο Τζιαφάλιας (1994α, 170), με τη μάχη της Τανάγρας.

350. Για τη στήλη 585, βλ. Μποσνάκης 2013, 100, 124, 248–249, (αρ. Β25), πίν. 24, όπου συγκεντρωμένη η σχετική βιβλιογραφία.

1930 «...εἰς τοὺς Στρατῶνας τοῦ 1ου Ἱππικοῦ Συντάγματος...»³⁵¹, στο ανατολικό τμήμα του σημερινού Στρατοπέδου Στρατηγού Νικολάου Πλαστήρα – 1ης Στρατιάς (Πίν. 96α–β). Είναι γνωστό ότι στην περιοχή του παραπάνω στρατοπέδου, που απέχει περίπου 1χλμ. προς ΝΔ της Ακρόπολης, εκτεινόταν το νότιο νεκροταφείο της ελληνιστικής και ρωμαϊκής Λάρισας³⁵²· η εύρεση, επομένως, της στήλης 585 σε αυτή τη θέση, υποδεικνύει, ενδεχομένως, την ταφική χρήση του συγκεκριμένου χώρου τουλάχιστον από την Ύστερη Κλασική περίοδο³⁵³.

ΙΧΣΤ. Κεραμεική

ΣΤ1. Αττική κεραμεική

1.1.Ερυθρόμορφη κεραμεική

Όπως προκύπτει από τα δεδομένα της έρευνας, η εισαγωγή αττικών ερυθρόμορφων αγγείων στη Λάρισα αρχίζει, ήδη, από το τελευταίο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ., περίοδο κατά την οποία η ισχυρή αριστοκρατική οικογένεια

351. Βλ. Γιαννόπουλος 1932, 26, αρ. 9, εικ. 4, όπου περιγράφεται, λανθασμένα, ως «άναγλυφον κόρης» χρονολογούμενο στους Ρωμαϊκούς χρόνους.

352. Βλ. Γαλλής 1973–1974β, 572–573, σχ. 1· Γαλλής 1982, 60· Τζιαφάλιας 1994α, 177. Κατά την Ύστερη Οθωμανική περίοδο στην περιοχή του Στρατοπέδου εκτεινόταν το μεγάλο μουσουλμανικό νεκροταφείο –τα λεγόμενα τουρκομνήματα– της Τρικαλός· βλ. αναλυτικά Παλιούγκας 2007, 575, 577· Λιακόπουλος – Παλιούγκας 2013, 55. Αποκλείουμε την πιθανότητα η στήλη 585 να είχε χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή κάποιου μουσουλμανικού ταφικού μνημείου στο παραπάνω νεκροταφείο, καθώς στην περίπτωση αυτή η ανάγλυφη παράσταση της ανθρώπινης μορφής –η οποία καθιστούσε απαγορευτική κατά την ισλαμική παράδοση την όποια χρήση της– θα είχε απολαξευτεί ολόκληρη ή τουλάχιστον κατά το μέρος του προσώπου. Για την εφαρμογή της μουσουλμανικής αυτής πρακτικής στη Λάρισα, βλ. Ussing 1857, 38–39. Γενικά για την ευρεία χρήση αρχαιοτήτων –και κυρίως, επιγραφών– στα μουσουλμανικά νεκροταφεία της Λάρισας, βλ. Παλιούγκας 2007, 574–575, 593–594, σημ. 21.

353. Ο Γαλλής (1973–1974β, 573) δέχεται ως πιθανή την ταφική χρήση του χώρου των ελληνιστικών και ρωμαϊκών νεκροταφείων της Λάρισας, ήδη από τους Κλασικούς χρόνους.

των Αλευαδών, που κυριαρχεί στην πολιτική ζωή της πόλης, διατηρεί ιδιαίτερες σχέσεις με την Αθήνα –σχέσεις που θα διατηρηθούν περισσότερο ή λιγότερο σταθερές και κατά τη διάρκεια του 5ου αι. π.Χ.³⁵⁴· ωστόσο, τα έως σήμερα, γνωστά, δείγματα αττικής ερυθρόμορφης κεραμικής από τη Λάρισα της Κλασικής περιόδου ήταν περιορισμένα σε αριθμό, και η διαγραφόμενη εικόνα αρκετά ελλιπής και αποσπασματική³⁵⁵: ολιγάριθμα θραύσματα αγγείων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιοῦ³⁵⁶ και ένας καλυκωτός κρατήρας του Ζωγράφου του Μονάχου 2335 (Πίν.177)³⁵⁶ αποτελούσαν τα μόνα ευρήματα.

Τριάντα (30) νέα δείγματα, τα οποία επιλέχθηκαν από ένα μεγαλύτερο σύνολο, εμπλουτίζουν αυτή την κατηγορία, συμβάλλοντας στην περαιτέρω διερεύνηση του θέματος της εμπορικής διακίνησης της ερυθρόμορφης κεραμικής στην αρχαία Θεσσαλία και στην ίδια τη Λάρισα. Οκτώ από αυτά (αρ. **245–247, 268, 270–273**) τοποθετούνται στην Πρώιμη Κλασική περίοδο (480–450 π.Χ.), δέκα (αρ. **250–254, 260–261, 263, 269–270**) στο β' ήμισυ του 5ου αι., και δώδεκα (αρ. **248–249, 255–259, 262, 264–267**) καλύπτουν το α' ήμισυ του 4ου αι. π.Χ.

Στο σύνολο του υλικού περιλαμβάνονται συνήθη σχήματα αγγείων του αττικού Κεραμικού, όπως κρατήρες, αρυβαλλοειδείς λήκυθοι, λεκανίδες, σκύφοι, ένας κάνθαρος και μία πυξίδα. Όπως και στη μελανόμορφη κεραμική, την πλειονότητα συνιστούν τα θραύσματα που προέρχονται από κρατήρες –κατεξοχήν συμποσιακά σκεύη– και των τεσσάρων κύριων τύπων του ερυθρόμορφου ρυθμού (αρ. **245–259**).

Ο τύπος του κιονωτού κρατήρα αντιπροσωπεύεται από δύο παραδείγματα (αρ. **245–246**), που χρονολογούνται στο β' τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. και αποτελούν έργα του λεγομένου ερυθρόμορφου «μανιερισμού», οι αγγειογράφοι του οποίου έδειξαν ιδιαίτερη προτίμηση στον συγκεκριμένο τύπο. Το με αρ. **245** με παράσταση ιματιοφόρου νέου αναγνωρίζεται ως έργο του Ζωγράφου του Ακράγαντος³⁵⁷, ενώ στον ίδιο αγγειογράφο θα μπορούσε πιθανόν να αποδοθεί και το θραύσμα αρ. **246**.

354. Πρβλ. τις παρατηρήσεις του Τιβερίου (1989, 111).

355. Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 84–85, 103, εικ. 17.

356. Τιβέριος 1989β· Αδρύμη-Σισμάνη 2004, 118, αρ. 19 (Α. Τζιαφάλιας).

357. Για τον Ζωγράφο του Ακράγαντος, βλ. ARV² 574–579, 1659–1660· Para 391–392, 513· Add² 262· Mannack 2001, 17–19.

Το μικρό θραύσμα αρ. **247** με διάκοσμο από εναλλασσόμενα ανθέμια, προέρχεται από τη ζώνη του λαιμού ελικωτού κρατήρα, καλής ποιότητας, ο οποίος χρονολογείται στις αρχές πιθανόν της περιόδου (γύρω στο 480 π.Χ.).

Ο τύπος του καλυκωτού κρατήρα αντιπροσωπεύεται από δύο παραδείγματα, που κοσμούνται με διονυσιακές σκηνές: το με αρ. **248**, έργο του Ζωγράφου του Μελεάγρου ή πιθανόν του εργαστηρίου του³⁵⁸, και το θραύσμα αρ. **249**, τα οποία τοποθετούνται στις αρχές του 4ου αι. π.Χ.

Την επόμενη ομάδα συνιστούν δέκα θραύσματα, τα οποία προέρχονται από κωδωνόσχημους κρατήρες. Πέντε από αυτά καλύπτουν το β' ήμισυ του 5ου αι. π.Χ.: στο γ' τέταρτο εντάσσονται τα με αρ. **250**, **251** με σκηνές αθλητικού περιεχομένου, και **252**· στο τελευταίο, σώζονται το άνω μέρος γυναικείας μορφής, και, αντικριστά σε αυτή, η απόληξη σκήπτρου που επιστέφεται από άνθος λωτού· μέσα στο γ' τέταρτο ή λίγο αργότερα χρονολογείται το θραύσμα αρ. **253** με παράσταση ιματιοφόρων, ενώ στο τελευταίο τέταρτο του αιώνα τοποθετείται πιθανόν το θραύσμα αρ. **254**. Άλλα πέντε παραδείγματα καλύπτουν το α' ήμισυ του 4ου αι. π.Χ.: στις αρχές του χρονολογείται το με αρ. **255**, ενώ μέσα στο α' τέταρτο του αιώνα τοποθετείται το θραύσμα αρ. **256**, στο οποίο διατηρούνται το κεφάλι γυναικείας μορφής με διάδημα και το άνω τμήμα τρίποδα, πιθανότατα μέρος από παράσταση διονυσιακής σκηνής³⁵⁹.

Από το β' τέταρτο του αιώνα προέρχεται το μεγάλο τμήμα κωδωνόσχημου κρατήρα αρ. **258**, του Ζωγράφου του Μαύρου Θύρσου³⁶⁰, στο οποίο σώ-

358. Για τον Ζωγράφο του Μελεάγρου και τα χαρακτηριστικά του εργαστηρίου του, βλ. ARV² 1408–1415, 1692–1693· Para 490· Add² 374–375· Καθάριου 2002, 69 κ.εξ. Για τις διονυσιακές σκηνές στην αττική ερυθρόμορφη αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ., βλ. Καθάριου 2002, 27–37.

359. Στις διονυσιακές παραστάσεις η παρουσία του τρίποδα υποδηλώνει τον χώρο του ιερού του θεού ή υπαινίσσεται νίκη σε διθυραμβικούς αγώνες (το έπαθλο των οποίων ήταν χαλκός τρίποδας), ανακαλώντας την ιδιότητα του Διονύσου ως προστάτη του θεάτρου· βλ. αναλυτικά Metzger 1951, 125 κ.εξ· Metzger 1965, 98, 101· Froning 1971, 5 κ.εξ· Κεφαλίδου 1996, 104–105.

360. Ο Ζωγράφος του Μαύρου Θύρσου –ένας από τους πιο παραγωγικούς αγγειογράφους του ύστερου αττικού ερυθρόμορφου ρυθμού– διακόσμησε, κυρίως, κωδωνόσχημους κρατήρες, με ιδιαίτερη προτίμηση στις παραστάσεις διονυσιακού χαρακτήρα και στις σκηνές συμποσίου. Για τον ζωγράφο, βλ. ARV² 1431–1434, 1693· Para 491· Add² 376–377· Cabrera – Rouillard 2003, σποράδην.

ζεται μέρος από παράσταση πομπής διονυσιακού θιάσου (*κώμου*) με ορχούμενες μορφές Μαινάδων και Σατύρου, προσφιλές και συχνά απαντώμενο θέμα στην εικονογραφία των αττικών κρατήρων –αγγείων κατεχοχὴν συνδεόμενων με το συμπόσιο και την οينوποσία³⁶¹. Στην ίδια περίοδο τοποθετείται το θραύσμα αρ. **259**, η αποσπασματικά σωζόμενη παράσταση του οποίου θα μπορούσε να προέρχεται από παρόμοια σκηνή λατρευτικού χορού προς τιμήν του Διονύσου.

Στην κατηγορία των αρυβαλλοειδών ληκύθων, που γνώρισαν ευρεία διάδοση, ως ταφικά κτερίσματα, κατά τον ύστερο 5ο και πρώιμο 4ο αι. π.Χ.³⁶², εντάσσονται τρία παραδείγματα: το ληκύθιο αρ. **260** με παράσταση χήνας ή κύκνου, που μπορεί να χρονολογηθεί στα 410–400 π.Χ., το περίπου σύγχρονό του ληκύθιο αρ. **261** με παράσταση γυναικείας κεφαλής με οπισθοσφενδόνη στα μαλλιά³⁶³, και το υστερότερο (β' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.) «ανθεμωτό» ληκύθιο αρ. **262**³⁶⁴.

Από το πώμα πυξίδας του τύπου D³⁶⁵ προέρχεται το θραύσμα αρ. **263** (γύρω στο 400 π.Χ.) με παράσταση γυναικείας μορφής που τρέχει, θέμα εμπνευσμένο, πιθανότατα, από τη γαμήλια εικονογραφία³⁶⁶, ιδιαίτερα ταιριαστό με ένα αγγείο του γυναικείου κόσμου, όπως ήταν η πυξίδα.

Σε πώματα λεκανιδίων ανήκουν τα θραύσματα αρ. **264–267**, τα οποία καλύπτουν το α' ήμισυ του 4ου αι. π.Χ.: το με αρ. **264** με παράσταση σκυλιού

361. Για την εικονογραφία της πομπής του διονυσιακού θιάσου στην αττική ερυθρόμορφη αγγειογραφία, βλ. Schöne 1987, 111 κ.εξ. Για τις γυναικείες μορφές στη διονυσιακή εικονογραφία, βλ. Carpenter 1997, 52–69· Μανακίδου 2005, 16 κ.εξ.· Σαμπετάι 2008, 72–74. Ειδικότερα, για τις Μαινάδες, βλ. Moraw 1998, 93–99.

362. Βλ. Ρωμιοπούλου – Τουράτσογλου 2002, 53, όπου σχετική βιβλιογραφία.

363. Το διακοσμητικό θέμα της γυναικείας κεφαλής, ή προτομής, στα ληκύθια του τέλους του 5ου και του 4ου αι. π.Χ. θεωρείται ότι αποτελεί σύντμηση μορφής από σκηνές Ανόδου χθονίων θεοτήτων (κυρίως Περσεφόνης και Αφροδίτης) από τον Κάτω Κόσμο. Σύμφωνα με άλλες απόψεις, προσωποποιεί την αρχετυπική κόρη των διονυσιακών τελετουργιών μύησης ή απεικονίζει τη μελλόνυμφη κόρη. Για τις ερμηνείες του εικονογραφικού θέματος και σχετική βιβλιογραφία, βλ. Κεφαλίδου 2005–2006, 23–28· Σαμπετάι 2006, 28–29· Καλτσάς – Shapiro 2009, 143, αρ. 60 (Χ. Αβρονιδάκη)· Μπαϊράμη 2012, 273, σημ. 36.

364. Για τον τύπο του ληκυθίου, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 316, no. 1139, pl. 38.

365. Βλ. Sparkes – Talcott 1970, 177–178· Oakley 2009, 59 κ.εξ.

366. Για τη σύνδεση του θέματος με τη γαμήλια εικονογραφία, βλ. Ακαμάτης 2008, 31–33, όπου σχετική βιβλιογραφία.

και δυσδιάγνωστης μορφής (ζώου;) χρονολογείται στο α' τέταρτο, ενώ τα υπόλοιπα, στο β' τέταρτο του αιώνα· δύο από τα τελευταία, τα με αρ. **265** με παράσταση γρύπα, και **266** με προτομή Αμαζόνος ή Αριμασπού (;) με φρυγικό πίλο³⁶⁷, προσγράφονται στη λεγόμενη Ομάδα της Λεκανίδας της Βιέννης³⁶⁸.

Σε σκύφο ανήκει το με αρ. **268**, το χείλος του οποίου κοσμεύεται από ταινία με διακοπτόμενους μαιάνδρους, που αποδίδονται με ιδιαίτερη επιμέλεια, και χρονολογείται στη δεκαετία του 480–470 π.Χ. Στο τελευταίο τέταρτο του 5ου αι. τοποθετείται το τμήμα σκύφου αρ. **269** με παράσταση Σατύρου που συνομιλεί με θυρσοφόρο μορφή, πιθανότατα Μαινάδα ή Νύμφη· με βάση τα τεχνοτροπικά του χαρακτηριστικά αποδίδεται στον Ζωγράφο του Millin³⁶⁹, στο σωζόμενο έργο του οποίου απαντούν παρόμοιες εικονογραφικές συνθέσεις.

Το θραύσμα κανθάρου αρ. **270** με τον χαρακτηριστικό διάκοσμο από «ζατρικιοειδές» κόσμημα και βλαστό κισσού, και την άφθονη χρήση λευκού επίθετου χρώματος εντάσσεται στη λεγόμενη Κατηγορία του «Αγίου Βαλεντίνου»³⁷⁰ και τοποθετείται στο γ' τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.· τα αγγεία της κατηγορίας –κυρίως κάνθαροι– απαντούν σποραδικά στον ελλαδικό χώρο, ενώ το λαρισαϊκό παράδειγμα αποτελεί το μόνο, γνωστό, έως σήμερα, από τη Θεσσαλία.

Το θραύσμα αρ. **271**, από οινόχρη ή πελίκη, με παράσταση γυναικείας μορφής και κυνηγετικού σκυλιού, το οποίο αποδίδεται με ιδιαίτερη επιμέλεια, χρονολογείται στο β' τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.

Από την ομάδα των θραυσμάτων που προέρχονται από ανοικτά αγγεία, το με αρ. **272** με ανακλιμένη ανδρική μορφή, πιθανότατα συμποσιαστή, τοποθετείται στις αρχές της περιόδου, πιθανόν γύρω στα 480–470 π.Χ.

367. Για την εικονογραφία των μορφών που φέρουν φρυγικό πίλο και την ταύτισή τους με Αμαζόνες ή με Αριμασπούς, βλ. Σγουροπούλου 2000, 229 κ.εξ.· Δρούγου 2005, 143 κ.εξ.· Ακαμάτης 2008, 37–38, όπου σχετική βιβλιογραφία.

368. Για την Ομάδα της Λεκανίδας της Βιέννης, βλ. ARV² 1501–1502, 1696.

369. Για τον Ζωγράφο του Millin, βλ. ARV² 1401–1402· Add² 187· Moore 1997, 129.

370. Για τα αγγεία της Κατηγορίας του «Αγίου Βαλεντίνου», βλ. Beazley 1947, 219, n. 1· ARV² 984–985· Para 437· Howard – Johnson 1954.

Το ιδιαίτερα ενδιαφέρον θραύσμα αρ. **273** με φυτικό διάκοσμο και παράσταση δίφυλλης θύρας δωρικού τύπου³⁷¹ προέρχεται πιθανόν από λέβητα και μπορεί να χρονολογηθεί γύρω στα 460–450 π.Χ., ενώ στα μέσα πιθανόν του 5ου αι. ανήκει το μικρό και αποσπασματικό θραύσμα αρ. **274**, στο οποίο σώζονται τα δάκτυλα του χεριού μορφής, που κρατά φιάλη.

1.2. Μελανόμορφη και μελανόγραφη κεραμική

Στην πολυπληθή παραγωγή των αττικών κεραμικών εργαστηρίων που συνεχίζουν κατά τον 5ο αι. π.Χ. την παραδοσιακή μελανόμορφη τεχνική, εντάσσεται η λήκυθος αρ. **276** με διάκοσμο από αλυσιδωτό πλοχμό και διπλά ανθέμια ανάμεσα σε σχηματοποιημένα άνθη λωτού, η οποία πιθανόν αποτελεί έργο του Ζωγράφου του Αίμωνος³⁷² και μπορεί να χρονολογηθεί στη δεκαετία 480–470 π.Χ.

Οι δύο λήκυθοι λευκού βάθους αρ. **277** και **278** με διάκοσμο από βλαστούς κισσού και ζώνες με δικτυωτό πλέγμα ανήκουν σε έναν πολύ κοινό τύπο ληκύθου (Pattern Iekythoi), στην παραγωγή του οποίου ειδικεύονταν διάφορα αττικά κεραμικά εργαστήρια κατά το β' και γ' τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.: ανάμεσά τους διακρίνεται αυτό του λεγομένου Ζωγράφου της Μεγαίρας³⁷³, ενός από τους πλέον γνωστούς του ύστερου μελανόμορφου ρυθμού.

Το μικρό θραύσμα αρ. **275** προέρχεται από παναθηναϊκό αμφορέα – ειδική κατηγορία αγγείων, στα οποία η μελανόμορφη τεχνική συνεχίζει να επιβιώνει και μετά το τέλος του ρυθμού στα μέσα του 5ου αι.³⁷⁴ στο παράδειγμα

371. Για τις θύρες του λεγομένου δωρικού τύπου, βλ. Büsing-Kolbe 1978, 149 κ.εξ.

372. Για τον Ζωγράφο του Αίμωνος, βλ. Haspels 1936, 130–141· ABV 538–539· Para 269· Boardman 1974, 149· Kurtz 1975, 150–152· Moore – Philippides 1986, 47· Add² 64–65.

373. Για το εργαστήριο του Ζωγράφου της Μεγαίρας (Beldam Workshop) και την παραγωγή του, βλ. Haspels 1936, 170–191, 266–269· ABV 586–587, 709· ARV² 750–752· Para 292–293· Add² 139· Boardman 1974, 149–150· Kurtz 1975, 153–155· Σερμπέτη 2001, 194–198, αρ. 13–15 (Ήλις)· Δεσποίνη 2016, II 129 κ.εξ. (Β. Σαριπανίδη).

374. Για την κατηγορία των παναθηναϊκών αμφορέων, βλ. Τιβέριος 1974, 142, σημ. 1, όπου συγκεντρωμένη η παλαιότερη βιβλιογραφία· Moore – Philippides 1986, 12 κ.εξ· Βαλαβάνης 1991, XXII–XXIII (με επιπλέον βιβλιογραφία), 1–4· Bentz 1998. Για παναθηναϊκούς αμ-

της Λάρισας, από την εικόνα της Αθηνάς Προμάχου –που κοσμεί την κύρια όψη αυτών των αγγείων– σώζονται μικρό μέρος του κορμού με κατάστικτο ένδυμα, η άντυγα της κυκλικής ασπίδας της και ένα από τα φίδια της αιγίδας· η σχηματοποίηση του τελευταίου, υποδεικνύει μία τοποθέτηση στο τέλος του 5ου αι. π.Χ.³⁷⁵.

Από την κατηγορία των μικκύλων αγγείων, ο αμφορίσκος παναθηναϊκού τύπου αρ. **279** θα μπορούσε να τοποθετηθεί μέσα στο α΄ ήμισυ του 4ου αι. π.Χ.· με τον λιτό γραμμικό του διάκοσμο, αποτελεί απλούστερη παραλλαγή των, περισσότερο γνωστών, μελανόμορφων αμφορίσκων της Ομάδας Bulas³⁷⁶.

1.3. Μελαμβαφής κεραμική

Εκτός από μελανόμορφα και ερυθρόμορφα αγγεία, σε όλη τη διάρκεια της Κλασικής περιόδου συνεχίζεται η εισαγωγή στη Λάρισα μελαμβαφών αττικών αγγείων. Ανάμεσα σε αυτά, οι σκύφοι του τύπου A³⁷⁷ και οι κύλικες του τύπου Bolsal³⁷⁸ συνιστούν τα συχνότερα απαντώμενα είδη. Στην πλειονότητα, ωστόσο, των περιπτώσεων πρόκειται για μικρά ή μεγαλύτερα θραύσματα, ενώ τα περισσότερο ολοκληρωμένα ή ακέραια δείγματα είναι ολιγάριθμα· στα

φορείς από τη Θεσσαλία, βλ. Αδρύμη-Σισμάνη 2004, 139–141, αρ. 48–49 (Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου).

375. Πρβλ. Bentz 1998, 158, Nr. 5244–5245, Taf. 97.

376. Για τους μεγαλύτερους (ύψους 0.07–0.12μ.) αμφορίσκους της Ομάδας Bulas, βλ. Beazley 1940–1945· ABV 661–662· Para 316–317· Add² 147· Robinson 1950, 58· Boardman 1974, 179. Σύμφωνα με μία άποψη, οι αμφορίσκοι αυτού του τύπου χρησίμευαν ως μυροδοχεία για το «παναθηναϊκόν» άρωμα, το οποίο μνημονεύει ο G. Plinius (*Naturalis Historia* XIII 6: panathenaicum suum Athenae perseveranter optinuerunt)· βλ. Robinson 1950, 57, pl. 13: 8· Κεφαλίδου 1996, 182 (αρ. Γ 24).

377. Για τους αττικούς σκύφους του τύπου A (Type A), βλ. Sparkes – Talcott 1970, 84–85, 259–260, nos 334–354, fig. 4, pls 16–17.

378. Οι κύλικες του τύπου Bol(ogna) Sal(onica) εμφανίζονται στην Αττική κατά το γ΄ τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. και διαδίδονται, ευρύτατα, προς το τέλος του αιώνα. Η παραγωγή τους συνεχίζεται έως και το β΄ ήμισυ του 4ου αι. π.Χ., ενώ γίνονται αντικείμενο αντιγραφής από αρκετά τοπικά εργαστήρια του ελλαδικού χώρου. Για τις αττικές κύλικες του τύπου Bolsal, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 107–108, 273–275, nos 532–561, fig. 6, pl. 24.

τελευταία, περιλαμβάνονται οι σκύφοι αρ. **280–281**, οι οποίοι με βάση το σχήμα τους μπορούν να χρονολογηθούν στη δεκαετία 430–420 π.Χ.

Οι κύλικες του τύπου Bolsal αντιπροσωπεύονται από δύο παραδείγματα: το με αρ. **282** μπορεί να χρονολογηθεί γύρω στο 420 π.Χ.· το δεύτερο, με αρ. **283**, φέρει επιμελημένο εμπίεστο διάκοσμο από τέσσερα ανθέμια στον πυθμένα και είναι υστερότερο, χρονολογούμενο γύρω στο 400 π.Χ.

Στην κατηγορία των «αλατοδοχείων»³⁷⁹ εντάσσεται το φιαλίδιο αρ. **284** με κοίλα τοιχώματα, το οποίο θα μπορούσε να τοποθετηθεί στα 475–460 π.Χ.

Στην κατηγορία των ληκύθων με μελαμβαφές σώμα³⁸⁰ ανήκει το αγγείο αρ. **285** (τέλος β' ή αρχές γ' τετάρτου 5ου αι. π.Χ.), το οποίο κοσμείται από συνεχή μαϊάνδρο στο άνω μέρος της κύριας όψης του.

Τέλος, στην πολυπληθή κατηγορία των αρυβαλλοειδών ληκύθων³⁸¹ ανήκει το αγγείο αρ. **286** με τα αμελώς αποδοσμένα «ζητοειδή» στοιχεία στην κύρια όψη· το βραχύ και έντονα πεπιεσμένο σώμα του –χαρακτηριστικό των πρώιμων παραδειγμάτων του τύπου– επιτρέπει την τοποθέτησή του γύρω στο 430 π.Χ.

379. Για τα «αλατοδοχεία» (Saltcellar), βλ. Sparkes – Talcott 1970, 135–138, 299–303, nos 890–956, fig. 9, pl. 34.

380. Για τις ληκύθους με μελαμβαφές σώμα (Black-bodied lekythoi), βλ. Sparkes – Talcott 1970, 153, 314, nos 1114–1119, pl. 38.

381. Για τις αρυβαλλοειδείς ληκύθους (Squat lekythoi), βλ. Sparkes – Talcott 1970, 153–155, 314–316, nos 1120–1141, fig. 11, pl. 38.

Χ. ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Οι αρχαιολογικές μαρτυρίες για την τοπογραφία της Λάρισας των Προϊστορικών και Ιστορικών χρόνων είναι περιορισμένες, και η διαγραφόμενη εικόνα αρκετά ασαφής· χαρακτηρίζονται, συνάμα, από μια αποσπασματικότητα οδυνηρή, η οποία σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στη μεταγενέστερη κατοίκηση της θέσης και στην αδιάλειπτη έως σήμερα οικοδομική δραστηριότητα, σε αυτή· τα παραπάνω δεν επιτρέπουν –στις περισσότερες, δυστυχώς, περιπτώσεις– την εξαγωγή οριστικών συμπερασμάτων, παρά μόνον τη διατύπωση υποθέσεων και παρατηρήσεων, σε γενικό επίπεδο.

Με βάση τα έως σήμερα δεδομένα, και ιδιαίτερα, την κεραμεική ακολουθία, τεκμηριώνεται η συνεχής κατοίκηση στη θέση της πόλης σε όλο το χρονικό διάστημα, που καλύπτει η παρούσα μελέτη· ωστόσο, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, σε αυτό το επίπεδο της έρευνας, ποια μπορεί να ήταν η μορφή και η πραγματική έκταση του κατοικημένου χώρου σε καθεμιά περίοδο χωριστά –ερωτήματα στα οποία καλείται να απαντήσει η μελλοντική αρχαιολογική έρευνα, με τη βοήθεια περισσότερων, ίσως, στοιχείων, και καλύτερα στρωματογραφημένου υλικού.

Τα πρωιμότερα λείψανα ανθρώπινης δράσης στη θέση της πόλης ανάγονται στους Προϊστορικούς χρόνους. Αν και τα δεδομένα είναι ελάχιστα, θεωρούμε πιθανή την ύπαρξη, τουλάχιστον κατά τη Νεώτερη Νεολιθική περίοδο, κάποιας μόνιμης ή εποχικής εγκατάστασης στη δυτική πλευρά του χαμηλού λόφου, ο οποίος αποτέλεσε την Ακρόπολη της Λάρισας των Ιστορικών χρόνων (σημερινός λόφος Φρούριο)· βασικά κριτήρια για την επιλογή της συγκεκριμένης θέσης για εγκατάσταση υπήρξαν, αναμφίβολα, η παρουσία του ποταμού Πηνειού και η άμεση γειτνίαση με εύφορα εδάφη και βοσκοτόπους. Κάποια θραύσματα κεραμικής από την ίδια θέση μαρτυρούν, επίσης, τη χρήση του χώρου κατά την Τελική Νεολιθική ή Χαλκολιθική περίοδο.

Η Πρώιμη Εποχή του Χαλκού εντοπίζεται στρωματογραφικά και με ελάχιστα οικοδομικά κατάλοιπα στη δυτική και στην ανατολική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης· αν και αποσπασματικά, τα ευρήματα καταδεικνύουν την ύπαρξη ενός μόνιμου οικισμού στον τύπο της «μαγούλας», ο οποίος πρέπει να ήταν συγκεντρωμένος στο εκτεταμένο πλάτωμα της κορυφής του λόφου. Η οικονομία του πρέπει να βασιζόταν, κυρίως, στη γεωργική παραγωγή, ενώ τα διατροφικά κατάλοιπα ζωικής προέλευσης υποδεικνύουν ότι, παράλληλα με αυτή, η οικονομία της συγκεκριμένης κοινότητας ήταν συνδεδεμένη με την εκτροφή μικρών και μεγάλων οικόσιτων ζώων, όπως τα αιγοπρόβατα, οι χοίροι και τα βοοειδή, τα οποία εξασφάλιζαν κρέας, γάλα, δέρματα και μαλλί· μέρος της διατροφής των κατοίκων αποτελούσαν, επίσης, τα προϊόντα της αλιείας στον παραρρέοντα Πηνειό, κυρίως ψάρια και, περιστασιακά, τα όστρεα του ποταμού. Η παρουσία πήλινων σφονδυλίων πιστοποιεί ότι στις οικοτεχνικές δραστηριότητες των κατοίκων συγκαταλεγόταν η υφαντική-νηματοποιία.

Η πλειονότητα της κεραμικής ανήκει σε ακόσμητα χειροποίητα και χονδροειδή αγγεία (κυρίως πιθοειδή) καθημερινής χρήσης, ενώ τα δείγματα της λεπτής κεραμικής είναι ολιγάριθμα· στο σχηματολόγιο της τελευταίας περιλαμβάνονται φιάλες και μικρές πρόχοι.

Η Μέση Εποχή του Χαλκού εντοπίζεται στρωματογραφικά στον λόφο της Ακρόπολης, επάνω από τις επιχώσεις της Πρώιμης Χαλκοκρατίας. Στην περίοδο αυτή ανήκουν, επίσης, οικοδομικά κατάλοιπα τα οποία ήλθαν στο φως στη δυτική και στην ανατολική πλευρά του λόφου, καθώς και δύο κιβωτιόσχημοι τάφοι στα δυτικά όρια της θέσης. Σημαντικές, ωστόσο, υλικές μαρτυρίες από την περιοχή που κατέλαβε η «κάτω πόλη» των Ιστορικών χρόνων, συνηγορούν για μια επέκταση ή μετατόπιση του κατοικημένου χώρου –τουλάχιστον κατά τις ύστερες φάσεις της περιόδου– έξω από τα όρια και προς τα νότια του λόφου της Ακρόπολης και του οικισμού της Πρώιμης Χαλκοκρατίας.

Η χειροποίητη χονδροειδής κεραμική της Μέσης Εποχής του Χαλκού συνεχίζει την παράδοση της προγενέστερης περιόδου. Στην εγχώρια λεπτή κεραμική επικρατούν τρεις παραδόσεις: η χειροποίητη με ερυθρωπό ή καστανέρυθρο επίχρυσμα, η χειροποίητη με αμαυρόχρωμο γραπτό διάκοσμο και η τροχήλατη με μινύεια σχήματα, ενώ ένα, μεμονωμένο έως σήμερα, δείγμα επείσακτου μινύειου κυπέλλου αποκαλύπτει τη συμμετοχή του οικισμού στο

δίκτυο ανταλλαγών της περιόδου, καθώς και τη δυνατότητα εισαγωγής κεραμικής καλής ποιότητας από κέντρα παραγωγής της νότιας Ελλάδας.

Η θέση συνέχισε τη ζωή της κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού ή Μυκηναϊκή Εποχή, πιθανότατα επάνω στον ιστό της προγενέστερης περιόδου. Η ευρεία μάλιστα διασπορά της κεραμικής, τόσο στον λόφο της Ακρόπολης, όσο και στην περιοχή της «κάτω πόλης» προς τα Δ, Ν και ΒΑ του λόφου, και σε σημεία απέχοντα αρκετά μεταξύ τους, καταδεικνύει, αναμφίβολα, την ύπαρξη στη θέση ενός εκτεταμένου μυκηναϊκού οικισμού και την εντατική χρήση του χώρου κατά τη διάρκεια της περιόδου. Καθώς, ωστόσο, απουσιάζουν οικοδομικά λείψανα, τα διαθέσιμα στοιχεία δεν επαρκούν για έναν αξιόπιστο καθορισμό της έκτασης και των ορίων αυτού του οικισμού· στις παρυφές ή σε κάποια αδόμητη έκταση στο εσωτερικό του πρέπει να βρισκόταν ο πλούσια κτερισμένος κιβωτιόσχημος τάφος, ο οποίος αποκαλύφθηκε στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου, στο κέντρο της σημερινής πόλης.

Στην κεραμική των πρώιμων φάσεων της περιόδου φαίνεται ότι επιβιώνει ακόμη η παράδοση της Μέσης Χαλκοκρατίας, ενώ στην Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 εμφανίζονται τα πρώτα δείγματα κεραμικής μυκηναϊκής τεχνοτροπίας, με ιδιαίτερα, τοπικά, χαρακτηριστικά, η παραγωγή της οποίας –στο πλαίσιο της μυκηναϊκής «κοινής»– συνεχίζεται έως την Υστεροελλαδική IIIG. Η επείσακτη κεραμική από κέντρα της νότιας Ελλάδας είναι σπάνια, ενώ φαίνεται πως απουσιάζει από τις προχωρημένες φάσεις της περιόδου.

Την εικόνα του υλικού πολιτισμού των Μυκηναϊκών χρόνων συμπληρώνουν τα κτερίσματα του παραπάνω τάφου: μαζί με τις –συχνά απαντώμενες στον θεσσαλικό χώρο– πρόχους και τα άλλα αγγεία, στα ευρήματα περιλαμβάνονται κάποια ασυνήθιστα –και, ενδεχομένως, ιδιαίτερου συμβολισμού για τον κάτοχό τους– χαλκά κοσμήματα, πιθανότατα βόρειας (κεντροευρωπαϊκής) προέλευσης, τα οποία μαρτυρούν ότι οι κάτοικοι του οικισμού, λόγω και της γεωγραφικής του θέσης, σε κομβικό σημείο του ελλαδικού χώρου, διατηρούσαν επαφές τόσο με τον υπόλοιπο μυκηναϊκό κόσμο, όσο και με ένα δίκτυο ανταλλαγών που εκτεινόταν πολύ πέραν των ορίων του.

Στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου ανήκουν δύο τάφοι της Ύστερης Πρωτογεωμετρικής – Πρώιμης Υποπρωτογεωμετρικής περιόδου και τα υπολείμ-

ματα της θεμελίωσης κυκλικής κατασκευής (πιθανότατα, σιταποθήκης), η οποία θα μπορούσε να χρονολογηθεί στους Ύστερους Γεωμετρικούς χρόνους. Την πενιχρή αυτή εικόνα συμπληρώνει το κεραμικό υλικό της περιόδου: η ευρεία διασπορά του στα νότια και ανατολικά του λόφου της Ακρόπολης, αλλά και σε σημεία της περιφέρειας, καταδεικνύει και σε αυτή την περίπτωση την ύπαρξη ενός οικισμού, του οποίου, ωστόσο, δεν είναι εύκολο να προσδιορίσουμε με ασφάλεια τη μορφή, την έκταση και τα όριά του.

Στην κεραμική της Πρωτογεωμετρικής περιόδου περιλαμβάνονται ολιγάριθμα χειροποίητα αγγεία με γραπτό γραμμικό διάκοσμο, ο οποίος εντάσσεται στην παράδοση της λεγομένης «βορειοδυτικής αμαυρόχρωμης» κεραμικής. Καλύτερα αντιπροσωπεύεται η τροχήλατη παραγωγή της Ύστερης Πρωτογεωμετρικής και της Πρώιμης Υποπρωτογεωμετρικής περιόδου, με παραδείγματα από τις κατηγορίες της ακόσμητης, της τεφρόχρωμης και της γραπτής κεραμικής. Στα σχήματα και στον διάκοσμο αναγνωρίζονται στοιχεία τριών διαφορετικών κεραμικών παραδόσεων: α) της εγχώριας, με καταβολές που φτάνουν έως τη Χαλκοκρατία, β) των κέντρων παραγωγής της όμορης Μακεδονίας και γ) του θεσσαλοευβοϊκού, κυρίως, χώρου.

Στο κεραμικό υλικό της Ύστερης Γεωμετρικής περιόδου εκπροσωπείται, ιδιαίτερα, η εγχώρια λεπτή –τεφρόχρωμη και γραπτή– τροχήλατη κεραμική· στον διάκοσμο είναι εμφανής η επίδραση της ευβοϊκής παραγωγής και της σύγχρονης ευβοϊζουσας και κορινθιάζουσας κεραμικής διαφόρων εργαστηρίων του Αιγαίου. Από την άλλη πλευρά, τα θραύσματα της λεπτής επιτραπέζιας ευβοϊκής και κορινθιακής κεραμικής, αλλά και των πρώιμων εμπορικών αμφορέων από την περιοχή του Θερμαϊκού κόλπου, την Εύβοια και την Αττική, αποκαλύπτουν την εικόνα ενός οικισμού, ο οποίος, παρά τη θέση του στο εσωτερικό της ανατολικής Θεσσαλίας, διατηρούσε άμεσες ή έμμεσες επαφές με διάφορες περιοχές του αιγαιακού κόσμου, έχοντας ενταχθεί από νωρίς στο οργανωμένο εμπορικό δίκτυο της περιόδου.

Ο οικισμός της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου εξελίσσεται, σταδιακά, και διαμορφώνεται στην πόλη των Αρχαϊκών και Κλασικών χρόνων, η οποία υπό την ηγεμονία του αριστοκρατικού γένους των Αλευαδών αναδεικνύεται στο σημαντικότερο πολιτικό και οικονομικό κέντρο της βόρειας Πελασγιώτιδος και ολόκληρης της Θεσσαλίας.

Της ακμαίας πόλης των χρόνων αυτών αγνοούμε, δυστυχώς, βασικά στοιχεία της πολεοδομικής οργάνωσης και της τοπογραφίας της, καθώς τα οικοδομικά κατάλοιπα που έχουν έλθει, έως σήμερα, στο φως, είναι ολιγάριθμα και αποσπασματικά.

Ακρόπολή της, και σημείο αναφοράς στην περιοχή, αποτελούσε ο λόφος του Φρουρίου, με συνολική έκταση περίπου δέκα (10) εκταρίων, ο οποίος είχε σχηματιστεί κατά το μεγαλύτερο μέρος του από τις επιχώσεις της διαρκούς ανθρώπινης δράσης και κατοίκησης στη θέση, από τους Νεολιθικούς χρόνους. Στο ευρύχωρο πλάτωμα της κορυφής του βρισκόταν ο ναός της πολιούχου Αθηνάς Πολιάδος, η λατρεία της οποίας είχε, πιθανότατα, καθιερωθεί κατά την Αρχαϊκή περίοδο, στο πλαίσιο των στενών σχέσεων που είχαν αναπτυχθεί με την Αθήνα των Πεισιστρατιδών· την παλαιότητα του ναού υποδεικνυε η ύπαρξη στο εσωτερικό του του τάφου του μυθικού βασιλέα του Άργους Ακρίσιου, τον οποίον η μεταγενέστερη φιλολογική παράδοση συνέδεε με τις απαρχές της ίδιας της πόλης.

Στις σημαντικότερες θεότητες της Λάρισας ανήκε ο Απόλλων Κερδοίος ή Κερδώος, η λατρεία του οποίου –συνδεδεμένη πιθανόν με το δελφικό ιερό– πρέπει, επίσης, να εγκαθιδρύθηκε κατά την Αρχαϊκή περίοδο· το ιερό του πιστεύεται πως κατείχε εξέχουσα θέση εντός της *έλευθέρας* Αγοράς, η οποία αποτελούσε το πολιτικό και θρησκευτικό κέντρο, στην περιοχή της «κάτω πόλης».

Λείψανα ενός μεγάλου οικοδομήματος, τα οποία είχαν αποκαλυφθεί παλαιότερα στη ΒΔ γωνία της σημερινής πλατείας Εθνάρχου Μακαρίου (Ταχυδρομείου), επιτρέπουν την τοποθέτηση στην ευρύτερη περιοχή ενός σημαντικού συγκροτήματος δημοσίου χαρακτήρα –σύμφωνα με μια άποψη, του ίδιου του ναού του Απόλλωνος ή της *έλευθέρας* Αγοράς· τα διαθέσιμα, ωστόσο, στοιχεία δεν μας επιτρέπουν να προσδιορίσουμε, με βεβαιότητα, τη συγκεκριμένη λειτουργία των παραπάνω καταλοίπων.

Τα αρχιτεκτονικά λείψανα των οικιών της Αρχαϊκής και Κλασικής περιόδου συνίστανται σε αποσπασματικά σωζόμενα τμήματα λιθόκτιστων τοίχων με ανωδομή από ωμές πλίνθους, τα οποία σε καμία περίπτωση δεν συγκροτούν ολοκληρωμένες κατόψεις· μικρή εξαίρεση αποτελούν τα κατάλοιπα ενός *οίκου* των Ύστερων Αρχαϊκών χρόνων, που αντιστοιχούν στον τύπο του «μεγάρου».

Όπως αποκαλύπτουν τα ευρήματα του συνόλου των ερευνηθέντων οικοπέδων, και κυρίως, η διασπορά και πυκνότητα της κεραμικής, η «κάτω πόλη» κατέλαβε σημαντική έκταση, με την επέκτασή της σε αδόμητους, προηγούμενως, χώρους, με κατεύθυνση προς ΝΝΑ και Α του λόφου της Ακρόπολης. Για τον ασφαλή, ωστόσο, προσδιορισμό του μεγέθους της, τα διαθέσιμα στοιχεία είναι ακόμη ανεπαρκή, ενώ, επιπρόσθετα, αγνοούμε τη θέση και την πορεία της οχύρωσης –την κατασκευή της οποίας καθιστούσε αναγκαία η έλλειψη φυσικών ερεισμάτων, ιδιαίτερα προς τα νότια και ανατολικά– αλλά και των νεκροταφείων της, που θα μπορούσαν, εμμέσως, να μας προσφέρουν κάποιες ενδείξεις για τα όρια του κατοικημένου χώρου και τη θέση των κυριότερων πυλών· μία από τις τελευταίες, και κάποια κρήνη στην άμεση γειτονία της –αμφότερες υπό την προστασία του Ποσειδώνος– πρέπει να αναζητηθούν στο βόρειο τμήμα της πόλης, πλησίον του ΒΑ άκρου του λόφου της Ακρόπολης.

Η οικονομική άνθηση και δυναμικότητα της Λάρισας των Αρχαϊκών και Κλασικών χρόνων βασιζονταν, κυρίως, στην εκμετάλλευση των πλούσιων εδαφών και βοσκοτόπων της περιοχής. Ωστόσο, την παγιωμένη εικόνα του –σχετικά απομονωμένου στη θεσσαλική ενδοχώρα– αγροτικού κέντρου, με την κλειστού τύπου οικονομία, μεταβάλλει σε μεγάλο βαθμό η μελέτη του κεραμικού υλικού, το οποίο συνιστά τη σημαντικότερη, έως σήμερα, αρχαιολογική μαρτυρία και πηγή πληροφοριών. Την πλειονότητά του συνιστούν τα προϊόντα των τοπικών κεραμικών εργαστηρίων. Δίπλα, ωστόσο, σε αυτά, κατά την Πρώιμη και Μέση Αρχαϊκή περίοδο διακρίνονται ποικίλης προέλευσης επείσαστα αγγεία, ανάμεσα στα οποία μεγάλα ποσοστά κατέχει η κορινθιακή και αττική παραγωγή, που συνυπάρχει με προϊόντα εργαστηρίων της ανατολικής Ελλάδας και ολιγάριθμα δείγματα κεραμικής του «αργείου μονόχρωμου» ρυθμού και της Λακωνίας. Από την Ύστερη Αρχαϊκή περίοδο παρουσιάζουν αισθητή αύξηση τα προϊόντα του αττικού Κεραμικού –κυρίως αγγεία συμποσίου– τα οποία, ακολουθώντας τις τάσεις του εμπορίου της εποχής, συνεχίζουν να εισάγονται σε όλη τη διάρκεια των Κλασικών χρόνων, κυριαρχώντας στην τοπική αγορά.

Παρόλο που η έλλειψη, σε πολλές περιπτώσεις, ανασκαφικών δεδομένων και η αποσπασματικότητα που χαρακτηρίζουν το μεγαλύτερο μέρος του υλικού δεν επιτρέπουν την εξαγωγή και διατύπωση οριστικών συμπερα-

σμάτων σχετικά με τη χρονική κατανομή ή τον ρυθμό διακίνησης της εισηγμένης κεραμεικής στη Λάρισα, η μαρτυρία που μας προσφέρει συμβάλλει στον σχηματισμό μιας εικόνας για το εμπόριο των κεραμικών προϊόντων στην πόλη, αποκαλύπτοντας την ύπαρξη μιας ακμαίας αγοράς και τις προτιμήσεις ενός κοινού, στο οποίο, αναμφίβολα, περιλαμβάνονταν τα μέλη εύπορων ομάδων –κυρίως γαιοκτημόνων– της λαρισαϊκής κοινωνίας· η οικονομική ευρωστία και η κοινωνική υπόσταση των τελευταίων πρέπει να ήταν γνωστές στους εμπόρους που δραστηριοποιούνταν στον ευρύτερο χώρο του βορείου Αιγαίου, οι οποίοι, καθώς φαίνεται, φρόντιζαν για την επιλογή και την προώθηση στην τοπική αγορά προϊόντων υψηλής ποιότητας των σημαντικότερων εργαστηριακών κέντρων του αιγαιακού χώρου.

ΧΙ. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Α. ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

1. Θραύσμα φιάλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/625 (Πίν. 13α, 97α–β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄. Κατώτατη στάθμη (10.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.061, ύψ. 0.044, πάχ. 0.005–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (7.5YR 5/1–6/1)³⁸² με ελάχιστα εγκλείσματα. Επιφάνειες επιμελώς στιλβωμένες. Επίχρισμα ανοικτό καστανό (5YR 6/4) έως πορτοκαλέρυθρο (2.5YR 6/8). Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα χειροποίητης βαθιάς φιάλης. Στην εσωτερική και στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται γραπτός γραμμικός διάκοσμος σε πυκνή διάταξη: στην εσωτερική επιφάνεια μια πλατιά και μια λεπτότερη ταινία σχηματίζουν γωνία, το εσωτερικό της οποίας κοσμούν λοξές λεπτές ταινίες· στην εξωτερική επιφάνεια λοξές ταινίες και γραμμές συνδυάζονται με ολόβαφο βαθμιδωτό κόσμημα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Νεώτερη Νεολιθική περίοδος [φάση Οτζάκι ή Κλασικό Διμήνι (περ. 4800–4500 π.Χ.)].

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τη στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της ακρόπολης, βλ. Γαλλής 1971. Για τον διάκοσμο με παραλλαγές του βαθμιδωτού ή αβακωτού κοσμήματος, βλ. Hauptmann 1981, 53, Beilage 5: 1–2, 69· Γαλλής 1992, 66, 69.

382. Για τους κωδικούς αριθμούς του χρώματος των πηλών, βλ. *Munsell Soil Color Charts*, New Windsor, New York 2000.

2. Θραύσμα φιάλης ή πώματος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/624 (Πίν. 13β, 97γ).
 ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄. Κατώτατη στάθμη (10.11.1970).
 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.049, ύψ. 0.039, πάχ. 0.008μ.
 ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός έως καστανότεφρος (7.5YR 4/1–5/1) με μικρά εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επιφάνειες επιμελώς στιλβωμένες. Επίχρισμα μελανό (GLEY1 2.5/).
 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα χειροποίητης αβαθούς φιάλης ή πώματος. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται εγχάρακτος διάκοσμος με ελίσσόμενες σπείρες. Η βαθιά χάραξη τονιζόταν, αρχικά, με λευκή ένθετη ύλη (inkrustation).
 ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τελική Νεολιθική [Χαλκολιθική (Ραχμάνι Ι)] περίοδος.
 ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ο εγχάρακτος διάκοσμος είναι χαρακτηριστικός της κατηγορίας των φιαλών ή πωμάτων του λεγομένου τύπου Bratislava, που συνδέονται με τον πολιτισμό Baden της Κεντρικής Ευρώπης (περ. 3600–3300 π.Χ.): βλ. Maran 1998, 344–346, Taf. 73.
3. Θραύσμα φιάλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/626.
 ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄. Κατώτατη στάθμη (10.11.1970).
 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.027, ύψ 0.025, πάχ. 0.013–0.015μ.
 ΥΛΙΚΟ: Πηλός μελανότεφρος (10YR 4/1) που τρέπεται σε καστανό (7.5YR 5/6) σε σημεία της εξωτερικής επιφάνειας. Περιέχει μικρά και μεγάλα εγκλείσματα. Επιφάνειες στιλβωμένες.
 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα χειροποίητης αβαθούς φιάλης ή πώματος, στο οποίο διατηρείται μικρό μέρος του οριζοντίου πεπλατυσμένου χείλους. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζονται δύο εγχάρακτες καμπύλες γραμμές, οι οποίες πιθανότατα αποτελούσαν μέρος σπειροειδούς διακόσμου.
 ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τελική Νεολιθική [Χαλκολιθική (Ραχμάνι Ι)] περίοδος.
 ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Τόσο η κατατομή του χείλους, όσο και το διακοσμητικό θέμα απαντούν στην κατηγορία των φιαλών ή πωμάτων του λεγομένου τύπου Bratislava (περ. 3600–3300 π.Χ.). Για τη διαμόρφωση του χείλους, πρβλ. Douzougli – Zachos 2002, 132, 135, fig. 11: 1 (Δο-

λιανά Ιωαννίνων)· Τσιρτσώνη 2010, 92, εικ. 7: 1 κάτω (Μικροθήβες Μαγνησίας).

B. ΠΟΙΚΙΛΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Λίθινα

4. Πέλεκυς, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/201 (Πίν. 14α, 98α)

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Πιπινοπούλου. Οδός Κ. Κούμα 10. Επίχωση ΒΑ γωνίας οικοπέδου (27.11.1971).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, μέγ. πλ. 0.035, πάχ. 0.021μ.

ΥΛΙΚΟ: Γάββρος μελανοπράσινος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Ίχνη σφυροκόπησης στις πλευρές και στην πτέρνα. Η ακμή της κόψης φθαρμένη από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μικρός πέλεκυς τύπου Α, ωειδούς διατομής, με στρογγυλεμένη πτέρνα και κυρτές πλευρές που συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε ευθύγραμμη κόψη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Νεολιθική ή Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1972β. Για τον τύπο Α των λιθίνων πελέκεων, βλ. Τσούντας 1908, 307–309· πρβλ. Wace – Thompson 1912, 23.

5. Πέλεκυς, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/53 (Πίν. 14β, 98β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τυχαίο εύρημα από εκσκαφή δυτικά του ναού του Αγίου Νικολάου (1979).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.096, μέγ. πλ. 0.044, πάχ. 0.033μ.

ΥΛΙΚΟ: Γάββρος μελανοπράσινος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Ίχνη σφυροκόπησης στις πλευρές. Μικρές αποκρούσεις στην ακμή της κόψης, η οποία παρουσιάζει φθορά και άμβλυνση από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μεγάλος πέλεκυς τύπου Α, ωοειδούς διατομής, με επίπεδη πτέρνα και κυρτές πλευρές που συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε ευθύγραμμη και ελαφρώς ασύμμετρη κόψη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Νεολιθική ή Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο Α των λιθίνων πελέκων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 4.

6. Πέλεκυς, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1468.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Α. Μπλάνα (Νέας Αγοράς). Τομή 3. Στρώμα 2. Βάθ. 4.62μ. (6.10.2003).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.044, μέγ. πλ. 0.029, πάχ. 0.017μ.

ΥΛΙΚΟ: Γάββρος μελανός. Ολικά λειασμένος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει το ένα άκρο της κόψης. Ελάχιστα ίχνη σφυροκόπησης στις πλευρές. Μικρές αποκρούσεις σε σημεία. Ελάχιστα ιζήματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μικρός πέλεκυς τύπου Α, ωοειδούς διατομής, με επίπεδη πτέρνα και κυρτές πλευρές που συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε λοξή κόψη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Νεολιθική ή Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο Α των λίθινων πελέκων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 4.

7. Πέλεκυς, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Α 2010/81 (Πίν. 14γ, 98γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα Β' αρχαίου θεάτρου. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Αυτονόμου Οικοδομικού Οργανισμού Αξιωματικών (ΑΟΟΑ). Οδός Ταγμ. Ι. Βελησσαρίου 64–66 (21.12.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.059, μέγ. πλ. 0.042, πάχ. 0.021μ.

ΥΛΙΚΟ: Σερπεντινιωμένος γάββρος μελανοπράσινος. Ολικά λειασμένος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπουν το ένα άκρο της κόψης και, σχεδόν, το ήμισυ της επιφάνειας της μιας πλευράς.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μικρός πέλεκυς τύπου Β, ελλειψοειδούς διατομής, με επίπεδη πτέρνα και κυρτές πλευρές που συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε ευθύγραμμη κόψη με οξεία ακμή.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Νεολιθική ή Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τζιαφάλιας 1985· Τζιαφάλιας 1987. Για τον τύπο Β των λιθίνων πελέκεων, βλ. Τσουντας 1908, 309-311· πρβλ. Wace – Thompson 1912, 23.

8. Πέλεκυς, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/21 (Πίν. 15α, 98δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Υστερορρωμαϊκών ή των πρώιμων Παλαιοχριστιανικών χρόνων στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Χ. Παντοστοπούλου. Συμβολή οδών Αλ. Παναγούλη (πρώην Βασ. Κωνσταντίνου 17) – Κ. Κούμα 26. Νότια του δυτικού τμήματος του τοίχου ΑΒ· κατώτατη στάθμη (4.10.1975).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.055, μέγ. πλ. 0.043, πάχ. 0.017μ.

ΥΛΙΚΟ: Σχιστοποιημένος σερπεντίνης πρασινωπός. Ολικά λειασμένος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Μικρές αποκρούσεις σε σημεία, και ιδιαίτερα, στην πτέρνα και στην ακμή της κόψης.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μικρός πέλεκυς τύπου Β, σχεδόν ελλειψοειδούς διατομής, με επίπεδη πτέρνα και κυρτές πλευρές που συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε ελαφρώς λοξή κόψη με οξεία ακμή.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Νεολιθική ή Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1975. Για τον τύπο Β των λιθίνων πελέκεων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 7.

9. Τμήμα πέλεκυ, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2003/25 (Πίν. 15β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα καταλοίπων δεξαμενής των Υστερορρωμαϊκών ή των πρώιμων Παλαιοχριστιανικών χρόνων στο οικοπέδο της οδού Θ. Μανωλάκη 6. Δοκιμαστική τομή. Στρώμα ΙΙΙ (15.4.2003).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.035, μέγ. πλ. 0.033, πάχ. 0.018μ.

ΥΛΙΚΟ: Γάββρος τεφροπράσινος. Ολικά λειασμένος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζεται μόνον το εμπρόσθιο τμήμα. Το ένα άκρο της κόψης έχει δεχθεί δευτερογενή λείανση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα μικρού πέλεκυ τύπου Β, με επιπεδόκυρτη διατομή και ευθύγραμμη κόψη με οξεία ακμή.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Νεολιθική ή Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την ανασκαφική έρευνα, βλ. Γιαλούρη 2006. Για τον τύπο Β των λιθίνων πελέκεων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 7.

10. Πέλεκυς, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2010/77 (Πίν. 15γ, 98ε).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος αρχαίας οδού στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Β. Χαδέλη. Οδός Κ. Παπασταύρου 4. Επίχωση του οδοστρώματος στο μέσον του οικοπέδου (2.8.1973).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.119, μέγ. πλ. 0.06, πάχ. 0.041μ.

ΥΛΙΚΟ: Σερπεντινιωμένος γάββρος γαλαζωπός έως μελανοπράσινος. Ολικά λειασμένος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Μικρές αποκρούσεις σε σημεία. Η ακμή της κόψης έντονα φθαρμένη από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μεγάλος πέλεκυς τύπου Γ, σχεδόν ορθογωνικής διατομής, με επίπεδη πτέρνα, στρογγυλεμένες ακμές και κυρτές πλευρές που συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε καμπυλόγραμμη κόψη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Νεολιθική ή Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1973–1974α. Για τον τύπο Γ των λιθίνων πελέκεων, βλ. Τσουντας 1908, 311–312· πρβλ. Wace – Thompson 1912, 23.

Πήλινα

11. Σφονδύλι, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/622 (Πίν. 16α, 99α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄. Κατώτατη στάθμη (10.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.019, διάμ. 0.055μ., βάρ. (ελλιπές) 46.36γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 5/3–6/3) με αρκετά εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Αποκρούσεις σε σημεία της περιφέρειας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σφονδύλι κωνικού τύπου, με κυλινδρικό τμήμα στον κατακόρυφο άξονα. Στην κυρτή πλευρά σώζεται εγχάρακτος διάκοσμος από αβαθείς γραμμές, οι οποίες αποδίδουν αστερόσχημο κόσμημα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τελική Νεολιθική [Χαλκολιθική (Ραχμάνι Ι)] – Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παρόμοιο διάκοσμο σε σφονδύλια, βλ. Τσούντας 1908, 343, πίν. 44: 12 (Σέσκλο)· Treuil 1992, 185, pl. 201g [no. M 208 (Ντικιλί Τας)].

12. Πεσσός σφενδόνας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 913 (Πίν. 16β, 99β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης της πλατείας Α. Λαμπρούλη (Φρουρίου). Τομέας Γ'. Τομή Β' (16.5.2000).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, διάμ. 0.032–0.033μ., βάρ. 42.4γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/3–7/4) έως καστανόφαιος (7.5YR 5/1–6/2) με μικρά εγκλείσματα.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν και μικρές ρηγματώσεις σε σημεία της επιφάνειας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ωοειδής πεσσός σφενδόνας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Νεολιθική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για πήλινους πεσσούς σφενδονών, βλ. Τσούντας 1908, 344–345.

13. Πεσσός σφενδόνας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/74 (Πίν. 16γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα καταλοίπων δεξαμενής των Υστερορρωμαϊκών ή των πρώιμων Παλαιοχριστιανικών χρόνων στο οικόπεδο της οδού Θ. Μανωλάκη 4. Περισυλλογή (1972).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Σωζ. μήκ. 0.036, διάμ. 0.027μ., βάρ. (ελλιπές) 21.3γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (5YR 7/3–7/6) με εγκλείσματα.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπουν τα άκρα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ωοειδής πεσσός σφενδόνας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Νεολιθική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Νικονάνος 1973· πρβλ. Γιαλούρη 2006, 41–42. Για πήλινους πεσσούς σφενδονών, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **12**.

ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

Α. ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

14. Τμήμα φιάλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/551 (Πίν. 17α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α'. Στρώμα Ζ' (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.043, ύψ. 0.041, μέγ. πάχ. 0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός μελανότεφρος (GLEY 1 3/–4/) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα παχύ, μελανό (GLEY 1 2.5/) εσωτερικά, μελανό έως τεφροπράσινο (GLEY 1 3/–4/1) εξωτερικά, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητης φιάλης, το οποίο σώζει μέρος του χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 1: 1 (Άργισσα).

15. Τμήμα φιάλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/555 (Πίν. 17β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α'. Στρώμα Ζ' (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.03, ύψ. 0.023, πάχ. 0.005–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός μελανός (GLEY 1 3/) που τρέπεται σε ανοικτό καστανέρυθρο (5YR 6/4–6/6) προς τις επιφάνειες. Περιέχει ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα ερυθρωπό (10YR 5/6–5/8) εσωτερικά και εξωτερικά, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητης φιάλης, το οποίο σώζει μέρος του χείλους και του σώματος. Κάτω από το χείλος ελαφρώς καμπύλη τροπιδώση.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 8: 5 (Άργισσα)· Christmann 1996, Taf. 48: 22 (Πευκάκια, φάση 6).

16. Τμήμα φιάλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/559 (Πίν. 17γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.063, ύψ. 0.037, πάχ. 0.003–0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός μελανός (GLEY 1 2.5/) με εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα καστανό (5YR 4/1–4/2) εσωτερικά και εξωτερικά, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητης φιάλης, το οποίο σώζει μέρος του χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 3: 19 (Άργισσα).

17. Θραύσμα φιάλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/558 (Πίν. 17δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, ύψ. 0.051, πάχ. 0.007–0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός μελανός (GLEY 1 2.5/–4/) με εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα καστανό (10YR 4/1–5/3) εξωτερικά, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα χειροποίητης φιάλης, το οποίο σώζει μέρος του χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τη διαμόρφωση του χείλους, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 6: 10 (Άργισσα).

18. Τμήμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/554 (Πίν. 18α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.049, ύψ. 0.034, πάχ. 0.009–0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός έως καστανότεφρος (5YR 4/1–10YR 3/1) που τρέπεται σε ανοιχτό καστανό (10YR 6/4) προς την εξωτερική επιφάνεια. Περιέχει πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Εξωτερικά σώζονται ίχνη ερυθρωπού επιχρίσματος (πλησιάζει προς το 2.5YR 5/6).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του σώματος και του χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 8: 12 (Άργισσα).

19. Τμήμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/550 (Πίν. 18β, 100α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.057, ύψ. 0.051, πάχ. 0.008–0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 3/–6/) που τρέπεται σε καστανό έως καστανότεφρο (7.5YR 6/1–6/4) προς τις επιφάνειες. Περιέχει πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του σώματος και του χείλους. Στο αριστερό άκρο μικρή κερατοειδής απόφυση. Στην άνω επιφάνεια του χείλους τέσσερις λοξές αυλακώσεις.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τις αυλακώσεις στο χείλος, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 9: 13, 15 (Άργισσα)· Christmann 1996, Taf. 12: 4, 25: 16, 41: 5, 97: 15 (Πευκάκια, φάσεις 2, 4, 6, 7 αντίστοιχα).

20. Τμήμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/556 (Πίν. 18γ, 100β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.067, ύψ. 0.053, πάχ. 0.007–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός μελανότεφρος (10YR 3/1–4/1) που τρέπεται σε ανοικτό καστανό (7.5YR 7/3–7/4) προς την εξωτερική επιφάνεια. Περιέχει αρκετά εγκλείσματα. Επιφάνειες στιλβωμένες. Επίχρισμα καστανό έως καστανέρυθρο (2.5YR 4/4–4/6) εσωτερικά, ερυθρωπό (2.5YR 4/6–5/8) εξωτερικά, έντονα απολεπισμένο. Σε σημεία της εξωτερικής επιφάνειας μελανόχρωμες (GLEY 1 3/–4/) κηλίδες («νέφη»), λόγω ανομοιόμορφης όπτησης.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του σώματος και του χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το θραύσμα M 2010/556 αποτελεί δείγμα της κεραμικής με ερυθρό επίχρισμα –κατηγορία που απαντά στη Θεσσαλία κατά την Τελική Νεολιθική (Χαλκολιθική) και την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού· βλ. Θεοχάρης 1959, 59 (Πύρασος)· Hauptmann 1981, 114 (Οτζάκι)· Weisshaar 1989, 19 (Πευκάκια). Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojevic 1976, Taf. 8: 12 (Άργισσα).

21. Τμήμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. M 2010/558 (Πίν. 18δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.037, ύψ. 0.035, πάχ. 0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 3/) με πολλά εγκλείσματα. Στην εξωτερική επιφάνεια επίχρισμα μελανό (GLEY 1 2.5/), έντονα απολεπισμένο στις ακμές από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα από το χείλος χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, το οποίο σώζει πλαστική ρυγχοειδή απόφυση (Rüsselhenkel)-ψευδολαβή με οριζόντιο τρήμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο της λαβής, πρβλ. ενδεικτικά Τσουντας 1908, 279, εικ. 212–213· Hanschmann – Milojevic 1976, Taf. 54 B: 4 (Νεσσωνίς V)· Christmann 1996, Taf. 8: 13 (Πευκάκια, φάση 2).

22. Τμήμα φιάλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. M 2009/553 (Πίν. 18ε).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ε΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, ύψ. 0.033, πάχ. 0.006–0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός έως καστανότεφρος (7.5YR 4/1–6/3) με πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα από το σώμα και το χείλος χειροποίητης φιάλης, σιγμοειδούς κατατομής. Στο αριστερό άκρο διατηρείται μικρό μέρος απόφυσης (θηλής).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 8: 6 (Αργισσα).

23. Τμήμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/549 (Πίν. 19α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ε΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, ύψ. 0.049, μέγ. πάχ. 0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 4/–5/) που τρέπεται σε ανοικτό καστανό (7.5YR 6/4–6/6) προς τις επιφάνειες. Περιέχει εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, στο οποίο σώζονται μέρος του λαιμού και του έξω νεύοντος χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 35: 12, 36: 21 (Αργισσα).

24. Θραύσμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/540 (Πίν. 19γ, 100γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ε΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.078, ύψ. 0.086, διάμ. επιθήματος 0,027, πάχ. 0.009–0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 5/6) έως τεφρός (GLEY 1 5/–6/) με πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου. Στο δεξιό άκρο δισκοειδές επίθημα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για δισκοειδή επιθήματα σε πιθοειδή αγγεία, πρβλ. ενδεικτικά Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 10: 2–4, 11: 12 (Αργισσα)· Τζαβέλλα-Enjen 1984, 160–161, πίν. 63 α–ε (Λιθαρές)· Christmann 1996, Taf. 20: 19 (Πευκάκια, φάση 3).

25. Θραύσμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/243 (Πίν. 19δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ε΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.071, ύψ. 0.09, πάχ. 0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός έως καστανότεφρος (7.5YR 4/1–5/4) με πολλά μικρά και μεγάλα εγκλείσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, στο οποίο σώζεται άτρητη κερατοειδής απόφυση.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για κερατοειδείς αποφύσεις σε πιθοειδή αγγεία, πρβλ. ενδεικτικά Τσουντας 1908, 268, εικ. 181 (Μαρμάριανη)· Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 10: 11, 29: 8, 40: 26 (Άργισσα)· Τζαβέλλα-Ενjen 1984, 160–161, πίν. 63 ι–κ, 64 α–δ (Λιθαρές).

26. Φιάλη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/86 (Πίν. 20α, 101α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Γ΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.066–0.082, διάμ. χείλους 0.161μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 4/–5/) με εγκλείσματα και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν. Επίχρισμα παχύ, μελανό (GLEY 1 2.5/) εσωτερικά, μελανό (GLEY 1 2.5/) έως καστανομέλανο (10YR 3/1–4/2) εξωτερικά, απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζεται, σχεδόν, το ήμισυ, συγκολλημένο από πέντε θραύσματα· το υπόλοιπο έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητη φιάλη. Μικρή επιφάνεια έδρασης, με κυκλική βάθυνση, η οποία διαμορφώθηκε με πίεση του δακτύλου του αγγειοπλάστη. Σώμα ημισφαιρικό που απολήγει σε ελαφρώς έσω νεύον χείλος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 3: 20 (Άργισσα).

27. Προχοΐσκη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/84 (Πίν. 20β, 101β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Γ΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.072–0.074 (με τη λαβή 0.098), διάμ. σώματος 0.067–0.069, διάμ. χείλους 0.045–0.049, διάμ. λαβής 0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός έως τεφροκίτρινος (2.5Y 7/2–7/4) με εγκλείσματα και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν. Επιφάνεια στιλβωμένη, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπουν μικρά τμήματα του σώματος, του χείλους και το ήμισυ της λαβής, τα οποία έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητη μόνωτη προχοΐσκη. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Λαιμός κυλινδρικός. Ρηχή αυλάκωση στη μετάβαση από το σώμα προς τον λαιμό. Χείλος οριζόντιο. Κατακόρυφη υπερυψωμένη λαβή, κυκλικής διατομής, φύεται από το χείλος και απολήγει στον ώμο του αγγείου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Maran 1992, Taf. XVI: 6, 20: 20 (Πευκάκια, φάση 2)· Christmann 1996, Taf. 111: 13 (Πευκάκια, Μεταβατική φάση ή υστερότερο). Σύμφωνα με τη Hanschmann, το σχήμα της προχοΐσκης 1971/84 καταδεικνύει βόρεια («μακεδονική») επίδραση· βλ. Hanschmann – Milojcic 1976, 118, 217 κ.εξ. «Μακεδονικά» στοιχεία παρατηρούνται, επίσης, κατά την ίδια περίοδο στην κεραμική της Άργισσας, η οποία φαίνεται πως παρουσιάζει τεχνολογικές και τυπολογικές ομοιότητες με την, αντίστοιχη, της Λάρισας· βλ. σχετ. Θεοχάρης 1970, 92· Hood 1973, 60–61· Hanschmann – Milojcic 1976, 118· Treuil et al. 2008, 191.

28. Προχοΐσκη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/85 (Πίν. 20γ, 101γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Περισυλλογή βόρεια της Τομής Α΄. Στάθμη Στρώματος Γ΄ (23.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.065 (με τη λαβή 0.093), διάμ. σώματος 0.049, διάμ. χείλους 0.036–0.04, πλ. λαβής 0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (2.5Y 6/1–7/2) με αρκετά εγκλείσματα. Επιφάνεια στιλβωμένη, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη. Μικρή απόκρουση στο χείλος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητη μόνωτη προχοΐσκη. Επιφάνεια έδρασης κυρτή, ασταθής. Σώμα ωοειδές ασύμμετρο. Λαιμός κυλινδρικός που απολήγει σε υπερυψωμένη λοξότμητη προχοή. Κατακόρυφη ταινιωτή υπερυψωμένη

λαβή φύεται από το χαμηλότερο σημείο του χείλους και απολήγει στον ώμο του αγγείου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα της πρόχου, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 27.

29. Δίωτο πιθοειδές αγγείο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/83 (Πίν. 21, 102).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Περισυλλογή βόρεια της Τομής Α'. Στάθμη Στρώματος Γ' (23.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.15, μέγ. διάμ. σώματος 0.164, διάμ. χείλους 0.108μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 5/3–5/4) έως καστανότεφρος (2.5Y 2.5/1) με αρκετά εγκλείσματα και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν. Επιφάνεια στιλβωμένη, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από εννέα θραύσματα. Ρηγματώσεις και αποκρούσεις σε σημεία. Τμήματα του σώματος, του λαιμού και οι λαβές έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητο πιθοειδές αγγείο. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Δύο οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής, προσφύονται στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου του σώματος με μικρή κλίση προς τα άνω. Δύο μικρές μαστοειδείς αποφύσεις κοσμούν τα άκρα των λαβών, ενώ δύο μεγαλύτερες κοσμούν σε διαμετρικά αντίθετα σημεία το άνω ήμισυ του σώματος. Λαιμός χωνοειδής, στο σωζόμενο τμήμα του οποίου διατηρείται ζεύγος διαμπερών οπών για την πρόσδεση πώματος, που δεν σώθηκε. Χείλος ελαφρώς επικλινές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το αγγείο 1971/83, βλ. Hanschmann – Milojcic 1976, 118. Για τον τύπο των λαβών, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. IV: 1, V: 5, 27: 6, 43: 5 (Άργισσα).

30. Τμήμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/241 (Πίν. 19ε).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α'. Στρώμα Γ' (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.097, ύψ. 0.107, διάμ. επιφ. έδρασης 0.069, πάχ. 0.009–0.02μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 5/3–6/3) που τρέπεται σε μελανό έως μελανότεφρο (5YR 3/1) σε σημεία της εξωτερικής επιφάνειας. Περιέχει πολλά μικρά και μεγάλα εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, στο οποίο σώζονται μέρος του κάτω σώματος και το ήμισυ της, στενής και σχεδόν επίπεδης, επιφάνειας έδρασης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Τσουντας 1908, 263, εικ. 170 (Διμήνι)· Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 9: 3,5, 43: 8 (Άργισσα).

31. Θραύσμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/548.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Γ΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.08, ύψ. 0.067, πάχ. 0.007–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 5/–6/) που τρέπεται σε ανοικτό καστανό (7.5YR 6/4–7/4) προς τις επιφάνειες. Περιέχει εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, στο οποίο σώζονται μέρος του λαιμού και του έξω νεύοντος χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την κατατομή του λαιμού, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. VII: 3, 8: 15, 17: 13 (Άργισσα).

32. Τμήμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/242 (Πίν. 19β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Γ΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.075, ύψ. 0.059, πάχ. 0.009–0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 5/6–6/6) έως μελανότεφρος (5YR 4/1–5/1) με μελανότεφρο (5YR 4/1–6/1) πυρήνα. Περιέχει αρκετά μικρά και μεγάλα εγκλείσματα. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή και έντονα τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου πιθοειδούς αγγείου, στο οποίο σώζεται μέρος του άνω σώματος, που απολήγει σε βραχύ λαιμό με χείλος έξω νεύον αποστρογγυλεμένο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 37: 13 (Άργισσα).

B. ΠΟΙΚΙΛΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Λίθινα

33. Τμήμα λεπίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/657 (Πίν. 103α: 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.031, πλ. 0.016–0.018μ.

ΥΛΙΚΟ: Πυριτόλιθος καστανόφαιος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπουν τα άκρα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα επιμήκους λεπίδας, σχεδόν τριγωνικής διατομής, η οποία έχει δεχθεί δευτερογενή επεξεργασία κατά μήκος της μιας μακράς πλευράς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

34. Τμήμα λεπίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/658 (Πίν. 103α: 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.031, πλ. 0.01–0.017μ.

ΥΛΙΚΟ: Πυριτόλιθος καστανός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει το ένα άκρο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα επιμήκους λεπίδας, τριγωνικής διατομής. Στην κάτω όψη του σωζόμενου άκρου διατηρείται ο βολβός επίκρουσης (bulb).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

35. Τμήμα λεπίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/659 (Πίν. 103α: 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.025, πλ. 0.023μ.

ΥΛΙΚΟ: Πυριτόλιθος καστανός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει το ένα άκρο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα επιμήκους λεπίδας, τριγωνικής διατομής. Στην κάτω όψη του σωζόμενου άκρου διατηρείται ο βολβός επίκρουσης (bulb).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

36. Τμήμα λεπίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/660 (Πίν. 103α: 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.035, πλ. 0.009–0.014μ.

ΥΛΙΚΟ: Πυριτόλιθος φαιοπράσινος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει το ένα άκρο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα επιμήκους λεπίδας, σχεδόν τριγωνικής διατομής. Στην κάτω όψη του σωζόμενου άκρου διατηρείται ο βολβός επίκρουσης (bulb).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

37. Τμήμα λεπίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/663 (Πίν. 103α: 5).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ε΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.042, μέγ. πλ. 0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Οψιανός μελανός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει το ένα άκρο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα επιμήκους λεπίδας, τριγωνικής διατομής, η οποία έχει δεχθεί δευτερογενή επεξεργασία κατά μήκος των μακρών πλευρών. Στην κάτω όψη του σωζόμενου άκρου διατηρείται ο βολβός επίκρουσης (bulb).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

Πήλινα

38. Τμήμα σφονδυλίου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/623 (Πίν. 22α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ζ΄ (7.11.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.012, διάμ. 0.052μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/3) έως καστανότεφρος (7.5YR 4/1) με αρκετά εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζεται σχεδόν το ήμισυ.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα δισκοειδούς ελαφρώς κοιλόκυρτου σφονδυλίου, με κυλινδρικό τρήμα στον κατακόρυφο άξονα. Ακόσμητο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

39. Τμήμα σφονδυλίου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/661 (Πίν. 22β, 103β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ε΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.032, υπολ. διάμ. 0.042μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 3/1) έως ερυθρωπός (5YR 5/6) με πολλά εγκλείσματα.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζεται, σχεδόν, το ήμισυ. Στην περιφέρεια της τροπίδωσης εμφανή ίχνη φθοράς από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σφονδυλίου αμφικωνικού τύπου, με συμμετρικά τα δύο ημίτομα και καμπύλη τροπίδωση. Κυλινδρικό τρήμα στον κατακόρυφο άξονα. Ακόσμητο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο του σφονδυλίου, πρβλ. Hanschmann – Milojcic 1976, Taf. 51: 1, 25–26 (Άργισσα)· Christmann 1996, Taf. 144: 26 (Πευκάκια, φάση 6), 145: 15 (Πευκάκια, φάση 7 Ύστερη ή Μεταβατική φάση)· Αρβανίτου-Μεταλληνού 2007, 143 (Έρμονες Κέρκυρας)· Παπαδοπούλου 2010, 187, 189, 199, εικ. 1 (Αρχοντικό Γιαννιτσών).

40. Τμήμα δίσκου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/662 (Πίν. 22γ, 103γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α΄. Στρώμα Ε΄ (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Υπολ. διάμ. 0.098, πάχ. 0.009–0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανότεφρος (7.5YR 4/1–4/3) έως ερυθρωπός (2.5YR 5/8) με πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζεται, σχεδόν, το 1/4 του δίσκου.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα κυκλικού δίσκου διαμορφωμένου, σε δεύτερη χρήση, από ένα ελαφρώς καμπύλο θραύσμα χειροποίητου αγγείου. Στο κέντρο του διατηρείται μέρος διαμπερούς οπής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η χρήση των πήλινων δίσκων αυτού του τύπου είναι αβέβαιη· εικάζεται ότι σχετίζονται με υφαντουργικές δραστηριότητες (υφαντικά βάρη ή σφονδύλια)· βλ. σχετ. Τζαβέλλα-Ενjen 1984, 173–174.

ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

Α. ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

41. Πόδι κυπέλλου, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 262 (Πίν. 23α, 104α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλογή Α. Σ. Αρβανιτοπούλου, με άγνωστη την ακριβή θέση εύρεσης (πιθανότατα από τον λόφο της Ακρόπολης). Φέρει την ένδειξη «Λάρισα, Αΰγ.(ουστος) 1906».

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.085, διάμ. 0.078, υπολ. διάμ. βάσης 0.144μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός τεφρός (10YR 6/2–7/1). Επίχρισμα μελανότεφρο (2.5Y 5/1), έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Πόδι, μικρό τμήμα του πυθμένα και το ήμισυ της βάσης τροχήλατου μεγάλου κυπέλλου με χονδρά τοιχώματα. Εσωτερικά το στέλεχος του ποδιού είναι κοίλο, ενώ εξωτερικά κοσμεύεται από τρεις οριζόντιους και παράλληλους πλαστικούς δακτυλίους. Βάση κωνική πεπλατυσμένη. Επιφάνειες επιμελώς στιλβωμένες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τη σύνδεση του ευρήματος με τον Αρβανιτόπουλο, πρβλ. Maran 1992, 242. Ο τύπος του μεγάλου κυπέλλου

(goblet) ανήκει στα αντιπροσωπευτικά σχήματα της μινύειας κεραμικής των προχωρημένων φάσεων της Μέσης Εποχής του Χαλκού. Για παραδείγματα από τον ευρύτερο θεσσαλικό χώρο, βλ. Τσούντας 1908, 139, εικ. 40 (Σέσκλο)· Wace – Thompson 1912, 132, 159, figs 79k (Ερινί/Ρηνί), 103a–c, e (Ζερέλια)· Maran 1992, Taf. 70: 1, 4 (Πευκάκια, φάση 6 Πρώιμη), 143: 7 (Αϊδινιώτικη Μαγούλα), Beilage 12: 10 [τύπος 1Fla (Πευκάκια, φάση 6 Πρώιμη)]· Παπακωνσταντίνου 1997, 131, 135, εικ. 10–11 (Αχινός)· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1998, πίν. 146α, εικ. 9β (Πευκάκια)· Φρούσσου 2007, 220–223, σχ. 5–6 (Νέο Μοναστήρι)· Αδρύμη-Σισμάνη 2000, 68–69 (Διμήνι)· Αγνωσιώτης [2008], 212· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 304–305, 312, εικ. 5 (Διμήνι)· Batziou-Efstathiou 2010, 294 (Καστράκι Αλμυρού). Ανάλογα ευρήματα απουσιάζουν από το κεραμικό υλικό της Άργισσας και των θέσεων της βόρειας Θεσσαλίας, με εξαίρεση το εξεταζόμενο Κ 262, για το οποίο ο Maran διατύπωσε την άποψη ότι πιθανόν είναι επείσακτο, επισημαίνοντας, ταυτόχρονα, πως η παρουσία του στη Λάρισα –δηλωτική εμπορικών σχέσεων και επαφών– μπορεί να θεωρηθεί ως ένδειξη για τη σημασία του οικισμού, ο οποίος είχε τη δυνατότητα εισαγωγής κεραμικής καλής ποιότητας· βλ. σχετ. Maran 1992, 242, 285–286. Αναφέρεται, επίσης, η εύρεση ποδίου μινύειου (;) κυπέλλου, που κοσμούνταν από πλαστικούς δακτυλίους, κατά τη σωστική ανασκαφική έρευνα (1977) στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα [οδός Δήμητρος 25 (Ημερολόγιο Άνασκαφής, 78, σκαρίφημα)]· το εύρημα, ωστόσο, αυτό δεν έχει εντοπιστεί, έως σήμερα, στις παλαιές αποθήκες της ΕΦΑ Λάρισας.

42. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/542 (Πίν. 23β, 104γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7. Τομή Ι. Βάθ. 4.60–5.10μ. (14/17.7.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.06, ύψ. 0.043, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 5/–6/) στον πυρήνα και καστανέρυθρος (2.5YR 4/3) προς τις επιφάνειες. Περιέχει μικρά εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρυσμα μελανό (GLEY 1 3/) έως καστανομέλανο (2.5Y 3/1) εσωτερικά και εξωτερικά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου ανοικτού αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του σώματος και του έξω νεύοντος χείλους. Επιφάνειες στιλβωμένες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. ενδεικτικά Maran 1992, Taf. 113: 2 [τύπος 1FII (Πευκάκια, νεώτερο ή σύγχρονο της Μέσης φάσης 6)].

43. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/597 (Πίν. 23γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7. Τομή Ι. Βάθ. 4.60–5.10μ. (14/17.7.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.059, ύψ. 0.046, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανότεφρος (7.5YR 5/1) στον πυρήνα και ανοικτός καστανός (7.5YR 5/3–6/4) προς τις επιφάνειες. Περιέχει ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Επίχρισμα μελανό έως καστανομέλανο (πλησιάζει προς τα 7.5YR 2.5/1–3/1) ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου ανοικτού αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του σώματος και του χείλους. Στο σώμα έντονη γωνιώδης τροπιδώση. Χείλος έξω νεύον, ελαφρώς κοίλο εσωτερικά. Επιφάνειες στιλβωμένες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τη διαμόρφωση του χείλους, πρβλ. ενδεικτικά Maran 1992, Taf. 113: 3 [τύπος 1FII (Πευκάκια, νεώτερο ή σύγχρονο της Μέσης φάσης 6)].

44. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/598.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7. Τομή Ι. Βάθ. 4.60–5.10μ. (14/17.7.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.056, ύψ. 0.049, πάχ. 0.003–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 6/ έως 7.5YR 6/1) στον πυρήνα και καστανός (7.5YR 5/4) προς τις επιφάνειες. Περιέχει ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Επίχρισμα βαθύ καστανό (πλησιάζει προς το 7.5YR 4/2) αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου ανοικτού αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του σώματος και του χείλους. Στο σώμα έντονη γωνιώδης τροπιδώση. Χείλος έξω νεύον. Επιφάνειες στιλβωμένες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. ενδεικτικά Maran 1992, Taf. 113: 2 [τύπος 1FII (Πευκάκια, νεώτερο ή σύγχρονο της Μέσης φάσης 6)].

45. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/547 (Πίν. 24α, 104δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7. Τομή Ι. Βάθ. 4.60–5.10μ. (14/17.7.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.074, ύψ. 0.057, πάχ. 0.003–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 4/–5/) που τρέπεται σε καστανέρυθρο (2.5YR 4/4) προς την εσωτερική επιφάνεια. Περιέχει ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα ανοικτό τεφρό έως καστανότεφρο (5YR 4/1–5/1).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου ανοικτού αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του σώματος και του χείλους. Στο σώμα έντονη γωνιώδης τροπιδώση. Χείλος έξω νεύον. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. ενδεικτικά Maran 1992, Taf. 113: 8 [τύπος 1FII (Πευκάκια, νεώτερο ή σύγχρονο της Μέσης φάσης 6)].

46. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/599 (Πίν. 24β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7. Τομή Ι. Βάθ. 4.60–5.10μ. (14/17.7.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.086, ύψ. 0.088, πάχ. 0.004–0.014μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός τεφρός (GLEY 1 6/) στον πυρήνα και καστανός (7.5YR 4/2–5/4) προς τις επιφάνειες. Περιέχει μικρότατα εγκλείσματα. Επίχρισμα βαθύ καστανό (πλησιάζει προς τα 7.5YR 3/2–4/2) αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Μεγάλη επιφανειακή απόκρουση στο δεξιό ήμισυ της εξωτερικής επιφάνειας, στο σημείο της πρόσφυσης λαβής.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα μεγάλου τροχήλατου ανοικτού αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του σώματος και του έξω νεύοντος χείλους. Στο σώμα έντονη γωνιώδης τροπίδωση. Επιφάνειες στιλβωμένες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. ενδεικτικά Maran 1992, Taf. 90: 14 (Πευκάκια, φάση 6 Μέση), Beilage 16: 9 [τύπος 1EII (Πευκάκια, φάση 6 Μέση)].

47. Τμήμα κανθάρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/20 (Πίν. 25α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). ΒΔ Τομέας. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.80–6μ. (14.3.1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.086, ύψ. (με τη λαβή) 0.117, πλ. λαβής 0.031, πάχ. 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 5/–6/) που τρέπεται σε καστανέρυθρο (5YR 4/6) προς την εξωτερική επιφάνεια. Περιέχει ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα ανοικτό τεφρό έως καστανότεφρο (5YR 4/1–5/1).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου κανθάρου. Διατηρούνται μέρος του σώματος, σιγμοειδούς κατατομής, μέρος του έξω νεύοντος χείλους και κατακόρυφη υπερυψωμένη ταινιωτή λαβή, η οποία φύεται από το χείλος και απολήγει στον ώμο του αγγείου. Επιφάνειες επιμελώς στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Hanschmann 1981, Taf. 91: 6 (Άργισσα, οικοδομικός ορίζοντας 5)· Maran 1992, Taf. 90: 9 (Πευκάκια, φάση 6 Μέση).

48. Λαβή κανθάρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/546 (Πίν. 25β, 104β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7. Τομή Ι. Βάθ. 4.60–5.10μ. (14/17.7.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.086, ύψ. 0.076, πλ. λαβής 0.033–0.034, πάχ. 0.006–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 5/–6/) στον πυρήνα και καστανέρυθρος (2.5YR 5/3) προς τις επιφάνειες. Περιέχει ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα καστανότεφρο (5YR 4/1–4/2).

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένη από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Κατακόρυφη ταινιωτή λαβή τροχήλατου κανθάρου, η οποία σώζει μικρό μέρος του σώματος και του έξω νεύοντος χείλους του αγγείου. Στη ράχη της τρεις παράλληλες αβαθείς αυλακώσεις. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τις αυλακώσεις στη ράχη της λαβής, πρβλ. ενδεικτικά Maran 1992, Taf. 58: 8 (Πευκάκια, φάση 5).

49. Κάνθαρος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/82α (Πίν. 26α, 105α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Κιβωτιόσχημος τάφος 1 (13.10.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.06–0.07, ύψ. (με τις λαβές) 0.109, διάμ. χείλους 0.173–0.181, πλ. λαβών 0.023–0.026μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός έως καστανέρυθρος (7.5YR 6/4–7/6) με μικρότατα εγκλείσματα, μαρμαρυγία και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν. Επίχρισμα ερυθρωπό (πλησιάζει προς τα 10R 5/8–6/8), απολεπισμένο σε πολλά σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένος από τρία θραύσματα. Αποκρούσεις σε πολλά σημεία. Διάβρωση των επιφανειών. Μεγάλο τμήμα του σώματος και η μία λαβή έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητος κάνθαρος. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη, με αβαθή κυκλική κοίλανση στο κέντρο της. Σώμα ημισφαιρικό, συμπιεσμένο στον άξονα των λαβών, που απολήγει σε έξω νεύον χείλος με περιφέρεια ελλειψοειδή. Δύο λοξές υπερυψωμένες ταινιωτές λαβές φύονται από την ακμή του χείλους και απολήγουν στον ώμο του αγγείου. Επιφάνειες καλά στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος Μέσης – αρχές Ύστερης Εποχής Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο του κανθάρου και τη χρονολόγησή του, βλ. Maran 1992, 236–237, 242, Taf. 137: 7–8, Beilage 21: 12 [τύπος 1HI (Πευκάκια, φάση 7)]· πρβλ. Feuer 1983, 103 (Μπουνάρμπασι)· Αγνουσιώτης [2008], 127–128 (Τσιγγενίνα)· Αδρύμη-Σισμάνη 2010, 303–304 (Διμήνι)· Τσιούκα – Αγνουσιώτης 2012, 97 (Βουλοκαλύβα Αλμυρού).

50. Κάνθαρος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/82β (Πίν. 26β, 105β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Κιβωτιόσχημος τάφος 1 (13.10.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.055–0.063, ύψ. (με τις λαβές) 0.104–0.119, διάμ. χείλους 0.158–0.167, πλ. λαβών 0.021–0.027μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 6/4–6/6) με αρκετά εγκλείσματα. Επίχρισμα καστανέρυθρο (πλησιάζει προς τα 10R 4/8–5/6).

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Αποκρούσεις σε πολλά σημεία. Διάβρωση των επιφανειών.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητος κάνθαρος. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη, με αβαθή κυκλική κοίλανση στο κέντρο της. Σώμα χαμηλό ημισφαιρικό, συμπίεσμένο στον άξονα των λαβών, που απολήγει σε έξω νεύον χείλος με περιφέρεια ελλειψοειδή. Δύο λοξές υπερυψωμένες ταινιωτές λαβές φύονται από την ακμή του χείλους και απολήγουν στον ώμο του αγγείου. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος Μέσης – αρχές Ύστερης Εποχής Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο του κανθάρου και τη χρονολόγησή του, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 49· πρβλ. Feuer 1983, 103, fig. 31 (Μπουνάρμπασι)· Maran 1992, 242, Taf. XVII: 2, 124: 7 (Πευκάκια, νεώτερο ή σύγχρονο της φάσης 7), 145: 12 (Μπουνάρμπασι). Ο κάνθαρος 1971/82β παρουσιάζει ομοιότητα με τον (αδημοσίευτο) κάνθαρο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/50 από το Γεντίκι [Στρατόπεδο Διοίκησης Αγωγού Καυσίμων (ΔΑΚ)].

51. Τμήμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/541 (Πίν. 27α, 106α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7. Τομή Ι. Βάθ. 4.60–5.10μ. (14/17.7.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.16, ύψ. 0.058, πάχ. 0.005–0.013μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανότεφρος (7.5YR 7/2) που τρέπεται σε ανοικτό καστανό (7.5YR 7/3–7/6) προς τις επιφάνειες. Περιέχει πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου κλειστού αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του ώμου και του λαιμού. Στη βάση του λαιμού σειρά μικρών ελλειψοειδών βαθύνσεων. Στα δεξιά διατηρείται μικρή κερατοειδής απόφυση και στο μέσον η γένεση δεύτερης. Η εσωτερική επιφάνεια λειασμένη· η εξωτερική στιλβωμένη, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το πιθανό σχήμα, σε συνδυασμό με τον διάκοσμο, πρβλ. Maran 1992, Taf. XIX: 2, 109: 8, Beilage 20: 1 [τύπος 6BI (Πευκάκια, φάση 6 Ύστερη)]. Για τον εμπέστο διάκοσμο, πρβλ. Maran 1992, Taf. 56: 15 (Πευκάκια, φάση 5), 75: 5, 76: 9 (Πευκάκια, φάση 6 Πρώμη), 93:13 (Πευκάκια, φάση 6 Μέση).

52. Τμήμα πιθοειδούς αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/544 (Πίν. 27β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7. Τομή Ι. Βάθ. 4.60–5.10μ. (14/17.7.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.164, ύψ. 0.162, πάχ. 0.011–0.018μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός μελανότεφρος (GLEY 1 3/) που τρέπεται σε καστανέρυθρο (5YR 5/3–5/4) σε σημεία της εξωτερικής επιφάνειας. Περιέχει πολλά μικρά και μεγάλα εγκλείσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα από το άνω μέρος του σώματος χειροποίητου ευρύστομου πιθοειδούς αγγείου, το οποίο σώζει μέρος του έξω νεύοντος χείλους· κάτω από το τελευταίο μεγάλη κερατοειδής απόφυση με κλίση προς τα άνω. Η εσωτερική επιφάνεια λειασμένη· η εξωτερική στιλβωμένη, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. ενδεικτικά Τσούντας 1908, 268, εικ. 181 (Μαρμαρίανη)· Θεοχάρη 1962, 37, εικ. 1 (Χασάμπαλη)· Hanschmann 1981, Taf. 55: 4 (Άργισσα, οικοδομικός ορίζοντας 4), 82: 1 (Άργισσα, οικοδομικός ορίζοντας 5), 101: 3 (Άργισσα, οικοδομικός ορίζοντας 6)· Maran 1992, Taf. 45: 11 (Πευκάκια, φάση 4), 64: 2 (Πευκάκια, φάση 6 Πρώιμη), Beilage 11: 9 [τύπος 4A (Πευκάκια, φάση 5)].

53. Λαιμός γραπτής αμαυρόχρωμης πρόχου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/539 (Πίν. 28, 106β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΗΘ. Βάθ. 1.50–2μ. (16.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Σωζ. ύψ. 0.125, μέγ. διάμ. χείλους 0.105, πλ. λαβής 0.035, πάχ. 0.007–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 5/6 έως 5YR 5/6) με εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό, έντονα απολεπισμένο και σχεδόν εξίτηλο σε αρκετά σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένος από δέκα θραύσματα. Αποκρούσεις στην ακμή του χείλους.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Λαιμός, μικρό μέρος του σώματος και η γένεση κατακόρυφης λαβής χειροποίητης πρόχου με λοξότμητη προχοή. Τα τοιχώματα συγκλίνουν προς το στόμιο και απολήγουν σε ελαφρώς έξω νεύον χείλος με περιφέρεια ελλειψοειδή. Λαβή επιπεδόκυρτης διατομής. Η εξωτερική επιφάνεια του λαιμού φέρει γραπτό γραμμικό διάκοσμο από δέσμες οριζόντιων, κάθετων και λοξών ταινιών. Στη βάση του λαιμού και κάτω από την υπερυψωμένη προχοή διακρίνονται δύο ταινίες με διαγράμμιση, οι οποίες τέμνονται χιαστί. Πλατιά ταινία περιγράφει εσωτερικά τη ζώνη του χείλους. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο της πρόχου στην αμαυρόχρωμη κεραμική της Μέσης Εποχής του Χαλκού, βλ. Buck 1964, 247, 287, pl. 40: B13. Για τη σύνθεση του γραμμικού διακόσμου, πρβλ. Wolters 1889, 266, Taf. XI: 8–8a [Πευκάκια (;)]· Goldman 1931, 158, pl. XI: 4 (Εύτρησις)· Βερδελής 1952, 174–176, 183, εικ. 12α, 13, 21Α (Πτελεός)· Βερδελής 1958β, 69, πίν. 14: 4 (Αϊδινιώτικη Μαγούλα)· Maran 1992, Taf. XX:

1, 50: 9, Beilage 12: 4 [τύπος 5B (Πευκάκια, φάση 5)]· Dakoronia 2010, 575–576, figs 1–2 (Περιβόλι Φθιώτιδας). Για το θέμα των διαγραμμισμένων ταινιών που τέμνονται χιαστί, βλ. Buck 1964, 257, pl. 42: 31 (παραλλαγή)· πρβλ. Maran 1992, Taf. 43: 14, 16 (Πευκάκια, φάση 4), 50: 9, 63: 6 (Πευκάκια, φάση 5), 92: 7 (Πευκάκια, φάση 6 Μέση), 109: 7 (Πευκάκια, φάση 6 Ύστερη)· Dakoronia 2010, 575–576, figs 1–2 (Περιβόλι Φθιώτιδας).

B. ΠΟΙΚΙΛΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Λίθινα

54. Λεπίδα δρεπανιού, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/144 (Πίν. 107α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Χωρίς ενδείξεις (1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.052, πλ. 0.036, πάχ. 0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πυριτόλιθος καστανέρυθρος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη. Συγκολλημένη από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ορθογώνια λεπίδα δρεπανιού, σχεδόν ρομβοειδούς διατομής, η οποία έχει δεχθεί δευτερογενή πλευρική επεξεργασία και στις δύο όψεις. Οδοντωτές ακμές κατά μήκος της μιας μακράς πλευράς, στην οποία διακρίνονται ίχνη λείανσης (στίλβη) από τη χρήση.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος Πρώιμης – Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ως προς τον τύπο, η λεπίδα 1979/144 μπορεί να συγκριθεί με αυτές από τα Πευκάκια, που χρονολογούνται στο τέλος της Πρώιμης, και κυρίως, στη Μέση Εποχή του Χαλκού, της οποίας θεωρούνται τυπικές· βλ. Maran 1992, Taf. 162: 7–8 (Μεταβατική φάση), 163: 5 (φάση 3), 164: 1 (φάση 4), 5 (φάση 6), 165: 1–2 (φάση 6 Μέση), 4 (φάση 6 Ύστερη), 168: 3–4 (φάση 6)· Christmann 1996, Taf. 160: 12 (φάση 6)· πρβλ. Τσούντας 1908, 327, πίν. 42: 26 (Μαρμαρίανη)· Wace – Thompson 1912, 191, fig. 139: c–e, g–h, j (Λιανοκλάδι)· Goldman 1931, 208, fig. 280: 7–8 (Εύτρησις)· Krapf 2012, 686, εικ.10: 10 (Ερέτρια).

55. Λεπίδα δρεπανιού, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/126 (Πίν. 107β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΕΖ. Βάθ. 3.5μ. (10.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.061, πλ. 0.019–0.023, πάχ. 0.003–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πυριτόλιθος καστανέρυθρος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μεγάλη ορθογώνια λεπίδα δρεπανιού, ελλειψοειδούς διατομής, η οποία έχει δεχθεί δευτερογενή πλευρική επεξεργασία και στις δύο όψεις. Μικρές οδοντώσεις στη μια μακρά πλευρά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος Πρώιμης – Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο της λεπίδας, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **54**.

56. Λεπίδα δρεπανιού, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/254 (Πίν. 107γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα Β' αρχαίου θεάτρου. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Αυτονόμου Οικοδομικού Οργανισμού Αξιωματικών (ΑΟΟΑ). Οδός Ταγμ. Ι. Βελησσαρίου 64–66. Χώρος 2. Βάθ. 2μ. (13.6.1986).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.029, πλ. 0.024, μέγ. πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πυριτόλιθος καστανός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τραπεζιόσχημη λεπίδα δρεπανιού, η οποία έχει δεχθεί δευτερογενή πλευρική επεξεργασία και στις δύο όψεις. Στη μια πλευρά διακρίνονται έντονα ίχνη λείανσης (στίλβη) από τη χρήση.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος Πρώιμης – Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο της λεπίδας, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **54**.

57. Διάτρητος πέλεκυς, ΛΙΜΛ Συλλογή Γ. και Λ. Γουργιώτη αρ. Ευρ. 26 (Πίν. 108β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τυχαίο εύρημα κατά τη διάρκεια δημοτικών έργων στην οδό Κ. Κούμα (στο ύψος της οικοδομής αρ. 23).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.117, πλ. 0.07, πάχ. 0.044–0.045, διάμ. τρήματος 0.019–0.023μ.

ΥΛΙΚΟ: Γάββρος μελανός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Η ακμή της κόψης παρουσιάζει έντονη φθορά και άμβλυνση από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Διάτρητος πέλεκυς, ορθογωνικής διατομής, με στρογγυλεμένες ακμές και πτέρνα. Δύο πλευρές κυρτές συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε καμπυλόγραμμη κόψη· οι άλλες δύο επίπεδες. Η επιφάνεια του κυλινδρικού τμήματος στείλωσης λεία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Οι διάτρητοι λίθινοι πελέκεις αυτού του τύπου χρονολογούνται, οι περισσότεροι, στη Μέση Εποχή του Χαλκού, οπότε γενικεύεται στον ελλαδικό χώρο η τεχνική της διάτρησης με τη χρήση σωληνοειδούς τρυπανιού· βλ. Τσουντας 1908, 319–322· Wace – Thompson 1912, 23 (τύπος E), 24· Caskey 1986, 18· Stocker 2003, 352, 353, 355 (S11), figs 11–12· Treuil et al. 2008, 206. Για έναν διάτρητο πέλεκυ, ο οποίος συνόδευε ταφή της Μέσης Εποχής του Χαλκού, βλ. Wace – Thompson 1912, 161, 164, figs 108b, 111: f (Ζερέλια, τάφος F). Για άλλα παραδείγματα από τον θεσσαλικό χώρο, βλ. Τσουντας 1908, 319–322, 324, εικ. 244–245 (Μαρμάριανη), 251 (Φθιώτιδες Θήβες), πίν. 41: 2, 7, 9, 10 (;) (Σέσκλο), 11· Wace – Thompson 1912, 121 (Τσαγγλί), 134 [fig. 79: e (Ερινί/Ρηνί)], 146 (Τζάνη Μαγούλα), 164 [fig. 111: e–f, h (Ζερέλια)]· Hanschmann 1981, Taf. 120: 11, 22 (Άργισσα, οικοδομικοί ορίζοντες 2, 3 αντίστοιχα), 125: 15 (Άργισσα, οικοδομικός ορίζοντας 7)· Maran 1992, Taf. 161: 4 (Πευκάκια, σύγχρονο της φάσης 3), 166: 13, 15, 168: 1–2.

58. Τμήμα διάτρητου πέλεκυ, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2010/70 (Πίν. 108α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη συμβολή των οδών Κύπρου – Απόλλωνος. Περισυλλογή (1996;).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.059, πλ. 0.043, πάχ. 0.047–0.05, διάμ. τμήματος 0.018μ.

ΥΛΙΚΟ: Γάββρος πρασινωπός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ίχνη σφυροκόπησης στις επίπεδες πλευρές. Η ακμή της κόψης παρουσιάζει έντονη φθορά και άμβλυνση από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Εμπρόσθιο τμήμα διάτρητου πέλεκυ, ορθογωνικής διατομής, στο οποίο διατηρείται μέρος του τμήματος στείλωσης. Δύο πλευρές κυρτές συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε έντονα καμπυλόγραμμη

κόψη· οι άλλες δύο επίπεδες. Στην επιφάνεια του κυλινδρικού τμήματος στείλωσης διατηρούνται πολλές λεπτές και πυκνές οριζόντιες αυλακώσεις –ίχνη της περιστροφικής κίνησης του τρυπανιού, που χρησιμοποιήθηκε για τη διάτρηση· οι διάμετροι των αυλακώσεων παρουσιάζουν ελαφρές διαφορές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τους διάτρητους λίθινους πελέκεις, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **57**.

59. Τμήμα διάτρητου πέλεκου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 932.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης της πλατείας Α. Λαμπρούλη (Φρουρίου). Τομή Ζ' (ΝΑ πλευρά της πλατείας). Κτήριο 2 (20.7.2001).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.081, πλ. 0.044, πάχ. 0.043μ.

ΥΛΙΚΟ: Γάββρος μελανοπράσινος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ίχνη σφυροκόπησης στις επίπεδες πλευρές. Η ακμή της κόψης παρουσιάζει έντονη φθορά και άμβλυνση από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Εμπρόσθιο τμήμα διάτρητου πέλεκου, ορθογωνικής διατομής, στο οποίο διατηρείται μέρος του κυλινδρικού τμήματος στείλωσης. Δύο πλευρές κυρτές συγκλίνουν, συμμετρικά, καταλήγοντας σε έντονα καμπυλόγραμμη κόψη· οι άλλες δύο επίπεδες. Στην επιφάνεια του κυλινδρικού τμήματος στείλωσης διακρίνονται ελάχιστες λεπτές και πυκνές οριζόντιες αυλακώσεις –ίχνη της περιστροφικής κίνησης του τρυπανιού, που χρησιμοποιήθηκε για τη διάτρηση.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Μέση Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τους διάτρητους λίθινους πελέκεις, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **57**.

Μετάλλινο

60. Δακτύλιος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/82γ.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Περισυλλέχθηκε κατά τον καθαρισμό του κιβωτιόσχημου τάφου 1 (13.10.1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Διάμ. 0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Ελαφρώς συμπιεσμένος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δακτύλιος από σύρμα σε μορφή κρίκου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Με βάση τα συνευρήματα (κάνθαροι αρ. **49–50**), μπορεί να χρονολογηθεί στο τέλος της Μέσης – αρχές της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ο δακτύλιος 1971/82γ δεν έχει εντοπιστεί, έως σήμερα, στις παλαιές αποθήκες της ΕΦΑ Λάρισας. Η εδώ παρουσίαση βασίζεται στις πληροφορίες και σε ένα σκαρίφημά του, που περιέχονται στο *Βιβλίο Εισαγωγής* της πρώην ΙΕ΄ ΕΠΚΑ. Για παρόμοιους δακτυλίους από ταφικό σύνολο της περιόδου, βλ. Maran 1992, 38, Taf. 123: 10–11 [Πευκάκια, τάφος 374 (νεώτερος ή σύγχρονος της φάσης 7)].

ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

Α. ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

Γραπτή κεραμική

61. Πιθαμφορίσκος, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.001 (Πίν. 29, 109α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τάφος στην περιοχή του Κυλινδρόμυλου αδελφών Φ. και Μ. Παπ(π)ά (οδός Χ. Γεωργιάδου 53), κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού. Τυχαίο εύρημα (1964).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.185–0.19, μέγ. διάμ. σώματος 0.204, διάμ. επιφ. έδρασης 0.086, διάμ. χείλους 0.119μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (7.5YR 7/6) με πολλά μικρά και μεγάλα εγκλείσματα. Επίχρισμα σχεδόν ομοιόχρωμο. Γάνωμα ερυθρωπό έως βαθύ καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε πολλά σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιος. Τμήμα του λαιμού έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί. Εκτεταμένες απολεπίσεις και διάβρωση της επιφάνειας στο κάτω ήμισυ του σώματος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Πιθαμφορίσκος FS 28. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Στον ώμο τρεις οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής. Λαιμός βραχύς και ευρύς. Χείλος οριζόντιο αποστρογγυλεμένο. Ολόκληρη η εξωτερική επιφάνεια κοσμεύεται από «καλαμοειδή» FM 16, τα οποία εκφύονται από πλατιά ζώνη στο κατώτερο μέρος του σώματος και εναλλάσσονται με διπλά φυλλόσχημα στελέχη, σε πυκνή διάταξη. Τη βάση του λαιμού περιβάλλει σειρά μεγάλων ασύμμετρων κουκκίδων FM 41: 7. Γάνωμα καλύπτει τη ράχη και τις προσφύσεις των λαβών, τον λαιμό και το χείλος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον πιθαμφορίσκο K 3423.001.001, βλ. Mountjoy 1999, 827, fig. 330: 7. Για τον διάκοσμο από «καλαμοειδή» και φυλλόσχημα στελέχη, ο οποίος επιχωριάζει στην ανατολική Θεσσαλία, πρβλ. Hunter [1953], pls 12, 22: A 209· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], πίν. 139α, εικ. 17γ (Κάστρο/Παλιά Βόλου)· Mountjoy 1999, 824, figs 328f–g, 333: 34 (Γεντίκι), 350: 5 (Στάφυλος Σκοπέλου). Για ένα ανάλογο παράδειγμα από την Κύπρο, βλ. Buchholz – Karageorghis 1971, Nr. 1618 (Μαρώνη Λάρνακας).

62. Αλάβαστρο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/567 (Πίν. 30, 109β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [μέσον της νότιας στενής πλευράς (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.115–0.123, εξωτ. διάμ. χείλους 0.099, εσωτ. διάμ. χείλους 0.069, διάμ. επιφ. έδρασης 0.056–0.058, μέγ. διάμ. σώματος 0.16, πλ. λαβών 0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (5YR 6/4–6/6) με αρκετά εγκλείσματα. Επίχρυσμα κιτρινωπό (2.5Y 8/4). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιο (λείπει μόνον μικρό μέρος του λαιμού). Έντονες απολεπίσεις στο χείλος, στη μια πλευρά του σώματος, στη ράχη των λαβών και στην επιφάνεια έδρασης.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τρίωτο αλάβαστρο FS 83. Επιφάνεια έδρασης ελαφρώς κυρτή. Σώμα αμφικωνικό. Λαβές οριζόντιες, ελλειψοειδούς διατομής. Λαι-

μός βραχύς χωνοειδής. Χείλος έξω νεύον ελαφρώς επικλινές. Στο άνω ήμισυ του σώματος και στη ζώνη μεταξύ των λαβών σχηματισμένοι κρίνοι με τριπλά καμπύλα στελέχη FM 9: 14, τα οποία εκφύονται από τις προσφύσεις των λαβών. Στη βάση του λαιμού σειρά ασύμμετρων κουκκίδων FM 41: 7. Στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου του σώματος πλατιά οριζόντια ταινία, η οποία κάτω από τις λαβές διαμορφώνεται ως βραχώδες κόσμημα FM 32, με οξυκόρυφη απόληξη. Ακολουθεί δεύτερη, όμοια, οριζόντια ταινία, ενώ μία άλλη τονίζει την ακμή στη μετάβαση από το σώμα προς την επιφάνεια έδρασης. Γάνωμα καλύπτει τη ράχη και τις προσφύσεις των λαβών, την εσωτερική και την εξωτερική επιφάνεια του λαιμού και το χείλος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1988, πίν. 2: 3 (Βάρκιζα)· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], εικ. 15α [Κάστρο/Παλιά Βόλου (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 332: 13)]. Για τον τύπο του κρίνου, πρβλ. Θεοχάρης 1964, 262, πίν. 304ε [Μπουνάρμπασι (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 332: 14)]· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], πίν. 162α, εικ. 16γ [Πευκάκια (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 333: 25)]. Για τις κουκκίδες στη βάση του λαιμού, πρβλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], πίν. 162α (Πευκάκια), 164α (Πευκάκια), εικ. 11γ, 16γ (πρβλ. Mountjoy 1999, figs 331: 8, 333: 25). Το οξυκόρυφο βραχώδες κόσμημα αποτελεί θεσσαλική παραλλαγή, η οποία απαντά κατά την Υστεροελλαδική IIB φάση· για το θέμα, πρβλ. Θεοχάρης 1964, 262, πίν. 304ε [Μπουνάρμπασι (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 332: 14)]· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1998, πίν. 162α, εικ. 16γ [Πευκάκια (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 333: 25)]· Mountjoy 1999, 824, fig. 328d· Φρούσου 2007, 246–247, σημ. 48.

63. Αλάβαστρο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/571 (Πίν. 31α, 110α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [ΒΑ γωνία (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.069, εξωτ. διάμ. χείλους 0.069, εσωτ. διάμ. χείλους 0.044, μέγ. διάμ. σώματος 0.115, πλ. λαβών 0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (5YR 7/6) με εγκλείσματα. Επίχρισμα καστανοκίτρινο (10YR 8/3–8/4). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο ελαφρώς στιλπνό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Συγκολλημένο από αρκετά θραύσματα. Απολεπίσεις σε αρκετά σημεία, και κυρίως, στο χείλος και στην εσωτερική επιφάνεια του λαιμού. Μικρά τμήματα του σώματος έχουν συμπληρωθεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τρίωτο αρτόσχημο αλάβαστρο FS 83. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Λαβές οριζόντιες, ημικυκλικής διατομής. Λαιμός βραχύς με χείλος έξω νεύον οριζόντιο. Στο άνω ήμισυ του σώματος και στη ζώνη μεταξύ των λαβών βραχώδες κόσμημα FM 32. Διπλές καμπύλες γραμμές, αντιθετικά τοποθετημένες, εκατέρωθεν των λαβών. Στο κάτω ήμισυ του σώματος και στην περιφέρεια της επιφάνειας έδρασης δύο ακανόνιστοι ομόκεντροι κύκλοι· στον εσωτερικό εγγράφεται τροχόσχημο κόσμημα FM 68, το οποίο αποδίδεται αμελώς. Γάνωμα καλύπτει τη ράχη και τις προσφύσεις των λαβών, τον λαιμό και το χείλος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο στον εσωτερικό κύκλο, πρβλ. ενδεικτικά Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], πίν. 163β, εικ. 16β [Πευκάκια (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 333: 27)]· Mountjoy 1999, fig. 332: 16.

64. Θραύσμα αλαβάστρου (;), ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/408 (Πίν. 31β, 110β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κατά τις εργασίες επέκτασης της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς. Περισυλλογή (7.8.1990).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.051, πλ. 0.04, υπολ. διάμ. 0.078, πάχ. 0.003–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/3) με ελάχιστα εγκλείσματα και μικρή ποσότητα μαρμαρυγία. Επίχρισμα κιτρινωπό (2.5Y 8/4). Γάνωμα καστανέρυθρο αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από την επίπεδη επιφάνεια έδρασης κυλινδρικού αλαβάστρου FS 94 (;). Το κέντρο της κοσμεύεται από μικρό κύκλο, ενώ την περιφέρειά της περιγράφει ομάδα τεσσάρων ομόκεντρων κύκλων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Υστεροελλαδική IIIA2 φάση.

65. Προχοΐσκη, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.002 (Πίν. 32α, 111α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τάφος στην περιοχή του Κυλινδρόμυλου αδελφών Φ. και Μ. Παπ(π)ά (οδός Χ. Γεωργιάδου 53), κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού. Τυχαίο εύρημα (1964).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.076, διάμ. χείλους 0.054, μέγ. διάμ. σώματος 0.095μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 6/6–7/6) με εγκλείσματα. Επίχρυσμα ανοικτό καστανό (10YR 8/3–8/4). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη. Μικρές αποκρούσεις στο χείλος. Απολεπίσεις σε σημεία του χείλους και της επιφάνειας έδρασης.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μόνωτη προχοΐσκη FS 87. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη, ασταθής. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός βραχύς με χείλος έξω νεύον ελαφρώς επικλινές. Το άνω μέρος του σώματος κοσμεύεται από δύο φύλλα κισσού FM 12: c προς τα δεξιά, τα οποία φέρουν τριπλούς κυματιστούς μίσχους· στο πεδίο κάτω από τους μίσχους φυλλόσχημο στέλεχος. Σε δύο σημεία στη βάση του λαιμού συνεχή κρεμάμενα ημικύκλια («κροσσοπετάλια») FM 42: 2. Στο κάτω μέρος του σώματος δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες, αμελώς αποδοσμένες. Ακανόνιστος κύκλος περιγράφει την περιφέρεια της επιφάνειας έδρασης. Γάνωμα καλύπτει το χείλος και την εξωτερική επιφάνεια του λαιμού. Στη ράχη της λαβής τρεις πλατιές οριζόντιες πινελιές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB φάση.

66. Προχοΐσκη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/187 (Πίν. 32β, 111β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.054, διάμ. χείλους 0.041, μέγ. διάμ. σώματος 0.069, πλ. λαβής 0.014μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 7/4) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα ανοικτό καστανό (10YR 8/3–8/4). Γάνωμα καστανέρυθρο ελαφρώς σιλπινό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μόνωτη προχοΐσκη FS 87. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό ασύμμετρο, ελαφρώς πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός χωνοειδής με χείλος έξω νεύον. Το άνω μέρος του σώματος

κοσμείται από δύο φύλλα κισσού FM 12: c προς τα δεξιά, τα οποία φέρουν διπλούς κυματιστούς μίσχους. Ο μίσχος του δεξιού φύλλου απολήγει σε σπείρα με ολόβαφο πυρήνα. Σε δύο σημεία στη βάση του λαιμού συνεχή κρεμάμενα ακανόνιστα ημικύκλια («κροσσοπετάλια») FM 42: 2. Στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου του σώματος δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες, αμελώς αποδοσμένες. Ακανόνιστος κύκλος περιβάλλει την επιφάνεια έδρασης. Γάνωμα καλύπτει το χείλος, τον λαιμό και τη ράχη της λαβής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για μία προχοΐσκη με, παρόμοιο, διάκοσμο, βλ. Hankey – Tufnell 1973, fig. 4, pl. 36 (Faiyum). Για το διακοσμητικό θέμα, πρβλ. Mountjoy 1999, figs 288: 5 (Δελφοί), 333: 33· Camp 2003, fig. 22 (Αθήνα).

67. Προχοΐσκη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/568 (Πίν. 33α, 112α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.063, διάμ. χείλους 0.052, μέγ. διάμ. σώματος 0.091, πλ. λαβής 0.013μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 7/4) με αρκετά εγκλείσματα. Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη. Έντονες και εκτεταμένες απολεπίσεις, αποκρούσεις και διάβρωση της επιφάνειας σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μόνωτη προχοΐσκη FS 87. Επιφάνεια έδρασης ελαφρώς κυρτή. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός βραχύς με χείλος έξω νεύον οριζόντιο. Στο άνω μέρος του σώματος διακοσμητική ζώνη με τρεις «ρακέτες» FM 63 προς τα δεξιά, οι οποίες φέρουν πλατύ περίγραμμα, δικτυωτό πλέγμα στο εσωτερικό και ελικοειδή απόφυση στο άνω μέρος. Το κάτω μέρος του σώματος του αγγείου και την περιφέρεια της επιφάνειας έδρασης κοσμούν τρεις ακανόνιστοι ομόκεντροι κύκλοι. Γάνωμα καλύπτει το χείλος και την εξωτερική επιφάνεια του λαιμού. Στη ράχη της λαβής δύο ελαφρώς λοξές πινελιές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το διακοσμητικό θέμα της λεγομένης «ρακέτας», βλ. Κορρές 1980, 595 κ.εξ.: Δημακοπούλου 1988, 144, αρ. 93 (Άγιος Ηλίας Μεσολογγίου): πρβλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], πίν. 198β, εικ. 28α [Νέα Ιωνία (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 332: 24)]. Η ιδιόρρυθμη ελικοειδής απόφυση στο άνω μέρος των «ρακετών» φαίνεται ότι αποτελεί τοπική παραλλαγή του θέματος.

68. Προχοΐσκη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/569 (Πίν. 33β, 112β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [μέσον της ανατολικής μακράς πλευράς (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.068, διάμ. χείλους 0.051, μέγ. διάμ. σώματος 0.094, πλ. λαβής 0.014μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/8) με αρκετά εγκλείσματα. Επίχρισμα σχεδόν ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανέρυθρο αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη. Έντονες απολεπίσεις και αποκρούσεις σε αρκετά σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μόνωτη προχοΐσκη FS 87. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός βραχύς με χείλος έξω νεύον ελαφρώς επικλινές. Στο άνω μέρος του σώματος δύο αντωπές «ρακέτες» FM 63 με πλατύ περίγραμμα, των οποίων το εσωτερικό κοσμεύεται από «τρίγλυφα» και «μετόπες» FM 43: οι τελευταίες φέρουν από μία κάθετη τεθλασμένη γραμμή. Στο άνω μέρος της δεξιάς «ρακέτας» ελικοειδής απόφυση. Σε δύο σημεία στη βάση του λαιμού συνεχή κρεμάμενα ακανόνιστα ημικύκλια («κροσσοπετάλια») FM 42: 2. Το κάτω μέρος του σώματος του αγγείου και την περιφέρεια της επιφάνειας έδρασης κοσμούν τρεις ακανόνιστοι ομόκεντροι κύκλοι. Γάνωμα καλύπτει το χείλος, την εσωτερική και την εξωτερική επιφάνεια του λαιμού. Στη ράχη της λαβής τρεις ελαφρώς λοξές πινελιές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το κόσμημα της λεγομένης «ρακέτας» και την ελικοειδή απόφυση στο άνω μέρος της, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **67**. Ο διάκοσμος των «μετοπών» από κάθετες τεθλασμένες γραμμές φαίνεται ότι αποτελεί τοπική παραλλαγή του θέματος.

69. Προχοΐσκη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/570 (Πίν. 34α, 113α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [ΝΔ γωνία (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.074, διάμ. χείλους 0.049, μέγ. διάμ. σώματος 0.084, πλ. λαβής 0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 6/6) με αρκετά εγκλείσματα. Επίχρισμα κιτρινωπό (2.5Y 8/3). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιη (λείπει μόνον μικρό μέρος του λαιμού). Έντονες απολεπίσεις και αποκρούσεις σε αρκετά σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μόνωτη προχοΐσκη FS 87. Επιφάνεια έδρασης κυρτή, ασταθής. Σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός χωνοειδής με χείλος έξω νεύον ελαφρώς επικλινές. Στο άνω μέρος του σώματος δύο σχηματοποιημένοι κρίνοι με τριπλά καμπύλα στελέχη FM 9: 14. Σε δύο σημεία στη βάση του λαιμού συνεχή κρεμάμενα ακανόνιστα ημικύκλια («κροσσοπετάλια») FM 42: 2. Το κάτω μέρος του σώματος του αγγείου και την επιφάνεια έδρασης κοσμούν τρεις ακανόνιστοι ομόκεντροι κύκλοι. Γάνωμα καλύπτει το χείλος, την εσωτερική και την εξωτερική επιφάνεια του λαιμού και τη ράχη της λαβής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο του κρίνου, πρβλ. Θεοχάρης 1964, 262, πίν. 304ε [Μπουνάρμπασι (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 332: 14)]· Αδρύμη-Σισμάνη 1994, εικ. 9 κάτω αριστερά (Διμήνι)· Αδρύμη-Σισμάνη 1999, 138, 139 (αρ. 1), εικ. 18–19 (Διμήνι).

70. Προχοΐσκη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/572 (Πίν. 34β, 113β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [μέσον της νότιας στενής πλευράς (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.071, διάμ. χείλους 0.048, μέγ. διάμ. σώματος 0.085, πλ. λαβής 0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 6/4–6/6) με αρκετά εγκλείσματα. Επίχρισμα κιτρινωπό (2.5Y 8/3). Γάνωμα βαθύ καστανό αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη. Απολεπίσεις σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μόνωτη προχοϊσκη FS 87. Επιφάνεια έδρασης κυρτή, α-σταθής. Σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Χείλος έξω νεύον ελαφρώς επικλινές. Στο άνω μέρος του σώματος διακοσμητική ζώνη με δύο «ρακέτες» FM 63 προς τα δεξιά, με πλατύ περίγραμμα και δικτυωτό εσωτερικό. Σε ένα σημείο στη βάση του λαιμού συνεχής κρεμάμενα ακανόνιστα ημικύκλια («κροσσοπετάλια») FM 42: 2. Στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου του σώματος πλατιά οριζόντια ταινία, η οποία μεταξύ των «ρακετών» καμπυλώνεται και αποδίδεται ως βραχώςδες κόσμημα FM 32. Ακανόνιστος κύκλος περιβάλλει την επιφάνεια έδρασης. Γάνωμα καλύπτει το χείλος, την εσωτερική και την εξωτερική επιφάνεια του λαιμού. Στη ράχη της λαβής δύο πλατιές πινελιές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB – IIIA1 περίοδος.

71. Τμήμα ληκύθου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/15 (Πίν. 35α, 114α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). ΒΔ Τομέας. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.66–5.80μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.05, υπολ. διάμ. χείλους 0.07, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (5YR 7/3–7/4). Επίχρυσμα ανοικτό καστανό (10YR 8/2–8/4). Γάνωμα ερυθρωπό ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χωνοειδούς λαιμού ληκύθου FS 123, το οποίο σώζει τη γένεση της κατακόρυφης λαβής και μέρος του έξω νεύοντος επικλινούς χείλους. Διάκοσμος ταινιωτός. Στη γένεση της λαβής μια πινελιά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Υστεροελλαδική IIIΓ Μέση φάση.

72. Τμήμα κυπέλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/565 (Πίν. 35β, 114β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΗΘ. Τοίχος χψ. Βάθ. 0.70–1μ. (19.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.048, ύψ. 0.06, πάχ. 0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (πλησιάζει προς τα 2.5Y 7/4–8/4). Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα κυπέλλου του τύπου του Βαφειού FS 224, το οποίο σώζει μέρος από το άνω σώμα και το έξω νεύον χείλος· το τελευταίο κοσμεύεται εξωτερικά από πλατιά οριζόντια ταινία. Ακολουθεί διακοσμητική ζώνη με σχηματοποιημένη φυλλόσχημη ταινία FM 64: 5, την οποία συνθέτουν δύο σειρές μεγάλων πεταλόσχημων κουκκίδων εκατέρωθεν τριών οριζόντιων γραμμών. Εσωτερικά τη ζώνη του χείλους κοσμεύει πλατιά οριζόντια ταινία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIB φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το κύπελλο του λεγομένου τύπου του Βαφειού αποτελεί αντιπροσωπευτικό σχήμα της πρώιμης Μυκηναϊκής περιόδου, το οποίο απηχεί μεταλλικά πρότυπα. Η οριζόντια φυλλόσχημη ταινία είναι τυπικό κόσμημα του σχήματος· βλ. Blegen 1921, 46–48, fig. 62, pl. IV: 3 (Κοράκου)· Μυλωνάς 1972–1973, 289· Mountjoy 1986, 15 (τύπος III), fig. 50: 7. Ο τύπος του αγγείου είναι σπάνιος στον Θεσσαλικό χώρο, από τον οποίον μας είναι, γνωστά, ελάχιστα παραδείγματα· βλ. σχετ. Hunter [1953], pls 12, 22: A 199 (Ζερέλια)· Θεοχάρης 1959, εικ. 26: 1 (Πύρρασος)· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], πίν. 132α–β (Κάστρο/Παλιά Βόλου), 185β, 196β (Νέα Ιωνία), εικ. 21ε–στ (πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 334: 39)· Φρούσου 2007, 245–246, σχ. 24α (Νέο Μοναστήρι). Με βάση τα χαρακτηριστικά του πηλού, φαίνεται πιθανό ότι το κύπελλο M 2009/565 αποτελεί επείσακτο προϊόν στην περιοχή της Λάρισας.

73. Τμήμα κυπέλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/29 (Πίν. 35γ, 114γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). ΒΔ Τομέας. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.80–6μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.035, ύψ. 0.051, πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός καστανός έως καστανόφαιος (10YR 6/2–7/3) με μαρμαρυγία. Γάνωμα καστανό αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία, και ιδιαίτερα, στο χείλος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα κυπέλλου FS 225, στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος και του έξω νεύοντος αποστρογγυλεμένου χείλους. Στην εσωτερική επιφάνεια πλατιά οριζόντια ταινία κοσμεύει τη ζώνη του χείλους, το οποίο τονίζει λεπτότερη οριζόντια ταινία. Εξωτερικά δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες κοσμούν το άνω μέρος του σώματος και τη ζώνη του χείλους,

η οποία φέρει τρεις λεπτές και αβαθείς οριζόντιες αυλακώσεις. Στο κάτω μέρος μικρό τμήμα διακοσμητικής ζώνης, στο οποίο σώζεται το ήμισυ παραπληρωματικού κύκλου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Υστεροελλαδική IIIA2 φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα του αγγείου και τον διάκοσμο, βλ. Μουντjoy 1986, 85–86, fig. 101: 2 (Βουρβάτσι) –4 (πρβλ. Δημακοπούλου 1988, 276, αρ. 310· Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 2001, 31–32, αρ. 206, εικ. 39).

74. Πόδι κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/125 (Πίν. 36α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΕΖ. Βάθ. 3.5μ. (10.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.08, διάμ. 0.025–0.031μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (2.5YR 6/4–6/6) με εγκλείσματα. Επίχρυσμα κιτρινωπό (2.5Y 8/4), απολεπισμένο σε σημεία. Γάνωμα καστανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Πόδι υψίποδης κύλικας με κυλινδρικό στέλεχος, το οποίο περιγράφουν πέντε οριζόντιες ταινίες, αμελώς αποδοσμένες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIIΓ Μέση – Νεώτερη περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο, πρβλ. Παπαδοπούλου-Θεοχάρη 1959, 74, εικ. 5 (Τρίκαλα)· Θεοχάρης 1964α, πίν. 290γ κάτω σειρά (Φίλια)· Δημακοπούλου 1988, 144, αρ. 92 (Λακκίθρα Κεφαλληνίας)· Μπάτζιου-Ευσταθίου 1994, 219, εικ. 12β (Φεραί/Βελεστίνο)· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], πίν. 71ε (Κάστρο/Παλιά Βόλου).

75. Τμήμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/122 (Πίν. 36β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος λουτρού των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Παπαποστόλου. Οδός Μεγ. Αλεξάνδρου 4. Δάπεδο στη ΝΔ γωνία του οικοπέδου (7.3.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.056, υπολ. διάμ. ποδιού 0.03, πάχ. τοιχωμάτων 0.005–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 8/2) με μικρά εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του κάτω σώματος κωνικής κύλικας FS 275. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά διάκοσμος ταινιωτός, αμελώς αποδοσμένος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ Μέση – Νεώτερη περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τζιαφάλιας 1979. Για τον διάκοσμο, πρβλ. Porham – Milburn 1971, pl. 52: 5 [Λευκαντί (Ξερόπολη)]· Feuer 1983, fig. 32 άνω σειρά, στο μέσον (Μπουνάρμπασι)· Mountjoy 1986, fig. 252: 1 (Αγία Ειρήνη)· Μπάττζου-Ευσταθίου [1998], πίν. 71δ (Κάστρο/Παλιά Βόλου).

76. Τμήμα σκυφοειδούς κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/11 (Πίν. 37α, 115α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). ΒΔ Τομέας. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 6–6.29μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.062, ύψ. 0.104, πάχ. 0.007–0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/6) με αρκετά εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό σιλπινό. Απολεπίσεις σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σκυφοειδούς κρατήρα FS 282, στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος, του χείλους και η γένεση οριζόντιας λαβής, κυκλικής διατομής. Χείλος ελαφρώς επικλινές αποστρογγυλεμένο. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά τη ζώνη του χείλους κοσμεύει πλατιά οριζόντια ταινία, ενώ τη γένεση της λαβής περιγράφει πλατύς δακτύλιος. Κάτω από τη λαβή και στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου του σώματος πλατιά οριζόντια ταινία και μικρότατο μέρος δεύτερης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ Μέση φάση.

77. Θραύσμα σκυφοειδούς κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/27.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.08–5.31μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.095, ύψ. 0.05, πάχ. 0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός έως καστανέρυθρος (5YR 6/4–6/6) με εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος σκυφοειδούς κρατήρα FS 282. Τοίχωμα σχεδόν κάθετο, που απολήγει σε χείλος έξω

νεύον με πλατιά οριζόντια στεφάνη. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και κάτω από το χείλος οριζόντιος πλαστικός δακτύλιος, που κοσμεύεται από εγχάρακτα κάθετα γραμμίδια· κάτω από αυτόν ίχνη γραπτού διακόσμου από κρεμάμενα τόξα FM 43.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIIΓ Μέση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον πλαστικό και εγχάρακτο διάκοσμο, πρβλ. Porham – Milburn 1971, pls 53: 6, 54: 6 [Λευκαντί (Ξερόπολη)]· Mountjoy 1986, fig. 225: 1 (Μυκήναι), 2–3· Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], εικ. 52στ (Κάστρο/Παλιά Βόλου)· Μπάτζιου-Ευσταθίου 2003, 255. Για τον γραπτό διάκοσμο, πρβλ. Porham – Milburn 1971, pl. 56: 4 [Λευκαντί (Ξερόπολη)].

78. Θραύσμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/13 (Πίν. 37β, 115β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.66–5.80μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.064, ύψ. 0.088, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/3–7/4). Γάνωμα καστανέρυθρο αμαυρό. Έντονες απολεπίσεις σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα σκύφου FS 305. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και στο άνω άκρο ίχνος οριζόντιας ταινίας. Ακολουθεί πλατιά διακοσμητική ζώνη με σειρά τρικάμπυλων τόξων FM 62· στα διάχωρα παραπληρωματικοί κύκλοι. Γάνωμα καλύπτει το κατώτερο μέρος του θραύσματος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIIB2 φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο, πρβλ. Mountjoy 1986, figs 146: 5, 165: 3 (Τίρυνς)· Mountjoy 1999, figs 297: 88 (Δελφοί), 306: 223 (Μεδεών), 224–225 (Δελφοί).

79. Θραύσμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/123 (Πίν. 38α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος λουτρού των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Παπαποστόλου. Οδός Μεγ. Αλεξάνδρου 4. Χώρος Δ (8.4.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.036, ύψ. 0.034, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 7/4–8/3) με ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Επίχρισμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα ανοικτό καστανέρυθρο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε σημεία της εσωτερικής επιφάνειας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα σκύφου FS 284, στο οποίο σώζονται μικρό μέρος του άνω σώματος και του ελαφρώς έξω νεύοντος χείλους. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια και την ακμή του χείλους. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας διατηρείται τμήμα σπείρας, η οποία, πιθανότατα, αποτελούσε το αριστερό μέρος σύνθεσης με δύο αντιθετικές σπείρες FM 50, που εκφύονταν από το χείλος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIIΓ Πρώιμη φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τζιαφάλιας 1979. Για τον διάκοσμο, πρβλ. Mountjoy 1986, fig. 189: 8.

80. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/415 (Πίν. 38β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα κατά τις εργασίες επέκτασης της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς. Στρώμα 3 (19.2.1991).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.044, ύψ. 0.053, πάχ. 0.003–0.005, διάμ. λαβής 0.013μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (2.5YR 6/4–6/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα κιτρινωπό (πλησιάζει προς το 2.5Y 8/4). Γάνωμα βαθύ καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σκύφου FS 284, το οποίο σώζει μέρος του ημισφαιρικού σώματος και το ήμισυ οριζόντιας λαβής, κυκλικής διατομής. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά διάκοσμος ταινιωτός. Ολόβαφες η ράχη και η πρόσφυση της λαβής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIIΓ Πρώιμη φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Πρβλ. Mountjoy 1986, fig. 192: 1 (Λευκαντί).

81. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/14 (Πίν. 39α, 115γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.66–5.80μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.068, ύψ. 0.057, πάχ. 0.003–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/2–7/3) που τρέπεται σε ερυθρωπό (2.5YR 7/4) προς την εσωτερική επιφάνεια. Επίχρισμα ανοικτό καστανό (10YR 8/2). Γάνωμα καστανό αμαυρό έως στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σκύφου FS 284, το οποίο σώζει μέρος του ημισφαιρικού σώματος και του έξω νεύοντος χείλους. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και κάτω από το χείλος πλατιά οριζόντια ταινία. Ακολουθεί διακοσμητική ζώνη με θέουσα σπείρα FM 46. Στο κάτω άκρο σώζεται μικρότατο μέρος οριζόντιας γραμμής ή ταινίας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIIΓ Πρώιμη φάση.

82. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/12 (Πίν. 39β, 116α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 6–6.29μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.055, ύψ. 0.041, πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 7/4). Επίχρισμα ανοικτό καστανό (10YR 8/3). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό έως στιλπνό. Απολεπίσεις σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σκύφου FS 305 (:), στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος και του χείλους. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά το χείλος τονίζει οριζόντια ταινία· ακολουθούν δεύτερη πλατιά οριζόντια ταινία και μέρος «μετόπης», που κοσμεύεται από, αντιθετικά τοποθετημένα, διπλά τόξα με εγκάρσια διαγράμμιση· στα αριστερά σώζεται ομάδα λοξών γραμμών εν είδει «τριγλύφου» FM 43.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Υστεροελλαδική IIIΓ Πρώιμη φάση.

83. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/407 (Πίν. 40α, 116β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κατά τις εργασίες επέκτασης της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτζ. Περισυλλογή (7.8.1990).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.067, ύψ. 0.075, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (5YR 4/4–5/4) με ελάχιστα εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρυσμα ανοικτό καστανό (10YR 7/3). Γάνωμα καστανομέλανο ελαφρώς στιλπνό και ιριδίζον στην εσωτερική επιφάνεια· καστανό αμαυρό εξωτερικά, εξίτηλο σε αρκετά σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σκύφου FS 285, το οποίο σώζει μέρος του ημισφαιρικού σώματος και του έξω νεύοντος χείλους. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά τη ζώνη του χείλους κοσμεί οριζόντια ταινία· κάτω από αυτή πλατιά κυματοειδής ταινία FM 53: 25. Ακολουθεί ομάδα τεσσάρων λεπτών γραμμών, οι οποίες πλαισιώνονται άνω και κάτω από δύο οριζόντιες πλατιές ταινίες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIIΓ Μέση φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο, πρβλ. Mountjoy 1986, fig. 227: 6.

84. Θραύσμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/16 (Πίν. 40β, 116γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.08–5.31μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.055, ύψ. 0.054, πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 5/3–5/4) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα σχεδόν ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα σκύφου FS 285 (:), στο οποίο σώζεται μέρος του ημισφαιρικού σώματος. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά διατηρείται μέρος ζώνης με δύο επάλληλες σπείρες, η κατώτερη από τις οποίες φέρει καμπύλο στέλεχος FM 49. Στο κάτω μέρος του θραύσματος οριζόντια ταινία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Υστεροελλαδική IIIΓ Νεώτερη φάση.

85. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/19.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Υστερορρωμαϊκών ή των πρώιμων Παλαιοχριστιανικών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Χ. Παντοστοπούλου. Συμβολή οδών Αλ. Παναγούλη (πρώην Βασ. Κωνσταντίνου 17) – Κ. Κούμα 26. Νότια του δυτικού τμήματος του τοίχου ΑΒ. Κατώτατη στάθμη (4.10.1975).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.039, ύψ. 0.03, πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανοκίτρινος (10YR 6/4–7/4) με ελάχιστα εγκλείσματα.

Γάνωμα βαθύ καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα κλειστού αγγείου, στο οποίο σώζεται πλαστική ημισφαιρική απόφυση-ψευδολαβή με οριζόντιο τμήμα. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια διατηρείται μικρό μέρος γραμμικού διακόσμου από δύο συγκλίνουσες γραμμές (πιθανόν μέρος σπείρας). Η λαβή ολόβαφη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδος.

86. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/30 (Πίν. 116δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.80–6μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.039, ύψ. 0.04, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/4–8/4). Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα βαθύ καστανό έως καστανέρυθρο ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα ανοικτού αγγείου [κυάθου FS 215/216 ή σκύφου FS 284 (;)], στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος και του ελαφρώς έξω νεύοντος χείλους. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά τη ζώνη του χείλους κοσμεύει πλατιά οριζόντια ταινία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ Πρώιμη φάση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Πρβλ. Mountjoy 1999, fig. 343: 108 (Ελασσόνα).

87. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/20 (Πίν. 40γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Υστερορρωμαϊκών ή των πρώιμων Παλαιοχριστιανικών χρόνων στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Χ. Παντοστοπούλου. Συμβολή οδών Αλ. Παναγούλη (πρώην Βασ. Κωνσταντίνου 17) – Κ. Κούμα 26. Νότια του δυτικού τμήματος του τοίχου ΑΒ. Κατώτατη στάθμη (4.10.1975).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.036, ύψ. 0.026, πάχ. 0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 4/3–5/4) με μικρά εγκλείσματα. Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μικρό θραύσμα από το σώμα ανοικτού αγγείου (σκύφου;). Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά σώζονται μέρος σπείρας FM 46 και στελέχους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική IIIΓ Πρώιμη – Μέση περίοδος.

Ακόσμητη κεραμική

88. Τμήμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/412 (Πίν. 41α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κατά τις εργασίες επέκτασης της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς. Περισυλλογή (7.8.1990).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.077, διάμ. ποδίου 0.025, πάχ. τοιχωμάτων 0.009–0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/4–7/6).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα υψίποδης κύλικας, το οποίο σώζει μικρό μέρος του κάτω σώματος του αγγείου και το άνω τμήμα του κυλινδρικού στελέχους του ποδίου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική III περίοδος.

89. Πόδι κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/32 (Πίν. 41β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 4.96–5.08μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.055, διάμ. ποδίου 0.026μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 8/3) με μικρά εγκλείσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Το κάτω τμήμα του κυλινδρικού στελέχους του ποδίου και μικρότατο μέρος της δισκοειδούς βάσης υψίποδης κύλικας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική III περίοδος.

90. Πόδι κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/31 (Πίν. 41γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 6–6.29μ. (1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.047, διάμ. ποδιού 0.023, πάχ. βάσης 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/4–7/6) με πυρήνα καστανότεφρο (7.5YR 6/2), ελάχιστα εγκλείσματα και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Το κάτω τμήμα του κυλινδρικού στελέχους του ποδιού και μικρότατο μέρος της δισκοειδούς βάσης υψίποδης κύλικας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική ΙΙΙ περίοδος.

91. Τμήμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/418 (Πίν. 42α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα κατά τις εργασίες επέκτασης της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς. Στρώμα 2 (14.2.1991).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.07, ύψ. 0.049, πάχ. 0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (πλησιάζει προς το 7.5YR 7/6) με εγκλείσματα και μαρμαρυγία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα κύλικας, το οποίο σώζει μέρος του άνω σώματος και του έξω νεύοντος χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική ΙΙΙ περίοδος.

92. Τμήμα σκυφοειδούς κρατήρα (:), ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/413 (Πίν. 42β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κατά τις εργασίες επέκτασης της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς. Περισυλλογή (7.8.1990).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.087, ύψ. 0.057, πάχ. 0.008, διάμ. λαβής 0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/6). Επίχρισμα ανοικτό καστανό (10YR 8/4).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σκυφοειδούς κρατήρα (:), το οποίο σώζει μέρος του άνω σώματος, του οριζόντιου πεπλατυσμένου χείλους και οριζόντια λαβή, κυκλικής διατομής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική ΙΙΙ περίοδος.

93. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/414.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κατά τις εργασίες επέκτασης της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτζ. Περισυλλογή (7.8.1990).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.046, υπολ. διάμ. βάσης 0.06, πάχ. τοιχωμάτων 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (7.5YR 7/6) με ελάχιστα εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα σχεδόν ομοιόχρωμο (7.5YR 7/4).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σώζονται μέρος του κάτω σώματος, το πόδι και μεγάλο τμήμα της βάσης ανοικτού αγγείου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υστεροελλαδική ΙΙΙ περίοδος.

94. Κάνθαρος, AAMB αρ. Ευρ. Κ 3423.001.003 (Πίν. 42γ, 117α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τάφος στην περιοχή του Κυλινδρόμυλου αδελφών Φ. και Μ. Παπ(π)ά (οδός Χ. Γεωργιάδου 53), κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού. Τυχαίο εύρημα (1964).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.065–0.074 (με τις λαβές 0.106), διάμ. χείλους 0.109–0.110, πλ. λαβών 0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 6/4). Επίχρισμα, σχεδόν, ομοιόχρωμο (5YR 5/6), απολεπισμένο σε πολλά σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιος (λείπει το μεγαλύτερο μέρος της μιας λαβής, το οποίο έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί)· διάβρωση στο ήμισυ της εξωτερικής επιφάνειας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητος κάνθαρος. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα βαθύ ημισφαιρικό που απολήγει σε απλό ευθύ χείλος με περιφέρεια ελλειψοειδή. Δύο λοξές υπερυψωμένες ταινιωτές λαβές, με αβαθή αυλάκωση στην κορυφή τους, φύονται από την ακμή του χείλους και απολήγουν στο άνω μέρος του σώματος. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ιδιαίτερα στοιχεία του εξεταζόμενου κανθάρου (όπως και του, παρόμοιου, αρ. **95**) αποτελούν το βαθύ ημισφαιρικό σώμα και οι «ωτόσχημες» λαβές, οι οποίες φέρουν στην κορυφή τους (στο σημείο της κύρτωσης) αβαθή αυλάκωση· ο χαρακτηριστικός αυτός τύπος λαβής, ο οποίος πιθανότατα μιμείται μεταλλικά πρότυπα, έχει μακρά

παράδοση στον θεσσαλικό χώρο, αναγόμενη στο τέλος της Μέσης Εποχής του Χαλκού. Για τον τύπο των λαβών, βλ. Hanschmann 1981, 117–118, Taf. 127: 3 [Άργισσα ("Lokalmykenische unbemalte Keramik")]. Feuer 1992, 287. Αδρύμη-Σισμάνη 1994, εικ. 7 δεύτερη και τέταρτη λαβή της κάτω σειράς (Διμήνι). Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 154, 167, 169–170. Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998], εικ. 8δ (Πευκάκια). Φρούσσου 2007, 240–241, σχ. 20 (Νέο Μοναστήρι). Αδρύμη-Σισμάνη 2010, εικ. 6 κάτω αριστερά (Διμήνι). Βαϊοπούλου 2012, εικ. 2 κάτω αριστερά (Ράχες Μασχολουρίου).

95. Κάνθαρος, AAMB αρ. Ευρ. Κ 3423.001.004 (Πίν. 43α, 117β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τάφος στην περιοχή του Κυλινδρόμυλου αδελφών Φ. και Μ. Παπ(π)ά (οδός Χ. Γεωργιάδου 53), κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού. Τυχαίο εύρημα (1964).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.071–0.077 (με τις λαβές 0.106–0.110), διάμ. χείλους 0.123, πλ. λαβών 0.014–0.016μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–6/6) με αρκετά εγκλείσματα και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν. Επίχρυσμα ομοιόχρωμο.

ΔΙΑΤΗΣΗ: Ακέραιος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητος κάνθαρος. Επιφάνεια έδρασης κυρτή, ελαφρώς εξομαλυσμένη. Σώμα βαθύ ημισφαιρικό που απολήγει σε απλό ευθύ χείλος με περιφέρεια ελλειψοειδή. Δύο λοξές υπερυψωμένες ταινιωτές λαβές, με αβαθή αυλάκωση στην κορυφή τους, φύονται από την ακμή του χείλους και απολήγουν στο άνω μέρος του σώματος. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα του κανθάρου, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **94**.

96. Κάνθαρος, AAMB αρ. Ευρ. Κ 3423.001.005 (Πίν. 43β, 118α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τάφος στην περιοχή του Κυλινδρόμυλου αδελφών Φ. και Μ. Παπ(π)ά (οδός Χ. Γεωργιάδου 53), κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού. Τυχαίο εύρημα (1964).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.039–0.052 (με τις λαβές 0.077–0.082), διάμ. χείλους 0.096, πλ. λαβών 0.008–0.010μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός έως καστανοκίτρινος (7.5YR 6/6–7/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα ομοιόχρωμο.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Δύο μικρές αποκρούσεις στο χείλος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητος κάνθαρος. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα ημισφαιρικό ελαφρώς πετρεσμένο, το οποίο απολήγει σε βραχύ έξω νεύον χείλος με περιφέρεια ελλειψοειδή. Δύο λοξές υπερυψωμένες ταινιωτές λαβές, με οξεία αυλάκωση στην κορυφή τους, φύονται από την ακμή του χείλους και απολήγουν στο άνω μέρος του σώματος. Επιφάνειες επιμελώς στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον εξεταζόμενο κάνθαρο και τον τύπο των λαβών, βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 170.

97. Αμφορίσκος, AAMB αρ. Ευρ. Κ 3423.001.006 (Πίν. 44, 118β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τάφος στην περιοχή του Κυλινδρόμυλου αδελφών Φ. και Μ. Παπ(π)ά (οδός Χ. Γεωργιάδου 53), κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού. Τυχαίο εύρημα (1964).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.162, μέγ. διάμ. σώματος 0.156, διάμ. επιφ. έδρασης 0.037–0.040, διάμ. χείλους 0.094μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 5/3–6/4) με εγκλείσματα. Επίχρυσμα μελανότεφρο (7.5YR 3/1) έως βαθύ καστανό (7.5YR 4/3–5/6).

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιος (λείπει το ήμισυ του χείλους, το οποίο έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητος αμφορίσκος. Επιφάνεια έδρασης ελαφρώς κυρτή, ασταθής. Σώμα σφαιρικό και λαιμός κωνικός, η ένωση των οποίων τονίζεται με αυλάκωση. Χείλος έξω νεύον ελαφρώς επικλινές. Δύο κατακόρυφες ταινιωτές λαβές, με οξεία αυλάκωση στην κορυφή τους, φύονται από το χαμηλότερο σημείο του λαιμού και απολήγουν στον ώμο του αγγείου· η μία από αυτές στρεβλωμένη στην όπτηση. Στιλβωμένη ολόκληρη η εξωτερική επιφάνεια και ο λαιμός εσωτερικά, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το σχήμα του εξεταζόμενου αμφορίσκου απαντά με διάφορες παραλλαγές στην ανατολική Μακεδονία και στη

Θάσο κατά την Υστεροελλαδική IIIB – IIIG περίοδο· βλ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1992, 397, 451–453 (παραλλαγές VIA 123, VIB 137), σχ. 84, 127:1 (Εξοχή Δράμας). Στον θεσσαλικό χώρο αποτελεί το μόνο, γνωστό, παράδειγμα· πρβλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 168–169, 172.

98. Τμήμα κανθάρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/33.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΕΖ. Βάθ. 4.35μ. (5.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.073, πλ. λαβής 0.016–0.029, πάχ. τοιχώματος 0.005–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (2.5YR 5/6–6/6) με πυρήνα τεφρό (5YR 6/1–7/1) και μαρμαρυγία. Επίχρισμα καστανέρυθρο (5YR 6/6).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου κανθάρου· σώζει μέρος του άνω σώματος και υπερυψωμένη ταινιωτή λαβή, με αβαθή αυλάκωση στην κορυφή της, η οποία φύεται από την ακμή του χείλους. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

99. Τμήμα κανθάρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/34α.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΗΘ 1. Βάθ. 1.30μ. (23.6.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.063, πλ. λαβής 0.014–0.029, πάχ. τοιχώματος 0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (5YR 6/4–6/6) με πυρήνα τεφρό (GLEY 1 6/–7/). Επίχρισμα καστανό (5YR 6/6).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου κανθάρου· σώζει μέρος του άνω σώματος και υπερυψωμένη ταινιωτή λαβή, με αβαθή αυλάκωση στην κορυφή της, η οποία φύεται από την ακμή του χείλους. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

100. Καλαθόσχημο αγγείο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2003/144 (Πίν. 45α, 119α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα καταλοίπων δεξαμενής των Υστερορρωμαϊκών ή των πρώιμων Παλαιοχριστιανικών χρόνων στο οικόπεδο της οδού Θ. Μανωλάκη 6. Δεξαμενή 3. Τομή 2. Επίχωση (26.3.2003).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.049–0.052, διάμ. χείλους 0.106, πλ. λαβής 0.029μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (2.5YR 6/4–6/6) με πυρήνα τεφρό (5YR 5/1). Περιέχει πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα καστανέρυθρο (2.5YR 6/6), απολεπισμένο σε σημεία, και ιδιαίτερα, στην επιφάνεια έδρασης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπουν το μεγαλύτερο τμήμα της λαβής και μέρος του άνω σώματος και του χείλους.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητο καλαθόσχημο αγγείο. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη, με αβαθή κυκλική κοίλανση στο κέντρο της. Σώμα ημισφαιρικό που απολήγει σε βραχύ έξω νεύον χείλος. Λαβή ταινιωτή γεφυρώνει το στόμιο προσφυόμενη, λοξώς, στο χείλος κατά τη διάμετρο· στο σημείο της πρόσφυσής της διαμορφώνεται μικρή απόφυση. Σε σημείο του σώματος κάτω από το χείλος και σε θέση, διαμετρικά αντίθετη, του άξονα της λαβής, διαμορφώνεται μικρή κερατοειδής απόφυση, ελλιπής κατά την απόληξη. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η χαρακτηριστική αβαθής κοίλανση στην επιφάνεια έδρασης απαντά, επίσης, στα αγγεία αρ. **49**, **50** και **93**. Παρόμοιο (αδημοσίευτο) αγγείο προέρχεται από το Γεντίκι (ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/46), ενώ δεύτερο, άγνωστης προέλευσης, περιλαμβάνεται στη Συλλογή Α. Αγγελίδη (ΔΜΛ). Όπως φαίνεται στα τελευταία παραδείγματα, η λαβή των ιδιότυπων αυτών αγγείων διαμορφωνόταν με τη χαρακτηριστική αυλάκωση στην κορυφή, η οποία απαντά, επίσης, αβαθής ή οξεία, στα αγγεία αρ. **94–99**.

101. Κύαθος (;), ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/244 (Πίν. 45β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Περισυλλογή (1970).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.031–0.034 (με τη λαβή 0.053), διάμ. σώματος 0.086, διάμ. χείλους 0.084, πλ. λαβής 0.011, πάχ. τοιχωμάτων 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 5/6) έως καστανέρυθρος (5YR 5/3–6/4) με τεφρό (5YR 5/1) πυρήνα στα παχύτερα σημεία των τοιχωμάτων. Επίχρυσμα ερυθρωπό (2.5YR 5/6).

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει σχεδόν το 1/4 του αγγείου.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χειροποίητος κύαθος (;). Επιφάνεια έδρασης επίπεδη, με αβαθή κυκλική κοίλανση στο κέντρο. Σώμα ημισφαιρικό που απολήγει σε απλό και ευθύ χείλος με περιφέρεια ελαφρώς ελλειψοειδή. Οριζόντια τοξοειδής λαβή, επιπεδόκυρτης διατομής, προσφύεται, λοξώς, στο χείλος του αγγείου. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Εποχή Χαλκού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο της λαβής, πρβλ. Hanschmann 1981, Taf. 127: 8 (Άργισσα).

B. ΠΟΙΚΙΛΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Λίθινο

102. Ακόνη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/579 (Πίν. 46β, 120α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [ΝΑ γωνία (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.113, πλ. 0.034–0.041, πάχ. 0.018–0.023μ.

ΥΛΙΚΟ: Γνεύσιος πρασινωπός με καστανοκίτρινες φλεβώσεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ακόνη από λίθο ορθογωνίου σχήματος, επιπεδόκυρτης διατομής, ο οποίος διατηρεί τη φυσική του μορφή. Ελαφρά κοίλανση και λείανση μεγάλου μέρους της άνω επιφάνειας από τη χρήση.

Πήλινα

103. Σφονδύλι, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/581α (Πίν. 46α, 120β: 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.027, διάμ. 0.028μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 5/8–6/8). Επίχρυσμα καστανέρυθρο (2.5YR 3/1–4/4).

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σφονδύλι αμφικωνικού τύπου, με ελαφρώς ασύμμετρα τα δύο ημίτομα και γωνιώδη τροπίδωση. Κυλινδρικό τμήμα στον κατακόρυφο άξονα. Επιφάνεια στιλβωμένη, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον αμφικωνικό τύπο των σφονδυλίων, με ασύμμετρα ημίτομα, βλ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1992, 408, 596 (τύπος ΣΙ), σχ. 94· Βικάτου 2001, 91, 108, 113, 121, εικ. 15, 53, 65. Για πήλινα σφονδύλια αμφικωνικού τύπου από μυκηναϊκούς τάφους στο Μακρυχώρι Λάρισας, βλ. Τουφεξής κ.ά. 2012, 159, 160, εικ. 2, 6–7.

104. Σφονδύλι, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/581β (Πίν. 120β: 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.029, διάμ. 0.031μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (5YR 4/2) με εγκλείσματα. Επίχρυσμα, σχεδόν, ομοιόχρωμο (5YR 3/1–4/1).

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Έντονες απολεπίσεις στο ήμισυ της επιφάνειας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σφονδύλι αμφικωνικού τύπου, με ασύμμετρα τα δύο ημίτομα και γωνιώδη τροπίδωση. Κυλινδρικό τμήμα στον κατακόρυφο άξονα. Επιφάνεια στιλβωμένη, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο του σφονδυλίου, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **103**.

105. Τμήμα ειδωλίου ζώου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/17.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 4.96–5.08μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.054, ύψ. 0.036, διάμ. κορμού 0.027μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/3–6/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα, σχεδόν, ομοιόχρωμο (10YR 8/2). Γάνωμα καστανό, εξίτηλο σε πολλά σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζεται σχεδόν το ήμισυ του κορμού του ζώου. Έντονες και εκτεταμένες αποκρούσεις στη ράχη, στα πλευρά και στην απόληξη της ουράς.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Το οπίσθιο τμήμα του σώματος συμπαγούς χειροποίητου ειδωλίου ζώου αππροσδιόριστου είδους. Κορμός κυλινδρικός. Τα άκρα τοποθετημένα, λοξώς, ως προς το σώμα. Γραπτός γραμμικός διάκοσμος, από τον οποίον σώζονται ελάχιστα και ασαφή ίχνη στη ράχη, στα πλευρά και κάτω από την ουρά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Υστεροελλαδική ΙΙΙ περίοδος.

Μετάλλινα

106. Ψέλιο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/573 (Πίν. 47α, 121α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Διάμ. 0.052, πλ. 0.026–0.030, πάχ. 0.001μ., βάρ. 28.1γρμ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει μικρό μέρος του ενός άκρου. Μικρές φθορές σε σημεία της περιφέρειας. Οξειδωση. Παραμόρφωση του σχήματος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ψέλιο ανοικτό, κατασκευασμένο από πλατύ ταινιωτό έλασμα ορθογωνίου σχήματος με αποστρογγυλεμένα άκρα, στα οποία υπάρχει από μία διαμπερήσ οπή για την πρόσδεσή τους. Το έλασμα φέρει έκτυπο διάκοσμο, που αποτελείται από τρεις στικτούς κύκλους («ρόδακες») με μικρό μαστοειδές έξαρμα («ομφαλό») στο κέντρο τους, οι οποίοι αναπτύσ-

σονται, συμμετρικά, σε οριζόντια διάταξη. Σειρά στιγμών οριοθετεί τη διακοσμητική ζώνη στην περίμετρο και σε όλο το μήκος του ελάσματος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Από όσο τουλάχιστον μας είναι γνωστό, δεν υπάρχει κάποιο παράλληλο για το Μ 1990/573, ενώ τα τμήματα κοσμημάτων Μ 1990/578 (αρ. 111) και Μ 1990/582 (αρ. 112), πιθανόν βόρειας προέλευσης, από τον ίδιο τάφο, υποβάλλουν την ιδέα ότι και το εξεταζόμενο ψέλιο, όπως και το με αρ. 107, ενδεχομένως να ανήκουν στην ίδια παράδοση. Είναι, πάντως, αξιοσημείωτο ότι, παρόμοιος, διάκοσμος απαντά σε υστερότερα παραδείγματα από διάφορες θέσεις του ελλαδικού χώρου· βλ. Bouzek 1982, 100 κ.εξ.· Οικονομίδης 2007–2008, 102.

107. Ψέλιο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/574 (Πίν. 47β, 121β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Διάμ. 0.052–0.060, πλ. 0.020–0.025, πάχ. 0.001μ., βάρ. 17.4γρμ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από τέσσερα μεγάλα και τρία μικρότερα θραύσματα. Λείπει μικρό μέρος από το ένα ήμισυ του ψελίου. Φθορές σε σημεία της περιφέρειας. Οξειδωση. Παραμόρφωση του σχήματος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ψέλιο ανοικτό, κατασκευασμένο από πλατύ ταινιωτό έλασμα ορθογωνίου σχήματος με αποστρογγυλεμένα άκρα, στα οποία υπάρχει από μία διαμπερής οπή για την πρόσδεσή τους. Στην περίμετρο και σε όλο το μήκος του ελάσματος δύο παράλληλες σειρές έκτυπων στιγμών.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο του κοσμήματος, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 106. Ως προς τον διάκοσμο, το Μ 1990/574 μπορεί να συγκριθεί με το ταινιωτό έλασμα ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Μ 1972 (Πίν. 121γ) από, παρόμοιο, πιθανότατα, ψέλιο, το οποίο περισυλλέχθηκε (1958) από κατεστραμμένο τάφο της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στον χώρο του Στρατιωτικού Αεροδρομίου Λάρισας· πρβλ. Θεοχάρη 1960, 48–49, 53.

108. Ψέλιο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/575 (Πίν. 47γ, 122α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Διάμ. 0.052, μέγ. πάχ. 0.008μ., βάρ. 53.7γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Οξειδωση σε σημεία της επιφάνειας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ψέλιο κατασκευασμένο από στέλεχος, ελλειψοειδούς διατομής, το πάχος του οποίου μειώνεται σταδιακά προς τα άκρα, τα οποία εφάπτονται και επικαλύπτονται σχηματίζοντας σπείρα. Ακόσμητο.

109. Ψέλιο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/576 (Πίν. 47δ, 122β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Διάμ. 0.052–0.054, μέγ. πάχ. 0.006μ., βάρ. 22.9γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Οξειδωση σε αρκετά σημεία της επιφάνειας. Παραμόρφωση του σχήματος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ψέλιο κατασκευασμένο από στέλεχος, ρομβοειδούς διατομής, το πάχος του οποίου μειώνεται σταδιακά προς τα άκρα, τα οποία εφάπτονται και επικαλύπτονται σχηματίζοντας σπείρα. Ακόσμητο.

110. Ψέλιο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/577.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Διάμ. 0.047–0.050, μέγ. πάχ. 0.007μ., βάρ. 37.5γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει το ένα άκρο. Οξειδωση σε αρκετά σημεία της επιφάνειας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Ψέλιο κατασκευασμένο από στέλεχος, ελλειψοειδούς διατομής, το πάχος του οποίου μειώνεται σταδιακά προς τα άκρα, τα οποία εφάπτονται και επικαλύπτονται σχηματίζοντας σπείρα. Ακόσμητο.

- 111.** Τμήματα κοσμήματος (ή κοσμημάτων;), ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/578 (Πίν. 123α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. στελεχών 0.009–0.036, πάχ. στελεχών 0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Οξειδωση έντονη.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τριάντα τρία (33) τμήματα καμπύλων στελεχών. Ένα διατηρεί δύο εφαπτόμενους δακτυλίου, κυκλικής διατομής· δύο σώζουν σπείρα με οφθαλμό και τέσσερις έως πέντε εφαπτόμενους δακτυλίου· ένα διατηρεί μιάμιση σπειροειδή περιέλιξη με δύο εφαπτόμενους δακτυλίου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Τα σωζόμενα τμήματα θυμίζουν χαλκά κοσμήματα από κιβωτιόσχημους τάφους, με γυναικείες πιθανόν ταφές, της Ηπείρου: πρόκειται, κυρίως, για δακτυλίου και ψέλια με σπειροειδείς απολήξεις σε οκτώσχημη διάταξη, τα οποία θεωρούνται, γενικά, βόρειας (κεντροευρωπαϊκής) προέλευσης· βλ. Δάκαρης 1956, 116, 124–125, εικ. 2: 1–3, 7–8 [Καλ(μ)πάκι Ιωαννίνων]· Βοκοτοπούλου 1969, 187 (Ελαφότοπος Ζαγορίου), 202 (Μαζαράκι Ιωαννίνων), πίν. 24α: θ'–ια', 30β: α'. Ανδρέου 1977, εικ. 1–3, σχ. 2–3 (Ρωμανός Ιωαννίνων)· Κλείτσας [2013], 140–141. Στην περίπτωση του Μ 1990/578, η έλλειψη ανασκαφικών δεδομένων για την ακριβή θέση και τη διάταξή του στο εσωτερικό του τάφου, με την απώλεια των πληροφοριών που αυτή συνεπάγεται, καθώς και η αποσπασματική κατάσταση διατήρησης δυσχεραίνουν την αναγνώριση και αποκατάσταση της μορφής του. Εάν, πράγματι, το λαρισαϊκό εύρημα εντάσσεται στην παραπάνω κατηγορία κοσμημάτων, τότε προηγείται χρονικά των ηπειρωτικών παραδειγμάτων –τα οποία τοποθετούνται στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ – Γ περίοδο, και αργότερα– υποδεικνύοντας πιθανόν πρώιμη διεύθυνση βόρειων στοιχείων στον θεσσαλικό χώρο.

- 112.** Τμήματα κοσμήματος (ή κοσμημάτων;), ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/582 (Πίν. 123β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. στελεχών 0.011–0.026, πάχ. στελεχών 0.001–0.002μ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Οξειδωση έντονη. Μικρή παραμόρφωση του σχήματος σε τρία τμήματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Είκοσι οκτώ (28) τμήματα καμπύλων στελεχών, κυκλικής διατομής. Τρία από αυτά σώζουν μία σπειροειδή περιέλιξη· ένα διατηρεί σπείρα με «οφθαλμό» και τρεις εφαπτόμενους δακτυλίου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η έλλειψη ανασκαφικών δεδομένων για την ακριβή θέση και διάταξη του Μ 1990/582 στο εσωτερικό του τάφου, καθώς και η αποσπασματική κατάσταση διατήρησης δεν επιτρέπουν την αναγνώριση και αποκατάσταση της μορφής του. Για τον πιθανό τύπο, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 111.

113. Τμήμα ψελίου (;), ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/583.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. χορδής 0.049, μέγ. πάχ. 0.005μ., βάρ. 2.8γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Οξειδωση στο θραυσμένο άκρο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα καμπύλου στελέχους ψελίου (;), επιπεδόκυρτης διατομής, το πάχος του οποίου μειώνεται σταδιακά προς το σωζόμενο άκρο. Ακόσμητο.

Υάλινα

114. Σύνολο ψήφων, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/580 (Πίν. 123γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας. Οδός Ολύμπου 1. ΒΔ τμήμα. Κιβωτιόσχημος τάφος [χωρίς ενδείξεις για την ακριβή θέση εύρεσης (30.10.1990)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Διάμ. 0.006–0.022μ.

ΥΛΙΚΟ: Υαλόμαζα υπόλευκη.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ρηγματώσεις, απολεπίσεις και αποκρούσεις στην επιφάνεια ορισμένων ψήφων. Διάβρωση κιτρινόφαιη έως καστανόχρωμη. Ιριδισμοί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σαράντα τέσσερις (44) ψήφοι ποικίλων μεγεθών και σχημάτων –σφαιρικές, σφαιρικές πεπιεσμένες, δακτυλιόσχημες και κυλινδρικές– με κυλινδρικό τμήμα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την τυπολογία των μυκηναϊκών ψήφων, βλ. Blegen 1937, 296 κ.εξ.· Ιακωβίδης 1969–1970, Β΄ 303 κ.εξ.· Ξενάκη-Σακελλαρίου 1985, 292–302· Βαβλιάκης 2006, 111 κ.εξ. Η σημερινή σύνθεση των ψήφων σε περιδέραιο, στη μόνιμη έκθεση του ΔΜΛ, είναι υποθετική.

ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΣΙΔΗΡΟΥ

ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

Πρωτογεωμετρική – Υποπρωτογεωμετρική περίοδος

115. Κύπελλο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/22 (Πίν. 48α, 124α, 126α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Κιβωτιόσχημος τάφος στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση. Οδός Θ. Μανωλάκη 4. Περισυλλογή (Απρίλιος 1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.062–0.067 (με τη λαβή 0.07), διάμ. επιφ. έδρασης 0.052, διάμ. σώματος 0.108, διάμ. χείλους 0.089–0.091, πλ. λαβής 0.021μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4) με ελάχιστα εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Γάνωμα μελανό έως καστανομέλανο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Συγκολλημένο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατο μόνωτο κύπελλο. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή, ελαφρώς υπερυψωμένη. Χείλος έξω νεύον με περιφέρεια ελλειψοειδή. Ολόβαφο με ε-

ξαίρεση την επιφάνεια έδρασης και την εσωτερική επιφάνεια της λαβής. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (γ)]. Για παρόμοια παραδείγματα κυπέλλων, βλ. Porham – Lemos 1996, pl. 53b: 1 (Λευκαντί)· Lemos 2002, pl. 58: 4 (Κως).

116. Κύπελλο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/19 (Πίν. 49, 124β, 126α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Κιβωτιόσχημος τάφος στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση. Οδός Θ. Μανωλάκη 4. Περισυλλογή (Απρίλιος 1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.069–0.071, διάμ. επιφ. έδρασης 0.052, διάμ. σώματος 0.126, διάμ. χείλους 0.144–0.147, πλ. λαβής 0.022μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (5YR 6/4–6/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Συγκολλημένο. Μικρές αποκρούσεις στο χείλος. Έντονες απολεπίσεις και εκδορές σε σημεία των επιφανειών. Μικρά τμήματα έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατο μόνωτο κύπελλο. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σχεδόν κωνικό. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Χείλος υψηλό έξω νεύον αποστρογγυλεμένο. Ολόβαφο με εξαίρεση την επιφάνεια έδρασης, την εσωτερική επιφάνεια της λαβής και ζώνη στο περιχείλωμα· στην τελευταία έξι ομάδες από οκτώ εγκάρσιες ταινίες κατά αποστάσεις.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (γ)]. Για παρόμοια παραδείγματα κυπέλλων, βλ. Βερδελής 1958β, 36–37 (κατηγορία XIII, ομάδα ζ), πίν. 11: 130 (Καπακλί)· Θεοχάρη 1966, εικ. 10 (Πλατύκαμπος Λάρισας)· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], πίν. 41α (Ομόλιον)· Φρούσσου 2009, 1019, σημ. 28· Βήτος [2017], I 126, II 20 [αρ. 57 (I/1/57)], πίν. 90 (Ομόλιον).

117. Κύπελλο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/72 (Πίν. 48β, 124γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη ΔΝΔ πλευρά της Ακρόπολης. Περισυλλογή (1971).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.071–0.077, διάμ. επιφ. έδρασης 0.055, διάμ. σώματος 0.114, διάμ. χείλους 0.116–0.118, πλ. λαβής 0.017–0.027μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/4–8/3) με ελάχιστα εγκλείσματα και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν. Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατο μόνωτο κύπελλο. Επιφάνεια έδρασης ελαφρώς κοίλη. Σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη, ελλειψοειδούς διατομής. Αβαθής αυλάκωση στη μετάβαση από το σώμα προς το έξω νεύον χείλος. Ολόβαφο με εξαίρεση την επιφάνεια έδρασης, το κατώτατο τμήμα του σώματος, την εσωτερική επιφάνεια της λαβής και την εσωτερική ζώνη του χείλους. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παρόμοια παραδείγματα κυπέλλων, βλ. Heurtley – Skeat 1930–1931, πίν. VIb: 86 (Μαρμαρίανη)· Βερδελής 1958, 34–35 (κατηγορία XIII, ομάδες γ–δ), πίν. 11: 105, 110 (Καπακλί)· Desborough – Dickinson 1980, pls 30: 6 (Λευκαντί), 31: 1 [για την αυλάκωση στην άρθρωση σώματος-λαιμού (Λευκαντί)]· Αποστολοπούλου-Κακαβογιάννη 1992, πίν. 73δ (Φεραί/Βελεστίνο)· Porham – Lemos 1996, pls 50: 25 (Λευκαντί), 59: 2 (Λευκαντί), 62: 6–20 (Λευκαντί)· Πουλάκη-Παντερμαλή 2013, 77.

118. Κύπελλο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 2010/546 (Πίν. 48γ, 124δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Συμβολή οδών Αγιάς – Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. Τυχαίο εύρημα. Πιθανόν προέρχεται από ταφή που καταστράφηκε (2000;).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.057–0.058, διάμ. επιφ. έδρασης 0.054, διάμ. σώματος 0.106, διάμ. χείλους 0.121–0.13, πλ. λαβής 0.018μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 6/4–6/6) με εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Γάνωμα καστανό έως καστανομέλανο αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Δύο μικρές αποκρούσεις στο χείλος. Απολεπίσεις της επιφάνειας στον πυθμένα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατο μόνωτο κύπελλο. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα ημισφαιρικό ελαφρώς πετρεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Χείλος υψηλό έξω νεύον με ελαφρώς επικλινές έως οριζόντιο περιχείλωμα και περιφέρεια έντονα ελλειψοειδή. Ολόβαφο με εξαίρεση την επιφάνεια έδρασης και την εσωτερική επιφάνεια της λαβής. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για ένα, παρόμοιο, κύπελλο, βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], πίν. 109α (Κραννών).

119. Σκύφος, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 1352 (Πίν. 50, 125α–β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα (;). Τυχαίο εύρημα. Πιθανόν προέρχεται από ταφή που καταστράφηκε.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.095–0.107, διάμ. βάσης 0.055, διάμ. χείλους 0.147–0.180μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/6). Επίχρυσμα ανοικτό καστανένυθρο (5YR 6/6). Γάνωμα καστανό έως καστανομέλανο αμαυρό, εξίτηλο σε πολλά σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Συγκολλημένος. Απολεπίσεις και εκδορές σε πολλά σημεία. Ιζήματα. Τμήματα του σώματος και του χείλους έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατος σκύφος. Βάση δακτυλίσχημη υψηλή, ασταθής. Σώμα βαθύ ημισφαιρικό, ισχυρά συμπιεσμένο στον άξονα των λαβών. Δύο οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής. Χείλος υψηλό έξω νεύον με περιφέρεια ελλειψοειδή. Γάνωμα καλύπτει την εξωτερική κατακόρυφη, καθώς και την κάτω επιφάνεια της βάσης, το κατώτερο μέρος του σώματος, το χείλος και το εσωτερικό του αγγείου. Ταινία καλύπτει τη ράχη των λαβών, τα άκρα της οποίας εκτείνονται χαμηλότερα στο σώμα. Στην πλατιά ζώνη μεταξύ των λαβών δύο ομάδες από δέκα συμπλεκόμενα κρεμάμενα ομόκεντρα ημικύκλια, που έχουν γίνει με διαβήτη-χρωστήρα, στο κέντρο των οποίων διατηρείται το αποτύπωμα της ακίδας του. Στο διάχωρο ανάμεσα στις γενέσεις της μιας λαβής κρεμάμενο ολόβαφο τρίγωνο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Υποπρωτογεωμετρική περίοδος (900–825/800 π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον σκύφο Κ 1352, κάποια παράλληλα και τη χρονολόγησή του, βλ. Desborough 1952, 133, 153, 169 [no. 9 (τύπος Β)], 189, 190· Βερδελής 1958β, 27, αρ. 53, εικ. 18· Συριόπουλος 1983–1984, Α΄ 181 – Β΄ 690· Kearsley 1989, 41 (no. 106), 73, 78, 82, 87 (τύπος 2a), fig. 22, pl. 4d· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 67–68, 186, 278, πίν. 32β· Lemos 2002, 45, 237.

120. Κάνθαρος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/18 (Πίν. 51α, 126α–β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Κιβωτιόσχημος τάφος στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση. Οδός Θ. Μανωλάκη 4. Περισυλλογή (Απρίλιος 1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.086–0.094 (με τις λαβές 0.125–0.13), διάμ. επιφ. έδρασης 0.066, διάμ. σώματος 0.15, διάμ. χείλους 0.147–0.157, πλ. λαβών 0.03μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (5YR 6/4–7/3). Γάνωμα μελανό έως καστανομέλανο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, ιριδίζον, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατος κάνθαρος «θεσσαλομακεδονικού» τύπου. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα καλυκόςχημο με καμπύλη τροπίδωση στο μέσον του ύψους του. Δύο υπερυψωμένες ταινιωτές λαβές φύονται από την ακμή του χείλους και απολήγουν στον ώμο του αγγείου. Χείλος ελαφρώς έξω νεύον με περιφέρεια ελαφρώς ελλειψοειδή. Ολόβαφος με εξαίρεση την επιφάνεια έδρασης και το μεγαλύτερο μέρος της εσωτερικής επιφάνειας των λαβών. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (γ)]. Για παρόμοια παραδείγματα κανθάρων από την ευρύτερη περιοχή της Λάρισας, βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 181–182 (κατηγορία Α: ομάδα β), πίν. 13α, 14α (Αργυροπούλι), 23α: 7 (Γεντίκι). Εικάζεται ότι η χρήση αραιού γανώματος, το οποίο απλώνεται κατά την οριζόντια φορά δημιουργώντας την εντύπωση φλεβών μαρμάρου (marble-effect), αποτελεί

ανάμνηση ξυλίνων προτύπων του σχήματος· βλ. σχετ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 352.

121. Τμήμα κανθαρόσχημου αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/410 (Πίν. 51β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Στρωματογραφική έρευνα κατά τις εργασίες επέκτασης της βόρειας πτέρυγας του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτζ. Στρώμα 2 (14.2.1991).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.048, ύψ. 0.042, πάχ. 0.005–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 4/4–5/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα από το χείλος τροχήλατου κανθαρόσχημου αγγείου. Εσωτερικά καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται τμήμα ομάδας από οκτώ κρεμάμενα ομόκεντρα ημικύκλια, οριζόμενη άνω από οριζόντια ταινία, αμελώς αποδοσμένη, η οποία καλύπτει και την ακμή του χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το διακοσμητικό θέμα του Μ 1991/410 δεν απαντά στα, γνωστά, παραδείγματα κανθάρων από τον θεσσαλικό χώρο. Τα πλησιέστερα παράλληλα εντοπίζονται σε ομάδα κανθάρων από τη Σίνδο, οι οποίοι χρονολογούνται από την Υποπρωτογεωμετρική ΙΙ έως και την πρώιμη Υστερογεωμετρική περίοδο· βλ. σχετ. Gimatzidis 2010, Abb. 39: B2, 41, 43, Taf. 4: 33–34, 5: 35, 7: 49–50.

122. Τμήμα κανθάρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/550 (Πίν. 52γ, 131α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη συμβολή των οδών Κύπρου – Απόλλωνος. Περισυλλογή (1996;).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.089, ύψ. 0.071, πάχ. 0.005–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 5/8). Γάνωμα μελανό έως καστανομέλανο αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από πέντε θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου κανθάρου, στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος, μικρό μέρος του λαιμού και η ρίζα λαβής. Στην εξωτερική επιφάνεια διατηρείται μέρος γραπτού αμαυρόχρωμου διακόσμου: ομάδα επτά ενάλληλων τεθλασμένων γραμμών σε οριζόντια διάταξη στο άνω

μέρος του σώματος και έντονα τεθλασμένη γραμμή σε οριζόντια διάταξη στο σημείο μετάβασης από το σώμα προς τον λαιμό. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για χειροποίητους κανθάρους της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, βλ. Heurtley – Skeat 1930–1931, 16–19, 44, figs 5–7 (κατηγορία 6)· Desborough 1952, 167 [no. 5 (τύπος Β της χειροποίητης κεραμικής)]· Lemos 2002, 93· Πουλάκη-Παντερμαλή 2013, 82. Ως προς τα χαρακτηριστικά του διακόσμου, το Μ 2010/550 εντάσσεται στη λεγόμενη «βορειοδυτική αμαυρόχρωμη» κεραμική, γνωστή και ως τύπου Μπουμπούστι. Ανάλογη σύνθεση διακοσμητικών στοιχείων φέρει χειροποίητο αμφορόσχημο αγγείο από την Ελασσόνα, το οποίο χρονολογήθηκε στην πρώιμη φάση της Πρωτογεωμετρικής περιόδου, καθώς και κάνθαρος από τη Βεργίνα, που τοποθετείται στο ίδιο χρονικό πλαίσιο (τέλος 11ου–αρχές 10ου αι. π.Χ.)· βλ. αντίστοιχα Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], πίν. 51α· Ανδρόνικος 1969, εικ. 33: Ν41. Για το θέμα των ενάλληλων τεθλασμένων γραμμών, βλ., επίσης, Heurtley – Skeat 1930–1931, figs 6: 28, 17, pls Ia: 10, II [Μαρμάριανη (πρβλ. Βοκοτοπούλου 1986, εικ. 18)]· Sipsie-Eschbach 1991, Taf. 6: 3 (Κάστρο/Παλιά Βόλου). Παρόμοια διακοσμητικά θέματα απαντούν στην αμαυρόχρωμη κεραμική της δυτικής Μακεδονίας, και ιδιαίτερα, της –όμορης προς τη Θεσσαλία– περιοχής της Κοζάνης· βλ. σχετ. Romiropoulou 1971, figs 2: 4–5, 3: 10, pls 58: 5, 60: 10 (Αιανή)· Καραμήτρου-Μεντεσίδη 1989, εικ. 3 αριστερά (Αιανή)· Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 245.

123. Θραύσμα κανθάρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/549 (Πίν. 52α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη συμβολή των οδών Κύπρου – Απόλλωνος. Περισυλλογή (1996;).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.027, ύψ. 0.042, πάχ. 0.005–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (5YR 5/6). Γάνωμα καστανό αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μικρό θραύσμα χειροποίητου κανθάρου, στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος και του λαιμού. Στην εξωτερική επιφάνεια διατηρείται μέρος γραπτού αμαυρόχρωμου διακόσμου: ομάδα τεσσάρων

ενάλληλων τεθλασμένων γραμμών σε οριζόντια διάταξη στο άνω μέρος του σώματος και έντονα τεθλασμένη γραμμή σε οριζόντια διάταξη στο σημείο μετάβασης από το σώμα προς τον λαιμό. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα του κανθάρου και τον διάκοσμο, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. 122.

124. Λήκυθος, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 2987 (Πίν. 53, 127).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τυχαιό εύρημα με άγνωστη την ακριβή θέση εύρεσης (1969). Πιθανόν προέρχεται από ταφή που καταστράφηκε.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.154, διάμ. επιφ. έδρασης 0.062, διάμ. σώματος 0.112, διάμ. χείλους 0.057, πλ. λαβής 0.016μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα, σχεδόν, ομοιόχρωμο (10YR 6/4). Γάνωμα καστανό έως καστανομέλανο αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη. Μικρές αποκρούσεις στο σώμα και στην περιφέρεια της επιφάνειας έδρασης. Εκδορές σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατη λήκυθος. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη πλατιά. Σώμα ωοειδές. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός σχετικά βραχύς που απολήγει σε έξω νεύον χείλος. Γάνωμα καλύπτει το σώμα με εξαίρεση τρεις ζώνες (στο κατώτατο μέρος, στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου και στον ώμο), που έχουν αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Τη ζώνη του ώμου περιτρέχει κυματοειδής ταινία σε οριζόντια διάταξη, κάτω από την οποία ακολουθεί ομάδα τεσσάρων, αμελώς αποδοσμένων, οριζόντιων γραμμών. Πλατιά οριζόντια ταινία τονίζει το σημείο μετάβασης από το σώμα προς τον εδαφόχρωμο λαιμό, το άνω μέρος του οποίου κοσμεί πλατιά κυματοειδής ταινία σε οριζόντια διάταξη. Την εσωτερική επιφάνεια του χείλους περιγράφουν τρεις οριζόντιες γραμμές. Στη ράχη της λαβής πλατιά κάθετη ταινία, και στην κάτω πρόσφυσή της, οριζόντια πινελιά· στα αριστερά της τελευταίας μικρές κηλίδες γανώματος που προκλήθηκαν από το τίναγμα του χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Με βάση ευβοϊκά παράλληλα, η Αρβανίτου-Μεταλληνού χρονολογεί το Κ 2987 στην Υποπρωτογεωμετρική ΙΙ περίοδο· βλ. αναλυτικά Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 67–68, 271–272, πίν. 32α.

125. Προχοΐσκη, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/70 (Πίν. 55α, 129α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλέχθηκε από ταφή που καταστράφηκε κατά την εκσκαφή θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Λευκαδίτη. Οδός Ρ. Γαριβάλδη 17–19. Βάθ. περ. 2.50μ. (29.9.1975).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.103, διάμ. βάσης 0.035, διάμ. σώματος 0.084, διάμ. χείλους 0.054, πλ. λαβής 0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 6/4–7/4) με ελάχιστα εγκλείσματα και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν. Γάνωμα βαθύ καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατη μόνωτη προχοΐσκη. Βάση βραχεία, ελαφρώς κοίλη στην κάτω επιφάνειά της. Σώμα σχεδόν αμφικωνικό με καμπύλη τροπιδωση. Λαβή κατακόρυφη, επιπεδόκυρτης διατομής. Χείλος έξω νεύον οριζόντιο. Γάνωμα καλύπτει το κάτω ήμισυ του σώματος, τη ράχη της λαβής, το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού και εσωτερικά τη ζώνη του χείλους. Η ζώνη του ώμου, οριζόμενη άνω από οριζόντια ταινία, κοσμεύεται από πέντε ομάδες ισάριθμων κάθετων γραμμών. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ως προς τον διάκοσμο, το 1975/70 μπορεί να συγκριθεί με την (αδημοσίευτη) προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/43 από το Γεντίκι.

126. Οπισθότμητη πρόχους, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/17 (Πίν. 54, 126α, 128).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Κιβωτιόσχημος τάφος στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση. Οδός Θ. Μανωλάκη 4. Περισυλλογή (Απρίλιος 1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. σώματος 0.20, διάμ. επιφ. έδρασης 0.065, διάμ. σώματος 0.175, διάμ. χείλους 0.065, πλ. λαβής 0.026μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (5YR 6/6–7/3) με ελάχιστα εγκλείσματα. Γάνωμα ερυθρωπό έως καστανέρυθρο αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει μία γωνία του χείλους, η οποία έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατη πρόχους με οπισθότμητη προχοή. Επιφάνεια έδρασης ελαφρώς κυρτή, ασταθής. Σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο, με τη μέγιστη διάμετρο στο μέσον του ύψους του. Λαβή κατακόρυφη υπερυψωμένη ταινιωτή. Λαιμός υψηλός που απολήγει σε χείλος έξω νεύον αποστρογγυλεμένο. Ολόβαφη με εξαίρεση την επιφάνεια έδρασης και την εσωτερική επιφάνεια της λαβής. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρια (γ)]. Ως προς το περίγραμμα του σώματος και το ιδιότυπο σχήμα του στομίου του 1976/17, το πλησιέστερο, γεωγραφικά και τυπολογικά, παράλληλο αποτελεί γραπτή πρόχους της Ύστερης Πρωτογεωμετρικής περιόδου από τη Μαρμάριανη, η οποία, ωστόσο, διαφοροποιείται ως προς τη λαβή και τη διαμορφωμένη (δακτυλιόσχημη) βάση της· βλ. Heurtley – Skeat 1930–1931, pl. III: 39.

127. Προχοΐσκη-«θήλαστρο», ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2001/20 (Πίν. 55β, 129β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλέχθηκε κατά τη διάρκεια εργασιών εκσκαφής στην πάροδο Μ. Χαδέλλη (8.6.2001). Πιθανόν προέρχεται από ταφή που καταστράφηκε.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.125, διάμ. βάσης 0.046, διάμ. σώματος 0.083, διάμ. χείλους 0.059, πλ. λαβής 0.014μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/6–7/4) με εγκλείσματα και κενά από οργανικά υλικά που εξέπεσαν. Γάνωμα καστανό αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει η προχοή. Απολεπίσεις σε αρκετά σημεία. Το ήμισυ της περιφέρειας του χείλους έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατη μόνωτη προχοϊσκη-«θήλαστρο». Βάση κωνική, κοίλη στην κάτω επιφάνειά της. Σώμα αμφικωνικό με καμπύλη τροπίδωση και πλευρική προχοή. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός υψηλός που απολήγει σε έξω νεύον χείλος. Γάνωμα καλύπτει την άνω επιφάνεια της βάσης, το κάτω ήμισυ του σώματος, το άνω μέρος του λαιμού και εσωτερικά τη ζώνη του χείλους, ενώ με γάνωμα φαίνεται ότι καλυπτόταν και η (ελλείπουσα) προχοή. Στη ζώνη του ώμου και στη βάση του λαιμού από ένα ζεύγος οριζόντιων γραμμών, αμελώς αποδοσμένων. Στη ράχη της λαβής επτά οριζόντιες πινελιές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα, πρβλ. Ανδρειωμένου 1966, πίν. XLIX: β, δ [Χαλκίς (πρβλ. Andrioménou 1986, Tableau II, no. 16)]· Porham et al. 1980, pl. 153: P πυρά 14B.3 (Λευκαντί)· Αποστολοπούλου-Κακαβογιάννη 1992, πίν. 73β: 2 (Φεραί/Βελεστίνο)· Βλαβιανού-Τσαλίκη 1998, πίν. 39: 678 (Σκύρος). Για τον διάκοσμο, πρβλ. Dawkins 1904–1905, fig. 3: e [Σκύρος (πρβλ. Wace–Thompson 1912, fig. 144: e)]· Θεοχάρης 1960α, πίν. 38α: 4 [Κάστρο/Παλιά Βόλου (πρβλ. Sipsie-Eschbach 1991, Taf. 55: 3)]· Desborough 1980β, πίν. 12c–d (Σκύρος)· Αποστολοπούλου-Κακαβογιάννη 1992, πίν. 73α: 2, 73β: 2 (Φεραί/Βελεστίνο).

- 128.** Αρυβαλλοειδής προχοϊσκη-«θήλαστρο», ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/21 (Πίν. 56α, 126α, 129γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Κιβωτιόσχημος τάφος στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση. Οδός Θ. Μανωλάκη 4. Περισυλλογή (Απρίλιος 1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.111 (με τη λαβή 0.122), διάμ. επιφ. έδρασης 0.04, διάμ. σώματος 0.112, διάμ. χείλους 0.051, μήκ. προχοής 0.03, πλ. λαβής 0.019μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 6/) με ελάχιστα εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα καστανότεφρο (2.5Y 5/2).

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Δύο μικρά τμήματα του χείλους έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατη μόνωτη αρυβαλλοειδής προχοϊσκη-«θήλαστρο». Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό. Πλευρική σωληνοειδής προ-

χοή με κλίση προς τα άνω. Λαβή κατακόρυφη ελαφρώς υπερυψωμένη ταινιωτή. Λαιμός βραχύς που απολήγει σε απλό έξω νεύον χείλος. Στόμιο στενό.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (γ)]. Ως προς το σχήμα του, το 1976/21 μπορεί να συγκριθεί με γραπτές πρόχους από το Λευκαντί, που χρονολογούνται στην Ύστερη Πρωτογεωμετρική και στην Υποπρωτογεωμετρική Ι περίοδο· βλ. Porham et al. 1980, pls 138: 16, 212b· Desborough 1980a, fig. 16: H.

129. Προχοΐσκη-«θήλαστρο», ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/20 (Πίν. 56β, 129δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Κιβωτιόσχημος τάφος στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση. Οδός Θ. Μανωλάκη 4. Περισυλλογή (Απρίλιος 1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.127, διάμ. βάσης 0.054, διάμ. σώματος 0.10, διάμ. χείλους 0.058, μήκ. προχοής 0.021, πλ. λαβής 0.015–0.017μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/4), με ελάχιστα εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Γάνωμα ερυθρωπό έως καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Το μεγαλύτερο μέρος του χείλους έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατη μόνωτη προχοΐσκη-«θήλαστρο». Βάση βραχεία με σχεδόν επίπεδη την κάτω επιφάνειά της, στην οποία διατηρούνται έντονα ίχνη από τη χρήση του τροχού. Σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο. Πλευρική σωληνοειδής προχοή με έντονη κλίση προς τα άνω. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός υψηλός που απολήγει σε ελαφρώς έξω νεύον χείλος. Γάνωμα καλύπτει τη ζώνη του χείλους εσωτερικά και ολόκληρο το αγγείο εξωτερικά, με εξαίρεση την κάτω επιφάνεια της βάσης και το μεγαλύτερο μέρος της εσωτερικής επιφάνειας της λαβής. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λά-

ρισα (γ)]. Για το σχήμα, βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 212–213 (τύπος Α)· πρβλ. Desborough 1980, πίν. 145: P36.1 (Λευκαντί).

130. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/23 (Πίν. 57α, 130α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική). Τομέας ΒΔ. Τομή 4 (ανατολικό τμήμα). Βάθ. 5.08–5.31μ. (1997).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.063, ύψ. 0.061, πάχ. 0.007–0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (2.5Υ 6/1) στον πυρήνα που τρέπεται σε καστανέ-ρυθρο (2.5ΥR 6/4–6/6) προς τις επιφάνειες. Περιέχει εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα ανοικτό τεφρό (5Υ 7/1). Γάνωμα καστανό αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον ώμο τροχήλατου κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζονται τμήματα δύο οριζόντιων ταινιών· στην ανώτερη από αυτές βαίνει ομάδα επτά ιστάμενων ομόκεντρων ημικυκλίων, το κέντρο των οποίων τονίζει ολόβαφος μικρός κύκλος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τη σύνθεση του διακόσμου, πρβλ. ενδεικτικά Heurtley – Skeat 1930–1931, pls III: 44, VI: 81 (Μαρμαρίανη).

131. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/654 (Πίν. 57β, 130β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη συμβολή των οδών Κύπρου – Απόλλωνος. Περισυλλογή (1996;).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.046, ύψ. 0.051, πάχ. 0.010–0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5ΥR 5/6) με ελάχιστα εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα υπόλευκο (πλησιάζει προς τα 2.5Υ 7/3–7/4), απολεπισμένο σε σημεία. Γάνωμα καστανό έως καστανομέλανο αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον ώμο τροχήλατου κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται τμήμα ομάδας οκτώ ιστάμενων ομόκεντρων ημικυκλίων, το κέντρο των οποίων τονίζει ολόβαφος κύκλος. Στο άνω μέρος του θραύσματος διατηρείται τμήμα οριζόντιας ταινίας (;), η οποία όριζε τη μετάβαση από τον ώμο προς τον λαιμό.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

132. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/250 (Πίν. 57γ, 130γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ελληνιστικών χρόνων στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Μ. Μαγρίζου. Οδός Φ. Ρούσβελτ 35. Τομή Β (δυτικό ήμισυ). Βάθ. 2.40μ. (22.2.1989).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.044, ύψ. 0.046, πάχ. 0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός καστανοκίτρινος (7.5YR 7/3–7/6). Επίχρυσμα κιτρινωπό (10YR 8/4–8/6). Γάνωμα καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον ώμο τροχήλατου κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται τμήμα οριζόντιας ταινίας, στην οποία βαίνει ομάδα πέντε ιστάμενων ομόκεντρων ημικυκλίων· στον άξονα του κέντρου κάθετη πινελιά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Ζαούρη 1989. Για την παραλλαγή του διακοσμητικού θέματος των ημικυκλίων, με κάθετη πινελιά στον άξονα του κέντρου, πρβλ., ενδεικτικά, Desborough 1952, pl. 20 (Άλος)· Βερδελής 1958β, εικ. 7, πίν. 5: 28 (Καπακλί).

133. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/656.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στη συμβολή των οδών Κύπρου – Απόλλωνος. Περισυλλογή (1996;).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.035, ύψ. 0.04, πάχ. 0.009–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 5/8) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα καστανοκίτρινο (10YR 7/4–7/6). Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος τροχήλατου κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται τμήμα ομάδας τεσσάρων κρεμάμενων ομόκεντρων ημικυκλίων, οριζόμενη άνω

από πλατιά οριζόντια ταινία. Στο κέντρο των ημικυκλίων διατηρείται το αποτύπωμα της ακίδας του διαβήτη-χρωστήρα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

134. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/5.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα Β' αρχαίου θεάτρου. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Αυτονόμου Οικοδομικού Οργανισμού Αξιωματικών (ΑΟΟΑ). Οδός Ταγμ. Ι. Βελησσαρίου 64–66. Βρέθηκε σε ύψος 0.20μ. επάνω από τα εδώλια αρ. 3–6 (22.12.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.053, ύψ. 0.061, πάχ. 0.006–0.013μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφροπράσινος (GLEY 1 6/1) στον πυρήνα και ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6–6/8) προς τις όψεις. Γάνωμα καστανομέλανο αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα χειροποίητου κλειστού αγγείου (πρόχου;), στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος και του λαιμού. Στην εξωτερική επιφάνεια διατηρείται μέρος γραπτού αμαυρόχρωμου διακόσμου: τρεις πλατιές λοξές ταινίες στο σωζόμενο μέρος του σώματος και τμήμα αβακωτού (;) κοσμήματος στη βάση του λαιμού. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης εξωτερικά και εσωτερικά (στο άνω μέρος).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρωτογεωμετρική περίοδος.

135. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/121 (Πίν. 57δ, 130δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα Β' αρχαίου θεάτρου. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Αυτονόμου Οικοδομικού Οργανισμού Αξιωματικών (ΑΟΟΑ). Οδός Ταγμ. Ι. Βελησσαρίου 64–66. Βρέθηκε σε ύψος 0.15μ. επάνω από το εδώλιο αρ. 1 (21.12.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.046, ύψ. 0.037, πάχ. 0.003–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός τεφρός (GLEY 1 7/–8/) στον πυρήνα που τρέπεται σε ανοικτό καστανέρυθρο (2.5YR 6/4–6/8) προς τις επιφάνειες. Περιέχει ελάχιστα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου ανοικτού αγγείου, στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος και του χείλους. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια. Εξωτερικά τη ζώνη του χείλους κοσμούν δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες, οι οποίες πλαισιώνουν τεθλασμένη ταινία σε οριζόντια διάταξη. Κάτω από τη διακοσμητική ζώνη σώζεται η βάση δύο κρεμάμενων διπλών (ενάλληλων) τριγώνων με δικτυωτό πλέγμα στο εσωτερικό τους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Πρωτογεωμετρική – Πρώιμη Υποπρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τζιαφάλιας 1985· Τζιαφάλιας 1987. Τόσο οι τεθλασμένες ταινίες, όσο και τα διπλά τρίγωνα αποτελούν συνήθη διακοσμητικά θέματα στην κεραμική του θεσσαλοευβοϊκού χώρου· πρβλ., ενδεικτικά, Heurtley – Skeat 1930–1931, pls IV: 50–51, 53, 56, VIII: 127 (Μαρμαρίανη)· Βερδελής 1958β, πίν. 4: 22 (πιθανόν από το Καπακλί), 5: 29 (πιθανόν από το Καπακλί), 6: 41–42 (Καπακλί)· Porpham et al. 1980, pls 132: 10 (Λευκαντί), 137: 1–2 (Λευκαντί)· Sipsie-Eschbach 1991, Taf. 4: 2–3, 40: 7, 42: 7 (Κάστρο/Παλιά Βόλου)· Μαλακασιώτη κ.ά. 2012, εικ. 5ε (Βουλοκαλύβα Αλμυρού).

136. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/252 (Πίν. 52β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος οδού των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Χατζηπούλιου. Συμβολή οδών Κύπρου – Φ. Ρούσβελτ 2. Περισυλλογή (19.12.1979).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.037, ύψ. 0.04, πάχ. 0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/4–6/8) με πυρήνα ανοικτό τεφρό (GLEY 1 6/–7/). Γάνωμα καστανό αμαυρό, σχεδόν εξίτηλο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα χειροποίητου ανοικτού αγγείου. Στην εξωτερική επιφάνεια διατηρείται μέρος αμαυρόχρωμου διακόσμου: ομάδα οκτώ ενάλληλων τεθλασμένων γραμμών σε οριζόντια διάταξη. Επιφάνειες στιλβωμένες, με εμφανή τα ίχνη του εργαλείου στίλβωσης σε σημεία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρωτογεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τζιαφάλιας 1980α.

Ύστερη Γεωμετρική περίοδος

137. Κύπελλο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/147 (Πίν. 58α, 131β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος λουτρού των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Παπαποστόλου. Οδός Μεγ. Αλεξάνδρου 4. Περισυλλογή. Βάθ. 3.20μ. (1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.051, διάμ. επιφ. έδρασης 0.045–0.046, διάμ. σώματος 0.084, διάμ. χείλους 0.11–0.116, πλ. λαβής 0.017μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός τεφρός (GLEY 1 6/) έως τεφροκίτρινος (5Y 7/2) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα, σχεδόν, ομοιόχρωμο (GLEY 1 5/–5/1).

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Δύο μικρές αποκρούσεις στο χείλος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατο μόνωτο κύπελλο. Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα καλυκόσχημο αβαθές. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Χείλος υψηλό έξω νεύον με ελαφρώς επικλινές έως οριζόντιο περιχείλωμα και περιφέρεια ελλειψοειδή.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τζιαφάλιας 1979. Για παρόμοια παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], πίν. 78α, 82β δεξιά (Κραννών). Το σχήμα θυμίζει αυτό των αττικών κυπέλλων της λεγομένης Ομάδας του Φαλήρου· πρβλ., ενδεικτικά, Kübler 1954, Taf. 107, Nr. 1321, 1333 (Αθήνα, 740–730 π.Χ.)· Χαριτωνίδης 1973, πίν. 5α–δ, 24στ (Αθήνα)· Verdan et al. 2008, 72.

138. Τμήματα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/387α–β (Πίν. 58β, 131γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη. Οδός Ασκληπιοῦ 7. Στρωματογραφική τομή στο εσωτερικό του ορθογωνίου χώρου. Βάθ. 5.88–6.08μ. (19.5.1993).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

Μ 1995/387α: Μήκ. (με τη λαβή) 0.102, ύψ. 0.043, πάχ. 0.004μ.

Μ 1995/387β: Μήκ. 0.045, ύψ. 0.024, πάχ. 0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 4/4–5/6). Γάνωμα καστανομέλανο αμαυρό εσωτερικά· μελανό αμαυρό εξωτερικά.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Το Μ 1995/387α συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δύο συνανήκοντα τμήματα τροχήλατου σκύφου, τα οποία σώζουν μέρη του σώματος, του χείλους και οριζόντια λαβή, ελλειψοειδούς διατομής. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στη ζώνη του χείλους τέσσερις οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Στη ζώνη του ώμου τμήμα «μετόπης» που ορίζεται δεξιά από ομάδα εννέα κάθετων γραμμών και κοσμεύεται από κάθετες κυματοειδείς γραμμές, αμελώς αποδοσμένες. Κάθετα γραμμίδια κοσμούν τη ράχη της λαβής. Το σωζόμενο τμήμα του σώματος κάτω από τη διακοσμητική ζώνη καλύπτεται με γάνωμα. Ίχνη του χρωστήρα εσωτερικά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παρόμοιο διάκοσμο σε ευβοϊκά παραδείγματα, βλ. Boardman – Price 1980, pl. 38: 29 (Λευκαντί)· Ανδρειωμένου 1981, πίν. 15: 3, 19: 46 (Ερέτρια)· Andriomένου 1984, fig. 6 (Χαλκίς)· Kearsley 1995, pl. 3.2: 183, 200 (Al Mina).

139. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/564 (Πίν. 58γ, 132α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Νότια της εξωτερικής παρειάς του τοίχου ζη. Βάθ. 4.52μ. (23.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.072, ύψ. 0.036, διάμ. λαβής 0.011, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/6–7/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα κιτρινωπό (2.5Y 8/3), απολεπισμένο. Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου σκύφου, στο οποίο σώζονται μέρος του σώματος, η γένεση οριζόντιας λαβής, κυκλικής διατομής και μέρος του χείλους. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια με εξαίρεση δύο ταινίες στο χείλος, που έχουν αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Εξωτερικά και στη ζώνη του χείλους τρεις οριζόντιες παράλληλες ταινίες, η ανώτερη από τις οποίες καλύπτει και την ακμή του χείλους. Ακολουθεί στενή διακοσμητική ζώνη, στην οποία σώζεται η άνω δεξιά γωνία «μετόπης», που ορίζεται δεξιά από ομάδα δέκα κάθετων γραμμών. Λοξά γραμμίδια κοσμούν τη γένε-

ση της λαβής. Το σωζόμενο τμήμα του σώματος κάτω από τη διακοσμητική ζώνη καλύπτεται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική περίοδος.

140. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/154 (Πίν. 132β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ. Βάθ. 0–1μ. (26.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.074, ύψ. 0.054, διάμ. λαβής 0.009, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/4–6/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα ανοικτό καστανοκίτρινο (10YR 8/3–8/4). Γάνωμα καστανέρυθρο ελαφρώς στιλπνό εσωτερικά· καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό εξωτερικά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου σκύφου, στο οποίο σώζονται μέρος του σώματος, οριζόντια λαβή, κυκλικής διατομής και μικρό μέρος του χείλους. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια. Εξωτερικά και στη ζώνη του χείλους τέσσερις οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Ακολουθεί στενή διακοσμητική ζώνη, στην οποία σώζεται ομάδα πέντε κάθετων γραμμών. Κάθετα γραμμίδια κοσμούν τη ράχη της λαβής. Το σωζόμενο τμήμα του σώματος κάτω από τη διακοσμητική ζώνη καλύπτεται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική περίοδος.

141. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/129.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Επίχωση τοίχων. Βάθ. 4.15μ. (27.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.082, ύψ. 0.048, διάμ. λαβής 0.014, πάχ. 0.005–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/4–6/6). Γάνωμα καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου σκύφου, στο οποίο σώζονται μέρος του σώματος, οριζόντια λαβή, κυκλικής διατομής και μέρος του χείλους. Γά-

νωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια. Εξωτερικά και στη ζώνη του χείλους τέσσερις οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Κάθετα γραμμίδια κοσμούν τη ράχη της λαβής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική περίοδος.

142. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/562 (Πίν. 59α, 133α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Επίχωση κάτω από τον τοίχο ιλ. Βάθ. 4.63μ. (25.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.079, ύψ. 0.039, διάμ. λαβής 0.013, πάχ. 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Y 8/2–8/3) με ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Μεμονωμένο μεγάλο έγκλεισμα έχει προκαλέσει διάρρηξη της επιφάνειας σε σημείο του χείλους. Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σκύφου ρυθμού Θάψου στο οποίο σώζονται μικρό μέρος του ώμου, μέρος του κάθετου χείλους και, σχεδόν, το ήμισυ λαβής, κυκλικής διατομής. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια με εξαίρεση πλατιά ταινία στην απόληξη του χείλους, η οποία έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Στην εξωτερική επιφάνεια μέρος ταινιωτού διακόσμου: στην παρυφή του ώμου σώζονται τα άκρα δύο οριζόντιων ταινιών· τέσσερις, ανάλογες, κοσμούν το χείλος και μία τη ράχη της λαβής κατά μήκος. Ίχνη του χρωστήρα εσωτερικά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 730–690 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το Μ 2009/562 θα μπορούσε να προέρχεται από έναν σκύφο –δημοφιλές σχήμα του ρυθμού Θάψου– διακοσμημένο με συνδυασμό ταινιών και κεντρικής «μετόπης» ή με απλές ταινίες στη ζώνη των λαβών· πρβλ. Neef 1981, figs 1b (Panel type), 4a (Plain type). Για έναν σκύφο ρυθμού Θάψου από την Κραννώνα, βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], πίν. 96α.

143. Τμήματα κοτύλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/566α–β (Πίν. 60α, 133β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δημήτρος 25. Νότια της εξωτερικής παρειάς του τοίχου ζη. Βάθ. 4.52μ. (23.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

M 2009/566α: Μήκ. 0.062, ύψ. 0.06, πάχ. 0.004μ.

M 2009/566β: Μήκ. 0.037, ύψ. 0.036, πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/3–7/4) με ελάχιστα εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα κιτρινωπό (2.5Y 8/3–8/4). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Το M 2009/566α συγκολλημένο από τρία θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δύο συνανήκοντα τμήματα από το άνω μέρος του σώματος κοτύλης κορινθιακού τύπου.

M 2009/566α: Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στη ζώνη του χείλους δύο οριζόντιες ταινίες, η ανώτερη από τις οποίες καλύπτει και την ακμή του χείλους. Ακολουθεί στενή διακοσμητική ζώνη, στην οποία σώζεται «μετόπη» με τέσσερα σχηματοποιημένα υδρόβια πτηνά, σε σειρά προς τα δεξιά, που αποδίδονται με την τεχνική της σκιαγραφίας, με σιγμοειδές σώμα και ένα πόδι. Η «μετόπη» πλαισιώνεται αριστερά και δεξιά από ομάδες κάθετων γραμμών. Ακολουθούν τέσσερις οριζόντιες παράλληλες ταινίες, κάτω από τις οποίες το σωζόμενο τμήμα του σώματος καλύπτεται με γάνωμα.

M 2009/566β: Εσωτερικά όπως το M 2009/566α. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται μέρος των κάθετων γραμμών, οι οποίες πλαισιώναν την κεντρική «μετόπη». Στο αριστερό άκρο μικρότατο μέρος της πρόσφυσης οριζόντιας λαβής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (ύστερος 8ος–πρώιμος 7ος αι. π. Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το αγγείο από το οποίο προέρχονται τα M 2009/566α–β μιμείται έναν τύπο πρώιμων πρωτοκορινθιακών (περ. 720–690 π.Χ.) κοτυλών, οι οποίες κοσμούνται με σχηματοποιημένα πτηνά, σε παράταξη. Τον συγκεκριμένο τύπο μιμήθηκαν κεραμικά εργαστήρια διαφόρων κέντρων του Αιγαίου (και κυρίως, της Εύβοιας) κατά την Ύστερη Γεωμετρική και Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδο. Για μία κορινθιάζουσα

κοτύλη-πυξίδα της Ύστερης Γεωμετρικής περιόδου από τη Νέα Λεύκη Λάρισας, βλ. Coldstream 2008, 161 (n. 1), 410.

144. Τμήμα κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/569 (Πίν. 60β, 134α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Αποχωμάτωση βόρεια της κυκλικής κατασκευής και ανατολικά του τοίχου μν. Βάθ. 4.50–5μ. (9.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.079, ύψ. 0.081, πάχ. 0.006–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 6/4–6/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα κιτρινωπό (2.5Y 8/3), έντονα απολεπισμένο σε σημεία. Γάνωμα καστανομέλανο στιλπνό, ιριδίζον εσωτερικά· καστανό ελαφρώς στιλπνό εξωτερικά, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τροχήλατου κρατήρα, στο οποίο σώζονται μέρος του ώμου και μικρό μέρος από τη γένεση του λαιμού. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια και το άνω μέρος του ώμου με τη γένεση του λαιμού εξωτερικά. Στη ζώνη του ώμου ορθογώνια «μετόπη» που ορίζεται δεξιά από ομάδα κάθετων γραμμών και κοσμεύεται από κάθετες τετρασκελείς γραμμές προς τα αριστερά. Κάτω από τη διακοσμητική ζώνη τρεις οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Ίχνη του χρωστήρα στη ζώνη του ώμου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο με «σιγμοειδή» θέματα, πρβλ., ενδεικτικά, Ανδρειωμένου 1977, πίν. 53β: η (Ερέτρια)· Ανδρειωμένου 1982, πίν. 34: 210 (Ερέτρια)· Cambitoglou et al. 1988, pl. 138c (Ζαγορά Άνδρου).

145. Τμήμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/137 (Πίν. 134β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Μεταξύ των τοίχων ΕΘ και ΙΛ. Βάθ. 4.45μ.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.087, ύψ. 0.069, υπολ. διάμ. χείλους 0.258, πάχ. 0.004–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (2.5 YR 5/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του λαιμού και του χείλους τροχήλατου ευρύστομου αμφορέα. Εσωτερικά άβαφο με εξαίρεση ζώνη στο άνω μέρος που καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά δύο ομάδες οριζόντιων παράλληλων ταινιών πλαισιώνουν ισάριθμες ζώνες, οι οποίες κοσμούνται από ομάδες κάθετων τετρασκελών γραμμών προς τα δεξιά. Στο οριζόντιο περιχέλιωμα ομάδα οκτώ λοξών γραμμίδων και μέρος δεύτερης, ανάλογης, ομάδας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η κατατομή του 1979/137 παραπέμπει σε αυτή των αμφορέων της ομάδας Α της Ερέτριας· βλ. Boardman 1952, 16 κ.εξ., fig. 18: A2, pl. 3B: 3. Για τον διάκοσμο, πρβλ. Boardman 1952, pl. 3B: 3 (Ερέτρια)· Kahil 1965, πίν. 336e (Ερέτρια)· Descoeudres 1976, Taf. 5, Nr. FK 195.4 (Ερέτρια)· Ανδρειωμένου 1983, εικ. 1: 7, πίν. 53: 25 (Ερέτρια)· Μπέσιος 2012, εικ. 62 (Μεθώνη Πιερίας).

146. Θραύσματα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/150–151 (Πίν. 61α–β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. 1979/150: ανατολικά του τοίχου εζ. Βάθ. 4.13μ. (22.4.1977). 1979/151: γωνία μεταξύ των τοίχων αβ και βγ. Βάθ. 4.35μ. (23.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

1979/150: Μήκ. 0.088, ύψ. 0.08, πάχ. 0.005–0.009μ.

1979/151: Μήκ. 0.058, ύψ. 0.065, πάχ. 0.005–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/3–7/4) με πυρήνα καστανότεφρο (5YR 5/2–6/1). Περιέχει πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Γάνωμα ανοικτό καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δύο συνανήκοντα (;) θραύσματα βορειοελλαδικού εμπορικού αμφορέα (τύπου II).

1979/150: Σώζονται μέρος του ώμου και μικρό μέρος από τη γένεση του λαιμού. Στη ζώνη του ώμου τμήμα από ομάδα πέντε ομόκεντρων κύκλων. Στο άνω μέρος της διακοσμητικής ζώνης δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες. 1979/151: Σώζεται μέρος του ώμου, στο οποίο διακρίνεται τμήμα από ομάδα οκτώ ομόκεντρων κύκλων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (β' ήμισυ 8ου–πρώιμος 7ος αι. π.Χ.).

147. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/152 (Πίν. 62α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (επέκταση βόρειου τμήματος). Ανατολικά του τοίχου ΨΩ. Βάθ. 4.50μ. (3.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.055, ύψ. 0.063, πάχ. 0.007–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/3–7/4) με πυρήνα καστανότεφρο (5YR 5/2–6/1). Περιέχει πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Γάνωμα ανοικτό καστανό αμαυρό, εξίτηλο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον ώμο βορειοελλαδικού εμπορικού αμφορέα (τύπου II). Στην εξωτερική επιφάνεια διακρίνεται τμήμα από ομάδα δέκα ομόκεντρων κύκλων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (β' ήμισυ 8ου–πρώιμος 7ος αι. π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ως προς τη σύσταση και το χρώμα του, ο πηλός του 1979/152 ομοιάζει, μακροσκοπικά, με αυτόν των θραυσμάτων αρ. **146**.

148. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/153 (Πίν. 62β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (επέκταση βόρειου τμήματος). Ανατολικά του τοίχου ΨΩ. Βάθ. 4.50μ. (3.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.057, ύψ. 0.065, πάχ. 0.006–0.010μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (2.5YR 5/6–6/8) με πυρήνα καστανότεφρο (7.5YR 5/2–6/2). Περιέχει πολλά εγκλείσματα και μικρή ποσότητα μαρμαρυγία. Γάνωμα ερυθρό έως καστανό αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον ώμο βορειοελλαδικού εμπορικού αμφορέα (τύπου II). Στην εξωτερική επιφάνεια διατηρείται τμήμα από ομάδα εννέα ομόκεντρων κύκλων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (β' ήμισυ 8ου–πρώιμος 7ος αι. π.Χ.).

149. Λαβή αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/604 (Πίν. 62γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Βάθ. 4.95μ. (28.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. λαβής 0.145, διάμ. 0.039–0.043, πάχ. τοιχώματος λαιμού 0.005–0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 6/3–7/4) με πολλά εγκλείσματα. Γάνωμα βαθύ καστανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Λαβή βορειοελλαδικού εμπορικού αμφορέα (τύπου II), ακανόνιστης ελλειψοειδούς διατομής, με δύο βαθιές κάθετες αυλακώσεις στη ράχη. Στην άνω απόληξη της λαβής σώζεται μικρό μέρος του λαιμού και τμήμα λοξής γραπτής ταινίας. Μικρό ίχνος γανώματος στο άνω άκρο του σωζόμενου τμήματος του λαιμού. Δύο κάθετες πλατιές ταινίες κοσμούν τις αυλακώσεις στη ράχη της λαβής. Στην αριστερή ακμή της λαβής και στο μέσον περίπου του ύψους της χάραγμα (graffito) πλατιάς οριζόντιας γραμμής, το οποίο έγινε πριν από την όπτηση του αγγείου και αποτελεί, πιθανότατα, σημείο του κεραμέα ή εμπορικό «σύμβολο».

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (β' ήμισυ 8ου–πρώιμος 7ος αι. π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Από την Τομή ΑΒ προέρχονται, επίσης, τα θραύσματα βορειοελλαδικών αμφορέων αρ. **147–148**. Για επιγραφές, σημεία/«σύμβολα» και χαράγματα (graffiti) σε βορειοελλαδικούς αμφορείς (τύπου II), βλ. Papadopoulos 1994, 446, αρ. A38, fig. 5, pl. 113f (Καστανάς)· Gimatzidis 2010, 221 (Σίνδος)· Χατζής 2010, 175–176 (Καραμπουρνάκι)· Κοτσώνας 2012, 416–426, αρ. 77–85 (Μεθώνη Πιερίας).

150. Τμήμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1501 (Πίν. 63, 135).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Α. Μπλάννα (Νέας Αγοράς). Τετράγωνο Ε1. Στρώμα 2. Βάθ. 5.40–6.10μ. (19.2.2004).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.251, ύψ. 0.21, πάχ 0.006–0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6 έως 7.5YR 7/4–7/6) με πυρήνα ανοικτό τεφρό (GLEY 1 7/). Περιέχει πολλά εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία· έντονη διαφοροποίηση του χρώματος (πορτοκαλέρυθρο) στο μέσον της εξωτερικής επιφάνειας, λόγω ανομοιομόρφης όπτησης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από τέσσερα θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του άνω μέρους του σώματος και του ώμου βορειο-ελλαδικού εμπορικού αμφορέα (τύπου II). Στην εξωτερική επιφάνεια και στη ζώνη του ώμου σώζεται μεγάλο τμήμα από ομάδα επτά ομόκεντρων κύκλων, με κουκκίδα στο κέντρο τους. Στο αριστερό άκρο διακρίνεται μικρό τμήμα της περιμέτρου κύκλου από δεύτερη, ανάλογη, ομάδα, ενώ στο δεξιό άκρο σώζεται τμήμα λοξής ταινίας, η οποία περιέβαλε την κάτω πρόσφυση της κατακόρυφης λαβής. Τη διακοσμητική ζώνη του ώμου πλαισιώνουν στο κάτω μέρος μία πλατιά και τρεις λεπτότερες οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Κάτω από την ομάδα των ταινιών, στο δεξιό άκρο, διακρίνονται ίχνη από την απόληξη δύο λοξών ταινιών, οι οποίες κοσμούσαν το σώμα του αγγείου, κατερχόμενες σαν άγκιστρα από τη ράχη και την κάτω πρόσφυση της λαβής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (β' ήμισυ 8ου–πρώιμος 7ος αι. π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τις αγκιστροειδείς ταινίες στο σώμα του αγγείου, πρβλ., ενδεικτικά, Papadopoulos 1994, pl. 113· Gimatzidis 2010, Abb. 78, 81.

151. Λαβή αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1639.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος οδού των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Μούλια. Συμβολή οδών Δήμητρος – Νίκης 4. Τομή Ε'. Βάθ. 1.75μ. (8.12.2009).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.108, διάμ. 0.04–0.046μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός έως καστανότεφρος (7.5YR 7/4–6/2) με μικρά εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Επίχρισμα ανοικτό καστανό (πλησιάζει προς τα 10YR 7/3–8/2). Γάνωμα καστανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Λαβή βορειοελλαδικού εμπορικού αμφορέα (τύπου II), ακανόνιστης ελλειψοειδούς διατομής, με δύο βαθιές κάθετες αυλακώσεις στη ράχη, τις οποίες κοσμούν ισάριθμες κάθετες πλατιές ταινίες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (β' ήμισυ 8ου–πρώιμος 7ος αι. π.Χ.).

152. Τμήμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/568 (Πίν. 64α, 136α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Νότια του τοίχου εξ. Βάθ. 4.11μ. (23.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.093, διάμ. χείλους 0.017, πάχ. 0.008–0.019μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/3–7/4) με εγκλείσματα. Επίχρυσμα κιτρινωπό (πλησιάζει προς το 2.5Y 8/4). Γάνωμα ανοικτό καστανό έως καστανομέλανο αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο στο χείλος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από τέσσερα θραύσματα. Μεγάλη απόκρουση στο αριστερό μέρος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του λαιμού και του χείλους αττικού αμφορέα του τύπου «SOS». Στην εξωτερική επιφάνεια του λαιμού μέρος διπλού τριγώνου, το οποίο πλαισιώνεται δεξιά από κάθετη κυματοειδή γραμμή, που εκτείνεται σε όλο το ύψος της διακοσμητικής ζώνης του λαιμού. Η άνω απόληξη κάθετης απλής γραμμής σώζεται στο άνω δεξιό άκρο. Η διακοσμητική ζώνη ορίζεται κάτω από δύο οριζόντιες ταινίες και άνω από μία, ανάλογη, και οριζόντιο πλαστικό δακτύλιο. Χείλος υψηλό, το οποίο εξωτερικά καλύπτεται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (725–675 π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ως προς το σχήμα, το M 2009/568 παρουσιάζει χαρακτηριστικά των πρώιμων (725–675 π.Χ.) αττικών αμφορέων του τύπου «SOS», όπως ο σχεδόν κυλινδρικός λαιμός και ο έντονα διαμορφωμένος πλαστικός δακτύλιος κάτω από το χείλος· βλ. Brann 1962, 32· Johnston – Jones 1978, 132–133· Χατζής 2010, 168· Κοτσώνας 2012, 190· Pratt 2015, 214–215. Την απόδοση του M 2009/568 σε αττικό εργαστήριο ενισχύει η παρουσία άφθονων εγκλεισμάτων στον πηλό, στοιχείο που διαφοροποιεί, γενικά, τους αττικούς από τους ευβοϊκούς αμφορείς του ιδίου τύπου· βλ. Johnston – Jones 1978, 128· Κοτσώνας 2012, 189–190· Χατζής 2010, 169. Το διπλό τρίγωνο με Χ ή «Σταυρό του Αγίου Ανδρέα» στο εσωτερικό του (στο παράδειγμά μας, το εγγεγραμμένο θέμα δεν σώζεται) αποτελεί τυπικό διακοσμητικό θέμα των αττικών αμφορέων του τύπου «SOS», ενώ η πλαισίωσή του από μεμονωμένες κυματοειδείς γραμμές που εκτείνονται σε όλο το ύψος της ζώνης του λαιμού, α-

ποτελεί ένδειξη πρωιμότητας· ωστόσο, η ταινία που πλαισιώνει στο άνω μέρος αυτή τη ζώνη στο M 2009/568, απαντάται, σπάνια, στα αττικά παραδείγματα, ενώ φαίνεται πως συνηθίζεται στα ευβοϊκά. Για το διακοσμητικό θέμα του διπλού τριγώνου με εγγεγραμμένο Χ, βλ. Johnston – Jones 1978, 136, 138 (τύπος T), fig. 10a. Για ανάλογα παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, Πελεκίδης 1916, 28, εικ. 12 (Φάληρο)· Young 1939, 178–179, nos C 127–128, figs 128–129 (Αθήνα)· Brann 1961α, 137, no. P 2, pl. 13 (Αθήνα)· Vallet – Villard 1964, pl. 81: 7 (Μέγαρα Υβλαία)· Ανδρειωμένου 1975, πίν. 64γ: α (Ερέτρια)· Rizzo 1990, 12, 13, fig. 2 (Καιρέα/Cerveteri)· CVA, *Athens, National Museum* 5, *Greece* 8, pl. 72: 1,3· Jarosch-Reinholdt 2009, Taf. 17: 169–170 (Αίγινα)· Mazarakis Ainian – Livieratou 2010, 98, Taf. 27: 3 (Αθήνα)· Κοτσώνας 2012, 191· Μπέσιος κ.ά. 2012, 445–446, αρ. 109 (Μεθώνη Πιερίας). Για τις μεμονωμένες κυματοειδείς γραμμές ή ταινίες, ως ένδειξη πρωιμότητας, βλ. Johnston – Jones 1978, 135, 137, 139· Κοτσώνας 2012, 191. Για τις ταινίες στο άνω μέρος της διακοσμητικής ζώνης του λαιμού, βλ. Johnston – Jones 1978, 135, n. 56· Κοτσώνας 2012, 192.

153. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2011/284 (Πίν. 64β, 136β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Κεντρικό κλίτος. ΝΔ γωνία. Τομή Ε'. Βάθ. 2.10μ. (6.7.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.043, ύψ. 0.054, πάχ. 0.008–0.010μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (πλησιάζει προς τα 2.5YR 5/6–6/6) που τρέπεται σε καστανό (7.5YR 4/2–5/2) προς τις επιφάνειες. Επίχρυσμα κιτρινωπό (πλησιάζει προς το 2.5Y 7/4). Γάνωμα καστανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό ευβοϊκού αμφορέα του τύπου «SOS». Εσωτερικά άβαφο με εξαίρεση ζώνη στο άνω μέρος που καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται το ήμισυ ομάδας τριών ομόκεντρων κύκλων και μικρότατο μέρος κάθετης κυματοειδούς ταινίας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (τέλος 8ου–αρχές 7ου αι. π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η απόδοση του M 2011/284 σε ευβοϊκό (χαλκιδικό;) εργαστήριο βασίζεται στην καθαρότητα του πηλού, στην παρουσία γανώματος στο εσωτερικό του λαιμού, καθώς και κιτρινωπού επιχρίσματος στην εξωτερική επιφάνειά του –στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους ευβοϊκούς αμφορείς του τύπου «SOS», διαφοροποιώντας τους από τους, αντίστοιχους, αττικούς. Την απόδοση αυτή ενισχύει, επιπρόσθετα, ο σωζόμενος διάκοσμος: η ομάδα των τριών κύκλων συνδυαζόταν με άλλους δύο, μικρότερους και ομόκεντρους των πρώτων, οι οποίοι εγγράφονταν στο εσωτερικό τους, σε μια σύνθεση που θεωρείται κατεξοχήν ευβοϊκή. Για τα χαρακτηριστικά των ευβοϊκών αμφορέων του τύπου «SOS», βλ. Johnston – Jones 1978, 111–112, 128, 132–133· Χατζής 2010, 167 κ.εξ. σποράδην· Κοτσώνας 2012, 188 κ.εξ. σποράδην· Pratt 2015, 215. Για το διακοσμητικό θέμα, βλ. Johnston – Jones 1978, 135, 136, fig. 8e (τύπος Och), n. 58· πρβλ. Pratt 2015, 215, 216, fig. 3a (Μοργάντιον/Morgantina).

154. Τμήμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. M 2009/607 (Πίν. 64γ, 136γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Βάθ. 4.95μ. (28.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.071, ύψ. 0.082, πάχ. 0.008–0.014μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4) έως ανοικτός καστανόφαιος (10YR 6/1–6/2) με μικρότατη ποσότητα μαρμαρυγία. Γάνωμα μελανό έως καστανομέλανο αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του λαιμού ευβοϊκού αμφορέα του τύπου «SOS», το οποίο σώζει το κάτω μέρος του χείλους, μικρότατο μέρος από τη γένεση κατακόρυφης λαβής και το ελλειψοειδές αποτύπωμα της τελευταίας στο σημείο της πρόσφυσής της στην εξωτερική επιφάνεια. Εσωτερικά άβαφο με εξαίρεση ζώνη στο άνω μέρος που καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στα δεξιά της πρόσφυσης της λαβής κάθετη κυματοειδής ταινία που εκτείνεται σε όλο το ύψος της διακοσμητικής ζώνης του λαιμού, ανάμεσα σε δύο κάθετες απλές ταινίες· μία οριζόντια γραμμή εκτείνεται από το μέσον της αριστερής ταινίας προς τη λαβή. Η διακοσμητική ζώνη ορίζεται κάτω από οριζόντια ταινία και άνω από μία, ανάλογη, και οριζόντιο χαμη-

λό πλαστικό δακτύλιο. Το σωζόμενο μέρος του χείλους καλύπτεται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Γεωμετρική – Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος (τέλος 8ου–αρχές 7ου αι. π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τους ευβοϊκούς αμφορείς του τύπου «SOS», βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **153**. Η απόδοση του M 2009/607 σε ευβοϊκό εργαστήριο βασίζεται στην καθαρότητα του πηλού και στην παρουσία γανώματος στο εσωτερικό του λαιμού, στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους ευβοϊκούς αμφορείς του τύπου. Ένδειξη πρωιμότητας αποτελεί η παρουσία της μονής κυματοειδούς ταινίας, η οποία εκτείνεται σε όλο το ύψος της διακοσμητικής ζώνης του λαιμού· ιδιαιτερότητα, ωστόσο, στο παράδειγμά μας αποτελεί η πλαισίωσή της από δύο κάθετες απλές ταινίες. Για τις μεμονωμένες κυματοειδείς γραμμές ή ταινίες, ως ένδειξη πρωιμότητας, βλ. Johnston – Jones 1978, 135, 137, 139· Κοτσώνας 2012, 191· πρβλ. Ανδρειωμένου 1983, 166, σημ. 9. Για τις ταινίες στο άνω μέρος της διακοσμητικής ζώνης του λαιμού, ως ένα πιθανό χαρακτηριστικό των ευβοϊκών αμφορέων του τύπου, βλ. Johnston – Jones 1978, 135, n. 56· Κοτσώνας 2012, 192. Για τη διακόσμηση των λαβών με ταινίες, βλ. Κοτσώνας 2012, 192. Η προτεινόμενη (πρώιμη) χρονολόγηση του M 2009/607, η οποία βασίζεται στα τυπολογικά του χαρακτηριστικά, ενισχύεται από την εύρεση στο ίδιο βάθος της λαβής του βορειοελλαδικού εμπορικού αμφορέα (τύπου II) αρ. **149**.

155. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1502 (Πίν. 65α, 137α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Α. Μπλάνα (Νέας Αγοράς). Περισυλλογή (20.11.2004).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.073, ύψ. 0.051, πάχ 0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/3–7/4). Δύο μεμονωμένα μεγάλα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανομέλανο ελαφρώς στιλπνό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Μεγάλη απολέπιση στην κάτω δεξιά γωνία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα μεγάλου κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια γραπτός διάκοσμος σε οριζόντιες ζώνες: στο άνω μέρος τμήματα διαγραμμισμένου συνεχόμενου μαιάνδρου προς τα αριστερά· στο μέσον οριζόντια τεθλασμένη γραμμή και κάτω ομά-

δα τριών οριζόντιων τεθλασμένων γραμμών. Ανάμεσα στις διακοσμητικές ζώνες τρεις οριζόντιες παράλληλες ταινίες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος Μέσης – αρχές Ύστερης Γεωμετρικής περιόδου. Προϊόν πιθανόν ευβοϊκού εργαστηρίου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Τα διακοσμητικά θέματα που σώζει το ΒΕ 1502, καθώς και η αυστηρή διάταξή τους σε ζώνες με ενδιάμεσες οριζόντιες παράλληλες ταινίες απαντούν στον αττικό μεσογεωμετρικό ρυθμό, αλλά και στη σύγχρονη κεραμική διαφόρων εργαστηρίων του Αιγαίου, που εμπνέονται από αυτόν. Με βάση τα χαρακτηριστικά του πηλού, το εξεταζόμενο θραύσμα αναγνωρίζεται ως προϊόν πιθανόν ευβοϊκού εργαστηρίου, ενώ με κριτήρια την επιμελημένη απόδοση του διακόσμου και την απουσία επιχρίσματος μπορεί να χρονολογηθεί στο τέλος της Μέσης Γεωμετρικής II ή στη μετάβαση προς την Ύστερη Γεωμετρική I περίοδο. Για ανάλογη διάταξη του διακόσμου σε αττικά παραδείγματα, βλ. ενδεικτικά Kübler 1954, Taf. 22· Brann 1962, pl. 14: 247 (Αθήνα)· Χαριτωνίδης 1973, πίν. 36β–δ, 39β, 44δ (Αθήνα)· Μπρούσκαρη 1979, πίν. 21 (Αθήνα)· Coldstream 2008, pl. 4ε. Για την αττικίζουσα ευβοϊκή γεωμετρική κεραμική, βλ. Desborough 1980α, 292–293 (Λευκαντί)· Desborough – Dickinson 1980, 40–42, pl. 21 (Λευκαντί)· Andriomenou 1985 (Ερέτρια)· Andriomenou 1986β, 97–100 (Ερέτρια)· Ανδρειωμένου 1987, 93–94, σημ. 60, πίν. 22α, 26γ (Χαλκίς)· Coldstream 2008, 192–193· Verdan et al. 2008, 35–36 (Ερέτρια)· Χατζής 2010, 159 κ.εξ. (Καραμπουρνάκι).

156. Τμήμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/128 (Πίν. 59β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Επίχωση τοίχων. Βάθ. 4.15μ. (27.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, ύψ. 0.039, πάχ. 0.01–0.013μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Υ 8/2) έως κιτρινόφαιος (2.5Υ 7/2). Γάνωμα μελανό εσωτερικά· καστανό έως καστανομέλανο ελαφρώς στιλπνό εξωτερικά, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα ανοικτού αγγείου (σκύφου ή σκυφοειδούς κρατήρα) ρυθμού Θάψου, στο οποίο σώζονται μικρό μέρος της δακτυλιόσχημης βάσης και του κάτω σώματος. Εσωτερικά καλύπτεται με γάνωμα. Στην

εξωτερική επιφάνεια μέρος ταινιωτού διακόσμου: οκτώ οριζόντιες παράλληλες ταινίες σώζονται στο κάτω μέρος του σώματος, ενώ μία κοσμεύει την εξωτερική κατακόρυφη επιφάνεια της βάσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν τελευταίο τέταρτο του 8ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το 1979/128 θα μπορούσε να προέρχεται από σκύφο ή σκυφοειδή κρατήρα με ταινιωτό διάκοσμο σε ολόκληρη την εξωτερική του επιφάνεια· πρβλ. Neef 1981, figs 1c (Panel type), 2b (Tripartite type)

157. Τμήμα βάσης αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/608 (Πίν. 65β, 137β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Επίχωση τοίχων. Βάθ. 4.15μ. (27.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Σωζ. μήκ. τόξου 0.132, ύψ. 0.035, πάχ. 0.006–0.012μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/6) έως ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6) με ελάχιστα, μεμονωμένα, εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας. Λευκό επίθετο χρώμα.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από τρία θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα κωνικής βάσης μεγάλου αγγείου· στην περιφέρεια πλατιά καστανόχρωμη ζώνη, την οποία περιτρέχει κυματοειδής ταινία από λευκό επίθετο χρώμα. Ακολουθούν προς τα άνω τέσσερις παράλληλες οριζόντιες ταινίες. Στο άνω άκρο αβαθής αυλάκωση.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Ύστερη Γεωμετρική περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ο διάκοσμος από λευκό επίθετο χρώμα αποτελεί χαρακτηριστική τεχνική της ευβοϊκής –μάλιστα της ερετριακής– κεραμικής της Ύστερης Γεωμετρικής II περιόδου· βλ. σχετ. Boardman 1952, 7· Ανδρειωμένου 1975, 226–227· Ανδρειωμένου 1977, 160· Ανδρειωμένου 1980, 171 (σημ. 3), 172 (σημ. 4)· Ανδρειωμένου 1982, 185–186· Ανδρειωμένου 1983, 181· Boardman 1998, 28· Coldstream 2003, 194· Verdan et al. 2008, 36.

ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Α. ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

ΕΠΕΙΣΑΚΤΗ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

Κεραμική ανατολικής Ελλάδας

158. Τμήμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1631 (Πίν. 66α, 138α–β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης της πλατείας Α. Λαμπρούλη (Φρουρίου). Μεσοβυζαντινός κοιμητηριακός ναός. Κτήριο 4. Τομή 12 [νότια του νότιου τοίχου (1.9.2000)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.072, ύψ. 0.03, πλ. στεφάνης 0.034, υπολ. διάμ. 0.328, πάχ. 0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός έως καστανότεφρος (7.5Υ 5/3) με μικρά εγκλείσματα. Επίχρισμα κιτρινωπό (2.5Υ 7/4–8/4). Γάνωμα καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του λαιμού και του χείλους κιονωτού κρατήρα. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική και την εξωτερική επιφάνεια του λαιμού. Στο άνω μέρος της εσωτερικής επιφάνειας ανισοπαχής οριζόντια ταινία ερυθρού χρώματος. Στην οριζόντια επιφάνεια της στεφάνης του χείλους μεγάλος συνεχόμενος μαϊάνδρος προς τα αριστερά· στην εξωτερική κατακόρυφη επιφάνεια του χείλους τέσσερις πλατιές κάθετες πινελιές κατά αποστάσεις.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 600–570 π.Χ. Προϊόν εργαστηρίου βόρειας Ιωνίας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ο διάκοσμος της στεφάνης του χείλους από συνεχόμενο ή διακοπτόμενο μαϊάνδρο απαντά, συχνά, σε κιονωτούς κρατήρες του ύστερου ρυθμού των Αιγώνων, οι οποίοι αποδίδονται, γενικά, σε εργαστήρια της βόρειας Ιωνίας. Για παραδείγματα, βλ. Vallet – Villard 1964, 79, pl. 65: 1–2 (Μέγαρα Υβλαία)· Cook 1965, 120, 121, fig. 5, pl. 27: 34 (Σμύρνη)· Boardman – Hayes 1966, 49, pl. 31: 605 (Ταύχειρα)· Dimitriu 1966, pl. 5: 59–63 (Ιστρία)· Walter-Karydi 1973, Taf.

115: 939, 119: 975 (Ναύκρατις)· Calvet – Yon 1978, pl. XXI, fig. 3b (Σαλαμίς Κύπρου)· Alexandrescu 1978α, pl. 6: 56, 60–62 (Ιστρία)· Mănucu-Adameşteanu 2008, 23–24, nr. 14, pl. I: 14a (Οργάμη)· Kerschner 2008, 43, 66 (Nr. GrK 36), Taf. 12, 28 (Έφεσος), 44: 1 (Κλαζομεναί)· Dupont et al. 2010, 112, 122, fig. 12 (Βορυσθενίτις/Berezan)· CVA, *Reading, University of Reading 1, Great Britain 12*, pl. 22: 24 (Ναύκρατις). Για τις πινελιές στην εξωτερική κατακόρυφη επιφάνεια του χείλους, βλ. Καρδαρά 1963, 250, 266, εικ. 199, 253 μέσον της πέμπτης σειράς, πίν. 12 (Καιρέα/Cerveteri)· Walter-Karydi 1973, Taf. 114: 938 (Καιρέα/Cerveteri), 115: 939, 941 (Ρόδος), 118: 968, 970 (Κλαζομεναί)· Alexandrescu 1978β, 55, pls XXIV–XXV, figs 4–5 (Βορυσθενίτις/Berezan)· Cook – Dupont 1998, fig. 8.19 (Βρουλιά)· Özkan 1999, 45, no. 77 (Σμύρνη)· Mănucu-Adameşteanu 2008, 23–24, nr. 14, pl. I: 14a (Οργάμη)· CVA, *Reading, University of Reading 1, Great Britain 12*, pl. 22: 24 (Ναύκρατις).

159. Τμήμα «ιωνικής» κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/170 (Πίν. 66β, 139α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Περισυλλογή (2013).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.039, ύψ. 0.043, πάχ. 0.0025-0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (πλησιάζει προς το 5YR 5/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό, ιριδίζον.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του άνω σώματος και του έξω νεύοντος χείλους «ιωνικής» κύλικας. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα, με εξαίρεση οριζόντια ταινία κάτω από το χείλος, η οποία έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Στην εξωτερική επιφάνεια το χείλος και πλατιά οριζόντια ζώνη στο άνω μέρος του σώματος έχουν αφεθεί στο χρώμα του πηλού, ενώ το υπόλοιπο, όπως και η ακμή του χείλους, καλύπτονται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γύρω στο 600 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Με κριτήριο την κατατομή του χείλους, το Μ 2013/170 εντάσσεται στον πρώιμο τύπο Α2 των Μεγάρων Υβλαίων· βλ. Villard – Vallet 1955, 18–19, fig. 3a· πρβλ. Boardman – Hayes 1966, 113–114 (τύπος ΙΧ)· Cook – Dupont 1998, 131, fig. 18.1c.

160. «Ιωνική» κύλικα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/394 (Πίν. 66δ, 139β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη. Οδός Ασκληπιοῦ 7 (12.5.1993).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.049, υπολ. διάμ. 0.14, πάχ. 0.002–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/3–6/4). Γάνωμα καστανό έως καστανομέλανο στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένη από έξι θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μελαμβαφής «ιωνική» κύλικα, της οποίας σώζονται, σχεδόν, το ήμισυ του σώματος και το κατώτερο τμήμα της μιας λαβής, κυκλικής διατομής. Εσωτερικά δύο οριζόντιες ιώδεις γραμμές στο μέσον του σώματος και άλλες δύο στο σημείο μετάβασης προς το χείλος. Εξωτερικά δύο οριζόντιες ιώδεις γραμμές στο ύψος της γένεσης της λαβής και μία στη γένεση του χείλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 6ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ως προς την κατατομή της, η κύλικα Μ 1995/394 πλησιάζει προς τον τύπο Β2 των Μεγάρων Υβλαίων· βλ. Villard – Vallet 1955, 27, fig. 5· πρβλ. Boardman – Hayes 1966, 113 (τύπος VIII)· Cook – Dupont 1998, 131, fig. 18.1d.

161. Σφαιρικός αρύβαλλος, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 2999.01 (Πίν. 140α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τυχαίο εύρημα με άγνωστη την ακριβή θέση εύρεσης (1969).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.056, διάμ. σώματος 0.052–0.053, υπολ. διάμ. χείλους 0.03μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός πρασινότεφρος (GLEY 1 5/–5/1) έως μελανότεφρος (GLEY 1 5/–6/) με εγκλείσματα. Επιφάνειες στιλβωμένες.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπουν τα 3/4 του δισκοειδούς χείλους. Κάθετη ρηγματώση και μικρή απόκρουση σε σημείο του σώματος. Ιζήματα στο χείλος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σφαιρικός αρύβαλλος. Λαιμός βραχύς κυλινδρικός που απολήγει σε δισκοειδές χείλος. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Το σώμα κοσμεύεται από πυκνές κάθετες αυλακώσεις (ribbed), που συγκλίνουν προς το κέντρο της επιφάνειας έδρασης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν γύρω στα μέσα του 6ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ο αρύβαλλος Κ 2999.01 εντάσσεται στην κατηγορία της λεγομένης ιωνικής ή «ροδιακής» τεφρής (bucchero)

κεραμεικής. Για ανάλογα παραδείγματα, βλ. Simon 1989, 49, Taf. 35: 102· Κόκκου-Βυριδή 1999, 71, 93, 200 (αρ. A31), 252 (αρ. Γ22), πίν. 9, 39 (Ελευσίς)· Σταμπολίδης 2003, 301, αρ. 290 [Γέλα (M. C. Lentini)]. Σε ορισμένα ροδιακά παραδείγματα, οι κάθετες αυλακώσεις εκτείνονται έως τη ζώνη του ώμου του αγγείου· βλ. Kinch 1914, 43, 47, 48, 152–153, fig. 49a–b, pls 31: 7, 32: bb 3, 33: p 4 (Βρουλιά)· Αρχοντίδου-Αργύρη 1977, 277–278, 279–280 (αρ. BE 347–348), πίν. 92β (Μονόλιθος Ρόδου).

162. Θραύσματα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/486α–γ (Πίν. 140β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Αποχωμάτωση βόρεια της κυκλικής κατασκευής και ανατολικά του τοίχου μν. Βάθος 3–4.50μ. (9.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

Μ 2005/486α: Μήκ. 0.088, ύψ. 0.067, πάχ. 0.007μ.

Μ 2005/486β: Μήκ. 0.058, ύψ. 0.058, πάχ. 0.006–0.007μ.

Μ 2005/486γ: Μήκ. 0.072, ύψ. 0.055, πάχ. 0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/3–7/4) με ελάχιστα, μεμονωμένα, εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό έως καστανομέλανο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τρία θραύσματα από το μέσον του σώματος ανοικτού αγγείου (κρατήρα ή λέβητα).

Μ 2005/486α: Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται τα πόδια ζώου, που κινείται προς τα δεξιά. Στο πεδίο παραπληρωματικά θέματα: στο αριστερό άκρο σταυρόσχημο κόσμημα· ανάμεσα στα πόδια του ζώου ρομβοειδές κόσμημα και μικρός κύκλος με κουκκίδα στο κέντρο του. Το υπόλοιπο της επιφάνειας κάτω από τη διακοσμητική ζώνη καλύπτεται με γάνωμα με εξαίρεση πλατιά οριζόντια ταινία ερυθρού χρώματος, η οποία πλαισιώνεται άνω και κάτω από δύο λευκές οριζόντιες γραμμές· επάνω σε αυτή δύο ομάδες από πέντε κάθετες ταινίες εν είδει «τριγλύφων» και στιγμορρόδας σε «μετόπη», τα οποία αποδίδονται με λευκό επίθετο χρώμα. Χάραξη χρησιμοποιείται για τη δήλωση των δακτύλων στα πόδια του ζώου.

M 2005/486β: Εσωτερικά όπως το M 2005/486α. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται η οπλή ζώου προς τα δεξιά. Στο πεδίο δεξιά σταυρόσχημο κόσμημα και μέρη άλλων δυσδιάγνωστων παραπληρωματικών κοσμημάτων. Ο διάκοσμος στο υπόλοιπο της επιφάνειας όπως στο M 2005/486α.

M 2005/486γ: Εσωτερικά όπως τα M 2005/486α–β. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται μέρος ερυθρόχρωμης ταινίας και ομάδας από κάθετες ταινίες, οι οποίες αποδίδονται με λευκό επίθετο χρώμα. Το υπόλοιπο της επιφάνειας καλύπτεται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν αρχές 6ου αι. π.Χ. Προϊόν εργαστηρίου βόρειας Ιωνίας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το ρομβοειδές κόσμημα (diamond pattern) απαντά, ήδη, σε αγγεία του πρώιμου ρυθμού των Αιγάρων (660–640 π.Χ.). Για τη διακοσμητική σύνθεση από ομάδες κάθετων ταινιών και στιγμορρόδακες, βλ. παρακάτω τις παρατηρήσεις στον αρ. **164**.

163. Θραύσματα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. M 2005/487α–β (Πίν. 141).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (νότιο τμήμα). Επίχωση κυκλικής κατασκευής. Βάθ. 4.25μ. (28.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

M 2005/487α: Μήκ. 0.078, ύψ. 0.077, πάχ. 0.006–0.007μ.

M 2005/487β: Μήκ. 0.059, ύψ. 0.047, πάχ. 0.006–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/4) με μικρή ποσότητα μαρμαρυγία. Γάνωμα μελανό ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δύο συνανήκοντα θραύσματα από το άνω μέρος του σώματος και τον ώμο ανοικτού αγγείου (λέβητα;).

M 2005/487α: Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται το οπίσθιο μέρος ταύρου, που κινείται προς τα αριστερά. Στο πεδίο στα δεξιά του ζώου κρεμάμενο τριγωνικό κόσμημα στο οποίο εγγράφονται δύο ολόβαφα τρίγωνα και ρόμβος. Στο δεξιό κάτω άκρο μέρος δυσδιάγνωστου παραπληρωματικού κοσμήματος (:). Η παράσταση ορίζεται στο άνω μέρος από οριζόντια ταινία. Ακολουθεί στο ύψος του ώμου τμήμα πλατιάς ζώνης με εγχάρακτο

επίμηκες γλωσσωτό κόσμημα. Χάραξη χρησιμοποιείται για τα περιγράμματα των «γλωσσών» και για τις ανατομικές λεπτομέρειες στο σώμα του ταύρου· στο τελευταίο, σιγμοειδής γραμμή αποδίδει το περίγραμμα του μηρού του αριστερού ποδιού, στο οποίο περικλείεται, λανθασμένα, το όσχεο. Ερυθρό και λευκό χρώμα (εν μέρει εξίτηλο) χρησιμοποιήθηκε στον διάκοσμο των «γλωσσών».

M 2005/487β: Εσωτερικά όπως το M 2005/487α. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται μικρό μέρος δυσδιάγνωστης παράστασης και στο ύψος του ώμου τμήμα ζώνης με γλωσσωτό κόσμημα. Χάραξη χρησιμοποιείται για τα περιγράμματα των «γλωσσών» και για τις λεπτομέρειες της παράστασης, ένα τμήμα της οποίας καλύπτεται με ερυθρό χρώμα. Ερυθρό και λευκό χρώμα (εξίτηλο πλέον) χρησιμοποιήθηκε στον διάκοσμο των «γλωσσών».

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 600–570 π.Χ. Προϊόν εργαστηρίου βόρειας Ιωνίας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το κρεμάμενο τρίγωνο πρωτοεμφανίζεται στη Μέση Ι φάση του ρυθμού των Αιγάγων (640–625 π.Χ.) και, έκτοτε, καθιερώνεται ως τυπικό παραπληρωματικό κόσμημα, με ποκίλες παραλλαγές, στους κεραμικούς ρυθμούς της ανατολικής Ελλάδας. Στις εικονιστικές παραστάσεις απαντά, συνήθως, στο άνω μέρος των διαχώρων ανάμεσα στα ζώα. Για το θέμα και την προέλευσή του, βλ. Καρδαρά 1963, 166–167. Για το γλωσσωτό κόσμημα (tongue pattern) και τη χρήση σε αυτό επίθετων χρωμάτων, βλ. Καρδαρά 1963, 264, 265, εικ. 251· Cook – Dupont 1998, 98· Dupont et al. 2010, 110–111, 120, fig. 3a (Βορυσθενίτις/Berezan). Στο εξεταζόμενο παράδειγμα, η χρήση χάραξης για τα περιγράμματα των «γλωσσών» και επίθετων χρωμάτων για τον τονισμό των επιφανειών τους θυμίζουν τον διάκοσμο σε μελανό βάθος, που χαρακτηρίζει την κεραμική του λεγομένου ρυθμού των Βρουλιών· πρβλ. Walter-Karydi 1973, Taf. 115: 943 (Ναύκρατις)· Cook 1994, 178–179· Cook – Dupont 1998, 114–115.

- 164.** Τμήματα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Eur. M 2005/488, M 2005/490 (Πίν. 66ε, 142α–β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. M 2005/488: Τομή

AB (νότιο τμήμα). Επίχωση κυκλικής κατασκευής. Βάθ. 4.25μ. (28.4.1977). M 2005/490: ανατολικά του τοίχου εζ. Βάθ. 4.13μ. (22.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

M 2005/488: Μήκ. 0.063, ύψ. 0.06, πάχ. 0.004–0.007μ.

M 2005/490: Μήκ. 0.077, ύψ. 0.074, υπολ. διάμ. 0.256, πάχ. 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (πλησιάζει προς τα 7.5YR 7/4–8/4) με ελάχιστα, μεμονωμένα, εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό-καστανομέλανο έως ερυθρωπό, λόγω ανομοιομορφής όπτησης, αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δύο συνανήκοντα τμήματα ανοικτού αγγείου.

M 2005/488: Σώζεται τμήμα του σώματος, το οποίο φέρει εικονιστικό διάκοσμο εσωτερικά και εξωτερικά. Στην εσωτερική επιφάνεια σώζονται τα εμπρόσθια πόδια και μέρος του στήθους ζώου προς τα δεξιά. Στο πεδίο εμπρός του δύο μεγάλοι σχηματοποιημένοι ρόδακες χωρίς πυρήνα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται ο κορμός ζώου προς τα δεξιά. Στο πεδίο παραπληρωματικά κοσμήματα: κάτω από το ζώο ρόδακας με «φεστονοειδή» περίμετρο και κουκκίδα στο κέντρο· στα δεξιά του ολόβαφος σχηματοποιημένος ρόδακας· επάνω από τη ράχη του ζώου μέρος πιθανόν τρίτου ρόδακα. Τη διακοσμητική ζώνη ορίζουν στο κάτω μέρος οριζόντια γραμμή ερυθρού χρώματος και οριζόντια σειρά από κάθετα γραμμίδια-κουκκίδες. Χάραξη χρησιμοποιείται για την απόδοση των λεπτομερειών. Με ερυθρό χρώμα καλύπτονται μέρη του σώματος των ζώων.

M 2005/490: Σώζονται τμήμα του σώματος και του χείλους, τα οποία φέρουν εικονιστικό διάκοσμο εσωτερικά και εξωτερικά. Στην εσωτερική επιφάνεια διατηρείται το εμπρόσθιο μέρος (στήθος και μέρος ποδιού) πάνθηρα με το σώμα προς τα δεξιά και το κεφάλι κατενώπιον· τα μάτια του κυκλικά με δηλωμένο τον δακρυϊκό πόρο. Στο πεδίο εμπρός του ένας μεγάλος και δύο μικρότεροι σχηματοποιημένοι ρόδακες χωρίς πυρήνα· το ήμισυ τρίτου ρόδακα σώζεται στο δεξιό κάτω άκρο. Τη διακοσμητική ζώνη ορίζει στο άνω μέρος ανισοπαχής οριζόντια καστανόχρωμη ταινία. Στη ζώνη του χείλους πλατιά ταινία ερυθρού χρώματος· επάνω σε αυτή ομάδες κάθετων ταινιών εν είδει «τριγλύφων» και στιγμορρόδακας σε «μετό-

πη», τα οποία αποδίδονται με λευκό επίθετο χρώμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζονται το οπίσθιο μέρος και το ήμισυ του κορμού ζώου (αιγάγρου;) προς τα δεξιά. Τη διακοσμητική ζώνη ορίζουν στο άνω μέρος δύο οριζόντιες παράλληλες ταινίες ερυθρού χρώματος, ανάμεσα στις οποίες οριζόντια σειρά από κάθετα γραμμίδια-κουκκίδες. Στη ζώνη του χείλους επιμήκεις κάθετες κυματοειδείς ταινίες. Μεγάλη χρήση της χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών· αδέξια, ωστόσο, η χρήση της στο πρόσωπο του πάνθηρα. Με ερυθρό χρώμα καλύπτονται μέρη του σώματος των ζώων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν αρχές 6ου αι. π.Χ. Προϊόν εργαστηρίου βόρειας Ιωνίας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ως προς το θέμα και τη διάταξη του εσωτερικού διακόσμου, το M 2005/490 μπορεί να συγκριθεί με ένα βορειοϊωνικό πινάκιο από τη Σμύρνη· βλ. Walter-Karydi 1973, Taf. 124: 988 (πρβλ. Cook – Dupont 1998, 96, fig. 12.1a). Ομάδες κάθετων ταινιών σε συνδυασμό με στιγμορρόδακες εν είδει «τριγλύφων-μετόπης» απαντούν, επίσης, στο αγγείο αρ. **162** κάτω από την κύρια διακοσμητική ζώνη του σώματος. Η σύνθεση, με ύφος υπογεωμετρικό, θυμίζει τον διάκοσμο της ζώνης του χείλους μιας ομάδας ιωνικών κυλίκων με ρόδακες· βλ. Kinch 1914, pl. 25: 10 (Βρουλιά). Για παρόμοια παραδείγματα, βλ. Boardman – Hayes 1966, 52, fig. 26: 682, pl. 37: 683 (Ταύχειρα)· Walter 1968, Taf. 129: 623 [πινάκιο του «Ευφόρβου» (Κάμιρος)]· Walter-Karydi 1973, Taf. 124: 988 [πρβλ. Cook – Dupont 1998, 96, fig. 12.1a (Σμύρνη)]· CVA, *Reading, University of Reading 1, Great Britain 12*, pl. 22: 1b (Ναύκρατις).

165. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. M 2005/494 (Πίν. 143α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δημήτρος 25. Από το εσωτερικό του πίθου I (30.3.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.072, ύψ. 0.05, πάχ. 0.003-0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/4). Γάνωμα καστανομέλανο ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος ανοικτού αγγείου (κύλικας;), το οποίο φέρει διάκοσμο εσωτερικά και εξωτερικά. Στην

εσωτερική επιφάνεια σώζονται δύο άνθη λωτού, ένα κλειστό και μέρος ανοικτού· στο πεδίο φυτικά παραπληρωματικά κοσμήματα: μεγάλος στιγμορρόδακας, σχηματοποιημένοι ρόδακες χωρίς πυρήνα και κουκκίδες. Τη διακοσμητική ζώνη πλαισιώνουν γραπτή και εδαφόχρωμη ταινία, τις οποίες κάλυπτε, αρχικά, επίθετο χρώμα, εξίτηλο πλέον. Το υπόλοιπο της σωζόμενης εσωτερικής επιφάνειας φέρει γάνωμα. Εξωτερικά και στο κάτω μέρος απολήξεις ακτινωτού κοσμήματος· ακολουθούν δύο γραπτές και ισάριθμες εδαφόχρωμες ταινίες, τις οποίες κάλυπτε, αρχικά, επίθετο χρώμα, εξίτηλο πλέον. Το υπόλοιπο της επιφάνειας καλύπτεται με γάνωμα. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Με καστανό χρώμα τονίζονται μέρη του άνθινου διακόσμου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 600–570 π.Χ. (;). Προϊόν πιθανόν εργαστηρίου βόρειας Ιωνίας.

166. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/572 (Πίν. 143β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.057, ύψ. 0.05, πάχ. 0.008–0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/4–7/4). Γάνωμα ανοικτό καστανό έως καστανομέλανο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον ώμο και το άνω μέρος του σώματος ανοικτού αγγείου (κρατήρα ή λέβητα). Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται μέρος από παράσταση σκηνής κυνηγιού (;): το εμπρόσθιο μέρος ίππου που καλπάζει προς τα αριστερά και το αριστερό πόδι του ιππέα, που κρατά τα ηνία του ζώου· αριστερά το οπίσθιο μέρος ζώου, απροσδιόριστου είδους, που κινείται προς τα αριστερά· δύο λοξές καστανόχρωμες γραμμές που κατευθύνονται προς τη ράχη του, πιθανόν αποδίδουν ισάριθμα ακόντια. Επάνω από την παράσταση πλατιά οριζόντια ταινία από καστανό γάνωμα και μικρό μέρος δεύτερης από λευκό επίθετο χρώμα. Με εγχάρακτα γραμμίδια δηλώνεται το τρίχωμα του δεύτερου ζώου. Μικρή εγχάρακτη γραμμή διακρίνεται στο άνω μέρος του μηρού του ιππέα. Με λευκό χρώμα (εν μέρει εξίτηλο) αποδίδεται το σώμα του ίππου, ενώ με αραιωμένο καστανόχρωμο γάνωμα δηλώνονται οι ανατομικές λεπτομέρειες του ζώου, οι ιμάντες του χαλινού και τα ηνία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 6ου αι. π.Χ. Προϊόν πιθανόν κλαζομενιτικού εργαστηρίου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ως προς τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά του, το M 2010/572 μπορεί να συγκριθεί με υδρία από τις Κλαζομενές, η οποία χρονολογείται γύρω στο 540 π.Χ.: βλ. Walter-Karydi 1973, Taf. 119: 976a–b· Cook – Dupont 1998, 106, fig. 12.8· CVA, *Bruxelles, Musées Royaux d' Art et d' Histoire (Cinquantenaire) 3, Belgique 3*, pl. 106: 5.

Κορινθιακή κεραμική

167. Θραύσμα αλαβάστρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 448 (Πίν. 144α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Κεντρικό κλίτος. ΝΔ γωνία. Τομή Ε'. Βάθ. 1.98μ. (5.7.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, ύψ. 0.065, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Y 8/3–8/4) με μικρά εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κατώτερο μέρος του σώματος μεγάλου αλαβάστρου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από την κύρια παράσταση σώζονται τμήμα ανεστραμμένου ανοικτού άνθους λωτού και στα αριστερά μέρος του λαιμού και του σώματος πετεινού στραμμένου προς αυτό. Χρήση χάραξης για τις λεπτομέρειες στο άνθος και στο σώμα του πτηνού. Ερυθρό χρώμα σε τμήματα του άνθους και σε πλατιά λωρίδα στο σώμα του πτηνού.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Κορινθιακή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το διακοσμητικό θέμα του ΒΕ 448 συμπληρωνόταν, πιθανότατα, με δεύτερη μορφή ζώου, εραλδικά τοποθετημένου στα δεξιά του άνθους. Τόσο το θέμα, όσο και η συγκεκριμένη σύνθεση του διακόσμου συνηθίζονται, ιδιαίτερα, στην κορινθιακή αγγειογραφία. Για ανάλογα παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, Dugas 1928, pls XXIX.A: 398, XXX.A: 431 (Δήλος)· Payne 1931, 75, fig. 20F· Ure 1934,

30, pl. V: 97.6 (Ριτσώνα)· Blegen et al. 1964, 171, no. 129–4 (T 2549), pls 18, 124 (Κόρινθος)· Amyx 1988, pl. 34: 2· Panvini – Γιαννικουρή 2004, 41, αρ. II/G2 [Γέλα (C. Ciurcina)]· Μπέσιος – Νούλας 2012, 404, 405, εικ. 12 (Μεθώνη Πιερίας).

168. Θραύσμα αλαβάστρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/6 (Πίν. 144β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Χωρίς ανασκαφικές ενδείξεις (1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.039, ύψ. 0.051, πάχ. 0.003–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Υ 8/3–8/4) με μικρότατα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το μέσον του σώματος αλαβάστρου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από την κύρια παράσταση διατηρείται μεγάλο μέρος του σώματος ενός όρθιου και έντονα συστρεφόμενου φιδιού. Τα κενά που δημιουργούνται από τη συστροφή του σώματος του ερπετού κοσμούν ανθέμιο και ανοικτό άνθος λωτού. Στα δεξιά σώζεται το στήθος ζώου (αιλουροειδούς;), ενώ μικρότατο μέρος άλλης μορφής διακρίνεται στο κάτω αριστερό άκρο του θραύσματος. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Με ιώδες χρώμα καλύπτονται το μεγαλύτερο μέρος του σώματος του φιδιού, το μεσαίο φύλλο του ανθεμίου και μέρη των μορφών εκατέρωθεν του ερπετού. Κουκκίδες λευκού χρώματος ποικίλλουν την κάτω πλευρά του φιδιού και στενή ταινία στον κάλυκα του λωτού.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Κορινθιακή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για εραλδικές συνθέσεις με φίδι, ως κεντρικό θέμα, πρβλ., ενδεικτικά, Dugas 1928, pls XXX.A: 435, XXXI.B: 426 (Δήλος)· Amyx 1988, 92, no. 29 (Καπύη). Για τον φυτικό διάκοσμο εκατέρωθεν του σώματος του ερπετού, πρβλ. Dugas 1928, pl. XXX.A: 435 (Δήλος)· Payne 1931, pl. 15: 1 (Κάμιρος), 2–3 (Vulci).

169. Θραύσμα αλαβάστρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/134.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (νότιο τμήμα). Επίχωση κυκλικής κατασκευής. Βάθ. 4.25μ. (28.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.044, ύψ. 0.034, πάχ. 0.005–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Υ 8/3–8/4). Γάνωμα μελανό ελαφρώς στιλπνό, έντονα απολεπισμένο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος μεγάλου αλαβάστρου. Εσωτερικά άβαφο. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας διατηρείται το κάτω δεξιό ήμισυ ανεστραμμένου ανοικτού άνθους λωτού. Στο κάτω άκρο του θραύσματος μικρό τμήμα οριζόντιας ταινίας. Χρήση χάραξης για τις λεπτομέρειες. Με ιώδες χρώμα καλύπτεται ένα πέταλο του άνθους του λωτού. Κουκκίδες λευκού χρώματος κοσμούν λοξή ταινία στον κάλυκα του άνθους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Κορινθιακή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το διακοσμητικό θέμα, πρβλ. παραπάνω την παράσταση του θραύσματος αρ. **167**.

- 170.** Θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/131 (Πίν. 67α, 145α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Αποχωμάτωση στο ΝΑ τμήμα του οικοπέδου, βόρεια της κυκλικής κατασκευής και ανατολικά του τοίχου μν. Βάθ. 3–4.50μ. (9.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.031, ύψ. 0.035, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Υ 8/3) που τρέπεται σε ανοικτό καστανό (10ΥR 8/3) προς την εσωτερική επιφάνεια. Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, απολεπισμένο σε αρκετά σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος σφαιρικού αρυβάλλου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από την κύρια παράσταση του σώματος σώζονται το άνω μέρος του κορμού και το κεφάλι κωμαστή με ταινία στα μαλλιά, ο οποίος βλέπει προς τα δεξιά. Στα κενά δεξιά και αριστερά μεγάλος σχηματοποιημένος ρόδακας χωρίς πυρήνα και τρεις μικρότεροι σχηματοποιημένοι ρόδακες-κουκκίδες. Στο άνω μέρος της παράστασης ίχνη δύο οριζόντιων παράλληλων ταινιών. Χρήση χάραξης για

την απόδοση των λεπτομερειών στους ρόδακες, καθώς και στο κεφάλι και στο ένδυμα της μορφής. Με ιώδες χρώμα καλύπτονται τμήματα του ενδύματος, ενώ κουκκίδες λευκού χρώματος κοσμούν δύο ταινίες του τελευταίου, καθώς και την ταινία στο κεφάλι της μορφής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Κορινθιακή περίοδος. Έργο του Ζωγράφου του La Trobe.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την απόδοση του κεφαλιού της μορφής με τη χαρακτηριστική –για την τεχνοτροπία του Ζωγράφου του La Trobe– λωρίδα της κόμης κατά μήκος της παρειάς του προσώπου, βλ. CVA, *Philadelphia, The University Museum 2, United States of America* 29, pl. 31: 1–4 [Απουλία; (Πίν. 145β)]· Seeberg 1971, 34, no. 181 (Flap-Group 1)· Amyx 1988, 110, no. C 13 (“Related to the La Trobe Painter”)· van der Wielen-van Ommeren – De Lachenal 2006, 103, n. 55, fig. 1.48 [Timpone della Motta (Σύβαρις)].

171. Τμήμα σφαιρικού αρυβάλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/8.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη. Οδός Ασκληπείου 7. Βάθ. 1.40–1.57μ. (18.5.1993).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.014, υπολ. διάμ. χείλους 0.032, πάχ. 0.003–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Υ 8/2) με ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σφαιρικού αρυβάλλου, στο οποίο σώζονται ο λαιμός, περίπου το 1/3 του δισκοειδούς χείλους και μικρό μέρος από τη γένεση της κατακόρυφης ταινιωτής λαβής. Στην άνω επιφάνεια της στεφάνης του χείλους διατηρείται μέρος γλωσσωτού κοσμήματος, το οποίο περιέβαλε την οπή του στομίου σε ακτινωτή διάταξη· στην κατακόρυφη επιφάνεια του χείλους οριζόντια σειρά από κουκκίδες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Κορινθιακή περίοδος.

172. Τμήμα σφαιρικού αρυβάλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/164 (Πίν. 146α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Είσοδος βορείου κλίτους. Τομή Β'. Βάθ. 1.97μ. (23.6.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.017, διάμ. χείλους 0.035, πάχ. 0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/3–8/2). Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, έντονα απολεπισμένο σε σημεία, και ιδιαίτερα, στις ακμές του χείλους.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα σφαιρικού αρυβάλλου του τύπου της «μπάλας ποδοσφαίρου», στο οποίο σώζονται ο λαιμός, το δισκοειδές χείλος και η γένεση της κατακόρυφης ταινιωτής λαβής, που καλύπτονται με γάνωμα. Γάνωμα καλύπτει, επίσης, το ανώτερο τμήμα του στομίου. Η άνω επιφάνεια της στεφάνης του χείλους διαιρείται με έντεκα εγχάρακτες γραμμές σε μικρά διάχωρα, τα οποία περιβάλλουν, ακτινωτά, την οπή του στομίου· πέντε από αυτά κοσμούνται με «γλώσσες», οι οποίες αποδίδονται με ιώδες χρώμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Κορινθιακή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για ανάλογα παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, CVA, *Leipzig, Archäologisches Institut der Karl-Marx-Universität 1, Deutschland 14*, 38, Taf. 31: 1–2· CVA, *Frankfurt am Main 1, Deutschland 25*, Taf. 15: 1–2· Καλτσάς 1998, 129, σημ. 340, πίν. 145δ (Άκανθος)· Jacopi 1929, 81, n. 12 (11597), fig. 71, Tav. VII (Ιαλυσός)· van der Wielen-van Ommeren – De Lachenal 2006, 108, n. 73, figg. 1.62a–b [Timprone della Motta (Σύβαρις)]· Ανδρειωμένου 2007, 151, πίν. 13: 5ε (Τανάγρα)· Ανδρειωμένου 2015, πίν. II: 2α, 156: 5–6, 158: 2–3, 160: 2 (Ακραιφία).

173. Θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/133 (Πίν. 146β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Από το εσωτερικό του πίθου I (30.3.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.048, ύψ. 0.028, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/3–8/2). Γάνωμα καστανό αμαυρό, σχεδόν εξίτηλο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το μέσον του σώματος σφαιρικού αρυβάλλου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από τον κύριο διάκοσμο σώζεται μεγάλο μέρος δικτυωτού φύλλου με δύο οξυκόρυφες απολήξεις· η ανώτερη και μεγαλύτερη από αυτές συνδέεται μέσω ομάδας τριών γραμμών με

το περίγραμμα στενού λογχοειδούς φύλλου, μικρό μέρος του οποίου διατηρείται στο άνω αριστερό άκρο του θραύσματος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Κορινθιακή περίοδος. Ομάδα Liebieghaus.

174. Θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/130 (Πίν. 147α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Χώρος ανατολικά του τοίχου εξ. Βάθ. 4.13μ. (22.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.044, ύψ. 0.015, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Y 8/2–8/4). Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κατώτερο μέρος του σώματος σφαιρικού αρυβάλλου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από τον κύριο διάκοσμο σώζονται τα άκρα πόδια κωμαστή, που πατούν στο έδαφος, στραμμένα προς τα αριστερά, στη στάση του *ποδισμού*. Στο πεδίο τμήματα δύο σχηματοποιημένων ροδάκων. Ακολουθούν, χαμηλότερα, τρεις οριζόντιες παράλληλες ταινίες: η ανώτερη από αυτές αποτελεί τη γραμμή εδάφους, στην οποία έβαινε η παράσταση. Στην επιφάνεια έδρασης τμήματα τεσσάρων ομόκεντρων κύκλων. Χρήση χάραξης στους ρόδακες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Μέση Κορινθιακή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τη στάση του *ποδισμού* σε παραστάσεις κωμαστών, βλ. Κεφαλίδου 1998, 121.

175. Θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1393 (Πίν. 147β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης της πλατείας Α. Λαμπρούλη (Φρουρίου). Μεσοβυζαντινός κοιμητηριακός ναός. Κτίριο 4. Τομή 12 [νότια του νότιου τοίχου (1.9.2000)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.046, ύψ. 0.043, πάχ. 0.003–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 8/4) έως κιτρινωπός (2.5Y 8/4). Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος και τον ώμο σφαιρικού αρυβάλλου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από την κύρια παράσταση του σώματος σώζεται ο λαιμός και το κεφάλι υδρόβιου πτηνού, με κλίση προς τα δεξιά. Στα κενά δεξιά και αριστερά δύο σχηματο-

ποημένοι ρόδακες χωρίς πυρήνα. Κάτω από τον λαιμό του πτηνού μέρος ακανόνιστου παραπληρωματικού κοσμήματος. Η παράσταση ορίζεται στο άνω μέρος από δύο ανισοπαχείς οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Στη ζώνη του ώμου απολήξεις γλωσσώτου κοσμήματος. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Δύο κουκκίδες ιώδους χρώματος ποικίλλουν τον λαιμό του πτηνού.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Μέση Κορινθιακή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τη μορφή του πτηνού, πρβλ. CVA, *New Zealand, New Zealand 1*, pl. 36: 2.

176. Θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1421 (Πίν. 147γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στα δυτικά του μεσοβυζαντινού κοιμητηριακού ναού στην πλατεία Α. Λαμπρούλη (Φρουρίου). Αποθέτης. Βάθ. 2.45–2.77μ. (31.1.–1.2.2013).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.045, ύψ. 0.04, πάχ. 0.003–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός καστανός (10YR 7/3–8/4). Γάνωμα καστανό αμαυρό, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κατώτερο μέρος του σώματος σφαιρικού αρυβάλλου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από τον διάκοσμο της κύριας όψης σώζονται μεγάλο μέρος σχηματοποιημένου τετραφύλλου κοσμήματος με κεντρικό ελλειψοειδή πυρήνα, δύο διαγώνια τοποθετημένα λογχοειδή φύλλα και μικρότατο μέρος τρίτου, όμοιου, φύλλου άνω αριστερά· στο διάκενο αριστερά μέρος δικτυωτού φύλλου, το οποίο συνδέεται με το περίγραμμα του πυρήνα μέσω μικρού σταυρόσχημου μίσχου. Κάτω από τον πυρήνα του τετραφύλλου τρία σχηματοποιημένα φυλλάρια. Ακολουθούν, χαμηλότερα, τρεις οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Στην επιφάνεια έδρασης τμήματα τριών ομόκεντρων κύκλων. Με ιώδες χρώμα αποδίδεται ο πυρήνας του τετραφύλλου και των λογχοειδών φύλλων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Κορινθιακή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για αρυβάλλους της Μέσης Κορινθιακής περιόδου με, παρόμοιο, διάκοσμο, βλ. Ανδρειωμένου 2007, 151, πίν. 14: 6α–β (Τανάγρα).

177. Σφαιρικός αρύβαλλος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/640 (Πίν. 67β, 148).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Εκσκαφή θεμελίων στο οικόπεδο της οδού Φιλελλήνων 58. Περισυλλογή (2011;).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.06, διάμ. σώματος 0.065, διάμ. χείλους 0.047, πλ. λαβής 0.018μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Υ 8/2–8/3). Γάνωμα καστανό αμαυρό, έντονα απολεπισμένο και εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει, σχεδόν, το ήμισυ του χείλους, το οποίο έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σφαιρικός αρύβαλλος. Σώμα πεπιεσμένο. Λαιμός βραχύς κυλινδρικός που απολήγει σε δισκοειδές χείλος. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Στην άνω επιφάνεια της στεφάνης του χείλους δύο ομάδες από τρεις ομόκεντρους κύκλους πλαισιώνουν ταινία με εγκάρσια γραμμίδια. Ο εσωτερικός, πλατύτερος, κύκλος περιβάλλει την οπή του στομίου, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου καλύπτεται με γάνωμα. Στην κατακόρυφη επιφάνεια του χείλους πλατιά οριζόντια ταινία. Στη ζώνη του ώμου γλωσσωτό κόσμημα. Στο σώμα πλατιά ζώνη με παράσταση Σειρήνος με ανοικτά τα πτερά προς τα δεξιά, η οποία στρέφει το κεφάλι της προς τα πίσω. Τη μορφή πλαισιώνουν επιμήκη παραπληρωματικά κοσμήματα και κουκκίδες. Η διακοσμητική ζώνη ορίζεται στο άνω μέρος από δύο οριζόντιες παράλληλες γραμμές και κάτω από τρεις, ανάλογες, η ανώτερη από τις οποίες αποτελεί τη γραμμή εδάφους της παράστασης. Στην επιφάνεια έδρασης μικρός κύκλος στο κέντρο και ομάδα τριών ομόκεντρων κύκλων στην περιφέρεια. Χρήση χάραξης για τις ανατομικές λεπτομέρειες του σώματος και τα χαρακτηριστικά του προσώπου της Σειρήνος: ιώδες χρώμα σε μεγάλο μέρος των πτερών, στον λαιμό και στο πρόσωπό της.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδος. Έργο του Ζωγράφου της Καλαύρειας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Κριτήρια για την απόδοση του αρυβάλλου Μ 2010/640 στον Ζωγράφο της Καλαύρειας αποτελούν ο υψηλός λαιμός της Σειρήνος και οι επιμήκεις απολήξεις της ουράς της, τα οποία αναγνωρίζονται ως χαρακτηριστικά της τεχνοτροπίας του· πρβλ. Neef 2006, 98, 99, n. 43, fig. 9 (Καμάρινα).

178. Θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/168 (Πίν. 149α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Κεντρικό κλίτος. ΝΔ γωνία. Τομή Ε'. Βάθ. 2.10μ. (6.7.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, ύψ. 0.015, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/3–8/2). Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος και τον ώμο σφαιρικού αρυβάλλου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από την κύρια παράσταση του σώματος σώζονται μέρος του κεφαλιού και το άκρο του δόρατος οπλίτη, ο οποίος φέρει κράνος και είναι στραμμένος προς τα αριστερά. Η παράσταση ορίζεται στο άνω μέρος από δύο οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Στη ζώνη του ώμου γλωσσωτό κόσμημα. Χάραξη χρησιμοποιείται για τη δήλωση του προσώπου της μορφής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για ανάλογα παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, CVA, *Frankfurt am Main 1, Deutschland* 25, Taf. 15: 10, 12· CVA, *Norway, Public and Private Collections, Norway 1*, pl. 2: 5 (Τανάγρα)· CVA, *Wien 1, Universität und Professor Franz v. Matsch, Deutschland* 5, Taf. 4: 9· Schaeffer et al. 1997, 57–58, no. Cor 141, pl. 23 (Σάρδεις).

179. Θραύσμα πυξίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/165 (Πίν. 149β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Κεντρικό κλίτος. ΝΔ γωνία. Τομή Ε'. Βάθ. 2.46μ. (6.7.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.028, ύψ. 0.029, πάχ. 0.002–0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Y 7/3–8/2). Γάνωμα καστανό ελαφρώς στιλπνό εσωτερικά, έντονα απολεπισμένο σε σημεία· καστανό έως καστανοκίτρινο αμαυρό εξωτερικά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το μέσον του σώματος κυλινδρικής πυξίδας με ελαφρώς κοίλο τοίχωμα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια διατηρείται μέρος γραμμικού διακόσμου: στο μέσον του θραύσματος ομάδα τεσσάρων οριζόντιων παράλληλων

γραμμών και ανάμεσά τους δύο σειρές από κουκκίδες· η διακοσμητική ζώνη πλαισιώνεται από δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες ιώδους χρώματος. Στο κάτω μέρος του θραύσματος δύο οριζόντιες παράλληλες γραμμές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Μέση Κορινθιακή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον σωζόμενο διάκοσμο, πρβλ., ενδεικτικά, Blegen et al. 1964, 178, pl. 18: 154.3 (Κόρινθος)· Ανδρειωμένου 2015, 163, πίν. 45: 9.26 (Ακραιφία)· Boardman – Hayes 1966, 31, pl. 13: 163–164 (Ταύχειρα).

180. Τμήμα κοτύλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/571 (Πίν. 149γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Αποχωμάτωση βόρεια της κυκλικής κατασκευής και ανατολικά του τοίχου μν. Βάθ. 4.50–5μ. (9.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.02, ύψ. 0.042, πάχ. 0.002μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (πλησιάζει προς το 2.5Υ 8/3). Γάνωμα καστανέρυθρο ελαφρώς στιλπνό εσωτερικά· ανοικτό καστανό αμαυρό εξωτερικά.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα μικρής κοτύλης, το οποίο σώζει μέρος του άνω σώματος, του χείλους και το κατώτερο τμήμα λαβής, ελλειψοειδούς διατομής. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια με εξαίρεση ταινία στο χείλος, η οποία έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού και κοσμεύεται από οριζόντια γραμμή. Εξωτερικά και κάτω από τη λαβή ομάδα δεκαεπτά λεπτών οριζόντιων παράλληλων γραμμών, σε πυκνή διάταξη. Δύο οριζόντιες παράλληλες γραμμές κοσμούν το χείλος και μία τη ράχη της λαβής κατά μήκος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν τέλος Πρώιμης – Μέση Πρωτοκορινθιακή Ι περίοδος (700–670 π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παρόμοια παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, Πελεκίδης 1916, 32, εικ. 22: 2 (Φάληρο)· Johansen 1923, 77, fig. 47 (Συρακούσαι), pl. XVII: 2 (Φάληρο)· Young 1942, 28, 29, fig. 6: 27.3 (Φάληρο)· Kübler 1959, 133–134, Nr. 97, Taf. 61 (Αθήνα)· Boardman 1960, pl. X: b (Κύμη Καμπανίας)· Dunbabin 1962, pl. 19: 380 (Περαχώρα)· Brokaw 1964, 52–53, fig. 5 (Καιρέα/Cerveteri)· Βοκοτοπούλου

1989, 413, 414, σχ. 3 (Μένδη): van der Wielen-van Ommeren – De Lachenal 2006, 224, n. 3, figg. 12.3a–b [Timpone della Motta (Σύβαρις)].

181. Θραύσμα κοτύλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 340 (Πίν. 150α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Παλαιοχριστιανική βασιλική του Αγίου Αχιλλίου. Βόρειο κλίτος. Περισυλλογή (28.12.1999).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.054, ύψ. 0.038, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανοκίτρινος (10YR 8/4 έως 2.5Y 8/4) με ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Γάνωμα βαθύ καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος κοτύλης. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται τρία από τα πόδια και μικρό μέρος του στήθους αιλουροειδούς, το οποίο κινείται προς τα αριστερά. Στο κενό εμπρός του σχηματισμένα φυτικά κοσμήματα. Την παράσταση ορίζουν κάτω δύο λεπτές οριζόντιες παράλληλες ταινίες: ακολουθεί πλατιά ζώνη με ακτινωτό κόσμημα, το οποίο περιέβαλε το κατώτερο μέρος του σώματος του αγγείου. Χρήση χάραξης. Ιώδες χρώμα στο στήθος του ζώου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος Μέσης ή Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδος.

182. Τμήμα κοτύλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/132 (Πίν. 150β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Επίχωση τοίχου ΕΖ (30.3.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.04, ύψ. 0.03, πάχ. 0.002–0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός κιτρινοπράσινος (πλησιάζει προς το 5Y 7/2) έως κιτρινωπός (2.5Y 7/3). Γάνωμα μελανό έως καστανομέλανο αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα κοτύλης, το οποίο σώζει μέρος του άνω σώματος και του χείλους. Γάνωμα καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια με εξαίρεση στενή ταινία στο χείλος, η οποία έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Εξωτερικά και από την κύρια παράσταση διατηρείται μέρος αιγάγρου (αυτί, κέρατο και μέρος της ράχης) στραμμένου προς τα δεξιά, ο οποίος αποδίδεται με σκιαγραφία. Ακολουθεί προς τα άνω πλατιά οριζόντια ταινία, η οποία πλαισιώνεται άνω και κάτω από δύο λεπτότερες οριζόντιες παράλληλες

ταινίες. Κάτω από το χείλος πλατιά εδαφόχρωμη ζώνη, η οποία κοσμεύεται από μικρές κάθετες κυματοειδείς ταινίες. Οριζόντια γραμμή κοσμεύει την ακμή του χείλους. Με ιώδες χρώμα καλύπτεται η πλατιά ταινία στο άνω μέρος της παράστασης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος Μέσης ή Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η πλατιά οριζόντια ταινία με τα εκατέρωθεν ζεύγη των λεπτότερων οριζόντιων ταινιών, επάνω από τη ζωφόρο της παράστασης, δεν είναι συνήθης διάκοσμος στις κοτύλες· το μόνο, γνωστό, παράλληλο προέρχεται από τον Τάραντα [οικόπεδο της οδού Regina Elena 33, τάφος 4, αρ. 198369 (πληροφορία: καθ. C. W. Neeft)· πρβλ. Neeft 1994, 201, 213, no. 121].

183. Τμήμα κοτυλίσκης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 877.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Είσοδος νοτίου κλίτους. Τομή Γ΄. Βάθ. 3μ. (3.10.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.032, ύψ. 0.029, πάχ. 0.002–0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Υ 7/3–7/4). Γάνωμα μελανό έως καστανομέλανο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία, και ιδιαίτερα, στην εσωτερική επιφάνεια.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα κοτυλίσκης, το οποίο σώζει μέρος του άνω σώματος, του χείλους και τη γένεση λαβής, ελλειψοειδούς διατομής. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια, κάτω από τη λαβή, οριζόντια γραμμή· το υπόλοιπο καλύπτεται με γάνωμα. Υπολείμματα διακόσμου (σχηματοποιημένων φυλλαρίων;) διατηρούνται κάτω από το χείλος και στη ζώνη των λαβών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Κορινθιακή περίοδος.

184. Εξάλειπτρο, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 1978 (Πίν. 68α, 151α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλογή Ν. Γιαννοπούλου, με άγνωστη την ακριβή θέση εύρεσης. Προέρχεται, πιθανότατα, από ταφή που καταστράφηκε.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.054–0.055, διάμ. βάσης 0.106, διάμ. σώματος (χωρίς τη λαβή) 0.146, διάμ. στομίου 0.085μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 8/4) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα βαθύ καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, εξίτηλο σε πολλά σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιο. Λείπει η λαβή, η οποία έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Εξάλειπτρο. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα ημισφαιρικό. Λαβή οριζόντια πεταλόσχημη ταινιωτή, με δύο πλευρικές αποφύσεις. Εσωτερικά ο πυθμένας έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού και κοσμεύεται από τρεις ομόκεντρους ανισοπαχείς κύκλους, έναν μικρό στο κέντρο και δύο μεγαλύτερους στην περιφέρεια. Το υπόλοιπο της εσωτερικής επιφάνειας, έως το μέσον του ύψους του αγγείου, καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στον ώμο οκτώ ομάδες από έξι κάθετες κυματοειδείς ταινίες εναλλάσσονται με οκτώ στιγμορρόδακες. Κάτω από αυτή τη ζώνη ομάδα πέντε οριζόντιων παράλληλων ανισοπαχών ταινιών, η μεσαία από τις οποίες πλαισιώνεται από δύο σειρές κουκκίδων. Επάνω από τη διακοσμητική ζώνη δύο ταινίες περιβάλλουν το άνοιγμα του στομίου· στο κρεμάμενο εσωτερικό τμήμα του τελευταίου τρεις οριζόντιες παράλληλες ανισοπαχείς ταινίες, η μεσαία από τις οποίες αποδίδεται με ιώδες χρώμα και οι άλλες με βαθύ καστανό γάνωμα. Πλατιά οριζόντια ταινία περιγράφει το κάτω μέρος του σώματος. Με γάνωμα καλύπτονται οι ακμές της λαβής και η εξωτερική κατακόρυφη επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης, με εξαίρεση λεπτή ταινία στο κάτω μέρος που έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Η κάτω επιφάνεια της βάσης κοσμεύεται στην περιφέρειά της από δύο ομόκεντρους κύκλους, το κέντρο των οποίων τονίζεται από ολόβαφο κύκλο. Με γάνωμα καλύπτεται η εσωτερική, λοξότμητη, επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Αρχές Ύστερης Κορινθιακής II περιόδου (540/535 π.Χ. κ.εξ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για ένα, παρόμοιο, κορινθιακό εξάλειπτρο, βλ. Rey 1928, 62, 65, no. 9, fig. 52 (Καραμπουρνάκι). Για μία, ανάλογη, σύνθεση του διακόσμου, βλ. Jacori 1929, 150, 151, n. 1 (6584), fig. 143 (Ιαλυσός). Σίνδος 1985, 224–225, αρ. 360 [(Μ. Τιβέριος)· πρβλ. Δεσποίνη 2016, II 73, αρ. 61, εικ. 84–85 (Σίνδος) Β. Σαριπανίδη].

185. Εξάλειπτρο, AAMB αρ. Eur. K 1977 (Πίν. 68β, 151β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλογή Νικ. Γιαννοπούλου, με άγνωστη την ακριβή θέση εύρεσης. Προέρχεται, πιθανότατα, από ταφή που καταστράφηκε.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.049, διάμ. βάσης 0.113, διάμ. σώματος 0.141, διάμ. χείλους 0.077μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/4–8/4) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρισμα κιτρινωπό (2.5Y 8/4–8/6). Γάνωμα ανοικτό καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, έντονα απολεπισμένο και εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιο. Λείπουν η λαβή και η κάτω γωνία μιας των πλευρικών αποφύσεων της, που έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Εξάλειπτρο. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα ημισφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο. Λαβή οριζόντια πεταλόσχημη ταινιωτή, με δύο πλευρικές αποφύσεις. Εσωτερικά ο πυθμένας έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού και κοσμεύεται από τρεις ομόκεντρους κύκλους, έναν μικρό στο κέντρο και δύο μεγαλύτερους στην περιφέρεια. Το υπόλοιπο της εσωτερικής επιφάνειας, έως περίπου το μέσον του ύψους του αγγείου, καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στον ώμο ομάδα τριών οριζόντιων παράλληλων γραμμών και ανάμεσά τους δύο οριζόντιες σειρές κουκκίδων. Η διακοσμητική ζώνη πλαισιώνεται από δύο οριζόντιες ιώδεις ταινίες. Ακολουθούν προς τα άνω τρεις ταινίες, δύο από τις οποίες περιβάλλουν το άνοιγμα του στομίου· στο κρεμάμενο εσωτερικό τμήμα του τελευταίου τρεις οριζόντιες παράλληλες ανισοπαχείς ταινίες, η μεσαία από τις οποίες αποδίδεται με ιώδες χρώμα και οι άλλες με βαθύ καστανό γάνωμα. Πλατιά οριζόντια ταινία περιγράφει το κάτω μέρος του σώματος. Με γάνωμα καλύπτονται οι ακμές της λαβής και η εξωτερική κατακόρυφη επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης. Η κάτω επιφάνεια της βάσης κοσμεύεται από τρεις ομόκεντρους κύκλους, έναν μικρό στο κέντρο και δύο μεγαλύτερους στην περιφέρεια, το κέντρο των οποίων τονίζεται από ολόβαφο κύκλο. Με ιώδες χρώμα καλύπτεται η εσωτερική, λοξότμητη, επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Κορινθιακή II περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για κορινθιακά εξάλειπτρα με, παρόμοιο, διάκοσμο στη ζώνη του ώμου, βλ., ενδεικτικά, Αδάμ-Βελένη – Κουκουβού 2012, 150, 181, αρ. 51 (Καραμπουρνάκι), 120 [Τούμπα Θεσσαλονίκης (Κ. Χατζηνικολάου)]· Σίνδος 1985, 135, 252, 254, 304, αρ. 216,

412, 510 (M. Τιβέριος)· van der Wielen-van Ommeren – De Lachenal 2006, 264, 265, n. 3, figg. 16.3a–c [Timpone della Motta (Σύβαρις)]· Ανδρειωμένου 2015, πίν. 191: 1, 195: 5–6, 199: 2, 209: 19 (Ακραϊφία)· Δεσποίνη 2016, II 73–74, αρ. 62–64, εικ. 86–87, 91–92 [(Σίνδος) Β. Σαριπανίδη].

186. Τμήμα βάσης κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/135 (Πίν. 151γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (νότιο τμήμα). Επίχωση κυκλικής κατασκευής. Βάθ. 4.25μ. (28.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.058, υπολ. διάμ. 0.208, πάχ. 0.009–0.02μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Υ 8/3) έως ροδόχρωμος (5ΥR 8/2–8/3). Γάνωμα μελανό αμαυρό, εξίτηλο στο μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζονται, σχεδόν, το ήμισυ της βάσης και μικρότατο μέρος του κάτω σώματος του αγγείου.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα της βάσης και του κάτω μέρους του σώματος κιονωτού κρατήρα. Η εσωτερική και η εξωτερική επιφάνεια του σώματος, καθώς και η εξωτερική επιφάνεια της βάσης καλύπτονται με γάνωμα· επάνω από το μέσον της εξωτερικής επιφάνειας πλατιά οριζόντια ταινία ιώδους χρώματος ανάμεσα σε δύο λεπτές λευκόχρωμες ταινίες. Στην κάτω επιφάνεια της βάσης δακτυλικά αποτυπώματα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Μέση ή Ύστερη Κορινθιακή Ι περίοδος.

187. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/575 (Πίν. 152α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Αποχωμάτωση στο ΝΑ τμήμα του οικοπέδου, βόρεια της κυκλικής κατασκευής και ανατολικά του τοίχου μ. Βάθ. 4.50–5μ. (7/9.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.07, ύψ. 0.056, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (πλησιάζει προς το 2.5Υ 8/4). Γάνωμα καστανομέλανο ελαφρώς στιλπνό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από τρία θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και από την κύρια παράσταση σώζονται

τα εμπρόσθια πόδια και μέρος του στήθους αιλουροειδούς προς τα δεξιά και απέναντί του το κεφάλι ταύρου· στο διάκενο σχηματοποιημένος ρόδακας χωρίς πυρήνα. Κάτω από την παράσταση πλατιά οριζόντια ιώδης ταινία ανάμεσα σε δύο λεπτότερες λευκές ταινίες. Η υπόλοιπη επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Ιώδες χρώμα στο στήθος του αιλουροειδούς και στον λαιμό του ταύρου.
ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Κορινθιακή περίοδος.

188. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/7 (Πίν. 152β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Επίχωση μεταξύ του τοίχου ΨΩ και της υποθεμελίωσης του τοίχου ΟΠ. Βάθ. 2.96μ. (18.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.05, ύψ. 0.063, πάχ. 0.006–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ροδόχρωμος (7.5YR 7/4–8/3) που τρέπεται σε ανοικτό καστανοκίτρινο (10YR 7/3 έως 2.5Y 7/4–8/4) προς την εξωτερική επιφάνεια, με ελάχιστα εγκλείσματα. Γάνωμα βαθύ καστανό αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Απολέπιση της εξωτερικής επιφάνειας άνω αριστερά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος και τον ώμο κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζονται μικρά τμήματα από δύο διακοσμητικές ζώνες, οι οποίες χωρίζονται μεταξύ τους από πλατιά οριζόντια ταινία. Στην άνω ζώνη και στα αριστερά διατηρείται το άκρο ανοικτού πτερού, ενώ το πεδίο στα δεξιά κοσμούν μεγάλος σχηματοποιημένος ρόδακας χωρίς πυρήνα, μικρότεροι σχηματοποιημένοι ρόδακες και κουκκίδες. Στην κάτω ζώνη και στο μέσον διακρίνεται η καμπυλωτή απόληξη της ουράς αιλουροειδούς, με το σώμα στραμμένο προς τα δεξιά· στα κενά δεξιά και αριστερά μικροί σχηματοποιημένοι ρόδακες χωρίς πυρήνα. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Αρχές Μέσης Κορινθιακής περιόδου.

189. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/164 (Πίν. 152γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.044, ύψ. 0.037, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός κιτρινωπός (2.5Y 8/3). Γάνωμα καστανομέλανο αμαυρό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται το εμπρόσθιο μέρος αιγάγρου, που βόσκει στραμμένος προς τα δεξιά· κάτω από τον λαιμό του ζώου σχηματοποιημένος ρόδακας χωρίς πυρήνα. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Ιώδες χρώμα (εξίτηλο, πλέον) στον λαιμό του ζώου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Μέση Κορινθιακή περίοδος.

190. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1394.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης της πλατείας Α. Λαμπρούλη (Φρουρίου). Μεσοβυζαντινός κοιμητηριακός ναός. Κτήριο 4. Τομή 12 [νότια του νότιου τοίχου (1.9.2000)].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.043, ύψ. 0.034, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 8/4). Γάνωμα καστανομέλανο ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα μεγάλου κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά σώζεται μέρος ανθεμίου ή άνθους λωτού σε οριζόντια διάταξη προς τα αριστερά, με φύλλα εναλλάξ μελανά και ερυθρά. Χρήση χάραξης για τον διαχωρισμό του πυρήνα και των φύλλων του άνθους. Με ερυθρό χρώμα αποδίδονται, επίσης, τρεις ακανόνιστες κουκκίδες στην περιφέρεια του πυρήνα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Μέση Κορινθιακή περίοδος.

Κορινθιάζουσα κεραμική

191. Τμήμα κοτύλης, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/161 (Πίν. 153α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.122, ύψ. 0.099, υπολ. διάμ. χείλους 0.18, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός έως καστανότεφρος (πλησιάζει προς τα 7.5YR 7/2–7/3) με ελάχιστα, μεμονωμένα, εγκλείσματα. Γάνωμα μελανό-

τεφρο αμαυρό και ιριδίζον εσωτερικά· καστανομέλανο αμαυρό εξωτερικά, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από έξι θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του σώματος και του χείλους μεγάλης κοτύλης. Εσωτερικά καλύπτεται με γάνωμα. Στη ζώνη του χείλους πλατιά οριζόντια ταινία ιώδους (εξίτηλου, πλέον) χρώματος· στο κάτω μέρος λεπτή οριζόντια, ομοιόχρωμη, ταινία. Εξωτερικά το μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειας καταλαμβάνει πλατιά διακοσμητική ζώνη, στην οποία σώζεται μέρος από παράσταση δύο αντωπών υδρόβιων πτηνών. Στα κενά του βάθους μεγάλος σχηματοποιημένος ρόδακας χωρίς πυρήνα, κουκκίδες και φυλλόσχημα παραπληρωματικά κοσμήματα. Τη διακοσμητική ζώνη ορίζουν στο κάτω μέρος δύο ζεύγη οριζόντιων ταινιών, στην ανώτερη από τις οποίες βαίνει η παράσταση· ανάμεσα στα ζεύγη των ταινιών σειρά μικρών και μεγάλων κουκκίδων, σε οριζόντια διάταξη. Το κατώτερο μέρος καλύπτεται με γάνωμα. Στη ζώνη του χείλους πλατιά οριζόντια ταινία. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών στα πτηνά και στα παραπληρωματικά κοσμήματα. Ιώδες χρώμα καλύπτει το μεσαίο τμήμα των πτερών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν αρχές β' τετάρτου 6ου αι. π.Χ.

192. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/166 (Πίν. 153β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Κεντρικό κλίτος. ΝΔ γωνία. Τομή Ε'. Βάθ. 1.61–2.25μ. (7.7.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.075, ύψ. 0.046, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός έως καστανέρυθρος (5YR 6/6 έως 7.5YR 7/4).

Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο ελαφρώς στιλπνό, ιριδίζον.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από τρία θραύσματα. Διάβρωση των ακμών.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος ανοικτού αγγείου (λεκανίδας;). Στην εσωτερική επιφάνεια, η οποία καλύπτεται με γάνωμα, οριζόντια ιώδης γραμμή. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται μεγάλο μέρος του σώματος πτηνού προς τα δεξιά. Στα κενά σχηματοποιημένος ρόδακας χωρίς πυρήνα και κουκκίδες. Η διακοσμητική ζώνη ορίζεται στο κάτω μέρος από δύο ζεύγη οριζόντιων παράλληλων ταινιών, οι οποίες τονίζονται με ιώδες χρώμα· ανάμεσά τους σειρά μεγά-

λων κουκκίδων, σε οριζόντια διάταξη. Η υπόλοιπη επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Τρεις κουκκίδες ιώδους χρώματος στον λαιμό και στο στήθος του πτηνού· με ιώδες χρώμα καλύπτεται, επίσης, ένα μέρος του πτερού.

193. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 339 (Πίν. 154α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Παλαιοχριστιανική βασιλική του Αγίου Αχιλλίου. Νότιο κλίτος. Περισυλλογή (30.11.1999).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.074, ύψ. 0.06, πάχ. 0.006–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 6/6–7/6) με ελάχιστα εγκλείσματα. Επίχρυσμα κιτρινωπό (2.5Y 8/3–8/4). Γάνωμα βαθύ καστανό έως καστανέρυθρο ελαφρώς στιλπνό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος και τον ώμο μεγάλου κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζονται μικρά τμήματα από δύο διακοσμητικές ζώνες, που χωρίζονται από ομάδα τριών οριζόντιων παράλληλων γραμμών ιώδους χρώματος, ανάμεσα στις οποίες παρεμβάλλονται δύο σειρές μεγάλων κουκκίδων, σε οριζόντια διάταξη. Στην άνω ζώνη και στα αριστερά διατηρείται το άκρο ανοικτού πτερού· στα δεξιά μεγάλο μέρος της ουράς πτηνού. Στο διάκενο δύο σχηματοποιημένοι ρόδακες χωρίς πυρήνα. Στην κάτω ζώνη και στα αριστερά σώζεται το κεφάλι αιλουροειδούς στραμμένο κατενώπιον, μικρό μέρος σχηματοποιημένου ρόδακα και στα δεξιά το οπίσθιο μέρος άλλου ζώου. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Βαθύ ιώδες χρώμα στο ρύγχος και στο μέτωπο του αιλουροειδούς.

Κεραμική «αργείου μονόχρωμου» ρυθμού

194. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/148 (Πίν. 154β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Άνω επιφάνεια του τοίχου αβ. Βάθ. 3.50μ. (23.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.035, ύψ. 0.035, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός κιτρινέρυθρος (7.5YR 7/4–7/6) που τρέπεται σε ανοικτό καστανοκίτρινο (πλησιάζει προς τα 2.5Y 8/2–8/3) προς την εξω-

τερική επιφάνεια. Περιέχει αρκετά μικρά εγκλείσματα και μικρή ποσότητα μαρμαρυγία. Η εξωτερική επιφάνεια επιμελώς στιλβωμένη.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα χειροποίητου κλειστού αγγείου (κωνικού ληκυθίου;). Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται εμπέστος διάκοσμος από δύο ομάδες κυματοειδών γραμμών, ο οποίος έχει γίνει με σφραγιστικό κύλινδρο (roulette decoration).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν 7ος αι. π.Χ. Προϊόν κορινθιακού (;) εργαστηρίου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το αγγείο 1979/148 προσγράφεται στον λεγόμενο «αργείο μονόχρωμο» ρυθμό. Τα κωνικά ληκύθια αυτής της κατηγορίας ερμηνεύονται, συνήθως, ως λατρευτικά σκεύη για αρώματα ή υγρές προσφορές προς τις χθόνιες θεότητες της βλάστησης και της ευφορίας της γης, ενώ κατά μία άποψη, ενδεχομένως να περιείχαν ναρκωτικές ουσίες (πιθανόν όπιο)· βλ. Kourou 1988, 321–322· πρβλ. Κυριακού-Ζαφειροπούλου 2012–2013, 232, 233, 246 κ.εξ. Για ανάλογα παραδείγματα, βλ. Ure 1934, 18–19 (Ριτσώνα)· Dugas 1935, 115–116, pl. LXIV: A–C (Δήλος)· Brann 1961, 369, no. H 43, pl. 84 (Αθήνα)· Dunbabin 1962, 314 κ.εξ. (Περαχώρα)· Vallet – Villard 1964, 72–73, pl. 60 (Μέγαρα Υβλαία)· Kourou 1987· Κούρου 1987–1988· Kourou 1988· Κόκκου-Βυριδή 1999, 69, 197–198 (A1–A7), πίν. 7 (Ελευσίς)· Πωλογιώργη 2003–2009, 196–197 [αρ. 6 (K 731)], 201 [αρ. 7 (K 732)], εικ. 76, 86 (Χαλάνδρι)· Μπαζιωτοπούλου-Βαλαβάνη 2008, 19 (Παγαί)· Κυριακού-Ζαφειροπούλου 2012–2013, 231–236 (Παγαί).

195. Τμήμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/149 (Πίν. 154γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή AB (επέκταση βορείου τμήματος). Ανατολικά του τοίχου ΨΩ. Βάθ. 4.50μ. (3.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.044, ύψ. 0.045, πάχ. 0.003–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 8/3–8/4) που τρέπεται σε ερυθρωπό (5YR 7/4–7/6) προς τις επιφάνειες. Περιέχει πολλά μικρά εγκλείσματα. Η εξωτερική επιφάνεια επιμελώς στιλβωμένη. Επίχρισμα ανοικτό καστανό (10YR 8/3).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα χειροποίητου κλειστού αγγείου (πιθανότατα, κωνικού ληκυθίου), στο οποίο σώζονται μέρος του ώμου και η γένεση λαβής, ελλειψοειδούς διατομής. Στον ώμο και στο σημείο πρόσφυσης της λαβής εμπέστος διάκοσμος από κυματοειδείς γραμμές, ο οποίος έχει γίνει με σφραγιστικό κύλινδρο (roulette decoration).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν 7ος αι. π.Χ. Προϊόν κορινθιακού (;) εργαστηρίου.

Λακωνική κεραμική

196. Τμήμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/171 (Πίν. 66γ, 155α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Κεντρικό κλίτος. ΝΔ γωνία. Τομή Ε'. Βάθ. 2.70–2.82μ. (12.7.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.043, ύψ. 0.044, πάχ. 0.0025–0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 5/6). Επίχρυσμα υπόλευκο (πλησιάζει προς τα 10YR 8/3–8/4). Γάνωμα μελανό ελαφρώς στιλπνό, καλής ποιότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του άνω σώματος και του χείλους κύλικας. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα· στο άνω μέρος του σώματος τέσσερις οριζόντιες παράλληλες ιώδεις γραμμές. Στην ελαφρώς κοίλη στεφάνη του χείλους τρεις οριζόντιες παράλληλες ταινίες λευκού χρώματος, εξίτηλες πλέον. Εξωτερικά το σωζόμενο μέρος του σώματος καλύπτεται με γάνωμα, ενώ το χείλος φέρει υπόλευκο επίχρυσμα· στο μέσον του ύψους του τελευταίου δύο οριζόντιες παράλληλες καστανόχρωμες γραμμές και ανάμεσά τους σειρά μεγάλων μελανών κουκκίδων (σώζονται δύο και μέρος τρίτης) κατά αποστάσεις· σειρές στιγμών, σε οριζόντια διάταξη, πλαισιώνουν άνω και κάτω τη διακοσμητική ζώνη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Λακωνική II – πρώιμη Λακωνική III περίοδος (περ. 610–570 π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο της κύλικας Μ 2013/171, βλ. Stibbe 1972, 15–16, 18–19 (Formgruppe II)· Stibbe 1994, 59–64 (Group C). Ο διάκοσμος του χείλους από σειρά τετραγώνων ή

κουκκίδων ανάμεσα σε σειρές στιγμών πιστεύεται ότι προέρχεται από τη μεταλλοτεχνία· βλ. Lane 1933–1934, 117· Stibbe 1972, 178, 179, Nr. 1· Stibbe 1994, 231, 239–240, nos 82–92· Cook 1994, 120, 121. Για κύλικες με τον ίδιο ή, παρόμοιο, διάκοσμο στην εξωτερική επιφάνεια του χείλους, βλ. Stibbe 1994, 162–171, figs 184–205· Pelagatti 1990, 126–128, 194, figg. 3–10, 206, 208. Για τον διάκοσμο στην εσωτερική επιφάνεια, πρβλ. Pelagatti 1990, 194, figg. 207, 209.

Αττική κεραμική

Εμπορικοί αμφορείς του τύπου «SOS»

197. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1425 (Πίν. 155β, 156α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης της πλατείας Α. Λαμπρούλη (Φρουρίου). Τομέας Γ' (ΔΝΔ πλευρά της πλατείας). Τομή 3Β'. Στρώμα 3. Βάθ. 1.90μ. (25.7.2001).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.074, ύψ. 0.069, πάχ. 0.007–0.009, διαστ. σφραγίσματος 0.025x0.027μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Επίχρισμα ανοικτό καστανοκίτρινο (7.5YR 7/4–7/6). Γάνωμα καστανέρυθρο αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό αμφορέα του τύπου «SOS», με σφράγισμα στην εξωτερική επιφάνεια. Από τον γραπτό διάκοσμο της τελευταίας σώζονται ένας κύκλος και τμήματα δεύτερου, ομόκεντρου του πρώτου· το κέντρο τους τονίζεται από κουκκίδα. Στα δεξιά τους τμήμα κάθετης σιγμοειδούς γραμμής. Το σφράγισμα αποδίδει τετράφυλλο ρόδακα με διπλό περίγραμμα, ο οποίος εγγράφεται σε τετράγωνο με διαγραμμισμένα διάχωρα. Η σφραγίδα που χρησιμοποιήθηκε για τη σφράγιση, πριν από την όπτηση του αγγείου, πιάστηκε δύο φορές στο σημείο, αφήνοντας αντίστοιχα αποτυπώματα, τα οποία δεν συμπίπτουν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν μέσα 7ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η ομάδα των δύο ομόκεντρων κύκλων ανάμεσα σε κάθετες τεθλασμένες ή κυματοειδείς γραμμές –

χαρακτηριστική σύνθεση που θυμίζει τα γράμματα Σ, Ο, Σ– αποτελεί τον συχνότερα απαντώμενο γραπτό διάκοσμο στον λαιμό των αττικών αμφορέων του τύπου «SOS»· βλ. Johnston – Jones 1978, 135–137, fig. 8a (τύπος Ο). Για το ίδιο σφράγισμα σε έναν αττικό αμφορέα του τύπου «SOS», ο οποίος βρέθηκε στη Σαλαμίνα της Κύπρου, βλ. Karageorghis – Masson 1965, 150–151 (no. 15A), figs 6–7 [μετά το 650 ή μετά το 625 π.Χ. (Πίν. 156β)]· πρβλ. Karageorghis 1970, 275 (no. 15A), 276, fig. 5, pl. LXVI· Strøm 1971, 236· Boardman – Vollenweider 1978, 2· Johnston – Jones 1978, 114, no. 92.

198. Τμήμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/24.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Αποχωμάτωση στο ΝΑ τμήμα του οικοπέδου, ανατολικά της κυκλικής κατασκευής. Βάθ. 3.50–5μ. (10.5.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.05, ύψ. 0.076, πάχ. 0.011–0.02μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (πλησιάζει προς τα 10YR 7/6–8/4) με πυρήνα ερυθρωπό (10R 6/6–7/4) και πολλά εγκλείσματα. Επίχρυσμα ανοικτό καστανοκίτρινο (πλησιάζει προς το 10YR 8/4). Γάνωμα καστανό, εξίτηλο.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Μεγάλη απόκρουση στο αριστερό μέρος του χείλους.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του λαιμού και του χείλους αμφορέα του τύπου «SOS». Από τον γραπτό διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται τμήματα δύο ομόκεντρων κύκλων και στα δεξιά τους η άνω απόληξη κάθετης γραμμής. Η διακοσμητική ζώνη ορίζεται άνω από λεπτό οριζόντιο πλαστικό δακτύλιο. Χείλος υψηλό εχινόμορφο, το οποίο καλύπτεται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν μέσα 7ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το διακοσμητικό θέμα των ομόκεντρων κύκλων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **197**. Για την κατατομή του χείλους, πρβλ. Brann 1962, 33, no. 27, pls 2, 42 (Αθήνα).

199. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/251 (Πίν. 157α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Επίχωση των τοίχων ΕΘ, ΙΛ, ΙΚ. Βάθ. 3.10–4.05μ. (22.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.076, ύψ. 0.075, πάχ. 0.007–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/3–8/3) με αρκετά μικρά εγκλείσματα. Επίχρισμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό εμπορικού αμφορέα του τύπου «SOS». Από τον γραπτό διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται τμήματα δύο ομόκεντρων κύκλων και στα δεξιά τους το άνω ήμισυ δύο κάθετων κυματοειδών γραμμών. Το άνω μέρος καλύπτεται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν ύστερος 7ος αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το διακοσμητικό θέμα των ομόκεντρων κύκλων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **197**. Η απουσία πλαστικού δακτυλίου κάτω από το χείλος χαρακτηρίζει τους ύστερους αττικούς αμφορείς του τύπου «SOS»: βλ. Brann 1962, 32· Johnston – Jones 1978, 132–133· Χατζής 2010, 168· Κοτσώνας 2012, 190· Pratt 2015, 214–215. Για παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, Brann 1962, 33–34, no. 28, pls 2, 42 (Αθήνα)· Rizzo 1990, 17, 20, 93, figg. 11–12 (Καιρέα/Cerveteri), 19 (Vulci), 166–167, 366 (Vulci)· Pratt 2015, 216, fig. 2b (Ιμέρα). Για ένα, ανάλογο, παράδειγμα από τη γειτονική Άργισσα, βλ. Milošić 1955β, 213–214, Abb. 15: 1· πρβλ. Hanschmann 1981, 120, Taf. 130: 8 (αναφέρεται, λανθασμένα, ως βοιωτικής προέλευσης).

200. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 649 (Πίν. 157β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Κεντρικό κλίτος. ΝΔ γωνία. Τομή Ε'. Βάθ. 2.70–2.82μ. (12.7.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.099, ύψ. 0.054, πάχ. 0.011–0.021μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/6) έως ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 7/6) με πολλά μικρά εγκλείσματα. Επίχρισμα ανοικτό καστανοκίτρινο (7.5YR 7/6). Γάνωμα ανοικτό καστανέρυθρο έως καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του λαιμού αμφορέα του τύπου «SOS». Από τον γραπτό διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται, σχεδόν, το ήμισυ δύο ομόκεντρων κύκλων· το κέντρο τους, στο οποίο διατηρείται το αποτύπωμα της ακίδας του διαβήτη-χρωστήρα, τονίζεται από κουκκίδα. Στο κάτω μέρος σώζεται η γένεση του ώμου και στο αριστερό άκρο ίχνος γανώματος από τον διάκοσμο του σώματος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 7ος αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το διακοσμητικό θέμα των ομόκεντρων κύκλων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **197**.

201. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 447.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Κεντρικό κλίτος. ΝΔ γωνία. Τομή Ε'. Βάθ. 1.40μ. (29.6.2011).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.046, ύψ. 0.075, πάχ. 0.009–0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 6/6–7/6) έως καστανότεφρος (7.5YR 5/1–5/2) με αρκετά εγκλείσματα. Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό αμφορέα του τύπου «SOS». Από τον γραπτό διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται ένας κύκλος και τμήμα δεύτερου, ομόκεντρου του πρώτου· το κέντρο τους, στο οποίο διατηρείται το αποτύπωμα της ακίδας του διαβήτη-χρωστήρα, τονίζεται από κουκκίδα. Ίχνη αιθάλης στην εσωτερική επιφάνεια.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 7ος αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το διακοσμητικό θέμα των ομόκεντρων κύκλων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **197**.

202. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/395 (Πίν. 157γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη. Οδός Ασκληπείου 7. Περισυλλογή (1993).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.087, ύψ. 0.038, πάχ. 0.008–0.014μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 8/2–8/3) με πολλά εγκλείσματα.

Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανό, εξίτηλο.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Μεγάλη απόκρουση κάτω αριστερά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό αμφορέα του τύπου «SOS». Από τον γραπτό διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται το μεγαλύτερο μέρος δύο ομόκεντρων κύκλων· το κέντρο τους, στο οποίο διατηρείται το αποτύπωμα της ακίδας του διαβήτη-χρωστήρα, τονίζεται από ολόβαφο μικρό κύκλο. Στο δεξιό άκρο διατηρούνται μικρό μέρος από τη γένεση λαβής και ίχνη αιθάλης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 7ος αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το διακοσμητικό θέμα των ομόκεντρων κύκλων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **197**.

203. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/393.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη. Οδός Ασκληπείου 7. Στρωματογραφική τομή στο εσωτερικό του ορθογωνίου χώρου. Βάθ. 6.18–6.38μ. (20.5.1993).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.06, ύψ. 0.036, πάχ. 0.012–0.018μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/4–8/4) με πολλά εγκλείσματα. Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, εξίτηλο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό αμφορέα του τύπου «SOS». Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται μέρος κύκλου και στο αριστερό άκρο η κάτω απόληξη δύο κάθετων κυματοειδών γραμμών. Η διακοσμητική ζώνη ορίζεται κάτω από πλατιά οριζόντια ταινία, η οποία τονίζει το σημείο της μετάβασης προς το σώμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 7ος αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το διακοσμητικό θέμα των ομόκεντρων κύκλων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **197**.

Μελανόμορφη κεραμική

204. Θραύσμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ χ. αρ. Ευρ. (Πίν. 158α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλέχθηκε κατά τη διάρκεια εργασιών εκσκαφής στην πάροδο Μ. Χαδέλλη (8.6.2001).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.117, ύψ. 0.139, πάχ. 0.005–0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–6/6) με ελάχιστα, μεμονωμένα, εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό έως μελανό στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας, απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από έξι θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος κιονωτού κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και από την κύρια παράσταση, η οποία εγγράφεται σε «μετόπη» (το άκρο της διακρίνεται δεξιά), σώζονται τα πόδια και η ουρά πτηνού (πετεινού;) στραμμένου προς τα αριστερά. Το έδαφος στο οποίο πατά η μορφή αποδίδεται με οριζόντια ταινία από αραιό καστανό γάνωμα· ακολουθεί πλατιά μελανόχρωμη ζώνη με τρεις οριζόντιες παράλληλες ταινίες, οι οποίες αποδίδονται με ιώδες επίθετο χρώμα. Στο κατώτερο μέρος σώζεται η απόληξη ακτινωτού κοσμήματος. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Ιώδες χρώμα διατηρείται, επίσης, στο μεσαίο τμήμα της ουράς και σε σημείο επάνω από το δεξιό πόδι του πτηνού.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 6ου αι. π.Χ.

205. Θραύσμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/113 (Πίν. 158β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.068, ύψ. 0.072, πάχ. 0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 6/4–7/4). Γάνωμα μελανό αμαυρό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα κιονωτού κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζονται δύο τμήματα μεγάλης φοιιδωτής ουράς, πιθανότατα του Τρίπωνα. Κατά μήκος του αριστερού τμήματος της ουράς πλατιά λωρίδα με λευκό χρώμα. Αριστερά στο πεδίο στοιχεία γραπτής επιγραφής [...]ΤΖ[...], τα οποία αποδίδονται με καστανό χρώμα. Χρήση χάραξης για τα περιγράμματα και την απόδοση των φοιιδων της ουράς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 6ου αι. π.Χ.

206. Θραύσμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/568 (Πίν. 159α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.051, πάχ. 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/6). Γάνωμα καστανό αμαυρό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον ώμο και το ανώτερο μέρος του σώματος κιονωτού κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στον ώμο απολήξεις σχηματισμένου γλωσσωτού κοσμήματος. Από την παράσταση σώζεται το κεφάλι ανδρικής μορφής, η οποία βλέπει προς τα αριστερά· μπροστά του και αντικριστά τα κεφάλια δύο ίππων. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών· ιώδες χρώμα στη χαίτη και στο αυτί του πρώτου ίππου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 6ου αι. π.Χ.

207. Θραύσμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/561 (Πίν. 159β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλέχθηκε κατά την εκσκαφή θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα. Οδός Ανθ. Γαζή 25 (17.5.1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.104, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 7/4–7/6). Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο στιλπνό εσωτερικά, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος κιονωτού κρατήρα. Εξωτερικά σώζεται μέρος από παράσταση πομπής διονυσιακού θιάσου με τρεις ορχούμενες μορφές: στα δεξιά το ήμισυ του άνω κορμού, τμήμα της γενειάδας, το λυγισμένο δεξιό χέρι και τμήμα της ουράς Σατύρου στραμμένου προς τα δεξιά. Στα αριστερά του και στο μέσον του θραύσματος σώζονται ο κορμός με τον λαιμό, μέρη των χεριών και τμήμα του κάτω μέρους του σώματος Μαινάδος, που φορά πέπλο και κινείται προς τα αριστερά χειρονομώντας ζωηρά. Στο αριστερό άκρο του θραύσματος σώζεται το κάτω μέρος του σώματος γυμνού και ιθυφαλλικού Σατύρου, ο οποίος, στραμμένος προς τα δεξιά, φαίνεται πως αποτελούσε ζεύγος με τη Μαινάδα. Χάραξη χρησιμοποιείται για τις ανατομικές λεπτομέρειες των σωμάτων των Σατύρων, καθώς και για τη δήλωση των παρυφών και του διακόσμου του πέπλου, που φορά η Μαινάδα. Με λευκό χρώμα (εν μέρει, πλέον, εξίτηλο) δηλώνονται τα γυμνά μέρη της Μαινάδος, ενώ ερυθρό χρώμα χρησιμοποιήθηκε στο άνω τμήμα του πέπλου της. Με ιώδες χρώμα τονίζεται η γενειάδα του δεξιού Σατύρου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 6ου αι. π.Χ. (περ. 540 π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (δ)].

208. Θραύσμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/580 (Πίν. 160α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.076, ύψ. 0.05, πάχ. 0.009–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (πλησιάζει προς το 7.5YR 6/4). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος κιονωτού κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται το κάτω μέρος δύο ιματιοφόρων μορφών, ανδρικής στα αριστερά και γυναικείας στα δεξιά, που κινούνται προς τα δεξιά. Οι μορφές πατούν επάνω σε λεπτή γραμμή εδάφους. Κάτω από την παράσταση πλατιά ιώδης ταινία. Το κατώτερο μέρος του θραύσματος καλύπτεται με γάνωμα. Στο δεξιό κάτω άκρο διατηρείται μολύβδινος σύνδεσμος από αρχαία επισκευή του αγγείου. Το ήμισυ διαμπερούς οπής, από δεύτερο σύνδεσμο, σώζεται στο αριστερό άκρο. Χάραξη χρησιμοποιείται για τη δήλωση των παρυφών και των πτυχώσεων των ιματίων, καθώς και για τις λεπτομέρειες των ποδιών της ανδρικής μορφής. Με λευκό χρώμα αποδίδεται κουκκίδα στο ιμάτιο της ανδρικής μορφής· με ίδιο χρώμα καλυπτόταν, επίσης, το άκρο πόδι της γυναικείας μορφής. Ιώδες χρώμα σε τμήμα του ιματίου της ανδρικής μορφής και σε δύο κουκκίδες στο ιμάτιο της γυναικείας μορφής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 6ου αι. π.Χ. (περ. 540 π.Χ.).

209. Θραύσμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/200 (Πίν. 160β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Πιπινοπούλου. Οδός Κ. Κούμα 10. Τοίχος Γ. Τομή θεμελίωσης γ [(30.11.1971). Συνευρήματα: αρ. **236, 242**].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.057, πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα καστανό έως μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το ανώτερο μέρος του σώματος κιονωτού κρατήρα, το οποίο σώζει μικρό μέρος του ώμου. Το ήμισυ της εσωτερικής επιφάνειας καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά σώζεται μέρος από παράσταση πομπής διονυσιακού θιάσου, με δύο μορφές: στα δεξιά το άνω μέρος του κορμού και μέρος του κεφαλιού γενειοφόρου Σατύρου, στραμμένου προς τα δεξιά. Πίσω του το κεφάλι Μαινάδος, η οποία βλέπει προς τα δεξιά, με ένα χέρι της υψωμένο έντονα σε χορευτική κίνηση. Επάνω από την παράσταση και στο ύψος του ώμου διατηρείται τμήμα ζώνης με σχηματοποιημένα γλωσσοειδή φύλλα, εναλλάξ ένα ερυθρό και ένα μελανό. Χάραξη χρησιμοποιείται για την απόδοση των ανατομικών λεπτομερειών. Με λευκό χρώμα (εξίτηλο, πλέον) δηλώνονται τα γυμνά μέρη της Μαινάδος, ενώ ερυθρό χρώμα χρησιμοποιήθηκε στην πλατιά ταινία που φορά στο κεφάλι της, καθώς και στη γενειάδα και στο κάτω μέρος της κόμης του Σατύρου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 530–520 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1972β (το θραύσμα M 2010/200 εικονίζεται στον πίν. 344δ).

210. Τμήμα ελικωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. M 2010/551 (Πίν. 69α, 161α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.135, ύψ. 0.08, πάχ. 0.009–0.019μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (πλησιάζει προς τα 2.5YR 6/4–6/6) έως ανοικτός καστανός (7.5YR 7/4). Γάνωμα καστανομέλανο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του λαιμού και του χείλους ελικωτού κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Η οριζόντια εδαφόχρωμη επιφάνεια της στεφάνης του χείλους φέρει αραιωμένο καστανόχρωμο γάνωμα· η κάθετη και ελαφρώς κοίλη επιφάνεια του χείλους κοσμεύεται από οριζόντιο βλαστό και δύο σειρές αντιθετικών κισσόφυλλων. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται μέρος από παράσταση σκηνής αντιμαχόμενων πολεμιστών: στο μέσον γυμνός πολεμιστής γονατιστός προς τα δεξιά και με

το κεφάλι στραμμένο προς τα πίσω, καθώς προσπαθεί να αμυνθεί από τον αντίπαλό του, που εφορμά από τα αριστερά. Φέρει κράνος κορινθιακού τύπου και περικνημίδες, ενώ είναι οπλισμένος με ξίφος στη μέση, δόρυ και κυκλική ασπίδα· η τελευταία εικονίζεται σε κατατομή και φέρει ως επίσημα σχηματοποιημένο στεφάνι (κυματοειδής γραμμή ανάμεσα σε κουκκίδες). Η στάση του σώματος, η στροφή του κεφαλιού και οι κινήσεις των χεριών του δηλώνουν την ήττα του πολεμιστή. Στα αριστερά το κεφάλι του επιτιθέμενου, στραμμένο προς τα δεξιά. Φέρει κράνος κορινθιακού τύπου, είναι οπλισμένος με δόρυ, το οποίο κρατά με το δεξιό του χέρι πλήττοντας τον γονατιστό αντίπαλο, ενώ προτάσσει μεγάλη κυκλική ασπίδα, που εικονίζεται σε κατατομή και κοσμεύεται από κουκκίδες. Στα δεξιά και από ένα δεύτερο ζεύγος αντιπάλων πολεμιστών σώζεται το μεγαλύτερο μέρος του σώματος ενός οπλίτη, ο οποίος κινείται ορμητικά και με μεγάλο διασκελισμό προς τα δεξιά. Φέρει κράνος κορινθιακού τύπου και περικνημίδες, φορά χιτωνίσκο και «κωδωνόσχημο» θώρακα, ενώ είναι οπλισμένος με ξίφος στη μέση και δόρυ, το οποίο κρατά στο δεξιό υψωμένο χέρι. Με το αριστερό του χέρι, το οποίο δεν σώζεται, θα προέτασσε, πιθανότατα, την ασπίδα του. Χάραξη χρησιμοποιείται για τις ανατομικές λεπτομέρειες των πολεμιστών, για τα περιγράμματα και τον διάκοσμο των ασπίδων, των κρανών, του θώρακα του δεξιού οπλίτη, καθώς και για τη δήλωση της παρυφής και των πτυχώσεων του χιτωνίσκου, που φορά ο τελευταίος. Λευκό χρώμα (εν μέρει, πλέον, εξίτηλο) χρησιμοποιήθηκε στους τελαμώνες των ξιφών, στην αριστερή περικνημίδα του μεσαίου πολεμιστή, σε διάκοσμο από κουκκίδες στα λοφία των κρανών, καθώς και στις κουκκίδες που κοσμούν τις ασπίδες. Ιώδες χρώμα χρησιμοποιήθηκε στο λοφίο του κράνους του δεξιού οπλίτη και σε τρεις κουκκίδες στις ασπίδες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τελευταίο τέταρτο 6ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παρόμοιες παραστάσεις, βλ. Orsi 1903, 528–531, fig. 11· Lo Porto 1967, 51–54, nn. 4–6, tavv. XIII–XV· Hitzl 1982, 306–307, 313–314, Nr. 39, 43, Taf. 39, 43. Για τον διάκοσμο στη στεφάνη του χείλους, πρβλ. Orsi 1903, fig. 11.

211. Τμήμα ελικωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/107 (Πίν. 161β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.101, ύψ. 0.067, πάχ. 0.008–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (5YR 6/4–7/4). Γάνωμα μελανό στιλπνό, καλής ποιότητας, απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του λαιμού ελικωτού κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται μέρος από παράσταση της σκηνής της σύλληψης του Ταύρου της Κρήτης από τον Ηρακλή ή της πάλης μαζί του: από τον ήρωα σώζονται στα δεξιά το μεγαλύτερο μέρος του δεξιού ποδιού και, σχεδόν, το ήμισυ του αριστερού, λυγισμένο έντονα δίπλα στο κεφάλι του ζώου, που ακουμπά στο έδαφος. Στο μέσον γενειοφόρος ανδρική μορφή προς τα δεξιά (πιθανότατα αποδίδει τον φίλο του ήρωα Ιόλαο), η οποία κάθεται σε κάθισμα σε μορφή κύβου και παρακολουθεί τη δράση· φορά χιτωνίσκο, φέρει ξίφος στη μέση, κρατά ρόπαλο στο δεξιό χέρι και προτείνει το αριστερό με ανοικτή την παλάμη, ενθαρρύνοντας τον ήρωα. Ανάμεσα στις μορφές και στο βάθος της παράστασης κορμός δέντρου (;). Στο αριστερό άκρο σώζονται τμήμα της περιφέρειας και δύο ακτίνες (*κνήμαι*) τροχού άρματος, καθώς και το ήμισυ του σώματος ανδρικής μορφής προς τα αριστερά. Φορά χιτωνίσκο και βρίσκεται σε διασκελισμό, με το αριστερό πόδι να πατά στο έδαφος και το δεξιό επάνω στον δίσκο του άρματος, καθώς ετοιμάζεται να ανεβεί σε αυτόν. Οι μορφές πατούν επάνω σε μελανή γραμμή εδάφους, ενώ ομοιόχρωμη οριζόντια γραμμή ορίζει την παράσταση στο άνω μέρος. Στο δεξιό κάτω άκρο σώζεται μικρό τμήμα διακοσμητικής ζώνης, στην οποία διατηρείται μελανή οριζόντια γραμμή και μέρος φυτικού (;) διακόσμου. Χρήση χάραξης για τις ανατομικές λεπτομέρειες, το περίγραμμα και τον «σταυρό» των ακτίνων του τροχού, το ρόπαλο, καθώς και για τη δήλωση των παρυφών των χιτωνίσκων. Λευκό χρώμα (εξίτηλο, πλέον) χρησιμοποιήθηκε στην κάτω παρυφή των χιτωνίσκων, καθώς και στον τελαμώννα του ξίφους, που φέρει η καθιστή μορφή. Ίχνη ιώδους χρώματος σώζονται στο κάτω μέρος των χιτωνίσκων (στην περιοχή των γλουτών των μορφών), ενώ με ίδιο χρώμα τονίζεται το γένη της καθιστής μορφής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 510–500 π.Χ. Ομάδα Goinoi.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παρόμοια παράσταση σε ελικωτό κρατήρα της Ομάδας Golvol, βλ. Lo Porto 1967, 53–54, n. 6, tav. XVa (Τάρας)· πρβλ. Gàbrici 1927, 338, tav. XCII: 2.

212. Θραύσμα ελικωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/563 (Πίν. 162α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος βυζαντινού νεκροταφείου στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Καρανίκα. Οδός Λ. Μαβίλη 22. Επίχωση τάφων (11.6.1990).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.047, ύψ. 0.029, πάχ. 0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός ερυθρωπός (πλησιάζει προς τα 2.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το ανώτερο μέρος του λαιμού ελικωτού κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από την παράσταση στην εξωτερική επιφάνεια σώζονται το άνω μέρος του κορμού και το κεφάλι γενειοφόρου ανδρικής μορφής προς τα αριστερά, η οποία αποδίδει ηνίοχο επάνω σε δίφρο άρματος. Στην πλάτη του διακρίνεται το άνω μέρος βοιωτικής ασπίδας, που εικονίζεται σε κατατομή. Η μορφή με τα χέρια λυγισμένα στον αγκώνα κρατούσε τα ηνία και το *κέντρον* (ένα τμήμα του διατηρείται στο αριστερό άκρο) για την παρότρυνση των ίππων. Την παράσταση ορίζει στο άνω μέρος οριζόντια γραμμή. Χάραξη χρησιμοποιείται στην ασπίδα και για τις λεπτομέρειες του σώματος και του προσώπου του ηνίοχου. Με λευκό χρώμα αποδίδεται ο ειδικός χιτώνας του (*ξυστίς*), μικρό μέρος του οποίου διατηρείται στο στήθος, ενώ με ιώδες χρώμα τονίζεται το γένι του.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 510–500 π.Χ. Πιθανόν εντάσσεται στην Ομάδα Golvol.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Σδρόλια 1990.

213. Τμήμα υποστατού λέβητα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/288 (Πίν. 70γ, 162β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Περισυλλογή (2013).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.149, υπολ. εξωτ. διάμ. 0.29, ύψ. 0.061, πάχ. 0.008–0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα καστανέρυθρο έως μελανό σπιλπνό, ιδιαίτερα απολεπισμένο στην επιφάνεια του άνω δακτυλίου από τη χρήση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του άνω μέρους του σώματος υποστατού λέβητα, το οποίο διαμορφώνεται κυλινδρικά και κοσμεύεται από δύο πλαστικούς δακτυλίους. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Γάνωμα καλύπτει, επίσης, εξωτερικά τους δακτυλίους· στη μεταξύ αυτών διακοσμητική ζώνη σειρά από ρόδακες ανάμεσα σε δύο οριζόντιες γραμμές, οι οποίες τονίζονται με ιώδες χρώμα. Κάτω από τον δεύτερο δακτύλιο τα τοιχώματα καμπυλώνονται και καλύπτονται με γάνωμα. Χάραξη χρησιμοποιείται για τον διαχωρισμό των φύλλων των ροδάκων, ενώ κουκκίδες ιώδους χρώματος τονίζουν τους πυρήνες τους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν γύρω στα 570–560 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ακριβές παράλληλο ως προς τη διαμόρφωση του άνω τμήματος αποτελεί το υποστατό του λέβητα του Ζωγράφου των Γοργόνων, στο Παρίσι· βλ. CVA, *Paris, Musée du Louvre 2, France 2*, pl. 15: 2 (Vulci)· πρβλ., επίσης, το υποστατό του λέβητα του Σοφίλου, στο Λονδίνο (Bakir 1981, 64, Nr. A1, Taf. 1–2).

214. Λήκυθος, AAMB αρ. Ευρ. Κ 59 (Πίν. 69β, 163).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Τυχαίο εύρημα με άγνωστη την ακριβή θέση εύρεσης.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Σωζ. ύψ. 0.113, διάμ. βάσης 0.033μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–7/4). Γάνωμα μελανό σπιλπνό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπουν, σχεδόν, το ήμισυ του λαιμού, το στόμιο και η λαβή, τα οποία έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Λήκυθος. Γάνωμα καλύπτει την άνω επιφάνεια της βάσης και το κατώτερο μέρος του σώματος. Στον ώμο κουκκίδες και σχηματοποιημένο ακτινωτό κόσμημα. Από τον υπόλοιπο διάκοσμο και στην κύρια όψη σώζεται ιππέας προς τα δεξιά, ο οποίος φορά ιμάτιο και κρατά δύο δόρατα. Μπροστά του οπλίτης που κινείται προς τα δεξιά, ενώ στρέφει το κεφάλι προς τα πίσω· φορά κορινθιακό κράνος με ψηλό λοφίο και είναι οπλισμένος με δόρυ και μεγάλη κυκλική ασπίδα (ὄπλον), η οποία φέρει ως επίσημα σχηματοποιημένο κεραυνό (ὠκύπτερον), και στην άντυγα

κουκκίδες. Δεύτερος, όμοιος, οπλίτης εικονίζεται πίσω από τον ιππέα. Σχέδιο αμελές, βιαστικά εκτελεσμένο. Κάτω από την παράσταση το σώμα του αγγείου περιγράφουν δύο ανισοπαχείς ταινίες· στην ακμή του ώμου οριζόντια γραμμή. Χάραξη χρησιμοποιείται για τα περιγράμματα των ασπίδων, του ενδύματος και των ποδιών του ιππέα, καθώς και για τα ηνία και τη χαίτη του αλόγου. Λευκό χρώμα (εξίτηλο, πλέον) στα επισημάτα των ασπίδων. Με ιώδες χρώμα αποδίδονται η ουρά του ίππου, μια γραμμή στο μέτωπο του δεξιού οπλίτη και οι κουκκίδες στην άντυγα των ασπίδων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Α΄ τέταρτο 5ου αι. π.Χ. Κατηγορία των Αθηνών 581, ii – Ομάδα της Αγοράς P 24340.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για εικονογραφικά παράλληλα, βλ. Moore – Philippides 1986, 225, no. 986, pl. 83 (Αθήνα)· Lippolis 1997, 150–152, n. 7.1 (Τάρας)· CVA, *Prague, Musée National 1, Tchécoslovaquie 2*, pl. 43: 4–6· CVA, *Tübingen, Antikensammlung des Archäologischen Instituts der Universität 3, Deutschland 47*, Taf. 41: 1–3· CVA, *Leiden, Rijksmuseum van Oudheden 2, The Netherlands 4*, pl. 92: 6–8 (Αθήνα)· Σερμπέτη 2001, 170–172, αρ. 3, εικ. 8–10· πρβλ. Μυλωνάς 1975, Γ΄ πίν. 309β: 399 (Ελευσίς)· Moore – Philippides 1986, 224, no. 976, pl. 83 (Αθήνα).

- 215.** Τμήμα πώματος λεκανίδας, Ιδιωτική Συλλογή (Λάρισα), χ. αρ. Ευρ. [αυτοψίες 5.3.2014/12.5.2017] (Πίν. 164α–β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.104, πλ. 0.126, μέγ. πάχ. 0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/3–8/3). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα πώματος λεκανίδας. Η κάτω επιφάνεια και η κατακόρυφη επιφάνεια του χείλους καλύπτονται με γάνωμα. Στην άνω επιφάνεια και προς το κέντρο της διατηρείται μέρος διακοσμητικής ζώνης με ακτινωτό κόσμημα, το οποίο αναπτυσσόταν γύρω από την (ελλείπουσα) λαβή. Από τον κύριο διάκοσμο σώζονται στο μέσον δύο ιματιοφόρες ανδρικές μορφές στραμμένες προς τα δεξιά. Απέναντι από τη δεξιά μορφή και με το βλέμμα προς αυτήν εικονίζεται Σφίγγα καθισμένη στα πίσω πό-

δια, της οποίας σώζεται το κεφάλι, το εμπρόσθιο μέρος του κορμού και μικρότατο μέρος του πτερού στο άκρο δεξιά. Το ανώτερο μέρος του κορμού και μέρος του προσώπου δεύτερης, πιθανότατα, Σφίγγας διατηρούνται στο αριστερό άκρο. Μεταξύ των μορφών στο κάτω μέρος δύο σχηματοποιημένοι ρόδακες. Την παράσταση ορίζουν άνω δύο ανισοπαχείς γραμμές και κάτω λεπτή γραμμή εδάφους. Χάραξη χρησιμοποιείται για τις ανατομικές λεπτομέρειες του σώματος και τα χαρακτηριστικά του προσώπου των μορφών, για τη δήλωση των παρυφών και των πτυχώσεων των ιματίων, για τα πτίλα του πτερού και για τις λεπτομέρειες των ροδάκων. Με λευκό χρώμα καλύπτονταν ο λαιμός και το πρόσωπο των Σφιγγών, ενώ με ιώδες [(;) εξίτηλο, πλέον] καλυπτόταν ταινία στα μαλλιά της δεξιάς Σφίγγας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 550–540 π.Χ. Έργο της μέσης περιόδου της δραστηριότητας του Ζωγράφου του Λούβρου F 6.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Την απόδοση του εξεταζόμενου πώματος στον Ζωγράφο του Λούβρου F 6 επιτρέπουν τα τεχνοτροπικά στοιχεία του διακόσμου, και ιδιαίτερα, οι ανατομικές λεπτομέρειες των μορφών, όπως το καμπύλο περίγραμμα του μετώπου, οι σχετικά μικροί κυκλικοί οφθαλμοί των ιματιοφόρων μορφών, το καμπύλο περίγραμμα των αυτιών με το «ευθύ» περίγραμμα της κόμης κάτω από αυτά, και επιπρόσθετα, οι ελαφρώς καμπυλόγραμμες πτυχές του ιματίου της δεξιάς ανδρικής μορφής. Για τα παραπάνω χαρακτηριστικά στο έργο του Ζωγράφου, βλ. Τιβέριος 1981, 98–100, 111–112. Η μικρή εγχάρακτη γραμμή που αποδίδει το στόμα των Σφιγγών, απαντά, επίσης, στα έργα του Ζωγράφου, καθώς και σε αυτά του δασκάλου του Λυδού· βλ. Τιβέριος 1981, 109, σημ. 460. Για το λευκό επίθετο χρώμα στο πρόσωπο των γυναικείων μορφών και των Σφιγγών, βλ. Τιβέριος 1981, 60–69 (ιδιαίτερα σημ. 214), 87, σημ. 335. Στο παράδειγμα της Λάρισας, η κάπως αφύσικη θέση του, εγχάρακτου, αμυγδαλόσχημου οφθαλμού της δεξιάς Σφίγγας, ο οποίος εφάπτεται στο περίγραμμα της μύτης, εξηγείται από το γεγονός ότι η χάραξή του δεν έγινε με βάση το ορατό, σήμερα, μελανό περίγραμμα του κεφαλιού της, αλλά μετά την τοποθέτηση του λευκού χρώματος, που κάλυπτε, αρχικά, μεγαλύτερη επιφάνεια· πρβλ. Τιβέριος 1981, 71–72. Για τους σχηματοποιημένους ρόδακες ως παραπληρωματικά κοσμήματα στο

έργο του Ζωγράφου, βλ. Τιβέριος 1981, 116–117, σημ. 508. Για τη γραμμή εδάφους, στην οποία βαίνει η παράσταση, βλ. Τιβέριος 1981, 58–59, σημ. 212. Για το εικονογραφικό θέμα, πρβλ. Lioutas 1987, 36 (Ls 4), Taf. 19, Abb. 33 (στην τεχνοτροπία του Λυδού).

216. Τμήμα πώματος λεκανίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/104 (Πίν. 165α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μέγ. μήκ. 0.123, πλ. 0.084, υπολ. διάμ. 0.27, πάχ. 0.003–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–7/4). Γάνωμα καστανομέλανο σπιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα πώματος λεκανίδας. Η κάτω επιφάνεια και η κατακόρυφη επιφάνεια του χείλους καλύπτονται με γάνωμα, ενώ η επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Στην άνω επιφάνεια και προς το κέντρο της διατηρείται μέρος διακοσμητικής ζώνης με ακτινωτό κόσμημα, το οποίο αναπτυσσόταν γύρω από την (ελλείπουσα) λαβή. Από τον κύριο διάκοσμο σώζονται δύο ιππείς και μέρος τρίτου. Εικονίζονται ενδεδυμένοι με χιτωνίσκο, κρατώντας δόρατα και τα ηνία των ζώων, τα οποία ανασηκωμένα στα πίσω πόδια καλπάζουν προς τα δεξιά. Την παράσταση ορίζουν άνω δύο λεπτές γραμμές και κάτω γραμμή εδάφους. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών. Λευκό χρώμα χρησιμοποιείται στα ενδύματα, ενώ με ιώδες χρώμα τονίζονται η μάζα της κόμης στους ιππείς και οι χαίτες των ίππων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γύρω στο 520 π.Χ.

217. Τμήματα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/29–30 (Πίν. 165β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλέχθηκαν κατά την εκσκαφή θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα. Οδός Ανθ. Γαζή 25 (17.5.1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

1976/29: Σωζ. ύψ. 0.122, υπολ. διάμ. 0.198, πάχ. 0.002–0.004μ.

1976/30: Μήκ. 0.086, ύψ. 0.051, πάχ. 0.002–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (πλησιάζει προς τα 2.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα ανοικτό τεφροπράσινο έως μελανό ελαφρώς στιλπνό εσωτερικά· μελανό στιλπνό εξωτερικά.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Το 1976/29 συγκολλημένο από τέσσερα θραύσματα. Το 1976/30 συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δύο τμήματα του σώματος και του χείλους σκύφου της Κατηγορίας του Λευκού Ερωδιού (παραλλαγή C2).

1976/29: Εξωτερικά και από την παράσταση της κύριας διακοσμητικής ζώνης στο ύψος των λαβών σώζεται το μεγαλύτερο μέρος Σφίγγας καθισμένης στα πίσω πόδια, η οποία είναι στραμμένη προς τα αριστερά. Απέναντί της και στο κάτω μέρος διατηρείται ίχνος του ποδιού ανθρώπινης μορφής προς τα δεξιά (:). Αριστερά πλαγιασμένο ανθέμιο με καμπύλο βλαστό που κατευθύνεται προς τη γένεση λαβής. Η διακοσμητική ζώνη πλαισιώνεται από δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες, η ανώτερη από τις οποίες περιτρέχει τη ζώνη του ελαφρώς κοίλου, εξωστρεφούς χείλους. Το κατώτερο μέρος του σώματος καλύπτεται με γάνωμα. Χάραξη χρησιμοποιείται για την απόδοση των λεπτομερειών. Λευκό επίθετο χρώμα στον λαιμό της Σφίγγας και σε διάκοσμο με κουκκίδες στην περιφέρεια του πυρήνα του ανθεμίου. Ερυθρό χρώμα στο στήθος, σε τμήμα των πτερών και της κόμης της Σφίγγας. Με ιώδες χρώμα τονίζονται ο πυρήνας και το μεσαίο φύλλο του ανθεμίου.

1976/30: Εξωτερικά και από την παράσταση της κύριας διακοσμητικής ζώνης στο ύψος των λαβών σώζεται πλαγιασμένο ανθέμιο και άνω αριστερά μέρος μορφής (:), που καλύπτεται με ιώδες χρώμα. Ο διάκοσμος του ανθεμίου όπως στο 1976/29.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος 6ου–πρώιμος 5ος αι. (500–480 π.Χ.). Ομάδα CHC.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (δ)]. Για το σχήμα των σκύφων της Κατηγορίας του Λευκού Ερωδιού (White Heron Class) και την παραλλαγή C2, βλ. Ure 1927, 59–62· Ure 1955, 90–103· Scheibler 2000, 17–18· Μανακίδου 2005, 14–16· CVA, *Athens, National Museum* 4, Greece 4, 38, 52.

218. Τμήμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/124 (Πίν. 167α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος ρωμαϊκού λουτρού στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Παπαποστόλου. Οδός Μεγ. Αλεξάνδρου 4. Χώρος Δ. ΝΑ γωνία (8.4.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.031, ύψ. 0.038, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (5YR 5/6) έως ερυθρωπός (2.5YR 5/6).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα κύλικας του τύπου Dgoor, στο οποίο σώζονται μικρό μέρος του χείλους και του σώματος. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα με εξαίρεση πλατιά εδαφόχρωμη ταινία στη μετάβαση από το χείλος προς το σώμα. Στην εξωτερική επιφάνεια και κάτω από τη μελανόχρωμη ζώνη του χείλους λεπτή εδαφόχρωμη γραμμή· ακολουθεί μικρό μέρος της κύριας διακοσμητικής ζώνης, η οποία βρισκόταν στο ύψος των λαβών, με το τυπικό (για τη θέση αυτή) κόσμημα από άνθη λωτού στη σειρά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 540–520 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Τζιαφάλιας 1979.

219. Τμήμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 341 (Πίν. 166).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Παλαιοχριστιανική βασιλική του Αγίου Αχιλλίου. Περισυλλογή (13.12.1999).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.174, υπολ. διάμ. χείλ. 0.198, ύψ. 0.046, πάχ. 0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (2.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό, καλής ποιότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλήθηκε από τέσσερα θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μεγάλο τμήμα του χείλους και του σώματος ταινιωτής κύλικας. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα με εξαίρεση εδαφόχρωμη ταινία αμέσως κάτω από την ακμή του χείλους. Στην εξωτερική επιφάνεια και κάτω από το χείλος σώζεται το μεγαλύτερο μέρος της ζώνης, η οποία κοσμούσε τη μία όψη του αγγείου, στο ύψος των λαβών: στα αριστερά εικονίζεται γυναικεία πεπλοφόρος πτερωτή μορφή με μεγάλο διασκελισμό προς τα δεξιά και ζωηρές κινήσεις των χεριών· πλαισιώνεται δεξιά και αριστερά από δύο ιματιοφόρες ανδρικές μορφές, που είναι στραμ-

μένες προς αυτήν. Στα δεξιά τους εικονίζεται ιππέας· φορά χιτωνίσκο και κρατά τα ηνία του ζώου, το οποίο καλπάζει με έντονο διασκελισμό προς τα αριστερά. Πίσω του σώζεται το άνω μέρος ιματιοφόρου ανδρικής μορφής, η οποία βλέπει προς αυτόν, και μικρότατο ίχνος από τη γένεση λαβής. Στο άλλο άκρο σώζεται μικρό μέρος του κεφαλιού ίππου προς τα δεξιά, που ανήκε, πιθανότατα, σε δεύτερο ιππέα, ο οποίος θα έκλεινε, συμμετρικά, τη σύνθεση στα αριστερά. Χάραξη για την απόδοση των λεπτομερειών. Λευκό χρώμα χρησιμοποιείται στα γυμνά μέρη της γυναικείας μορφής, στα ενδύματα των ανδρικών μορφών και στη χαίτη του αριστερού ίππου· με ομοιόχρωμες κουκκίδες αποδίδονται διακοσμητικά στοιχεία των ενδυμάτων των μορφών και τα ηνία, που κρατά ο ιππέας. Ιώδες χρώμα σε μέρη του σώματος και στα ενδύματα των μορφών, στον λαιμό και στα καπούλια του δεξιού ίππου. Με μικρές κάθετες πινελιές λευκού και ιώδους χρώματος κοσμούνται, επίσης, τα πτερά της γυναικείας μορφής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 540–530 π.Χ.

220. Θραύσμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/566 (Πίν. 167β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.04, ύψ. 0.021, πάχ. 0.002μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–7/4). Γάνωμα μελανό έως καστανομέλανο στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα ταινιωτής κύλικας. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται μικρό τμήμα της κύριας διακοσμητικής ζώνης με ιματιοφόρο ανδρική μορφή προς τα αριστερά· πίσω της σώζεται το ήμισυ ανθεμίου και στο αριστερό άκρο μέρος δυσδιάγνωστης μορφής. Χάραξη χρησιμοποιείται για την απόδοση των λεπτομερειών. Με λευκό χρώμα αποδίδονται δύο στιγμορρόδακες που κοσμούν το ιμάτιο της μορφής, και μία κουκκίδα στην περιφέρεια του πυρήνα του ανθεμίου, ενώ με ιώδες χρώμα καλύπτεται ένα τμήμα του ιματίου, το οποίο κρέμεται από το χέρι της μορφής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 540–520 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την απόδοση της μορφής, πρβλ. Dimitriu et al. 1954, 412, 414, fig. 287· CVA, *Athènes, Musée National* 3,

Grèce 3, pls 36: 5–6, 38: 1–2· CVA, Athens, National Museum 4, Greece 4, pl. 13: 1–2.

221. Θραύσμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/112 (Πίν. 167γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.03, ύψ. 0.023, πάχ. 0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–7/4). Γάνωμα μελανό σπινθώδες.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα ταινιωτής κύλικας. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια και από την παράσταση που έφερε η κύρια διακοσμητική ζώνη στο ύψος των λαβών διατηρείται μεγάλο μέρος σπληφόρου ζώου (ελαφιού;) προς τα αριστερά. Χρήση χάραξης στο σώμα του ζώου. Ιώδες χρώμα καλύπτει το κάτω μέρος του λαιμού και την κοιλιά του.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν τελευταίο τέταρτο 6ου αι. π.Χ.

222. Θραύσμα κύλικας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/574.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Πιπινοπούλου. Οδός Κ. Κούμα 10. Τοίχος Β. Επίχωση (27.11.1971).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.029, ύψ. 0.029, πάχ. 0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 5/3–5/4). Γάνωμα μελανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα και το χείλος ταινιωτής κύλικας. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια και κάτω από τη μελανόχρωμη ζώνη του χείλους διατηρείται το οπίσθιο μέρος αιλουροειδούς, το οποίο κατευθύνεται προς τα δεξιά. Χρήση χάραξης για την απόδοση των λεπτομερειών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν τελευταίο τέταρτο 6ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1972β.

223. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/109 (Πίν. 167δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.04, ύψ. 0.039, πάχ. 0.003–0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 8/3–8/4). Γάνωμα μελανό σπιλ-
πινό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το ανώτερο μέρος του σώματος κλειστού αγγείου (όλπης;). Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται μέρος από παράσταση ερωτικής σκηνής: στα δεξιά το άνω μέρος του κορμού και το κεφάλι γενειοφόρου άνδρα (*έραστης*), ο οποίος βλέπει προς τα αριστερά· στο στήθος του διατηρείται τμήμα στεφανιού, που φαίνεται ότι περιέβαλε τον κορμό. Απέναντί του εικονίζεται με το βλέμμα στραμμένο προς αυτόν ένας αγένειος νέος (*έρώμενος*), του οποίου σώζονται το κεφάλι και μέρος του στήθους. Χρήση χάραξης για τις ανατομικές λεπτομέρειες. Με ερυθρό χρώμα τονίζονται η μάζα της κόμης των μορφών, το γένη και το στεφάνι στο στήθος της ανδρικής μορφής, ενώ με λευκό χρώμα αποδίδονται τα φύλλα του στεφανιού.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Περ. 530 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η παράσταση στο θραύσμα M 2005/109 εντάσσεται, πιθανότατα, στην πρώτη εικονογραφική ομάδα ερωτοτροπιών (τύπος α) σύμφωνα με την κατάταξη του Beazley (1989, 4–14), όπου ο *έραστης* προσεγγίζει τον *έρώμενον* αγγίζοντας με το ένα χέρι το πιγούνι του, ενώ κατευθύνει το άλλο στην ηβική περιοχή του νέου. Για το στεφάνι στο στήθος της ανδρικής μορφής, πρβλ. CVA, *Paris, Musée du Louvre 10, France 17*, pl. 94: 3–4, 12 [της Ομάδας των Ερωτικών Κυλίκων (Group of the Courting Cups)].

224. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. M 2010/562 (Πίν. 168α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλέχθηκε κατά την εκσκαφή θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα. Οδός Ανθ. Γαζή 25 (17.5.1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.085, πάχ. 0.002μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/3–7/4). Γάνωμα μελανό σπιλ-
πινό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το μέσον του σώματος κλειστού αγγείου (οινοχόης ή αμφορέα). Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται μέρος από παράσταση διονυσιακής σκηνής: αριστερά το μεγαλύτερο μέρος του σώματος ανδρικής μορφής, η οποία είναι στραμμένη προς τα δε-

ξιά και αποδίδει τον Διόνυσο. Φορά διακοσμημένο ιμάτιο και με το ανασηκωμένο αριστερό του χέρι κρατά ένα αντικείμενο με οξεία κάτω απόληξη, πιθανότατα *κέρας*. Στα δεξιά το κάτω μέρος του σώματος και το άκρο χέρι γυμνού Σατύρου, που κινείται προς τα αριστερά με χορευτικό βηματισμό. Η παράσταση βαίνει επάνω σε μελανόχρωμη γραμμή εδάφους, τμήμα της οποίας διατηρείται κάτω από τη δεύτερη μορφή. Στο δεξιό άκρο του θραύσματος τμήμα δυσδιάγνωστου αντικειμένου. Χρήση χάραξης για τις ανατομικές λεπτομέρειες του σώματος του Σατύρου και για τη δήλωση των πτυχών του ιματίου του Διονύσου. Πινελιές ερυθρού και ιώδους χρώματος τονίζουν τις πτυχές του ιματίου, το οποίο κοσμούν, επίσης, κουκκίδες από λευκό [(;) εξίτηλο, πλέον] χρώμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν γύρω στα 530–520 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (δ)].

225. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/108 (Πίν. 168β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.077, ύψ. 0.082, πάχ. 0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/4–8/4). Γάνωμα καστανομέλανο στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος κλειστού αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά και σε τμήμα «μετόπης» διατηρείται μέρος γυναικείας μορφής, η οποία κατευθύνεται καταδιωκόμενη προς τα δεξιά. Φορά ανοικτό πέπλο κοσμημένο με στιγμορρόδακες, που αφήνει το αριστερό της πόδι να φαίνεται μέχρι το άνω μέρος του μηρού. Η μορφή βαίνει επάνω σε πλατιά καστανόχρωμη γραμμή εδάφους. Κάτω από τη «μετόπη» δύο ανισοπαχείς ιώδεις ταινίες. Το υπόλοιπο της επιφάνειας καλύπτεται με γάνωμα. Χάραξη χρησιμοποιείται για τις λεπτομέρειες του ενδύματος. Με λευκό χρώμα (εξίτηλο, πλέον) τονίζονται το γυμνό πόδι της μορφής και οι ρόδακες του πέπλου, ενώ ιώδες χρώμα χρησιμοποιήθηκε στην παρυφή του ενδύματος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 6ου αι. π.Χ.

226. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/570 (Πίν. 168γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.049, ύψ. 0.028, πάχ. 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/4) με ελάχιστα μεγάλα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανομέλανο στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το μέσον του σώματος ανοικτού αγγείου (κρατήρα ή λέβητα;). Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από την παράσταση της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται γυμνός κωμαστής από τη μέση και κάτω, ο οποίος κινείται προς τα αριστερά πατώντας στο ελαφρώς λυγισμένο αριστερό πόδι και ανασηκώνοντας πίσω το δεξιό, στο ύψος του γλουτού, στη χορευτική στάση του *ἀποπυδαρίζειν* το άκρο του ενός χεριού του σώζεται άνω δεξιά. Τμήμα δεύτερης ανθρώπινης (;) μορφής διατηρείται στο αριστερό άκρο του θραύσματος· το πεδίο ανάμεσά τους κοσμεί ρόδακας με πυρήνα. Χρήση χάραξης για τις λεπτομέρειες του σώματος του κωμαστή και για τον διαχωρισμό των πετάλων του ρόδακα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 560–550 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τη στάση του *ἀποπυδαρίζειν* σε παραστάσεις κωμαστών, βλ. Κεφαλίδου 1998, 121.

Μελαμβαφής κεραμική

227. Κύπελλο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/240 (Πίν. 70α, 169α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού. Οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38. Γωνία μεταξύ των τοίχων αβ και ηθ (νότια του ηθ). Βάθ. 2.70μ. (25.8.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.096, διάμ. χείλους 0.128, διάμ. βάσης 0.066μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 7/4). Γάνωμα μελανό στιλπνό, καλής ποιότητας, απολεπισμένο σε σημεία του χείλους και της περιφέρειας της βάσης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα. Λείπουν, σχεδόν, τα 3/4 του σώματος. Συμπληρωμένο και επιζωγραφισμένο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μελαμβαφές κύπελλο με πόδι. Σώμα καλυκόσχημο. Στην άνω επιφάνεια της βάσης δύο πλατιές και αβαθείς εδαφόχρωμες αυλακώσεις, οι οποίες καλύπτονται με λευκό (εν μέρει εξίτηλο) χρώμα. Στην

κάθετη επιφάνεια της βάσης διαμορφώνονται λεπτός δακτύλιος και εχίνος· ο τελευταίος έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού, ενώ την αυλάκωση στην άρθρωση ανάμεσά τους τονίζει γραμμή λευκού (εξίτηλου, πλέον) χρώματος. Στο χρώμα του πηλού έχει αφεθεί, επίσης, η κάτω επιφάνεια της βάσης, την οποία περιγράφει πλατιά μελανόχρωμη ταινία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γύρω στο 500 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιοῦ, βλ. Ιντζεσίλογλου 1979· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985. Για ένα, παρόμοιο, παράδειγμα ως προς την κατατομή του σώματος και τις διαστάσεις, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 141, 305, no. 992, pl. 35 (Αθήνα).

228. Τμήμα φιαλιδίου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/248 (Πίν. 70β, 169β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Πιπινοπούλου. Οδός Κ. Κούμα 10. Τομή α (30.11.1971).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.042, υπολ. διάμ. σώματος 0.068μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 7/6) έως ανοικτός τεφρός (5YR 6/2–7/2). Γάνωμα μελανό στιλπνό, καλής ποιότητας, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζεται, σχεδόν, το ήμισυ του αγγείου. Μικρές αποκρούσεις σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα μελαμβαφούς φιαλιδίου («αλατοδοχείου»). Τοιχώματα, σχεδόν, κάθετα. Χείλος ελαφρώς έσω νεύον. Στο χρώμα του πηλού έχει αφεθεί η κάτω επιφάνεια της βάσης, την οποία κοσμεῖ γραπτός κύκλος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 500–490 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1972β. Για παρόμοια παραδείγματα, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 135, 299, no. 890, fig. 9, pl. 34 (Αθήνα)· Knigge 1976, 53, 88 (Nr. 16.3), 107–108 (Nr. 81.5), Abb. 20, Taf. 28: 8, 44: 5, 82: 2 (Αθήνα).

229. Τμήματα λύχνου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/139α–β (Πίν. 70δ, 169γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιοῦ. Οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38. Στρωμα-

τογραφική τομή ανατολικά του τοίχου AB. Μεταξύ του οδοστρώματος των 2.70μ. και του χαλικοστρωτου δαπέδου. Βάθ. 2.85–3.10μ. (24.8.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Υπολ. μήκ. 0.105, ύψ. 0.021, διάμ. σώματος 0.09, διάμ. οπής πληρώσεως 0.063, διάμ. οπής καύσεως 0.016–0.019μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/4–7/6). Επίχρυσμα ομοιόχρωμο. Γάνωμα καστανομέλανο έως καστανέρυθρο ελαφρώς στιλπνό, έντονα απολεπισμένο στον πυθμένα.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Το 1979/139α συγκολλημένο από τρία θραύσματα. Λείπουν τμήματα του σώματος και του χείλους.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δύο τμήματα τροχήλατου ανοικτού μονόμυξου λύχνου. Επιφάνεια έδρασης κυκλική, με ομφαλό στο κέντρο της. Σώμα ευρύ, με καμπύλα πεπιεσμένα τοιχώματα και μεγάλη οπή πληρώσεως. Χείλος επίπεδο. Μυκτήρας βραχύς και ευρύς, με καμπύλη απόληξη και μεγάλη ωοειδή οπή καύσεως, η οποία επεκτείνεται στο περιχείλωμα. Ολόβαφος εσωτερικά με εξαίρεση λεπτή ζώνη στο ανώτερο μέρος των τοιχωμάτων, η οποία έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Γάνωμα καλύπτει, επίσης, τον μυκτήρα, ενώ πλατιά ταινία περιγράφει το χείλος. Μία τυχαία πινελιά στην επιφάνεια έδρασης. Στην περιοχή του μυκτήρα ίχνη καύσεως από τη χρήση.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν τέλος 6ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιοῦ και τον λύχνο 1979/139α–β, βλ. Ιντζεσίλογλου 1979· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85, 109, εικ. 23. Με βάση τα χαρακτηριστικά του, ο λύχνος 1979/139α–β θα μπορούσε να ενταχθεί στον αττικό τύπο 12 B, ο οποίος χρονολογείται από το τέλος του γ' τετάρτου του 6ου έως και τις αρχές του 5ου αι. π.Χ.· βλ. Howland 1958, 26–27, nos 76–78, pls 3, 31.

ΕΓΧΩΡΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

230. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/611 (Πίν. 170α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Ανατολικά του τοίχου εζ. Βάθ. 4.13μ. (22.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.107, ύψ. 0.072, πάχ. 0.006–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος έως ερυθρωπός (2.5YR 7/4–7/6) με μικρά εγκλείσματα. Επίχρισμα ανοικτό καστανό (10YR 8/4). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον ώμο ανοικτού αγγείου (κρατήρα ή λέβητα). Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά σώζεται μέρος «μετόπης», η οποία κοσμεύεται από ρόμβο με δικτυωτό πλέγμα στο εσωτερικό του· στα δεξιά ομάδα δέκα κάθετων απλών ταινιών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο· πρβλ. Μπέσιος – Νούλας 2012, 400, εικ. 1 (Μεθώνη Πιερίας, β' ήμισυ 7ου αι. π.Χ.).

231. Τμήματα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/605α–γ (Πίν. 71α, 170β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Βάθ. 3.50–5μ. (29.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

Μ 2009/605α: Μήκ. 0.151, ύψ. 0.041, πάχ. 0.005–0.015μ.

Μ 2009/605β: Μήκ. 0.043, ύψ. 0.041, πάχ. 0.005–0.015μ.

Μ 2009/605γ: Μήκ. 0.062, ύψ. 0.037, πάχ. 0.005–0.015μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/3–6/4) με ελάχιστα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Το Μ 2009/605α συγκολλημένο από τρία θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τρία τμήματα του λαιμού και του χείλους ευρύστομου αμφορέα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά τη ζώνη του χείλους ορίζει οριζόντιος πλαστικός δακτύλιος, που καλύπτεται με γάνωμα. Ακολουθεί πλατιά οριζόντια ταινία και διακοσμητική ζώνη με ομάδες έξι κάθετων κυματοειδών ταινιών κατά αποστάσεις. Στο ελαφρώς επικλινές περιχέλωμα ομάδες έξι εγκάρσιων ταινιών κατά αποστάσεις.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η κατατομή του Μ 2009/605, με τον χαρακτηριστικό πλαστικό δακτύλιο κάτω από το χείλος, θυμίζει αυτή των αμφορέων της υπογεωμετρικής ομάδας Β της Ερέτριας· βλ. Boardman 1952, 16 κ.εξ., fig. 18· Blandin 2007, 63, pl. 121: 2. Πλαστικός δακτύλιος κάτω από το χείλος απαντά, επίσης, σε πρώιμους κυκλαδικούς αμφορείς της Ομάδας του λεγομένου «γραμμικού νησιωτικού» ρυθμού (α' ήμισυ 7ου αι. π.Χ.)· βλ. Λεμπέση 1967, 116, σημ. 13, πίν. 79α–β, 80α–β (Θήρα). Ο διάκοσμος από κάθετες κυματοειδείς γραμμές ή ταινίες είναι τυπικός στον λαιμό κυκλαδικών αμφορέων της παραπάνω ομάδας, αλλά και ευβοϊκών ή ευβοϊζόντων αμφορέων του τέλους της Γεωμετρικής και της Πρώιμης Αρχαϊκής περιόδου· βλ. Boardman 1952, pls 3B: 5, 4: B2 (Ερέτρια)· Λεμπέση 1967, 113, σημ. 4, πίν. 79–82 (Θήρα)· Βοκοτοπούλου 1989, 412–413, σχ. 2 [Μένδη (πρβλ. Vokotopoulou 1996, fig. 2)]· Knauss 1997, 79, 80, 81, Abb. 23a–b· Coldstream 2003, 194–195· Καλτσάς κ.ά. 2010, αρ. 367 (Ερέτρια). Αμφορείς με, παρόμοια, διαμόρφωση της ζώνης του χείλους περιλαμβάνονται στο (αδημοσίευτο) υλικό από το αρχαϊκό νεκροταφείο της Κραννώνος.

232. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/610 (Πίν. 171α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Βάθ. 4.95μ. (28.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.065, ύψ. 0.038, πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/4). Επίχρυσμα κιτρινωπό (2.5Y 7/4). Γάνωμα καστανομέλανο ελαφρώς στιλπνό εσωτερικά· μελανό αμαυρό εξωτερικά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό ευρύστομου αμφορέα. Το μεγαλύτερο μέρος της εσωτερικής επιφάνειας καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στο άνω μέρος οριζόντιος πλαστικός δακτύλιος, ο οποίος καλύπτεται με γάνωμα. Ακολουθεί διακοσμητική ζώνη, η οποία κοσμεύεται από ομάδα έξι κάθετων κυματοειδών ταινιών. Στο δεξιό μέρος δύο γραμμές και ίχνος τρίτης, από δεύτερη, ανάλογη, ομάδα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα και τον διάκοσμο, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **231**.

233. Τμήμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/582 (Πίν. 71β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Νότια του τοίχου ζη. Βάθ. 3.50–5μ. (29.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.096, ύψ. 0.062, υπολ. διάμ. χείλους 0.16, πάχ. 0.007–0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 8/4) με ελάχιστα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από πέντε θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του λαιμού και του χείλους ευρύστομου αμφορέα. Το μεγαλύτερο μέρος της εσωτερικής επιφάνειας καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά τη ζώνη του χείλους κοσμεί πλατιά οριζόντια ταινία. Ακολουθεί διακοσμητική ζώνη, στην οποία σώζεται ομάδα δέκα λεπτών κάθετων κυματοειδών ταινιών· τρεις ταινίες από δεύτερη, ανάλογη, ομάδα διατηρούνται στο αριστερό άκρο. Κάτω από τη διακοσμητική αυτή ζώνη δύο οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Στο ελαφρώς επικλινές περιχείλωμα, το ήμισυ της επιφάνειας του οποίου καλύπτεται με γάνωμα, ομάδα έξι λεπτών εγκάρσιων ταινιών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η κατατομή του λαιμού και του χείλους του Μ 2009/582 θυμίζει αυτή των αμφορέων της υπογεωμετρικής ομάδας Α της Ερέτριας· βλ. Boardman 1952, 16 κ.εξ., fig. 18: Α2, pl. 3B: 3· Blandin 2007, 63, pl. 121: 2. Παρόμοιοι αμφορείς περιλαμβάνονται στο (αδημοσίευτο) υλικό από το αρχαϊκό νεκροταφείο της Κραννώνος.

234. Θραύσμα αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/606 (Πίν. 171β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Τομή ΑΒ (βόρειο τμήμα). Βάθ. 3.50–5μ. (29.4.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.063, ύψ. 0.061, πάχ. 0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (10YR 7/4) με ελάχιστα, μεμονωμένα, εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό ευρύστομου αμφορέα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά τη ζώνη του χείλους κοσμούσε οριζόντια ταινία, από την οποία διατηρείται μικρό μέρος στο άνω άκρο. Ακολουθεί πλατιά διακοσμητική ζώνη, στην οποία σώζεται ομάδα έξι κάθετων κυματοειδών ταινιών· κάτω από αυτή δύο ταινίες σε οριζόντια διάταξη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα και τον διάκοσμο, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **233**.

235. Τμήμα καδόσχημου αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/141 (Πίν. 72α, 171γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού. Οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38. Μεταξύ των τοίχων ΖΘ, ΙΚ και εζ. Βάθ. 3.10–3.25μ. (19.8.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.075, διάμ. χείλους 0.16, διάμ. λαβής 0.018–0.021, πάχ. τοιχωμάτων 0.006–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 5/4–6/4) με ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Επίχρυσμα λευκωπό (πλησιάζει προς το 10YR 8/1). Γάνωμα καστανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του άνω σώματος και του χείλους καδόσχημου αγγείου. Εσωτερικά άβαφο. Λαβή ελλειψοειδούς διατομής γεφυρώνει το στόμιο προσφυόμενη στο χείλος κατά τη διάμετρο. Δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες, από τις οποίες η μία κυματοειδής και η άλλη απλή, κοσμούν το άνω μέρος του σώματος. Στο οριζόντιο περιχέλωμα λοξά ολόβαφα τρίγωνα. Γάνωμα καλύπτει τη ράχη της λαβής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού, βλ. Ιντζεσίλογλου 1979· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985.

236. Τμήμα λεκανίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1972/107 (Πίν. 72β, 172α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Πιπινόπουλου. Οδός Κ. Κούμα 10. Τοίχος Γ. Τομή θεμελίωσης γ [(30.11.1971). Συνευρήματα: αρ. **208, 242**].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.095, ύψ. 0.05, υπολ. διάμ. χείλους 0.316, πάχ. 0.009–0.014μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανότεφρος (10YR 6/3) με ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Γάνωμα καστανομέλανο αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένο από τρία θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα λεκανίδας, στο οποίο σώζονται μέρος του άνω σώματος και του χείλους. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στη ζώνη του χείλους πλατιά οριζόντια ταινία. Ακολουθεί στο ύψος των λαβών διακοσμητική ζώνη με πλατιά κυματοειδή ταινία. Ίχνη οριζόντιας ταινίας στο κάτω αριστερό μέρος. Στο οριζόντιο περιχέλιωμα ομάδα τριών τουλάχιστον εγκάρσιων γραμμών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1972β. Για λεκανίδες με, παρόμοιο, διάκοσμο, βλ. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου 2012, 378, 379, εικ. 14β–γ (Άφυτις, α΄ τέταρτο 5ου αι. π.Χ. ή λίγο αργότερα).

237. Προχοΐσκη-«θήλαστρο», ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/239 (Πίν. 73α, 172β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού. Οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38. Μεταξύ των τοίχων *αβ* και *ηθ*. Βάθ. 3.20μ. (28.8.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.112 (με τη λαβή 0.118), διάμ. σώματος 0.098, διάμ. χείλους 0.048, πλ. λαβής 0.024μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6 έως 7.5YR 6/6) με ελάχιστα μικρά και, μεμονωμένα, μεγάλα εγκλείσματα. Γάνωμα καστανό έως ερυθρωπό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα. Δακτυλικά αποτυπώματα.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένα ο λαιμός και η λαβή. Λείπει μεγάλο μέρος του λαιμού και του χείλους. Αποκρούσεις στον λαιμό, στο χείλος και στη λαβή. Μικρό τμήμα του λαιμού έχει συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τροχήλατη μόνωτη προχοΐσκη-«θήλαστρο». Επιφάνεια έδρασης επίπεδη. Σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο. Πλευρική σωληνοειδής προχοή με κλίση προς τα άνω. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός χωνοειδής που απολήγει σε απλό έξω νεύον χείλος. Γάνωμα καλύπτει ολόκληρο το αγγείο εξωτερικά, καθώς και την επιφάνεια του στομίου, ενώ άβαφα παρέμειναν τμήματα της εσωτερικής επιφάνειας της λαβής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την ανασκαφική έρευνα στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιοῦ και την προχοΐσκη-«θήλαστρο» Μ 2010/239, βλ. Ιντζεσίλογλου 1979· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985, 85, 108, εικ. 22. Το σχήμα του αγγείου, με το πεπιεσμένο προς τα κάτω σφαιρικό σώμα και τον στενό χωνοειδή λαιμό έχει, πιθανότατα, τις καταβολές του στην Υποπρωτογεωμετρική περίοδο· βλ. Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998], 104, πίν. 68β (Κραννών). Για ένα αττικό παράδειγμα (με τριφυλλόσχημο στόμιο) της Μέσης Γεωμετρικής περιόδου, βλ. Porham et al. 1980, pl. 177: 19.2 (Λευκαντί).

238. Σκύφος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 872 (Πίν. 173α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Έργο διαμόρφωσης του χώρου της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλίου. Περισυλλέχθηκε από την περιοχή του τάφου Γ' (Μάρτιος 2013).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.08, διάμ. χείλους 0.131, διάμ. βάσης 0.065μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 7/3–8/3 έως 7.5YR 7/4). Γάνωμα καστανομέλανο έως ανοικτό καστανό, λόγω ανομοιόμορφης όπτησης, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα. Λείπει μεγάλο μέρος του σώματος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σκύφος αττικού τύπου. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα κωδωνόσχημο, με ελαφρά κοίλανση των τοιχωμάτων κάτω από το χείλος. Δύο οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής, προσφύονται λοξώς στο άνω μέρος του σώματος· η μία από αυτές ελαφρώς στρεβλωμένη στην όπτηση. Ολόβαφος με εξαίρεση τα διάκενα ανάμεσα στις γενέσεις των λαβών, την εξωτερική κατακόρυφη και την κάτω επιφάνεια της βάσης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν 490–480 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ο σκύφος BE 872 αποτελεί μίμηση αττικού τύπου του πρώιμου 5ου αι. π.Χ. Για πλησιέστερα αττικά παραδείγματα, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 276, no. 575, pl. 25 (Αθήνα)· Knigge 1976, 171, Taf. 84: 5 (Αθήνα).

239. Κύλικά-σκύφος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/23 (Πίν. 173β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Εκσκαφή θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα. Οδός Ανθ. Γαζή 25. Περισυλλογή (17.5.1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.063, διάμ. χείλους 0.136–0.145, διάμ. βάσης 0.08μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (πλησιάζει προς τα 7.5YR 8/4–8/6). Γάνωμα μελανό έως καστανέρυθρο, λόγω ανομοιομορφής όπτησης, ελαφρώς στιλπνό, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένη από αρκετά θραύσματα. Λείπουν τμήματα του σώματος, του χείλους και η μία λαβή, τα οποία έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Κύλικά-σκύφος αττικού τύπου. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα ημισφαιρικό που απολήγει σε απλό και ελαφρώς έξω νεύον χείλος με περιφέρεια ελλειψοειδή. Δύο οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής, προσφύονται λοξώς στο μέσον του σώματος. Ολόβαφη με εξαίρεση τα διάκενα ανάμεσα στις γενέσεις των λαβών, την εσωτερική επιφάνεια της (σωζόμενης) λαβής, την κατακόρυφη και την κάτω επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης, καθώς και την εσωτερική επιφάνεια της βάσης, τα οποία έχουν αφεθεί στο χρώμα του πηλού και καλύπτονται με αραιό γάνωμα. Στο κέντρο της βάσης μεγάλη κουκκίδα την οποία περιβάλλει μικρός γραπτός κύκλος. Στο χρώμα του πηλού έχει αφεθεί, επίσης, λεπτή ταινία, η οποία περιτρέχει το χείλος εσωτερικά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 500–480 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (δ)]. Η κύλικά-σκύφος 1976/23 αποτελεί μίμηση αττικού τύπου του ύστερου 6ου–πρώιμου 5ου αι. π.Χ.· βλ. Sparkes – Talcott 1970, 109 κ.εξ. (Cup-skyphos). Για ένα, παρόμοιο, αττικό παράδειγμα, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 276, no. 570, pl. 25 (Αθήνα).

240. Κύλικά-σκύφος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/24 (Πίν. 173γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Εκσκαφή θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα. Οδός Ανθ. Γαζή 25. Περισυλλογή (17.5.1976).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.066, διάμ. χείλους 0.137, διάμ. βάσης 0.08μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (πλησιάζει προς τα 7.5YR 8/4–8/6). Γάνωμα μελανό έως καστανέρυθρο, λόγω ανομοιόμορφης όπτησης, αμαυρό έως ελαφρώς στιλπνό, έντονα απολεπισμένο σε σημεία. Ίχνη από τη χρήση του χρωστήρα.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένη από αρκετά θραύσματα. Λείπουν μεγάλο μέρος του σώματος και η μια λαβή, τα οποία έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Κύλικά-σκύφος αττικού τύπου, όμοια με την με αρ. 1976/23. Στο κέντρο της βάσης μικρός γραπτός κύκλος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 500–480 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την περισυλλογή αρχαιοτήτων από το οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα, βλ. Τζιαφάλιας 1976, 184 [Λάρισα (δ)]. Για τον τύπο του αγγείου, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **239**.

241. Αγνύθα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/199 (Πίν. 174α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Πιπινόπουλου. Οδός Κ. Κούμα 10. Τοίχος Γ. Τομή θεμελίωσης γ [(30.11.1971). Συνευρήματα: αρ. **208, 236**].

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.049, διαστ. επιφ. έδρασης 0.032X0.018μ., βάρ. 23.8γρμ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (πλησιάζει προς το 2.5YR 7/6). Γάνωμα καστανό έως καστανέρυθρο αμαυρό, εξίτηλο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιη. Αποκρούσεις στο ήμισυ της μιας, στενής, πλευράς. Έντονη φθορά της επιφάνειας στις ακμές.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αγνύθα πυραμιδοειδής με επίπεδη άνω απόληξη. Στο άνω μέρος φέρει διαμπερή οπή ανάρτησης. Τις κάθετες πλευρές κοσμούν ομάδες εννέα έως δέκα λεπτών κυματοειδών ταινιών σε οριζόντια διάταξη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφικής έρευνας, βλ. Γαλλής 1972β. Αξιοσημείωτα είναι το μικρό πλάτος και βάρος της αγνύθας Μ 2010/199.

242. Αγνύθα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1979/146 (Πίν. 174β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ρωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού. Οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38. Μεταξύ των τοίχων ΙΚ και ΑΓ. Βάθ. 2.60μ. (2.8.1978).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Σωζ. ύψ. 0.053, διαστ. επιφ. έδρασης 0.03Χ0.028μ., βάρ. (ελλιπές) 35.2γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός καστανέρυθρος (5YR 6/6–7/4) με μικρότατα εγκλείσματα και μαρμαρυγία. Γάνωμα καστανό έως ερυθρωπό αμαυρό, εξίτηλο σε αρκετά σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει η άνω απόληξη. Μικρές αποκρούσεις σε σημεία των ακμών.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αγνύθα πυραμιδοειδής. Στο άνω μέρος έφερε διαμπερή οπή ανάρτησης, της οποίας σώζεται μικρό τμήμα. Τις κάθετες πλευρές κοσμούν ομάδες λοξών λεπτών παράλληλων ταινιών. Τυχαία ίχνη γανώματος στην επιφάνεια έδρασης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού, βλ. Ιντζεσίλογλου 1979· Δουλιγέρη- Ιντζεσίλογλου 1985. Παρόμοιος γραμμικός διάκοσμος απαντά σε αγνύθα των Αρχαϊκών χρόνων από τον Ηραϊόν του Άργους· βλ. Waldstein 1905, 44, no. 284, fig. 90· πρβλ. Davidson 1952, 149, n. 21.

243. Αγνύθα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/38 (Πίν. 174γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.045, διαστ. επιφ. έδρασης 0.029Χ0.029μ., βάρ. 29.5γραμ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/4) με ελάχιστα μικρά εγκλείσματα. Γάνωμα βαθύ καστανό αμαυρό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιη. Μικρές αποκρούσεις στη μία κάτω γωνία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αγνύθα πυραμιδοειδής. Στο άνω μέρος φέρει διαμπερή οπή ανάρτησης. Τις κάθετες πλευρές κοσμούν ομάδες επτά έως οκτώ λοξών παράλληλων ταινιών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Ύστερη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο, πρβλ. την αγνύθα αρ. **242**.

Β. ΠΟΙΚΙΛΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

244. Τμήμα τριβείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 1995/58 (Πίν. 73β, 174δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη. Οδός Ασκληπείου 7. Στρωματογραφική τομή στο εσωτερικό του ορθογωνίου χώρου. Βάθ. 6.03μ. (19.5.1993).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.252, πλ. 0.155, πάχ. 0.043–0.064μ.

ΥΛΙΚΟ: Γνευσιοσχιστόλιθος ανοικτός τεφροπράσινος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει το ένα άκρο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα τριβείου (μυολίθου) παλινδρομικής κίνησης. Η κάτω πλευρά αδρά επεξεργασμένη και, σχεδόν, κυρτή, με στενή επιφάνεια έδρασης. Η άνω πλευρά πλατύτερη, με περιφέρεια ελλειψοειδή και επιφάνεια τριβής ελαφρώς επικλινή. Το σωζόμενο άκρο-«λαβή» ελαφρώς υπερυψωμένο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Το τριβείο Λ 1995/58 ανήκει στον τύπο των λεγομένων «σαμαρωτών» μυολίθων, ο οποίος απαντά στον ελλαδικό χώρο από τη Νεολιθική έως και την Κλασική περίοδο. Για τον συγκεκριμένο τύπο και για, ανάλογα, παραδείγματα των Αρχαϊκών χρόνων, βλ. Runnels [1981], 117 κ.εξ., pl. 19: ST 692 (Αθήνα)· Πουπάκη 1998, 141–145, εικ. 10.

ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΑΤΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

Ερυθρόμορφη κεραμική

245. Θραύσμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/88 (Πίν. 176α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.093, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του ώμου και του άνω μέρους του σώματος κιονωτού κρατήρα. Το ήμισυ της εσωτερικής επιφάνειας καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και στο ύψος του ώμου σχηματοποιημένο γλωσσωτό κόσμημα. Στα αριστερά τμήμα ζώνης που κοσμεύεται από κάθετες γραμμές και δύο σειρές κουκκίδων, οι οποίες αποδίδουν σχηματοποιημένα κισσόφυλλα. Από την παράσταση σώζονται το άνω μέρος του κορμού και το κεφάλι νέου με ταινία στα μαλλιά, ο οποίος βλέπει προς τα δεξιά. Φορά ιμάτιο που αφήνει ακάλυπτο τον δεξιό ώμο και το αντίστοιχο χέρι, το οποίο στρέφεται προς τα κάτω. Το αριστερό χέρι υψώνεται προς τα εμπρός, καλυπτόμενο από το ιμάτιο. Ίχνη προσχεδίου. Αραιό καστανό γάνωμα για την απόδοση των βοστρύχων. Ιώδες χρώμα στην ταινία στο κεφάλι της μορφής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 470–460 π.Χ. Έργο του Ζωγράφου του Ακράγαντος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τρόπο απόδοσης του κεφαλιού, του κορμού και του ιματίου, πρβλ. CVA, *Bologna, Museo Civico 1, Italia 5*, tav. 34: 2· CVA, *Paris, Musée National Rodin, France 16*, pl. 21: 3–4· CVA, *Ferrara, Museo Nazionale 1, Italia 37*, tav. 38: 2.

246. Θραύσμα κιονωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/89 (Πίν. 176β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.103, ύψ. 0.046, πάχ. 0.005–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6–7/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Οι εδαφόχρωμες επιφάνειες και οι ακμές αρκετά διαβρωμένες.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του ώμου κιονωτού κρατήρα. Εσωτερικά άβαφο, εκτός από το άνω μέρος –τη μετάβαση προς τον λαιμό– το οποίο καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια και στο άνω μέρος τμήμα ζώνης με σχηματοποιημένο γλωσσωτό κόσμημα· οι «γλώσσες» χωρίζονται μεταξύ τους με λεπτές γραμμές. Από την παράσταση σώζεται το κεφάλι νέου με ταινία (εξίτηλη) στα μαλλιά, ο οποίος βλέπει προς τα δεξιά. Αραιό καστανό γάνωμα για την απόδοση των βοστρύχων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 470–460 π.Χ. Πιθανόν έργο του Ζωγράφου του Ακράγαντος.

247. Θραύσμα ελικωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/378 (Πίν. 176γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.045, ύψ. 0.048, πάχ. 0.01–0.011μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό σπιντό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από τον λαιμό ελικωτού κρατήρα. Εσωτερικά καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια τμήμα φυτικού πλοχμού που συντίθεται από δύο ανθέμια, αντιθετικά τοποθετημένα, επάνω σε διπλή σειρά ελισσόμενων και συμπλεκόμενων μίσχων. Στον πυρήνα των ανθεμίων ημικύκλιο. Ανάμεσα στους μίσχους μικροί κύκλοι. Τα περιγράμματα των μίσχων και των φύλλων των ανθεμίων αποδίδονται με ανάγλυφη γραμμή.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν γύρω στο 480 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον ανθεμωτό πλοχμό, πρβλ. CVA, *München, Museum Antiker Kleinkunst 4, Deutschland 12*, Taf. 205: 1–2, 206: 1–2 [πρβλ. Τιβέριος 1996, 310, αρ. 137 (Ζωγράφος της Ωρειθυίας)]. Για ένα, παρόμοιο, διακοσμητικό θέμα –συνδυασμό ανθεμίων και ανθέων λωτού– που είχε χρησιμοποιήσει ο Ευφρόνιος στην κύρια όψη κρατήρων του, βλ. *Euphronios*, Nr. 2–6, 11, 13. Στο θραύσμα της Λάρισας, πρωτότυπο στοιχείο της σύνθεσης αποτελούν οι μικροί κύκλοι ανάμεσα στους μίσχους.

248. Θραύσμα καλυκωτού κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/99 (Πίν. 178α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.083, ύψ. 0.075, πάχ. 0.006–0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος καλυκωτού (ή κωδωνόσχημου;) κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα, με εξαίρεση λεπτή εδαφόχρωμη ταινία στο άνω μέρος. Από την παράσταση της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται στο δεξιό άκρο μικρό μέρος του γυμνού κορμού και το δεξιό χέρι του Διονύσου, ο οποίος κάθεται κρατώντας θύρσο. Απέναντί του και με το βλέμμα στραμμένο προς αυτόν εικονίζεται όρθια γυναικεία μορφή, της οποίας σώζονται ο κορμός, το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλιού και το αριστερό χέρι, που στηρίζεται επάνω σε μεγάλο τύμπανο. Φορά αχειρίδωτο, ζωσμένο στη μέση, χιτώνα, το άνω μέρος του οποίου κοσμείται από σχηματοποιημένους ιπποκάμπους, αντίνωτα τοποθετημένους. Φέρει στεφάνι με κορύμβους καρπών κισσού (;), ενώτιο, περιδέραιο με σφαιρικές ψήφους στον λαιμό και σπειροειδές ψέλιο στον καρπό του χεριού. Στο βάθος της παράστασης και πίσω από τον Διόνυσο τμήμα υψηλού τρίποδα που εδράζεται επάνω σε ιωνικό κίονα. Ίχνη προσχεδίου. Τα δάκτυλα του Διονύσου και τα φύλλα του κισσού στον θύρσο αποδίδονται με ανάγλυφη γραμμή. Λευκό χρώμα στον κίονα και στο κιονόκρανο, στα κοσμήματα της γυναικείας μορφής, στους καρπούς του κισσού και στις στεφάνες μεταξύ των ποδιών του τρίποδα· τα παραπάνω σημεία, καθώς και οι λεπτομέρειες στον κίονα και στο κιονόκρανο, τονίζονται με αραιό καστανοκίτρινο γάνωμα, επίθετο στο λευκό χρώμα, το οποίο σε σημεία έχει εκπέσει.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Αρχές 4ου αι. π.Χ. Έργο του Ζωγράφου του Μελεάγρου ή πιθανόν του εργαστηρίου του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η αναγνώριση του θέματος της παράστασης –έτσι όπως, αποσπασματικά, διατηρείται– και η ένταξή του σε κάποιον εικονογραφικό κύκλο είναι δυσχερείς. Προς την κατεύθυνση αυτή σημαντικό στοιχείο συνιστά η παρουσία του τρίποδα: ένας ή περισσότεροι τρίποδες εικονίζονται άλλοτε επάνω σε κίονες, πεσσούς ή βαθμιδωτές βάσεις και άλλοτε τοποθετημένοι στο έδαφος να πλαισιώνουν διονυσιακές

σκηνές, στις οποίες τον θυρσοφόρο Διόνυσο περιστοιχίζουν οι συνοδοί- μέλη του θιάσου του (Σάτυροι, Μαινάδες, Νύμφες) ή υποκριτές και μέλη του χορού κάποιου θεατρικού έργου. Πιθανόν με την εικονογραφία του θεάτρου συνδέεται, θεματικά, και η παράσταση στο θραύσμα της Λάρισας. Για τους ιπποκάμπους ως διακοσμητικά θέματα ενδυμάτων στο εργαστήριο του Ζωγράφου του Μελεάγρου, βλ. Καθάρου 2002, 75, 185, πίν. III. Για παραστάσεις τριπόδων σε διονυσιακές σκηνές, βλ. CVA, *Copenhagen, Musée National 4, Danemark 4*, pl. 169: 1· CVA, *Berkeley, University of California 1, USA 5*, pl. 55: 1a [Ομάδα των Ύστερων Καλυκωτών Κρατήρων (Late Calyx-kraters)]· CVA, *Barcelone, Musée Archéologique 1, Espagne 3*, 37, fig. 1, pl. 31: 2b, 32: 1b (Εμπόριον)· CVA, *Prague, Université Charles 1, Tchécoslovaquie 1*, pl. 43: 1, 3· Robinson 1933, 155, no. 281, pl. 125· Metzger 1951, 126, no. 35, pl. 16.2· Veneri – Gasparri 1986, 467, no. 521· Durand 1987, 229, 239, figs 2, 20· (πρβλ. Gebauer 2002, 141–144, Abb. 93–94)· Τιβέριος 1996, 332–333, αρ. 179 [πρβλ. Καλτσάς 2004, 284–286, αρ. 165 (επώνυμο αγγείο του Ζωγράφου του Προνόμου)]· Κεφαλίδου 1996, 104–105, σημ. 46 (αρ. 9), 47, 48· Moraw 1998, Nr. 447, Taf. 22: 53 (Ζωγράφος του Κάδμου). Για την ερμηνεία των παραστάσεων τριπόδων στην αττική εικονογραφία, βλ., αναλυτικά, Metzger 1951, 125 κ.εξ· Metzger 1965, 98, 101· Froning 1971, 5 κ.εξ· Κεφαλίδου 1996, 104–105.

249. Θραύσμα καλυκωτού κρατήρα, ΛΙΜΛ αρ. Ευρ. ΓΜ 8000 (Πίν. 178β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.073, ύψ. 0.072, πάχ. 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός καστανός (πλησιάζει προς το 7.5YR 7/6). Γάνωμα μελανό σιλιπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το ανώτερο μέρος του σώματος καλυκωτού (ή κωδωνόσχημου;) κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από την παράσταση της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται στα δεξιά το ήμισυ του γυμνού κορμού, μικρό μέρος του κεφαλιού και το λυγισμένο δεξιό χέρι ανδρικής μορφής, η οποία βλέπει προς τα αριστερά. Απέναντί της εικονίζεται ενδεδυμένη γυναικεία μορφή, με το βλέμμα στραμμένο προς αυτήν, της οποίας σώζονται το ήμισυ του κορμού, το μεγαλύτερο

μέρος του κεφαλιού και το λυγισμένο αριστερό χέρι. Ίχνη προσχεδίου. Χρήση ανάγλυφης γραμμής. Αραιό καστανό γάνωμα χρησιμοποιείται για τα μαλλιά και την άνω παρυφή του ενδύματος της γυναικείας μορφής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Αρχές 4ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η θέση και η κίνηση των χεριών υποδηλώνουν ότι οι μορφές είναι καθισμένες, ενώ η διάταξή τους, καθώς και η κατεύθυνση των βλεμμάτων τους παραπέμπουν στο εικονογραφικό θέμα του Διονύσου με την Αριάδνη. Για τη συγκεκριμένη εικονογραφία στην αττική ερυθρόμορφη αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ., βλ. Καθάρου 2002, 27–33.

250. Τμήμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/86 (Πίν. 179α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.21, ύψ. 0.076, πάχ. 0.01–0.023μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό, έντονα απολεπισμένο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του χείλους και του άνω μέρους του σώματος κωδωνόσχημου κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Στο άκρο του χείλους λεπτή εδαφόχρωμη ταινία. Στην εξωτερική επιφάνεια και στη ζώνη του λαιμού φυλλοφόρο κλαδί ανάμεσα σε δύο ταινίες με σχηματοποιημένο ιωνικό κυμάτιο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 5ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Παρόμοιος διάκοσμος απαντά στη ζώνη του λαιμού κωδωνόσχημου κρατήρα από τον Ακράγαντα (Poggio Giache), ο οποίος αποδίδεται στον Ζωγράφο του Κλεοφώντος· βλ. Froning 1971, Taf. 16· Fiorentini 1992, 16–17. Για την ταύτιση του φυλλοφόρου κλαδιού με στεφάνι δάφνης ή ελιάς, βλ. Ακαμάτης 2008, 49, σημ. 93. Για τον τρόπο απόδοσης του ιωνικού κυματίου στην άνω ταινία, πρβλ. CVA, *Basel, Antikenmuseum und Sammlung Ludwig* 3, *Schweiz* 7, Taf. 12: 1–2 (Ζωγράφος του Barclay)· Boardman 1989, fig. 121 (επώνυμο αγγείο του Ζωγράφου της Περσεφόνης).

251. Θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/94 (Πίν. 179β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.085, ύψ. 0.042, πάχ. 0.006–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/6) έως ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό έως ανοικτό τεφροπράσινο στιλπνό έως α-μαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος κωδωνόσχημου κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα με εξαίρεση λεπτή εδαφόχρωμη ταινία. Στην εξωτερική επιφάνεια και στο άνω μέρος λεπτή εδαφόχρωμη ταινία και μέρος φύλλου (;) από τον διάκοσμο της ζώνης του χείλους. Από την παράσταση σώζονται το κεφάλι και το άνω μέρος του κορμού ενός νέου προς τα αριστερά, ο οποίος φορά ιμάτιο και φέρει διάδημα με οξυκόρυφη απόληξη επάνω από το μέτωπο. Ο αντίχειρας του προτεταμένου δεξιού του χεριού σώζεται στα αριστερά, όπου πρέπει να βρισκόταν δεύτερη μορφή (σκηνή συνομιλίας;). Άνω αριστερά εικονίζονται αναρτημένοι δύο αλτήρες, με τους οποίους αποδίδεται η αίσθηση αθλητικού χώρου. Λευκό χρώμα στο διάδημα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 5ου αι. π.Χ. (πιθανόν γύρω στα 440–430 π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τρόπο απόδοσης των βοστρύχων της κόμης, πρβλ. CVA, *München, Museum Antiker Kleinkunst 2, Deutschland 6*, Taf. 78: 10 [πρβλ. Oakley 1990, no. 49, pl. 36A (Ζωγράφος της Φιάλης)]· CVA, *Cambridge, Fitzwilliam Museum 1, Great Britain 6*, pl. 37: 1b (Ζωγράφος του Christie). Για παρόμοια οξυκόρυφη απόληξη στο διάδημα, πρβλ. Κεφαλίδου 1996, 193 (αρ. Γ49), πίν. 32.

252. Τμήμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΛΙΜΛ χ. αρ. Ευρ. (Πίν. 180α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.152, πάχ. 0.006–0.009μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό, έντονα απολεπισμένο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του χείλους και του άνω μέρους του σώματος κωδωνόσχημου κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα με εξαίρεση δύο εδαφόχρωμες ταινίες, από τις οποίες η μία στο άκρο του χείλους. Εξωτερικά και στη ζώνη κάτω από το χείλος φυλλοφόρο κλαδί, το οποίο ορίζεται άνω από πλατιά εδαφόχρωμη ταινία και κάτω από ταινία

με σχηματοποιημένο ιωνικό κυμάτιο εναλλάξ με στιγμές. Ακολουθεί μέρος από την παράσταση: στο μέσον σώζεται το άνω μέρος του κορμού και το κεφάλι γυναικείας μορφής προς τα δεξιά, η οποία φορά χιτώνα, ενώ τα μαλλιά της σχηματίζουν στο πίσω μέρος κρωβύλο. Απέναντί της διακρίνεται η απόληξη σκήπτρου, το οποίο επιστέφεται από άνθος λωτού.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 5ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τρόπο απόδοσης του κεφαλιού, πρβλ. Oakley 1990, pl. 91 (Ζωγράφος της Φιάλης).

- 253.** Θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/380 (Πίν. 180β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.078, ύψ. 0.077, πάχ. 0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/6) έως ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό, καλής ποιότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος κωδωνόσχημου κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από την παράσταση της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται στα δεξιά η άκρη του ιματίου και μικρό μέρος του άκρου ποδίου όρθιας ανδρικής μορφής προς τα αριστερά. Μπροστά της η κάτω απόληξη βακτηρίας σε πλάγια θέση, στην οποία θα πρέπει να στηριζόταν ο άνδρας, ελαφρά γερμένος προς τα εμπρός· επάνω από αυτή η απόληξη επιμήκους αντικειμένου. Στα αριστερά σώζεται τμήμα του κάτω μέρους ιματίου, που ανήκει σε δεύτερη όρθια μορφή. Η παράσταση βαίνει σε ταινία με διακοπτόμενους μαιάνδρους· στο δεξιό της άκρο τμήμα τετραγώνου με εγγεγραμμένο Χ και κουκκίδες. Καστανό γάνωμα για την απόδοση των πτυχώσεων των ιματίων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν γύρω στα 430–420 π.Χ.

- 254.** Θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/382.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.069, ύψ. 0.049, πάχ. 0.006–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος κωδωνόσχημου κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από την παράσταση της εξωτερικής επιφάνειας σώζονται στο μέσον γυμνή κνήμη ανδρικής μορφής προς τα δεξιά και στο αριστερό άκρο μικρό μέρος του άλλου ποδιού της ίδιας μορφής. Κάτω διατηρείται μικρό τμήμα ταινίας με μαϊάνδρο, στην οποία έβαινε η παράσταση. Ίχνη προσχεδίου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν τελευταίο τέταρτο 5ου αι. π.Χ.

255. Θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/91 (Πίν. 181α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.118, ύψ. 0.081, πάχ. 0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/4–6/8). Γάνωμα μελανό στιλπνό έως αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του κάτω μέρους του σώματος με τη γένεση λαβής κωδωνόσχημου κρατήρα. Εσωτερικά καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζονται μικρό μέρος της παράστασης και του δευτερεύοντος διακόσμου του αγγείου. Στα αριστερά τρία φύλλα μεγάλου ανθεμίου και βλαστόσπειρες –μέρος φυτικής σύνθεσης που κοσμούσε τον χώρο κάτω από τη λαβή. Επάνω σώζεται η γένεση λαβής, την οποία περιέβαλε ταινία με ιωνικό κυμάτιο εναλλάξ με στιγμές. Δεξιά το γυμνό πόδι ανδρικής μορφής προς τα δεξιά και μπροστά του τμήμα του ενδύματος καθιστής (;) μορφής. Ίχνη προσχεδίου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Αρχές 4ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το κόσμημα κάτω από τη λαβή, πρβλ. CVA, *Moscow, Pushkin State Museum of Fine Arts 5, Russia 5*, pl. 9: 5 (Φαναγόρεια)· CVA, *Altenburg, Staatliches Lindenau – Museum 2, Deutschland 18*, Taf. 58: 2 [πρβλ. Καθάρου 2002, 268, εικ. 39Γ (σχετίζεται με την Ομάδα της Β' Όψης του Λούβρου G 521)].

256. Θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/381 (Πίν. 181β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.079, ύψ. 0.042, πάχ. 0.006–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/6) έως ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό έως ανοικτό τεφροπράσινο στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος κωδωνόσχημου κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα με εξαίρεση λεπτή εδαφόχρωμη ταινία. Εξωτερικά και στο άνω μέρος εδαφόχρωμη ταινία. Από την παράσταση σώζεται το κεφάλι γυναικείας μορφής προς τα δεξιά· φέρει κυκλικό ενώτιο με δύο εξαρτήματα και διάδημα με όρθια φύλλα, ενώ τα μαλλιά της είναι μαζεμένα σε κρωβύλο στο πίσω μέρος, ο οποίος συγκρατείται με διπλή ταινία. Απέναντί της σώζεται το άνω μέρος τρίποδα. Ίχνη προσχεδίου. Χρήση ανάγλυφης γραμμής. Λευκό χρώμα στο πρόσωπο της γυναίκας, στα φύλλα του διαδήματος και στην ταινία στα μαλλιά της· για τις λεπτομέρειες στα παραπάνω, καθώς και στο ενώτιο χρησιμοποιείται αραιό καστανοκίτρινο γάνωμα, επίθετο στο λευκό χρώμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Α' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τις παραστάσεις τριπόδων, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **248**.

257. Θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/69.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Υστερορρωμαϊκών ή των πρώιμων Παλαιοχριστιανικών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Χ. Παντοστοπούλου. Συμβολή οδών Α. Παναγούλη (πρώην Βασ. Κωνσταντίνου 17) – Κ. Κούμα 26. Βόρεια του τοίχου ΑΒ. Κατώτατη στάθμη (4.10.1975).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.051, ύψ. 0.032, πάχ. 0.006–0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό έως αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μικρό θραύσμα από το χείλος κωδωνόσχημου κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα με εξαίρεση λεπτή εδαφόχρωμη ταινία. Στην εξωτερική επιφάνεια και στη γένεση του χείλους σώζεται εδαφόχρωμη ταινία και από κάτω ένα φύλλο και μικρό μέρος δευτέρου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Α' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφής, βλ. Γαλλής 1975.

258. Τμήμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/87 (Πίν. 182).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.27, ύψ. 0.076, πάχ. 0.006–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό σπιλπνό έως αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του χείλους και του άνω μέρους του σώματος κωδωνόσχημου κρατήρα. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα με εξαίρεση δύο λεπτές εδαφόχρωμες ταινίες. Εξωτερικά και στη ζώνη του χείλους το τυπικό (για τη θέση) φυλλοφόρο κλαδί, το οποίο ορίζεται κάτω από λεπτή εδαφόχρωμη ταινία. Ακολουθεί μέρος από παράσταση πομπής διονυσιακού θιάσου (*κώμου*), με τρεις μορφές που κινούνται προς τα δεξιά στη σειρά: αριστερά το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλιού Μαινάδος, λυγισμένο εκστατικά προς τα πίσω. Εμπρός της τμήμα τυμπάνου στολισμένου με ταινίες, το οποίο κρατούσε και έπαιζε ορχούμενη η Μαινάδα. Στο μέσον το κεφάλι Σατύρου με ταινιωτό διάδημα, το οποίο επιστέφεται από σειρά κουκκίδων. Στα δεξιά του Σατύρου σώζονται το άνω μέρος του κορμού και το κεφάλι δεύτερης Μαινάδος, καθώς και μεγάλο τμήμα τυμπάνου στολισμένου με ταινίες· η μορφή φορά ένδυμα με διακοσμημένο το άνω μέρος, περιδέραιο, ενώτιο με κωνικό εξάρτημα και διάδημα με όρθια φύλλα. Τα πλούσια μαλλιά της είναι μαζεμένα σε κρωβύλο στο πίσω μέρος, ο οποίος συγκρατείται με ταινία. Στο άνω μέρος και στο βάθος της παράστασης αναρτημένη ταινία και δύο μεγάλοι σχηματοποιημένοι βότρυες. Έντονα ίχνη προσχεδίου. Λευκό χρώμα στο πρόσωπο των Μαινάδων, στο σώμα, στο ένδυμα και στα φύλλα του διαδήματος της δεύτερης Μαινάδος, στο διάδημα του Σατύρου, στους βότρυς, στα τύμπανα και στις ταινίες. Για τις λεπτομέρειες χρησιμοποιείται αραιό καστανοκίτρινο γάνωμα, επίθετο στο λευκό χρώμα, το οποίο σε σημεία έχει εκπέσει.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 4ου αι. π.Χ. Έργο του Ζωγράφου του Μαύρου Θύρσου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για εικονογραφικά παράλληλα, βλ. CVA, *Wien, Kunsthistorisches Museum* 3, *Österreich* 3, Taf. 127: 3–4.

Massei 1978, 271–272 (nn. 1–2), tav. 65: 1–2· Boardman 1989, fig. 344· Cabrera – Rouillard 2003, 95, fig. 5. Στο θραύσμα της Λάρισας, παρουσιάζει ενδιαφέρον η σύνθεση της σκηνής με την ασυνήθη παρατακτική διάταξη των μορφών, σε πομπή. Για την ταύτιση του φυλλοφόρου κλαδιού με στεφάνι δάφνης ή ελιάς, βλ. Ακαμάτης 2008, 49, σημ. 93.

- 259.** Θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/90 (Πίν. 181γ).
 ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.
 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.069, ύψ. 0.05, πάχ. 0.006–0.007μ.
 ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό σιλικονό έως αμαυρό, απολεπισμένο σε σημεία.
 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το κάτω μέρος του σώματος κωδωνόσχημου κρατήρα. Εσωτερικά καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια σώζεται μέρος της παράστασης: τμήμα ταινίας με μαίανδρο και τετράγωνο με εγγεγραμμένο Χ και κουκκίδες· επάνω από την ταινία διατηρούνται τα γυμνά άκρα των ποδιών γυναικείας μορφής προς τα δεξιά, η οποία φορά ποδήρες ένδυμα με παρυφή κοσμούμενη από θέουσα σπείρα. Στα δεξιά διακρίνεται το γυμνό άκρο πόδι ανδρικής μορφής. Μέρος δυσδιάγνωστου αντικειμένου κάτω αριστερά. Ίχνη προσχεδίου. Λευκό χρώμα στα άκρα των ποδιών της γυναικείας μορφής. Για την απόδοση των λεπτομερειών χρησιμοποιείται αραιό καστανό γάνωμα, επίθετο στο λευκό χρώμα.
 ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.
- 260.** Αρυβαλλοειδές ληκύθιο, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 32 (Πίν. 183α).
 ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.
 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.077, διάμ. στομίου 0.029, διάμ. βάσης 0.036μ.
 ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό σιλικονό έως αμαυρό, απολεπισμένο σε σημεία, και ιδιαίτερα, στην ακμή του χείλους.
 ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Συγκολλημένη η λαβή.
 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αρυβαλλοειδές ληκύθιο. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός υψηλός και στενός, που απολήγει σε στόμιο καλυκόσχημο με επίπεδο χείλος, τα οποία καλύπτονται με γάνωμα. Στο σώμα και στην κύρια όψη του αγγείου

εικονίζεται πτηνό με μακρύ λαιμό και στικτό σώμα (χήνα ή κύκνος) προς τα δεξιά. Εμπρός του σχηματοποιημένο φυτικό κόσμημα. Το έδαφος της παράστασης αποτελούν δύο εδαφόχρωμες πλατιές ταινίες. Στην κάτω επιφάνεια της βάσης ερυθρωπό επίχρισμα (μίλτος), απολεπισμένο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τελευταίο τέταρτο 5ου αι. π.Χ. (πιθανόν γύρω στα 410–400 π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τυπολογικά και εικονογραφικά παράλληλα, βλ. Κόκκου-Βυριδή 1980, αρ. 94, πίν. 29· Λαζαρίδη 1984, 39, πίν. 47β (Αμφίπολις)· Σίνδος 1985, 210, αρ. 331 [(σχετίζεται με τον Ζωγράφο της Χήνας)· πρβλ. Rudolph 1971, 63, 65–66]. Για τον πιθανό χθόνιο συμβολισμό του εικονογραφικού θέματος, βλ. Ρωμιοπούλου – Τουράτσογλου 2002, 53· Σαμπετάι 2006, 37.

261. Αρυβαλλοειδές ληκύθιο, ΛΙΜΛ αρ. Ευρ. 4/ΓΜ 7965 (Πίν. 183β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.084, διάμ. στομίου 0.03, διάμ. βάσης 0.045μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό σπιντό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Έντονες επιφανειακές αποκρούσεις.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αρυβαλλοειδές ληκύθιο. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός υψηλός, που απολήγει σε στόμιο καλυκόσχημο με επίπεδο χείλος. Στο σώμα και στην κύρια όψη του αγγείου εικονίζεται γυναικεία κεφαλή προς τα δεξιά, η οποία φορά οπισθοσφενδόνη στα μαλλιά, διακοσμημένη πιθανόν από στιγμές. Όρθια βλαστόσπειρα στα δεξιά. Την παράσταση ορίζει κάτω μία ταινία με σχηματοποιημένο ιωνικό κυμάτιο. Στην κάτω επιφάνεια της βάσης ίχνη ερυθρωπού επιχρίσματος (μίλτου).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος 5ου αι. π.Χ.

262. Αρυβαλλοειδές ληκύθιο, ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 882 (Πίν. 183γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.075, διάμ. στομίου 0.026, διάμ. βάσης 0.034μ. ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό αμαυρό,

έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σχεδόν ακέραιο. Συγκολλημένο από πέντε θραύσματα και συμπληρωμένο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αρυβαλλοειδές «ανθεμωτό» ληκύθιο. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα σφαιρικό. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Λαιμός υψηλός, που απολήγει σε στόμιο καλυκόσχημο. Στο σώμα και στην κύρια όψη του αγγείου όρθιο πολύφυλλο και περικλειστο ανθέμιο, το οποίο πλαισιώνεται από σχηματοποιημένο φύλλο σε κάθε πλευρά. Στον πυρήνα του ανθεμίου μελανή κουκκίδα. Κάτω από αυτό λεπτή εδαφόχρωμη ταινία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Από τα πολλά, παρόμοια, μαζικής παραγωγής, «ανθεμωτά» ληκύθια, βλ., ενδεικτικά, CVA, *Braunschweig, Herzog Anton Ulrich – Museum, Deutschland 4*, Taf. 28: 8· Robinson 1950, 151, no. 103, pl. 104· Kovacsovics 1990, 136, Nr. S 73 – S 75, Taf. 60: 6· Ρωμιοπούλου – Τουράτσογλου 2002, 42 (αρ. Π 1538), 58 [αρ. Π 1583 (Μίεζα)], όπου σχετική βιβλιογραφία· πρβλ. Σαμπετάι 2006, 41 κ.εξ.

263. Τμήμα πώματος πυξίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/127 (Πίν. 184α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.01, διάμ. 0.064, πάχ. 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/3–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Απολεπίσεις και μικρές αποκρούσεις στις εδαφόχρωμες επιφάνειες και στις ακμές.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα πώματος πυξίδας του τύπου D. Η κάτω και η άνω επιφάνεια καλύπτονται με γάνωμα. Στην άνω επιφάνεια εικονίζεται νεαρή γυναικεία μορφή, η οποία κινείται έντονα προς τα αριστερά, ενώ στρέφει το κεφάλι της προς την αντίθετη κατεύθυνση. Το αριστερό της χέρι εκτείνεται προς τα πίσω. Φορά αχειρίδωτο ποδήρη χιτώνα ζωσμένο ψηλά με φαρδιά ζώνη, του οποίου η άνω παρυφή κοσμεύεται από μελανόχρωμη θέουσα σπείρα. Η μορφή πατά επάνω σε λεπτή εδαφόχρωμη ταινία. Την παράσταση περιβάλλει πλατιά αυλάκωση, η οποία έχει αφεθεί στο χρώμα του πηλού. Στην περιφέρεια του πώματος διαμορφώνονται πλαστικός δακτύλιος και εχίνος. Ίχνη προσχεδίου. Χρήση ανάγλυφης γραμμής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γύρω στο 400 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παράλληλα, βλ. Schefold 1934, 60, Nr. 585, Taf. 8–9· Sparkes – Talcott 1970, 328, no. 1314, fig. 11 (Αθήνα). Για μια πυξίδα του τύπου D από τη Θεσσαλική Δημητριάδα, βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου – Τριανταφυλλοπούλου 2003–2009, 217–218, αρ. 7, σχ. 4 (αρ. BE 6206).

264. Τμήμα πώματος λεκανίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/92 (Πίν. 184β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.04, πλ. 0.055, πάχ. 0.005–0.007μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/4). Γάνωμα μελανό στιλπνό έως αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα πώματος λεκανίδας. Η κάτω επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από τον διάκοσμο της άνω επιφάνειας σώζονται το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλιού και του λαιμού, μέρος του σώματος και το άκρο του ανυψωμένου δεξιού ποδιού ενός σκυλιού, το οποίο βλέπει προς τα αριστερά. Στο πεδίο εμπρός του όρθια βλαστόσπειρα υποδηλώνει το έδαφος. Άνω αριστερά σώζεται τμήμα του κεφαλιού δυσδιάγνωστης μορφής προς τα δεξιά. Ίχνη προσχεδίου. Χρήση ανάγλυφης γραμμής στο στόμα του σκυλιού και στα μάτια των μορφών. Γραμμίδια από αραιό καστανό γάνωμα αποδίδουν το τρίχωμα του ζώου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Α' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παρόμοια μορφή σκυλιού, βλ. Μυλωνάς 1975, Γ' πίν. 359β (Ελευσίς).

265. Τμήμα πώματος λεκανίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/376 (Πίν. 184γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.073, πλ. 0.049, πάχ. 0.004–0.008μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό έως τεφροπράσινο αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα πώματος λεκανίδας. Η κάτω και η άνω επιφάνεια καλύπτονται με γάνωμα. Από τον διάκοσμο της άνω επιφάνειας σώζεται το εμπρόσθιο μέρος γρύπα με υψωμένο το αριστερό πόδι προς τα δεξιά· το δεξιό πόδι σικτό. Στο πεδίο εμπρός του όρθια βλαστόσπειρα υποδηλώνει το έδαφος. Μέρος δυσδιάγνωστου θέματος στο άκρο δεξιά. Στην

κατακόρυφη επιφάνεια του χείλους ιωνικό κυμάτιο εναλλάξ με στιγμές. Για την απόδοση των λεπτομερειών χρησιμοποιείται αραιό καστανό γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 4ου αι. π.Χ. Ομάδα της Λεκανίδας της Βιέννης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για εικονογραφικά παράλληλα, βλ. CVA, *Wien, Kunsthistorisches Museum 1, Österreich 1*, Taf. 50: 7 (επώνυμο αγγείο)· CVA, *Cambridge, Fitzwilliam Museum 2, Great Britain 11*, pl. 27: 10· Robinson 1950, no. 63, pl. 86· Talcott – Philippaki 1956, nos 178, 183, pl. 16 (Αθήνα).

266. Τμήμα πώματος λεκανίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/106 (Πίν. 184δ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.026, πλ. 0.035, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/6). Γάνωμα μελανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα πώματος λεκανίδας. Η κάτω επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από τον διάκοσμο της άνω επιφάνειας σώζονται ο λαιμός, μικρό μέρος του κεφαλιού και του δεξιού ώμου προτομής προς τα αριστερά, η οποία φορά φρυγικό πίο. Ίχνη προσχεδίου. Καστανό γάνωμα για την απόδοση των βοστρύχων και για τον διάκοσμο του ενδύματος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 4ου αι. π.Χ. Ομάδα της Λεκανίδας της Βιέννης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για εικονογραφικά παράλληλα, βλ. CVA, *Wien, Kunsthistorisches Museum 1, Österreich 1*, Taf. 50: 7 (επώνυμο αγγείο)· Robinson 1950, no. 63, pl. 86 (Όλυθος)· Talcott – Philippaki 1956, nos 178–179, pl. 16 (Αθήνα)· Moore 1997, 286, no. 1123, pl. 107 (Αθήνα).

267. Τμήμα πώματος λεκανίδας, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/98 (Πίν. 185α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.062, πλ. 0.055, πάχ. 0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό αμαυρό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα πώματος λεκανίδας. Η κάτω και η άνω επιφάνεια καλύπτονται με γάνωμα. Από την παράσταση που καταλάμβανε την άνω

επιφάνεια σώζεται στα δεξιά η μορφή γυμνού άνδρα από το στήθος και κάτω, ο οποίος εικονίζεται καθιστός προς τα αριστερά. Στηρίζει το αριστερό χέρι (σώζεται το άκρο του) και γέρνει ελαφρά προς τα εμπρός, προτείνοντας το δεξιό χέρι με κλειστή την παλάμη. Απέναντί του το κεφάλι μορφής (Έρωτα;) στραμμένο προς τα δεξιά. Λευκό χρώμα στο πρόσωπο της δεύτερης μορφής, ο οφθαλμός και η κόμη της οποίας αποδίδονται με αραιό καστανό γάνωμα, επίθετο στο λευκό χρώμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν γύρω στα 370–360 π.Χ.

268. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/93 (Πίν. 185β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.045, ύψ. 0.044, πάχ. 0.004μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό, καλής ποιότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα του χείλους και του σώματος σκύφου. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Εξωτερικά και κάτω από το χείλος τμήμα ταινίας με διακοπτόμενους μαιάνδρους. Από την παράσταση σώζεται στα δεξιά το άκρο χέρι μορφής, που κρατά ράβδο. Στο πεδίο αριστερά και από επάνω προς τα κάτω στοιχεία γραπτής επιγραφής ΚΑ[ΛΟΣ (:)], που αποδίδονται με ιώδες χρώμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 480–470 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παραδείγματα σκύφων που φέρουν μαιάνδρο στη ζώνη του χείλους, βλ. Knigge 1976, 110, Nr. 91.4, Taf. 27.1: 4 (Αθήνα)· Boardman 1975, fig. 308.1–2 (του Μάκρωνα)· CVA, *Wien, Kunsthistorisches Museum 1, Österreich 1*, Taf. 35–37 (Ζωγράφος του Βρύγου)· CVA, *Laon, Musée Municipal 1, France 20*, pl. 51: 1, 4 (Τανάγρα, Ζωγράφος της Ταρκυνίας).

269. Τμήμα σκύφου, ΔΜΛ χ. αρ. Ευρ. (Πίν. 186α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα τμήματος λουτρού των Υστερορωμαϊκών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ν. Πατσίκα – Θ. Κουτσούκη – αδελφών Κολλάτου. Συμβολή οδών Ολύμπου 47 – Ρ. Γαριβάλδη. Αποχωμάτωση στο βόρειο τμήμα του Υποτομέα 1. Βάθ. περ. 3μ. (3.10.1985).

ΥΛΙΚΟ: Πηλός άγνωστης απόχρωσης. Γάνωμα μελανό.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.045, ύψ. 0.06μ. (άγνωστο το πάχος).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα από το σώμα σκύφου. Από την παράσταση που κοσμούσε την εξωτερική επιφάνεια σώζονται στα αριστερά το άνω μέρος του κορμού, τα χέρια, το κεφάλι και μέρος του λυγισμένου αριστερού ποδιού Σατύρου, ο οποίος βλέπει προς τα δεξιά, προτείνοντας το αντίστοιχο χέρι με τεντωμένο τον δείκτη σε χειρονομία συνομιλίας. Φορά ταινία στα μαλλιά, η οποία επιστέφεται από κουκκίδες. Επάνω και δεξιά διακρίνεται μέρος από την άνω απόληξη θύρσου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τελευταίο τέταρτο 5ου αι. π.Χ. Ζωγράφος του Millin.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το χρονικό της ανασκαφής, βλ. Χούλια 1985. Το θραύσμα δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί στις παλαιές αποθήκες της ΕΦΑ Λάρισας. Η εδώ παρουσίαση βασίζεται σε φωτογραφία του και σε στοιχεία από το *Ημερολόγιο Ανασκαφής* (96, 97, σχ. 26). Στην παράσταση του σκύφου θα επαναλαμβανόταν, πιθανότατα, το θέμα της συνομιλίας Σατύρου με θυρσοφόρο γυναικεία μορφή-μέλος του διονυσιακού θιάσου –εικονογραφική σύνθεση που απαντά σε σκύφους του Ζωγράφου του Millin, οι οποίοι χρονολογούνται στο τελευταίο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. Για το εικονογραφικό θέμα, καθώς και τη μορφή του θύρσου, πρβλ. CVA, *London, British Museum* 4, *Great Britain* 5, pl. 31: 3· Fabrini 1984, 57–58, n. 42, tav. XXVIIa–b (Numana)· Μπαϊράμη 2012, 271–272, εικ. 3α (Νίσυρος).

270. Θραύσμα κανθάρου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/652 (Πίν. 186β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ελληνιστικών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Β. Φίλιου. Συμβολή οδών Α. Παναγούλη 31 – Α. Κοραή. Από τον καθαρισμό του τοίχου ΑΒ. Βάθ. 3–3.50μ. (16/17.6.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.037, ύψ. 0.031, πάχ. 0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό σπιντό, καλής ποιότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το μέσον του σώματος κανθάρου. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από τον διάκοσμο της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται μέρος ζώνης με «ζατρικοειδές» κόσμημα. Ακολουθεί

πλατιά οριζόντια ζώνη, η οποία κοσμεύεται από διπλό οριζόντιο βλαστό και αντιθετικά ζεύγη φύλλων κισσού, που αποδίδονται με λευκό χρώμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 5ου αι. π.Χ. Κατηγορία του «Αγίου Βαλεντίνου».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για την ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Β. Φίλιου, βλ. Τζαφάλιας 1980γ. Με βάση την κατατομή και τα σωζόμενα στοιχεία του διακόσμου, ο κάνθαρος M 2010/652 εντάσσεται στην ομάδα III των Howard – Johnson (1954, 192–193, pls 32–33, figs 4, 9).

271. Θραύσμα κλειστού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/68 (Πίν. 187α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλέχθηκε κατά την εκσκαφή θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Λευκαδίτη. Οδός Ρ. Γαριβάλδη 17–19 (29.9.1975).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.05, πάχ. 0.003μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 5/6–6/8). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ρηχή βάθυνση στην εξωτερική επιφάνεια και ρηγμάτωση, αντίστοιχα, εσωτερικά, προκλήθηκαν από την επαφή με άλλο αγγείο μέσα στον κεραμικό κλίβανο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το μέσον του σώματος κλειστού αγγείου (οινοχόης ή πελίκης;). Εσωτερικά άβαφο. Από την παράσταση που κοσμούσε την εξωτερική επιφάνεια σώζεται στα αριστερά μικρό μέρος του σώματος γυναικείας μορφής, που φορά πολύπτυχο χιτώνα και ιμάτιο, το οποίο στο άνω μέρος καλύπτεται από δορά (;). Η μορφή κινείται προς τα δεξιά, προτείνοντας το αριστερό της χέρι. Εμπρός της σώζεται μέρος της μορφής κυνηγετικού σκυλιού προς τα δεξιά (διατηρούνται μέρος της ράχης και η ανασηκωμένη ουρά του ζώου), το οποίο στρέφει το κεφάλι προς τα πίσω. Στο πεδίο γραπτή επιγραφή που αποδίδεται με ιώδες χρώμα:

Κ Α Ι Ο Σ

ΚΑΙΟΣ

Στο άκρο δεξιά σώζεται τμήμα δυσδιάγνωστου αντικειμένου, το οποίο κοσμεύεται από ταινίες και στιγμές. Ίχνη προσχεδίου. Χρήση ανάγλυφης γραμμής. Με καστανό γάνωμα αποδίδονται οι λεπτομέρειες του αντικειμένου στα δεξιά και η παρυφή της δοράς. Ιώδες χρώμα στο περιλαίμιο του ζώου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 5ου αι. π.Χ. (πιθανόν γύρω στα 470–460 π.Χ.).

272. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/448 (Πίν. 187β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.056, ύψ. 0.042, πάχ. 0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6–6/8). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος ανοικτού αγγείου (κρατήρα ή λέβητα). Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από την παράσταση της εξωτερικής επιφάνειας σώζεται μέρος ανακεκλιμένης ανδρικής μορφής (πιθανότατα συμποσιαστή), που φορά ιμάτιο, το οποίο περιβάλλει τον κορμό από τη μέση και κάτω σχηματίζοντας καμπύλες πτυχωσεις. Οι κοιλιακοί μύες δηλώνονται σχηματικά, ενώ ο ομφαλός αποδίδεται με μικρό κύκλο. Επάνω διατηρείται μικρό μέρος από το προτεταμένο δεξιό χέρι της μορφής. Ίχνη προσχεδίου. Χρήση ανάγλυφης γραμμής. Αραιό καστανό γάνωμα για την απόδοση των μυών της κοιλιάς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν γύρω στα 480–470 π.Χ.

273. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/97 (Πίν. 188α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.06, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος και τον ώμο ανοικτού αγγείου (πιθανόν λέβητα). Εσωτερικά άβαφο με εξαίρεση το κάτω μέρος, που καλύπτεται με γάνωμα. Στην εξωτερική επιφάνεια και στο ύψος του ώμου μέρος πλατιάς διακοσμητικής ζώνης, όπου σώζονται ανθέμιο και τμήμα άνθους λωτού, τα οποία συνδέονται με ελυσσόμενο μίσχο. Στο σημείο μετάβασης προς το σώμα πλατιά ταινία διακοσμημένη με ιω-

νικό κυμάτιο εναλλάξ με στιγμές. Ακολουθεί τμήμα δίφυλλης θύρας δωρικού τύπου –η οποία υποδήλωνε κάποιο οικοδόμημα στον χώρο της παράστασης– με ανοικτό το δεξιό φύλλο. Στο αριστερό κλειστό θυρόφυλλο σώζονται το άνω ζυγό με έξι εφηλίδες (διατάσσονται σε δύο σειρές ανά τρεις), μέρος της αρμοκαλύπτρας με μία εφηλίδα και στο τύμπανο τμήμα αστερόσχημου κοσμήματος, που αποδίδει εξάρτημα, το οποίο πλαισίωνε και κοσμούσε την οπή του κλείθρου. Στο οριζόντιο τμήμα του πλαισίου επάνω από τη θύρα δύο κανόνες με σταγόνες και πιο κάτω έξι στιγμές, που αποδίδουν ισάριθμους ήλους. Ίχνη προσχεδίου. Οι εφηλίδες αποδίδονται με ανάγλυφες μελανές κουκκίδες. Αραιό καστανό γάνωμα στο πλαίσιο της θύρας, στο κλειστό θυρόφυλλο και στο αστερόσχημο εξάρτημα της οπής του κλείθρου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Β' τέταρτο 5ου αι. π.Χ. (πιθανόν γύρω στα 460–450 π.Χ.).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ο διάκοσμος στον ώμο του M 2005/97 μπορεί να συγκριθεί με αυτόν στον υστερότερο λέβητα από τη Σπίνα, του Ζωγράφου του Κλεοφώντος· βλ. Peschel 1987, Nr. 225. Για παραστάσεις, παρομοίων, θυρών, βλ. CVA, *Wien, Kunsthistorisches Museum* 1, *Österreich* 1, Taf. 49: 1· CVA, *Leiden, Rijksmuseum van Oudheden* 4, *The Netherlands* 7, pl. 198: 5· CVA, *Athens, Benaki Museum* 1, *Greece* 9, pl. 27: 1· Richter 1970, fig. 158· Oakley – Sinos 1993, fig. 32. Για τα εξαρτήματα των θυρών, βλ. Σισμανίδης 1982, 276–278.

274. Θραύσμα ανοικτού αγγείου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. M 1995/377.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.036, ύψ. 0.05, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό σπιννό, καλής ποιότητας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το σώμα ανοικτού αγγείου. Η εσωτερική επιφάνεια καλύπτεται με γάνωμα. Από την παράσταση που κοσμούσε την εξωτερική επιφάνεια σώζονται δύο δάκτυλα του χεριού μορφής, η οποία κρατά φιάλη· η τελευταία κοσμεύεται από γραμμές σε διάταξη «ζιγκ ζαγκ», που αποδίδονται με αραιό καστανό γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Πιθανόν μέσα 5ου αι. π.Χ.

Μελανόμορφη και μελανόγραφη κεραμεική

275. Θραύσμα παναθηναϊκού αμφορέα, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/565 (Πίν. 188β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.051, ύψ. 0.04, πάχ. 0.005–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ερυθρωπός (2.5YR 6/4–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος παναθηναϊκού αμφορέα. Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια και από τη μορφή της Αθηνάς Προμάχου σώζονται μικρό μέρος του κορμού, το άνω μέρος των γλουτών και τμήμα από την άντυγα της κυκλικής ασπίδας που κρατούσε με το αριστερό της χέρι. Η θεά φορά κατάστικτο ένδυμα, που ζώνεται στη μέση, ενώ στο άνω μέρος προβάλλει ένα από τα φίδια της αιγίδας, που έφερε στην πλάτη της. Χάραξη χρησιμοποιείται στο σώμα του φιδιού, στην άντυγα της ασπίδας και για την απόδοση των πτυχών του ενδύματος της θεάς. Λευκό χρώμα στις κουκκίδες που κοσμούν το ένδυμα και την άντυγα της ασπίδας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος 5ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τρόπο απόδοσης των φιδιών της αιγίδας, πρβλ. Bentz 1998, 158, Nr. 5244–5245, Taf. 97 [Πτολεμαῖς Κυρηναϊκής, Ομάδα του Hildesheim (402 π.Χ.)].

276. Θραύσματα ληκύθου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/650α–γ (Πίν. 188γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ελληνιστικών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Β. Φίλιου. Συμβολή οδών Α. Παναγούλη 31 – Α. Κοραή. Από τον καθαρισμό του τοίχου ΙΚ. Βάθ. 3–3.50μ. (20.6.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ:

Μ 2010/650α: Μήκ. 0.043, ύψ. 0.051, πάχ. 0.004μ.

Μ 2010/650β: Μήκ. 0.046, ύψ. 0.056, πάχ. 0.004–0.005μ.

Μ 2010/650γ: Μήκ. 0.024, ύψ. 0.03, πάχ. 0.004–0.006μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Έντονες απολεπίσεις του γανώματος σε σημεία. Διάβρωση της εσωτερικής επιφάνειας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τρία θραύσματα από το σώμα «ανθεμωτής» ληκύθου.

M 2010/650α: Εσωτερικά άβαφο. Εξωτερικά σώζεται μέρος του διακόσμου της κύριας όψης, ο οποίος αποτελείται από διπλά ανθέμια και σχηματοποιημένα κλειστά άνθη λωτού με τοξωτά σέπαλα· και τα δύο διατάσσονται επάνω και κάτω από αλυσιδωτό πλοχμό, το εσωτερικό των δακτυλίων του οποίου κοσμούν μεγάλες κουκκίδες. Κάτω από τη διακοσμητική ζώνη πλατιά οριζόντια ταινία και μέρος δεύτερης. Χάραξη χρησιμοποιείται για την απόδοση των λεπτομερειών των ανθεμίων και της περιμέτρου των δακτυλίων του πλοχμού. Με λευκό χρώμα αποδίδονται τα σέπαλα των ανθέων του λωτού και μικρές κουκκίδες (εξίτηλες, πλέον) που κοσμούν τον πεταλόσχημο πυρήνα των ανθεμίων.

M 2010/650β: Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες. Το κατώτερο μέρος καλύπτεται με γάνωμα.

M 2010/650γ: Εσωτερικά άβαφο. Στην εξωτερική επιφάνεια και στο άνω άκρο του θραύσματος σώζονται οι απολήξεις ανθεμίου και άνθους λωτού από τη διακοσμητική ζώνη της κύριας όψης, η οποία ορίζεται κάτω από δύο πλατιές οριζόντιες ταινίες. Το κατώτερο μέρος καλύπτεται με γάνωμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 480–470 π.Χ. Έργο πιθανόν του εργαστηρίου του Ζωγράφου του Αίμωνος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για ανάλογα παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, CVA, *Palermo, Collezione Mormino 1, Banco di Sicilia, Italia* 50, tav. 20: 11–12· CVA, *Bucarest 2, Musée de la Ville de Bucarest, Roumanie* 2, pl. 22: 4· Blegen et al. 1964, 220, no. 272: 10, pl. 38 (Κόρινθος)· Knigge 1976, 112 (Nr. 96.17), 118 (Nr. 117.14), Taf. 16, 27 [τύπος III/3 (Αθήνα)]· Παρλαμά – Σταμπολίδης 2000, 312–313, αρ. 314 [(Αθήνα) Χ. Στούπα].

277. Θραύσμα ληκύθου, ΔΜΛ αρ. Eur. M 2010/651 (Πίν. 189β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων των Ελληνιστικών χρόνων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Β. Φίλιου. Συμβολή οδών Α. Παναγούλη 31 – Α. Κοραή. Από τον καθαρισμό του τοίχου ΑΒ. Βάθ. 3–3.50μ. (16/17.6.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Μήκ. 0.039, ύψ. 0.055, πάχ. 0.004–0.005μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/4). Γάνωμα μελανό έως καστανομέλανο αμαυρό έως ελαφρώς σπιλπνό, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος ληκύθου λευκού βάθους. Εσωτερικά άβαφο. Η εξωτερική επιφάνεια καλύπτεται με υπόλευκο επίχρισμα, το οποίο σε σημεία έχει εκπέσει. Από τον διάκοσμο σώζονται μέρος οριζόντιας ταινίας, που αποδίδει βλαστό, και αντιθετικά τοποθετημένα φύλλα και καρποί κισσού. Στο άνω μέρος και κάτω από τον ώμο δικτυωτό πλέγμα ανάμεσα σε δύο οριζόντιες ταινίες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 5ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο, πρβλ., ενδεικτικά, Χαριτωνίδης 1958, 22–23 (Αθήνα)· Blegen et al. 1964, 247, 249–250, nos 346: 7–8, 355: 7–8, pls 55–56 (Κόρινθος)· Knigge 1976, 154 (Nr. 300.1, 302.1), Taf. 66 [τύπος VI (Αθήνα)].

278. Λήκυθος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/192 (Πίν. 189γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Σωζ. ύψ. 0.083, διάμ. βάσης 0.024, πλ. λαβής 0.016μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 7/4–7/6). Γάνωμα μελανό αμαυρό, κυμαινόμενης πυκνότητας, έντονα απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπουν ο λαιμός, το στόμιο και το μεγαλύτερο μέρος της λαβής.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Λήκυθος λευκού βάθους. Βάση δισκοειδής. Σώμα κυλινδρικό. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Γάνωμα καλύπτει την άνω, οριζόντια, επιφάνεια της βάσης, το κατώτερο μέρος του σώματος και την εξωτερική επιφάνεια της λαβής. Στον ώμο κουκκίδες και ακτινωτό κόσμημα. Το σώμα καλύπτεται με λευκό επίχρισμα και στην κύρια όψη του κοσμεύεται από σχηματοποιημένο κλαδί κισσού –κυματοειδής γραμμή ανάμεσα σε κουκκίδες– το οποίο πλαισιώνεται άνω και κάτω από πλατιές οριζόντιες ταινίες και ζώνες δικτυωτού πλέγματος. Το λευκό επίχρισμα έχει, σχεδόν, εκπέσει. Ίχνη ερυθρωπού επιχρίσματος (μίλτου) στον ώμο, στην κατακόρυφη επιφάνεια της βάσης και στην επιφάνεια έδρασης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Γ' τέταρτο 5ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον διάκοσμο, βλ. παραπάνω τις παρατηρήσεις στον αρ. **277**.

279. Αμφορίσκος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/64 (Πίν. 189α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.052, διάμ. βάσης 0.013, διάμ. χείλους 0.017μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (7.5YR 7/6). Γάνωμα μελανό αμαυρό, ελαφρώς απολεπισμένο στο κάτω μέρος του σώματος και στη βάση.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αμφορίσκος παναθηναϊκού τύπου. Βάση στενή κωνική. Σώμα ωοειδές. Δύο κατακόρυφες λαβές, κυκλικής διατομής. Λαιμός χωνοειδής με λεπτή νεύρωση στη βάση του. Χείλος απλό έξω νεύον. Γάνωμα καλύπτει την κατακόρυφη επιφάνεια της βάσης, το κατώτερο μέρος του σώματος, τη ζώνη του χείλους και το στόμιο, με εξαίρεση λεπτή εδαφόχρωμη ταινία στο άκρο του χείλους. Το σώμα του αγγείου κοσμούν, επίσης, δύο λεπτές μελανές γραμμές –η πρώτη στο ύψος της γένεσης των λαβών και η δεύτερη στο κάτω μέρος του.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Α' ήμισυ 4ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παρόμοια παραδείγματα από τη Θεσσαλία, βλ. Μπάτζιου-Ευσταθίου – Τριανταφυλλοπούλου 2003–2009, 217, αρ. 2–3, εικ. 8, σχ. 2 [αρ. BE 6201–6202 (Δημητριάς)].

Μελαμβαφής κεραμική

280. Σκύφος ΔΜΛ, αρ. Ευρ. Μ 2009/585 (Πίν. 190α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Λάκκος μεταξύ των τοίχων α1 και α4 (16.6.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.101, διάμ. βάσης 0.088, διάμ. χείλους 0.135μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (7.5YR 6/2–6/3). Γάνωμα μελανό ελαφρώς σιλπινό, απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένος από μεγάλο αριθμό θραυσμάτων. Τμήματα του σώματος, το μεγαλύτερο μέρος της βάσης και το μεγαλύτερο μέρος της μιας λαβής έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μελαμβαφής σκύφος του τύπου Α. Βάση δακτυλιόσχημη. Δύο οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής. Στο χρώμα του πηλού έχουν αφαιρεθεί η κάτω επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης και η επιφάνεια της βάσης, οι οποίες φέρουν ερυθρωπό επίχρισμα (μίλτο), απολεπισμένο σε σημεία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 430–420 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα του Μ 2009/585, πρβλ. Sparkes – Talcott 1970, 259, no. 345 (P 23824), pl. 16 (Αθήνα).

281. Σκύφος, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/586 (Πίν. 190β–γ).

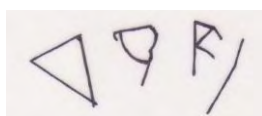
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Λάκκος μεταξύ των τοίχων α1 και α4 (16.6.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.076, διάμ. βάσης 0.07, διάμ. χείλους 0.109–0.11μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοιχτός καστανός έως καστανέρυθρος (2.5YR 6/6–6/8). Γάνωμα μελανό έως μελανότεφρο, λόγω ανομοιόμορφης όπτησης, σπilπνό· μικρές και πυκνές απολεπίσεις του στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου του σώματος και στην περιφέρεια των λαβών.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιος. Συγκολλημένος από αρκετά θραύσματα. Λείπει μικρότατο μέρος του χείλους. Μικρές αποκρούσεις στο χείλος και μία μεγάλη στον δακτύλιο έδρασης. Δύο μικρά τμήματα του σώματος έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μελαμβαφής σκύφος του τύπου Α. Βάση δακτυλιόσχημη. Δύο οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής. Στο χρώμα του πηλού έχουν αφαιρεθεί η κάτω επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης και η επιφάνεια της βάσης· στο κέντρο της τελευταίας ολόβαφος μικρός κύκλος και στο πεδίο εγχάρκτη επιγραφή-ακιδογράφημα (graffito) από αριστερά προς δεξιά, η οποία έγινε μετά την όπτηση του αγγείου. Το ύψος των γραμμάτων κυμαίνεται από 0.004–0.011μ.

ΔΟΡΙ[--]

Το γράμμα Δ τριγωνικής μορφής και ανεστραμμένο, με τη βάση προς τα άνω. Το Ο σχεδόν ίσου μεγέθους με τα υπόλοιπα γράμματα. Το Ρ με τριγωνική κεφαλή και βραχεία λοξή κεραία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 430–420 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Η επιγραφή αποδίδει κύριο όνομα, το οποίο δεν είναι εύκολο να συμπληρωθεί. Για τη μορφή των γραμμάτων στο τοπικό θεσσαλικό αλφάβητο των Αρχαϊκών και Κλασικών χρόνων, βλ. Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου [2000], 299, 300, 302, 303, πίν. Α1–Α3· πρβλ. Jeffery 1990, 96–98 και πίνακας τέλους. Εγχάρακτα κύρια ονόματα, ολόκληρα ή σε συντετμημένη μορφή, απαντούν, συχνά, στην κάτω επιφάνεια της βάσης αττικών μελαμβαφών αγγείων πόσεως. Ερμηνεύονται, συνήθως, ως ονόματα εμπόρων ή ονόματα (σε γενική πτώση) των ιδιοκτητών των αγγείων. Για ανάλογα παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, Boulter 1953, nos 132–135, pl. 38 (Αθήνα)· Lang 1976, 23–51· Kefalidou 2007–2008, 171–175· Σκιαδάς 2012, 292–294 (Στάγειρα)· Βήτος [2017], I 191, II 89 [αρ. 1 (I/4/1)], 104 [αρ. 19 (I/5/19)], πίν. 101 (Ομόλιον).

282. Κύλικά, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/588 (Πίν. 191α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Λάκκος μεταξύ των τοίχων α1 και α4 (16.6.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.056, διάμ. βάσης 0.075, διάμ. χείλους 0.112μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (2.5YR 5/6–6/6). Γάνωμα μελανό στιλπνό, καλής ποιότητας, απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένη από αρκετά θραύσματα. Λείπει μεγάλο τμήμα της βάσης. Επιφανειακές αποκρούσεις. Τμήματα του σώματος έχουν συμπληρωθεί και επιζωγραφιστεί.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μελαμβαφής κύλικά του τύπου Bolsal. Βάση δακτυλιόσχημη. Δύο οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής. Στο χρώμα του πηλού έχει αφεθεί η επιφάνεια της βάσης, η οποία κοσμεύεται από δύο ομόκεντρους κύκλους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Περ. 420 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα του Μ 2009/588, πρβλ. Sparkes – Talcott 1970, 273, no. 541 (P 423), fig. 6, pl. 24 (Αθήνα).

283. Κύλικά, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/587 (Πίν. 191β–γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Σωστική ανασκαφική έρευνα κτηριακών καταλοίπων στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25. Λάκκος μεταξύ των τοίχων α1 και α4 (16.6.1977).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.053, διάμ. βάσης 0.075, διάμ. χείλους 0.11μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανός (5YR 5/4–5/6) έως καστανέρυθρος (2.5YR 6/6).

Γάνωμα μελανό στιλπνό, καλής ποιότητας, απολεπισμένο σε σημεία.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Συγκολλημένη από τρία μεγάλα θραύσματα. Λείπουν τμήματα του σώματος, τα οποία έχουν συμπληρωθεί, καθώς και το μεγαλύτερο μέρος των λαβών.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μελαμβαφής κύλικά του τύπου Bolsal. Βάση δακτυλιόσχημη. Δύο οριζόντιες λαβές, κυκλικής διατομής. Στο χρώμα του πηλού έχει αφεθεί η επιφάνεια της βάσης, που κοσμεύεται από τρεις ομόκεντρους κύκλους, το κέντρο των οποίων δηλώνεται με μικρή κουκκίδα· σε σημεία της επιφάνειας διατηρούνται ίχνη ερυθρωπού επιχρίσματος (μίλτου). Στον πυθμένα εμπέστος διάκοσμος από τέσσερα ανθέμια διατεταγμένα ακτινωτά στην περιφέρεια μικρού κύκλου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Περ. 400 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα και τον διάκοσμο του Μ 2009/587, πρβλ. Corbett 1949, 319, 344, fig. 1, pl. 94 (Αθήνα)· Χαριτωνίδης 1958, 93, 94, 98, εικ. 161, 163, 166 [αρ. LIX 4, XLIII 2 (Αθή-να)]· Sparkes – Talcott 1970, 274, no. 551 (P 23918), pls 24, 53 (Αθήνα).

284. Τμήμα φιαλιδίου, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/249 (Πίν. 192α).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Περισυλλέχθηκε κατά την εκσκαφή θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Λευκαδίτη. Οδός Ρ. Γαριβάδη 17–19 (29.9.1975).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.035, υπολ. διάμ. σώματος 0.064μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός καστανέρυθρος (2.5YR 6/6–6/8). Γάνωμα μελανό στιλπνό, έντονα απολεπισμένο σε σημεία, και ιδιαίτερα, στον πυθμένα.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Σώζεται σχεδόν το ήμισυ του αγγείου. Μικρές αποκρούσεις στην επιφάνεια έδρασης και μία μεγάλη στο κάτω μέρος του σώματος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Τμήμα μελαμβαφούς φιαλιδίου («αλατοδοχείου») με κοίλα τοιχώματα. Επιφάνεια έδρασης ελαφρώς κοίλη. Χείλος απλό οριζόντιο.

Στο χρώμα του πηλού έχουν αφεθεί η επιφάνεια έδρασης, δύο πλατιές ζώνες στο κατώτερο μέρος του σώματος και το οριζόντιο περιχέιλωμα, το οποίο περιτρέχει λεπτή μελανή ταινία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: 475–460 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για το σχήμα του M 2012/249, πρβλ. Sparkes – Talcott 1970, 301, no. 928 (P 5149), fig. 9, pl. 34 (Αθήνα).

- 285.** Λήκυθος, Ιδιωτική Συλλογή (Λάρισα) αρ. Ευρ. 242 [αυτοψίες 5.3.2014/12.5.2017] (Πίν. 192β).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Από περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Σωζ. ύψ. 0.095, διάμ. στομίου 0.025μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανός (7.5YR 6/4–7/4). Γάνωμα μελανό σιλπνό, απολεπισμένο σε σημεία, και ιδιαίτερα, στην περιφέρεια του στομίου και στη λαβή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Λείπει η βάση. Ο λαιμός συγκολλημένος από δύο θραύσματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μελαμβαφής λήκυθος. Σώμα κυλινδρικό με τη διάμετρό του μειούμενη προς τη βάση. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Στόμιο καλυκόσχημο. Το σώμα μελαμβαφές με εξαίρεση πλατιά οριζόντια ζώνη στο άνω μέρος, η οποία στην κύρια όψη κοσμεύεται από συνεχή μαϊάνδρο προς τα δεξιά ανάμεσα σε λεπτές οριζόντιες ταινίες. Στο χρώμα του πηλού έχουν αφεθεί η εσωτερική επιφάνεια της λαβής, ο λαιμός και ο ώμος, ο οποίος φέρει σχηματοποιημένα φύλλα και ακτινωτό κόσμημα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Τέλος β' ή αρχές γ' τετάρτου 5ου αι. π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για παράλληλα ως προς τον διάκοσμο, βλ., ενδεικτικά, CVA, *Palermo, Collezione Mormino 1, Banco di Sicilia 1, Italia 50*, tav. 3: 10–11· CVA, *Karlsruhe, Badisches Landesmuseum 1, Deutschland 7*, πίν. 34: 2 (Αθήνα)· CVA, *Copenhagen, Musée National 4, Danemark 4*, πίν. 166: 8–9· CVA, *Capua, Museo Campano 2, Italia 23*, πίν. 23: 10· Blegen et al. 1964, 240, 241, nos 330: 10, 333: 15, pls 49, 50 (Κόρινθος)· Μυλωνάς 1975, Γ' πίν. 337α: 573, 357α: 716 (Ελευσίς)· Knigge 1976, 126, Nr. 152. 6, Taf. 41.2: 6 [τύπος VI (Αθήνα)]· Σαλλιώρα-Οικονομάκου 1985, 94, πίν. 38γ (Λαύριο)· Δεσποίνη 2016, II 165–166, αρ.

211 (εργαστήριο του Ζωγράφου της Μεγαίρας), εικ. 302 [(Σίνδος) Β. Σαριπανίδη].

286. Αρυβαλλοειδές ληκύθιο, ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/259 (Πίν. 192γ).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: Λάρισα. Παλαιά περισυλλογή.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: Ύψ. 0.072, διάμ. βάσης 0.051, διάμ. σώματος 0.058, διάμ. στομίου 0.027, πλ. λαβής 0.01μ.

ΥΛΙΚΟ: Πηλός ανοικτός καστανέρυθρος (5YR 6/6–7/6). Γάνωμα μελανό ελαφρώς στιλπνό έως στιλπνό, κυμαινόμενης πυκνότητας, έντονα απολεπισμένο σε σημεία, και ιδιαίτερα, στην περιφέρεια του στομίου και στην εξωτερική επιφάνεια της λαβής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ακέραιο. Συγκολλημένα η λαβή και το στόμιο. Μεγάλη επιφανειακή απόκρουση στο άνω μέρος του σώματος. Μικρές αποκρούσεις και έντονη διάβρωση στην επιφάνεια της βάσης.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μελαμβαφές αρυβαλλοειδές ληκύθιο. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα βραχύ, έντονα πεπιεσμένο. Λαβή κατακόρυφη ταινιωτή. Στόμιο καλυκόσχημο. Στο άνω μέρος του σώματος πλατιά οριζόντια ζώνη στο χρώμα του πηλού, η οποία στην κύρια όψη κοσμεύεται από «ζητοειδή» στοιχεία, εξήγηλα σε σημεία. Στο χρώμα του πηλού έχουν αφεθεί, επίσης, η κάτω επιφάνεια του δακτυλίου έδρασης και η επιφάνεια της βάσης, στην οποία διατηρούνται αμυδρά ίχνη ερυθρωπού επιχρίσματος (μίλτου).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: Περ. 430 π.Χ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Για τον τύπο του ληκυθίου Μ 2012/259, βλ. Sparkes – Talcott 1970, 154, 315, nos 1123–1128, fig. 11, pl. 38 (Patterned Iekythoi). Για παρόμοια παραδείγματα, βλ., ενδεικτικά, Μυλωνάς 1975, Γ' πίν. 371γ: 747 (Ελευσίς)· Καλτσάς 1998, πίν. 17γ (Άκανθος)· Βήτος [2017], I 142–143, II 170–171 [αρ. 28 (III/1/28)], πίν. 92 (Ομόλιον). Για ένα, υστερότερο, παράδειγμα από τις Φερές, βλ. Ιντζεσίλογλου 1982, 221, πίν. 133γ αριστερά.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	–10.000 π.Χ.
Πρώιμη Παλαιολιθική	–200.000 π.Χ.
Μέση Παλαιολιθική	200.000–35.000 π.Χ.
Ύστερη Παλαιολιθική	35.000–10.000 π.Χ.
ΜΕΣΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	10.000–6500 π.Χ.
ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	6500–3200/3000 π.Χ.
Αρχαιότερη Νεολιθική	6500–5800 π.Χ.
Μέση Νεολιθική	5800–5300 π.Χ.
Νεώτερη Νεολιθική	5300–4500 π.Χ.
Προδιμηνιακές φάσεις	5300–4800 π.Χ.
Διμηνιακές φάσεις	4800–4500 π.Χ.
Τελική Νεολιθική (Χαλκολιθική)	4500–3200/3000 π.Χ.
ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ	3200/3000–2100/2000 π.Χ.
Πρωτοελλαδική Ι	3200/3000–2600 π.Χ.
Πρωτοελλαδική ΙΙ	2600–2300 π.Χ.
Πρωτοελλαδική ΙΙΙ	2300–2100/2000 π.Χ.
ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ	2100/2000–1600 π.Χ.
Μεσοελλαδική Ι	2100/2000–1800 π.Χ.
Μεσοελλαδική ΙΙ	1800–1700 π.Χ.
Μεσοελλαδική ΙΙΙ	1700–1600 π.Χ.
ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ	1600–1100 π.Χ.

Υστεροελλαδική Ι	1600–1500 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΑ	1500–1460 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΒ	1460–1400 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΑ1	1400–1375 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΑ2	1375–1300 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΒ1	1300–1225 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΒ2	1225–1190 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΓ Πρώιμη	1190–1130 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΓ Μέση	1130–1070 π.Χ.
Υστεροελλαδική ΙΙΓ Νεώτερη	1070–1050/1030 π.Χ.
Υπομυκηναϊκή	1050/1030–1020/1000 π.Χ.
ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΣΙΔΗΡΟΥ	1020/1000–700 π.Χ.
Πρωτογεωμετρική	1020/1000–900 π.Χ.
Πρώιμη Πρωτογεωμετρική	1020/1000–975 π.Χ.
Μέση Πρωτογεωμετρική	975–950 π.Χ.
Ύστερη Πρωτογεωμετρική	950–900 π.Χ.
Υποπρωτογεωμετρική Ι	900–875 π.Χ.
Υποπρωτογεωμετρική ΙΙ	875–850 π.Χ.
Υποπρωτογεωμετρική ΙΙα	850–800 π.Χ.
Υποπρωτογεωμετρική ΙΙβ	800–750 π.Χ.
Ύστερη Γεωμετρική	750–700 π.Χ.
ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ	700–490/480 π.Χ.
Ανατολίζουσα	700–610 π.Χ.
Πρώιμη Αρχαϊκή	610–575 π.Χ.
Μέση Αρχαϊκή	575–530 π.Χ.
Ύστερη Αρχαϊκή	530–490/480 π.Χ.
ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	490/480–323 π.Χ.

Πρώιμη Κλασική	490/480–450 π.Χ.
Μέση Κλασική	450–400/380 π.Χ.
Ύστερη Κλασική	400/380–323 π.Χ.
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	323–31 π.Χ.
Πρώιμη Ελληνιστική	323–275 π.Χ.
Μέση Ελληνιστική	275–150 π.Χ.
Ύστερη Ελληνιστική	150–31 π.Χ.
ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ	31 π.Χ–324 μ.Χ.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αδημ.	Αδημοσίευτη
ΑΑΜΒ	Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου
αι.	αιώνας
αρ.	αριθμός/-οί
αρ. Ευρ.	αριθμός Ευρετηρίου
ΑΤΑΕ	Αριθμός Τοπογραφικού Αρχείου Εφορείας (ΙΕ΄ ΕΠΚΑ/ΕΦΑ Λάρισας)
βάθ.	βάθος
βάρ.	βάρος
βλ.	βλέπε
ΓΥΣ	Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού
γραμ.	γραμμάρια
διάμ.	διάμετρος
διαστ.	διαστάσεις
ΔΜΛ	Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας
Διδ.	Διδακτορική
εικ.	εικόνα/-ες
εκ.	εκατοστά
έκδ.	έκδοση(ς)
επιμ.	επιμέλεια, επιμελητής
επιφ.	επιφάνεια(ς)
ΕΦΑ	Εφορεία Αρχαιοτήτων
ΕΒΑ	Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
ΕΠΚΑ	Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
κ.ά.	και άλλοι/-α
κ.εξ.	και εξής
κατ.	κατάλογος/-ου
ΛΙΜΛ	Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας
Μεγ.	Μεγάλου
μέγ.	μέγιστο
μεταπτ.	μεταπτυχιακή
μ.	μέτρο/-α
μήκ.	Μήκος
Μητρ.	Μητροπολίτου
οδ.	οδός
οθωμ.	οθωμανική
Παράρτ.	Παράρτημα
πάχ.	πάχος
περ.	περίπου
Πίν.	Πίνακας/-ες
πλ.	πλάτος

πρβλ.	παράβαλε
π.Χ.	προ Χριστού
σημ.	σημείωση
σχ.	σχέδιο
σχετ.	σχετικά
σωζ.	σωζόμενος/-η/-ο
Ταγμ.	Ταγματάρχου
τετρ.	τετραγωνικό/-ά
τόμ.	τόμος/-οι
ύψ.	ύψος
υπολ.	υπολογιζόμενη/-ο
χλμ.	χιλιόμετρο/-α
χ. τ. έκδ.	χωρίς τόπο έκδοσης
Abb.	Abbildung/-en
ed./éd./eds	editor/éditeur/editors
et. al.	et alii
fig./figg.	figura/-e
fig./figs	figure(s)
FM	Furumark Motif
FS	Furumark Shape
Hrsg.	Herausgeber
n.	note
no./nos	number(s)/numéro(s)
Nr./nr.	Nummer/număr
n./nn.	numero/-i
pl./pls	plate/planche/plates
s.v.	sub voce
Suppl.	Supplement
Taf.	Tafel(n)
tav./tavv.	tavola/-e
t./tt.	tomo/-i
vol./vols	volume(s)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγνουσιώτης [2008] Δ. Αγνουσιώτης, *Η μεσοελλαδική κατοίκηση στη Θεσσαλία. Μαρτυρίες από ένα σύνθετο οικιστικό σύνολο του οικισμού της «Τσιγγενίνας» στην περιοχή της λίμνης Κάρλας*, Αδημ. μεταπτ. εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας [2008].

Αγνουσιώτης 2014 Δ. Αγνουσιώτης, *Το Βελεστίνο και η ευρύτερη περιοχή κατά τη Μέση Εποχή Χαλκού*, στο: Υπέρεια 6, Πρακτικά ΣΤ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», Βελεστίνο 4–7 Οκτωβρίου 2012, Αθήνα 2014, τόμ. Α΄, 59–74.

Αδάμ-Βελένη – Κουκουβού 2012 Π. Αδάμ-Βελένη – Α. Κουκουβού (επιμ.), *Αρχαιολογία στα Μετόπισθεν στη Θεσσαλονίκη των παραγμένων χρόνων 1912–1922*, Κατάλογος Έκθεσης, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, 24 Νοεμβρίου 2012–31 Δεκεμβρίου 2013, Θεσσαλονίκη 2012.

Αδρύμη-Σισμάνη 1994 Β. Αδρύμη-Σισμάνη, *Η μυκηναϊκή πόλη στο Διμήνι. Νεότερα δεδομένα για την αρχαία Ιωλκό*, στο: *Νεότερα δεδομένα των ερευνών για την αρχαία Ιωλκό*, Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 12 Μαΐου 1993, Βόλος 1994, 17–45.

Αδρύμη-Σισμάνη 1999 Β. Αδρύμη-Σισμάνη, *Μυκηναϊκός κεραμικός κλίβανος στο Διμήνι*, στο: *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Διεπιστημονικού Συμποσίου, Λαμία 25–29 Σεπτεμβρίου 1994, Λαμία 1999, 131–142.

Αδρύμη-Σισμάνη [2000] Β. Αδρύμη-Σισμάνη, *Το Διμήνι στην εποχή του Χαλκού. 1977–1997. 20 χρόνια ανασκαφών*, Διδ. Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης [2000].

Αδρύμη-Σισμάνη 2004 Β. Αδρύμη-Σισμάνη (επιμ.), *Αγώνες και Αθλήματα στην αρχαία Θεσσαλία*, Κατάλογος Έκθεσης, Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου, Αθήνα 2004.

Αδρύμη-Σισμάνη 2008 Β. Αδρύμη-Σισμάνη, *Το Διμήνι και η παρουσία των Μυκηναίων στη Θεσσαλία*, στο: 1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας, Πρακτικά Συνεδρίου, Λάρισα 9–11 Νοεμβρίου 2006 [Λάρισα 2008], τόμ. Ι, 85–97.

- Αδρύμη-Σισμάνη 2010** Β. Αδρύμη-Σισμάνη, *Το Διμήνι στη Μέση Εποχή Χαλκού*, στο: Α. Philippa-Touchais – G. Touchais – S. Voutsaki – J. Wright (éd.), *Mesohelladika: La Grèce continentale au Bronze Moyen*, Actes du colloque international, Athènes 8–12 mars 2006, BCH Suppl. 52, Athènes 2010, 301–313.
- Αδρύμη-Σισμάνη 2011** Β. Αδρύμη-Σισμάνη, *Η Θεσσαλία στην Ύστερη εποχή του Χαλκού. Η μυθική Ιωλκός και η παρουσία των Μυκηναίων στη Θεσσαλία*, Θεσσαλικά Μελετήματα 1 (2011), 223–263.
- Αθανασίου 2009** Α. Αθανασίου, *Ο απολιθωμένος κόσμος του Πηνειού*, Οδηγός Έκθεσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Κτήριο Κατσίγρα, Λάρισα 18 Δεκεμβρίου 2009–31 Ιανουαρίου 2010, Λάρισα 2009.
- Ακαμάτης 2008** Ν. Άκαμάτης, *Έρυθρόμορφη κεραμική από την Πέλλα*, ΑΕ 2008, 1–78.
- Αλλαμανή-Σουρή 1983** Β. Άλλαμανή-Σουρή, *Έπιτύμβια στήλη από την Έλαιο της Λάρισας*, ΑΕ 1983, 148–160.
- Αλλαμανή-Σουρή 2012** Β. Άλλαμανή-Σουρή, *Κλειστά σύνολα αρχαϊκής κεραμικής από το νεκροταφείο της Σουρωτής στον Νομό Θεσσαλονίκης και δείγματα αγγείων από τον οικισμό της Τούμπας στη Θεσσαλονίκη*, στο: Τιβέριος κ.ά. 2012, 283–296.
- Αλματζή 2014** Κ. Αλματζή, *Ταφικές πρακτικές στην ευρύτερη περιοχή των αρχαίων Φερών κατά τη Μέση Εποχή Χαλκού και την Εποχή Σιδήρου*, στο: Υπέρεια 6, Πρακτικά ΣΤ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», Βελεστίνο 4–7 Οκτωβρίου 2012, Αθήνα 2014, τόμ. Α΄, 75–93.
- Αλματζή – Αγνωσιώτης 2012** Κ. Αλματζή – Δ. Αγνωσιώτης, *Τάφοι της Μέσης Εποχής Χαλκού στη θέση «Ομβριά», νοτιοδυτικά της λίμνης Κάρλας. Η Μέση Εποχή Χαλκού στην περιοχή της λίμνης Κάρλας*, ΑΕΘΣΕ 4 (2012), 113–122.
- Ανδρειωμένου 1966** Α. Ανδρειωμένου, *Πρωτογεωμετρικά αγγεία εκ Χαλκίδος*, στο: *Χαριστήριο εις Άναστάσιον Κ. Όρλάνδον*, τόμ. Β΄, Άθήναι 1966, 248–269.
- Ανδρειωμένου 1975** Α. Ανδρειωμένου, *Γεωμετρική και ύπογεωμετρική κεραμική έξ Έρετρίας*, ΑΕ 1975, Μελέται, 206–229.
- Ανδρειωμένου 1977** Α. Ανδρειωμένου, *Γεωμετρική και ύπογεωμετρική κεραμική έξ Έρετρίας. II*, ΑΕ 1977, Μελέται, 128–163.
- Ανδρειωμένου 1980** Α. Ανδρειωμένου, *Άμφορεύς και κρατήρ εκ τής γεωμετρικής Έρετρίας*, Αρχαιογνωσία 1 (1980), 167–174.

- Ανδρειωμένου 1981** Α. Ανδρειωμένου, *Γεωμετρική καὶ ὑπογεωμετρική κεραμική ἐξ Ἑρετρίας. III (Σκύφοι)*, ΑΕ 1981, Μελέται, 84–113.
- Ανδρειωμένου 1982** Α. Ανδρειωμένου, *Γεωμετρική καὶ ὑπογεωμετρική κεραμική ἐξ Ἑρετρίας. IV (Κάνθαροι, κοτύλαι, κύπελλα, κρατήρες – δῖνοι)*, ΑΕ 1982, Μελέται, 161–186.
- Ανδρειωμένου 1983** Α. Ανδρειωμένου, *Γεωμετρική καὶ ὑπογεωμετρική κεραμική ἐξ Ἑρετρίας. V (Κλειστὰ ἀγγεῖα. Λαβαί. Ὑπογεωμετρική καὶ χειροποίητος κεραμική)*, ΑΕ 1983, Μελέται, 161–192.
- Ανδρειωμένου 1987** Α. Ανδρειωμένου, *Ἐκ τοῦ πρωῒμου κεραμικοῦ ἐργαστηρίου τῆς Χαλκίδος (11ος–8ος αἰ.), στο: Φίλια ῥΕπη εἰς Γεώργιον Ε. Μυλωνᾶν διὰ τὰ 60 ἔτη τοῦ ἀνασκαφικοῦ του ἔργου*, τόμ. Β΄, Ἀθῆναι 1987, 71–98.
- Ανδρειωμένου 2007** Α. Κ. Ανδρειωμένου, *Τανάγρα. Ἡ ἀνασκαφή τοῦ νεκροταφείου (1976–1977, 1989)*, Ἀθῆναι 2007.
- Ανδρειωμένου 2015** Α. Κ. Ανδρειωμένου, *Το κεραμικό ἐργαστήριον τῆς Ακραιφίας. Τα ἀνασκαφικά δεδομένα καὶ τὰ ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας τῶν βοιωτικῶν κυλίκων μετὰ πτηνῶν*, Ἀθήνα 2015.
- Ανδρέου 1977** Ι. Η. Ανδρέου, *Κιβωτιόσχημος τάφος στο Ρωμανό Ιωαννίνων*, ΑΑΑ Χ (1977), 168–174.
- Ανδρόνικος 1969** Μ. Ανδρόνικος, *Βεργίνα Ι, Τὸ νεκροταφεῖον τῶν τύμβων*, Ἐν Ἀθήναις 1969.
- [Ανώνυμος] 1915** [Ανώνυμος], *Ῥδεῖον ἐν Λαρίση*, ΑΔ 1 (1915), Παράρτ. 88.
- Αξενίδης 1947α** Θ. Δ. Αξενίδης, *Ἡ Πελασγίς Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία (Κοινωνική καὶ πολιτική ἱστορία), Α΄. Μέχρι τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας*, Ἀθῆναι 1947.
- Αξενίδης 1947β** Θ. Δ. Αξενίδης, *Οἱ ἀρχαῖοι Θεσσαλικοὶ ἀγῶνες καὶ ἡ πολιτιστική των σημασία*, Ἀθῆναι 1947.
- Αξενίδης 1949** Θ. Δ. Αξενίδης, *Ἡ Πελασγίς Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία (Κοινωνική καὶ πολιτική ἱστορία), Β΄. Οἱ Μακεδονικοὶ καὶ Ρωμαῖκοι χρόνοι*, Ἀθῆναι 1949.
- Αξενίδης 1950** Θ. Δ. Αξενίδης, *Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας*, Πλάτων 2 (1950), 44–89.
- Αποστολοπούλου-Κακαβογιάννη 1979** Ο. Αποστολοπούλου-Κακαβογιάννη, *Τοπογραφία τῆς περιοχῆς τῶν Φερῶν Θεσσαλίας κατὰ τὴν προϊστορική περίοδο*, ΑΔ 34 (1979), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 174–206.

- Αποστολοπούλου-Κακαβογιάννη 1992** Ο. Αποστολοπούλου-Κακαβογιάννη, *Ευρήματα της πρωτογεωμετρικής και γεωμετρικής περιόδου από τις Φερές*, στο: *Διεθνές Συνέδριο για την Αρχαία Θεσσαλία στη Μνήμη του Δημήτρη Ρ. Θεοχάρη*, Πρακτικά, Αθήνα 1992, 312–320.
- Αραβαντινός 1856** Π. Άραβαντινός, *Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου τῶν τε ὁμόρων Ἑλληνικῶν καὶ Ἰλλυρικῶν χωρῶν, Διατρέχουσα κατὰ σειρὰν τὰ ἐν αὐταῖς συμβάντα ἀπὸ τοῦ Σωτηρίου ἔτους μέχρι τοῦ 1854*, τόμ. Α΄–Β΄, Ἐν Ἀθῆναις 1856.
- Αρβανιτόπουλος 1910** Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλος, *Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1910*, ΠΑΕ 1910, 168–264.
- Αρβανιτόπουλος 1915** Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλος, *Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Θεσσαλίᾳ*, ΠΑΕ 1915, 131–200.
- Αρβανιτόπουλος 1920** Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλος, *Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Ἀργολίδι καὶ Θεσσαλίᾳ (Προσθῆκαι)*, ΠΑΕ 1920, 17–28.
- Αρβανίτου-Μεταλληνού [1998]** Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού, *Ἡ ηπειρωτικὴ Θεσσαλία κατὰ τοὺς πρωτο-ιστορικοὺς χρόνους. Ἡ μαρτυρία τῆς κεραμεικῆς*, τόμ. Α΄–Γ΄, Διδ. Διατριβή, Εθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Αθηνῶν [1998].
- Αρβανίτου-Μεταλληνού 2007** Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού, *Εργαλεῖα υφαντικῆς ἀπ’ τὴν προϊστορικὴ θέσιν τῶν Ερμόνων στὴν Κέρκυρα*, στο: Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού (επιμ.), *Ἡ Προϊστορικὴ Κέρκυρα καὶ ὁ ευρύτερος περίγυρός της. Προβλήματα – Προοπτικὲς*, Πρακτικά Ἡμερίδας τιμητικῆς στὸν Αύγουστο Σορδῖνα, Κέρκυρα 17 Δεκεμβρίου 2004, Κέρκυρα 2007, 141–148.
- Αρχοντίδου-Αργύρη 1977** Α. Αρχοντίδου-Αργύρη, *Πυρὰ στὴ Μονόλιθο τῆς Ρόδου*, ΑΔ 32 (1977), τόμ. Α΄ – Μελέται, 261–280.
- Ασλαμαντζίδου-Κωστούρου 1985** Ζ. Ασλαμαντζίδου-Κωστούρου, *Υστερο-αρχαϊκὸς τάφος ἀπὸ τὸ Ἄργος*, ΑΔ 40 (1985), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 178–193.
- Βαβλιάκης 2006** Γ. Βαβλιάκης, *Κοσμήματα ἀπὸ υαλῶδη υλικά καὶ ημιπολύτιμους λίθους*, στο: Α. Αρχοντίδου-Αργύρη (επιμ.), *Ψαρά. Ἐνας σταθμὸς στὴν Περιφέρεια τοῦ Μυκηναϊκοῦ κόσμου*, Ψαρά 2006, 110–121.
- Βαϊοπούλου 2012** Μ. Βαϊοπούλου, *«Ράχες» Μασχολουρίου: οικισμὸς τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἀπὸ τὴ Μέση Εποχὴ Χαλκοῦ III στὴν Ὑστερὴ Εποχὴ Χαλκοῦ. Μία πρώτη παρουσίαση*, ΑΕΘΣΕ 4 (2012), 177–186.
- Βαλαβάνης 1991** Π. Δ. Βαλαβάνης, *Παναθηναϊκοὶ ἀμφορεῖς ἀπὸ τὴν Ερέτρια. Συμβολὴ στὴν αττικὴ ἀγγειογραφία τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.*, Αθήνα 1991.
- Βερδελής 1952** Ν. Μ. Βερδελῆς, *Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐν Θεσσαλίᾳ*, ΠΑΕ

1952, 164–204.

Βερδελής 1955 Ν. Μ. Βερδελής, *Άνασκαφή Λαρίσης*, ΠΑΕ 1955, 147–150.

Βερδελής 1958α Ν. Μ. Βερδελής, *Μνημείον Ποσειδῶνος ἐν Λαρίση*, Θεσσαλικά Α΄ (1958), 29–38.

Βερδελής 1958β Ν. Μ. Βερδελής, *Ὁ Πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας*, Ἐν Ἀθήναις 1958.

Βήτος [2007] Γ. Βήτος, *Νομίσματα της Πελασγικής Λάρισας και του «Κοινού» των Θεσσαλῶν του 5ου αι.*, Ἀθην. μεταπτ. εργασία, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν [2007].

Βήτος [2017] Γ. Βήτος, *Το Ομόλιον και τα νεκροταφεία του*, τόμ. Ι–ΙΙΙ, Διδ. Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας [2017].

Βικάτου 2001 Ο. Βικάτου, *Συστάδα μυκηναϊκῶν θαλαμωτῶν τάφων στις Πεύκες Ηλείας*, ΑΔ 56 (2001), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 83–126.

Βλαβιανού-Τσαλίκη 1998 Κ. Βλαβιανού-Τσαλίκη, *Πρωτογεωμετρικοὶ τάφοι στη Σκύρο. Συμβολή στην ΠΓ κεραμική*, ΑΔ 53 (1998), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 113–146.

Βοκοτοπούλου 1969 Ι. Βοκοτοπούλου, *Νέοι κιβωτιόσχημοι τάφοι τῆς ΥΕΙΙΒ-Γ περιόδου ἐξ Ἡπείρου*, ΑΕ 1969, 179–207.

Βοκοτοπούλου 1975 Ι. Βοκοτοπούλου-Κουλεϊμάνη, *Χαλκαῖ Κορινθιουργεῖς Πρόχοι. Συμβολή εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς χαλκουργίας*, Ἀθῆναι 1975.

Βοκοτοπούλου 1986 Ι. Βοκοτοπούλου, *Βίτσα. Τα νεκροταφεία μιας μολοσσικής κώμης*, τόμ. Α΄–Γ΄, Ἀθήνα 1986.

Βοκοτοπούλου 1988 Ι. Βοκοτοπούλου, *Ανασκαφή Μένδης 1988*, ΑΕΜΘ 2 (1988), 331–345.

Βοκοτοπούλου 1989 Ι. Βοκοτοπούλου, *Ανασκαφή Μένδης 1989*, ΑΕΜΘ 3 (1989), 409–423.

Βοκοτοπούλου 1990 Ι. Βοκοτοπούλου, *«Μένδη – Ποσειδί 1990»*, ΑΕΜΘ 4 (1990), 399–410.

Βοκοτοπούλου 1993 Ι. Βοκοτοπούλου, *Αρχαῖκό ιερό στη Σάνη Χαλκιδικῆς*, στο: *Αρχαία Μακεδονία V, Ανακοινώσεις κατὰ τὸ Πέμπτο Διεθνὲς Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 10–15 Οκτωβρίου 1989*, τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 1993, 179–236

Γαλλῆς 1971 Κ. Ι. Γαλλῆς, *Άνασκαφή ἐπὶ τοῦ λόφου «Φρούριον» Λαρίσης*, ΑΔ

26 (1971), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 300–303.

Γαλλής 1972α Κ. Ι. Γαλλής, Λόφος «Φρούριον», ΑΔ 27 (1972), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 411–412.

Γαλλής 1972β Κ. Ι. Γαλλής, Όδος Κούμα, άριθ. 10, ΑΔ 27 (1972), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 412–414.

Γαλλής 1973 Κ. Ι. Γαλλής, Όδος Μεταξά 19 (οικόπεδον Άναστ. Βάη), ΑΔ 28 (1973), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 327, 328.

Γαλλής 1973–1974α Κ. Ι. Γαλλής, Όδος Παπασταύρου 4, ΑΔ 29 (1973–1974), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 560–562.

Γαλλής 1973–1974β Κ. Ι. Γαλλής, Νεκροταφεία τής αρχαίας πόλεως, ΑΔ 29 (1973–1974), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 572–573.

Γαλλής 1975 Κ. Ι. Γαλλής, Όδος Κούμα 26 καί Βασ. Κωνσταντίνου (οικόπεδο Χρ. Παντοστοπούλου), ΑΔ 30 (1975), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 191–192.

Γαλλής 1976 Κ. Ι. Γαλλής, Λάρισα, ΑΔ 31 (1976), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 176–178.

Γαλλής 1982 Κ. Ι. Γαλλής, Η Λάρισα αποκαλύπτει τον αρχαίο κόσμο της, Πολιτεία 6 (1982), 51–64.

Γαλλής 1985 Κ. Ι. Γαλλής, Η σωστή στρωματογραφική θέση της νεολιθικής κεραμικής της γνωστής ως πολιτισμού της Λάρισας, στο: Λάρισα – Παρελθόν και Μέλλον, Πρακτικά Α΄ Ιστορικού – Αρχαιολογικού Συμποσίου, Λάρισα 26–28 Απριλίου 1985, Λάρισα 1985, 37–55.

Γαλλής 1992 Κ. Ι. Γαλλής, Άτλας προϊστορικών οικισμών της ανατολικής Θεσσαλικής πεδιάδας, Λάρισα 1992.

Γαλλής 1996α Κ. Ι. Γαλλής, Ο νεολιθικός κόσμος, στο: Γ. Α. Παπαθανασόπουλος (επιμ.), Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα, Αθήνα 1996, 23–37.

Γαλλής 1996β Κ. Ι. Γαλλής, Κατοίκηση: Κεντρική και Δυτική Θεσσαλία, στο: Γ.Α. Παπαθανασόπουλος (επιμ.), Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα, Αθήνα 1996, 61–66.

Γαλλής 2006 Κ. Ι. Γαλλής, Ενδείξεις συνέχειας στη Νεολιθική Κεραμική της Θεσσαλίας, στο: Θεσσαλική Κεραμική. Χώμα και Νερό από την προϊστορία στην τρίτη χιλιετία, Πρακτικά Συνεδρίου, Λάρισα 16–17 Σεπτεμβρίου 2000, Αθήνα 2006, 10–19.

Γεωργιάδης 1894 Ν. Γεωργιάδης, Θεσσαλία, Έν Βόλω 1894².

Γιαλούρη 2006 Α. Γιαλούρη, Η κεντρική δεξαμενή της Λάρισας στα ρωμαϊκά

και παλαιοχριστιανικά χρόνια, στο: *Δώρον. Τιμητικός Τόμος στον καθηγητή Νίκο Νικονάνο*, Θεσσαλονίκη 2006, 41–51.

Γιαλούρη 2012 Α. Γιαλούρη, *Από την Αρχαία στη Βυζαντινή Λάρισα*, ΑΕΘΣΕ 4 (2012), 411–418.

Γιαννόπουλος 1932 Ν. Γιαννόπουλος, *Έπιγραφαι έκ Θεσσαλίας*, ΑΕ 1932, 17–29.

Γκαδόλου 2008 Α. Γκαδόλου, *Η Αχαΐα στους πρώιμους ιστορικούς χρόνους. Κεραμική παραγωγή και έθιμα ταφής*, Αθήνα 2008.

Γκιόλιας 1989 Μ. Α. Γκιόλιας, *Άγροτική οίκονομία και κτηνοτροφία στην αρχαία Θεσσαλία*, Αθήνα 1989.

Γούναρης 2006 Α. Π. Γούναρης, *Οικιστική της Θεσσαλίας κατά την Πρωτογεωμετρική-Γεωμετρική περίοδο: ένας απολογισμός*, ΑΕΘΣΕ 2 (2006), 163–194.

Γούναρης 2009 Α. Π. Γούναρης, *Το θεσσαλικόν απόσπασμα του Νηών Καταλόγου: τεκμήριο Μυκηναϊκής οικιστικής ή πρωτοϊστορικής ανθρωπολογίας*; ΑΕΘΣΕ 3 (2009), 251–268.

Γρηγοριάδου 2006 Μ. Γρηγοριάδου, *Μυκηναϊκά ειδώλια*, στο: Α. Αρχοντίδου-Αργύρη (επιμ.), *Ψαρά. Ένας σταθμός στην Περιφέρεια του Μυκηναϊκίου κόσμου*, Ψαρά 2006, 96–107.

Δάκαρης 1956 Σ. Ι. Δάκαρης, *Προϊστορικοί τάφοι παρά τό Καλμπάκι-Ίωαννίνων*, ΑΕ 1956, 114–153.

Δακορώνια 1987 Φ. Δακορώνια, *Μάρμαρα. Τα υπομυκηναϊκά νεκροταφεία των τύμβων*, Αθήνα 1987.

Δανάλη-Γκιολέ 1986 Κ. Δανάλη-Γκιολέ, *Η πάλη του Ηρακλή και του Τρίτωνα στα αθηναϊκά μελανόμορφα αγγεία. Μία προσπάθεια ερμηνείας*, ΑΔ 41 (1986), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 331–338.

Δάφφα-Νικονάνου 1973 Α. Δάφφα-Νικονάνου, *Θεσσαλικά ιερά Δήμητρος και κοροπλαστικά ανάθηματά*, Βόλος 1973.

Δεριζιώτης 1977 Λ. Δεριζιώτης, *Φρούριο Λαρίσης*, ΑΔ 32 (1977), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 140.

Δεριζιώτης 1978 Λ. Δεριζιώτης, *Φρούριο Λάρισας* ΑΔ 33 (1978), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 173.

Δεσποίνη 2016 Α. Δεσποίνη, *Σίνδος. Τò νεκροταφείο. Άνασκαφικές έρευνες 1980–1982*, τόμ. Ι–ΙΙΙ, Αθήναι 2016.

- Δημακοπούλου 1988** Κ. Δημακοπούλου (επιμ.), *Ο Μυκηναϊκός Κόσμος. Πέντε αιώνες πρώιμου ελληνικού πολιτισμού, 1600–1100 π.Χ.*, Αθήνα 1988.
- Δημακοπούλου 1996** Κ. Δημακοπούλου (επιμ.), *Ο Θησαυρός των Αηδονιών. Σφραγίδες και κοσμήματα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο*, Αθήνα 1996.
- Δημακοπούλου – Κόνσολα 1975** Κ. Δημακοπούλου – Ν. Κόνσολα, *Λείψανα Πρωτοελλαδικού, Μεσοελλαδικού και Ύστεροελλαδικού οίκισμού στη Θήβα (Άνασκαφή οικόπεδου Ξ. Παναγιωτοπούλου – Χ. Παπαγεωργίου)*, ΑΔ 30 (1975), τόμ. Α' – Μελέται, 44–89.
- Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985** Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, *Σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο Ευγενίας Μητσιού – Τομή στο παρελθόν της Λάρισας*, στο: *Λάρισα – Παρελθόν και Μέλλον*, Πρακτικά Α' Ιστορικού – Αρχαιολογικού Συμποσίου, Λάρισα 26–28 Απριλίου 1985, Λάρισα 1985, 79–110.
- Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου [2000]** Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, *Θεσσαλικές επιγραφές σε τοπικό αλφάβητο*, Διδ. Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης [2000].
- Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου – Αραχωβίτη 2008** Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου – Π. Αραχωβίτη, *Η αρχαία πόλη των Φερών: Πορίσματα ερευνών της τελευταίας εικοσιπενταετίας (1980–2005)*, στο: 1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας, Πρακτικά Συνεδρίου, Λάρισα 9–11 Νοεμβρίου 2006, Λάρισα 2008, τόμ. Ι, 232–243.
- Δρούγου 2005** Σ. Δρούγου, *Βεργίνα. Τὰ πῆλινα ἀγγεῖα τῆς Μεγάλης Τούμπας*, Ἀθῆναι 2005.
- Ζαούρη 1989** Α. Ζαούρη, *Γωνία οδών Ρούσβελτ και Πατρόκλου (οικόπεδο Μ. Μαγρίζου)*, ΑΔ 44 (1989), τόμ. Β'1 – Χρονικά, 230–231.
- Ζάχου – Ψιμόγιαννου 2012** Ε. Ζάχου – Κ. Ψιμόγιαννου, *Η δημιουργία τόπων στο λόφο του Προσκυνά: η απεικόνιση της ανθρώπινης δράσης στο χώρο και στο χρόνο*, ΑΕΘΣΕ 4 (2012), 817–828.
- Θέμελης 1970** Π. Θέμελης, *Ἑρέτρια*, ΑΑΑ ΙΙΙ (1970), 314–319.
- Θέμελης 1979** Π. Θέμελης, *Άνασκαφή Ἑρέτριας*, ΠΑΕ 1979, 40–55.
- Θέμελης – Τουράτσογλου 1997** Π. Θέμελης – Ι. Τουράτσογλου, *Οι τάφοι του Δερβενίου*, Αθήνα 1997.
- Θεογιάννη – Πανάγου [2015]** Λ. Θεογιάννη – Μ. Πανάγου, *Ένα αρχαϊκό ιερό και νεκροταφείο στη θέση «Ντόβρες ή Ράχες» στην Αγία Τριάδα Καρδίτσας*, ΑΕΘΣΕ 5 (2015) [υπό έκδοση].

- Θεοχάρη 1960** Μ. Δ. Θεοχάρη, *Μυκηναϊκὰ ἐκ Λαρίσης*, Θεσσαλικά Γ΄ (1960), 47–56.
- Θεοχάρη 1962** Μ. Δ. Θεοχάρη, *Δοκιμαστική ἀνασκαφή εἰς Χασάμπαλι Λαρίσης*, Θεσσαλικά Δ΄ (1962), 35–50.
- Θεοχάρη 1966** Μ. Δ. Θεοχάρη, *Πρωτογεωμετρικά Θεσσαλίας*, Θεσσαλικά Ε΄ (1966), 37–53.
- Θεοχάρης 1956** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἰωλκῷ*, ΠΑΕ 1956, 119–130.
- Θεοχάρης 1959** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Πύρασος*, Θεσσαλικά Β΄ (1959), 29–68.
- Θεοχάρης 1960α** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἰωλκῷ*, ΠΑΕ 1960, 49–59.
- Θεοχάρης 1960β** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Τυχαῖα εὐρήματα – Περισυλλογαὶ ἀρχαίων*, ΑΔ 16 (1960), 183–185.
- Θεοχάρης 1961** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Ἀνασκαφαὶ Ἰωλκοῦ*, ΠΑΕ 1961, 45–54.
- Θεοχάρης 1964α** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Ἱερὸν Ἀθηνᾶς ἐν Φίλια Καρδίτσης, α. Ἀνασκαφή Ἱεροῦ*, ΑΔ 19 (1964), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 244–249.
- Θεοχάρης 1964β** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Μπουνάρμπασι*, ΑΔ 19 (1964), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 262.
- Θεοχάρης 1966** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Ἀρχαιότητες καὶ Μνημεῖα Θεσσαλίας*, ΑΔ 21 (1966), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 247–255.
- Θεοχάρης 1967** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Ἡ αὐγὴ τῆς θεσσαλικῆς προϊστορίας. Ἀρχὴ καὶ πρῶιμη ἐξέλιξη τῆς Νεολιθικῆς*, Βόλος 1967.
- Θεοχάρης 1968** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Ἡ αὐγὴ τῆς θεσσαλικῆς προϊστορίας. Ἀρχὴ καὶ πρῶιμη ἐξέλιξη τῆς Νεολιθικῆς*, Βόλος 1967.
- Θεοχάρης 1968** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Ὁ τύμβος τοῦ Ἐξαλόφου καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν Θεσσαλῶν*, ΑΑΑ Ι (1968), 289–295.
- Θεοχάρης 1970** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Πρωτοελλαδικὸς πολιτισμὸς*, ΙΕΕ, τόμ. Α΄, Ἀθῆναι 1970, 88–97.
- Θεοχάρης 1973** Δ. Ρ. Θεοχάρης, *Νεολιθικὴ Ἑλλάς*, Ἀθῆναι 1973.
- Θεοχάρης – Θεοχάρη 1970** Δ. Ρ. Θεοχάρης – Μ. Θεοχάρη, *Ἐκ τοῦ νεκροταφείου τῆς Ἰωλκοῦ*, ΑΑΑ ΙΙΙ (1970), 198–203.
- Θωμάς 1991** Γ. Θωμάς, *Ἡ ἀνέκδοτη Χωρογραφία τῆς ανατ. Θεσσαλίας ἀπὸ το Γρηγόριο Κωνσταντὰ – Ἐνα χειρόγραφο του 1838*, Βόλος 1991.
- Ἰακωβίδης 1969–1970** Σ. Ε. Ἰακωβίδης, *Περατὴ. Τὸ Νεκροταφεῖον*, τόμ. Α΄–Γ΄,

Ἐν Ἀθήναις 1969–1970.

Ιακωβίδης 2013 Σ. Ε. Ἰακωβίδης, *Ἀνασκαφές Μυκηνῶν, III. Ἡ Νοτιοδυτική Συνοικία*, Ἀθήναι 2013.

Ιντζεσίλογλου 1979 Α. Ιντζεσίλογλου, *Οδός Γεωργίου Β΄ 36–38 (οικόπεδο Ευγ. Μητσιοῦ)*, ΑΔ 34 (1979), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 221–222.

Ιντζεσίλογλου 1980 Α. Ιντζεσίλογλου, *Βελεστίνο. Λόφος Καστράκι (οικόπεδο Γ. Τσουμπέκου)*, ΑΔ 35 (1980), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 270–271.

Ιντζεσίλογλου 1980 Α. Ιντζεσίλογλου, *Δημοτικό Στάδιο-Γήπεδο μπάσκετ*, ΑΔ 37 (1982), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 221.

Ιντζεσίλογλου 1982 Α. Ιντζεσίλογλου, *Δημοτικό Στάδιο-Γήπεδο μπάσκετ*, ΑΔ 37 (1982), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 221.

Καθάριου 2002 Κ. Καθάριου, *Το εργαστήριο του Ζωγράφου του Μελεάγρου και η εποχή του. Παρατηρήσεις στην αττική κεραμική του πρώτου τετάρτου του 4ου αι. π.Χ.*, Θεσσαλονίκη 2002.

Καλλιγιάς 1992 Π. Γ. Καλλιγιάς, *Θεσσαλία και Εύβοια κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (11ος–9ος αι. π.Χ.)*, στο: *Διεθνές Συνέδριο για την Αρχαία Θεσσαλία στη Μνήμη του Δημήτρη Ρ. Θεοχάρη*, Πρακτικά, Αθήνα 1992, 298–307.

Καλτσάς 1983 Ν. Καλτσάς, *Ἡ ἀρχαϊκή οἰκία στὸ Κοπανάκι τῆς Μεσσηνίας*, ΑΕ 1983, 207–237.

Καλτσάς 1998 Ν. Ε. Καλτσάς, *Ἀκανθος Ι. Ἡ ανασκαφή στο νεκροταφείο κατὰ το 1979*, Αθήνα 1998.

Καλτσάς 2004 Ν. Καλτσάς (επιμ.), *Αγών. Κατάλογος Ἐκθεσης*, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 15 Ιουλίου–31 Οκτωβρίου 2004, Αθήνα 2004.

Καλτσάς – Shapiro 2009 Ν. Καλτσάς – Α. Shapiro (επιμ.), *Γυναικῶν Λατρεῖες: Τελετουργίες και καθημερινότητα στην κλασική Αθήνα*. Κατάλογος Ἐκθεσης, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα 2009.

Καλτσάς κ.ά. 2010 Ν. Καλτσάς – S. Fachard – Α. Ψάλτη – Μ. Γιαννοπούλου (επιμ.), *Ερέτρια. Ματιές σε μια αρχαία πόλη*, Κατάλογος Ἐκθεσης, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 27 Απριλίου–24 Αυγούστου 2010, Αθήνα 2010.

Καραγιαννόπουλος – Παλαιοθόδωρος [2018] Χ. Καραγιαννόπουλος – Δ. Παλαιοθόδωρος, *Φάσεις κατοίκησης του οικισμού αρχαϊκῶν και κλασικῶν χρόνων στη Φίλια Καρδίτσας. Ἡ μελέτη της στρωματογραφίας και της σκευῆς των Οικιῶν 1 και 2*, ΑΕΘΣΕ 6 (2018) [υπό έκδοση].

Καραμήτρου-Μεντεσιῶδη 1989 Γ. Καραμήτρου-Μεντεσιῶδη, *Από την ανασκαφή-*

κή έρευνα στην Αιανή, 1989, ΑΕΜΘ 3 (1989), 45–57.

Καρδαρά 1963 Χ. Καρδαρά, *Ροδιακή Άγγειογραφία*, Έν Αθήναις 1963.

Κατακούτα 2009 Σ. Κατακούτα, *Τα Φάρσαλα στην Πρώιμη Εποχή Σιδήρου*, ΑΕΘΣΕ 3 (2009), 241–250.

Κεφαλίδου 1996 Ε. Κεφαλίδου, *Νικητής. Εικονογραφική μελέτη του αρχαίου ελληνικού αθλητισμού*, Θεσσαλονίκη 1996.

Κεφαλίδου 1998 Ε. Κεφαλίδου, *Αττικός μελανόμορφος αμφορέας από την Αιανή*, στο: Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη – Κ. Τσακάλου-Τζαναβάρη (επιμ.), *Μνείας Χάριν. Τόμος στη μνήμη Μαίρης Σιγανίδου*, Θεσσαλονίκη 1998, 115–125.

Κεφαλίδου 2005–2006 Ε. Κεφαλίδου, *Καταβάσεις και άνοδοι του Διονύσου: Παρατηρήσεις στην αττική και κατωιταλιωτική αγγειογραφία*, Ευλιμένη 6–7 (2005–2006), 13–44.

Κλείτσας [2013] Χ. Ν. Κλείτσας, *Η μεταλλοτεχνία της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στην Ήπειρο: οι θησαυροί και τα εργαλεία*, Διδ. Διατρ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων [2013].

Κόκκου-Βυριδή 1980 Κ. Κόκκου-Βυριδή, *Συλλογή άγγείων του Πανεπιστημίου Αθηνών*, ΑΕ 1980, Χρονικά, 33–61.

Κόκκου-Βυριδή 1999 Κ. Κόκκου-Βυριδή, *Πρώιμες πυρές θυσιών στο Τελεστήριο τής Έλευσίνος*, Αθήναι 1999.

Κονσολάκη-Γιαννοπούλου 2003 Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου, *Τα μυκηναϊκά ειδώλια από τον Άγιο Κωνσταντίνο Μεθάνων*, στο: Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Αργοσαρωνικός*, Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αργοσαρωνικού, Πόρος 26–29 Ιουνίου 1998, τόμ. Α΄, Αθήνα 2003, 375–406.

Κοντογιάννης 1985 Α. Κοντογιάννης, *Παρατηρήσεις στην IG, IX 2, 580 (και σε άλλες στοιχηδόν επιγραφές της Λάρισας)*, στο: *Λάρισα – Παρελθόν και Μέλλον*, Πρακτικά Α΄ Ιστορικού – Αρχαιολογικού Συμποσίου, Λάρισα 26–28 Απριλίου 1985, Λάρισα 1985, 111–132.

Κορρές 1980 Γ. Σ. Κορρές, *Το εύμέγεθες κύπελλον «Κεφτί» τής Κουκουνάρας*, στο: *Στήλη. Τόμος είς μνήμην Νικολάου Κοντολέοντος*, Αθήνα 1980, 580–606.

Κόρτη-Κόντη 2001 Σ. Κόρτη-Κόντη, *Η «ανατολίζουσα» Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 2001.

Κοτσώνας 2012 Α. Κοτσώνας, *Η ενεπίγραφη κεραμική του 'Υπογείου': προέ-*

λευση, τυπολογία, χρονολόγηση και ερμηνεία, στο: Γ. Ζ. Τζιφόπουλος (επιμ.), *Μεθώνη Πιερίας Ι: Επιγραφές, χαράγματα και εμπορικά σύμβολα στη γεωμετρική και αρχαϊκή κεραμική από το 'Υπόγειο' της Μεθώνης Πιερίας στη Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 2012, 113–304.

Κούγκουλος 1997 Θ. Β. Κούγκουλος, *Οι προδρομικές προϊστορικές έρευνες του Ν. Ι. Γιαννόπουλου στη Βορειοδυτική Αχαΐα Φθιώτιδα και στη Νότια Πελασγιώτιδα*, στο: *Αχαιοφθιωτικά Β΄, Πρακτικά του Β΄ Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών – Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αχαΐας Φθιώτιδας*, Αλμυρός 3–4 Ιουνίου 1995, τόμ. Α΄, Αλμυρός 1997, 59–99.

Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1992 Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, *Πρωτοϊστορική Θάσος. Τα νεκροταφεία του οικισμού Καστρί*, τόμ. Α΄–Γ΄, Αθήνα 1992.

Κούρου 1987–1988 Ν. Κούρου, *Αργίτες, Κορίνθιοι ή Έλευσίνιοι (;). Γύρω από ένα κεραμεικό εργαστήριο του τύπου των Αργίτικων Μονόχρωμων*, Πελοποννησιακά, Παράρτημα 13, Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Καλαμάτα 8–15 Σεπτεμβρίου 1985, Αθήναι 1987–1988, τόμ. Β΄, 56–62.

Κραβαρίτου 2009 Σ. Κραβαρίτου, *Μηχανισμοί διαμόρφωσης εθνικής ταυτότητας στη Θεσσαλία και Βοιωτία των Κλασικών και Ελληνιστικών χρόνων*, ΑΕΘΣΕ 3 (2009), 505–514.

Κραβαρίτου 2012 Σ. Κραβαρίτου, *Εισαγωγή*, στο: Νικολάου – Κραβαρίτου 2012, 13–43.

Κυριακού-Ζαφειροπούλου 2012–2013 Θ. Κυριακού-Ζαφειροπούλου, *Αρχαϊκό ιερό στο Αλεποχώρι Μεγαρίδος (Ι). Η κεραμική του αποθέτη*, ΑΔ 67–68 (2012–2013), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 229–304.

Κύρκος 1984 Β. Α. Κύρκος, *Σοφιστική και πολιτική πράξη. Ίάσων των Φερών, ένας μαθητής του Γοργία*, Δωδώνη 13 (1984), 229–248.

Κωστάκη 2009 Λ. Κωστάκη, *Οδικό δίκτυο των Αθηνών*, στο: Μ. Κορρές (επιμ.), *Αττικής οδοί. Αρχαίοι δρόμοι της Αττικής*, Αθήνα 2009, 96–111.

Κωτσάκης 1996 Κ. Κωτσάκης, *Κατοίκηση: Παραλιακή περιοχή της Θεσσαλίας*, στο: Γ.Α. Παπαθανασόπουλος (επιμ.), *Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*, Αθήνα 1996, 49–57.

Λαζαρίδη 1984 Κ. Λαζαρίδη, *Άνασκαφές και έρευνες στην Άμφίπολη*, ΠΑΕ 1984, 33–39.

Λεμπέση 1967 Α. Λεμπέση, *Γραμμικός νησιωτικός άμφορεύς εκ Θήρας*, ΑΔ 22 (1967), τόμ. Α΄ – Μελέται, 112–132.

Λιακόπουλος – Παλιούγκας 2013 Γ. Κ. Λιακόπουλος – Θ. Γ. Παλιούγκας,

Οθωμανικές επιγραφές της Λάρισας, Θεσσαλονίκη 2013.

Μάγνης 1860 Ν. Ι. Μάγνης, *Περιήγησις ἡ Τοπογραφία τῆς Θεσσαλίας καὶ Θετταλικῆς Μαγνησίας καὶ τῆς μὲν Θεσσαλίας ἐν ἐπιτομῇ τῆς δὲ Μαγνησίας ἐν ἐκτάσει*, Ἐν Ἀθήναις 1860.

Μαζαράκης Αινιάν 2000 Α. Μαζαράκης Αινιάν, *Ὅμηρος καὶ Αρχαιολογία*, Αθήνα 2000.

Μαλαकाσιώτη κ.ά. 2012 Ζ. Μαλακασιώτη – Γ. Βήτος – Μ. Πανάγου, *Τύμβοι με καύσεις νεκρῶν στον αγρό Δ. Δεσποτόπουλου στη θέση Βουλοκαλύβα Πλατάνου – Αλμυρού (Ν. Μαγνησίας)*, ΑΕΘΣΕ 4 (2012), 187–200.

Μανακίδου 1994 Ε. Π. Μανακίδου, *Παραστάσεις με ἄρματα (8ος–5ος αι. π.Χ.). Παρατηρήσεις στην εικονογραφία τους*, Θεσσαλονίκη 1994.

Μανακίδου 2005 Ε. Μανακίδου, «Ἴδιον δ' εἶναι Διονύσου»: *Χορός καὶ μουσική σ' ἓναν αττικό μελανόμορφο σκύφο στο Μουσείο Εκμαγείων του Α.Π.Θ.*, Εγνατία 9 (2005), 11–34.

Μανακίδου 2012 Ε. Μανακίδου, *Παραλλαγές σε ένα θέμα: Ηρακλῆς καὶ Νηρεύς σε αττικό μελανόμορφο αμφορέα ἀπὸ την Οἰσύμη*, στο: Ε. Κεφαλίδου – Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), *Κεραμέως παῖδες. Αντίδωρο στον Καθηγητὴ Μιχάλη Τιβέριο ἀπὸ τους μαθητὲς του*, Θεσσαλονίκη 2012, 61–68.

Μισαηλίδου-Δεσποτίδου 2012 Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, *Η ἀρχαϊκή κεραμική ἀπὸ το νεκροταφεῖο τῆς ἀρχαίας Αφυτῆς*, στο: Τιβέριος κ.ά. 2012, 371–384.

Μουνδρέα-Αγραφιῶτη 1992 Α. Μουνδρέα-Αγραφιῶτη, *Εργαλεία ἀπὸ λειασμένο λίθο*, στο: Λ. Μαραγκοῦ (επιμ.), *Μινωϊκός καὶ ἐλληνικός πολιτισμός ἀπὸ την Συλλογὴ Μητσοτάκη*, Αθήνα 1992, 174–180.

Μπαζιωτοπούλου-Βαλαβάνη 2008 Ε. Μπαζιωτοπούλου-Βαλαβάνη, *Μεγαρίς. Τόποι – Μνημεῖα – Διαδρομές*, Αθήνα 2008.

Μπαϊράμη 2012 Κ. Μπαϊράμη, «Ὁ δὲ δαίμων ἔφθασε τοὺς χοῦς»: *εγχυτρισμός νεαροῦ ἀτόμου ἀπὸ το Παλαιόκαστρο Νισύρου*, στο: Π. Αδάμ-Βελένη – Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *Δινήεσσα. Τιμητικός τόμος για την Κατερίνα Ρωμιοπούλου*, Θεσσαλονίκη 2012, 269–276.

Μπακαλάκης 1973 Γ. Μπακαλάκης, *Φεραία Ἀθηνᾶ*, ΑΘΜ 2 (1973), 1–24.

Μπάτζιου-Ευσταθίου 1980 Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Διμήνι. Οικόπεδο Παναγ. Βαϊτσόπουλου*, ΑΔ 35 (1980), τόμ. Β' 1 – Χρονικά, 272.

Μπάτζιου-Ευσταθίου 1984 Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Πρωτογεωμετρικά ἀπὸ τη Δυτική Θεσσαλία*, ΑΑΑ XVII (1984), 74–87.

- Μπάτζιου-Ευσταθίου 1985** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Μυκηναϊκά από τη Νέα Ιωνία Βόλου*, ΑΔ 40 (1985), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 17–70.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου 1994** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Μυκηναϊκός κεραμεικός κλίβανος*, στο: *Θεσσαλία. Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975–1990. Αποτελέσματα και Προοπτικές*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Λυών 17–22 Απριλίου 1990, Αθήνα 1994, τόμ. Α΄, 215–224.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου [1998]** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Η Ύστερη Εποχή Χαλκού στην περιοχή της Μαγνησίας: το Κάστρο (Παλιά) και τα Πευκάκια*, τόμ. Ι–ΙΙ, Διδ. Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης [1998].
- Μπάτζιου-Ευσταθίου 1999** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Το νεκροταφείο της Νέας Ιωνίας (Βόλου) κατά τη μετάβαση από την ΥΕ ΙΙΙΓ στην ΠΓ εποχή*, στο: *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Διεπιστημονικού Συμποσίου, Λαμία 25–29 Σεπτεμβρίου 1994, Λαμία 1999, 117–130.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου 2003** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Η Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ στο Κάστρο του Βόλου*, στο: Ν. Κυπαρίσση-Αποστολικά – Μ. Παπακωνσταντίνου (επιμ.), *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Διεπιστημονικού Συμποσίου, Λαμία 26–30 Σεπτεμβρίου 1999, Αθήνα 2003, 253–262.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου 2008** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Από τους Πελασγούς στη Ρωμαϊκή κατάκτηση*, στο: *Λάρισα, 8000 χρόνια νεότητας*, Λάρισα 2008, 15–39.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου 2009** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Ανασκαφή μυκηναϊκού οικισμού στα Πευκάκια 2006–2008*, ΑΕΘΣΕ 3 (2009), 177–192.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου 2014** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, *Η Πελασγίς Λάρισα*, Λάρισα 2014.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου – Τριανταφυλλοπούλου 2003–2009** Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου – Π. Τριανταφυλλοπούλου, *Από τα νεκροταφεία της αρχαίας Δημητριάδος – Παγασών*, ΑΔ 58–64 (2003–2009), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 211–324.
- Μπέσιος 2012** Μ. Μπέσιος, *Η ανασκαφή του 'Υπογείου'*, στο: Γ. Ζ. Τζιφόπουλος (επιμ.), *Μεθώνη Πιερίας Ι: Επιγραφές, χαράγματα και εμπορικά σύμβολα στη γεωμετρική και αρχαϊκή κεραμική από το 'Υπόγειο' της Μεθώνης Πιερίας στη Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 2012, 41–111.
- Μπέσιος κ.ά. 2012** Μ. Μπέσιος – Γ. Τζιφόπουλος – Α. Κοτσώνας, *Κατάλογος*, στο: Γ. Ζ. Τζιφόπουλος (επιμ.), *Μεθώνη Πιερίας Ι: Επιγραφές, χαράγματα και εμπορικά σύμβολα στη γεωμετρική και αρχαϊκή κεραμική από το 'Υπόγειο' της Μεθώνης Πιερίας στη Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 2012, 329–508.

- Μπέσιος – Νούλας 2012** Μ. Μπέσιος – Κ. Νούλας, *Αρχαϊκή κεραμική από την ακρόπολη της αρχαίας Μεθώνης*, στο: Τιβέριος κ.ά. 2012, 399–407.
- Μποσνάκης 2013** Δ. Μποσνάκης, *Ένθετταλίζεσθαι. Τεχνοτροπία και ιδεολογία των θεσσαλικών επιτύμβιων αναγλύφων του 5ου και του 4ου αι. π.Χ.*, Βόλος 2013.
- Μπρούσκαρη 1979** Μ. Μπρούσκαρη, *Από τὸν ἀθηναϊκὸ Κεραμεικὸ τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνα*, Ἀθήναι 1979.
- Μυλωνάς 1932** Γ. Ε. Μυλωνάς, *Προϊστορικὴ Ἑλευσίς, Ἑλευσινιακὰ Ι, Ἐν Ἀθήναις* 1932.
- Μυλωνάς 1972–1973** Γ. Ε. Μυλωνάς, *Ὁ Ταφικὸς Κύκλος Β τῶν Μυκηνῶν*, τόμ. Α΄–Β΄, Ἐν Ἀθήναις 1972–1973.
- Μυλωνάς 1975** Γ. Ε. Μυλωνάς, *Τὸ Δυτικὸν Νεκροταφεῖον τῆς Ἑλευσίνος*, τόμ. Α΄–Γ΄, Ἐν Ἀθήναις 1975.
- Νικολάου – Κραβαρίτου 2012** Ε. Νικολάου – Σ. Κραβαρίτου (επιμ.), *Αρχαῖες πόλεις Θεσσαλίας καὶ περὶ οἰκων περιοχῶν*, Λάρισα 2012.
- Νικονάνος 1973** Ν. Νικονάνος, *Ἀνασκαφικαὶ Ἔρευναι. Λάρισα*, ΑΔ 28 (1973), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 385.
- Ντάσιος 2012** Φ. Ντάσιος, *Πελασιγῶπις*, στο: Νικολάου – Κραβαρίτου 2012, 105–119.
- Ντούζουγλη – Ζάχος 1994** Α. Ντούζουγλη – Κ. Ζάχος, *Αρχαιολογικὲς ἐρευνες στὴν Ἑπείρο καὶ τὴ Λευκάδα: 1989–1990*, *Ηπειρ. Χρον.* 31 (1994), 11–50.
- Ξενάκη-Σακελλαρίου 1985** Α. Ξενάκη-Σακελλαρίου, *Οἱ θαλαμῶτοι τάφοι τῶν Μυκηνῶν ἀνασκαφῆς Χρ. Τσουντα (1887–1898)*, Paris 1985.
- Οικονομίδης 2007–2008** Σ. Οικονομίδης, *Οἱ χάλκινες περικνημίδες τῆς Malpensa καὶ οἱ πρώιμες περικνημίδες ἀπὸ τὸν ἐλλαδικό, βαλκανικό καὶ κυπριακό χώρο. Μία προσπάθεια τυπολογικῆς προσέγγισης*, *ΑΑΑ* 40–41 (2007–2008), 99–114.
- Οικονομίδου 1985** Μ. Οικονομίδου, *Συμβολή στὴ μελέτῃ τῆς νομισματοκοπίας τῆς Λάρισας*, στο: *Λάρισα – Παρελθόν καὶ Μέλλον*, Πρακτικά Α΄ Ιστορικοῦ – Αρχαιολογικοῦ Συμποσίου, Λάρισα 26–28 Ἀπριλίου 1985, Λάρισα 1985, 154–161.
- Οικονόμου-Λογιώτατος 2005** Ιωάννης Οικονόμου-Λογιώτατος, *Ιστορικὴ Τοπογραφία τῆς τωρινῆς Θεσσαλίας (1817), Εἰσαγωγή – Σχόλια – Επιμέλεια: Κώστας Σπανός*, Λάρισα 2005.

- Ορλάνδος 1955** Α. Κ. Όρλάνδος (επιμ.), *Λάρισα*, Έργον 1955, 47–48.
- Ορλάνδος 1955–1956** Α. Κ. Όρλάνδος, *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα*, Ἀθῆναι 1955–1956, τεύχ. 1.
- Παλαιοθόδωρος 2006** Δ. Παλαιοθόδωρος, *Οἱ εἰσαγωγές γραπτῆς κεραμικῆς ἀπὸ τὴν ἀνατολική Ελλάδα στὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεά κατὰ τὴν Ὑστερὴ Ἀρχαϊκὴ περίοδο*, ΑΕΘΣΕ 2 (2006), 231–244.
- Παλιούγκας 1996** Θ. Παλιούγκας, *Ἡ Λάρισα κατὰ τὴν Τουρκοκρατία (1423–1881)*, τόμ. Α΄, Λάρισα 1996.
- Παλιούγκας 2007** Θ. Παλιούγκας, *Ἡ Λάρισα κατὰ τὴν Τουρκοκρατία (1423–1881)*, τόμ. Β΄, Κατερίνη 2007.
- Πανάγου [2008]** Μ. Κ. Πανάγου, *Ἡ κορινθιακὴ κεραμικὴ στὸ ἱερό τῆς Κύθνου καὶ στὶς Κυκλάδες*, Ἀδημ. μεταπτ. εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας [2008].
- Πανάγου [2010]** Τ. Μ. Πανάγου, *Ἡ σφράγιση τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐμπορικῶν ἀμφορέων. Κέντρα παραγωγῆς καὶ συνθετικὴ ἀξιολόγηση*, Διδ. Διατριβή, Εθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν [2010].
- Παπαδόπουλος 2002** Σ. Παπαδόπουλος, *Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴ Νεολιθικὴ στὴν Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία. Ἡ κεραμικὴ διαφοροποίηση*, Ἀθήνα 2002.
- Παπαδοπούλου 1964** Φ. Παπαδοπούλου, *Μιὰ ἄγνωστη νεκρόπολις τῆς Χαλκιδικῆς*, ΑΔ 19 (1964), τόμ. Α΄ – Μελέται, 84–112.
- Παπαδοπούλου 2010** Ε. Παπαδοπούλου, *Μία μέθοδος προσέγγισης τῆς προϊστορικῆς νηματικῆς τέχνης: ἡ τεχνολογικὴ ἀνάλυση τῶν σφονδυλίων τοῦ Ἀρχοντικοῦ*, στο: Ν. Μερούσης – Ε. Στεφανή – Μ. Νικολαΐδου (επιμ.), *Ἴρις. Μελέτες στὴ μνήμη τῆς καθηγήτριας Ἀγγελικῆς Πιλάλη-Παπαστερίου*, Θεσσαλονίκη 2010, 181–200.
- Παπαδοπούλου-Θεοχάρη 1959** Μ. Παπαδοπούλου-Θεοχάρη, *Ἐκ τῆς προϊστορικῆς Τρίκκης*, Θεσσαλικά Β΄ (1959), 69–79.
- Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου 1997** Χ. Παπαδοπούλου-Κανελλοπούλου, *Ἱερό τῆς Νύμφης. Μελανόμορφες Λουτροφόροι*, Ἀθήνα 1997.
- Παπαευαγγέλου 1998** Κ. Παπαευαγγέλου, *Θεσσαλικά τριημιωβόλια με ἱππέα καὶ οβολοὶ με ἄλογο. Ἡ «συνέχεια» τῆς θεσσαλικῆς νομισματικῆς ἐνώσεως κατὰ τὸ β΄ μισό τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ.*, Περίαπτο 1 (1998), 40–53.
- Παπακωνσταντίνου 1997** Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου, *Τεφρὰ μινύεια ἀγγεῖα*

από τον Αχινό, στο: *Αχαιοφθιωτικά Β΄, Πρακτικά του Β΄ Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών – Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αχαΐας Φθιώτιδας*, Αλμυρός 3–4 Ιουνίου 1995, τόμ. Β΄, Αλμυρός 1997, 125–142.

Παπασπυρίδη-Καρούζου 1963 Σ. Παπασπυρίδη-Καρούζου, *Άγγεϊα τοῦ Ἀναγυροῦντος*, Ἐν Ἀθήναις 1963.

Παπαστύλου 1979 Ζ. Μ. Παπαστύλου, *Ὁ Φίλιππος ὁ Β΄ καὶ ἡ πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς Θεσσαλίας (344 π.Χ.)*, Δωδώνη 8 (1979), 37–53.

Παπαχατζής 1981 Ν. Παπαχατζής, *Προθεσσαλικές λατρεῖες στὴ Θεσσαλία τῶν ἱστορικῶν χρόνων*, *Ανθρωπολογικά* 2 (1981), 33–37.

Παπαχατζής 1985 Ν. Παπαχατζής, *Θεσσαλικές προολυμπιακές θεότητες τοῦ κάτω κόσμου*, *ΑΕ* 1985, 45–56.

Παπουτσόπουλος – Τζβορούκιν 1936 Ι. Γ. Παπουτσόπουλος – Ι. Τζβορούκιν, *Ἔρευνα ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τοῦ Νομοῦ Λαρίσης*, Ἐν Ἀθήναις 1936.

Παρλαμά 1984 Λ. Παρλαμά, *Ἡ Σκύρος στὴν Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ*, Ἀθήνα 1984.

Παρλαμά – Σταμπολίδης 2000 Λ. Παρλαμά – Ν. Χ. Σταμπολίδης (επιμ.), *Ἡ Πόλη κάτω ἀπὸ τὴν Πόλη. Ευρήματα ἀπὸ τις ἀνασκαφές τοῦ Μητροπολιτικοῦ Σιδηροδρόμου των Ἀθηνῶν*, Κατάλογος Ἐκθεσης, Ἰδρυμα Ν. Π. Γουλανδρή – Μουσεῖο Κυκλαδικῆς Τέχνης, Φεβρουάριος 2000 – Δεκέμβριος 2001, Ἀθήνα 2000.

Πασπαλάς 2013 Σ. Α. Πασπαλάς, *Τορώνη: ἡ τοπικὴ γραπτὴ κεραμικὴ ἀπὸ τον 8ο μέχρι καὶ τις ἀρχές τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.*, στο: Π. Αδάμ-Βελένη – Ε. Κεφαλίδου – Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), *Κεραμικὰ ἐργαστήρια στο Βορειοανατολικό Αἰγαίο (8ος–ἀρχές 5ου αἰ. π.Χ.)*, *Ημερίδα Αρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης* 2010, Θεσσαλονίκη 2013, 157–166.

Πελεκίδης 1916 Σ. Πελεκίδης, *Ἀνασκαφὴ Φαλήρου*, *ΑΔ* 2 (1916), 13–64.

Πετρόπουλος 1987–1988 Μ. Πετρόπουλος, *Τρίτη ἀνασκαφικὴ περίοδος στο Ἄνω Μαζαράκι (Ρακίτα) Αχαΐας*, *Πελοποννησιακά*, Παράρτημα 13, Πρακτικά Γ΄ Διεθνoῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Καλαμάτα 8–15 Σεπτεμβρίου 1985, Ἀθήναι 1987–1988, τόμ. Β΄, 81–96.

Πίκουλας 2006α Γ. Α. Πίκουλας, *Το πρόγραμμα τοῦ ΠΘ – ΙΑΚΑ «Οἱ διαβάσεις τῆς Πίνδου: οδικό δίκτυο καὶ ἀμυνα»*. *Θεσσαλικά πεπραγμένα (2005)*, *Α-ΕΘΣΕ* 2 (2006), 409–422.

Πίκουλας 2006β Γ. Α. Πίκουλας, *Νικησίπολις Φεραία – Θεσσαλονίκη Μακεδονή*, στο: *Υπέρεια* 4, Πρακτικά Δ΄ Διεθνoῦς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνo-Ρήγας», Βελεστίνo 2–5 Οκτωβρίου 2003, Ἀθήνα 2006, 177–181.

- Πίκουλας 2008** Ι. Α. Πίκουλας, *Οδικό δίκτυο και άμυνα στη δυτική ορεινή Θεσσαλία*, στο: 1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας, Πρακτικά Συνεδρίου, Λάρισα 9–11 Νοεμβρίου 2006 [Λάρισα 2008], τόμ. Ι, 328–339.
- Πίκουλας 2009** Γ. Α. Πίκουλας, *Η αρχαία αμαξήλατος οδός*, στο: Μ. Κορρές (επιμ.), *Αττικής οδοί. Αρχαίοι δρόμοι της Αττικής*, Αθήνα 2009, 244–248.
- Πίκουλας 2015** Γ. Α. Πίκουλας, *Το οικιστικό πλέγμα της Πελασιγιάτιδος: αποτίμηση γνώσεων και desiderata*, Πρακτικά 8ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, Λάρισα 5–6 Δεκεμβρίου 2014, Λάρισα 2015, 13–29.
- Πίκουλας 2016** Γ. Α. Πίκουλας, *Ἡ Ἀλεξάνδρου Κλῆμαξ*, στο: Μ. Γιαννοπούλου – Χ. Καλλίνη (επιμ.), *Ἡχάδιν. Τιμητικός τόμος για τη Στέλλα Δρούγου*, τόμ. ΙΙ, Αθήνα 2016, 336–346.
- Πιπιλή 2012** Μ. Πιπιλή, *Λακωνική κεραμική στο Βόρειο Αιγαίο*, στο: Τιβέριος κ.ά. 2012, 197–208.
- Πλιάκου 2000** Γ. Πλιάκου, *Αρχαϊκές οικίες Αμβρακίας: στοιχεία αρχιτεκτονικής*, στο: Μύρτος. Μνήμη Ιουλίας Βοκοτοπούλου, Θεσσαλονίκη 2000, 75–89.
- Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1988** Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, *Το μυκηναϊκό νεκροταφείο της Βάρκιζας/Βάρης*, ΑΔ 43, τόμ. Α΄ – Μελέτες, 1–108.
- Πουλάκη-Παντερμαλή 2013** Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή, *Μακεδονικός Όλυμπος: Μύθος – Ιστορία – Αρχαιολογία*, Θεσσαλονίκη 2013.
- Πουπάκη 1998** Ε. Α. Πουπάκη, *Ο μύλος στην κλασική αρχαιότητα. Συμβολή στη μελέτη της τυπολογίας και της χρήσης ενός σημαντικού λίθινου σκεύους για αγροτικές εργασίες*, Διαχρονία 3–4 (1998), 132–174.
- Πρέντζας 2010** Κ. Πρέντζας, *[Ηρώδου] «Περὶ Πολιτείας»*. Μία νέα ερμηνευτική προσέγγιση, Πρακτικά 5ου (23.10.1999) και 6ου (8.5.2004) Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, Λάρισα 2010, 125–138.
- Πρέντζας [2013]** Κ. Π. Πρέντζας, *Πολιτικοί θεσμοί της αρχαίας Θεσσαλίας*, Διδ. Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων [2013].
- Πωλογιώργη 2003–2009** Μ. Ι. Πωλογιώργη, *Ανασκαφή νεκροταφείου στο Χαλάνδρι*, ΑΔ 58–64 (2003–2009), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 143–210.
- Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997** Κ. Ρακατσάνης – Α. Τζιαφάλιας, *Λατρείες και Ιερά στην αρχαία Θεσσαλία. Α΄. Πελασιγιάτις*, Δωδώνη Παράρτ. 63, Ιωάννινα 1997.
- Ραχωβίτη-Γουργιώτη 1960** Ε. Ραχωβίτη-Γουργιώτη, *Πρωτογεωμετρικὸν Θεσσαλικὸν πινάκιον*, Θεσσαλικά Γ΄ (1960), 25–28.

- Ρούσκας 2004** Γ. Ρούσκας, *Ο αργυροδίνης Πηνειός*, Αθήναι 2004.
- Ρωμιοπούλου – Τουράτσογλου 2002** Κ. Ρωμιοπούλου – Γ. Τουράτσογλου, *Μίεζα. Νεκροταφείο υστεροαρχαϊκών – πρώιμων ελληνιστικών χρόνων*, Αθήνα 2002.
- Σακελλαρίου 2018** Μ. Β. Σακελλαρίου, *Ελληνικά έθνη κατά την Εποχή του Χαλκού*, Ηράκλειο 2018.
- Σακελλίων 1985** Γ. Α. Σακελλίων, Θεόδωρος Αξενίδης. *Η ζωή και το έργο του*, στο: *Λάρισα – Παρελθόν και Μέλλον*, Πρακτικά Α΄ Ιστορικού – Αρχαιολογικού Συμποσίου, Λάρισα 26–28 Απριλίου 1985, Λάρισα 1985, 418–444.
- Σαλαβούρα 2015** Ε. Σαλαβούρα, *Μυκηναϊκή Αρκαδία. Αρχαιολογική και τοπογραφική θεώρηση*, Αθήνα 2015.
- Σαλλιώρα-Οικονομάκου 1985** Μ. Σαλλιώρα-Οικονομάκου, *Αρχαίο νεκροταφείο στην περιοχή Λαυρίου*, ΑΔ 40 (1985), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 90–132.
- Σαμπετάι 2006** Β. Σαμπετάι, *Μικρά αγγεία, μικρές στιγμές: Ι. Οι ερυθρόμορφες αρυβαλλοειδείς λήκυθοι του Μουσείου Μπενάκη*, Μουσείο Μπενάκη 6 (2006), 23–44.
- Σαμπετάι 2008** Β. Σαμπετάι, *Μικρά αγγεία, μικρές στιγμές: ΙΙ. Οι ερυθρόμορφες λήκυθοι του Μουσείου Μπενάκη*, Μουσείο Μπενάκη 8 (2008), 63–89.
- Σαριπανίδη 2012** Β. Σαριπανίδη, *Το εξάλειπτρο στα ταφικά έθιμα της Κεντρικής Μακεδονίας*, στο: Ε. Κεφαλίδου – Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), *Κεραμέως παῖδες. Αντίδωρο στον Καθηγητή Μιχάλη Τιβέριο από τους μαθητές του*, Θεσσαλονίκη 2012, 283–288.
- Σαριπανίδη 2013** Β. Σαριπανίδη, *Παράρτημα Β΄. Ορολογία: Αντιπροσωπευτικές κεραμικές κατηγορίες του Βορειοελλαδικού χώρου (Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου – πρώιμος 5ος αι. π.Χ.)*, στο Π. Αδάμ-Βελένη – Ε. Κεφαλίδου – Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), *Κεραμικά εργαστήρια στο Βορειοανατολικό Αιγαίο (8ος–αρχές 5ου αι. π.Χ.)*, Ημερίδα Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης 2010, Θεσσαλονίκη 2013, 245–254.
- Σγουροπούλου 2000** Χ. Σγουροπούλου, *Η εικονογραφία των γυναικείων κεφαλών στα αγγεία Κερτς*, ΑΔ 55 (2000), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 213–234.
- Σδρόλια 1988** Σ. Σδρόλια, *Συμβολή οδών Κύπρου και Ανδρούτσου (οικόπεδο Ιωάννη Μότσιου, Στέργιου Γκουντή, Ελευθερίου Σαΐτη)*, ΑΔ 43 (1988), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 294.
- Σδρόλια 1990** Σ. Σδρόλια, *Λάρισα, Οικόπεδο Κ. Καρανίκα*, ΑΔ 45 (1990), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 235.

- Σδρόλια 2006** Σ. Σδρόλια, *Ανασκαφική έρευνα στην πλατεία Νέας Αγοράς στη Λάρισα*, ΑΕΘΣΕ 2 (2006), 441–455.
- Σερμπέτη 2001** Ε. Σερμπέτη, *Δεκαπέντε αττικές λήκυθοι από την Ήλιδα*, στο: Α. Αλεξανδρή – Ι. Λεβέντη (επιμ.), *Καλλίστευμα. Μελέτες προς τιμήν της Όλγας Τζάχου-Αλεξανδρή*, Αθήνα 2001, 161–198.
- Σίνδος 1985** Σίνδος, Κατάλογος Έκθεσης, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1985.
- Σισμάνη 2009** Κ. Σισμάνη, *Οι ταφικές πρακτικές στη Θεσσαλία κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού*, ΑΕΘΣΕ 3 (2009), 149–158.
- Σισμανίδης 1982** Κ. Σισμανίδης, *Νέος μακεδονικός τάφος στην Αγία Παρασκευή Θεσσαλονίκης*, ΑΑΑ 15 (1982), 267–284.
- Σισμανίδης 2000** Κ. Σισμανίδης, *Αττικά αγγεία από το αρχαϊκό νεκροταφείο της Αγίας Παρασκευής Θεσσαλονίκης*, στο: Π. Αδάμ-Βελένη (επιμ.), *Μύρτος. Μνήμη Ιουλίας Βοκοτοπούλου*, Θεσσαλονίκη 2000, 453–468.
- Σκαρλατίδου 2010** Ε. Κ. Σκαρλατίδου, *Το αρχαϊκό νεκροταφείο των Αβδήρων. Συμβολή στην έρευνα της αποικίας των Κλαζομενίων στα Άβδηρα*, Θεσσαλονίκη 2010.
- Σκιαδάς 2012** Ν. Α. Σκιαδάς, *Ενεπίγραφα αγγεία από τα αρχαία Στάγειρα*, στο: Ε. Κεφαλίδου – Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), *Κεραμέως παῖδες. Αντίδωρο στον Καθηγητή Μιχάλη Τιβέριο από τους μαθητές του*, Θεσσαλονίκη 2012, 289–296.
- Σουέρεφ 1997** Κ. Σουέρεφ, *Τούμπα Θεσσαλονίκης 1997: Ανασκαφή ανατολικά της Τράπεζας και στο αρχαίο νεκροταφείο*, ΑΕΜΘ 11 (1997), 337–341.
- Σουέρεφ 2006** Κ. Σουέρεφ, *Φαινόμενα αποικισμού. Οι Ευβοείς στις ακτές του Θερμαϊκού κόλπου και της Χαλκιδικής*, Θεσσαλονικέων Πόλις 19 (2006), 30–55.
- Σπεράντσας 1978** Θ. Κ. Σπεράντσας, *Τὰ περισωθέντα ἔργα τοῦ Ἀργύρη Φιλιππίδη Μερικῇ Γεωγραφίᾳ – Βιβλίον Ἠθικόν, [Παράρτημα: Δανιὴλ Φιλιππίδης, Ὁ Μέγας Διδάσκαλος τοῦ Γένους]*, Πρόλογος – ἐπιμέλεια Φιλαρέτου Ἀπ. Βιτάλη, Ἀρχιμανδρίτου καὶ Ἱεροκλήρυκος, Ἀθῆναι 1978.
- Σταμούδη 2000** Α. Σταμούδη, *Ταράτσα – Αγ. Παρασκευή. Ένα πρωτογεωμετρικό νεκροταφείο σε προάστειο της σύγχρονης Λαμίας*, στο: *Το Έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της (1990–1998)*, 1η Επιστημονική Συνάντηση, Βόλος Μάιος 1998, Βόλος 2000, 39–50.
- Σταμούδη 2008** Α. Σταμούδη, *Η έκφραση της κλασικής πόλης στη Θεσσαλία*.

Το παράδειγμα της Πελασγίας, στο: 1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας, Πρακτικά Συνεδρίου, Λάρισα 9–11 Νοεμβρίου 2006 [Λάρισα 2008], τόμ. Ι, 138–151.

Σταμπολίδης 2003 Ν. Χ. Σταμπολίδης (επιμ.), *Πλόες... Από τη Σιδώνα στη Χουέλβα. Σχέσεις λαών της Μεσογείου, 16ος–6ος αι. π.Χ.*, Αθήνα 2003.

Σταμπολίδης – Τασούλας 2009 Ν. Σταμπολίδης – Γ. Τασούλας (επιμ.), *Έρως: από τη Θεογονία του Ησιόδου στην ύστερη αρχαιότητα*, Κατάλογος Έκθεσης, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 10 Δεκεμβρίου 2009–6 Απριλίου 2010, Αθήνα 2009.

Στεφανή 2010 Ε. Στεφανή, *Αγγελοχώρι Ημαθίας. Οικισμός της Ύστερης Εποχής του Χαλκού*, τόμ. Ι, Θεσσαλονίκη 2010

Στεφανίδου-Τιβερίου 1975 Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, *Έπιτύμβια στήλη από τὸ Δῖον Πιερίας*, ΑΔ 30 (1975), τόμ. Α΄ – Μελέται, 35–43.

Συριόπουλος 1983–1984 Κ. Θ. Συριόπουλος, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Οἱ Μεταβατικοὶ χρόνοι ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον, 1200–700 π.Χ.*, τόμ. Α΄–Β΄, Ἀθῆναι 1983–1984.

Συριόπουλος 1994–1995 Κ. Θ. Συριόπουλος, *Ἡ προϊστορικὴ κατοίκηση τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ γένεσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τόμ. Α΄–Β΄, Ἀθῆναι 1994–1995.

Τζαβέλλα-Enjen 1984 Χ. Τζαβέλλα-Enjen, *Λιθαρές*, Ἀθῆναι 1984.

Τζαναβάρη – Λιούτας 1993 Κ. Τζαναβάρη – Α. Λιούτας, *Τράπεζα Λεμπέτ. Μια πρώτη παρουσίαση*, ΑΕΜΘ 7 (1993), 265–278.

Τζάχου-Αλεξανδρή 2003–2009 Ο. Τζάχου-Αλεξανδρή, *Ιππείς πολεμιστές του Λυδού*, ΑΔ 58–64 (2003–2009), τόμ. Α΄ – Μελέτες, 123–142.

Τζιαφάλιας 1976 Α. Τζιαφάλιας, *Περυσυλλογές – Παραδόσεις ἀρχαίων*, ΑΔ 31 (1976), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 183–185.

Τζιαφάλιας 1977 Α. Τζιαφάλιας, *Οδός Νεοφύτου 5 Λαρίσης*, ΑΔ 32 (1977), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 136.

Τζιαφάλιας 1979 Α. Τζιαφάλιας, *Οδός Μ. Αλεξάνδρου 4 (οικόπεδο αδελφών Παπαποστόλου)*, ΑΔ 34 (1979), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 212–215.

Τζιαφάλιας 1980α Α. Τζιαφάλιας, *Οδός Κύπρου και Ρούσβελτ (οικόπεδο αδελφών Χατζηπούλιου)*, ΑΔ 35 (1980), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 283–285.

Τζιαφάλιας 1980β Α. Τζιαφάλιας, *Συμβολή οδών Γαριβάλδη και Δήμητρος (οικόπεδο Γ. Φαντάνα)*, ΑΔ 35 (1980), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 287–288.

- Τζιαφάλιας 1980γ** Α. Τζιαφάλιας, *Οδός Κοραή και Αλ. Παναγούλη (οικόπεδο Βασ. Φίλιου)*, ΑΔ 35 (1980), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 279–281.
- Τζιαφάλιας 1985** Α. Τζιαφάλιας, *Οδός Ταγματάρχου Βελησσαρίου και Εργατικής Πρωτομαγιάς (οικόπεδο του Αυτόνομου Οικοδομικού Οργανισμού Αξιωματικών)*, ΑΔ 40 (1985), Χρονικά, 198–199.
- Τζιαφάλιας 1987** Α. Τζιαφάλιας, *Γωνία οδών Ταγματάρχου Βελησσαρίου και Εργατικής Πρωτομαγιάς (οικόπεδο Αυτόνομου Οικοδομικού Οργανισμού Αξιωματικών)*, ΑΔ 42 (1987), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 276–278.
- Τζιαφάλιας 1990** Α. Τζιαφάλιας, *Οδός Γαλάτη 12 (οικόπεδο Ευαγγ. Καρατάσιου)*, ΑΔ 45 (1990), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 218.
- Τζιαφάλιας 1992** Α. Τζιαφάλιας, *Επιγραφική μαρτυρία για τα τείχη της αρχαίας Λάρισας*, στο: *Διεθνές Συνέδριο για την Αρχαία Θεσσαλία στη Μνήμη του Δημήτρη Ρ. Θεοχάρη*, Πρακτικά, Αθήνα 1992, 392–397.
- Τζιαφάλιας 1994α** Α. Τζιαφάλιας, *Δεκαπέντε χρόνια ανασκαφών στην αρχαία Λάρισα*, στο: *Θεσσαλία. Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975–1990. Αποτελέσματα και προοπτικές*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Λυών 17–22 Απριλίου 1990, τόμ. Β΄, Αθήνα 1994, 153–178.
- Τζιαφάλιας 1994β** Α. Τζιαφάλιας, *Από την πολιτεία και την κοινωνία της αρχαίας Λάρισας*, στο: *Σελίδες από την ιστορία της Λάρισας*, Πρακτικά 2 ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, Λάρισα 20–21 Μαρτίου 1993, Λάρισα 1994, 37–46.
- Τζιαφάλιας 1997** Α. Τζιαφάλιας, *Ιερά και λατρείες στην αρχαία Λάρισα*, στο: *Η Λάρισα και η περιοχή της από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, Λάρισα 8–9 Απριλίου 1995, Λάρισα 1997, 57–63.
- Τζιαφάλιας – Ζαούρη 1999** Α. Τζιαφάλιας – Α. Ζαούρη, *Από τη βόρεια Περραιβία ως την αρχαία Κραννώνα: Νεκροταφεία της Πρώιμης εποχής του Σιδήρου*, στο: *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Διεπιστημονικού Συμποσίου, Λαμία 25–29 Σεπτεμβρίου 1994, Λαμία 1999, 143–152.
- Τζουβάρα-Σούλη 1983** Χ. Τζουβάρα-Σούλη, *Τεχνική καὶ σχήματα ἀπικῶν ἀγγείων 6ου–4ου π.Χ. αἰ.*, Ἰωάννινα 1983.
- Τζουβάρα-Σούλη 1992** Χ. Τζουβάρα-Σούλη, *Από την τεχνική των αγνύθων*, Δωδώνη 21 (1992), 455–496.
- Τιβέριος 1974** Μ. Τιβέριος, *Παναθηναϊκά*, ΑΔ 29 (1974), τόμ. Α΄ – Μελέται, 142–153.

- Τιβέριος 1976** Μ. Τιβέριος, *Ὁ Λυδὸς καὶ τὸ ἔργο του. Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῆς ἀττικῆς μελανόμορφης ἀγγειογραφίας*, Ἀθῆναι 1976.
- Τιβέριος 1981** Μ. Τιβέριος, *Προβλήματα τῆς μελανόμορφης ἀττικῆς κεραμικῆς*, Θεσσαλονίκη 1981.
- Τιβέριος 1989α** Μ. Τιβέριος, *Ὅστρακα ἀπὸ τὴ Σάνη τῆς Παλλήνης. Παρατηρήσεις στο ἐμπόριο τῶν ἐλληνικῶν ἀγγείων καὶ στον ἀποικισμό τῆς Χαλκιδικῆς*, Εγνατία 1 (1989), 31–64.
- Τιβέριος 1989β** Μ. Τιβέριος, *Περικλεία Παναθήναια. Ἐνας κρατήρας τοῦ Ζωγράφου τοῦ Μονάχου 2335*, Θεσσαλονίκη 1989.
- Τιβέριος 1991-1992** Μ. Τιβέριος, *Αρχαιολογικὲς ἐρευνες στὴ διπλὴ τράπεζα, κοντὰ στὴ σημερινή Αγχιάλο καὶ Σίνδο (1990–1992) – Ὁ ἀρχαῖος οικισμός*, Εγνατία 3 (1991–1992), 209–234.
- Τιβέριος 1993** Μ. Τιβέριος, *Εισαγμένη κεραμικὴ ἀπὸ τὴ Διπλὴ Τράπεζα τῆς Αγχιάλου κοντὰ στὴ σημερινή Σίνδο*, Παρνασσός 35 (1993), 553–560.
- Τιβέριος 1996** Μ. Τιβέριος, *Ελληνικὴ Τέχνη: Αρχαία Αγγεία*, Ἀθήνα 1996.
- Τιβέριος 2000** Μ. Α. Τιβέριος, *Αθηναϊκὸ λάδι στὸν μυχὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ Κόλπου κατὰ τὸν 6ο αἰ. π.Χ.*, στο: Π. Αδάμ-Βελένη (επιμ.), *Μύρτος. Μνήμη Ιουλίας Βοκοτοπούλου*, Θεσσαλονίκη 2000, 519–527.
- Τιβέριος 2009** Μ. Τιβέριος, *Ἡ «διπλὴ τράπεζα Αγχιάλου»*, ΑΕΜΘ 20 (2009), 397–407.
- Τιβέριος 2012α** Μ. Τιβέριος, *Ταξινόμηση ντόπιας κεραμικῆς στὸν μακεδονικὸ χώρο (κυρίως τὸν παραθαλάσσιο) κατὰ τοὺς υστερογεωμετρικοὺς καὶ ἀρχαῖους χρόνους*, στο: Μ. Τιβέριος – Π. Νίγδελης – Π. Αδάμ-Βελένη (επιμ.), *Θρεπτήρια. Μελέτες γιὰ τὴν ἀρχαία Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 2012, 172–198.
- Τιβέριος 2012β** Μ. Τιβέριος, *Αττικὰ ἀγγεία πολυτελείας στὴ Μακεδονία*, στο: Τιβέριος κ.ά. 2012, 39–52.
- Τιβέριος 2013** Μ. Τιβέριος, *Ταξινόμηση ντόπιας κεραμικῆς στὸν μακεδονικὸ χώρο κατὰ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Σιδήρου – ὀρισμένες δεύτερες σκέψεις*, στο: Π. Αδάμ-Βελένη – Ε. Κεφαλίδου – Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), *Κεραμικά ἐργαστήρια στο Βορειοανατολικὸ Αἰγαίο (8ος–ἀρχές 5ου αἰ. π.Χ.)*, Ημερίδα Αρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης 2010, Θεσσαλονίκη 2013, 15–24.
- Τιβέριος – Γιματζίδης 2002** Μ. Τιβέριος – Στ. Γιματζίδης, *Ανασκαφικὲς ἐρευνες στὴ Διπλὴ Τράπεζα τῆς Αγχιάλου κατὰ τὸ 2002*, ΑΕΜΘ 16 (2002), 223–232.

- Τιβέριος κ.ά. 2005** Μ. Τιβέριος – Ε. Μανακίδου – Δ. Τσιαφάκη, *Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2005: ο αρχαίος οικισμός*, ΑΕΜΘ 19 (2005), 187–195.
- Τιβέριος κ.ά. 2012** Μ. Τιβέριος – Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου – Ε. Μανακίδου – Α. Αρβανιτάκη (επιμ.), *Η κεραμική της αρχαϊκής εποχής στο Βόρειο Αιγαίο και την περιφέρειά του (700–480 π.Χ.)*, Πρακτικά Αρχαιολογικής Συνάντησης, Θεσσαλονίκη 19–22 Μαΐου 2011, Θεσσαλονίκη 2012.
- Τουφεξής 1996** Γ. Τουφεξής, *Οδός Ασκληπιοῦ 7 (οικόπεδο Μ. Γκούνη)*, ΑΔ 51 (1996), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 365–368.
- Τουφεξής κ.ά. 2012** Γ. Τουφεξής – Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου – Θ. Παπαντώνης – Ο. Εξάρχου, *Ανασκαφή μυκηναϊκών τάφων στο Μακρυχώρι*, ΑΕΘΣΕ 4 (2012), 159–168.
- Τσιαφάκη 2012** Δ. Τσιαφάκη, *Κεραμική Ανατολικής Ελλάδας στο Καραμπουρνάκι*, στο: Τιβέριος κ.ά. 2012, 227–238.
- Τσιούκα – Αγνουσιώτης 2012** Φ. Τσιούκα – Δ. Αγνουσιώτης, *Το νεκροταφείο της Βουλοκαλύβας στην περιοχή της αρχαίας Άλου στα τέλη της Μέσης και στις αρχές της Ύστερης Εποχής του Χαλκού*, ΑΕΘΣΕ 4 (2012), 95–104.
- Τσιρτσώνη 2010** Ζ. Τσιρτσώνη, *Το τέλος της Νεολιθικής εποχής στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια*, στο: Ν. Παπαδημητρίου (επιμ.), *Η Ελλάδα στο ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο των Βαλκανίων κατά την 5η και 4η χιλιετία π.Χ.*, Έκδοση με την ευκαιρία της έκθεσης «Το ξεχασμένο παρελθόν της Ευρώπης. Η κοιλάδα του Δούναβη, 5000–3500 π.Χ. ... και οι σχέσεις της Ελλάδας με τα Βαλκάνια στη Νεολιθική εποχή», Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης – Ίδρυμα Ν. Π. Γουλανδρή, Αθήνα 2010, 93–103.
- Τσουντας 1908** Χ. Τσουντας, *Αί προϊστορικάι άκροπόλεις Διμηνίου καί Σέσκλου*, Έν Αθήναις 1908.
- Φαρμακίδης 1926** Έπ. Γ. Φαρμακίδης, *Ή Λάρισα – Από τῶν Μυθολογικῶν χρόνων μέχρι τῆς προσαρτήσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα (1881). Τοπογραφική καὶ ἱστορικὴ μελέτη*, Βόλος 1926.
- Φρούσσου 2007** Ε. Γ. Φρούσσου, *Η μετάβαση από τη Μέση στην Ύστερη Εποχή Χαλκού στο Νέο Μοναστήρι Φθιώτιδας: Η κεραμική μαρτυρία από την ανασκαφή στο οικόπεδο Κ. Βουλτσίδη*, στο: *Αχαιοφθιωτικά Γ΄, Πρακτικά του Γ΄ Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών – Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αχαΐας Φθιώτιδας*, Αλμυρός 13–15 Οκτωβρίου 2000, τόμ. Α΄, Αλμυρός 2007, 211–258.
- Φρούσσου 2006** Ε. Φρούσσου, *Γκρίζα τροχήλατη κεραμική εποχής σιδήρου*

και αρχαϊκών χρόνων από το Νέο Μοναστήρι Φθιώτιδας: Πτυχή μιας μακράιωνης Αιγαιακής παράδοσης, ΑΕΘΣΕ 2 (2006), 1011–1027.

Χαβέλα 2012 Κ. Χαβέλα, Αττική μελανόμορφη κεραμική από την Τούμπα Θεσσαλονίκης, στο: Τιβέριος κ.ά. 2012, 179–188.

Χαριτωνίδης 1958 Σ. Ι. Χαριτωνίδης, Άνασκαφή κλασσικῶν τάφων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, ΑΕ 1958, 1–152.

Χαριτωνίδης 1973 Σ. Ι. Χαριτωνίδης, Εὐρήματα Πρωτογεωμετρικῆς καὶ Γεωμετρικῆς ἐποχῆς τῆς ἀνασκαφῆς νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως 1955–1959, ΑΔ 28 (1973), τόμ. Α΄ – Μελέται, 1–63.

Χατζηαγγελάκης 1984 Λ. Χατζηαγγελάκης, Ο προϊστορικός οικισμός της Πετρομαγούλας, Ανθρωπολογικά 5 (1984), 75–85.

Χατζηαγγελάκης 2010 Λ. Χατζηαγγελάκης, Νεότερα ανασκαφικά δεδομένα της Μέσης Εποχῆς Χαλκού στο νομό Καρδίτσας, στο: Α. Philippa-Touchais – G. Touchais – S. Voutsaki – J. Wright (éd.), *Mesohelladika: La Grèce continentale au Bronze Moyen*, Actes du colloque international, Athènes 8–12 mars 2006, BCH Suppl. 52, Athènes 2010, 315–329.

Χατζηαγγελάκης [2018] Λ. Χατζηαγγελάκης, Αρχαιολογικές μαρτυρίες για την Τελική Νεολιθική – Πρώιμη Εποχή Χαλκού στη Θεσσαλία, ΑΕΘΣΕ 6 (2018) [υπό έκδοση].

Χατζής 2010 Ν. Σ. Χατζής, Κεραμική γεωμετρικών χρόνων από τον αρχαίο οικισμό στο Καραμπουρνάκι. Μια μελέτη των κατώτερων στρωμάτων της τομής 23–13α, Εγνατία 14 (2010), 155–192.

Χούλια 1985 Σ. Χούλια, Οδός Γαριβάλδι και Ολύμπου, ΑΔ 40 (1985), τόμ. Β΄1 – Χρονικά, 216–217.

Χρυσοστόμου – Χρυσοστόμου 2012 Α. Χρυσοστόμου – Π. Χρυσοστόμου, Ιωνικά *bucchero* από τα νεκροταφεία του Αρχοντικού Πέλλας, στο: Τιβέριος κ.ά. 2012, 239–251.

ABV J. D. Beazley, *Attic Black-Figure Vase-Painters*, Oxford 1956.

Add² T. Carpenter, *Beazley Addenda. Additional References to ABV, ARV² and Paralipomena*, Oxford 1989².

Adrymi-Sismani 2007 V. Adrymi-Sismani, *Le site chalcolithique de Microthèbes au Carrefour du monde Égéen et des Balkans du nord*, στο: I. Galanaki – H. Tomas – Y. Galanakis – R. Laffineur (eds), *Between the*

- Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders, Proceedings of the International Conference, Bronze and Early Iron Age Interconnections and Contemporary Developments between the Aegean and the Regions of the Balkan Peninsula, Central and Northern Europe*, University of Zagreb, 11–14 April 2005, Liège – Austin 2007, 73–79.
- Alexandrescu 1978α** P. Alexandrescu, *La céramique d' époque archaïque et classique (VIIe–IVe s.)*, *Histria IV*, București 1978.
- Alexandrescu 1978β** P. Alexandrescu, *La céramique de Grèce de l' Est dans les cités Pontiques*, στο: *Les céramiques de la Grèce de l' Est et leur diffusion en occident*, Colloques internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique n. 569, Centre Jean Bérard. Institut Français de Naples, 6–9 Juillet 1976, Paris – Naples 1978, 52–61.
- Ålin 1962** P. Ålin, *Das Ende der mykenischen Fundstätten auf dem griechischen Festland*, Lund 1962.
- Amyx 1988** D. A. Amyx, *Corinthian Vase – Painting of the Archaic Period*, vols I–III, Berkeley – Los Angeles 1988.
- Amyx – Lawrence 1975** D. A. Amyx – P. Lawrence, *Archaic Corinthian Pottery and the Anaploga Well, Corinth VII.2*, Princeton, New Jersey 1975.
- Andrioménou 1984** A. Andrioménou, *Skyphoi de l' atelier de Chalcis (fin Xe – fin VIIIe s. av. J.-C.)*, BCH 108 (1984), 37–69.
- Andriomenou 1985** A. Andriomenou, *Keramik aus Eretria, I: Attisch – Mittelgeometrisch II*, AM 100 (1985), 23–38.
- Andrioménou 1986α** A. Andrioménou, *Vases protogéométriques et subprotogéométriques I–II de l' atelier de Chalcis*, BCH 110 (1986), 89–120.
- Andriomenou 1986β** A. K. Andriomenou, *Keramik aus Eretria. II: Attisch – Mittelgeometrisch II und Euboisch – Subprotogeometrisch III*, AM 101 (1986), 97–111.
- Archibald 2000** Z. H. Archibald, *Space, Hierarchy, and Community in Archaic and Classical Macedonia, Thessaly, and Thrace*, στο: R. Brock – S. Hodkinson, *Alternatives to Athens. Varieties of Political Organization and Community in Ancient Greece*, Oxford 2000.
- ARV²** J. D. Beazley, *Attic Red-Figure Vase-Painters*, Oxford 1968².
- Avila 1983** R. Avila, *Das Kuppelgrab von Volos – Kapakli*, PZ 58 (1983), 15–60.
- Bakır 1974** T. Bakır, *Der Kolonnenkrater in Korinth und Attika zwischen 625*

- und 550 v. Chr., Würzburg 1974.
- Bakır 1981** G. Bakır, *Sophilos. Ein Beitrag zu seinem Stil*, Mainz 1981.
- Bartholdy 1807** J. L. S. Bartholdy, *Voyage en Grèce, fait dans les années 1803 et 1804*, vols I–II, Paris MDCCCVII.
- Batziou-Efstathiou 2010** A. Batziou-Efstathiou, *Kastraki, A New Bronze Age Settlement in Achaea Phthiotis*, στο: A. Philippa-Touchais – G. Touchais – S. Voutsaki – J. Wright (éd.), *Mesohelladika: La Grèce continentale au Bronze Moyen*, Actes du colloque international, Athènes 8–12 Mars 2006, BCH Suppl. 52, Athènes 2010, 291–300.
- Beazley 1932** J. D. Beazley, *Little Master Cups*, JHS 52 (1932), 167–204.
- Beazley 1940–1945** J. D. Beazley, *Miniature Panathenaics*, BSA 41 (1940–1945), 10–21.
- Beazley 1943** J. D. Beazley, *Panathenaica*, AJA 47 (1943), 441–465.
- Beazley 1947** J. D. Beazley, *Etruscan Vase-Painting*, Oxford 1947.
- Beazley 1951** J. D. Beazley, *The Development of Attic Black-Figure*, Berkeley – Los Angeles 1951.
- Beazley 1989** J. D. Beazley, *Some Attic Vases in the Cyprus Museum*, Oxford 1989.
- Beck 1997** H. Beck, *Polis und Koinon. Untersuchungen zur Geschichte und Struktur der griechischen Bundesstaaten im 4. Jahrhundert v. Chr.*, Stuttgart 1997.
- Benton 1953** S. Benton, *Further Excavations at Aetos*, BSA 48 (1953), 255–361.
- Bentz 1998** M. Bentz, *Panathenäische Preisamphoren*, Basel 1998.
- Biesantz 1965** H. Biesantz, *Die thessalischen Grabreliefs. Studien zur nordgriechischen Kunst*, Mainz 1965.
- Björnståhl 1979** J. J. Björnståhl, *Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας – 1779, Μετάφραση, προλεγόμενα, σημειώσεις Μεσεβρινος*, Θεσσαλονίκη 1979.
- Blackburn [1970]** E. T. Blackburn, *Middle Helladic Graves and Burial Customs with Special Reference to Lerna in the Argolid*, Ph. D., University of Cincinnati [1970].
- Blandin 2007** B. Blandin, *Les pratiques funéraires d' époque géométrique à Érétrie. Espace des vivants, demeures des morts, Eretria XVII*, Gollion

2007.

Blegen 1921 C. W. Blegen, *Korakou, A Prehistoric Settlement near Corinth*, Boston – New York 1921.

Blegen 1937 C. W. Blegen, *Prosymna, The Helladic Settlement preceding the Argive Heraeum*, vols I–II, Cambridge 1937.

Blegen et al. 1964 C. W. Blegen – H. Palmer – R. S. Young, *The North Cemetery, Corinth XIII*, Princeton, New Jersey 1964.

Boardman 1952 J. Boardman, *Pottery from Eretria*, BSA 47 (1952), 1–48.

Boardman 1957 J. Boardman, *Early Euboean Pottery and History*, BSA 52 (1957), 1–29.

Boardman 1960 J. Boardman, *The Multiple Brush*, Antiquity 34 (1960), 85–89.

Boardman 1969 J. Boardman, *Euboean Pottery in West and East*, DdA 3 (1969), 102–114.

Boardman 1974 J. Boardman, *Athenian Black-Figure Vases: A handbook*, London 1974.

Boardman 1975 J. Boardman, *Athenian Red-Figure Vases. The Archaic Period*, London 1975.

Boardman 1989 J. Boardman, *Athenian Red-Figure Vases. The Classical Period*, London 1989.

Boardman 1998 J. Boardman, *Early Greek Vase Painting, 11th–6th centuries B.C.*, London 1998.

Boardman 2001 J. Boardman, *Greek Gems and Finger Rings. Early Bronze Age to Late Classical*, London 2001².

Boardman – Hayes 1966 J. Boardman – J. Hayes, *Excavations at Tocra 1963–1965. The Archaic Deposits I*, BSA Suppl. 4, Oxford 1966.

Boardman – Hayes 1973 J. Boardman – J. Hayes, *Excavations at Tocra 1963–1965. The Archaic Deposits II and Later Deposits*, BSA Suppl. 10, Oxford 1973.

Boardman – Price 1980 J. Boardman – M. J. Price, *The Late Geometric Pottery*, στο Popham et al. 1979–1980, 57–59.

Boardman – Vollenweider 1978 J. Boardman – M.-L. Vollenweider, *Catalogue of the Engraved Gems and Finger Rings, I. Greek and Etruscan*, Oxford 1978.

- Bosana-Kourou 1983** N. Bosana-Kourou, *Some Problems concerning the Origin and the Dating of the Thapsos Class Vases*, *ASAtene* 45 (1983), *Atti del Convegno Internazionale Grecia, Italia e Sicilia nell' VIII e VII secolo a. C.*, t. III, 257–269.
- Boulter 1953** C. Boulter, *Pottery of the Mid-Fifth Century from a Well in the Athenian Agora*, *Hesperia* 2 (1953), 59–115.
- Bouzek 1982** J. Bouzek, *The Simple Repoussé Decoration on Early Greek Bronzes*, *Eirene* 19 (1982), 99–109.
- Branigan 1974** K. Branigan, *Aegean Metalwork of the Early and Middle Bronze Age*, Oxford 1974.
- Brann 1961α** E. Brann, *Late Geometric Well Groups from the Athenian Agora*, *Hesperia* 30 (1961), 93–146.
- Brann 1961β** E. Brann, *Protoattic Well Groups from the Athenian Agora*, *Hesperia* 30 (1961), 305–379.
- Brann 1962** E. Brann, *Late Geometric and Protoattic Pottery, Mid 8th to Late 7th Century B. C., Agora VIII*, Princeton, New Jersey 1962.
- Briscoe 1981** J. Briscoe, *A Commentary on Livy. Books XXXIV–XXXVII*, Oxford 1981.
- Brokaw 1964** C. Brokaw, *The Dating of the Protocorinthian Kotyle*, στο: L. Freeman Sandler (ed.), *Essays in Memory of Karl Lehmann*, New York 1964, 49–54.
- Brommer 1940** F. Brommer, *Neue thessalische Bildwerke vorklassischer Zeit*, *AM* 65 (1940), 103–119.
- Brommer 1953** F. Brommer, *Herakles I – Die Zwölf Taten des Helden in Antiker Kunst und Literatur*, Münster – Köln 1953.
- Brommer 1984** F. Brommer, *Herakles II – Die Unkanonischen Taten des Helden*, Darmstadt 1984.
- Buchholz – Karageorghis 1971** H. – G. Buchholz – V. Karageorghis, *Altägäis und Altkypros*, Tübingen 1971.
- Buck 1955** C. D. Buck, *The Greek Dialects*, Chicago – London 1955.
- Buck 1964** R. J. Buck, *Middle Helladic Mattpainted Pottery*, *Hesperia* 33 (1964), 231–313.
- Buck 1979** R. J. Buck, *A History of Boeotia*, Edmonton 1979.

- Buckler 1996** J. Buckler, *The Actions of Philip II in 347 and 346 B.C.: A Reply to N. G. L. Hammond*, CQ 46 (1996), 380–386.
- Büsing-Kolbe 1978** A. Büsing-Kolbe, *Frühe griechische Türen*, Jdl 93 (1978), 66–174.
- Busolt 1920** G. Busolt, *Griechische Staatskunde*, München 1920.
- Cabrera – Rouillard 2003** P. Cabrera – P. Rouillard, *Le Groupe de Telos. Des peintres athéniens au milieu du IVe siècle av. J. – C.*, στο: P. Rouillard – A. Verbanck-Piérard (eds), *Le vase grec et ses destins*, München 2003, 90–98.
- Calvet – Yon 1978** Y. Calvet – M. Yon, *Salamine de Chypre et le commerce ionien*, στο: *Les céramiques de la Grèce de l'Est et leur diffusion en occident*, Colloques internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique n. 569, Centre Jean Bérard. Institut Français de Naples, 6–9 Juillet 1976, Paris – Naples 1978, 43–51.
- Cambitoglou et al. 1988** A. Cambitoglou – A. Birchall – J. J. Coulton – J. R. Green, *Zagora 2. Excavation of a Geometric Town on the Island of Andros. Excavation Season 1969, Study Season 1969–1970*, Athens 1988.
- Camp 2003** J. M. Camp II, *Excavations in the Athenian Agora: 1998–2001*, Hesperia 72 (2003), 241–280.
- Carington-Smith 1991** J. Carington-Smith, *Τρεις κάνθαροι και ένας κρατήρας από τη θέση Κούκος Συκιάς*, AEMΘ 5 (1991), 335–348.
- Carpenter 1997** T. Carpenter, *Dionysian Imagery in Fifth-Century Athens*, Oxford 1997.
- Carpett 1949** P. E. Carpett, *Attic Pottery of the Later Fifth Century from the Athenian Agora*, Hesperia 18 (1949), 298–351.
- Caskey 1986** J. L. Caskey, *Did the Early Bronze Age End?*, στο: G. Cadogan (ed.), *The End of the Early Bronze Age in the Aegean*, Leiden 1986, 9–30.
- Cavanagh – Mee 1998** W. Cavanagh – C. Mee, *A Private Place: Death in Pre-historic Greece*, Jonsered 1998.
- Christmann 1996** E. Christmann, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Pevkakia – Magula in Thessalien II. Die frühe Bronzezeit*, Bonn 1996.
- Coldstream 1995** J. N. Coldstream, *Euboean Geometric imports from the acropolis of Pithekoussai*, BSA 90 (1995), 251–267.
- Coldstream 2003** J. N. Coldstream, *Geometric Greece, 900–700 B.C.*, Lon-

don 2003².

Coldstream 2008 J. N. Coldstream, *Greek Geometric Pottery: A survey of ten local styles and their chronology*, Exeter 2008².

Cook 1965 J. M. Cook, *Old Smyrna: Ionic Black Figure and Other Sixth-Century Figured Wares*, BSA 60 (1965), 114–142.

Cook 1994 R. M. Cook, *Ελληνική αγγειογραφία*, Αθήνα 1994.

Corbett 1949 P. E. Corbett, *Attic Pottery of the Later Fifth Century from the Athenian Agora*, *Hesperia* 18 (1949), 298–351.

Corvisier 1991 J.-N. Corvisier, *Aux origines du miracle grec. Peuplement et population en Grèce du Nord*, Paris 1991.

Cristofani 1978 M. M. Cristofani, *La ceramica greco-orientale in Etruria*, στο: *Les céramiques de la Grèce de l'Est et leur diffusion en occident*, Colloques internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique n. 569, Centre Jean Bérard. Institut Français de Naples, 6–9 Juillet 1976, Paris – Naples 1978, 150–212.

Dakoronia 2010 F. Dakoronia, *Delphi – Kirrha – Pefkakia via Spercheios Valley: Matt-Painted Pottery as Sign of Intercommunication*, στο: A. Philippa-Touchais – G. Touchais – S. Voutsaki – J. Wright (éd.), *Mesohelladika: La Grèce continentale au Bronze Moyen*, Actes du colloque international, Athènes 8–12 Mars 2006, BCH Suppl. 52, Athènes 2010, 573–581.

Davidson 1952 G. R. Davidson, *The Minor Objects, Corinth XII*, Princeton, New Jersey 1952.

Davidson – Thompson 1943 G. R. Davidson – D. B. Thompson, *Small Objects from the Pnyx I*, *Hesperia* Suppl. 7, Athens 1943.

Dawkins 1904-1905 R. M. Dawkins, *A Visit to Skyros*, BSA 11 (1904–1905), 72–80.

Decourt et al. 2004 J.-C. Decourt – T. H. Nielsen – B. Helly, *Thessalia and adjacent regions*, στο: M. H. Hansen – T. H. Nielsen (eds), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford 2004, 676–731.

Demetriadi 2004 V. Demetriadi, *The Earliest Bronze Coins of Larissa*, στο: *Το νόμισμα στο θεσσαλικό χώρο. Νομισματοκοπεία, Κυκλοφορία, Εικονογραφία, Ιστορία. Αρχαίοι – Βυζαντινοί – Νεώτεροι Χρόνοι*, Όβολος 7, Πρακτικά Συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Αθήνα 2004, 17–22.

Demitrack [1986] A. Demitrack, *The Late Quaternary Geologic History of the Larissa Plain (Thessaly, Greece): Tectonic, Climatic and Human Impact*

on the Landscape, Ph. D., Stanford University [1986].

Demitrack 1994 A. Demitrack, *A Dated Stratigraphy for the Late Quaternary in Eastern Thessaly and What it Implies about Landscape Changes*, στο: *Θεσσαλία. Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975–1990. Από-τελέσματα και Προοπτικές*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Λυών 17–22 Απριλίου 1990, Αθήνα 1994, τόμ. Α', 37–40.

Deniau [2010–2011] M. Deniau, *Larissa: Monnayage d'argent et histoire politique (VIème – IVème siècle av. n. è.)*, MSc, Universite de Strasbourg [2010–2011].

Desborough 1952 V. R. d' A. Desborough, *Protogeometric Pottery*, Oxford 1952.

Desborough 1972 V. R. d' A. Desborough, *The Greek Dark Ages*, London 1972.

Desborough 1980α V. R. d' A. Desborough, *The Dark Age Pottery (SM–SPG III) from Settlement and Cemeteries*, στο: Popham et al. 1979–1980, 281–354.

Desborough 1980β V. R. d' A. Desborough, *A group of vases from Skyros*, στο: Στήλη. Τόμος εις μνήμην Νικολάου Κοντολέοντος, Αθήνα 1980, 55–58.

Desborough – Dickinson 1980 V. R. d' A. Desborough – O. T. P. K. Dickinson, *The Protogeometric and Sub-Protogeometric Pottery*, στο: Popham et al. 1979–1980, 27–56.

Descœudres 1976 J. P. Descœudres, *Die vorklassische Keramik aus dem Gebiet des Westtors, Eretria V*, Bern 1976, 13–58.

Dickinson 1983 O. T. P. K. Dickinson, *Cist graves and Chamber Tombs*, BSA 78 (1983), 55–67.

Dickinson 1994 O. Dickinson, *The Aegean Bronze Age*, Cambridge 1994.

Dietz 1991 S. Dietz, *The Argolid at the Transition to the Mycenaean Age. Studies in the Chronology and Cultural Development in the Shaft Grave Period*, Copenhagen 1991.

Dimitriu 1966 S. Dimitriu, *Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății, în epoca arhaică. Săpături 1955–1960, Histria II*, București 1966, 19–131.

Dimitriu et al. 1954 S. Dimitriu – V. Zirra – E. Condurachi, *Ceramica (arhaică și attică, helenistică, romană târzie)*, *Histria I*, București 1954, 363–463.

Dodwell 1819 E. Dodwell, *A Classical and topographical tour through Greece*,

during the years 1801, 1805, and 1806, vols I–II, London 1819.

Doutsos 1982 T. Doutsos, *Geologische Übersicht Thessaliens*, στο: Wijnen 1982, 113–114.

Douzougli – Zachos 2002 A. Douzougli – K. Zachos, *L'archéologie des zones montagneuses: modèles et interconnexions dans le Néolithique de l'Épire et de l'Albanie méridionale*, στο: G. Touchais – J. Renard (éd.), *L'Albanie dans l'Europe Préhistorique*, BCH Suppl. 42, Athènes 2002, 111–143.

Drerup 1969 H. Drerup, *Griechische Baukunst in geometrischer Zeit*, Göttingen 1969.

Driesch 1987 A. von den Driesch, *Haus- und Jagdtiere im vorgeschichtlichen Thessalien*, PZ 62 (1987), 1–21.

Droop 1910 J. P. Droop, *The Dates of the Vases called "Cyrenaic"*, JHS 30 (1910), 1–34.

Dugas 1925 C. Dugas, *La céramique des Cyclades*, Paris 1925.

Dugas 1928 C. Dugas, *Les vases de l'Héraion, Délos X*, Paris 1928.

Dugas 1935 C. Dugas, *Les vases orientalisants de style non mélien, Délos XVII*, Paris 1935.

Dugas – Rhomaïos 1934 C. Dugas – C. Rhomaïos, *Les vases préhelléniques et géométriques, Délos XV*, Paris 1934.

Dunbabin 1962 T. J. Dunbabin, *Perachora II. The Sanctuaries of Hera Akraia and Limenia. Excavations of the British School of Archaeology at Athens, 1930–1933*, Oxford 1962.

Dupont et al. 2010 P. Dupont – V. Lungu – S. Solovjëv, *Céramiques anatoliennes du Pont – Euxin archaïque*, στο: P. Dupont – V. Lungu, *Synergia pontica et aegeo-anatolica*, Galați 2010, 109–125.

Durand 1987 J. L. Durand, *Le boeuf à la ficelle*, στο: C. Bérard – C. Bron – A. Pomari (eds), *Images et Société en Grèce Ancienne. L'iconographie comme méthode d'analyse*, Actes du Colloque international, Lausanne 8–11 Février 1984, Lausanne 1987, 227–241.

Ehrhardt 1967 C. Ehrhardt, *Two Notes on Philip of Macedon's First Interventions in Thessaly*, CQ 17 (1967), 296–301.

Ellis 1994 J. R. Ellis, *Macedon and north-west Greece*, στο: Lewis et al. 1994, 723–759.

- Euphronios** *Euphronios der Maler*, Catalogue of the exhibition held in Berlin 20 March – 26 May 1991, Milan 1991.
- Fabrini 1984** G. M. Fabrini, *Numana: Vasi attici da Collezioni*, Roma 1984.
- Feuer 1983** B. Feuer, *The Northern Mycenaean Border in Thessaly*, Oxford 1983.
- Feuer 1992** B. Feuer, *Mycenaean Thessaly: Our Present State of Knowledge*, στο: *Διεθνές Συνέδριο για την αρχαία Θεσσαλία στη μνήμη του Δημήτρη Ρ. Θεοχάρη*, Αθήνα 1992, 286–287.
- Feuer 1994** B. Feuer, *Mycenaean Thessaly*, στο: *Θεσσαλία. Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975–1990. Αποτελέσματα και Προοπτικές*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Λυών 17–22 Απριλίου 1990, τόμ. Α', Αθήνα 1994, 211–214.
- Fimmen 1921** D. Fimmen, *Die Kretisch – mykenische kultur*, Leipzig – Berlin 1921.
- Fiorentini 1992** G. Fiorentini, *Agrigento. Museo Archeologico*, Palermo 1992.
- Forsdyke 1914** E. J. Forsdyke, *The Pottery called Minyan Ware*, JHS 34 (1914), 126–156.
- Fossey 1990** J. M. Fossey, *The Ancient Topography of Opountian Lokris*, Amsterdam 1990.
- Fotiadis et al. 2000** M. Fotiadis – A. Hondroyanni-Metoki – A. Kalogirou – C. Ziota, *Megalo Nisi Galanis (Kitrini Limni Basin) and the Later Neolithic of Northwestern Greece*, στο: S. Hiller – V. Nikolov (Hrsg.), *Karanovo III, Beiträge zum Neolithikum in Südosteuropa*, Wien 2000, 217–228.
- French 1971** E. French, *The Development of Mycenaean Terracotta Figurines*, BSA 66 (1971), 101–187.
- Froning 1971** H. Froning, *Dithyrambos und Vasenmalerei in Athen*, Würzburg 1971.
- Furumark 1972** A. Furumark, *Mycenaean Pottery, I. Analysis and Classification, II. Chronology*, Stockholm 1972².
- Gàbrici 1927** E. Gàbrici, *Il santuario della Malophoros a Selinunte*, MonAnt 32, Roma 1927.
- Gadolou 2011** A. Gadolou, *Thapsos – Class Ware Reconsidered: The Case of Achaea in the Northern Peloponnese. Pottery Workshop or pottery style?*, Oxford 2011.

- Gallis 1979** C. Gallis, *A short Chronicle of Greek Archaeological Investigations in Thessaly from 1881 until the present day*, στο: B. Helly (éd), *La Thessalie*, Actes de la Table-Ronde, Lyon 21–24 Juillet 1975, Lyon 1979, 1–30.
- Gardner 1883** P. Gardner, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia*, London 1883.
- Gebauer 2002** J. Gebauer, *Pompe und Thysia. Attische Tieropferdarstellungen auf schwarz – und rotfigurigen Vasen*, Münster 2002.
- Gehrke 1985** H.-J. Gehrke, *Stasis. Untersuchungen zu den inneren Kriegen in den griechischen Staaten des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.*, München 1985.
- Georganas 2006** I. Georganas, *Dying in Early Iron Age Thessaly*, AEΘΣΕ 2 (2006), 195–205.
- Gimatzidis 2010** S. Gimatzidis, *Die Stadt Sindos. Eine Siedlung von der späten Bronze-bis zur klassischen Zeit am Thermaischen Golf in Makedonien*, Rahden 2010.
- Glynn 1981** R. Glynn, *Herakles, Nereus and Triton: A Study of Iconography in Sixth Century Athens*, AJA 85 (1981), 121–132.
- Goldman 1931** H. Goldman, *Excavations at Eutresis in Boeotia*, Cambridge (Mass.) 1931.
- Graninger [2006]** C. D. Graninger, *The Regional Cults of Thessaly*, Ph. D., Cornell University [2006].
- Graninger 2009** C. D. Graninger, *Apollo, Ennodia, and fourth-century Thessaly*, Kernos 22 (2009), 109–124.
- Griffith 1970** G. T. Griffith, *Philip of Macedon's Early Interventions in Thessaly (358–352 B.C.)*, CQ 20 (1970), 67–80.
- Gschnitzer 1954** F. Gschnitzer, *Namen und Wesen der thessalischen Tetraden*, Hermes 82 (1954), 451–464.
- Hägg 1987** R. Hägg, *Submycenaean cremation burials in the Argolid?*, στο: R. Laffineur (éd.), *Thanatos. Les coutumes funéraires en Egeea l' age du Bronze*, Actes du colloque de Liège, 21–23 Avril 1986, Aegaeum 1(1987), 207–212.
- Halstead 1999** P. Halstead, *Neighbours from Hell? The Household in Neolithic Greece*, στο: P. Halstead (ed.), *Neolithic Society in Greece*, Sheffield 1999, 77–95.
- Halstead 2007** P. Halstead, *Carcasses and Commensality: Investigating the*

- social context of meat consumption in Neolithic and Early Bronze Age Greece*, στο: C. Mee – J. Renard (eds), *Cooking up the Past. Food and Culinary Practices in the Neolithic and Bronze Age Aegean*, Oxford 2007, 25–48.
- Hammond 1976** N. G. L. Hammond, *Migrations and invasions in Greece and adjacent areas*, New Jersey 1976.
- Hammond – Griffith 1979** N. G. L. Hammond – G. T. Griffith, *A History of Macedonia*, vol. II, Oxford 1979.
- Hankey – Tufnell 1973** V. Hankey – O. Tufnell, *The Tomb of Maket and its Mycenaean Import*, BSA 68 (1973), 103–111.
- Hanschmann 1981** E. Hanschmann, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Argissa – Magula in Thessalien IV. Die mittlere Bronzezeit*, Bonn 1981.
- Hanschmann – Miložčić 1976** E. Hanschmann – V. Miložčić, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Argissa-Magula in Thessalien III. Die frühe und beginnende mittlere Bronzezeit*, Bonn 1976.
- Hansen 1933** H. D. Hansen, *Early Civilization in Thessaly*, Baltimore 1933.
- Haspels 1936** C. H. E. Haspels, *Attic Black-Figured Lekythoi*, Paris 1936.
- Hauptmann 1981** H. Hauptmann, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien III. Das späte Neolithikum und das Chalkolithikum*, Bonn 1981.
- Head 1911** B. V. Head, *Historia Numorum. A manual of Greek Numismatics*, Oxford 1911².
- Heesen 2011** P. Heesen, *Athenian Little-Master Cups*, Amsterdam 2011.
- Helly 1979** B. Helly, *Une liste des cités de Perrhébie dans la première moitié du IVème siècle avant J.-C.*, στο: B. Helly (éd.), *La Thessalie*, Actes de la Table-Ronde, Lyon 21–24 Juillet 1975, Lyon 1979, 165–200.
- Helly 1995** B. Helly, *L'État thessalien. Aleuas le Roux, les tétrades et les tagoi*, Lyon 1995.
- Helly 2008** B. Helly, *Éléments pour une histoire de la distribution des territoires en Thessalie de l'époque Néolithique à la fin de l'Antiquité*, στο: 1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας, Πρακτικά Συνεδρίου, Λάρισα 9–11 Νοεμβρίου 2006, Λάρισα 2008, τόμ. Ι, 194–205.
- Helly et al. 2000–2002** B. Helly – J. P. Bravard – R. Caputo, *Η ανατολική θεσσαλική πεδιάδα. Μεταβολές των ιστορικών τοπίων και η προσχωματική εξέλιξη*, ΘΗΜ 38 (2000), 3–35· 39 (2001), 73–96· 40 (2001), 145–164· 41

(2002), 165–190.

Helly [2016] B. Helly, *Le “camp de l’hipparque” à Larisa: chevaux d’armes, chevaux de courses et concours hippiques pour les Thessaliens*, στο: *Ιππόδρομοι και ιππικοί αγώνες στην αρχαία Ελλάδα*, Διεθνές Συνέδριο, Αθήνα 10–12 Φεβρουαρίου 2016 [υπό έκδοση].

Henrichs 1987 A. Henrichs, *Myth Visualized: Dionysos and His Circle in Sixth-Century Attic Vase-Painting*, στο: *Papers on the Amasis Painter and His World*, J. P. Getty Museum, Malibu 1987, 92–124.

Herrmann 1925 F. Herrmann, *Die Silbermünzen von Larissa in Thessalien*, ZNum 35 (1925), 1–69.

Heurtley 1926–1927 W. A. Heurtley, *A Prehistoric Site in Western Macedonia and the Dorian Invasion*, BSA 28 (1926–1927), 158–194.

Heurtley 1939 W. A. Heurtley, *Prehistoric Macedonia, An archaeological reconnaissance of Greek Macedonia (West of the Struma) in the Neolithic, Bronze, and Early Iron Ages*, Cambridge 1939.

Heurtley – Skeat 1930–1931 W. A. Heurtley – T. C. Skeat, *The Tholos Tombs of Marmariene*, BSA 31 (1930–1931), 1–55.

Heuzey 1927 L. Heuzey, *Excursion dans la Thessalie Turque en 1858*, Paris 1927.

Higgins 1961 R. A. Higgins, *Greek and Roman Jewellery*, London 1961.

Hitzl 1982 K. Hitzl, *Die Entstehung und Entwicklung des Volutenkraters von den frühesten Anfängen bis zur Ausprägung des kanonischen Stils in der attisch schwarzfigurigen Vasenmalerei*, Frankfurt am Main – Bern 1982.

Hochstetter 1982 A. Hochstetter, *Die mattbemalete Keramik in Nordgriechenland, ihre Herkunft und lokale Ausprägung*, PZ 57(1982), 201–219.

Hoepfner 2005 W. Hoepfner (επιμ.), *Ιστορία της κατοικίας, 5000 π.Χ. – 500 μ.Χ., Προϊστορία – Πρώιμη ιστορία – Αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 2005.

Holland 1815 H. Holland, *Travels in the Ionian isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813*, London 1815.

Hood 1973 S. Hood, *Northern penetration of Greece at the end of the Early Helladic period and contemporary Balkan chronology*, στο: R. A. Crossland – A. Birchall (eds), *Bronze Age Migrations in the Aegean, Archaeological and linguistic problems in Greek prehistory*, London 1973, 59–71.

- Hood 1978** S. Hood, *The arts in prehistoric Greece*, Norwich 1978.
- Hope Simpson 1965** R. Hope Simpson, *A Gazetteer and Atlas of Mycenaean Sites*, London 1965.
- Hope Simpson – Lazenby 1970** R. Hope Simpson – J. F. Lazenby, *The Catalogue of the Ships in Homer's Iliad*, Oxford 1970.
- Hope Simpson – Dickinson 1979** R. Hope Simpson – O.T.P.K. Dickinson, *A Gazetteer of Aegean Civilisation in the Bronze Age, I. The Mainland and Islands*, Göteborg 1979.
- Hornblower 1991** S. Hornblower, *A Commentary on Thucydides*, vol. I, Oxford 1991.
- Howard – Johnson 1954** S. Howard – F. P. Johnson, *The Saint-Valentin Vases*, AJA 58 (1954), 191–207.
- Howland 1958** R. H. Howland, *Greek Lamps and Their Survivals, Agora IV*, Princeton, New Jersey 1958.
- Hunter [1953]** A. G. Hunter, *The Bronze Age in Thessaly and its Environs, with Special Reference to Mycenaean Culture*, B. Litt. Thesis, University of Oxford [1953].
- Hupperts 1988** C. A. M. Hupperts, *Greek Love: Homosexuality or Paederasty? Greek love in black figure vase-painting*, στο: J. Christiansen – T. Mehlender (eds), *Proceedings of the 3rd Symposium on Ancient Greek and Related Pottery, Copenhagen, 31 August – 4 September 1987*, Copenhagen 1988, 255–268.
- Iakovidis 1977** S. Iakovidis, *On the Use of Mycenaean 'Buttons'*, BSA 72 (1977), 113–119.
- Icard-Gianolio 1997** N. Icard-Gianolio, LIMC VIII 1 (1997), 68–73, s.v. *Triton*.
- Isler-Kerényi 1969** C. Isler-Kerényi, *Nike. Der Typus der laufenden Flügelfrau in archaischer Zeit*, Erlenbach – Zürich 1969.
- Jacopi 1929** G. Jacopi, *Scavi nella necropoli di Jalisso, 1924–1928*, Clara Rhodos III, Rodi 1929.
- Jarosch-Reinholdt 2009** V. Jarosch-Reinholdt, *Die geometrische Keramik von Kap Kolonna, Ägina-Kolonna IV*, Wien 2009.
- Jeffery 1976** L. H. Jeffery, *Archaic Greece. The City-States c. 700–500 B.C.*, London – Tonbridge 1976.
- Jeffery 1990** L. H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece: a study of the*

origin of the Greek alphabet and its development from the eighth to the fifth centuries B.C., Oxford 1990².

Johansen 1923 K. F. Johansen, *Les Vases Sicyoniens*, Copenhagen 1923.

Johnston 1979 A. W. Johnston, *Trademarks on Greek Vases*, Warminster 1979.

Johnston – Jones 1978 A. W. Johnston – R. E. Jones, *The ‘SOS’ Amphora*, BSA 73 (1978), 103–141.

Kagan 2004 J. Kagan, *The So-called Persian Weight Coins of Larissa*, στο: *Το νόμισμα στο θεσσαλικό χώρο. Νομισματοκοπεία, Κυκλοφορία, Εικονογραφία, Ιστορία. Αρχαίοι – Βυζαντινοί – Νεώτεροι Χρόνοι*, Όβολος 7, Πρακτικά Συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Αθήνα 2004, 79–86.

Kahil 1965 L. Kahil, *Rapport de céramique géométrique archaïque*, AD 20 (1965), τόμ. Β΄2 – Χρονικά, 285–287.

Kalogirou [1994] A. Kalogirou, *Production and Consumption of Pottery in Kitrini Limni, West Macedonia, Greece, 4500–3500 B.C.*, Ph. D., Indiana University [1994].

Karageorghis 1970 V. Karageorghis, *Excavations in the Necropolis of Salamis II. 4*, Nicosia 1970.

Karageorghis – Masson 1965 V. Karageorghis – O. Masson, *Quelques vases inscrits de Salamine de Chypre*, Kadmos 4 (1965), 146–153.

Karagiorgou [2001] O. Karagiorgou, *Urbanism and Economy in Late Antique Thessaly (3rd–7th century A.D.). The Archaeological Evidence*, Ph. D., University of Oxford [2001].

Kearsley 1989 R. Kearsley, *The Pendent Semi-Circle Skyphos: A study of its development and chronology and an examination of it as evidence for Euboean activity at Al Mina*, BICS Suppl. 44, London 1989.

Kearsley 1995 R. A. Kearsley, *The Greek Geometric Wares from Al Mina Levels 10–8 and Associated Pottery*, Mediterranean Archaeology 8 (1995), 7–81.

Kefalidou 2007–2008 E. Kefalidou, *Some Vases in the Archaeological Museum of Thessaloniki*, AAA 40–41 (2007–2008), 169–176.

Kerschner 2008 M. Kerschner, *Der Keramikbefund im Bereich von Koressos. Geometrische und archaische Keramik*, στο: Kerschner – Kowalleck – Steskal 2008, 25–74.

Kerschner – Kowalleck – Steskal 2008 M. Kerschner – I. Kowalleck – M.

Steskal, *Archäologische Forschungen zur Siedlungsgeschichte von Ephesos in geometrischer, archaischer und klassischer Zeit. Grabungsbefunde und Keramikfunde aus dem Bereich von Koressos*, Wien 2008.

Kilian 1976 K. Kilian, *Der Siedlungshügel Bunar-Baschi bei Sikourion*, στο: V. Miložić – A. von den Driesch – K. Enderle – J. Miložić – K. Kilian, *Die Deutschen Ausgrabungen auf den Magulen um Larisa in Thessalien 1966. Agia Sofia-Magula, Karagyös-Magula, Bunar Baschi*, Bonn 1976, 65–71.

Kinch 1914 K. F. Kinch, *Vroulia*, Berlin 1914.

Knauss 1997 F. S. Knauss, *Der lineare Inselstil: eine kykladische Keramikwerkstatt am Übergang von der spätgeometrischen zur archaischen Zeit*, Saarbrücken 1997.

Knigge 1976 U. Knigge, *Der Südhügel, Kerameikos IX*, Berlin 1976.

Knigge 1986 U. Knigge, *Ein Kultbild der Athena in Larisa*, στο: H. Kyrieleis (Hrsg.), *Archaische und klassische griechische Plastik*. Akten des internationalen Kolloquiums vom 22–25 April 1985 in Athen, Band II, Mainz am Rhein 1986, 143–148.

Kourou 1987 N. Kourou, *À propos de quelques ateliers de céramique fine, non tournée du type «Argien Monochrome»*, BCH 111 (1987), 31–53.

Kourou 1988 N. Kourou, *Handmade Pottery and Trade: the Case of the “Argive Monochrome” Ware*, στο: J. Christiansen – T. Melander (eds), *Proceedings of the 3rd Symposium on Ancient Greek and Related Pottery*, Copenhagen 31 August–4 September 1987, Copenhagen 1988, 314–324.

Kovacsovics 1990 W. Kovacsovics, *Die Eckterrasse an der gräberstrasse des Kerameikos*, Kerameikos XIV, Berlin – New York 1990.

Kraay 1976 C. M. Kraay, *Archaic and Classical Greek Coins*, Berkeley – Los Angeles 1976.

Krapf 2012 T. Krapf, *Ερέτρια και Αμάρυνθος: δύο γειτονικοί αλλά διαφορετικοί οικισμοί της Μέσης Εποχής Χαλκού στην Εύβοια*, ΑΕΘΣΕ 4 (2012), 681–696.

Kravaritou [2012] S. Kravaritou, *Poliadic cults in Thessaly. Evidence for polis identity in the Archaic and Classical periods*, στο: *Ιερά και Λατρείες στην αρχαία Θεσσαλία*, Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης, Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή, Αθήνα 30 Νοεμβρίου–1 Δεκεμβρίου 2012 [υπό έκδοση].

Kübler 1954 K. Kübler, *Die Nekropole des 10. bis 8. Jahrhunderts*, Keramei-

- kos V. 1, Berlin 1954.
- Kübler 1959** K. Kübler, *Die Nekropole des späten 8. bis frühen 6. Jahrhunderts*, *Kerameikos VI. 1*, Berlin 1959.
- Kübler 1970** K. Kübler, *Die Nekropole des späten 8. bis frühen 6. Jahrhunderts*, *Kerameikos VI. 2*, Berlin 1970.
- Kurtz 1975** D. C. Kurtz, *Athenian White Lekythoi. Patterns and Painters*, Oxford 1975.
- Lane 1933-1934** E. A. Lane, *Lakonian Vase-Painting*, BSA 34 (1933–1934), 99–189.
- Lang 1976** M. Lang, *Graffiti and Dipinti, The Athenian Agora XXI*, Princeton, New Jersey 1976.
- Lang 1996** F. Lang, *Archaische Siedlungen in Griechenland. Struktur und Entwicklung*, Berlin 1996.
- Langlotz 1932** E. Langlotz, *Griechische Vasen des Martin von Wagner – Museum der Universität Würzburg*, München 1932.
- Larsen 1960** J. A. O. Larsen, *A New Interpretation of the Thessalian Confederacy*, CPh 55 (1960), 229–248.
- Larsen 1968** J. A. O. Larsen, *Greek Federal States. Their Institutions and History*, Oxford 1968.
- Leake 1967** W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, vols I–IV, Amsterdam 1967².
- Leekley – Efstratiou 1980** D. Leekley – N. Efstratiou, *Archaeological Excavations in Central and Northern Greece*, New Jersey 1980.
- Lehmann 1983** G. A. Lehmann, *Thessaliens Hegemonie über Mittelgriechenland im 6. Jh. v. Chr.*, Boreas 6 (1983), 35–43.
- Lemos 1991** A. A. Lemos, *Archaic Pottery of Chios: The Decorated Styles*, Oxford 1991.
- Lemos 2002** I. S. Lemos, *The Protogeometric Aegean: The Archaeology of the Late Eleventh and Tenth Centuries BC*, Oxford 2002.
- Lemos 2012** I. S. Lemos, *A Northern Aegean Amphora from Xeropolis, Lefkandi*, στο: Π. Αδάμ-Βελένη – Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *Δινήεσσα. Τιμητικός τόμος για την Κατερίνα Ρωμιοπούλου*, Θεσσαλονίκη 2012, 177–182.
- Lenk 1937** B. Lenk, RE XIX 1 (1937), 907, s.v. *Perrhaebi*.

- Lewis et al. 1994** D. M. Lewis – J. Boardman – S. Hornblower – M. Ostwald (eds), *The Fourth Century B.C., The Cambridge Ancient History VI*, Cambridge 1994².
- Lioutas 1987** A. Lioutas, *Attische Schwarzfigurige Lekanai und Lekanides*, Würzburg 1987.
- Lippolis 1997** E. Lippolis (ed.), *Atleti e guerrieri. Tradizioni aristocratiche a Taranto tra VI e V sec. a.C.*, Catalogo della Mostra, Taranto, Museo Nazionale Archeologico, 9 Aprile 1994, Taranto 1997.
- Lo Porto 1967** F. G. Lo Porto, *Tombe di Atleti Tarentini*, AttiMGrecia 8 (1967), 31–98.
- Mac Kay 1976** T. S. Mac Kay, s.v. *Larissa*, στο: Stillwell et al. 1976, 485.
- Mannack 2001** T. Mannack, *The Late Mannerists in Athenian Vase-Painting*, Oxford 2001.
- Mănucu-Adameşteanu 2008** M. Mănucu-Adameşteanu, *Ceramica arhaică, Orgame/Argamum II*, Bucureşti 2008.
- Maran 1992** J. Maran, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Pevkakia – Magula in Thessalien III. Die mittlere Bronzezeit*, Bonn 1992.
- Maran 1998** J. Maran, *Kulturwandel auf dem griechischen Festland und den Kykladen im späten 3. Jahrtausend v. Chr.*, Teil II, Bonn 1998.
- Martin 1974** R. Martin, *L'urbanisme dans la Grèce antique*, Paris 1974².
- Martin 1985** T. R. Martin, *Sovereignty and Coinage in Classical Greece*, Princeton, New Jersey 1985.
- Massei 1978** L. Massei, *Gli Askoi a figure rosse nei corredi funerari delle Necropoli di Spina*, Milano 1978.
- Mazarakis Ainian 1997** A. Mazarakis Ainian, *From rulers' dwellings to temples: Architecture, religion and society in Early Iron Age Greece (1100–700 B.C.)*, SIMA 121, Jonsered 1997.
- Mazarakis Ainian – Livieratou 2010** A. Mazarakis Ainian – A. Livieratou, *The Academy of Plato in the Early Iron Age*, στο: H. Lohmann – T. Mattern (Hrsg.), *Attika. Archäologie einer „zentralen“ Kulturlandschaft*, Akten der internationalen Tagung, Marburg 18–20 Mai 2007, Wiesbaden 2010, 87–100.
- McInerney 1999** J. McInerney, *The Folds of Parnassos. Land and Ethnicity in Ancient Phokis*, Austin 1999.

- Meister 1882** R. Meister, *Die griechischen Dialekte*, Band 1. *Asiatisch-äolisch, Böotisch, Thessalisch*, Göttingen 1882.
- Metzger 1951** H. Metzger, *Les Représentations dans la céramique attique du IVe siècle*, Paris 1951.
- Metzger 1965** H. Metzger, *Recherches sur l'imagerie athénienne*, Paris 1965.
- Mili 2015** M. Mili, *Religion and Society in Ancient Thessaly*, Oxford 2015.
- Milojčić 1955α** V. Milojčić, *Vorbericht über die Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula 1954*, AA 1955, 157–182.
- Milojčić 1955β** V. Milojčić, *Vorbericht über die Ausgrabungen auf den Magulen von Otzaki, Arapi und Gremnos bei Larisa 1955*, AA 1955, 182–231.
- Milojčić 1960** V. Milojčić, *Hauptergebnisse der Deutschen Ausgrabungen in Thessalien, 1953–1958*, Bonn 1960.
- Milojčić et al. 1965** V. Milojčić – J. Boessneck – D. Jung – H. Schneider, *Paläolithikum um Larissa in Thessalien*, Bonn 1965.
- Moore 1976** M. B. Moore, *Horses on Black-figured Greek Vases of the Archaic Period ca. 620–480 B.C.*, Ann Arbor 1976.
- Moore 1997** M. Moore, *Attic Red-Figured and White-Ground Pottery. The Athenian Agora XXX*, Princeton, New Jersey 1997.
- Moore – Philippides 1986** M. B. Moore – M. Z. P. Philippides, *Attic Black-Figured Pottery, The Athenian Agora XXIII*, Princeton, New Jersey 1986.
- Moraw 1998** S. Moraw, *Die Mänade in der attischen Vasenmalerei des 6. und 5. Jahrhunderts v. Chr.*, Mainz 1998.
- Morgan 2000** C. Morgan, *Politics without the Polis: Cities and the Achaean Ethnos, c.800–500 BC*, στο: R. Brock – S. Hodkinson, *Alternatives to Athens. Varieties of Political Organization and Community in Ancient Greece*, Oxford 2000.
- Morgan 2003** C. Morgan, *Early Greek States Beyond the Polis*, London – New York 2003.
- Mountjoy 1986** P. A. Mountjoy, *Mycenaean Decorated Pottery: A Guide to Identification*, Göteborg 1986.
- Mountjoy 1990** P. A. Mountjoy, *Regional Mycenaean Pottery*, BSA 85 (1990), 245–270.

- Mountjoy 1999** P. A. Mountjoy, *Regional Mycenaean Decorated Pottery*, vols I–II, Rahden 1999.
- Moustaka 1983** A. Moustaka, *Kulte und Mythen auf thessalischen Münzen*, Würzburg 1983.
- Müller 1978** P. Müller, *Löwen und Mischwesen in der archaischen griechischen Kunst*, Zürich 1978.
- Neeft 1981** C. W. Neeft, *Observations on the Thapsos Class*, MEFRA 93 (1981), 7–88.
- Neeft 1991** C. W. Neeft, *Addenda et Corrigenda to D. A. Amyx, Corinthian Vase-Painting in the Archaic Period*, Amsterdam 1991.
- Neeft 1994** C. W. Neeft, *Tarantine Graves containing Corinthian Pottery*, στο: E. Lippolis (ed.), *Taranto. La necropoli: aspetti e problemi della documentazione archeologica tra VII e I sec. A.C. (Catalogo del Museo Nazionale Archeologico di Taranto III 1)*, Taranto 1994, 184–237.
- Neeft 2006** C. W. Neeft, *Camarina e la sua ceramica corinzia*, στο: P. Pelagatti – G. Di Stefano – L. De Lachenal (ed.), *Camarina. 2600 anni dopo la fondazione. Nuovi studi sulla città e sul territorio*, Atti del Convegno Internazionale, Ragusa 7 Dicembre 2002/7–9 Aprile 2003, Ragusa – Roma 2006, 77–107.
- Nomos 4 (2011)** *Nomos AG Auction 4*, Zurich 10 May 2011.
- Oakley 1990** J. Oakley, *The Phiale Painter*, Mainz 1990.
- Oakley 1994** J. Oakley (ed.), *Athenian Potters and Painters*, Catalogue of the Exhibit, Gennadius Library – American School of Classical Studies, 1 December 1994 – 1 March 1995, Athens 1994.
- Oakley 2009** J. Oakley, *Attic Red-Figured Type D Pyxides*, στο: A. Tsingarida (ed.), *Shapes and Uses of Greek Vases (7th – 4th Centuries B.C.)*, Proceedings of the Symposium held at the Université libre de Bruxelles, 27–29 April 2006, Bruxelles 2009, 59–76.
- Oakley – Sinos 1993** J. Oakley – R. Sinos, *The Wedding in Ancient Athens*, Madison 1993.
- Orsi 1903** P. Orsi, *Sicilia*, NSc (1903), 517–534.
- Orsi 1930** P. Orsi, *Vasi di Leontini – Contributo all' archeologia di quella città*, RIA II (1930), 149–177.
- Otto 1985** B. Otto, *Die verzierte Keramik der Sesklo – und Diminikultur Thes-*

saliens, Mainz am Rhein 1985.

Özer 2004 B. Özer, *Clazomenian and Related Black – Figured Pottery from Klazomenai: Preliminary Observations*, στο: A. Moustaka – E. Skarlatidou – M.-C. Tzannes – Y. Ersoy (eds), *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony*, Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera, Abdera 20–21 October 2001, Thessaloniki 2004, 199–219.

Özkan 1999 T. Özkan (haz.), *İzmir Arkeoloji Müzesi. Seramik Kataloğu*, İzmir 1999.

Panvini – Γιαννικουρή 2004 R. Panvini – A. Γιαννικουρή (επιμ.), *Τα Αττικά. Βλέποντας τους Έλληνες. Από τη Ρόδο στη Γέλα, 7ος-5ος αι. π.Χ.*, Κατάλογος Έκθεσης, Ρόδος, Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, 29 Ιουλίου – 27 Σεπτεμβρίου 2004, χ.τ. έκδ. 2004.

Papadopoulos 1994 J. K. Papadopoulos, *Early Iron Age Potters' Marks in the Aegean*, *Hesperia* 63 (1994), 437–507.

Papadopoulos 2005 J. K. Papadopoulos, *The Early Iron Age Cemetery at Torone*, vols 1–2, Los Angeles 2005.

Para J. D. Beazley, *Paralipomena – Additions to Attic Black-Figure Vase-Painters and to Attic Red-Figure Vase-Painters*, Oxford 1971².

Payne 1931 H. Payne, *Necrocorinthia. A Study of Corinthian Art in the Archaic Period*, Oxford 1931.

Pelagatti 1990 P. Pelagatti, *Ceramica laconica in Sicilia e a Lipari. Materiali per una carta di distribuzione*, στο: P. Pelagatti – C. M. Stibbe (ed.), *Lakonikà. Ricerche e nuovi materiali di ceramica laconica*, BdA Suppl. 64, Roma 1990, 123–247.

Perron 2013 M. Perron, *Αργίλος: η χρηστική κεραμική με ταινιωτή/κυματοειδή διακόσμηση στον 6ο και 5ο αιώνα π.Χ. – μία προσέγγιση*, στο: Π. Αδάμ-Βελένη – Ε. Κεφαλίδου – Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), *Κεραμικά Εργαστήρια στο Βορειοανατολικό Αιγαίο (8ος – αρχές 5ου αι. π.Χ.)*, Ημερίδα Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης 2010, Θεσσαλονίκη 2013, 133–142.

Peschel 1987 I. Peschel, *Die Hetäre bei Symposion und Komos in der attisch-rotfigurigen Vasenmalerei des 6. – 4. Jahrh. v. Chr.*, Frankfurt 1987.

Philippson 1950 A. Philippson, *Die Griechischen Landschaften. I, 1: Thesalien und die Spercheios – Senke*, Frankfurt am Main 1950.

Pierro 1978 E. Pierro, *Ceramiche greco-orientali di Tarquinia*, στο: *Les céramiques de la Grèce de l'Est et leur diffusion en occident*, Colloques

- internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique n. 569, Centre Jean Bérard. Institut Français de Naples, 6–9 Juillet 1976, Paris – Naples 1978, 231–238.
- Pipili 1990** M. Pipili, LIMC V 1 (1990), 686–696, s.v. *Iolaos*.
- Pomardi 1820** S. Pomardi, *Viaggio nella Grecia fatto negli anni 1804, 1805, e 1806*, tt. I–II, Roma 1820.
- Popham – Lemos 1996** M. R. Popham – I. S. Lemos, (eds), *Lefkandi III. The Toumba Cemetery. The excavations of 1981, 1984, 1986 and 1992–4*, BSA Suppl. 29, Athens 1996.
- Popham – Milburn 1971** M. Popham – E. Milburn, *The Late Helladic IIIC Pottery of Xeropolis (Lefkandi): a Summary*, BSA 66 (1971), 333–352.
- Popham – Sackett 1980** M. R. Popham – L. H. Sackett, *The Geometric and Protogeometric Settlement*, στο: Popham et al. 1979–1980, 11–25.
- Popham et al. 1979–1980** M. R. Popham – L. H. Sackett – P. G. Themelis (eds), *Lefkandi I. The Iron Age. The Settlement, the Cemeteries*, BSA Suppl. 11, London 1979–1980.
- Popham et al. 1980** M. R. Popham – L. H. Sackett – P. G. Themelis, *The Tombs, Pyres and their Contents*, στο: Popham et al. 1979–1980, 109–196.
- Pratt 2015** C. E. Pratt, *The ‘SOS’ Amphora: An Update*, BSA 110 (2015), 213–245.
- Pritchett 1982** W. K. Pritchett, *Studies in Ancient Greek Topography IV*, Los Angeles 1982.
- Rechenauer 1993** G. Rechenauer, *Zu Thukydides II 22, 3... ἀπὸ τῆς στάσεως ἐκάτερος...*, RheinMusfPhilol 136 (1993), 238–244.
- Renfrew 1973** C. Renfrew, *Ἐμπόριο καὶ Τεχνικὴ Ἐξειδίκευση*, στο: Θεοχάρης 1973, 179–200.
- Renfrew 2011** C. Renfrew, *The Emergence of Civilisation. The Cyclades and the Aegean in the Third Millennium B.C.*, Oxford – Oakville 2011².
- Rey 1928** L. Rey, *La Nécropole de Mikra – Karaburun près de Salonique*, Albania 3 (1928), 60–66.
- Richter 1970** G. Richter, *Perspective in Greek and Roman Art*, London 1970.
- Robertson 1976** N. Robertson, *The Thessalian Expedition of 480 B.C.*, JHS

- 96 (1976), 100–120.
- Robinson 1933** D. Robinson, *Excavations at Olynthus, Mosaics, Vases, and Lamps of Olynthus Found in 1928 and 1931, Olynthus V*, Baltimore 1933.
- Robinson 1950** D. Robinson, *Excavations at Olynthus, Vases Found in 1934 and 1938, Olynthus XIII*, Baltimore 1950.
- Rogers 1932** E. Rogers, *The Copper Coinage of Thessaly*, London 1932.
- Romiopoulou 1971** K. Romiopoulou, *Some Pottery of the Early Iron Age from Western Macedonia*, BSA 66 (1971), 353–361.
- Roy 1994** J. Roy, *Thebes in the 360s B.C.*, στο: Lewis et al. 1994, 187–208.
- Rudolph 1971** W. Rudolph, *Die Bauchlekythos. Ein Beitrag zur Formgeschichte der attischen Keramik des 5. Jahrhunderts v. Chr.*, Bloomington 1971.
- Runnels [1981]** C. N. Runnels, *A Diachronic Study and Economic Analysis of Millstones from the Argolid, Greece*, Ph. D., Indiana University [1981].
- Runnels 1988** C. N. Runnels, *A Prehistoric Survey of Thessaly: New Light on the Greek Middle Paleolithic*, JFA 15 (1988), 277–290.
- Runnels – van Andel 1993** C. N. Runnels – T. H. van Andel, *The Lower and Middle Paleolithic of Thessaly, Greece*, JFA 20 (1993), 299–317.
- Rizzo 1990** M. A. Rizzo, *Le anfore da trasporto e il commercio etrusco arcaico, I. Complessi tombali dall' Etruria Meridionale*, Roma 1990.
- Sakellariou 1989** M. B. Sakellariou, *The Polis-State. Definition and Origin*, Athens 1989.
- Salviat – Vatin 1971** F. Salviat – C. Vatin, *Inscriptions de Grèce Centrale*, Paris 1971.
- Schachermeyr 1976α** F. Schachermeyr, *Die Ägäische Frühzeit, 1. Die Vormykenischen Perioden des Griechischen Festlandes und der Kykladen*, Wien 1976.
- Schachermeyr 1976β** F. Schachermeyr, *Die Ägäische Frühzeit, 2. Die Mykenische Zeit und die gesittung von Thera*, Wien 1976.
- Schachermeyr 1980** F. Schachermeyr, *Die Ägäische Frühzeit, 4. Griechenland im Zeitalter der Wanderungen vom ende der Mykenischen Ära bis auf die Dorier*, Wien 1980.
- Schachermeyr 1991** F. Schachermeyr, *Die Neolithische Keramik Thessaliens*, Wien 1991.

- Schaeffer et al. 1997** J. Snyder Schaeffer – N. H. Ramage – C. H. Greenewalt, Jr, *The Corinthian, Attic, and Lakonian Pottery from Sardis*, Archaeological Exploration of Sardis Monograph 10, Cambridge, Mass. 1997.
- Schefold 1934** K. Schefold, *Untersuchungen zu den Kertscher Vasen*, Berlin – Leipzig 1934.
- Scheibler 1964** I. Scheibler, *Exaleiptra*, Jdl 79 (1964), 72–108.
- Scheibler 1968** I. Scheibler, *Kothon-Exaleiptron. Addenda*, AA 1968, 389–397.
- Schleiffenbaum 1991** H. E. Schleiffenbaum, *Der griechische Volutenkrater. Form, Funktion und Sinngehalt eines antiken Prunkgefäßes*, Frankfurt am Main – New York 1991.
- Schneider 1968** H. E. Schneider, *Zur Quartärgeologischen Entwicklungsgeschichte Thessaliens (Griechenland)*, Bonn 1968.
- Schneider 1979** H. E. Schneider, *L' Histoire géologique du bassin néogène et quaternaire de la Thessalie*, στο: B. Helly (éd.), *La Thessalie*, Actes de la Table-Ronde, Lyon 21–24 Juillet 1975, Lyon 1979, 43–49.
- Schöne 1987** A. Schöne, *Der Thiasos. Eine ikonographische Untersuchung über das Gefolge des Dionysos in der attischen Vasenmalerei des 6. und 5. Jhs. v. Chr.*, Göteborg 1987.
- Seeberg 1971** A. Seeberg, *Corinthian Komos Vases*, BICS Suppl. 27, London 1971.
- Shapiro 1981** H. A. Shapiro, *Courtship Scenes in Attic Vase-Painting*, AJA 85 (1981), 133–143.
- Simon 1989** E. Simon (Hrsg.), *Die Sammlung Kiseleff im Martin-von-Wagner-Museum der Universität Würzburg II: Minoische und griechische Antiken*, Mainz am Rhein 1989.
- Sipsie-Eschbach 1991** M. Sipsie-Eschbach, *Protogeometrische Keramik aus Iolkos in Thessalien*, Berlin 1991.
- Sivignon 1975** M. Sivignon, *La Thessalie: Analyse géographique d' une province grecque*, Lyon 1975.
- Smith 2010** T. J. Smith, *Komast Dancers in Archaic Greek Art*, Oxford 2010.
- Snodgrass 1971** A. M. Snodgrass, *The Dark Age of Greece: An Archaeological Survey of the Eleventh to the Eighth Centuries BC*, Edinburgh 1971.

- Sordi 1958** M. Sordi, *La lega tessala fino ad Alessandro Magno*, Roma 1958.
- Sparkes – Talcott 1970** B. A. Sparkes – L. Talcott, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B. C., The Athenian Agora XII*, Princeton, New Jersey 1970.
- Sprawski 1999** S. Sprawski, *Jason of Pherae. A Study on History of Thessaly in Years 431–370 B.C.*, Kraków 1999.
- Sprawski 2005** S. Sprawski, Ο Αλέξανδρος των Φερών. Μια νέα προσέγγιση, *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 48 (2005), 177–194.
- Sprawski 2010** S. Sprawski, *Alexander at Tempe (Polyaenus 4.3.21): Old Memories for ‘Tourists’ during the Roman Era*, στο: Σ. Γ. Γουλούλης – Σ. Τ. Σδρόλια (επιμ.), *Άγιος Δημήτριος Στομίου. Ιστορία – Τέχνη – Ιστορική Γεωγραφία του Μοναστηριού και της περιοχής των εκβολών του Πηνειού*, Λάρισα 2010, 433–444.
- Stackelberg 1834** O. M. Baron de Stackelberg, *La Grèce. Vues pittoresques et topographiques*, Paris 1834.
- Stählin 1924α** F. Stählin, *Das hellenische Thessalien. Landeskundliche und geschichtliche Beschreibung Thessaliens in der hellenischen und römischen Zeit*, Stuttgart 1924.
- Stählin 1924β** F. Stählin, RE XII 1 (1924), 845–871, s.v. *Larisa*.
- Stählin 2008** F. Stählin, *Η αρχαία Θεσσαλία. Τοπογραφική και ιστορική περιγραφή της Θεσσαλίας κατά τους αρχαίους ελληνικούς και ρωμαϊκούς χρόνους*, Μετάφραση: Γ. Παπασωτηρίου – Α. Θανοπούλου, Πρόλογος: Β. Αδρύμη-Σισμάνη, Φιλολογική επιμέλεια: Θ. Α. Νημάς, Θεσσαλονίκη 2008².
- Stamatopoulou 2007** M. Stamatopoulou, *Thessalian Aristocracy and Society in the Age of Epinikian*, στο: S. Hornblower – C. Morgan (eds), *Pindar’s Poetry, Patrons and Festivals: From Archaic Greece to the Roman Empire*, Oxford 2007, 309–341.
- Stamatopoulou 2011–2012** M. Stamatopoulou, *Thessaly (Prehistoric to Roman)*, στο: Z. Archibald (ed.), *Archaeology in Greece 2011–2012*, Archaeological Reports for 2011–2012, 75–95.
- Stibbe 1972** C. M. Stibbe, *Lakonische Vasenmaler des sechsten Jahrhunderts v. Chr.*, Amsterdam – London 1972.
- Stibbe 1994** C. M. Stibbe, *Laconian Drinking Vessels and Other Open Shapes. Laconian black-glazed pottery, Part 2*, Amsterdam 1994.

- Stillwell et al. 1976** R. Stillwell – W. L. MacDonald – M. H. McAllister, *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton, New Jersey 1976.
- Stocker 2003** S. R. Stocker, *Pylos Regional Archaeological Project, V: Deriziotis Aloni: A Small Bronze Age Site in Messenia*, *Hesperia* 72 (2003), 341–404.
- Strøm 1971** I. Strøm, *Problems Concerning the Origin and Early Development of the Etruscan Orientalizing Style*, Odense 1971.
- Stylianou 1998** P. J. Stylianou, *A Historical Commentary on Diodorus Siculus, Book 15*, Oxford 1998.
- Talcott – Philippaki 1956** L. Talcott – B. Philippaki, *Small Objects from the Pnyx: II*, *Hesperia Suppl.* 10, Athens 1956, 1–78.
- Tiverios 1985–1986** M. A. Tiverios, *Archaische Keramik aus Sindos*, *Μακεδονικά* 25 (1985–1986), 70–87.
- Todisco 1990** L. Todisco, *LIMC V* 1 (1990), 59–67, s.v. *Herakles*.
- Toepffer 1893α** J. Toepffer, *RE I* 1 (1893), 1196–1197, s.v. *Akrisios*.
- Toepffer 1893β** J. Toepffer, *RE I* 1 (1893), 1372–1374, s.v. *Aleuadai*.
- Treuil 1992** R. Treuil (éd.), *Dikili Tash, village préhistorique de Macédoine orientale, I. Fouilles de Jean Deshayes (1961–1975)* 1, *BCH Suppl.* 24, Athènes 1992.
- Treuil et al. 2008** R. Treuil – P. Darcque – J. C. Poursat – G. Touchais, *Les Civilisations Égéennes du Néolithique et de l'âge du Bronze*, Paris 2008².
- Ure 1927** P. N. Ure, *Sixth and Fifth Century Pottery from Excavations made at Rhitsona by R. M. Burrows in 1909 and by P. N. Ure and A. D. Ure in 1921 and 1922*, London 1927.
- Ure 1932** P. N. Ure, *Droop Cups*, *JHS* 52 (1932), 55–71.
- Ure 1934** P. N. Ure, *Aryballoi and Figurines from Rhitsona in Boeotia*, Cambridge 1934.
- Ure 1953** P. N. Ure, *Droop Cups, Black and Figured*, στο: G. E. P. Mylonas – D. Raymond (eds), *Studies Presented to David Moore Robinson on his Seventieth Birthday*, vol. II, Saint Louis 1953, 45–54.
- Ussing 1857** J. L. Ussing, *Griechische Reisen und Studien*, Kopenhagen 1857.
- Vallet – Villard 1964** G. Vallet – F. Villard, *La céramique archaïque, Mégara*

Hyblaea 2, MEFR, Suppl. 1, Paris 1964.

van der Wielen-van Ommeren – De Lachenal 2006 F. van der Wielen-van Ommeren – L. De Lachenal (ed.), *La dea di Sibari e il santuario ritrovato. Studi sui rinvenimenti dal Timpone Motta di Francavilla Marittima*, t. I.1, *Ceramiche di importazione, di produzione coloniale e indigena*, Roma 2006.

Veneri – Gasparri 1986 A. Veneri – C. Gasparri, LIMC III 1 (1986), 414–514, s.v. *Dionysos*.

Verdan et al. 2008 S. Verdan – A. Kenzelmann Pfyffer – C. Léderrey, *Céramique géométrique d'Érétrie, Eretria XX*, Gollion 2008.

Vierneisel – Kaeser 1990 K. Vierneisel – B. Kaeser, *Kunst der Schale. Kultur des Trinkens*, München 1990.

Villard – Vallet 1955 F. Villard – G. Vallet, *Lampes du VIIe siècle et chronologie des coupes ioniennes, Megara Hyblaea V*, MEFR 67 (1955), 7–34.

Vokotopoulou 1996 J. Vokotopoulou, *Cities and sanctuaries of the archaic period in Chalkidike*, BSA 91 (1996), 319–328.

Wace – Thompson 1912 A. J. B. Wace – M. S. Thompson, *Prehistoric Thessaly*, Cambridge 1912.

Wade-Gery 1924 H. T. Wade-Gery, *Jason of Pherae and Aleuas the Red*, JHS 44 (1924), 55–64.

Waldstein 1905 C. Waldstein, *The Argive Heraeum*, vol. II, *Terra-cotta Figurines, Terra-cotta Reliefs, Vases and Vase Fragments, Bronzes, Engraved Stones, Gems, and Ivories, Coins, Egyptian, or Graeco-Egyptian, Objects*, Boston – New York 1905.

Walter 1968 H. Walter, *Frühe Samische Gefässe. Chronologie und Landschaftsstile ostgriechischer Gefässe, Samos V*, Bonn 1968.

Walter-Karydi 1973 E. Walter-Karydi, *Samische Gefässe des 6. Jahrhunderts v. Chr. Landschaftsstile ostgriechischer Gefässe, Samos VI.1*, Bonn 1973.

Weisshaar 1989 H.-J. Weisshaar, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Pevkakia-Magula in Thessalien, I. Das späte Neolithikum und das Chalkolithikum*, Bonn 1989.

Westlake 1935 H. D. Westlake, *Thessaly in the Fourth Century B.C.*, London 1935.

Westlake 1936 H. D. Westlake, *The Medism of Thessaly*, JHS 56 (1936), 12–

24.

Wijnen 1982 M.-H. J. M. N. Wijnen, *The Early Neolithic I Settlement at Sesklo: An Early Farming Community in Thessaly, Greece*, Leiden 1982.

Wolters 1889 P. Wolters, *Mykenische Vasen aus dem nördlichen Griechenland*, AM 14 (1889), 262–270.

Young 1939 R. S. Young, *Late Geometric Graves and a Seventh Century Well in the Agora*, Hesperia Suppl. 2, Athens 1939.

Young 1942 R. S. Young, *Graves from the Phaleron Cemetery*, AJA 46 (1942), 23–57.

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ (ΙΑΚΑ)**

Θεόδωρος Γ. Παλιούγκας

**ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ
ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΑΣΓΙΔΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ**

Μέρος Β΄. Χάρτες – Πίνακες

Διδακτορική Διατριβή

[Βόλος 2018]

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ (ΙΑΚΑ)**

Θεόδωρος Γ. Παλιούγκας

**ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ
ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΑΣΓΙΔΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ**

Μέρος Β΄. Χάρτες – Πίνακες

Διδακτορική Διατριβή

[Βόλος 2018]

ΧΑΡΤΕΣ

ΥΠΟΤΙΤΛΟΙ ΧΑΡΤΩΝ¹

ΧΑΡΤΗΣ 1

Θέση εύρεσης κεραμικής Νεολιθικής Εποχής. Με διαφανή σκίαση δηλώνεται η έκταση του λόφου της Ακρόπολης

ΧΑΡΤΗΣ 2

Θέσεις ευρημάτων Πρώιμης Εποχής Χαλκού

ΧΑΡΤΗΣ 3

Θέσεις ευρημάτων Μέσης Εποχής Χαλκού

ΧΑΡΤΗΣ 4

Θέσεις ευρημάτων Ύστερης Εποχής Χαλκού

ΧΑΡΤΗΣ 5

Θέσεις ευρημάτων Πρώιμης Εποχής Σιδήρου

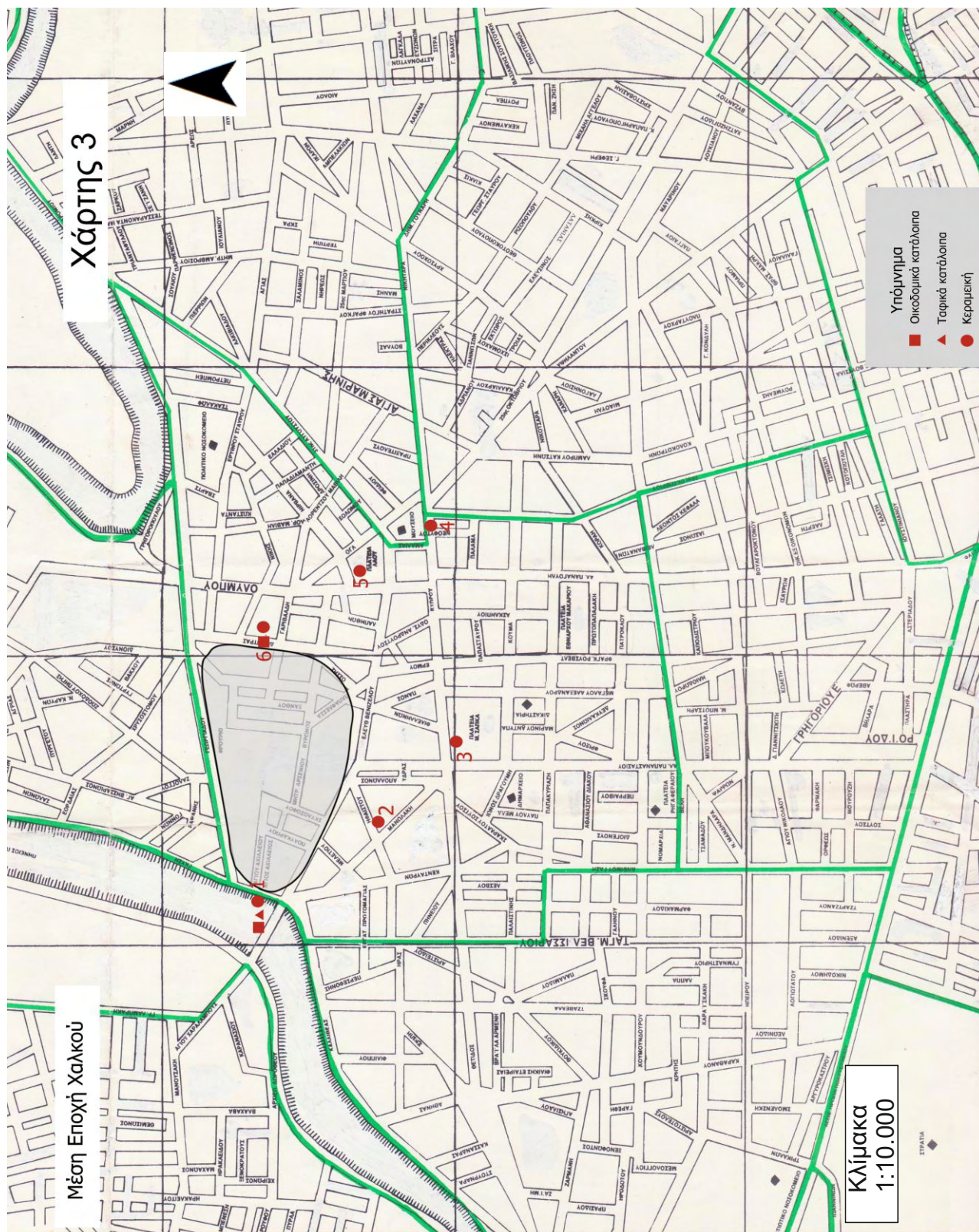
ΧΑΡΤΗΣ 6

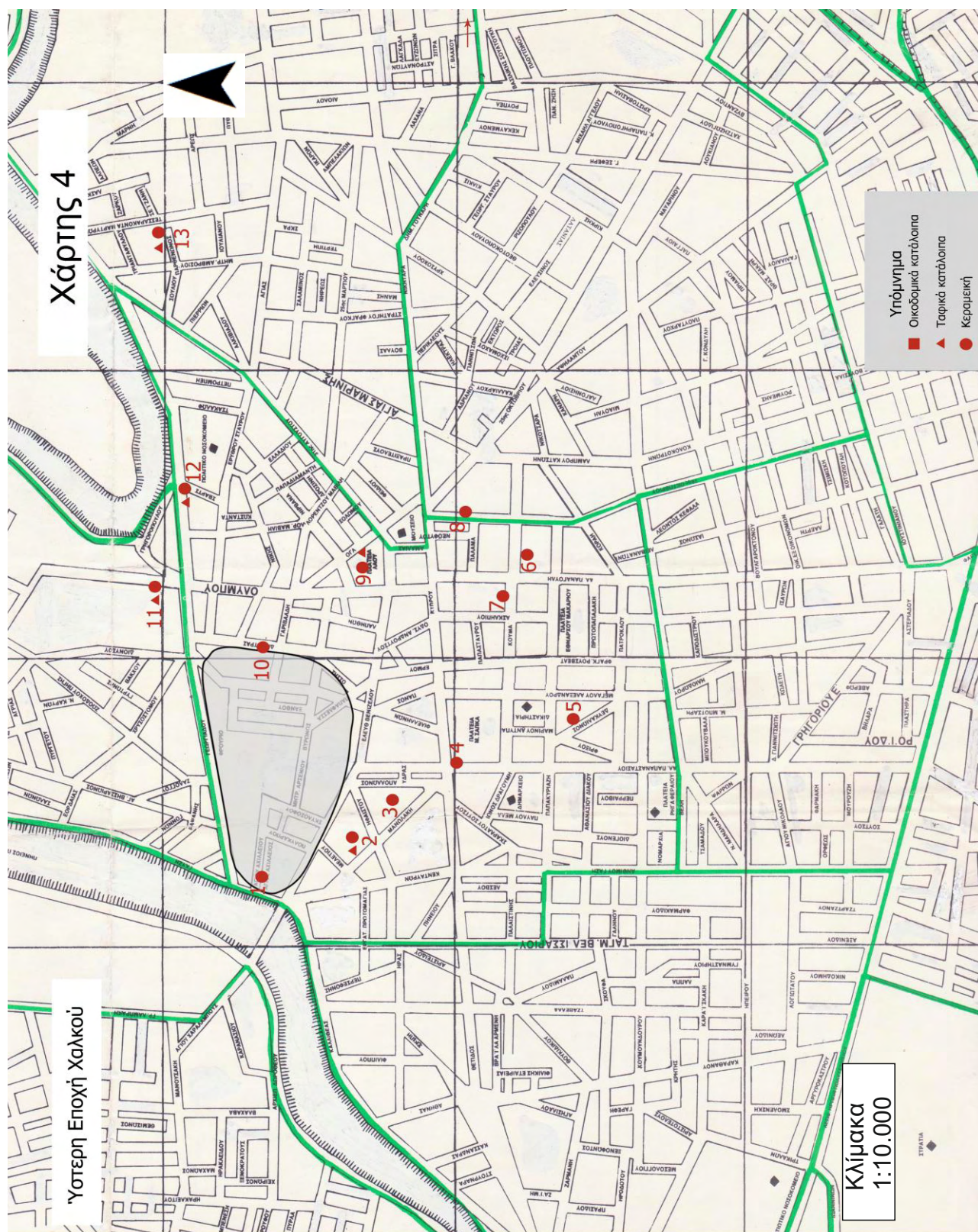
Θέσεις ευρημάτων Αρχαϊκής και Κλασικής Εποχής

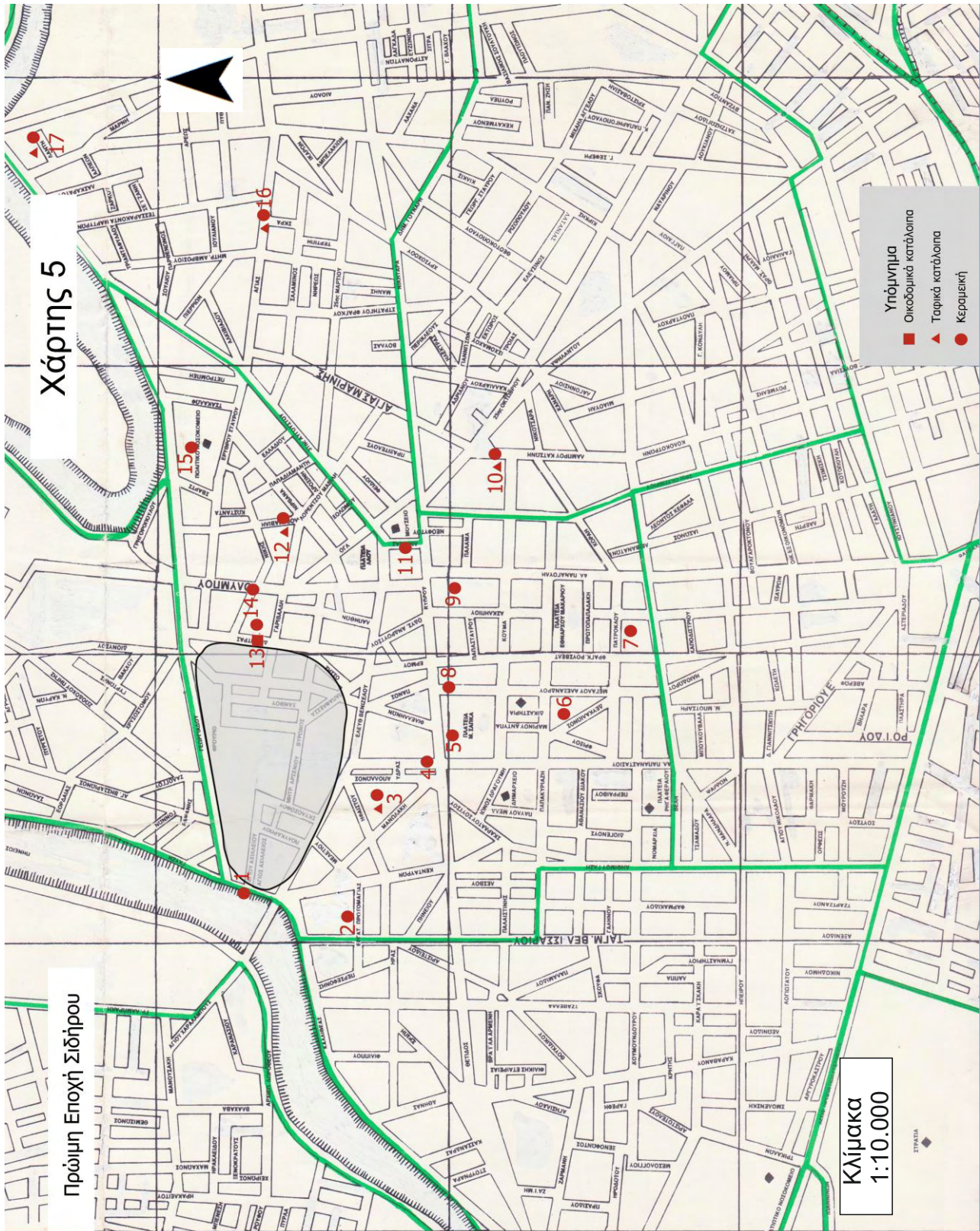
1. Υπόβαθρο: *Χάρτης Πόλεως Λαρίσης* (Απ. Γκέκας 1993).

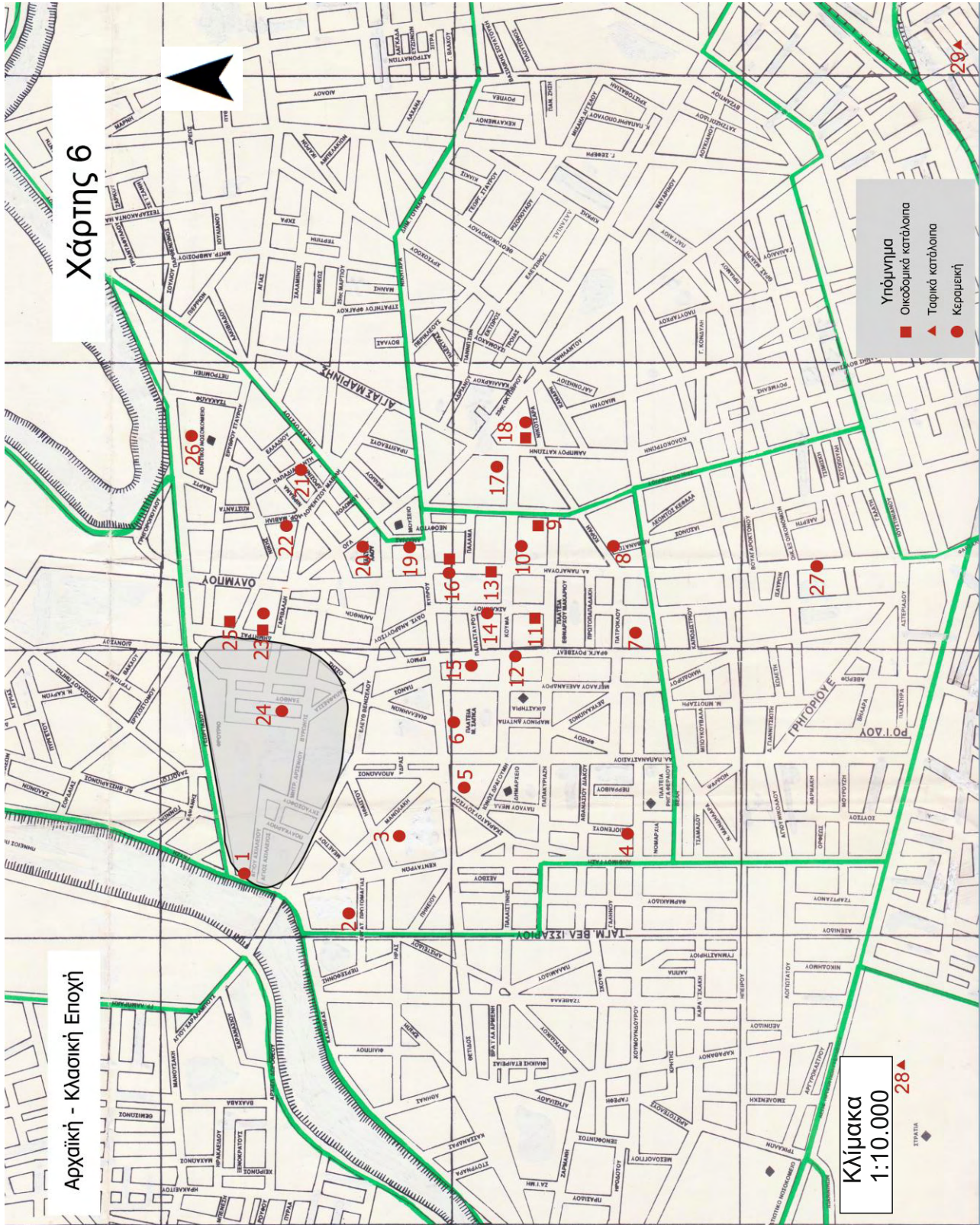

ΧΑΡΤΗΣ 1. ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· δυτική πλευρά

ΧΑΡΤΗΣ 2. ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· δυτική πλευρά
2. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· ανατολική πλευρά. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25

ΧΑΡΤΗΣ 3. ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· δυτική πλευρά
2. Οικόπεδο οδού Θ. Μανωλάκη 6
3. Πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική)
4. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7
5. Οικόπεδο οδού Ολύμπου 1 (Δημοτικό Ωδείο Λάρισας)
6. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· ανατολική πλευρά. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25

ΧΑΡΤΗΣ 4. ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· δυτική πλευρά
2. Οδός Ηφαίστου

3. Οικόπεδο οδού Θ. Μανωλάκη 6
4. Πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική)
5. Οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Παπαποστόλου. Οδός Μεγ. Αλεξάνδρου 4
6. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Χ. Παντοστοπούλου. Συμβολή οδών Αλ. Παναγούλη – Κ. Κούμα 26
7. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Βάη. Συμβολή οδών Κ. Κούμα – Ασκληπιού 19
8. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Καρτσαφλέκη. Οδός Μητρ. Νεοφύτου 7
9. Οικόπεδο οδού Ολύμπου 1 (Δημοτικό Ωδείο Λάρισας)
10. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· ανατολική πλευρά. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25
11. Οικόπεδο οδού Χ. Γεωργιάδου 53 [Κυλινδρόμυλος αδελφών Φ. και Μ. Παπ(π)ά]
12. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς (Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας)
13. Οικόπεδο οδού Παρθενώνος 6–8

ΧΑΡΤΗΣ 5. ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΣΙΔΗΡΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· δυτική πλευρά
2. Οικόπεδο οδού Ταγμ. Ι. Βελησσαρίου 64–66 (Β' αρχαίο θέατρο)
3. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Καλούση. Οδός Θ. Μανωλάκη 4
4. Συμβολή οδών Κύπρου – Απόλλωνος
5. Πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική)
6. Οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Παπαποστόλου. Οδός Μεγ. Αλεξάνδρου 4
7. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Μαγρίζου. Συμβολή οδών Πατρόκλου – Φ. Ρούσβελτ 35
8. Οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Χατζηπούλιου. Συμβολή οδών Κύπρου – Φ. Ρούσβελτ 2
9. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη. Οδός Ασκληπιού 7
10. Οδός Κ. Κούμα – πάροδος Μ. Χαδέλλη
11. Πλατεία Α. Μπλάνα (Νέας Αγοράς)
12. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Λευκαδίτη. Οδός Ρ. Γαριβάλδη 17 – 19
13. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· ανατολική πλευρά. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25
14. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Μούλια. Συμβολή οδών Δήμητρος - Νίκης 4

15. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς (Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας)
16. Συμβολή οδών Αγιάς – Τεσσαράκοντα Μαρτύρων
17. Οικόπεδο οδού Δάντη 4

ΧΑΡΤΗΣ 6. ΑΡΧΑΪΚΗ – ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· δυτική πλευρά
2. Οικόπεδο οδού Ταγμ. Ι. Βελησσαρίου 64–66 (Β' αρχαίο θέατρο)
3. Οικόπεδο οδού Θ. Μανωλάκη 13
4. Οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Δάλλα. Οδός Ανθ. Γαζή 25
5. Οικόπεδο οδού Α. Παπαναστασίου 52
6. Πλατεία Μ. Σάπκα (Κεντρική)
7. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Μαγρίζου. Συμβολή οδών Πατρόκλου – Φ. Ρούσβελτ 35
8. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Β. Φίλιου. Συμβολή οδών Α. Κοραή – Α. Παναγούλη 31
9. Οδός Ι. Παπακυριαζή (ανατολικό πέρας)
10. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Χ. Παντοστοπούλου. Συμβολή οδών Αλ. Παναγούλη – Κ. Κούμα 26
11. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Μάρκου. Συμβολή οδών Ι. Παπακυριαζή – Φ. Ρούσβελτ 27
12. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Πιπινοπούλου. Οδός Κ. Κούμα 10
13. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Βάη. Συμβολή οδών Κ. Κούμα – Ασκληπιού 19
14. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Β. Χαδέλη. Οδός Κ. Παπασταύρου 4
15. Οικόπεδο ιδιοκτησίας αδελφών Χατζηπούλιου. Συμβολή οδών Κύπρου – Φ. Ρούσβελτ 2
16. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη. Οδός Ασκληπιού 7
17. Οδός Κ. Κούμα – πάροδος Μ. Χαδέλλη
18. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού. Οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38
19. Πλατεία Α. Μπλάνα (Νέας Αγοράς)
20. Οικόπεδο οδού Ολύμπου 1 (Δημοτικό Ωδείο Λάρισας)
21. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Καρανίκα. Οδός Λ. Μαβίλη 22
22. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Λευκαδίτη. Οδός Ρ. Γαριβάλδη 17–19

- 23. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου)· ανατολική πλευρά. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα. Οδός Δήμητρος 25
- 24. Ακρόπολη (λόφος Φρουρίου). Πλατεία Α. Λαμπρούλη (Φρουρίου)
- 25. Θέση εύρεσης της αναθηματικής στήλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. 2010/60 [Οδός Δήμητρος (νότια της οικοδομής αρ. 29)]
- 26. Συμβολή οδών Χ. Γεωργιάδου – Γ. Σβαρτς (Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας)
- 27. Οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Ψυχούλη. Οδός Ασκληπιοῦ 57 (πρώην 55)
- 28. Θέση εύρεσης της επιτύμβιας στήλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. 585 [Στρατόπεδο Στρατηγού Νικ. Πλαστήρα (1η Στρατιά)]
- 29. Θέση εύρεσης σαρκοφάγου της Κλασικής περιόδου. Οδός Ν. Δούκα (δυτικά της οικοδομής αρ. 5)

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΥΠΟΤΙΤΛΟΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Σχεδιαστική απόδοση της όψης της ανατολικής παρειάς της στρωματογραφικής Τομής Α΄ κατά την έρευνα του 1970 στη δυτική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης (Γαλλής 1971). Με καστανό χρώμα τα Στρώματα Γ΄–Ζ΄ της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Σχεδιαστική απόδοση της όψης της ανατολικής παρειάς της στρωματογραφικής Τομής Α΄ κατά την έρευνα του 1970 στη δυτική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης (Γαλλής 1971). Με καστανό χρώμα τα Στρώματα Α΄–Β΄ της Μέσης Εποχής του Χαλκού

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα [οδός Δήμητρος 25 (1977)]. Με καστανό χρώμα τα οικοδομικά κατάλοιπα της Μέσης Εποχής του Χαλκού (Τζιαφάλιας 1980β)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα [οδός Δήμητρος 25 (1977)]. Με καστανό χρώμα η θεμελίωση κυκλικής κατασκευής της Ύστερης Γεωμετρικής περιόδου (Τζιαφάλιας 1980β)

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα [οδός Δήμητρος 25 (1977)]. Με καστανό χρώμα τα οικοδομικά κατάλοιπα των Αρχαϊκών χρόνων (Τζιαφάλιας 1980β)

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)]. Με καστανό χρώμα τα οικοδομικά κατάλοιπα των Ύστερων Αρχαϊκών χρόνων (Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985)

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού (οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38). Σχεδιαστική αποκατάσταση και τρισδιάστατη απεικόνιση της κάτοψης του μεγαροειδούς οίκου των Ύστερων Αρχαϊκών χρόνων

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη [οδός Ασκληπιοῦ 7 (1996)]. Στρωματογραφική τομή στο εσωτερικό οικοδομήματος των Ελληνιστικών χρόνων· σχεδιαστική απόδοση της όψης της παρειάς της τομής κάτω από τον τοίχο VIII: Επιφάνεια χρήσης (1) και δάπεδα (2–3) των Αρχαϊκών χρόνων (Τουφεξής 1996)

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Βάη [συμβολή οδών Κ. Κούμα – Ασκληπιοῦ 19 (1972)]. Τομή και κάτοψη των οικοδομικών καταλοίπων (Γαλλής 1973)

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα [οδός Δήμητρος 25 (1977)]. Με καστανό χρώμα τα οικοδομικά κατάλοιπα των Κλασικών χρόνων (Τζιαφάλιας 1980β)

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)]. Με καστανό χρώμα τα οικοδομικά κατάλοιπα της Πρώιμης – Μέσης Κλασικής περιόδου (Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985)

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)]. Με καστανό χρώμα τα οικοδομικά κατάλοιπα της Ύστερης Κλασικής περιόδου (Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985)

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

- α. Το θραύσμα φιάλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/625
- β. Το θραύσμα φιάλης ή πώματος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/624

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

- α. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/201
- β. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/53
- γ. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2010/81

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

- α. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/21
- β. Το τμήμα πέλεκυ ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2003/25
- γ. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2010/77

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

- α. Το σφονδύλι ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/622
- β. Ο πεσσός σφενδόνας ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 913
- γ. Ο πεσσός σφενδόνας ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/74

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

- α. Το τμήμα φιάλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/551
- β. Το τμήμα φιάλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/555
- γ. Το τμήμα φιάλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/559
- δ. Το τμήμα φιάλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/558

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

- α. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/554
- β. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/550
- γ. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/556
- δ. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/558
- ε. Το τμήμα φιάλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/553

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

- α. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/549
- β. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/242
- γ. Το θραύσμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/540
- δ. Το θραύσμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/243
- ε. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/241

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

- α. Η φιάλη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/86
- β. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/84
- γ. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/85

ΠΙΝΑΚΑΣ 21

- Το πιθοειδές αγγείο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/83

ΠΙΝΑΚΑΣ 22

- α. Το τμήμα σφονδυλίου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/623
- β. Το τμήμα σφονδυλίου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/661
- γ. Το τμήμα δίσκου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/662

ΠΙΝΑΚΑΣ 23

- α. Το πόδι κυπέλλου ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 262
- β. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/542
- γ. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/597

ΠΙΝΑΚΑΣ 24

- α. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/547
- β. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/599

ΠΙΝΑΚΑΣ 25

- α. Το τμήμα κανθάρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/20

β. Η λαβή κανθάρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/546

ΠΙΝΑΚΑΣ 26

α. Ο κάνθαρος ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/82α

β. Ο κάνθαρος ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/82β

ΠΙΝΑΚΑΣ 27

α. Το τμήμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/541

β. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/544

ΠΙΝΑΚΑΣ 28

Ο λαιμός γραπτής αμαυρόχρωμης πρόχου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/539

ΠΙΝΑΚΑΣ 29

Ο πιθαμοφόρισκος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.001

ΠΙΝΑΚΑΣ 30

Το αλάβαστρο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/567

ΠΙΝΑΚΑΣ 31

α. Το αλάβαστρο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/571

β. Το θραύσμα αλαβάστρου (;) ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/408

ΠΙΝΑΚΑΣ 32

α. Η προχοΐσκη ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.002

β. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/187

ΠΙΝΑΚΑΣ 33

α. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/568

β. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/569

ΠΙΝΑΚΑΣ 34

α. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/570

β. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/572

ΠΙΝΑΚΑΣ 35

α. Το τμήμα ληκύθου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/15

β. Το τμήμα κυπέλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/565

γ. Το τμήμα κυπέλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/29

ΠΙΝΑΚΑΣ 36

α. Το πόδι κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/125

β. Το τμήμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/122

ΠΙΝΑΚΑΣ 37

- α. Το τμήμα σκυφοειδούς κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/11
- β. Το θραύσμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/13

ΠΙΝΑΚΑΣ 38

- α. Το θραύσμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/123
- β. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/415

ΠΙΝΑΚΑΣ 39

- α. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/14
- β. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/12

ΠΙΝΑΚΑΣ 40

- α. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/407
- β. Το θραύσμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/16
- γ. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/20

ΠΙΝΑΚΑΣ 41

- α. Το τμήμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/412
- β. Το πόδι κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/32
- γ. Το πόδι κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/31

ΠΙΝΑΚΑΣ 42

- α. Το τμήμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/418
- β. Το τμήμα σκυφοειδούς κρατήρα (;) ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/413
- γ. Ο κάρυκος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.003

ΠΙΝΑΚΑΣ 43

- α. Ο κάρυκος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.004
- β. Ο κάρυκος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.005

ΠΙΝΑΚΑΣ 44

- Ο αμφορίσκος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.006

ΠΙΝΑΚΑΣ 45

- α. Το καλαθόσχημο αγγείο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2003/144
- β. Ο κύαθος (;) ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/244

ΠΙΝΑΚΑΣ 46

- α. Το σφονδύλι ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/581α
- β. Η ακόννη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/579

ΠΙΝΑΚΑΣ 47

- α. Το ψέλιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/573

- β. Το ψέλιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/574
- γ. Το ψέλιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/575
- δ. Το ψέλιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/576

ΠΙΝΑΚΑΣ 48

- α. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/22
- β. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/72
- γ. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 2010/546

ΠΙΝΑΚΑΣ 49

- Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/19

ΠΙΝΑΚΑΣ 50

- Ο σκύφος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 1352

ΠΙΝΑΚΑΣ 51

- α. Ο κάνθαρος ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/18
- β. Το τμήμα κανθαρόσχημου αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/410

ΠΙΝΑΚΑΣ 52

- α. Το θραύσμα κανθάρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/549
- β. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/252
- γ. Το τμήμα κανθάρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/550

ΠΙΝΑΚΑΣ 53

- Η λήκυθος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 2987

ΠΙΝΑΚΑΣ 54

- Η οπισθόμητη πρόχους ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/17

ΠΙΝΑΚΑΣ 55

- α. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/70
- β. Η προχοΐσκη-«θήλαστρο» ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2001/20

ΠΙΝΑΚΑΣ 56

- α. Η αρυβαλλοειδής προχοΐσκη-«θήλαστρο» ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/21
- β. Η προχοΐσκη-«θήλαστρο» ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/20

ΠΙΝΑΚΑΣ 57

- α. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/23
- β. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/654
- γ. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/250
- δ. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/121

ΠΙΝΑΚΑΣ 58

- α. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/147
- β. Τα τμήματα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/387α–β
- γ. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/564

ΠΙΝΑΚΑΣ 59

- α. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/562
- β. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/128

ΠΙΝΑΚΑΣ 60

- α. Το τμήμα κοτύλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/566α
- β. Το τμήμα κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/569

ΠΙΝΑΚΑΣ 61

- α–β. Τα θραύσματα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/140–141

ΠΙΝΑΚΑΣ 62

- α. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/142
- β. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/143
- γ. Η λαβή αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/604

ΠΙΝΑΚΑΣ 63

- Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1501

ΠΙΝΑΚΑΣ 64

- α. Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/568
- β. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2011/284
- γ. Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/607

ΠΙΝΑΚΑΣ 65

- α. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1502
- β. Το τμήμα βάσης αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/608

ΠΙΝΑΚΑΣ 66

- α. Το τμήμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1631
- β. Το τμήμα «ιωνικής» κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/170
- γ. Το τμήμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/171
- δ. Η «ιωνική» κύλικα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/394
- ε. Τα τμήματα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/488, Μ 2005/490

ΠΙΝΑΚΑΣ 67

- α. Το θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/131
- β. Ο σφαιρικός αρύβαλλος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/640

ΠΙΝΑΚΑΣ 68

- α. Το εξάλειπτρο AAMB αρ. Ευρ. Κ 1978
- β. Το εξάλειπτρο AAMB αρ. Ευρ. Κ 1977

ΠΙΝΑΚΑΣ 69

- α. Το τμήμα ελικωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/551
- β. Η λήκυθος AAMB αρ. Ευρ. Κ 59

ΠΙΝΑΚΑΣ 70

- α. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/240
- β. Το τμήμα φιαλιδίου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/248
- γ. Το τμήμα υποστατού λέβητα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/288
- δ. Τα τμήματα λύχνου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/139α–β

ΠΙΝΑΚΑΣ 71

- α. Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/605α
- β. Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/582

ΠΙΝΑΚΑΣ 72

- α. Το τμήμα καδόσχημου αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/141
- β. Το τμήμα λεκανίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1972/107

ΠΙΝΑΚΑΣ 73

- α. Η προχοΐσκη-«θήλαστρο» ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/239
- β. Το τμήμα τριβείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 1995/58

ΠΙΝΑΚΑΣ 74

- Δορυφορική εικόνα του βορείου τμήματος της πόλης της Λάρισας (Google Earth· λήψη 29.8.2015)
- α. Με ερυθρό περίγραμμα και διαφανή σκίαση δηλώνεται η έκταση του λόφου της Ακρόπολης και της διασποράς των ευρημάτων της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού
 - β. Με πράσινο περίγραμμα και διαφανή σκίαση δηλώνεται η έκταση της διασποράς των ευρημάτων της Μέσης Εποχής του Χαλκού

ΠΙΝΑΚΑΣ 75

- Δορυφορική εικόνα του βορείου τμήματος της πόλης της Λάρισας (Google Earth· λήψη 29.8.2015)
- α. Με πράσινο περίγραμμα και διαφανή σκίαση δηλώνεται η έκταση της διασποράς των ευρημάτων της Ύστερης Εποχής του Χαλκού
 - β. Με πράσινο περίγραμμα και διαφανή σκίαση δηλώνεται η έκταση της διασποράς των ευρημάτων της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου

ΠΙΝΑΚΑΣ 76

- α. Δορυφορική εικόνα του βορείου τμήματος της πόλης της Λάρισας (Google Earth· λήψη 29.8.2015). Με πράσινο περίγραμμα και διαφανή σκίαση δηλώνεται η έκταση της διασποράς των ευρημάτων της Αρχαϊκής και Κλασικής Εποχής
- β. Άποψη του λόφου της Ακρόπολης (αριστερά) και του ποταμού Πηνειού από ΒΒΔ. Δεκαετία του 1880 (Επιστολικό δελτάριο, έκδ. Σ. Στουρνάρα αρ. 9)

ΠΙΝΑΚΑΣ 77

- α. Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης (1970). Γενική άποψη της θέσης από ΔΝΔ. Δηλώνεται το σημείο της Τομής Α' (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)
- β. Αεροφωτογραφία του λόφου της Ακρόπολης από ΝΔ. Δεκαετία του 1970: 1. Το σημείο της στρωματογραφικής έρευνας του 1970 2. Το σημείο της σωστικής ανασκαφικής έρευνας του 1971

ΠΙΝΑΚΑΣ 78

- Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης (1970)
- α. Άποψη της στρωματογραφικής διάταξης του άνω τμήματος της ανατολικής παρειάς της Τομής Α': διακρίνονται τα Στρώματα Α'–Ε' (πρβλ. Πίν. 1–2)· λήψη από τα δυτικά (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)
- β. Τομή Α': στάθμη Στρώματος Ε'. Δάπεδο με σειρά οπών για τη στήριξη πασσαλόπηκτης κατασκευής (αριστερά) και λιθόκτιστος τοίχος (δεξιά)· λήψη από τα ανατολικά (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 79

- Στρωματογραφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης. Τομή Α' (1970).
- α. Στρώμα Δ': οστά οικόσιτων ζώων (επιλογή)
- β. Στρώμα Ε': οστά οικόσιτων ζώων (επιλογή)
- γ. Στρώματα Δ'–Ε': όστρεα του είδους *Unio pictorum* (επιλογή)

ΠΙΝΑΚΑΣ 80

- Σωστική ανασκαφική έρευνα στη δυτική πλευρά της Ακρόπολης (1970). Κιβωτιόσχημος τάφος της Μέσης Εποχής του Χαλκού
- α. Εξωτερική άποψη του τάφου πριν από την αφαίρεση των καλυπτηρίων πλακών· λήψη από ΒΔ (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)
- β. Το εσωτερικό του τάφου μετά από την αφαίρεση των καλυπτηρίων πλακών (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 81

- Σωστική ανασκαφική έρευνα στη ΔΝΔ πλευρά της Ακρόπολης (1971). Διασταυρούμενες δοκιμαστικές Τομές ΑΒ–ΓΔ
- α. Γενική άποψη από τα δυτικά. Στο κάτω μέρος της εικόνας ο κιβωτιόσχημος τάφος της Μέσης Εποχής του Χαλκού (Γαλλής 1972α)

β. Τμήμα λιθόκτιστου τοίχου της Μέσης Εποχής του Χαλκού· λήψη από ΒΔ (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 82

Σωστική ανασκαφική έρευνα στη ΔΝΔ πλευρά της Ακρόπολης (1971). Κιβωτιόσχημος τάφος της Μέσης Εποχής του Χαλκού
 α. Εξωτερική άποψη του τάφου πριν από την αφαίρεση των καλυπτηρίων πλακών· λήψη από ΝΑ (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)
 β. Εξωτερική άποψη του τάφου μετά από την αφαίρεση των καλυπτηρίων πλακών· λήψη από ΝΑ (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)
 γ. Το εσωτερικό του τάφου με τα κτερίσματά του κατά χώραν· λήψη από τα βόρεια (Γαλλής 1972α)

ΠΙΝΑΚΑΣ 83

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα [οδός Δήμητρος 25 (1977)]. Οικοδομικά κατάλοιπα της Μέσης Εποχής του Χαλκού στο ΑΒΑ τμήμα του οικοπέδου· λήψη από ΒΑ (Τζιαφάλιας 1980β)

ΠΙΝΑΚΑΣ 84

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας [οδός Ολύμπου 1 (1990)]. Κιβωτιόσχημος μυκηναϊκός τάφος
 α. Εξωτερική άποψη του τάφου με τα κτερίσματά του κατά χώραν· λήψη από ΔΒΔ (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)
 β. Το σύνολο των αγγείων του τάφου

ΠΙΝΑΚΑΣ 85

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Φαντάνα [οδός Δήμητρος 25 (1977)]. Στο κάτω μέρος της εικόνας τμήμα της θεμελίωσης κυκλικής κατασκευής της Ύστερης Γεωμετρικής περιόδου και στο βάθος οικοδομικά κατάλοιπα των Αρχαϊκών χρόνων· λήψη από ΝΝΑ (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 86

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)]. Οικοδομικά κατάλοιπα των Ύστερων Αρχαϊκών χρόνων
 α. Η παραστάδα (μέσον της εικόνας) στη νότια απόληξη του εξωτερικού τοίχου του μεγαροειδούς οίκου (Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985)
 β. Ο εγκάρσιος τοίχος με το θυραίο άνοιγμα στη δυτική του απόληξη· λήψη από ΒΒΔ (Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985)

ΠΙΝΑΚΑΣ 87

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Γκούνη [οδός Ασκληπιού 7 (1996)]. Γενική άποψη της στρωματογραφικής τομής στο εσωτερικό οικοδομήματος των Ελληνιστικών χρόνων (Τουφεξής 1996). Με καστανόχρωμη διαφανή σκίαση

δηλώνεται η επιφάνεια χρήσης της Πρώιμης Αρχαϊκής περιόδου στην κατώτερη στάθμη της τομής· λήψη από ΒΒΔ (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 88

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Μάρκου [συμβολή οδών Ι. Παπακυριαζή – Φ. Ρούσβελτ 27 (1955)]. Σειρά βάσεων βάθρων και τμήμα πώρινης θεμελίωσης (δηλώνεται με γαλάζια διαφανή σκίαση) των Κλασικών χρόνων· λήψη από τα νότια (Βερδελής 1955)

ΠΙΝΑΚΑΣ 89

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Μάρκου [συμβολή οδών Ι. Παπακυριαζή – Φ. Ρούσβελτ 27 (1955)]

α. Χαλκή σπλή ίππου (μέγεθος μεγαλύτερο του φυσικού)

β. Η μαρμάρινη βάση της σπλής [σύμφωνα με τον ανασκαφέα (Βερδελής 1955)]

ΠΙΝΑΚΑΣ 90

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Βάη [συμβολή οδών Κ. Κούμα – Ασκληπιού 19 (1972)]. Τμήμα τοίχου οικοδομήματος των Κλασικών ή των Ελληνιστικών χρόνων· λήψη από τα ανατολικά (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 91

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)]. Με καστανό χρώμα τα οικοδομικά κατάλοιπα της Πρώιμης – Μέσης Κλασικής περιόδου· με γαλάζιο ο μεγαροειδής οἶκος των Ὑστερων Αρχαϊκών χρόνων· λήψη από τα δυτικά (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 92

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)]. Οικοδομικά κατάλοιπα (τμήματα τοίχων και στο βάθος οι λίθινες πλάκες κατωφλίου) και τμήμα οδοστρώματος (αριστερά) της Πρώιμης – Μέσης Κλασικής περιόδου· λήψη από ΒΒΔ (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 93

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)]. Γενική άποψη από ΑΝΑ. Με γαλάζιο χρώμα τα οικοδομικά κατάλοιπα της Πρώιμης – Μέσης Κλασικής περιόδου· με καστανό των Ὑστερων Κλασικών χρόνων (Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985)

ΠΙΝΑΚΑΣ 94

Σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ε. Μητσιού [οδός 23ης Οκτωβρίου 36–38 (1978)]

α. Γενική άποψη των οικοδομικών καταλοίπων της Κλασικής περιόδου· λήψη από τα νότια (Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1985)

β. Ο χώρος με τις «εστίες»· λήψη από τα δυτικά (Αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 95

Σωστική ανασκαφική έρευνα (1955) στην ανατολική πλευρά της Ακρόπολης [νότια της σημερινής οικοδομής ιδιοκτησίας Κ. Αγοραστού (οδός Δήμητρος 29)]

α. Η αναθηματική στήλη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 2010/60 κατά χώραν. Στα αριστερά διακρίνεται, σχεδόν σε επαφή με τη στήλη, η λίθινη πλάκα «έν εἶδει ὀβελοῦ» (Βερδελής 1958α)

β. Η επιγραφή της στήλης μετά από τη λήψη εκτύπου (Βερδελής 1958α)

γ. Ανατολική πλευρά της Ακρόπολης. Το φυσικό πρανάς του λόφου, όπως διατηρείται στην οδό Δήμητρος· στη θέση εύρεσης της στήλης ακριβές αντίγραφο της (2018)

ΠΙΝΑΚΑΣ 96

Η επιτύμβια στήλη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 585 (Μποσνάκης 2013). Με ερυθρό περίγραμμα δηλώνεται η περιοχή εύρεσης της στήλης [Υπόβαθρο: *Διάγραμμα τῆς Πόλεως Λαρίσης* (Φαρμακίδης 1926)]

ΠΙΝΑΚΑΣ 97

α–β. Το θραύσμα φιάλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/625 (εξωτερική και εσωτερική επιφάνεια αντίστοιχα)

γ. Το θραύσμα φιάλης ή πώματος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/624

ΠΙΝΑΚΑΣ 98

α. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/201

β. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/53

γ. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2010/81

δ. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/21

ε. Ο πέλεκυς ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2010/77

ΠΙΝΑΚΑΣ 99

α. Το σφονδύλι ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/622

β. Ο πεσσός σφενδόνας ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 913

ΠΙΝΑΚΑΣ 100

α. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/550

β. Το τμήμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/556

γ. Το θραύσμα πιθοειδούς αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/540

ΠΙΝΑΚΑΣ 101

α. Η φιάλη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/86

β. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/84

γ. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/85

ΠΙΝΑΚΑΣ 102

Το πιθοειδές αγγείο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/83

ΠΙΝΑΚΑΣ 103

α. Τμήματα λεπίδων:

1. ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/657
2. ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/658
3. ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/659
4. ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/660
5. ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/ 663

β. Το τμήμα σφονδυλίου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/661

γ. Το τμήμα δίσκου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/662

ΠΙΝΑΚΑΣ 104

α. Το πόδι κυπέλλου ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 262

β. Η λαβή κανθάρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/546

γ. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/542

δ. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/547

ΠΙΝΑΚΑΣ 105

α. Ο κάνθαρος ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/82α

β. Ο κάνθαρος ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1971/82β

ΠΙΝΑΚΑΣ 106

α. Το τμήμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/541

β. Ο λαιμός αμαυρόχρωμης πρόχου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/539

ΠΙΝΑΚΑΣ 107

α. Η λεπίδα δρεπανιού ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/144

β. Η λεπίδα δρεπανιού ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/126

γ. Η λεπίδα δρεπανιού ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/254

ΠΙΝΑΚΑΣ 108

α. Το τμήμα πέλεκυ ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 2010/70

β. Ο πέλεκυς ΛΙΜΛ (Συλλογή Γ. και Λ. Γουργιώτη αρ. Ευρ. 26)

ΠΙΝΑΚΑΣ 109

α. Ο πιθαμοφορίσκος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.001

β. Το αλάβαστρο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/567

ΠΙΝΑΚΑΣ 110

α. Το αλάβαστρο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/571

β. Το θραύσμα αλαβάστρου (;) ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/408

ΠΙΝΑΚΑΣ 111

α. Η προχοΐσκη ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.002

β. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/187

ΠΙΝΑΚΑΣ 112

- α. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/568
- β. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/569

ΠΙΝΑΚΑΣ 113

- α. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/570
- β. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/572

ΠΙΝΑΚΑΣ 114

- α. Το τμήμα ληκύθου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/15
- β. Το τμήμα κυπέλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/565
- γ. Το τμήμα κυπέλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/29

ΠΙΝΑΚΑΣ 115

- α. Το τμήμα σκυφοειδούς κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/11
- β. Το θραύσμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/13
- γ. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/14

ΠΙΝΑΚΑΣ 116

- α. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/12
- β. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1991/407
- γ. Το θραύσμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/16
- δ. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/30

ΠΙΝΑΚΑΣ 117

- α. Ο κάνθαρος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.003
- β. Ο κάνθαρος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.004

ΠΙΝΑΚΑΣ 118

- α. Ο κάνθαρος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.005
- β. Ο αμφορίσκος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 3423.001.006

ΠΙΝΑΚΑΣ 119

- α. Το καλαθόσχημο αγγείο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2003/144
- β. Το καλαθόσχημο αγγείο ΔΜΛ χ. αρ. Ευρ. (Συλλογή Α. Αγγελίδη)

ΠΙΝΑΚΑΣ 120

- α. Η ακόνη ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/579
- β. 1. Το σφονδύλι ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/581α
- 2. Το σφονδύλι ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/581β

ΠΙΝΑΚΑΣ 121

- α. Το ψέλιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/573 (δύο όψεις)
- β. Το ψέλιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/574

γ. Το ταινιωτό έλασμα AAMB αρ. Ευρ. Μ 1972

ΠΙΝΑΚΑΣ 122

α. Το ψέλιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/575

β. Το ψέλιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/576

ΠΙΝΑΚΑΣ 123

α. Τμήματα κοσμήματος (ή κοσμημάτων;) ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/578

β. Τμήμα κοσμήματος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/582

γ. Το σύνολο ψήφων ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1990/580 σε σύνθεση περιδεραίου

ΠΙΝΑΚΑΣ 124

α. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/22

β. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/19

γ. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/72

δ. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. 2010/546

ΠΙΝΑΚΑΣ 125

α-β. Ο σκύφος AAMB αρ. Ευρ. Κ 1352

ΠΙΝΑΚΑΣ 126

α. Αγγεία του κιβωτιόσχημου τάφου του οικοπέδου ιδιοκτησίας Π. Καλούση (οδός Θ. Μανωλάκη 4)

β. Ο κάρναρος ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/18

ΠΙΝΑΚΑΣ 127

Η λήκυθος AAMB αρ. Ευρ. Κ 2987

ΠΙΝΑΚΑΣ 128

Η οπισθόμνητη πρόχους ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/17

ΠΙΝΑΚΑΣ 129

α. Η προχοΐσκη ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/70

β. Η προχοΐσκη-«θήλαστρο» ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2001/20

γ. Η αρυβαλλοειδής προχοΐσκη-«θήλαστρο» ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/21

δ. Η προχοΐσκη-«θήλαστρο» ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/20

ΠΙΝΑΚΑΣ 130

α. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1997/23

β. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/654

γ. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/250

δ. Το τμήμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/121

ΠΙΝΑΚΑΣ 131

- α. Το τμήμα κανθάρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/550
- β. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/147
- γ. Το τμήματα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/387α–β

ΠΙΝΑΚΑΣ 132

- α. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/564
- β. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/145

ΠΙΝΑΚΑΣ 133

- α. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/562
- β. Τα τμήματα κοτύλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/566α–β

ΠΙΝΑΚΑΣ 134

- α. Το τμήμα κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/569
- β. Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/137

ΠΙΝΑΚΑΣ 135

- Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1501

ΠΙΝΑΚΑΣ 136

- α. Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/568
- β. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2011/284
- γ. Το τμήμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/607

ΠΙΝΑΚΑΣ 137

- α. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1502
- β. Το τμήμα βάσης αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/608

ΠΙΝΑΚΑΣ 138

- α–β. Το τμήμα κιονωτού κρατήρα (η στεφάνη του χείλους και πλάγια όψη) ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1631

ΠΙΝΑΚΑΣ 139

- α. Το τμήμα «ιωνικής» κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/170
- β. Η «ιωνική» κύλικα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/394

ΠΙΝΑΚΑΣ 140

- α. Ο σφαιρικός αρύβαλλος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 2999.01
- β. Το θραύσματα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/486α–γ

ΠΙΝΑΚΑΣ 141

- Τα θραύσματα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/487α–β

ΠΙΝΑΚΑΣ 142

- α-β. Τα τμήματα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/488, Μ 2005/490 (εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια αντίστοιχα)

ΠΙΝΑΚΑΣ 143

- α. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/494 (εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια)
- β. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/572

ΠΙΝΑΚΑΣ 144

- α. Το θραύσμα αλαβάστρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 448
- β. Το θραύσμα αλαβάστρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/6

ΠΙΝΑΚΑΣ 145

- α. Το θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/131
- β. Σφαιρικός αρύβαλλος. Philadelphia, The University Museum no. L-64-165 (CVA)

ΠΙΝΑΚΑΣ 146

- α. Το τμήμα σφαιρικού αρυβάλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/164
- β. Το θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/133

ΠΙΝΑΚΑΣ 147

- α. Το θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/130
- β. Το θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1393
- γ. Το θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1421

ΠΙΝΑΚΑΣ 148

- Ο σφαιρικός αρύβαλλος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/640

ΠΙΝΑΚΑΣ 149

- α. Το θραύσμα σφαιρικού αρυβάλλου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/168
- β. Το θραύσμα πυξίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/165
- γ. Το τμήμα κοτύλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/571

ΠΙΝΑΚΑΣ 150

- α. Το θραύσμα κοτύλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 340
- β. Το τμήμα κοτύλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/132

ΠΙΝΑΚΑΣ 151

- α. Το εξάλειπτρο ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 1978
- β. Το εξάλειπτρο ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 1977
- γ. Το τμήμα βάσης κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/135

ΠΙΝΑΚΑΣ 152

- α. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/575
- β. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2002/7
- γ. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/164

ΠΙΝΑΚΑΣ 153

- α. Το τμήμα κοτύλης ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/161
- β. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/166

ΠΙΝΑΚΑΣ 154

- α. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 339
- β. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/138
- γ. Το τμήμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/ 139

ΠΙΝΑΚΑΣ 155

- α. Το τμήμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/171
- β. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1425

ΠΙΝΑΚΑΣ 156

- α. Το σφράγισμα στο θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 1425
- β. Τμήμα αμφορέα με σφράγισμα και εγχάρακτη επιγραφή από τη Σαλαμίνα της Κύπρου (Karageorghis – Masson 1965)

ΠΙΝΑΚΑΣ 157

- α. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/251
- β. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 649
- γ. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/395

ΠΙΝΑΚΑΣ 158

- α. Το θραύσμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ χ. αρ. Ευρ.
- β. Το θραύσμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/113

ΠΙΝΑΚΑΣ 159

- α. Το θραύσμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/568
- β. Το θραύσμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/561

ΠΙΝΑΚΑΣ 160

- α. Το θραύσμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/580
- β. Το θραύσμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/200

ΠΙΝΑΚΑΣ 161

- α. Το τμήμα ελικωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/551
- β. Το τμήμα ελικωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/107

ΠΙΝΑΚΑΣ 162

- α. Το θραύσμα ελικωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/563
- β. Το τμήμα υποστατού λέβητα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2013/288

ΠΙΝΑΚΑΣ 163

- Η λήκυθος ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 59

ΠΙΝΑΚΑΣ 164

- α. Τμήμα πώματος λεκανίδας. Ιδιωτική Συλλογή (Λάρισα) χ. αρ. Ευρ.
- β. Τμήμα πώματος λεκανίδας. Ιδιωτική Συλλογή (Λάρισα) χ. αρ. Ευρ. (λεπτομέρεια)

ΠΙΝΑΚΑΣ 165

- α. Το τμήμα πώματος λεκανίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/104
- β. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/29

ΠΙΝΑΚΑΣ 166

- Το τμήμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 341

ΠΙΝΑΚΑΣ 167

- α. Το θραύσμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/124
- β. Το θραύσμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/566
- γ. Το θραύσμα κύλικας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/112
- δ. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/109

ΠΙΝΑΚΑΣ 168

- α. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/562
- β. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/108
- γ. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/570

ΠΙΝΑΚΑΣ 169

- α. Το κύπελλο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/240
- β. Το τμήμα φιαλιδίου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/248
- γ. Τα τμήματα λύχνου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/139α–β

ΠΙΝΑΚΑΣ 170

- α. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/611
- β. Τα τμήματα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/605α–γ

ΠΙΝΑΚΑΣ 171

- α. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/610
- β. Το θραύσμα αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/606
- γ. Το τμήμα καδόσχημου αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1979/141

ΠΙΝΑΚΑΣ 172

- α. Το τμήμα λεκανίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1972/107
- β. Η προχοΐσκη-«θήλαστρο» ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/239

ΠΙΝΑΚΑΣ 173

- α. Ο σκύφος ΔΜΛ αρ. Ευρ. ΒΕ 872
- β. Η κύλिका-σκύφος ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/23
- γ. Η κύλिका-σκύφος ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1976/24

ΠΙΝΑΚΑΣ 174

- α. Η αγνύθα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/199
- β. Η αγνύθα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1979/146
- γ. Η αγνύθα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/38
- δ. Το τμήμα τριβείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Λ 1995/58

ΠΙΝΑΚΑΣ 175

- α. Η κύλिका ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1978/44 (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Λάρισας)
- β. Η κύλिका ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1978/44 [λεπτομέρεια (φωτ. Τ. Τλούπα)]

ΠΙΝΑΚΑΣ 176

- α. Το θραύσμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/88
- β. Το θραύσμα κιονωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/89
- γ. Το θραύσμα ελικωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/378

ΠΙΝΑΚΑΣ 177

- Ο καλυκωτός κρατήρας ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1986/101

ΠΙΝΑΚΑΣ 178

- α. Το θραύσμα καλυκωτού κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/99
- β. Το θραύσμα καλυκωτού κρατήρα ΛΙΜΛ αρ. Ευρ. ΓΜ 8000

ΠΙΝΑΚΑΣ 179

- α. Το τμήμα κωδωνόσχημου κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/86
- β. Το θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/94

ΠΙΝΑΚΑΣ 180

- α. Το τμήμα κωδωνόσχημου κρατήρα ΛΙΜΛ χ. αρ. Ευρ.
- β. Το θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/380

ΠΙΝΑΚΑΣ 181

- α. Το θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/91
- β. Το θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/381
- γ. Το θραύσμα κωδωνόσχημου κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/90

ΠΙΝΑΚΑΣ 182

Το τμήμα κωδωνόσχημου κρατήρα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/87

ΠΙΝΑΚΑΣ 183

- α. Το αρυβαλλοειδές ληκύθιο ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 32
- β. Το αρυβαλλοειδές ληκύθιο ΛΙΜΛ αρ. Ευρ. 4 (ΓΜ 7965)
- γ. Το αρυβαλλοειδές ληκύθιο ΑΑΜΒ αρ. Ευρ. Κ 882

ΠΙΝΑΚΑΣ 184

- α. Το τμήμα πώματος πυξίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/127
- β. Το τμήμα πώματος λεκανίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/92
- γ. Το τμήμα πώματος λεκανίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 1995/376
- δ. Το τμήμα πώματος λεκανίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/106

ΠΙΝΑΚΑΣ 185

- α. Το τμήμα πώματος λεκανίδας ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/98
- β. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/93

ΠΙΝΑΚΑΣ 186

- α. Το τμήμα σκύφου ΔΜΛ χ. αρ. Ευρ.
- β. Το θραύσμα κανθάρου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/652

ΠΙΝΑΚΑΣ 187

- α. Το θραύσμα κλειστού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. 1975/68
- β. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/448

ΠΙΝΑΚΑΣ 188

- α. Το θραύσμα ανοικτού αγγείου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/97
- β. Το θραύσμα παναθηναϊκού αμφορέα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/565
- γ. Τα θραύσματα ληκύθου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/650α–β

ΠΙΝΑΚΑΣ 189

- α. Ο αμφορίσκος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/64
- β. Το θραύσμα ληκύθου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2010/651
- γ. Η λήκυθος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2005/192

ΠΙΝΑΚΑΣ 190

- α. Ο σκύφος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/585
- β. Ο σκύφος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/586
- γ. Ο σκύφος ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/586 (λεπτομέρεια της βάσης)

ΠΙΝΑΚΑΣ 191

- α. Η κύλικα ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/588

β. Η κύλικά ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/587

γ. Η κύλικά ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2009/587 (λεπτομέρεια του πυθμένα)

ΠΙΝΑΚΑΣ 192

α. Το τμήμα φιαλιδίου ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/249

β. Μελαμβαφής λήκυθος. Ιδιωτική Συλλογή (Λάρισα) αρ. Ευρ. 242

γ. Το αρυβαλλοειδές ληκύθιο ΔΜΛ αρ. Ευρ. Μ 2012/259

ΠΙΝΑΚΑΣ 193

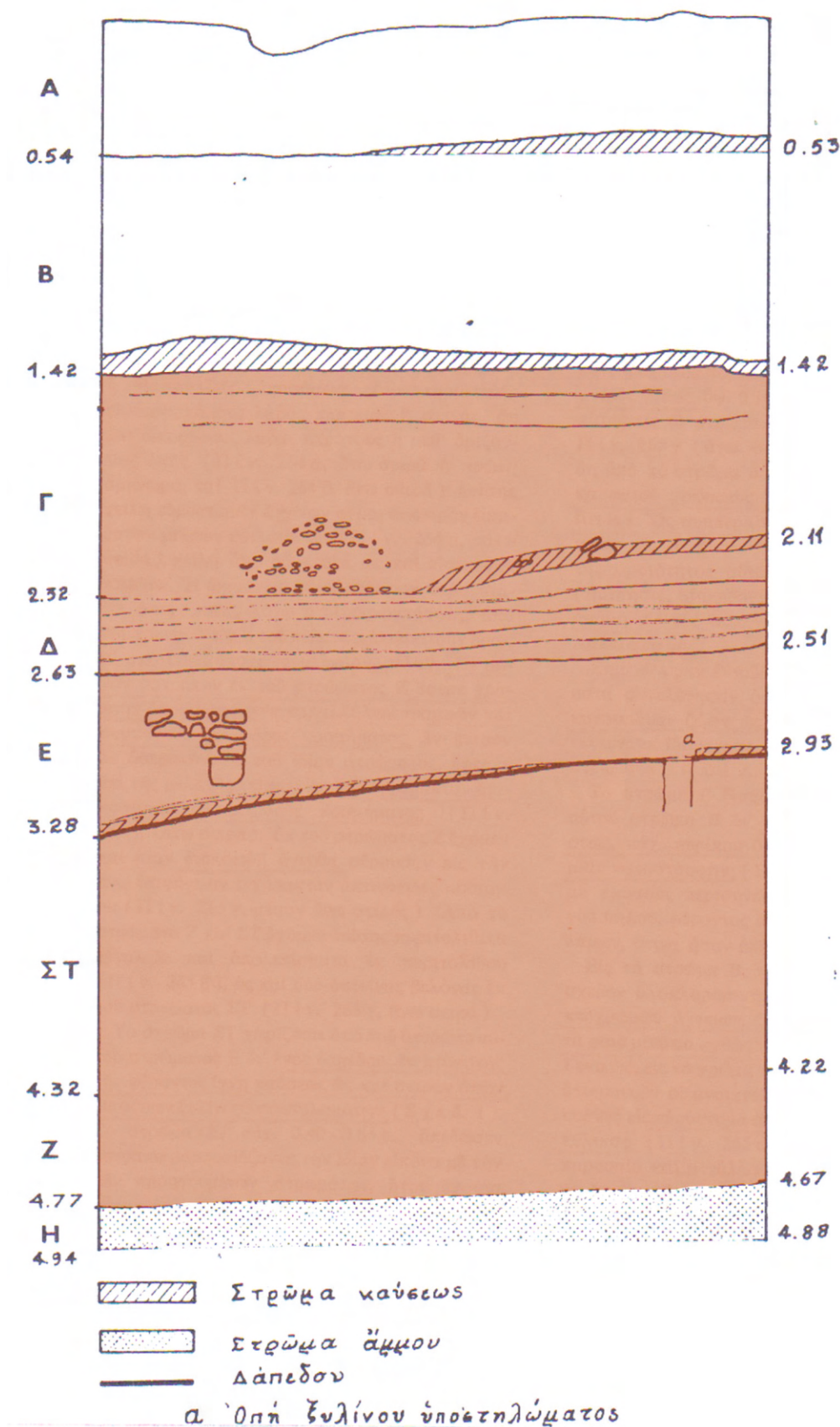
Έκταση της διασποράς των ευρημάτων κατά περίοδο [σε εκτάρια (ha)]

ΠΙΝΑΚΑΣ 194

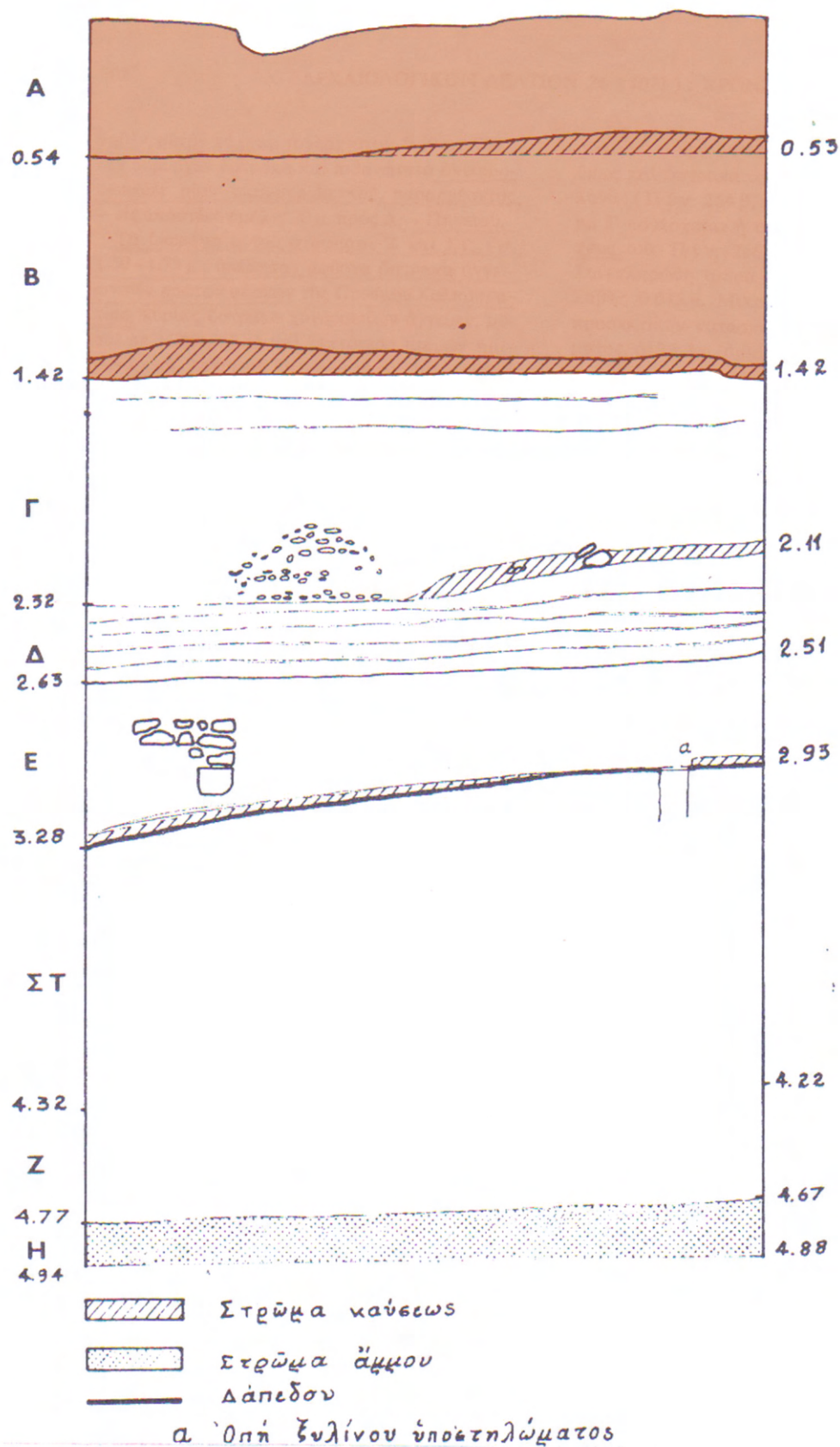
Χρονολογική κατανομή της επείσακτης αρχαϊκής κεραμικής κατά εργαστήρια

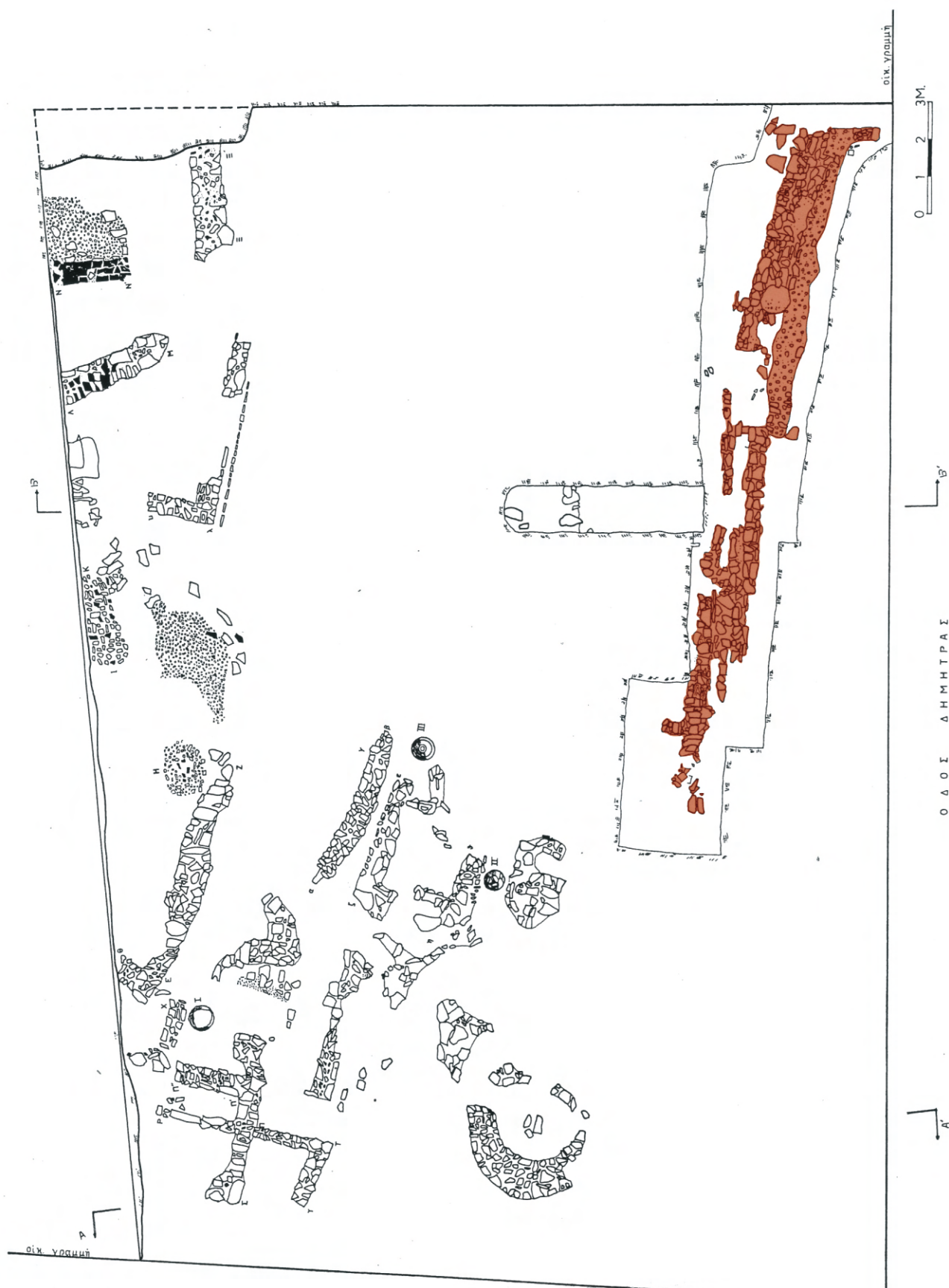
ΠΙΝΑΚΑΣ 195

Ποσοστά της επείσακτης αρχαϊκής κεραμικής κατά εργαστήρια

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

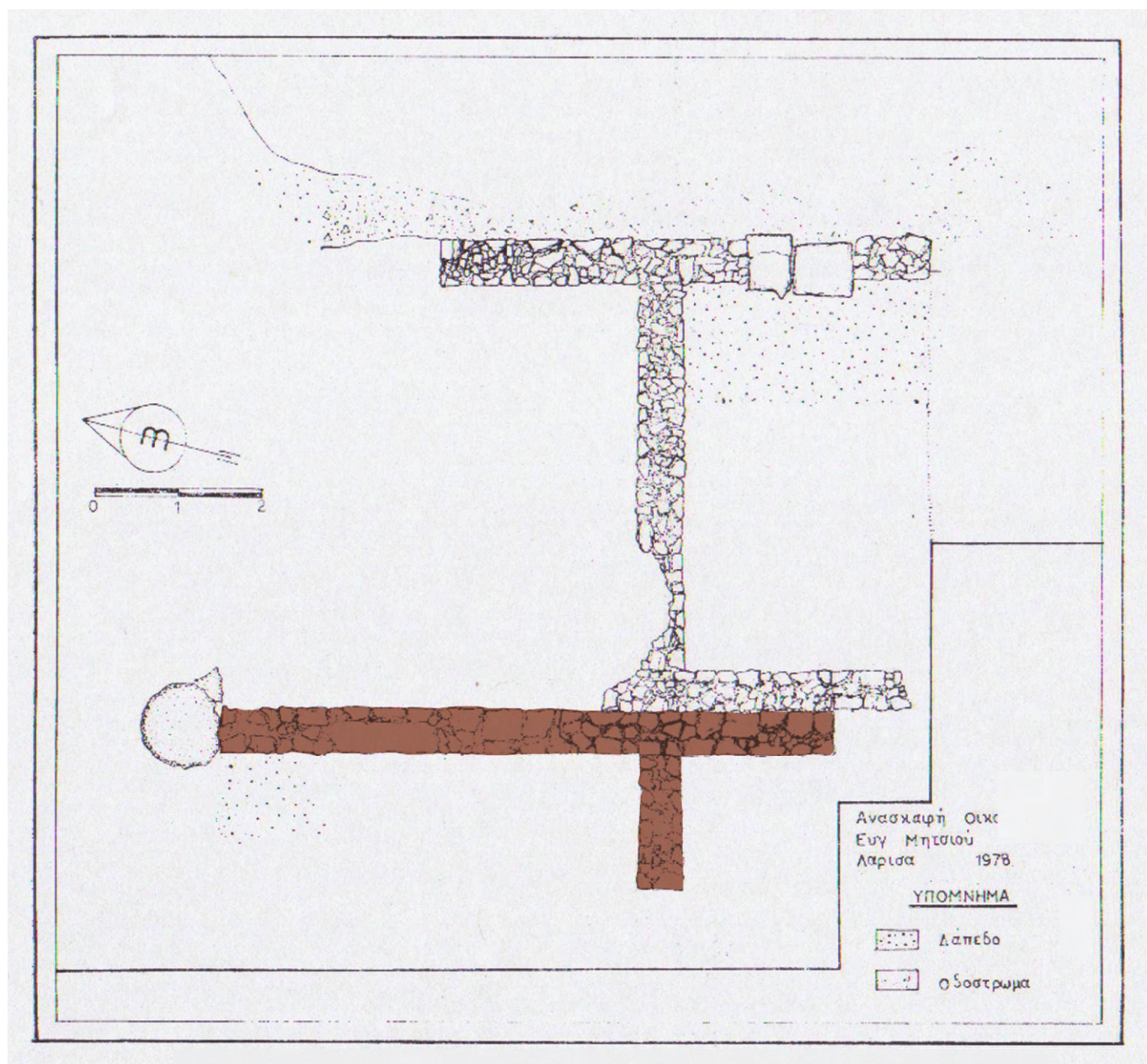

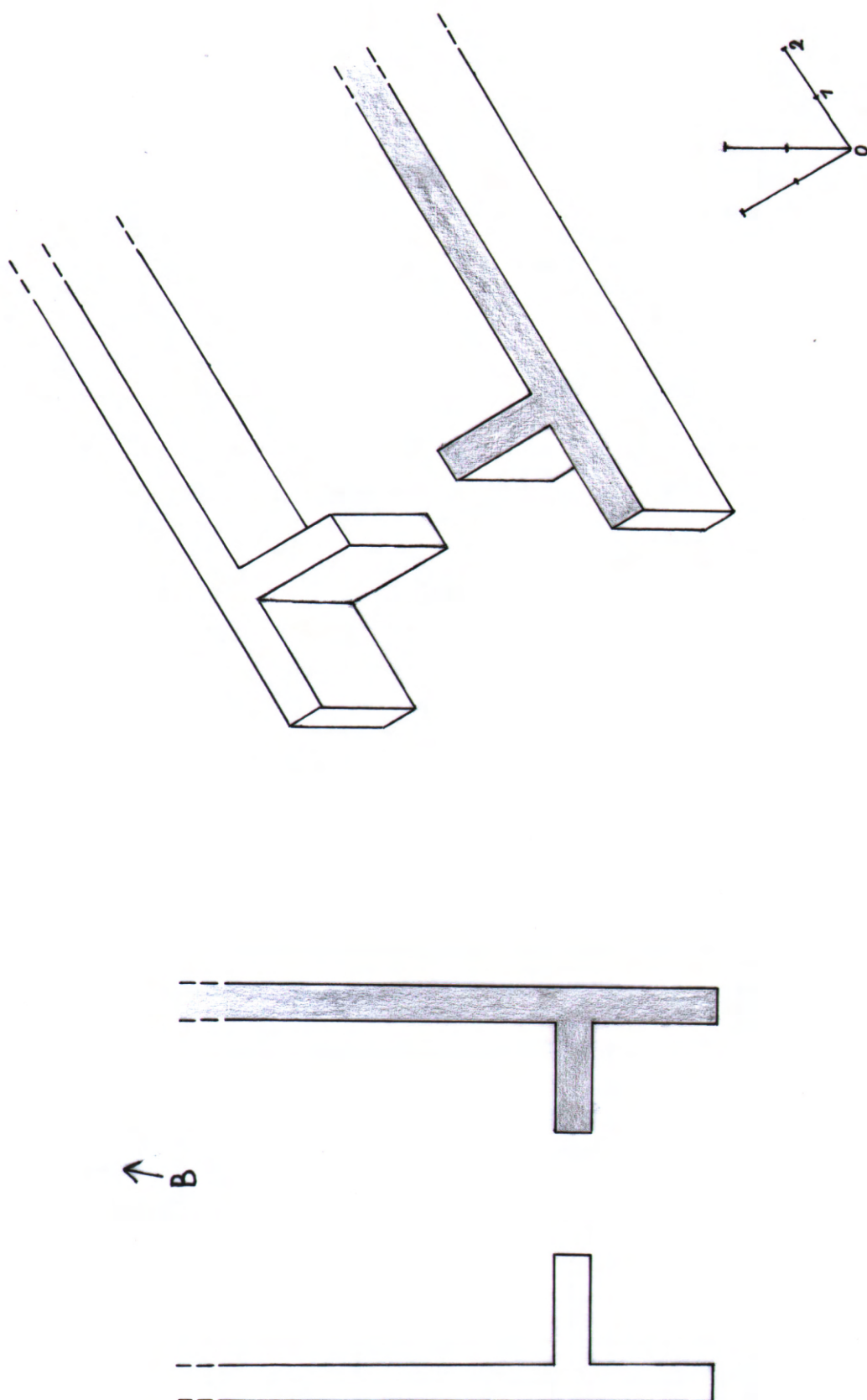
ΠΙΝΑΚΑΣ 4

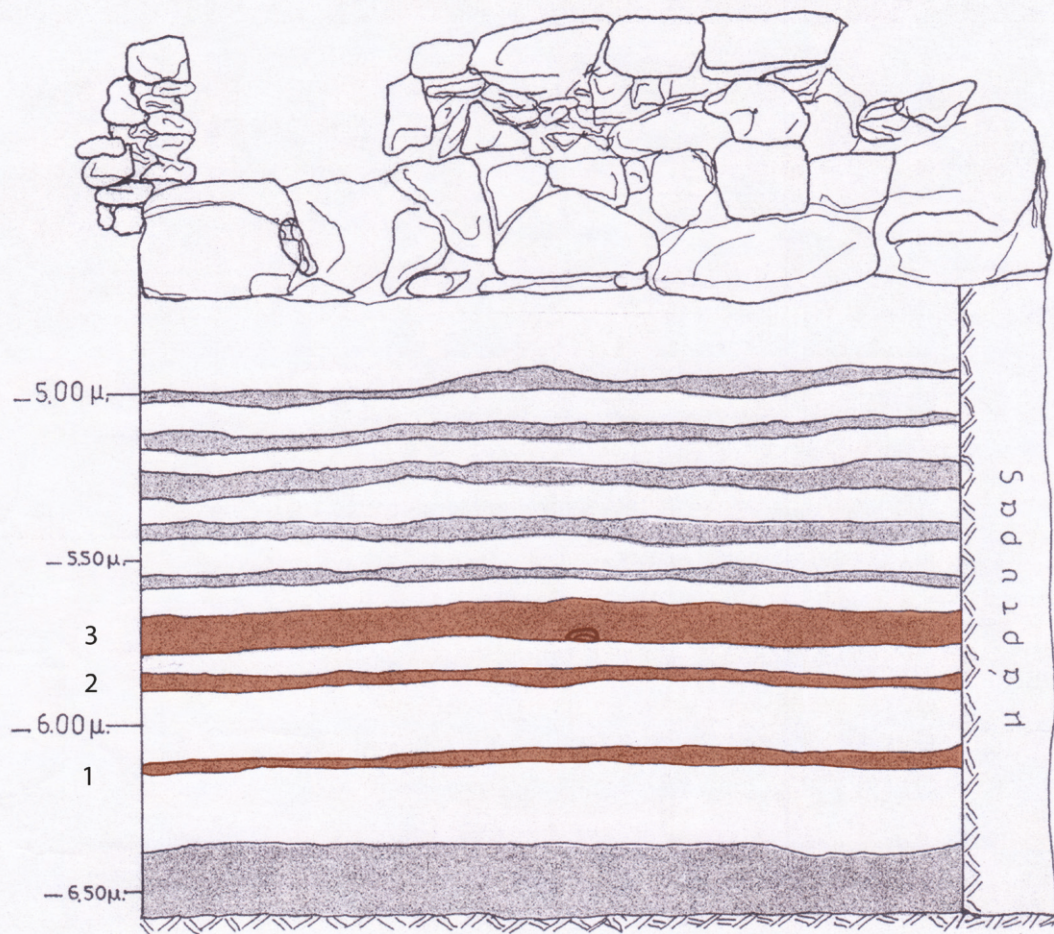

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

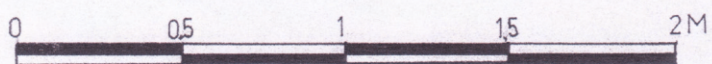

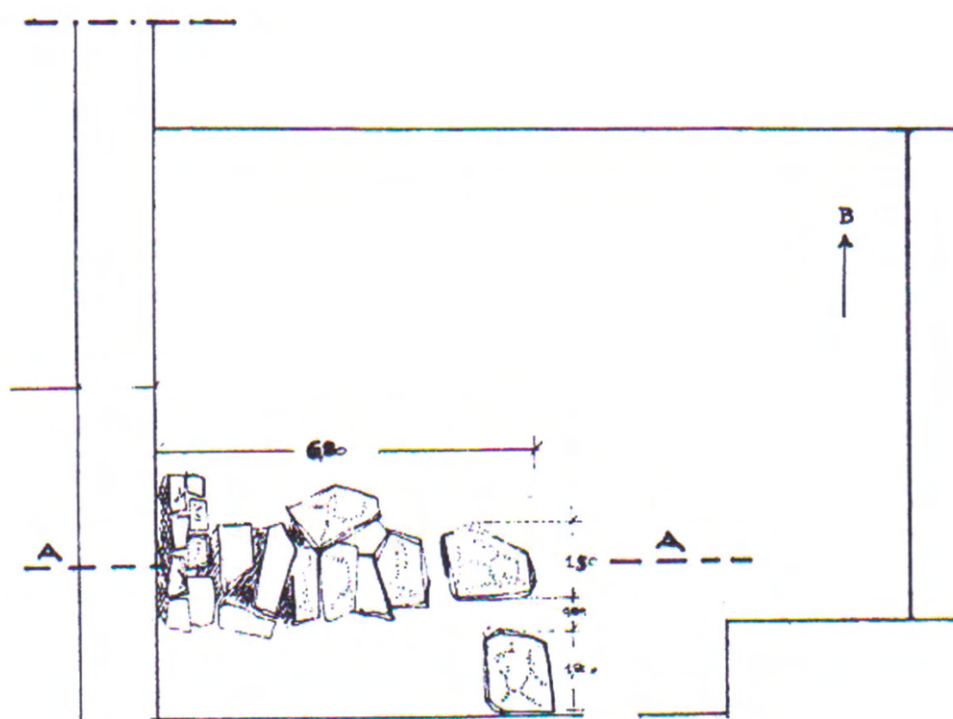
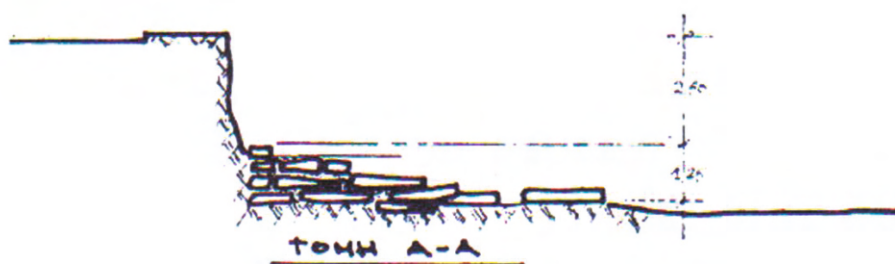

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

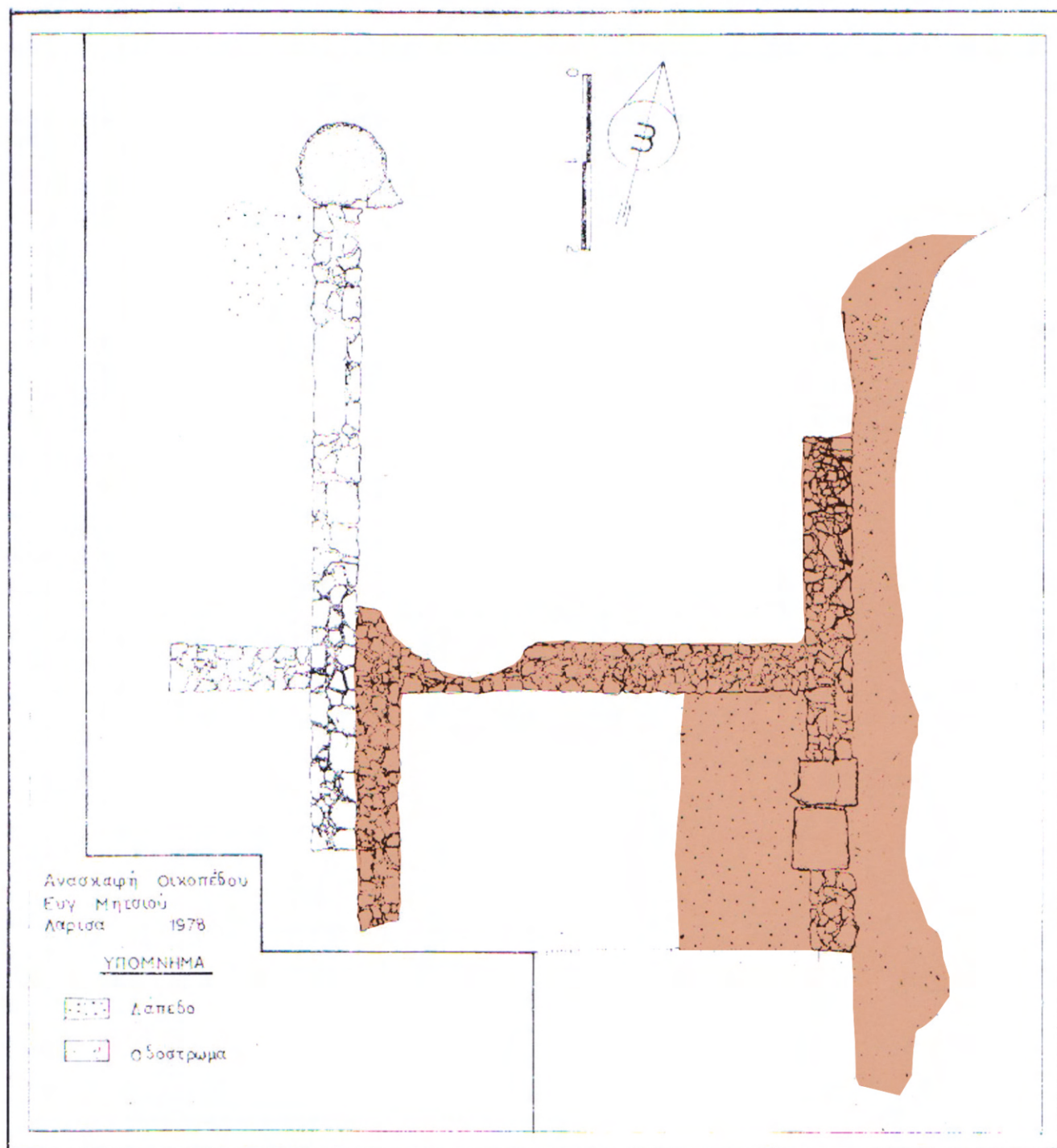

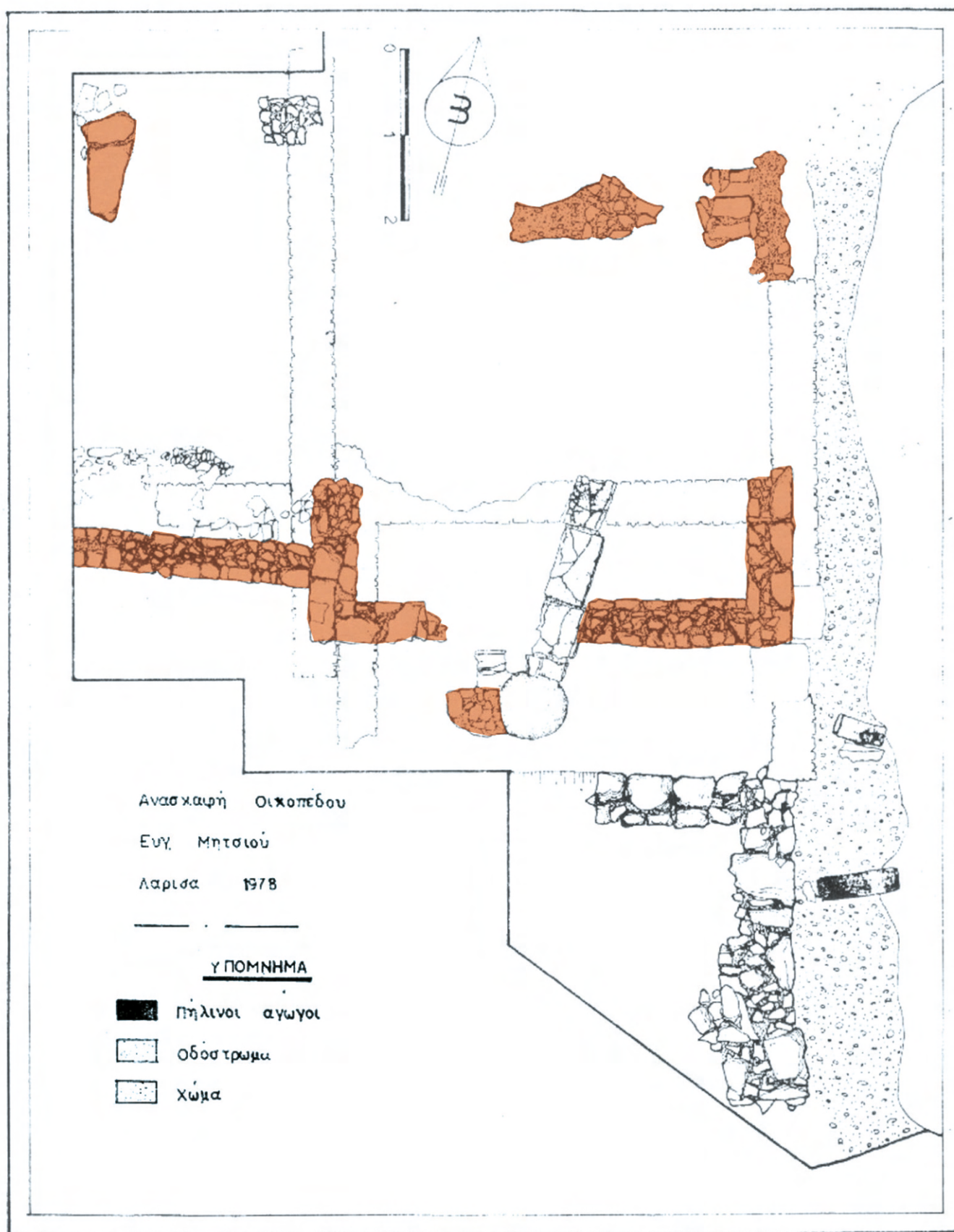
Στρωματογραφία κάτω από τον τοίχο VIII

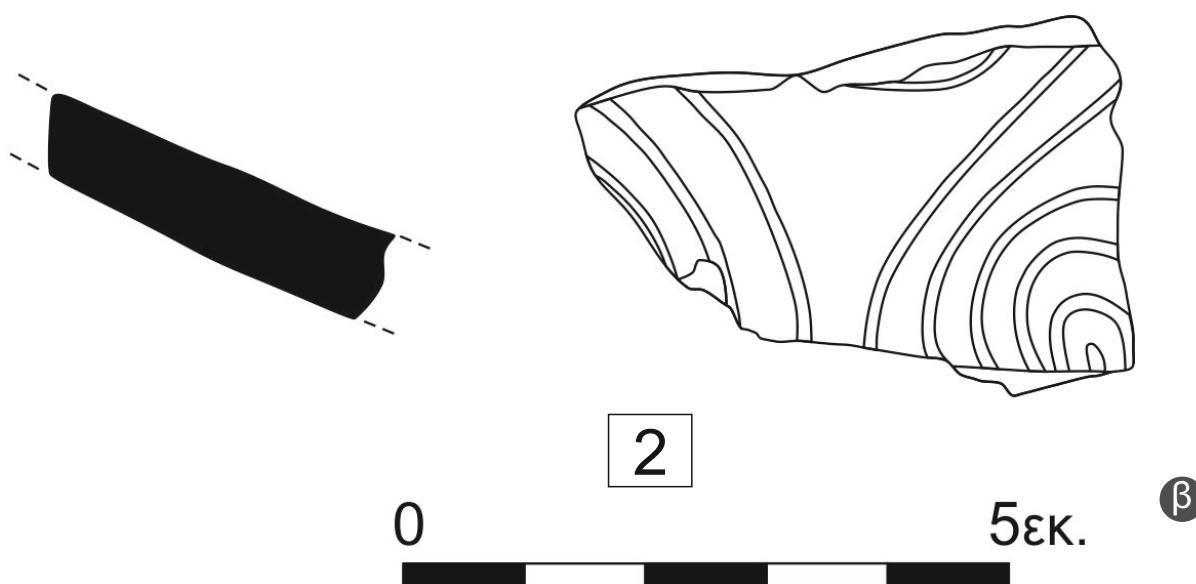
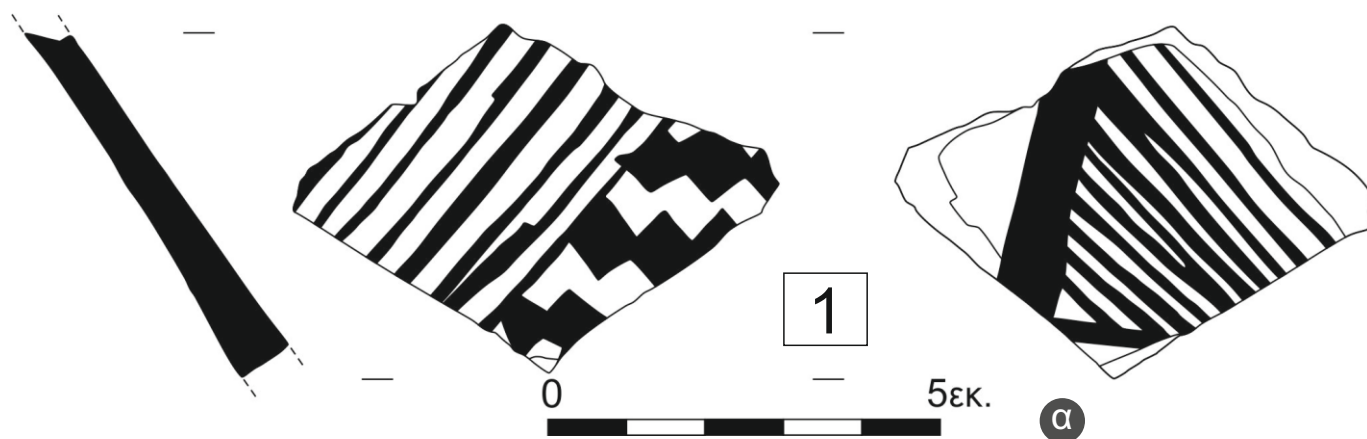

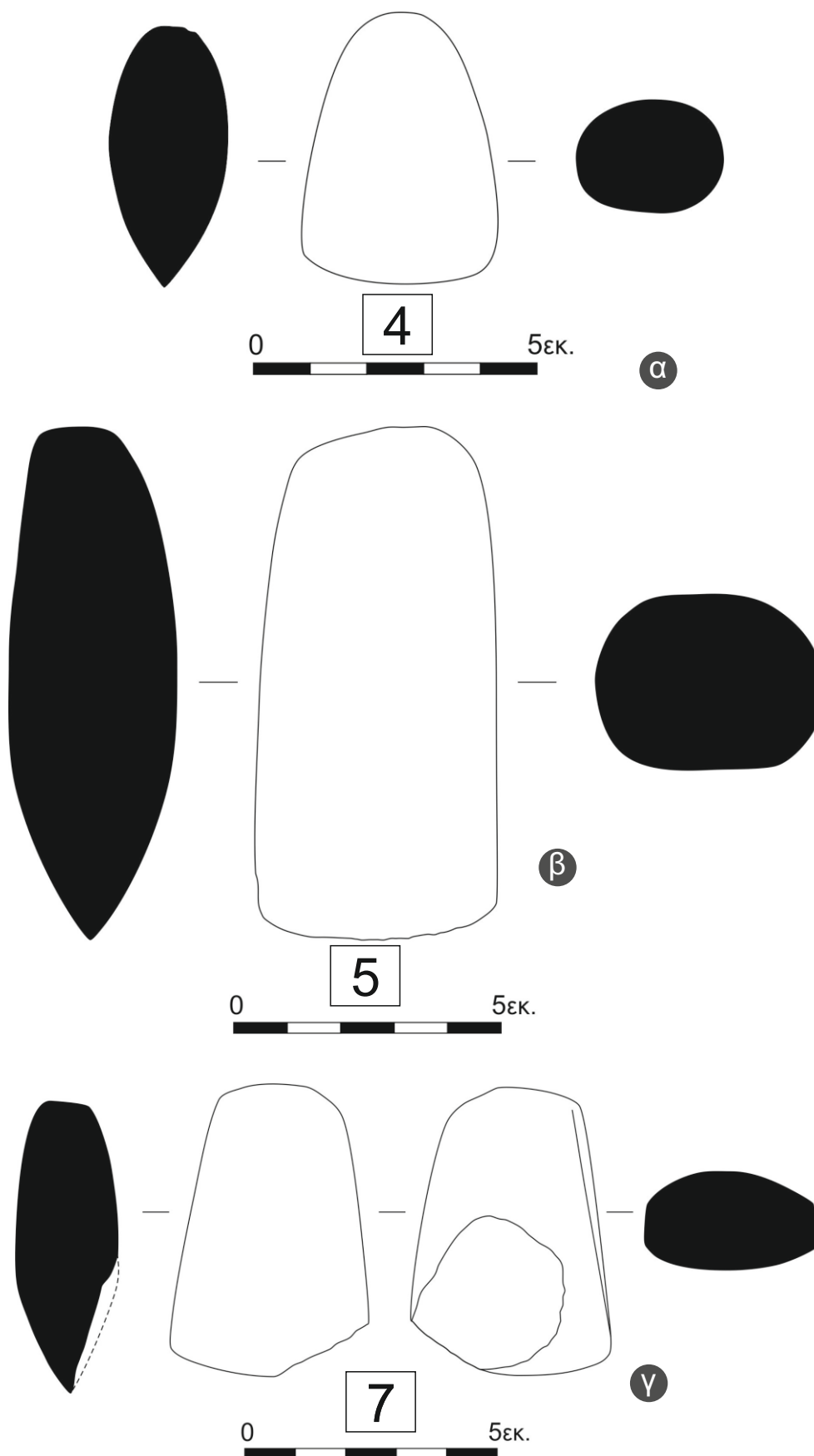

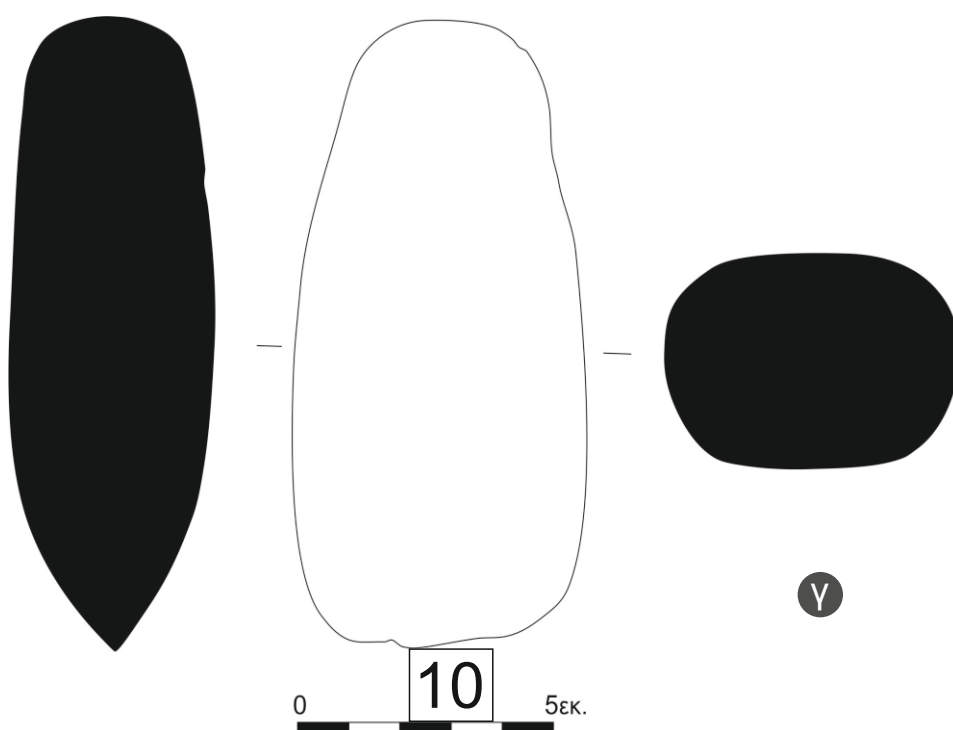
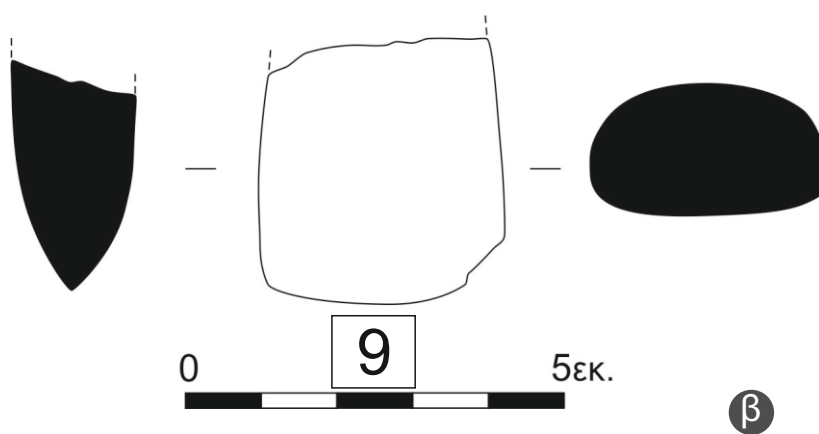
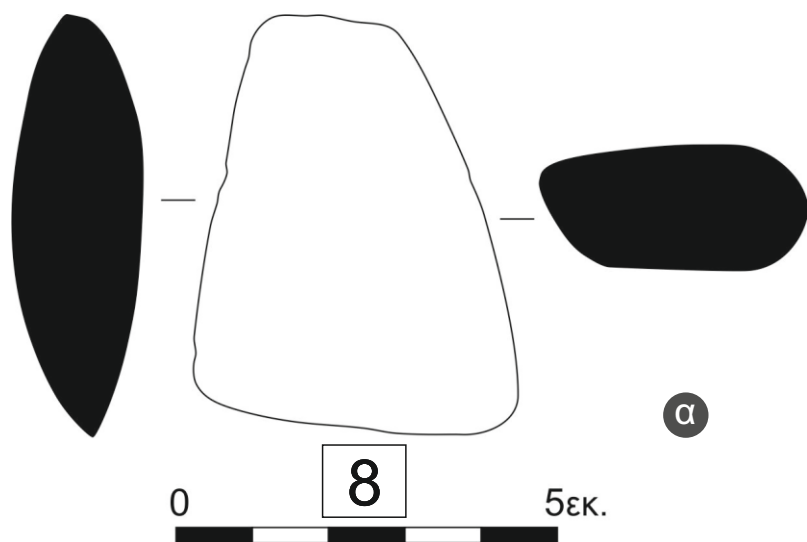

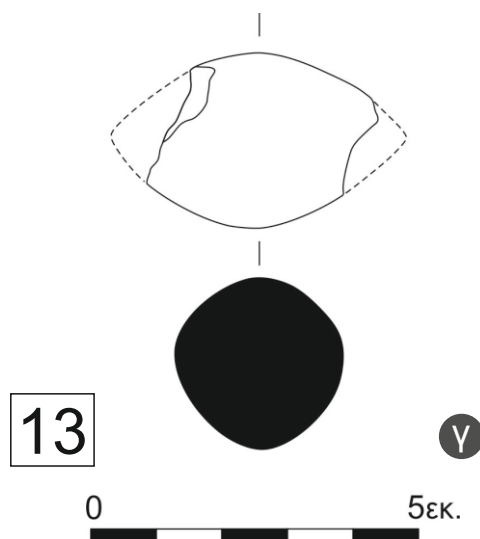
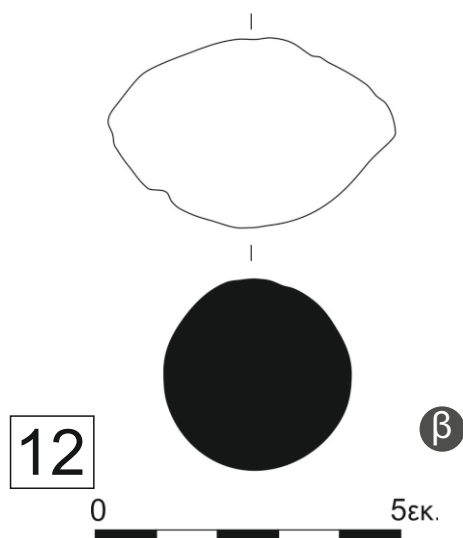
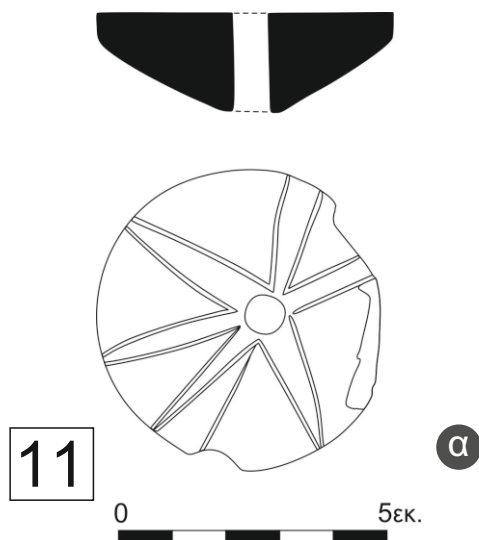

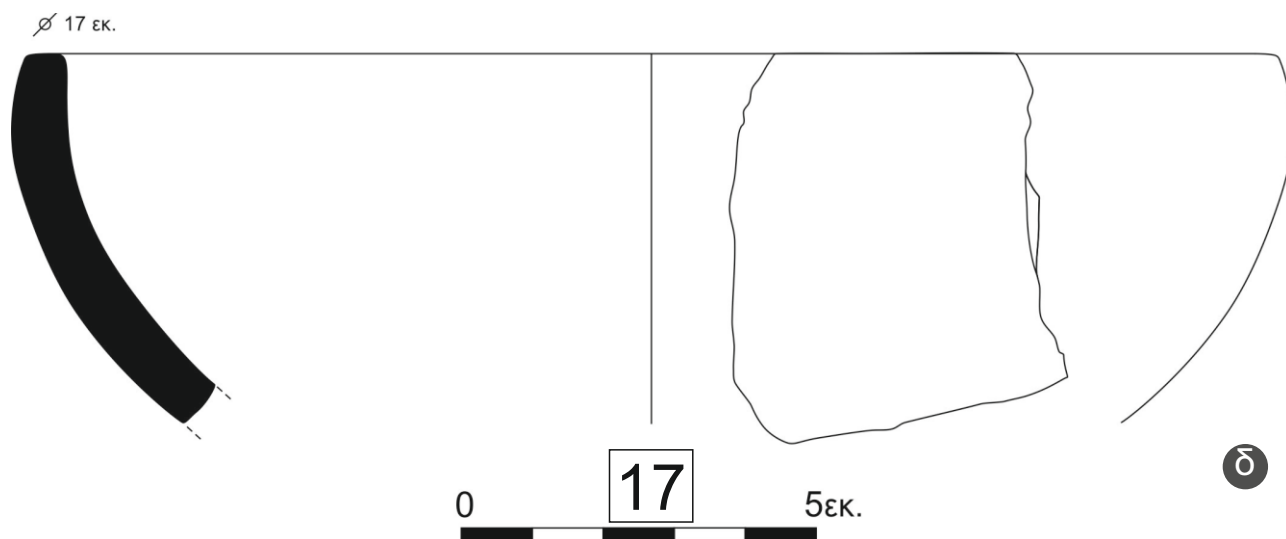
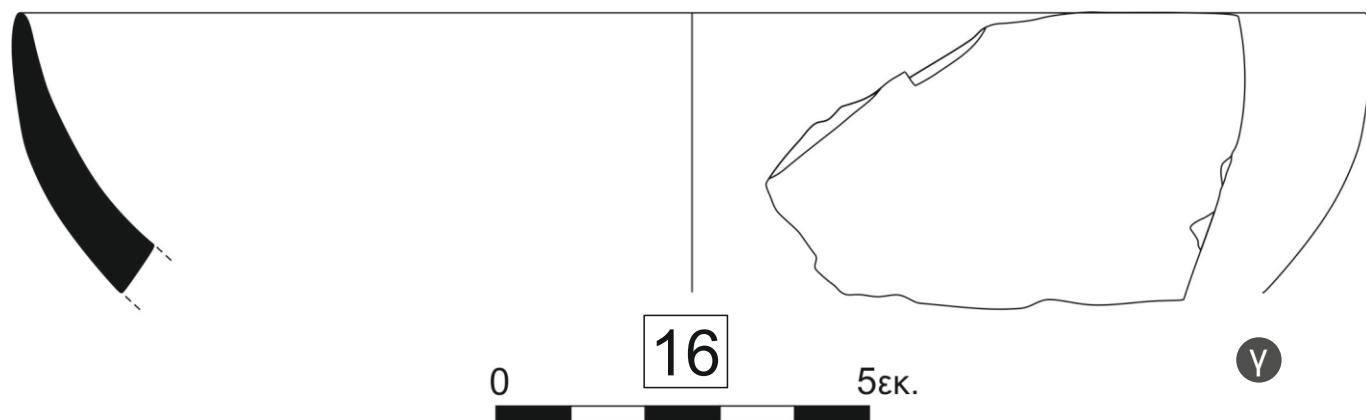
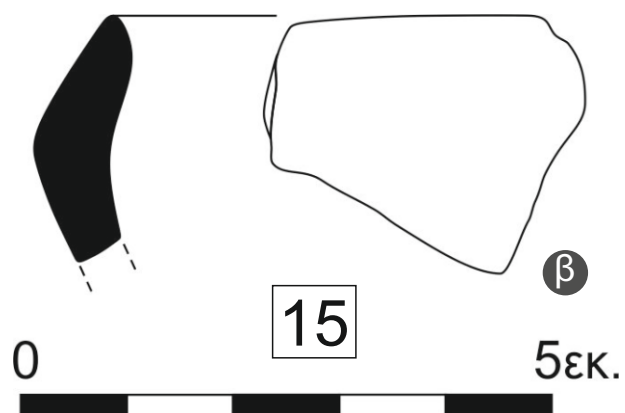
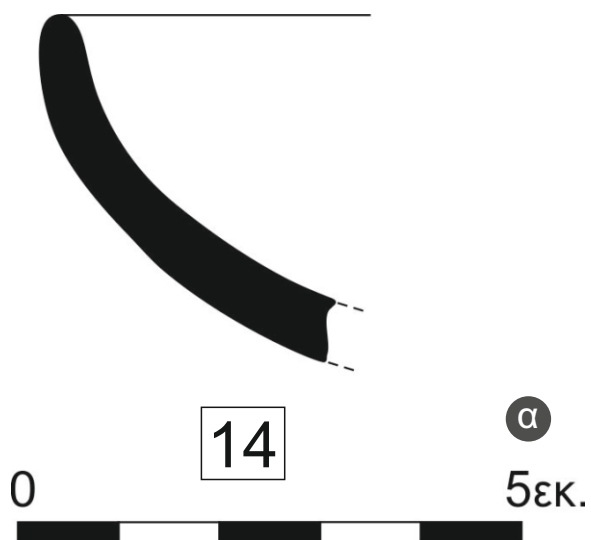

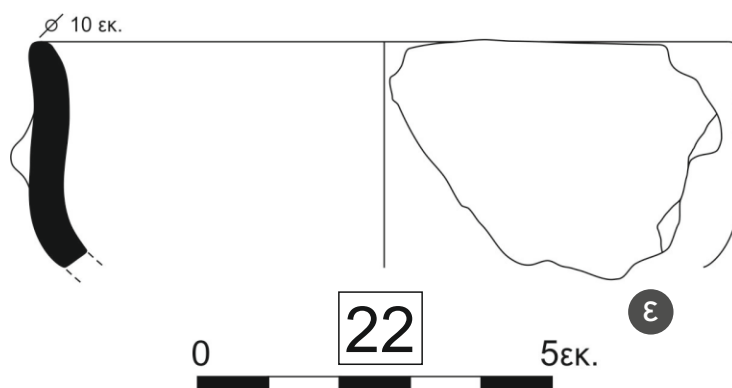
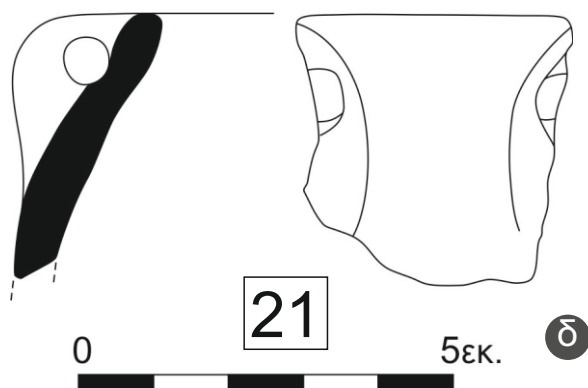
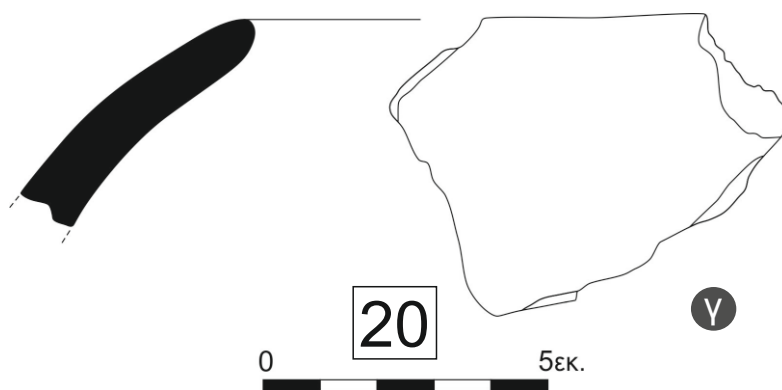
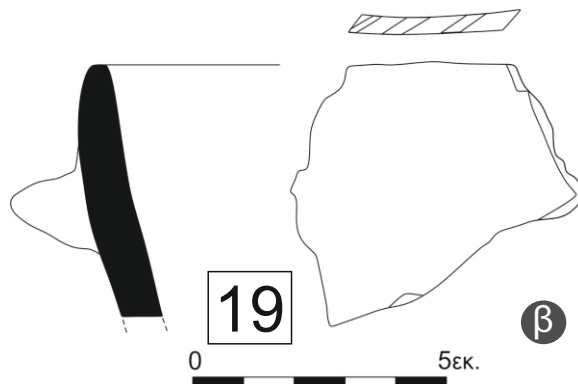
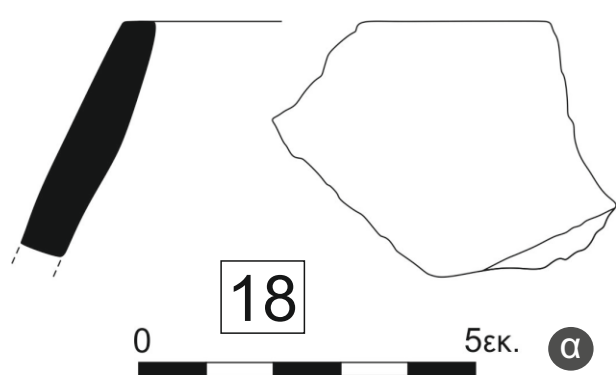

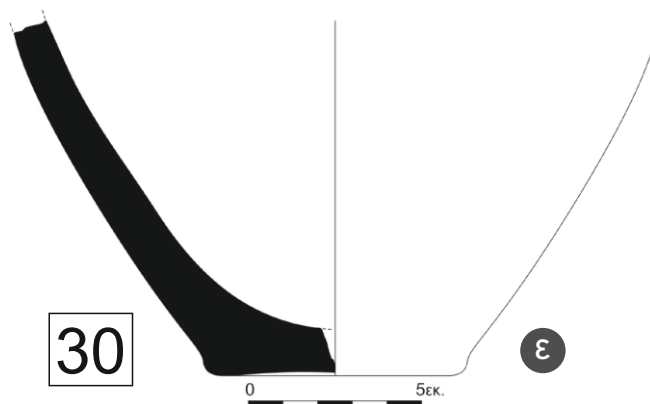
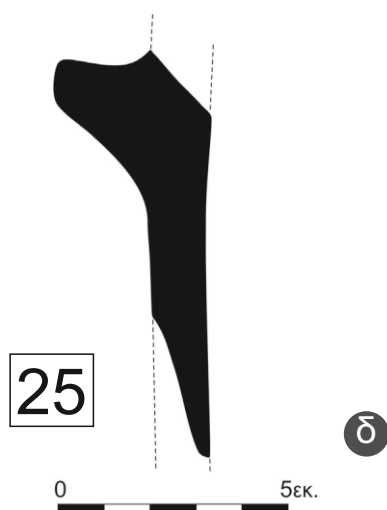
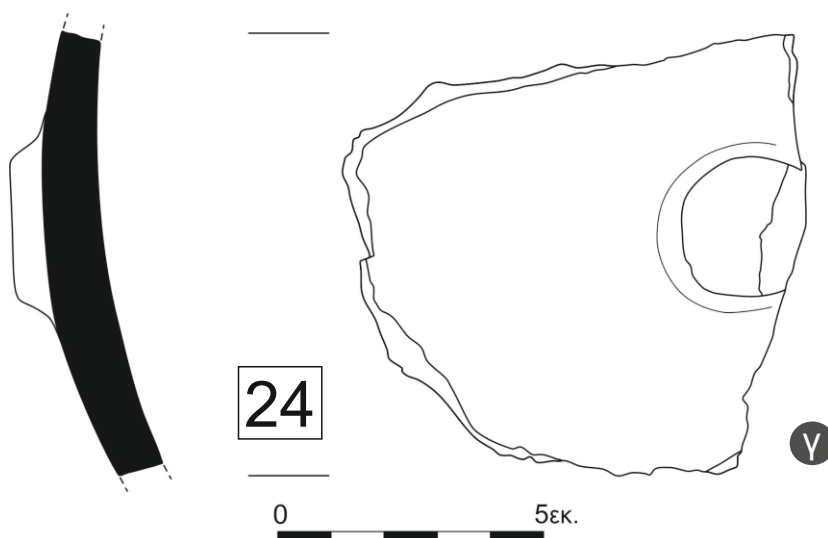
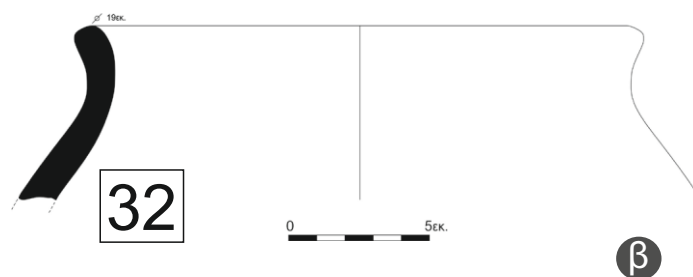
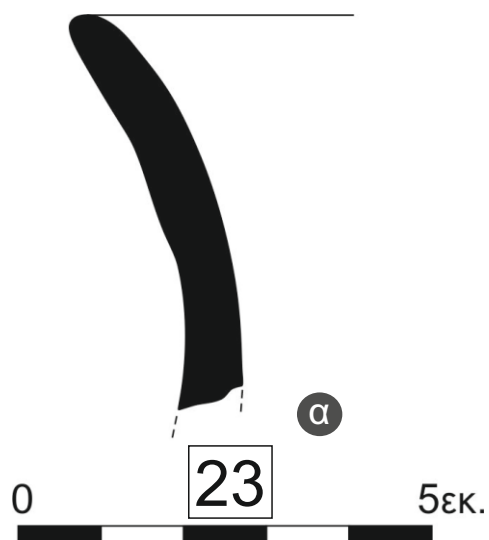
ΠΙΝΑΚΑΣ 16

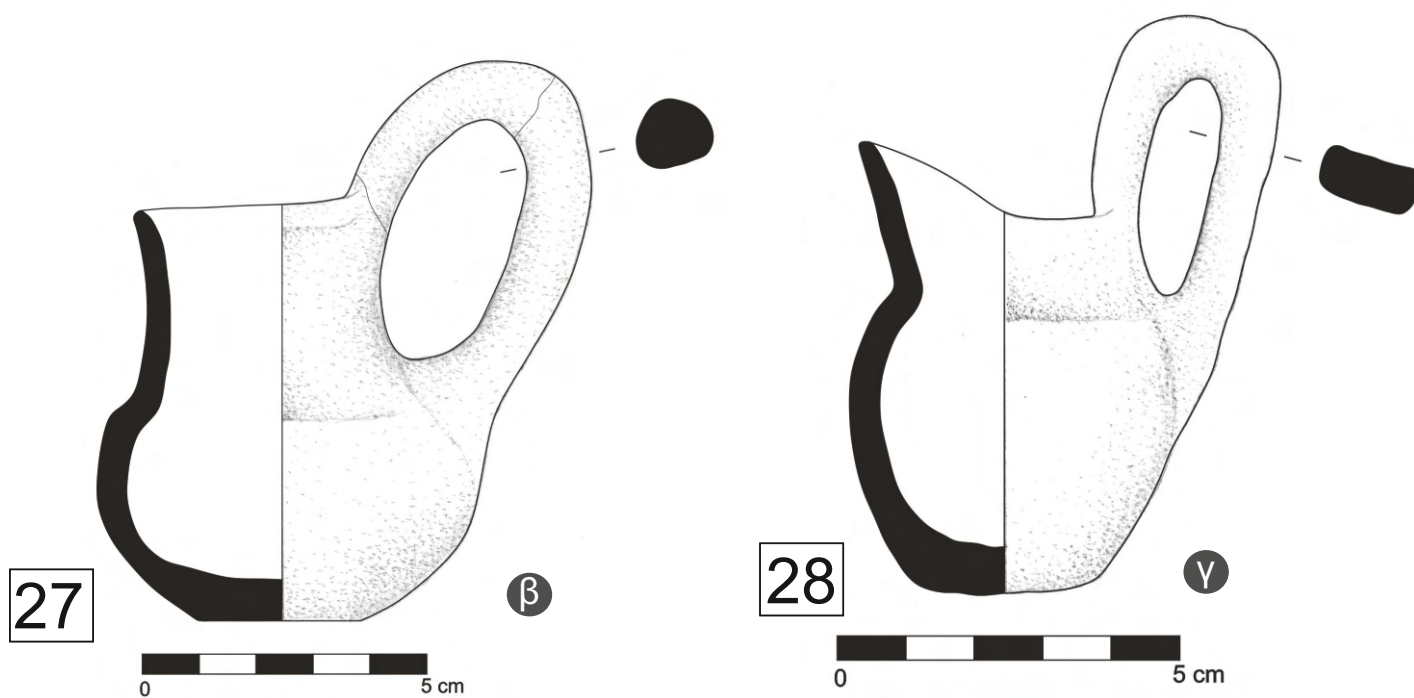
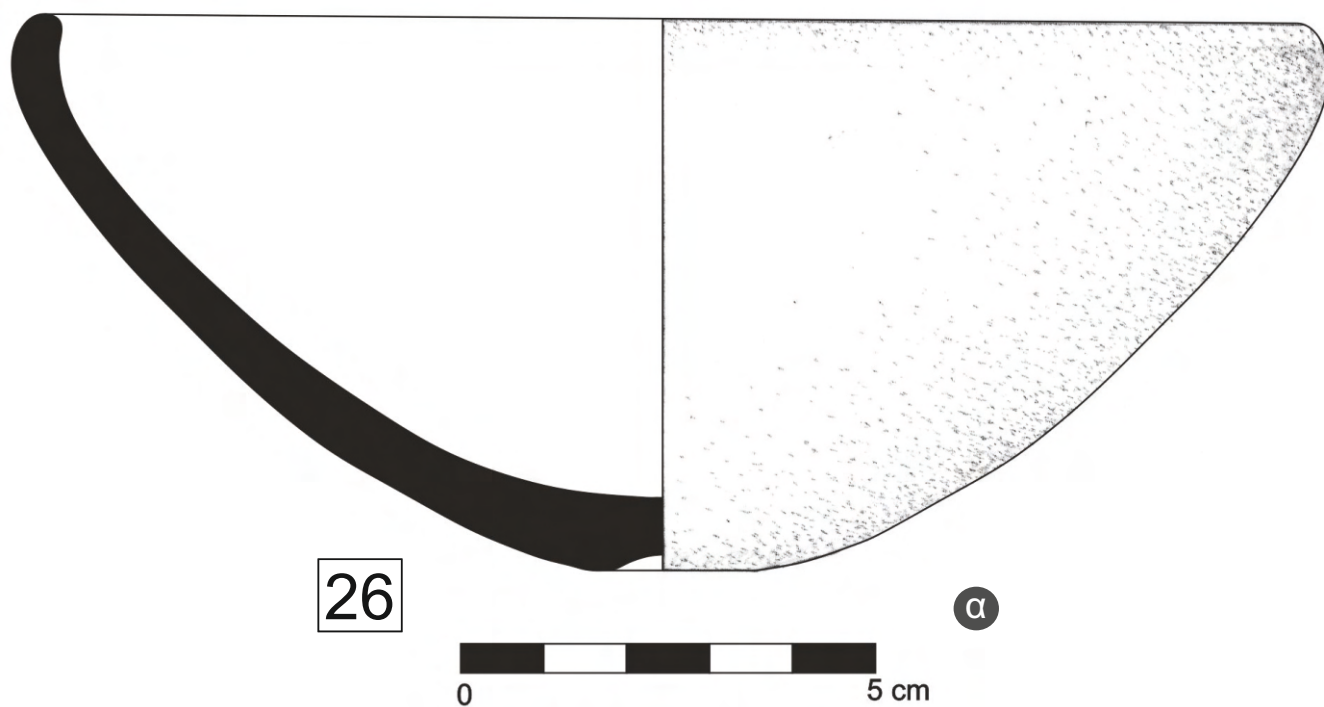

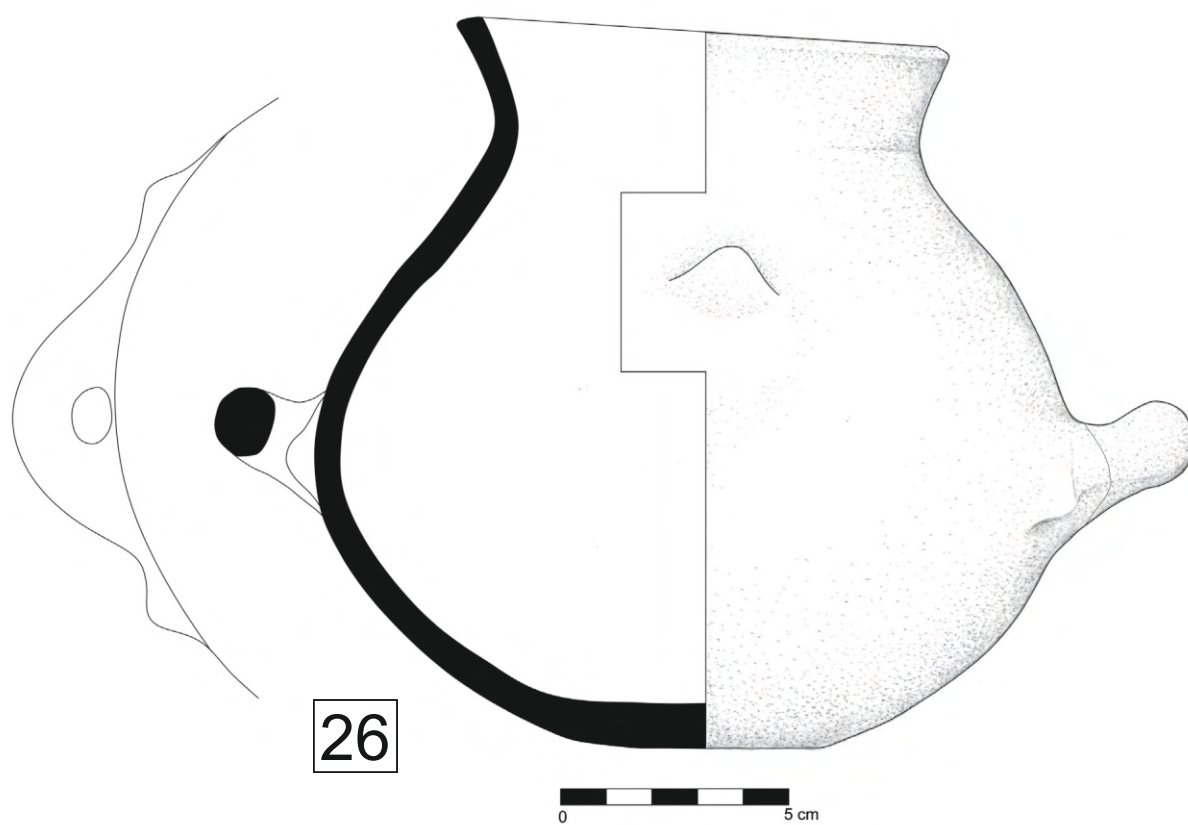

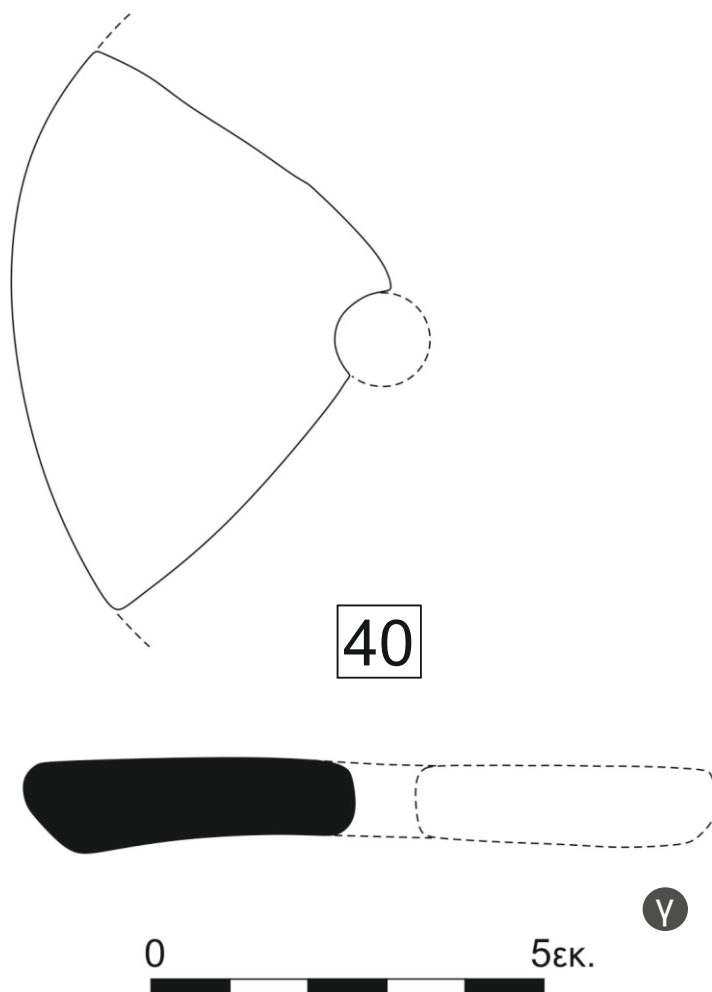
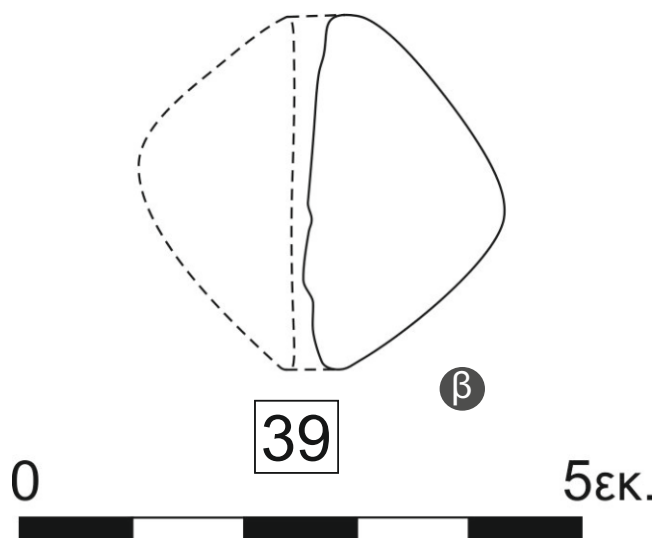
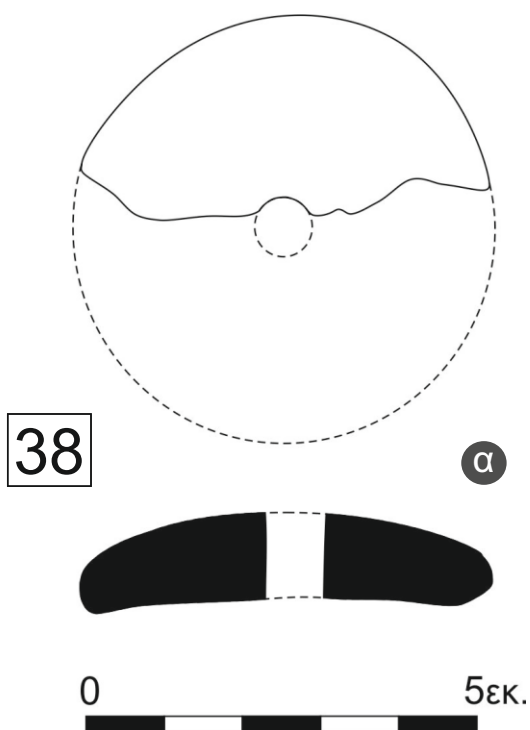
ΠΙΝΑΚΑΣ 18

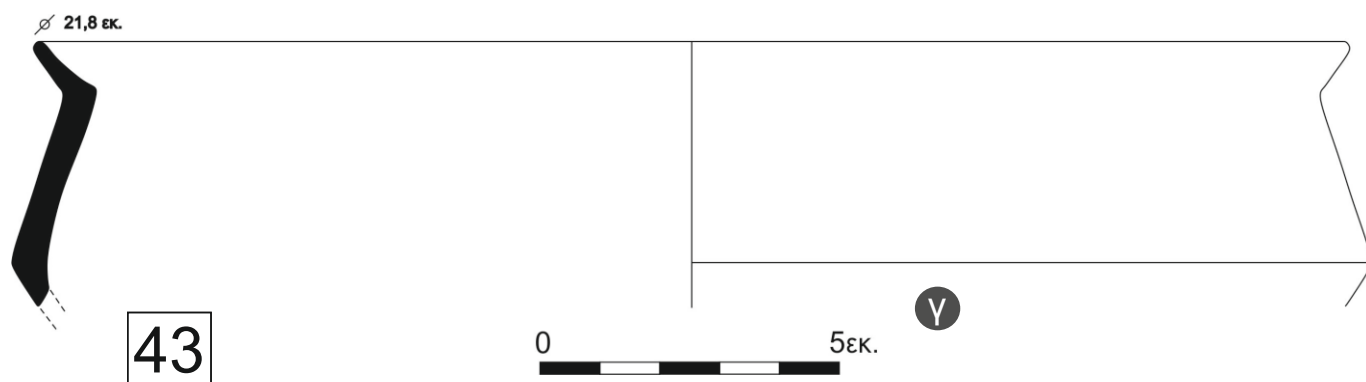
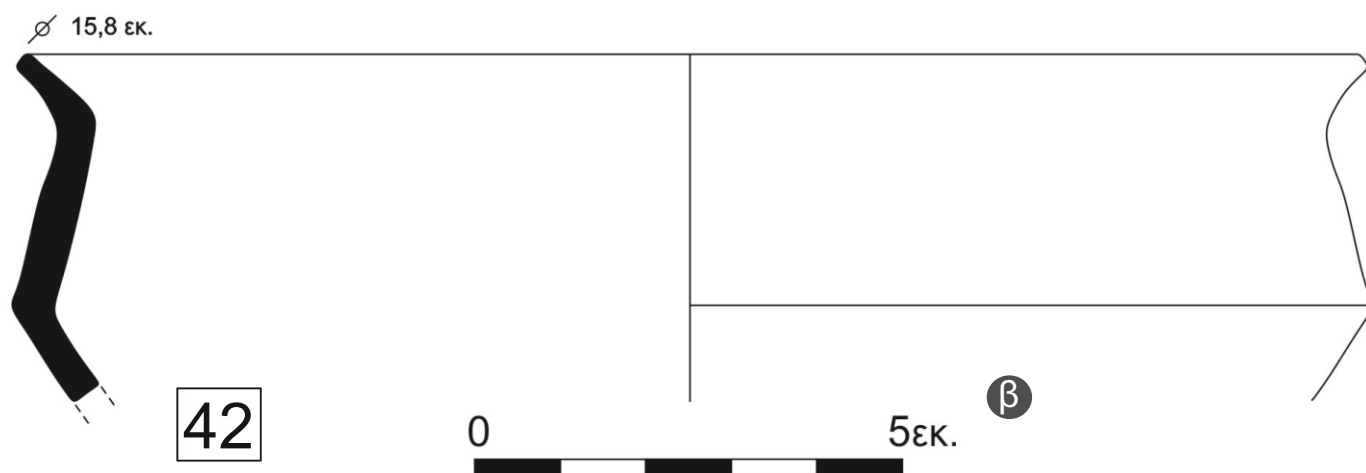
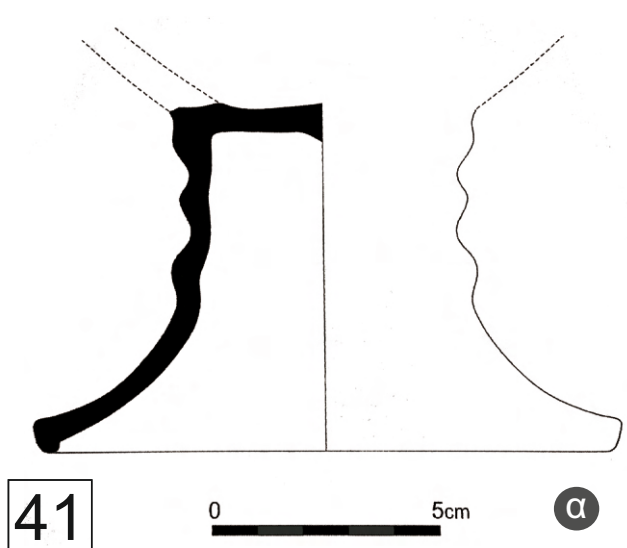

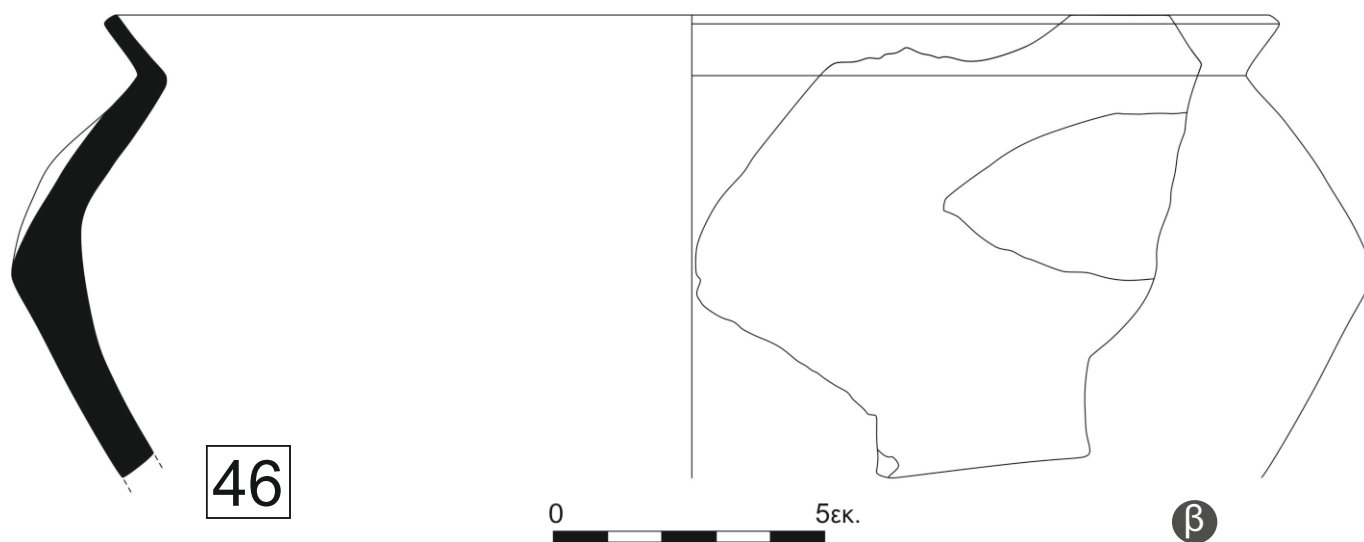
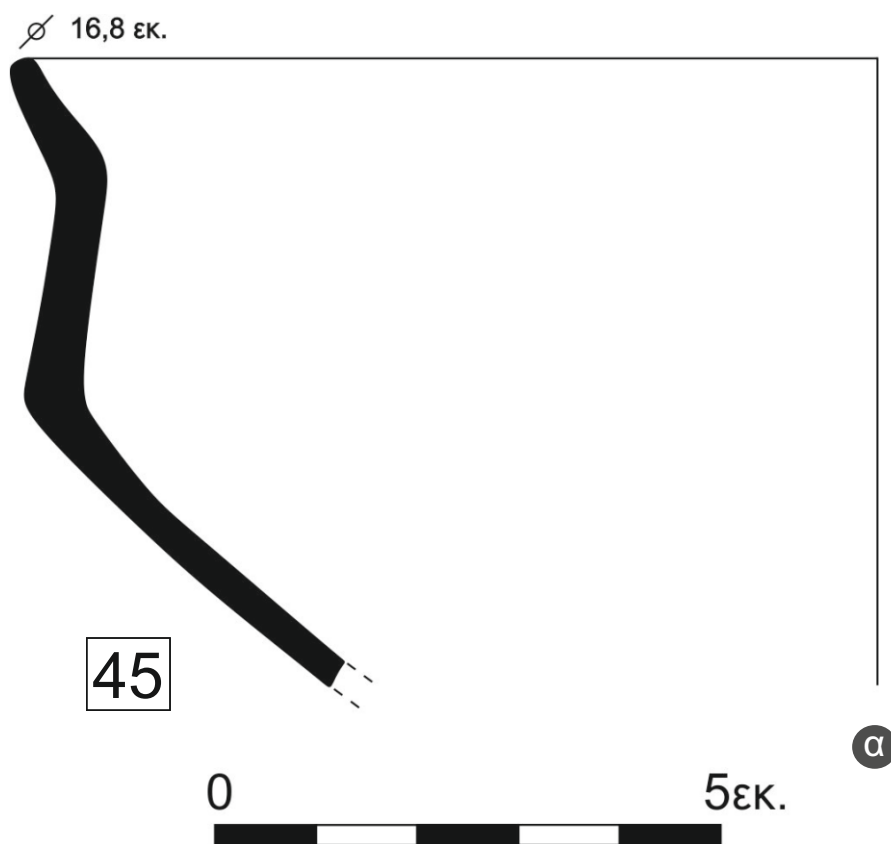

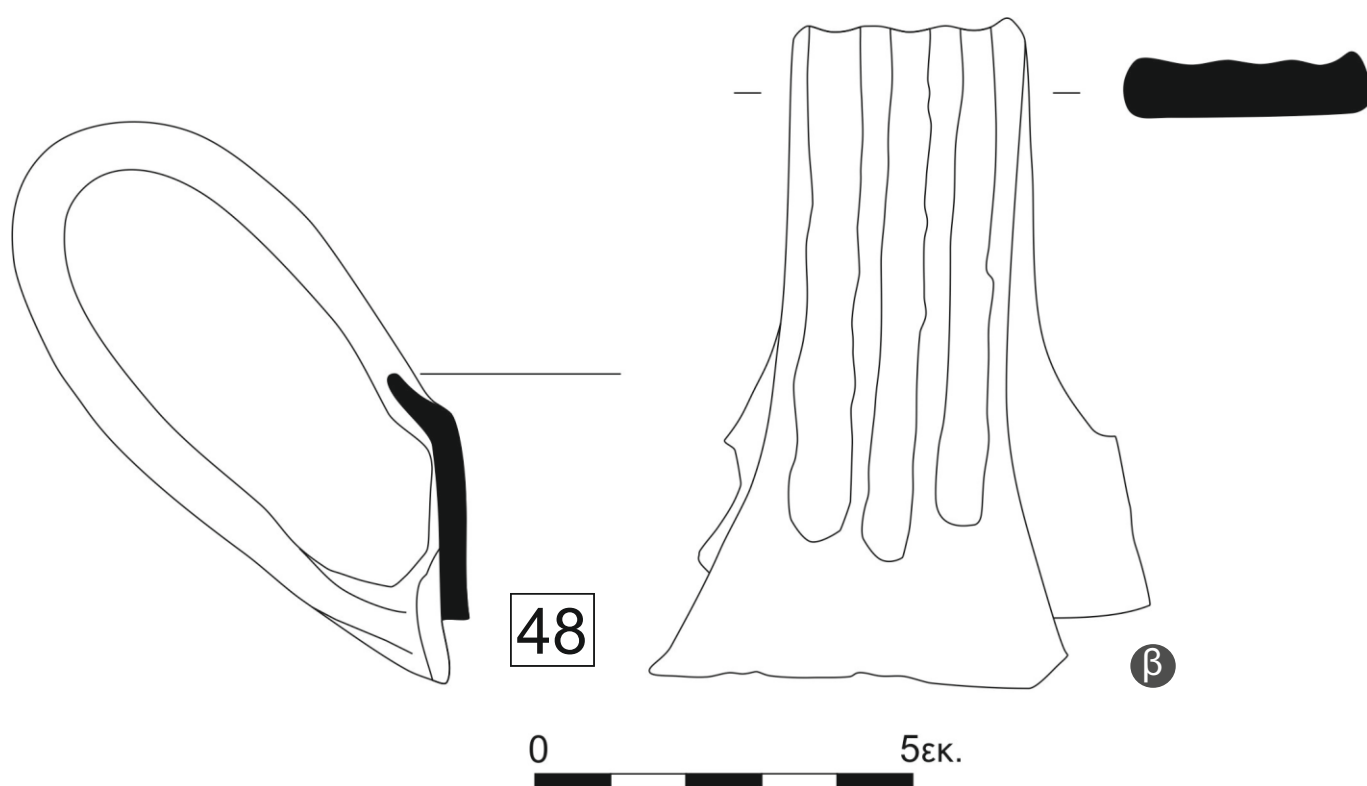
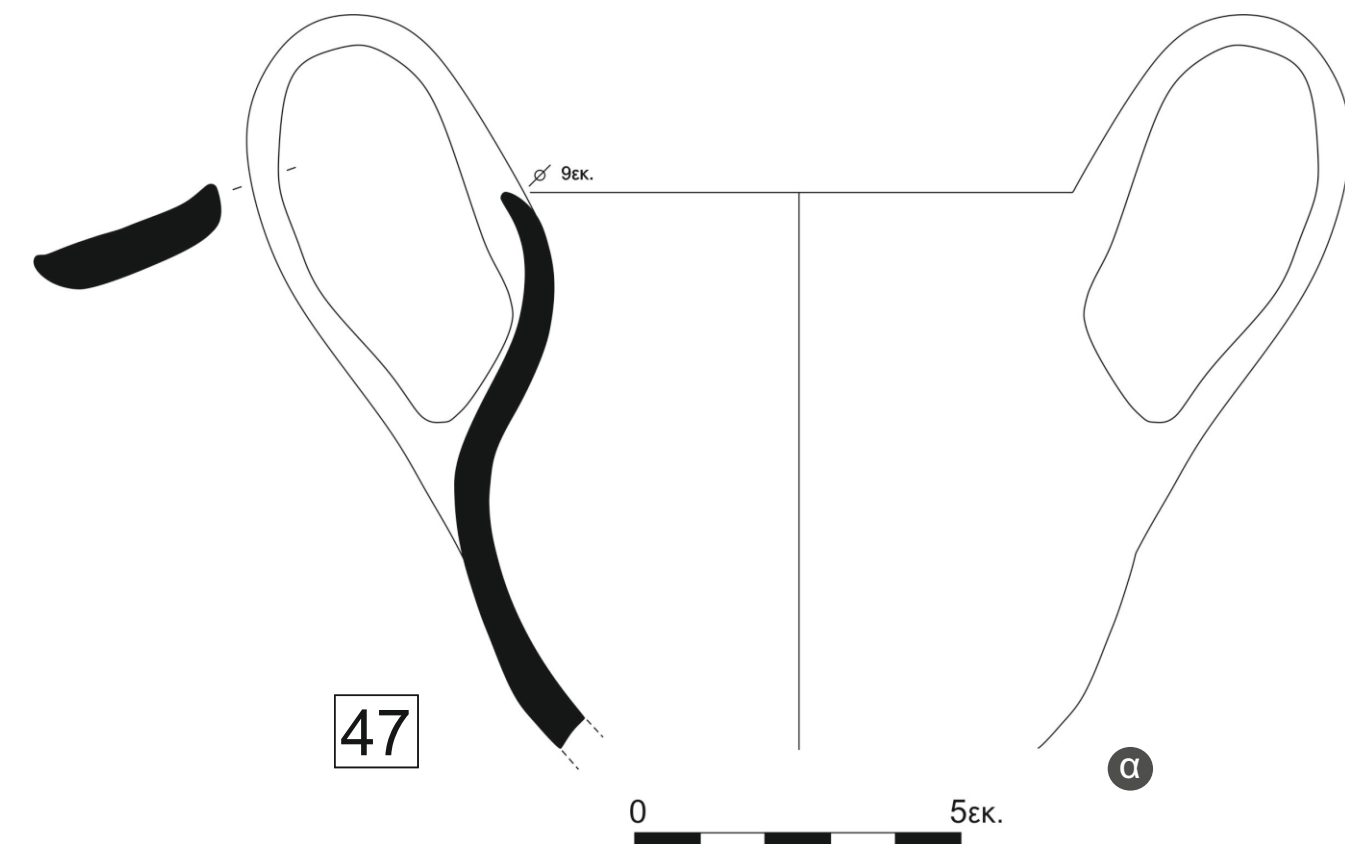

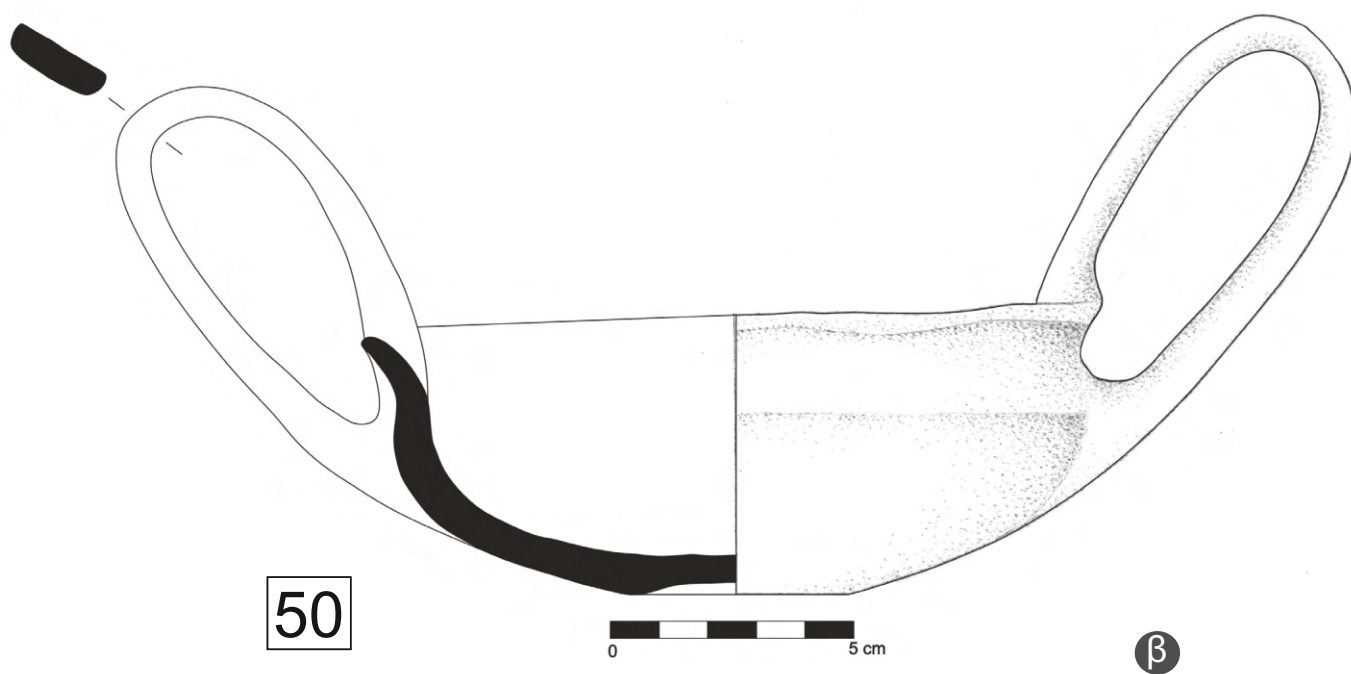
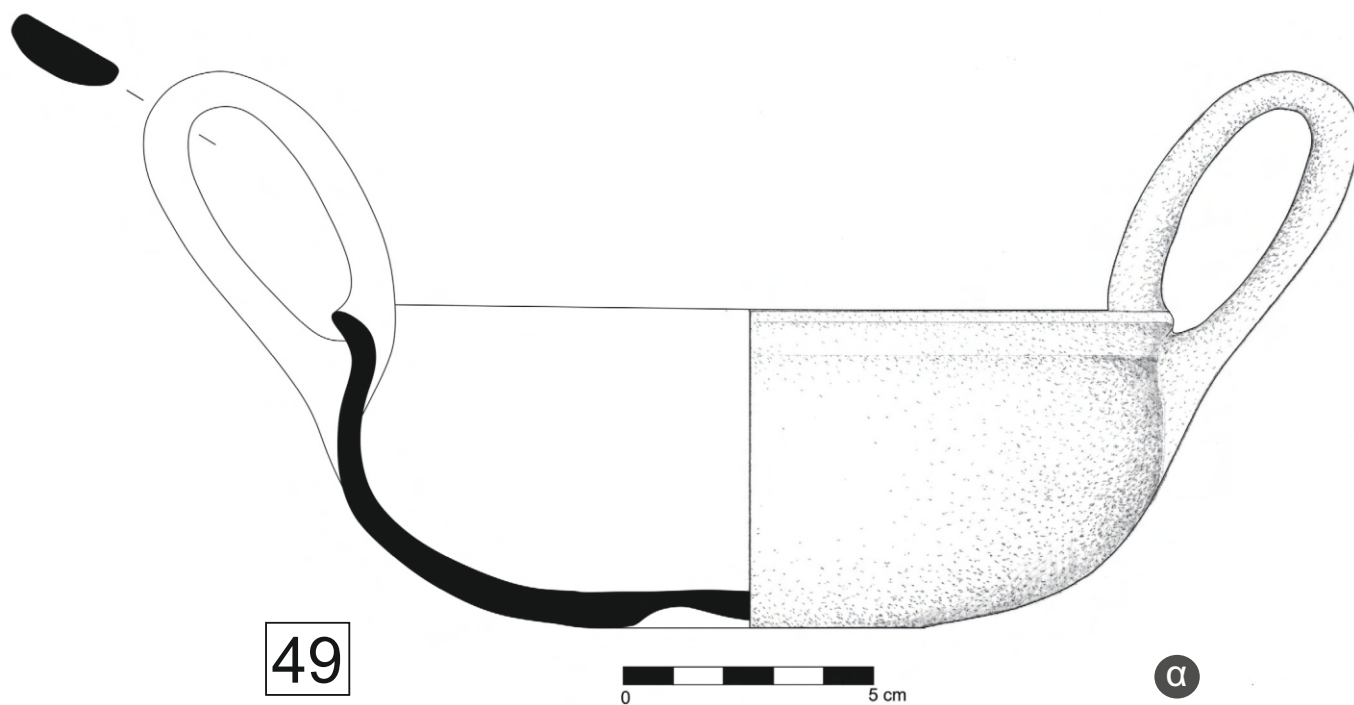

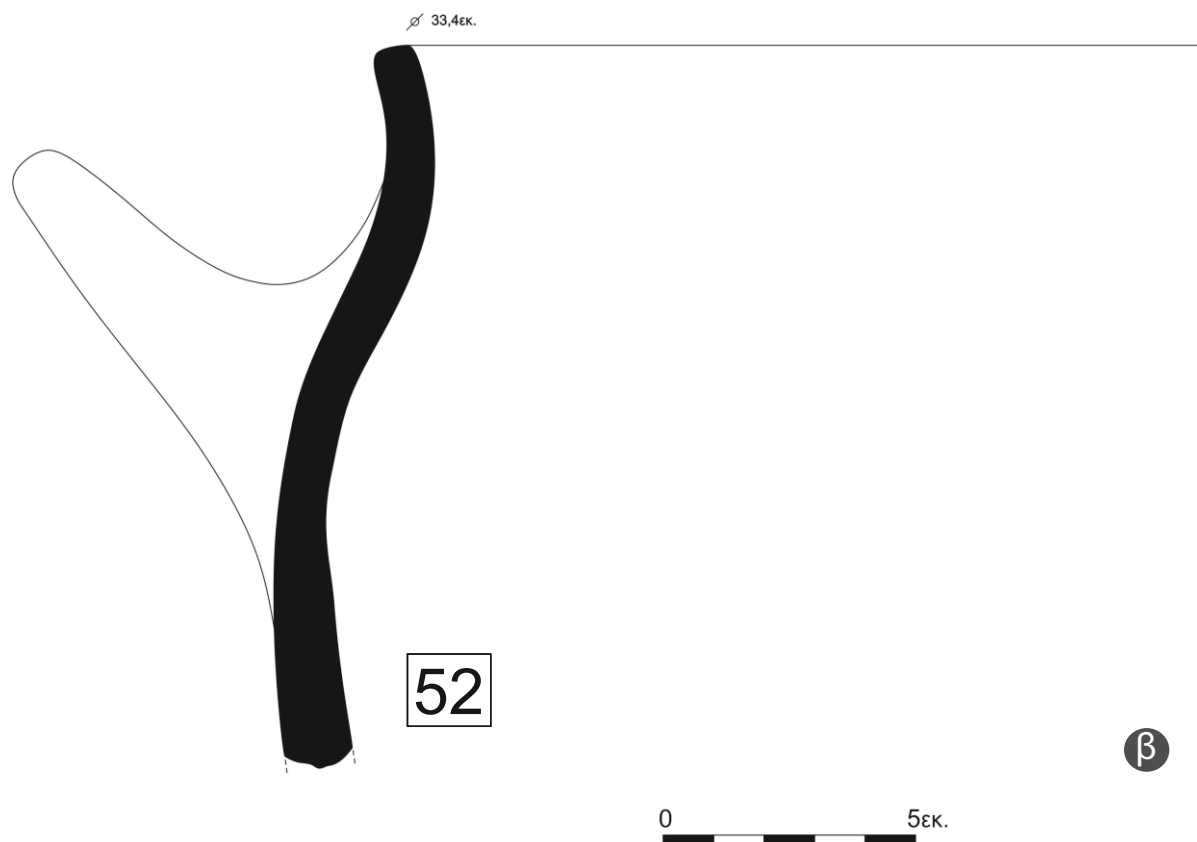
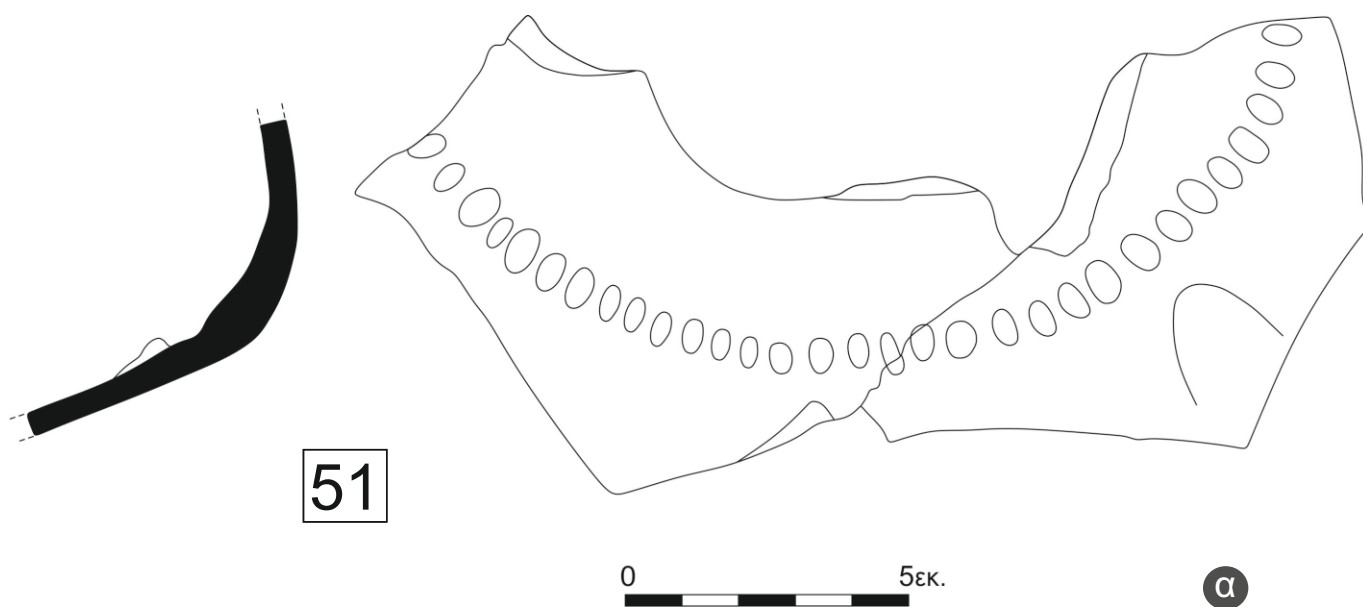

ΠΙΝΑΚΑΣ 24

63

α

0 5 cm

β

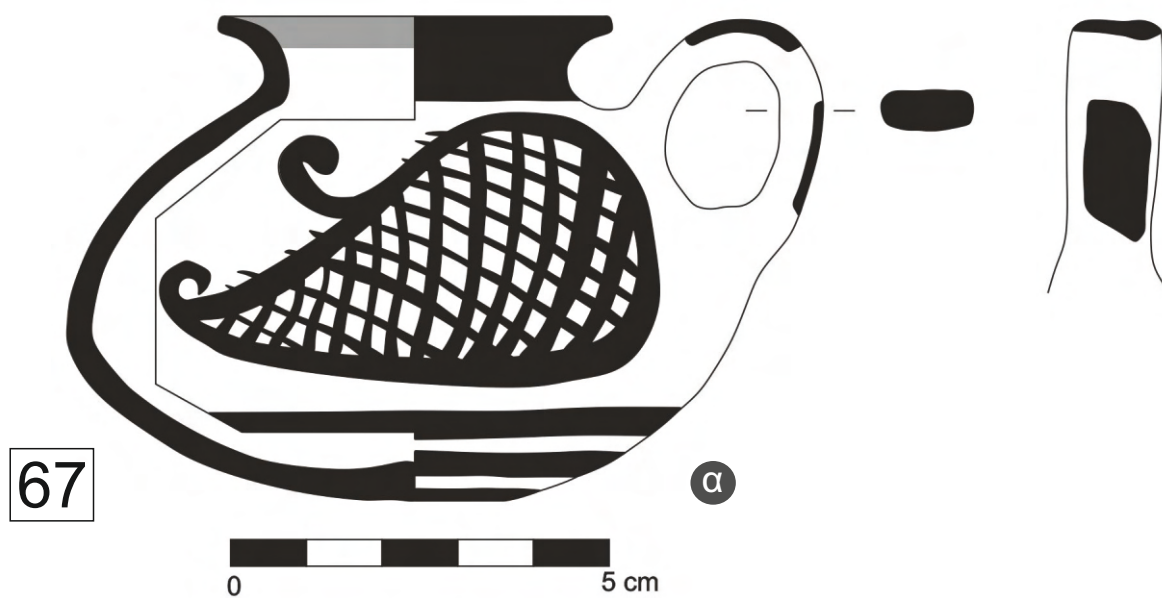
64

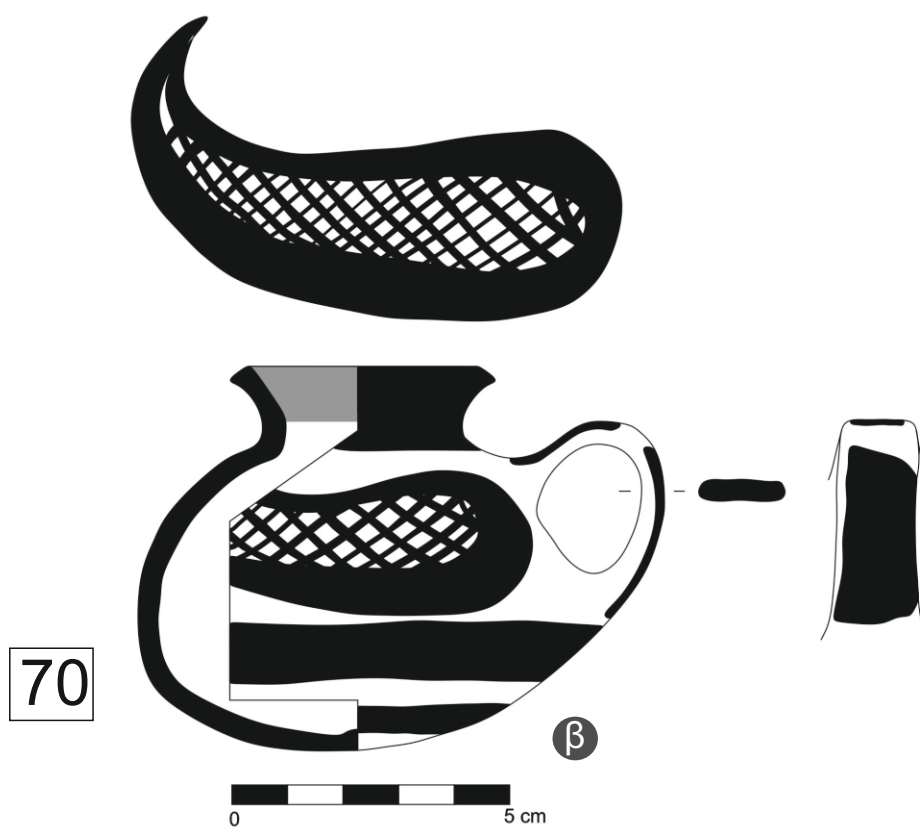

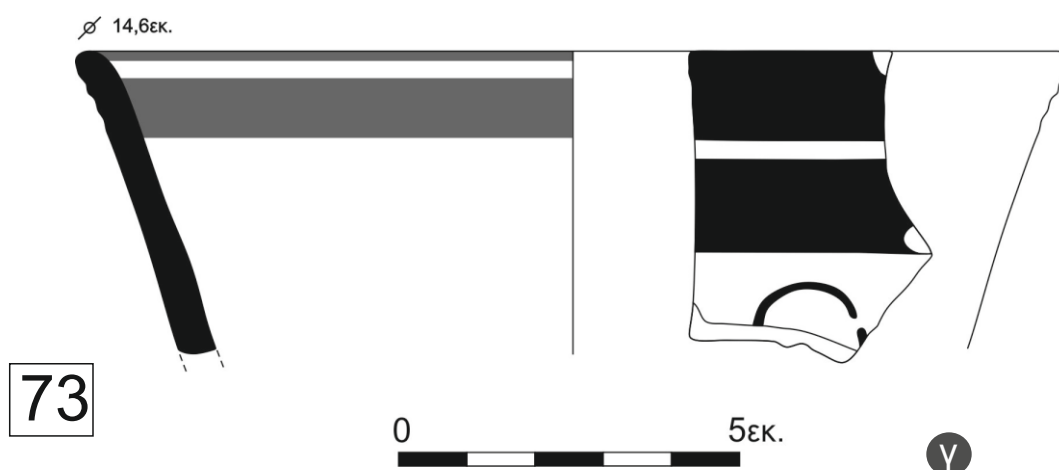
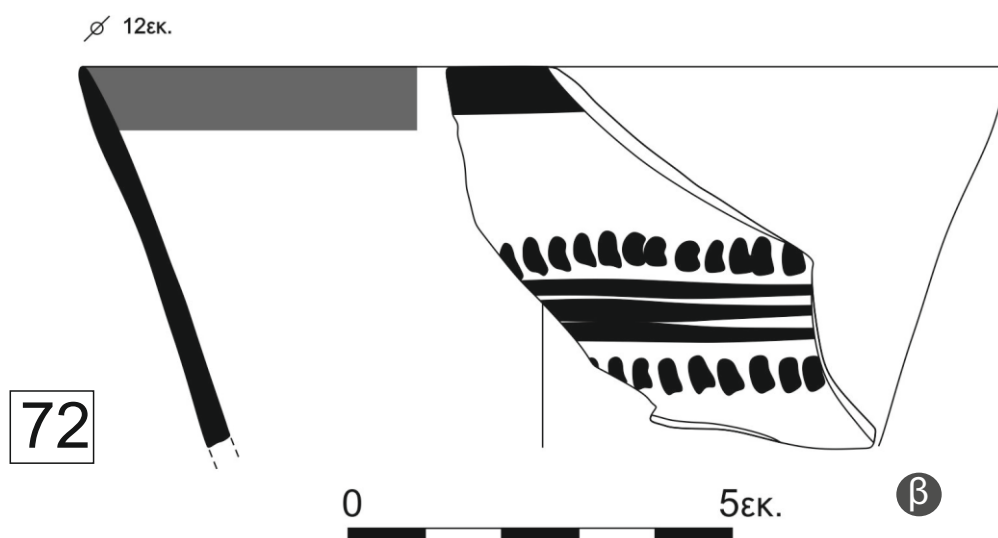
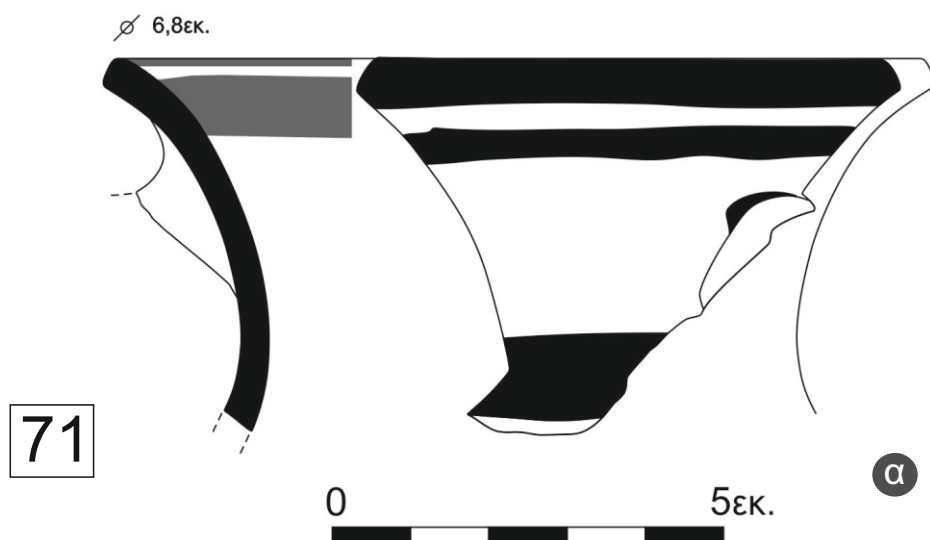
∅ 7,8εκ.

0 5εκ.

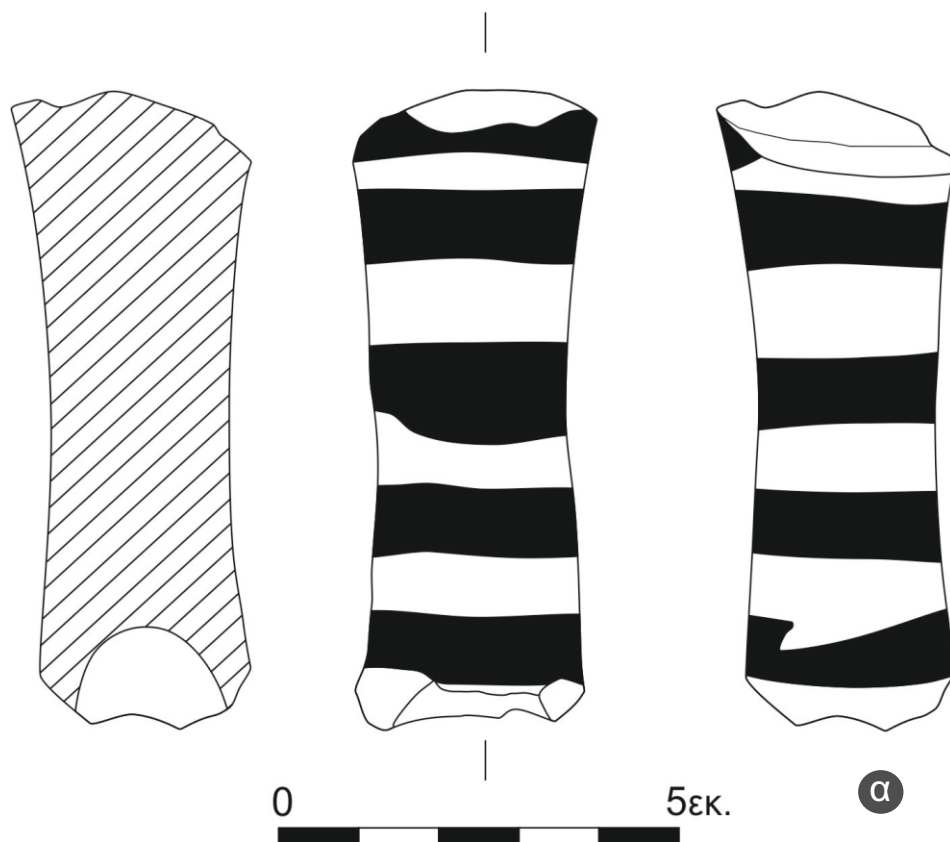

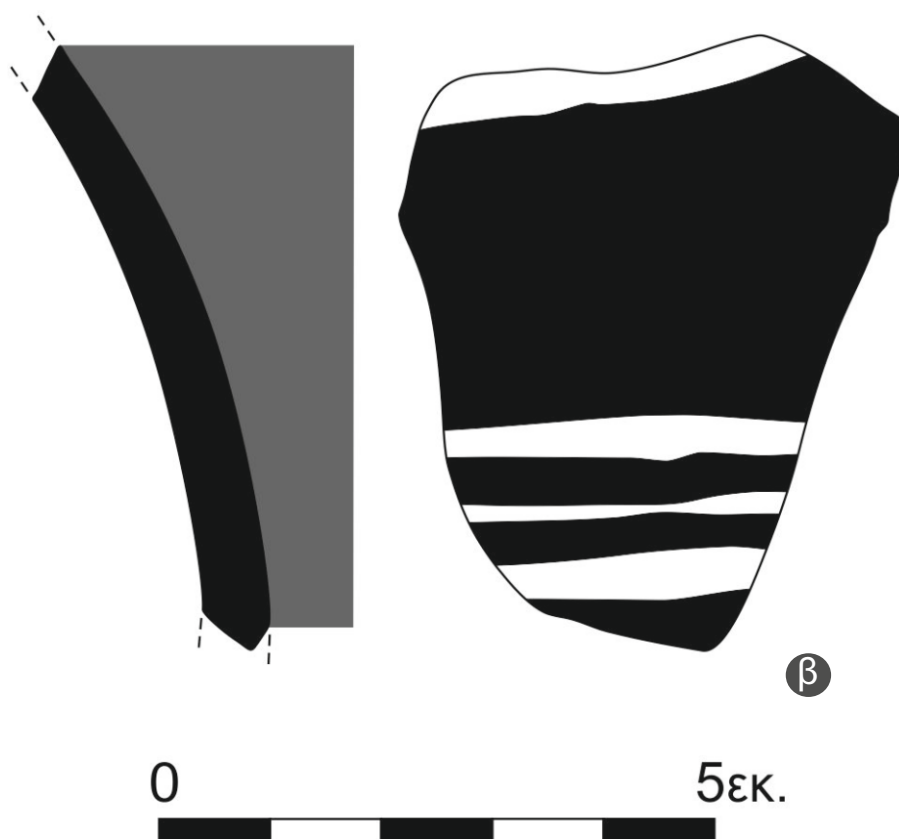

74

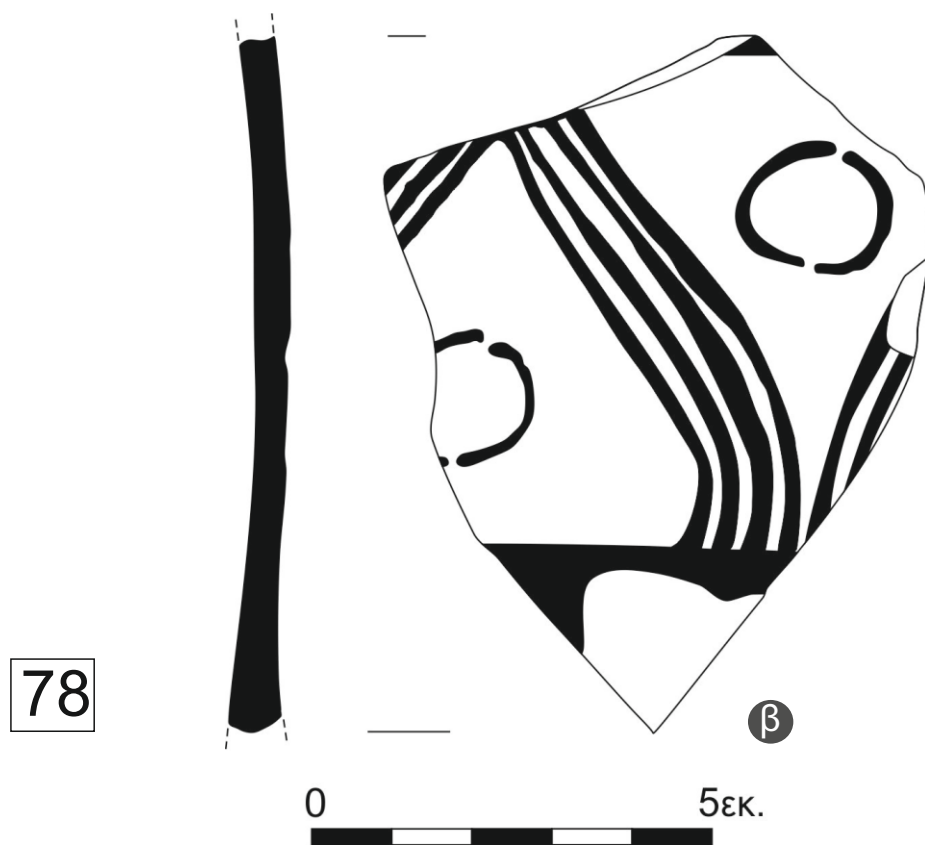
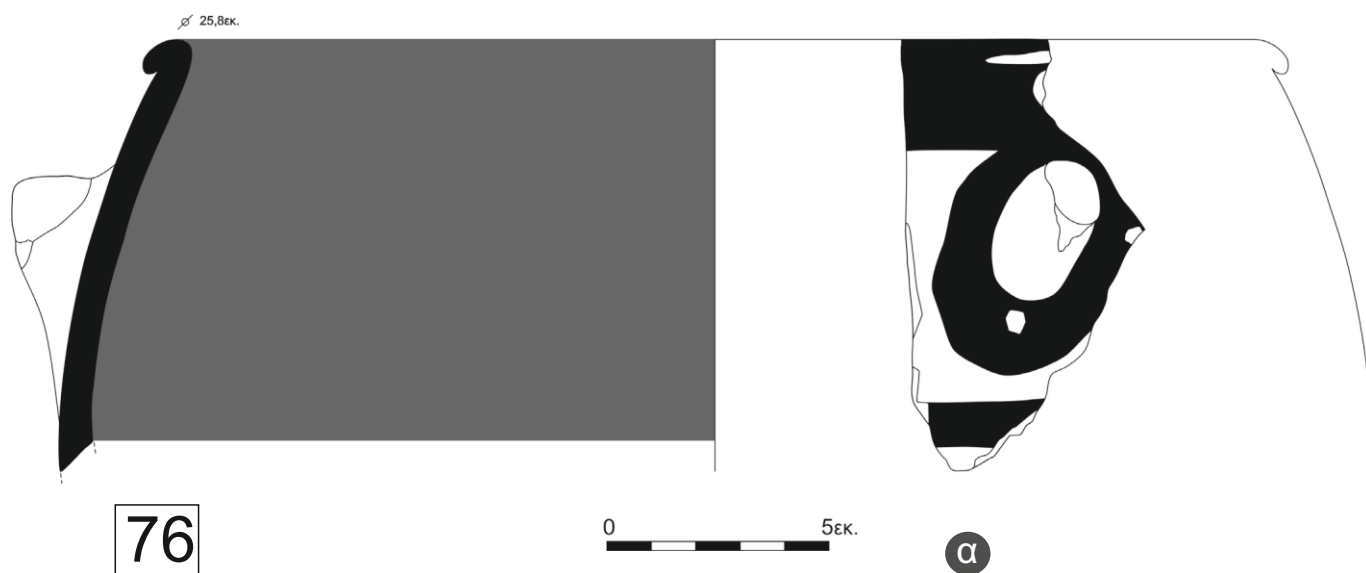

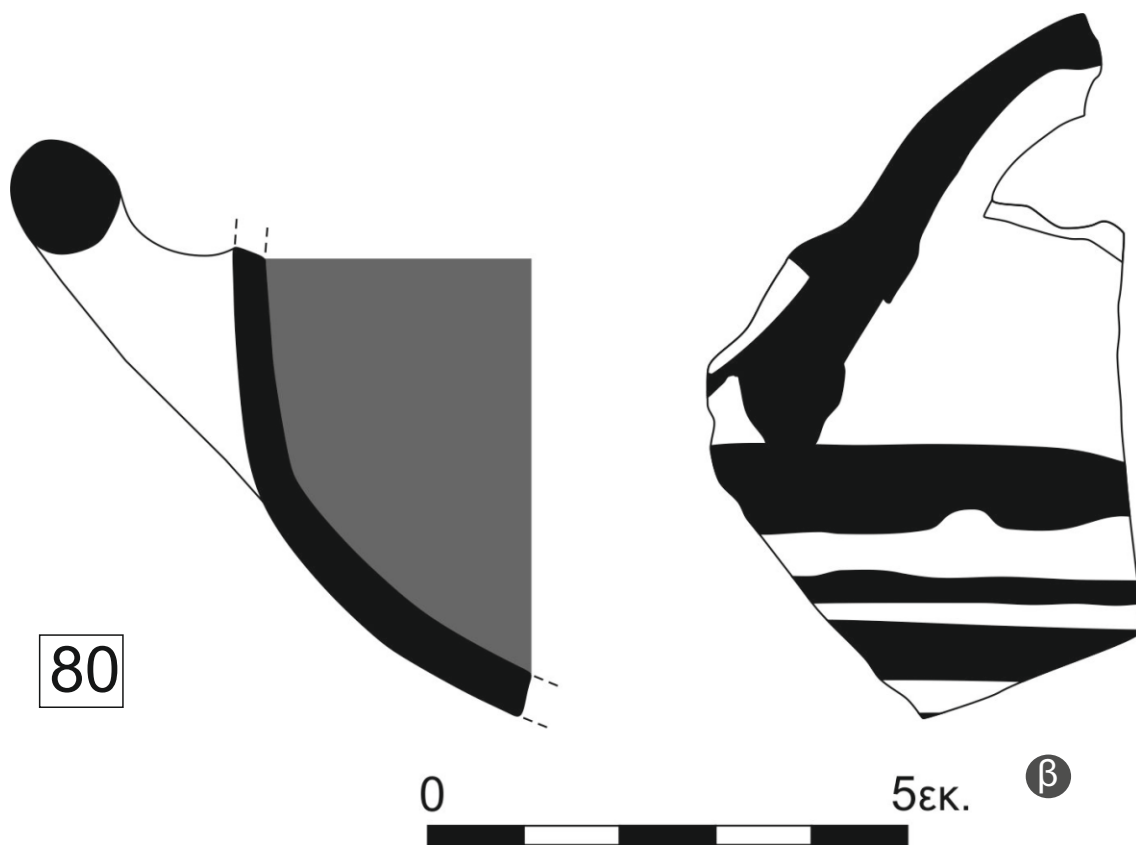
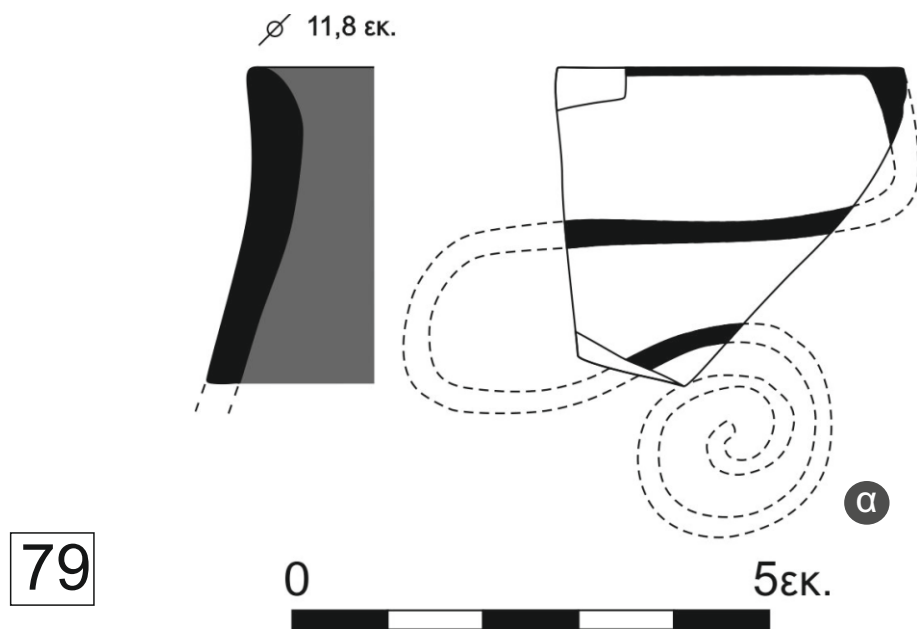
α

75

β

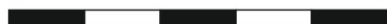

∅ 14εκ.

81

0

5εκ.

α

∅ 17εκ.

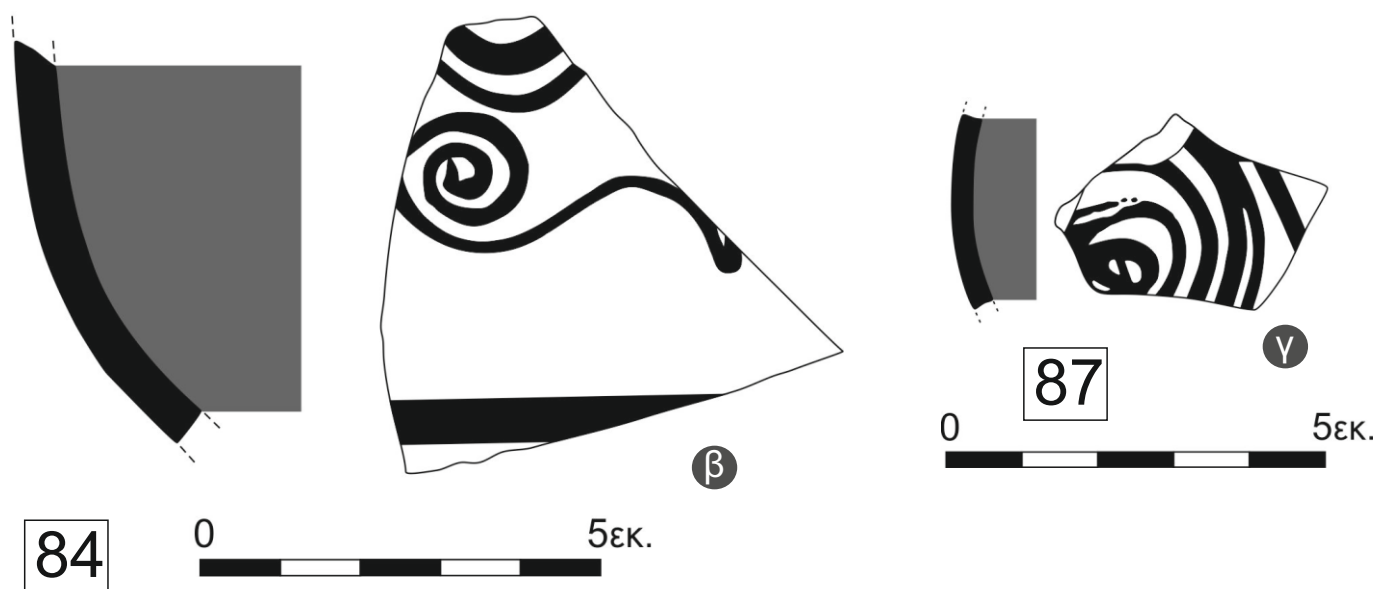
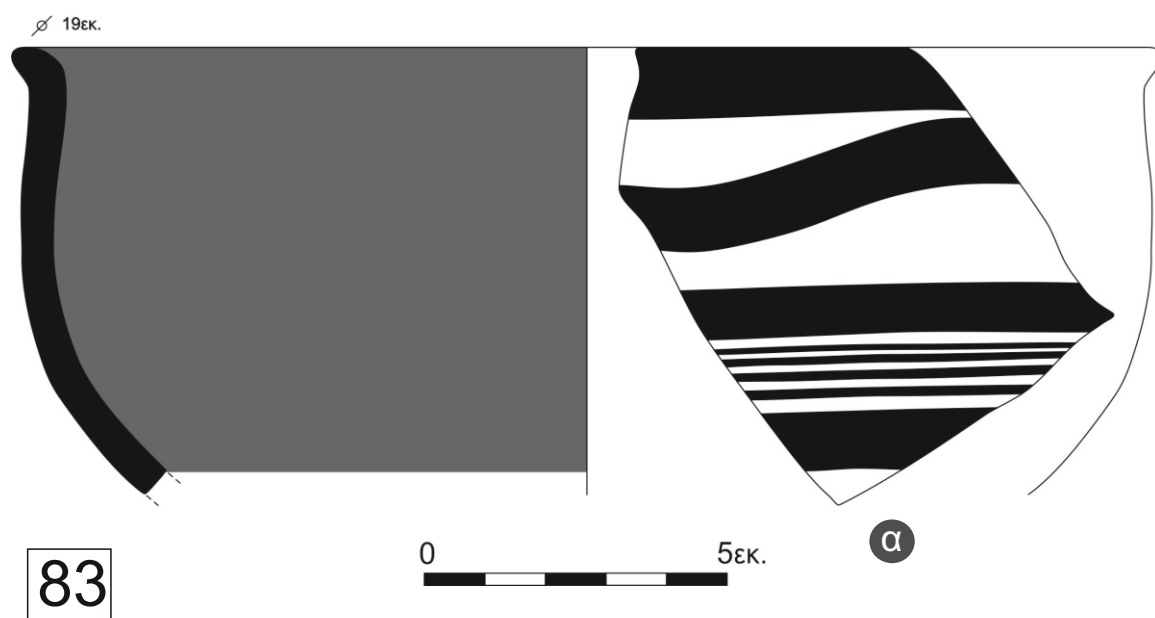
82

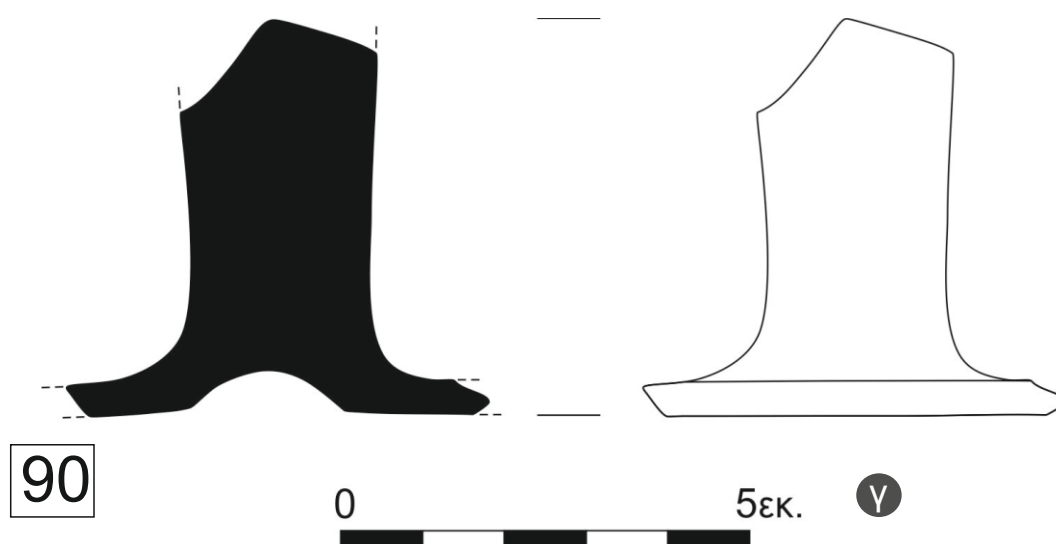
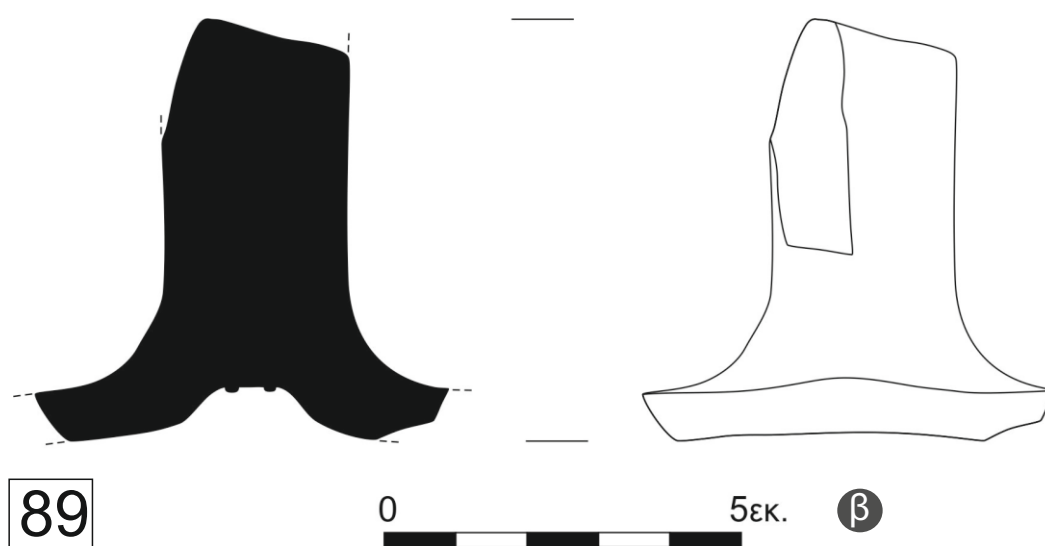
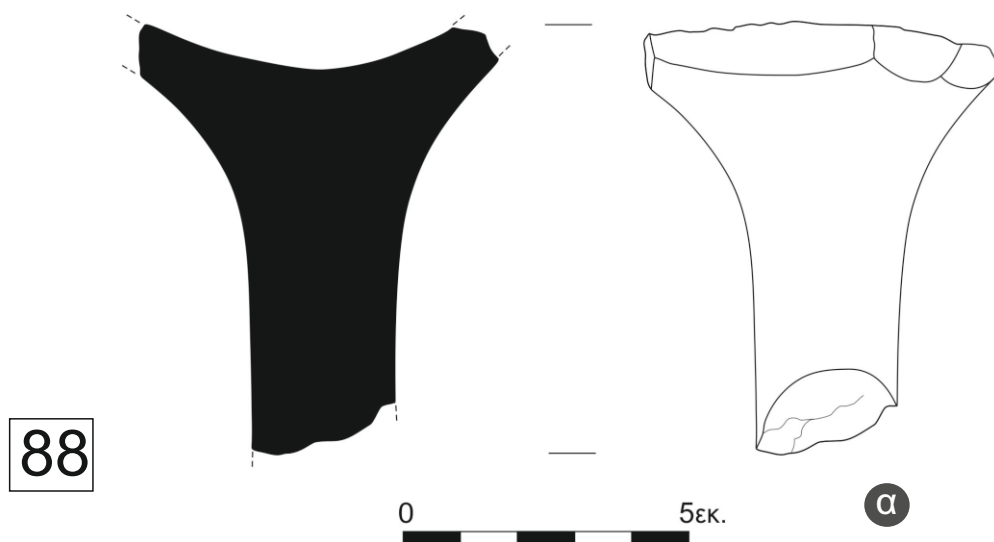
0

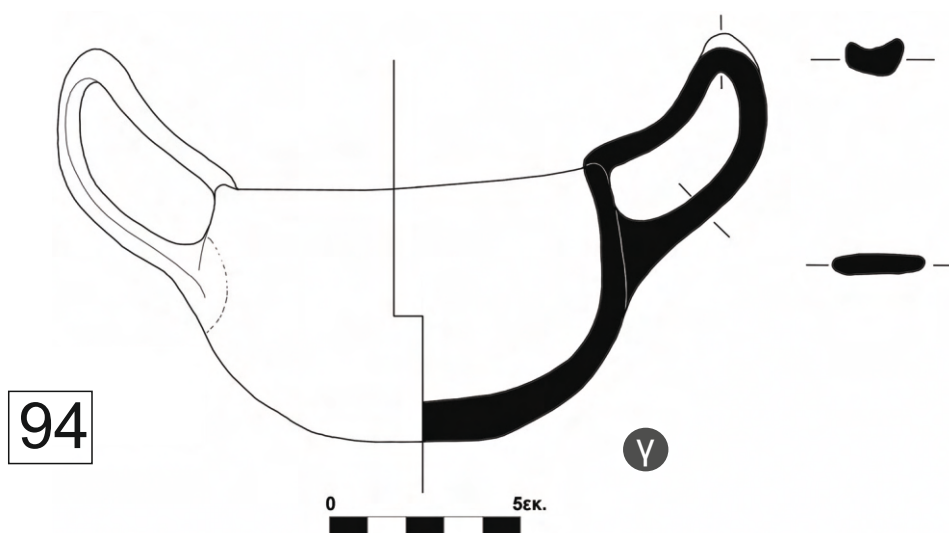
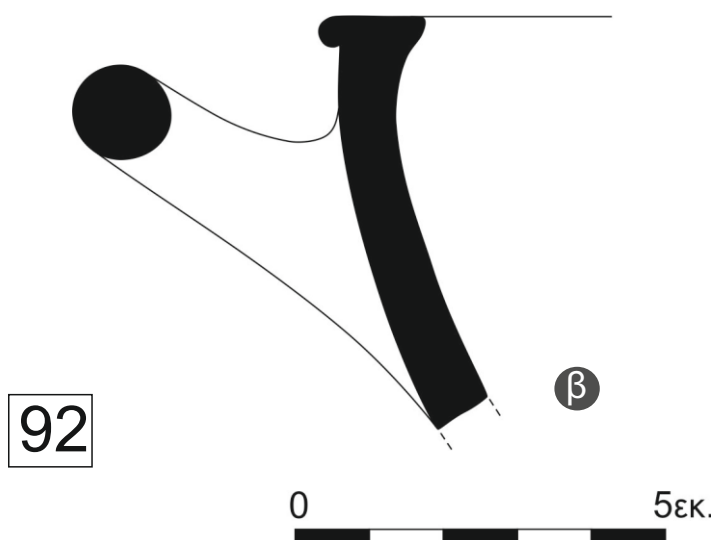
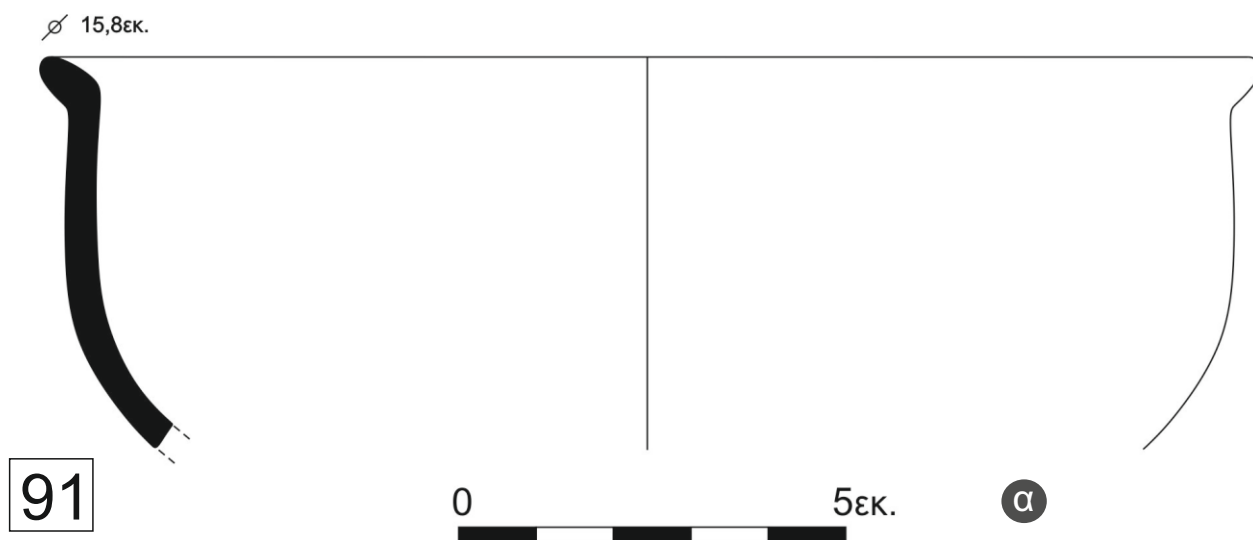
5εκ.

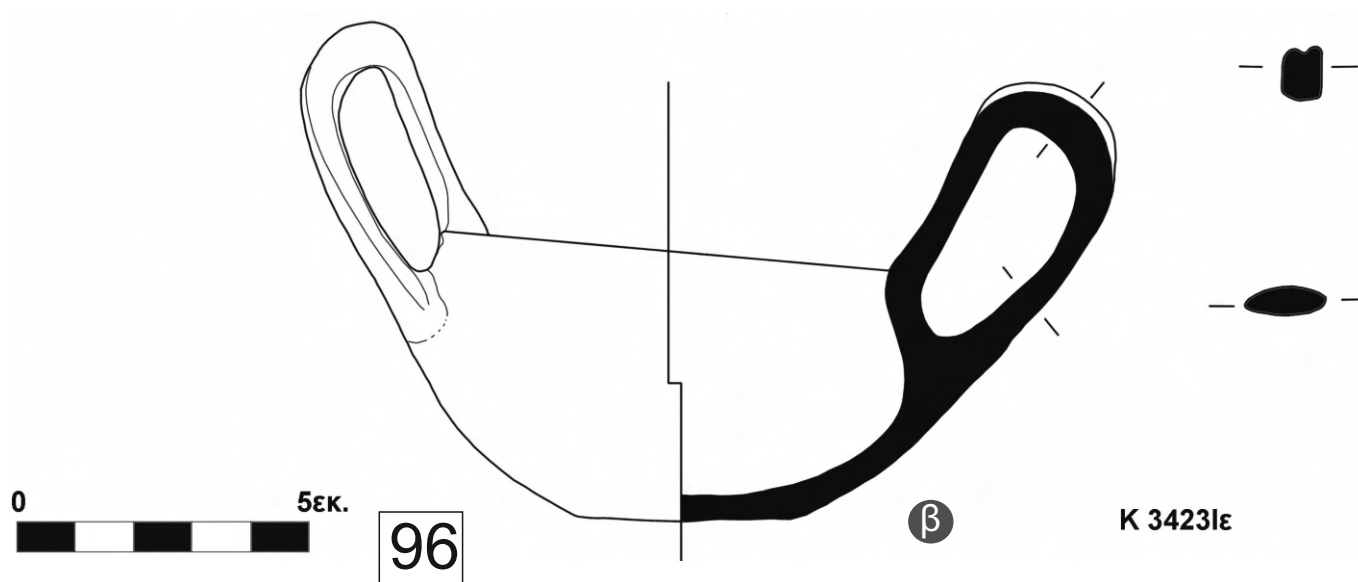
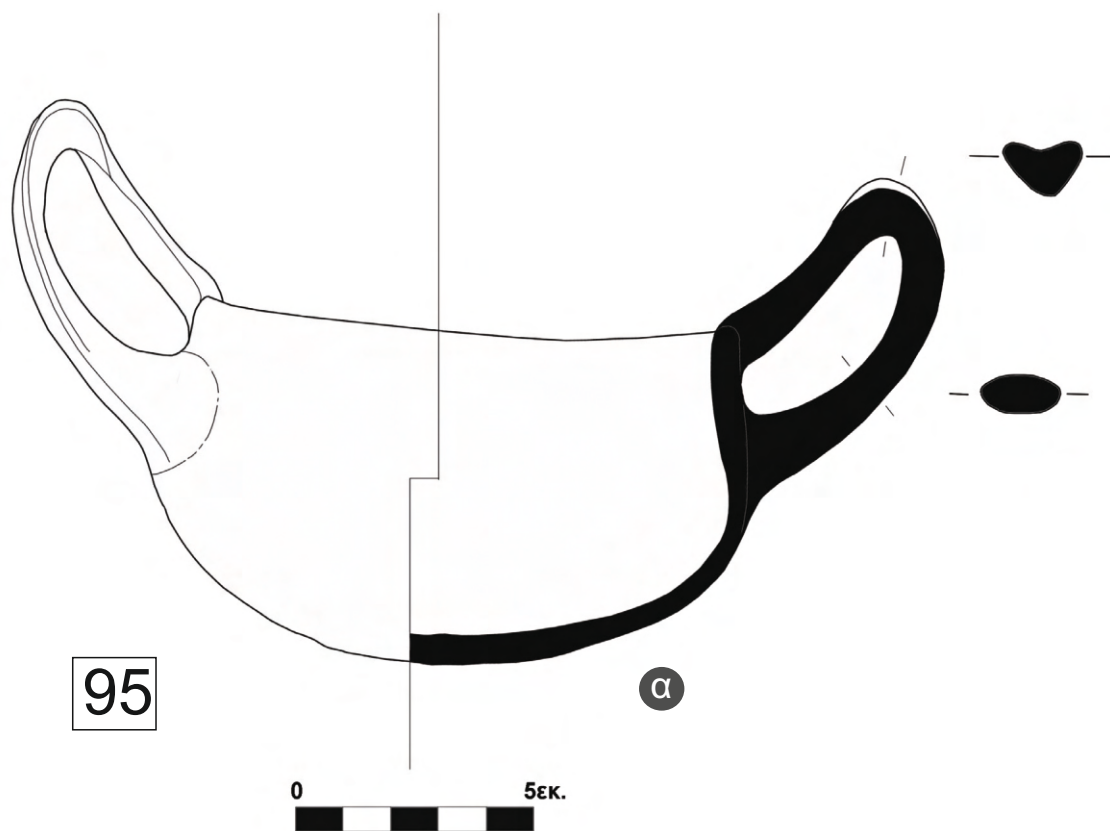
β

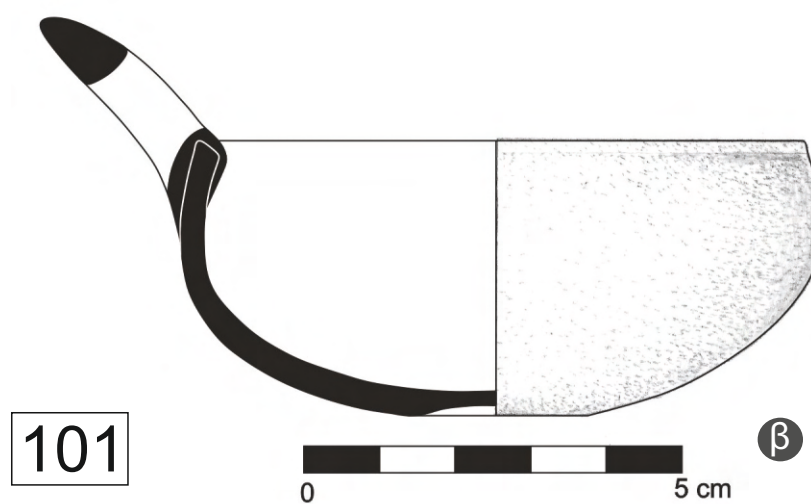
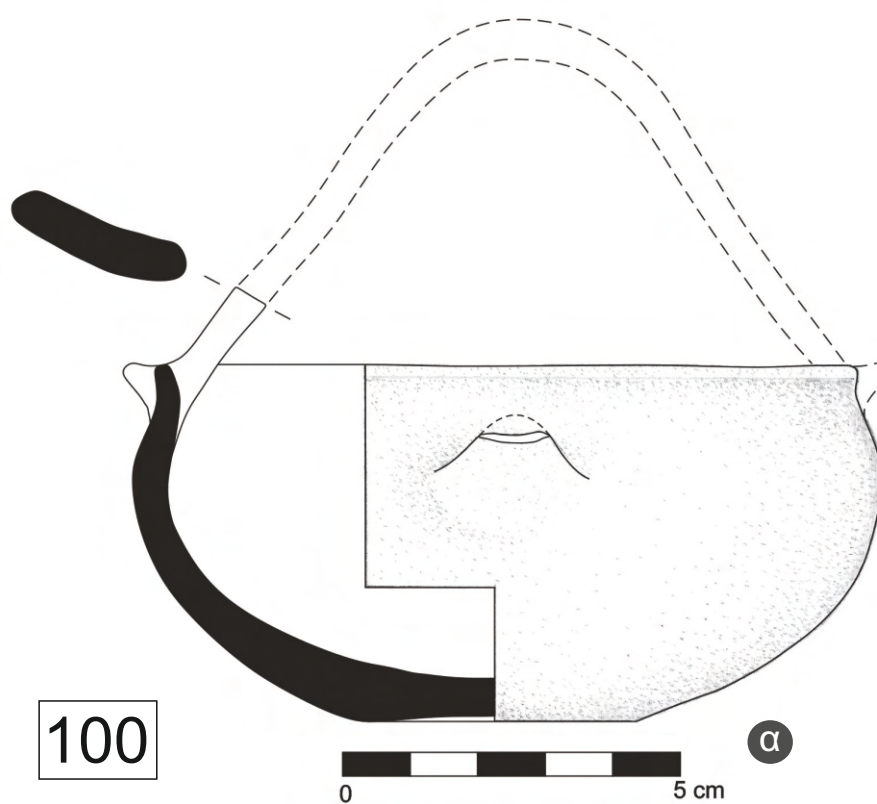

ΠΙΝΑΚΑΣ 42

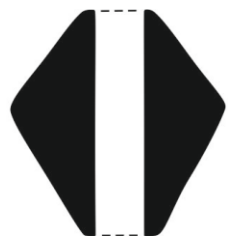

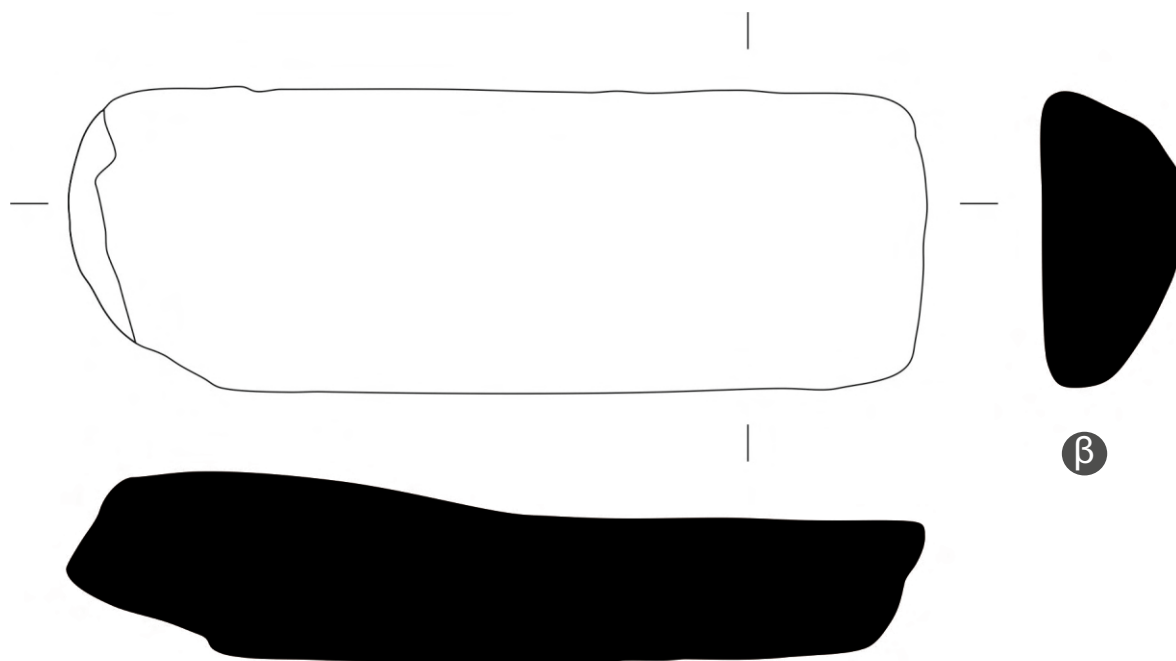

103

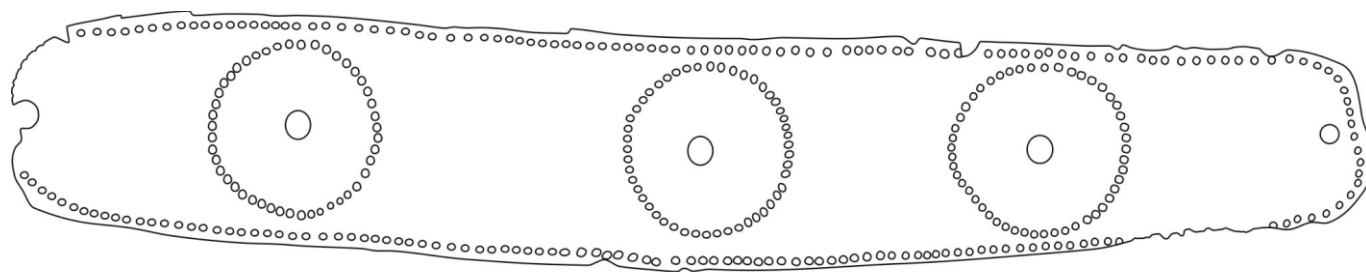
α

β

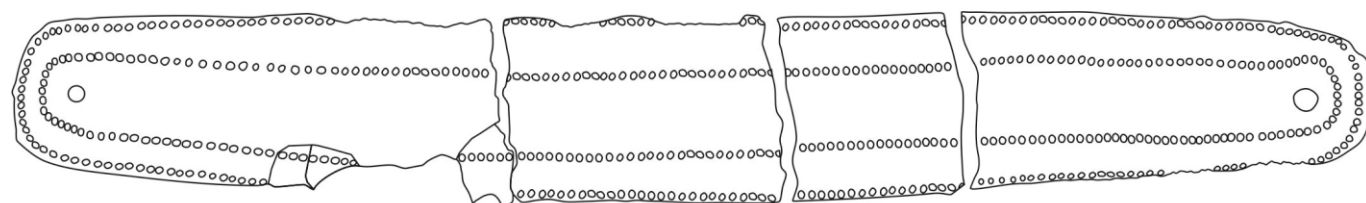
102

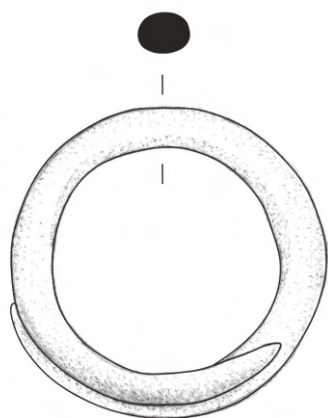
106

0 5εκ. α

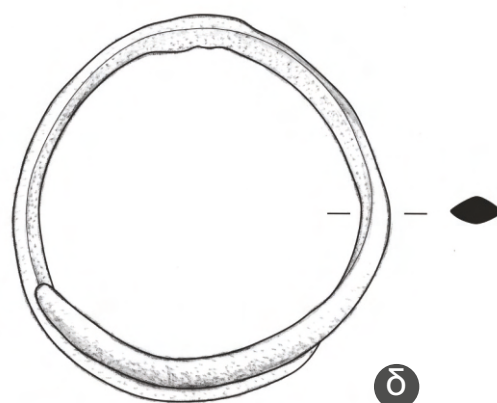
107

0 5εκ. β

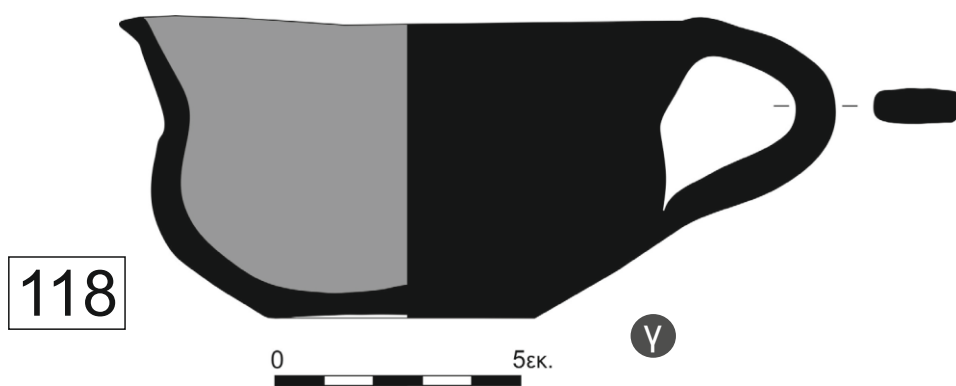
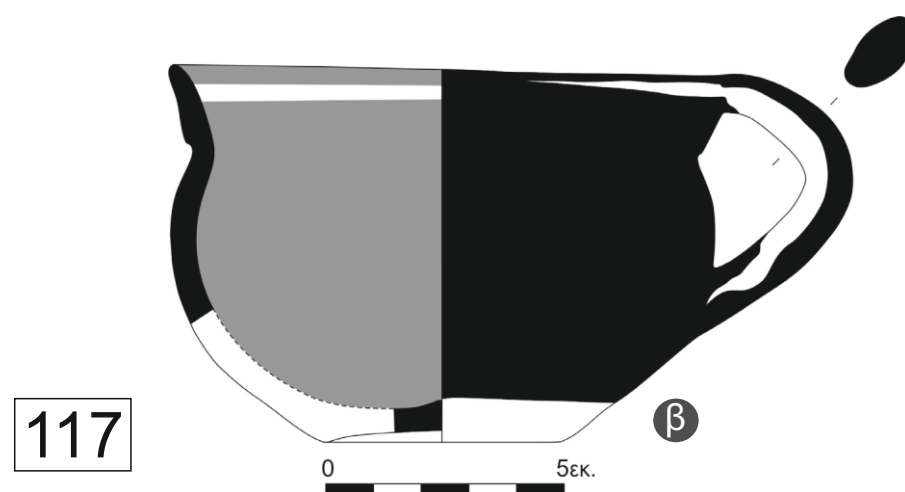
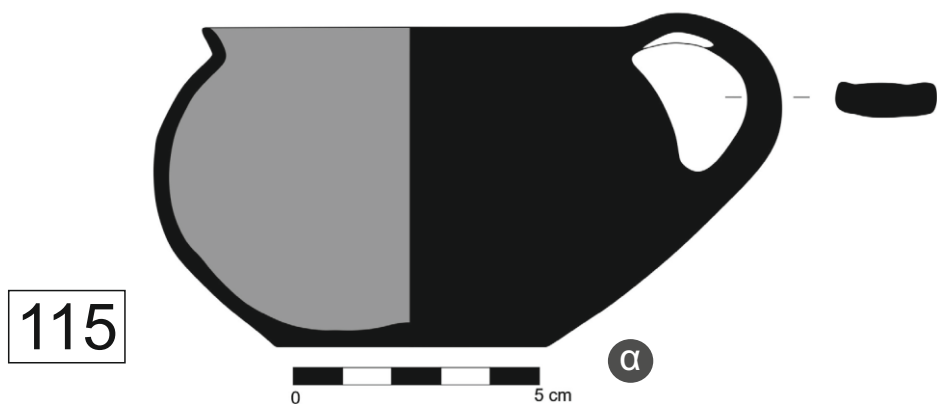
108

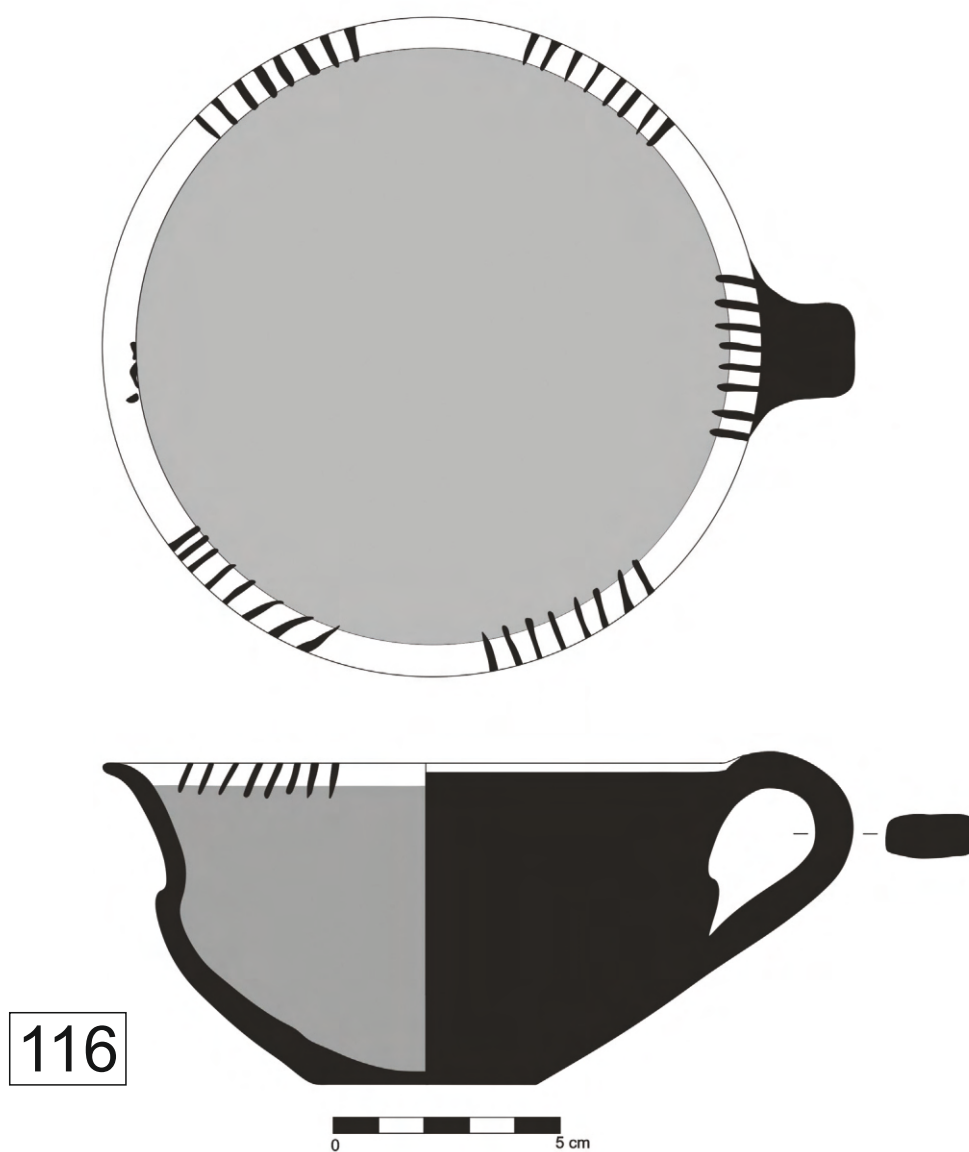
0 5 cm γ

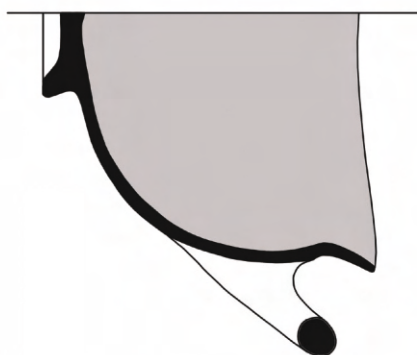
109

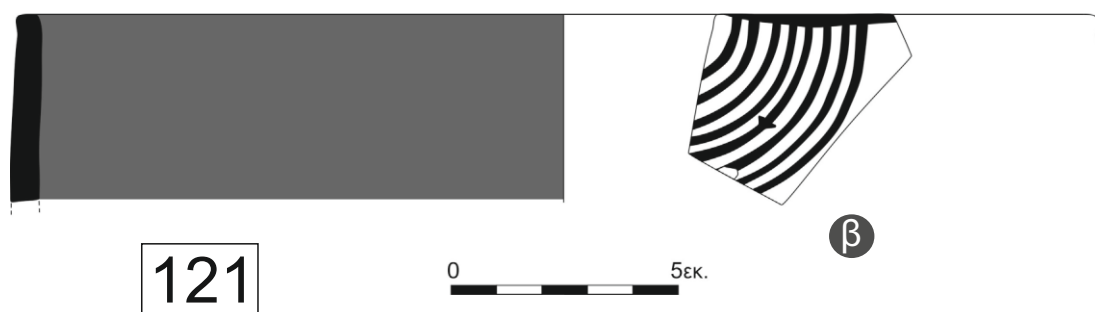
0 5 cm δ

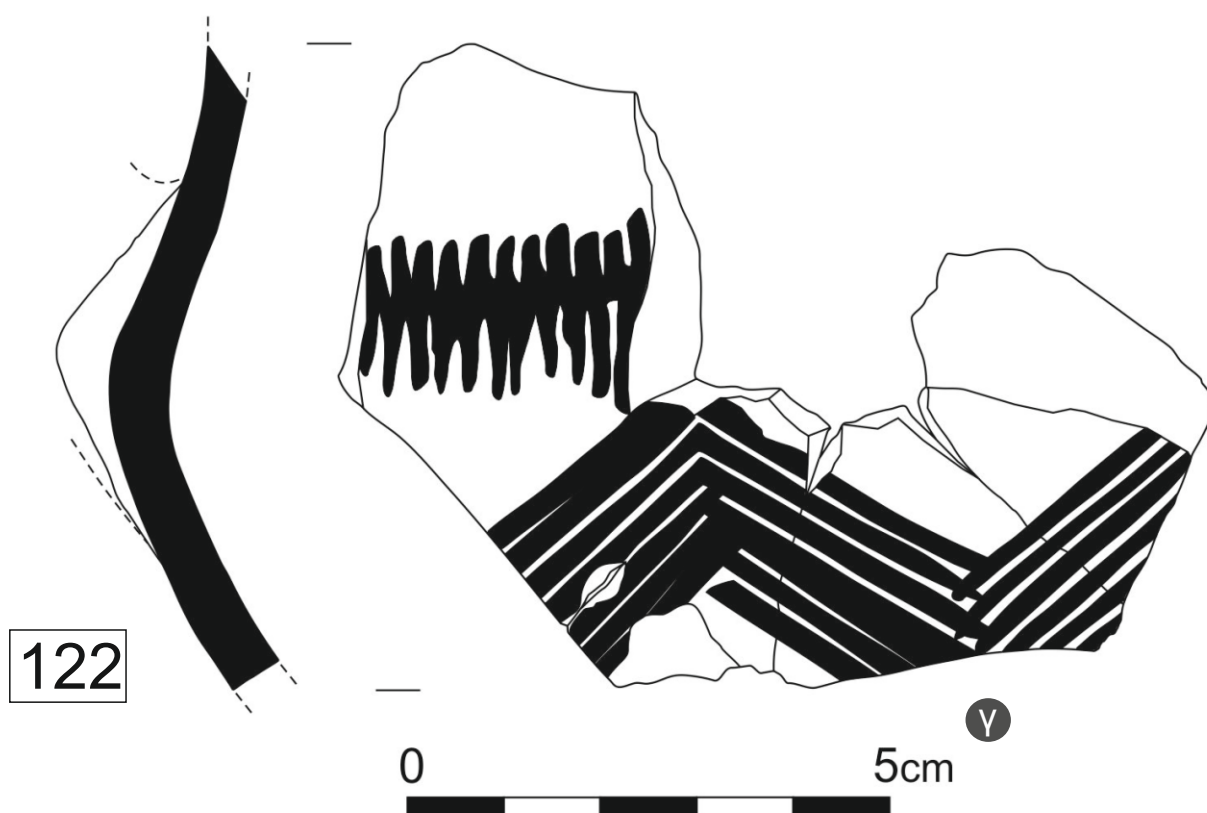
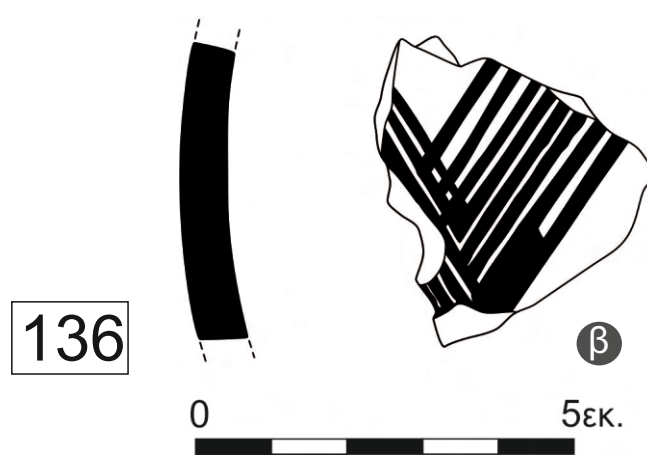
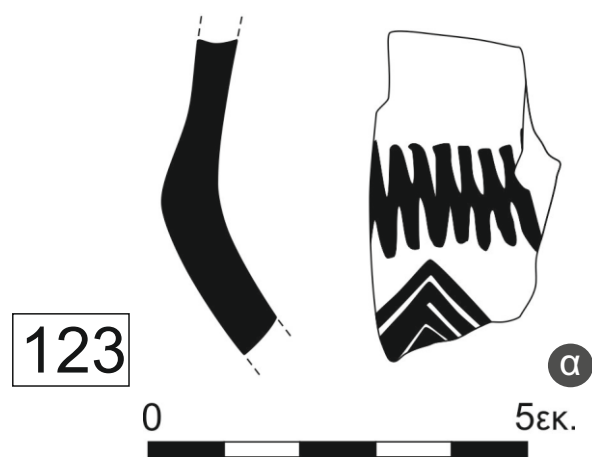

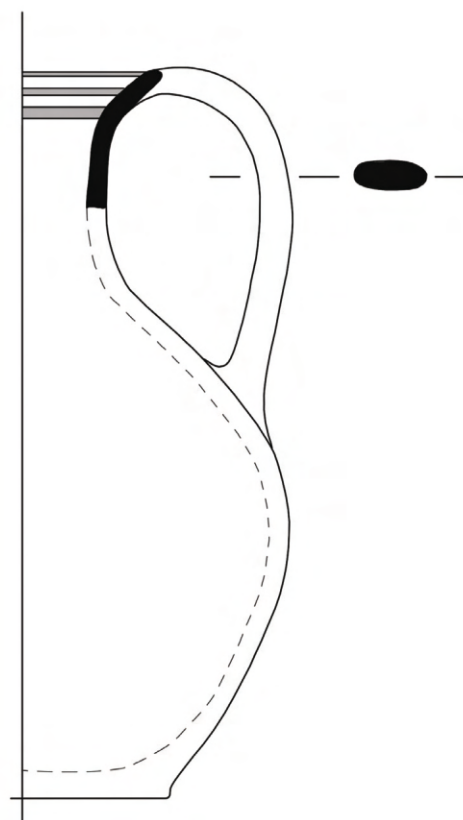
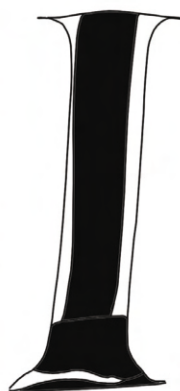
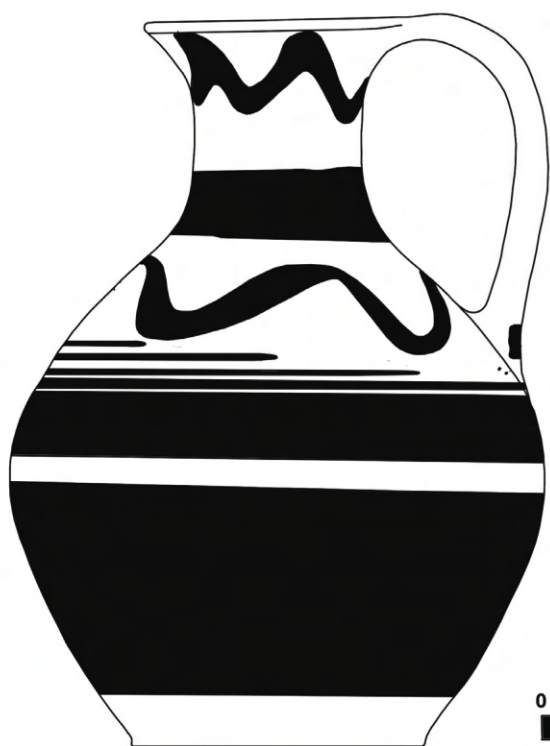
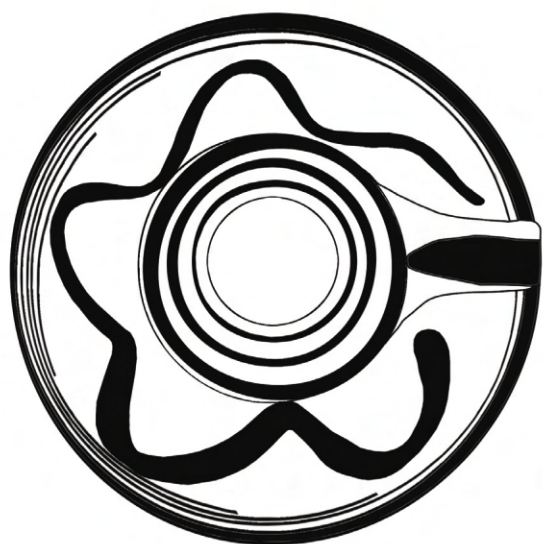

119

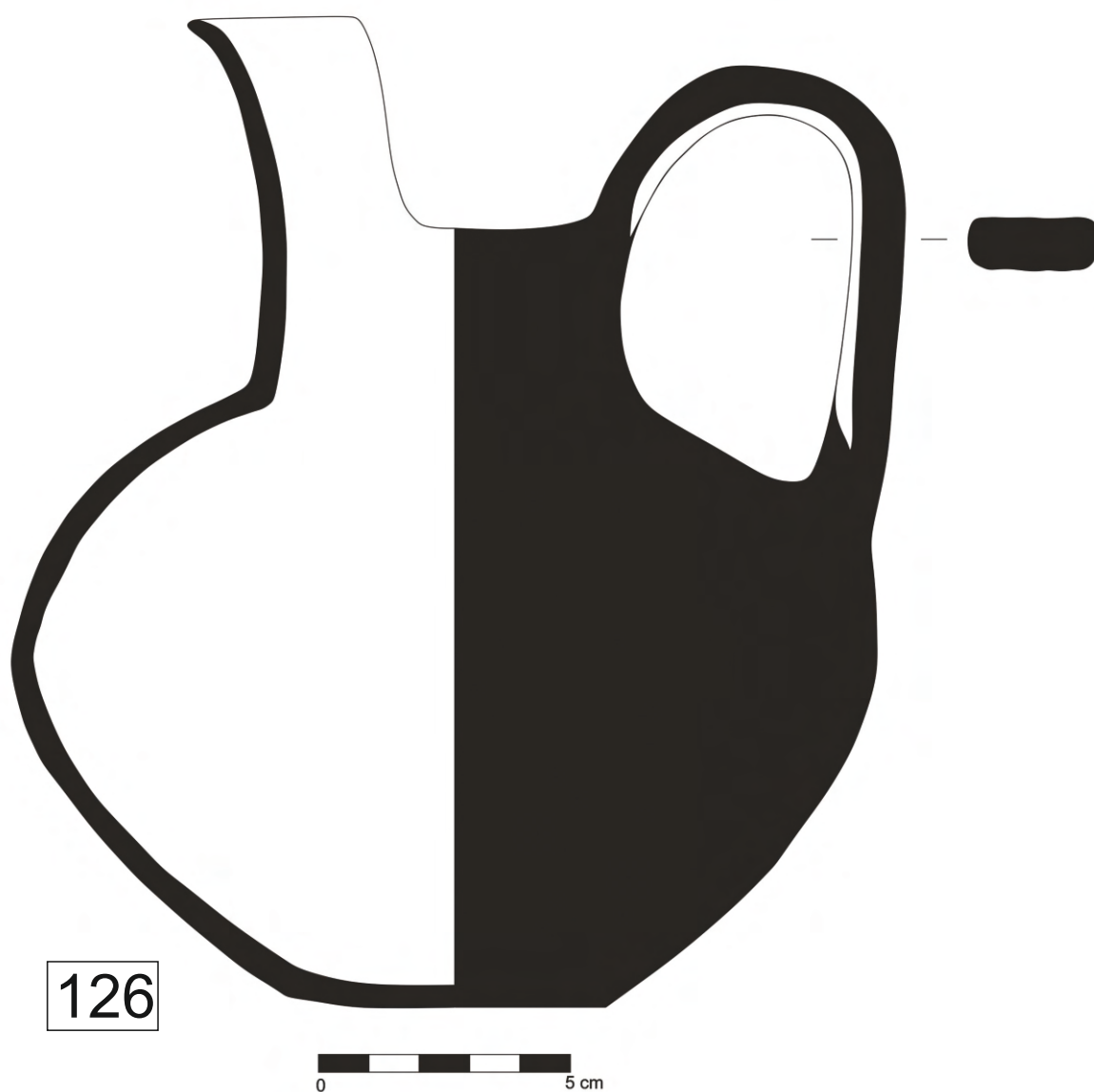

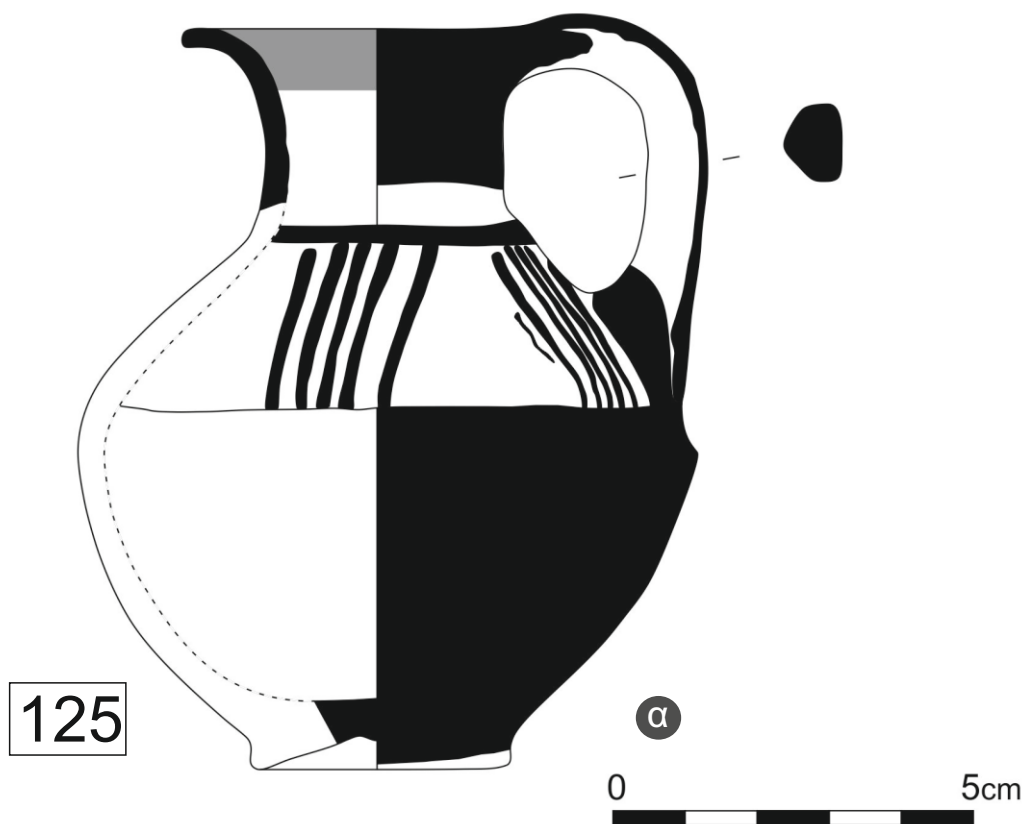

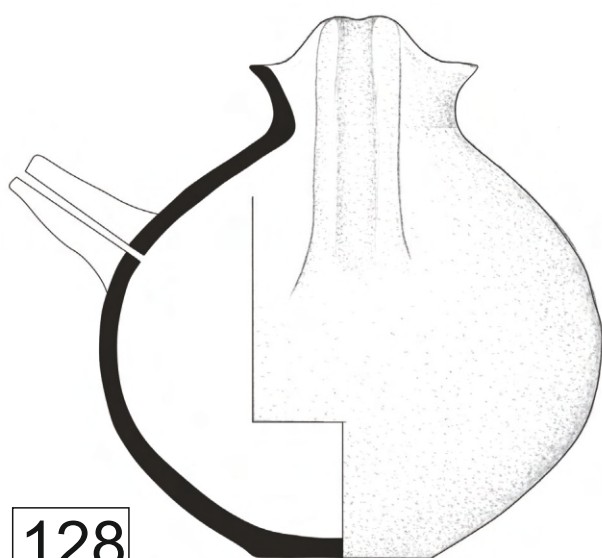

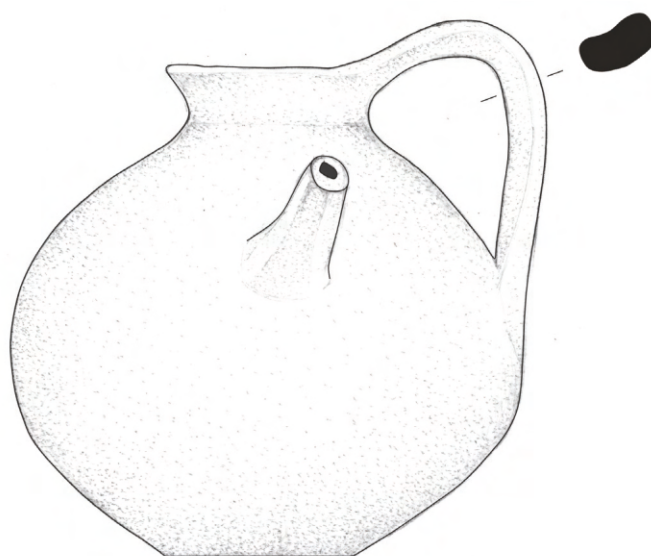
124

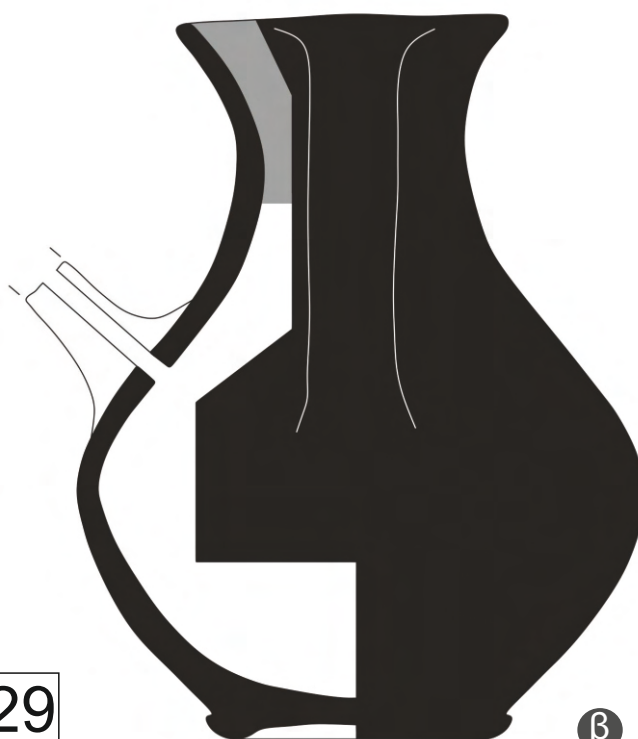

128

0 5 cm

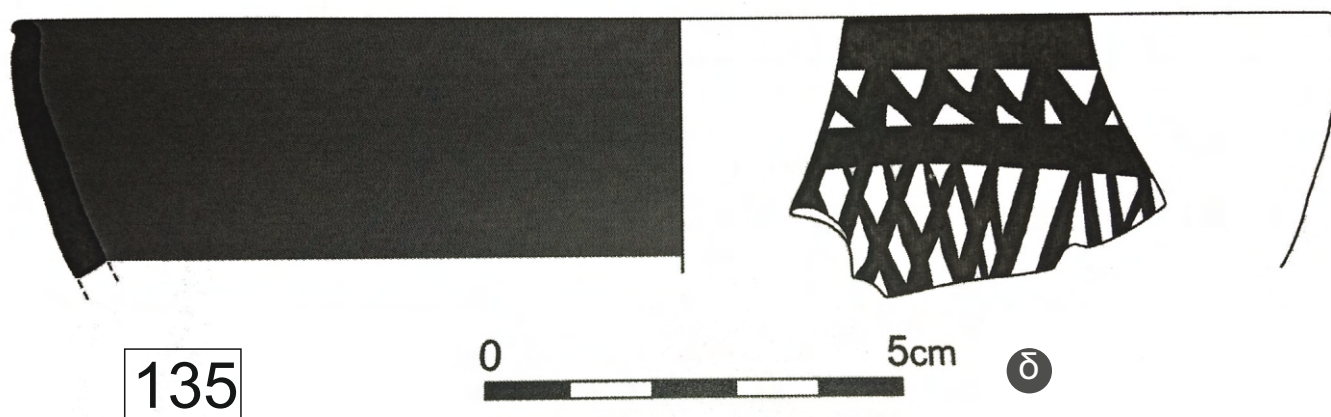
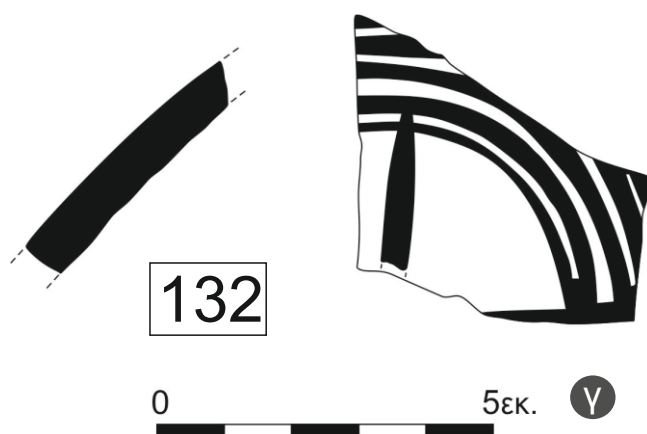
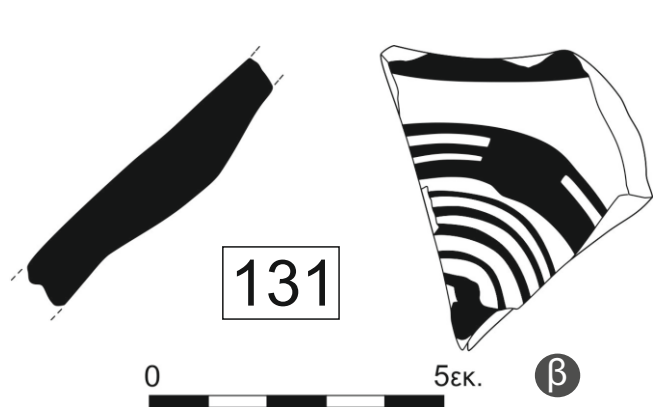
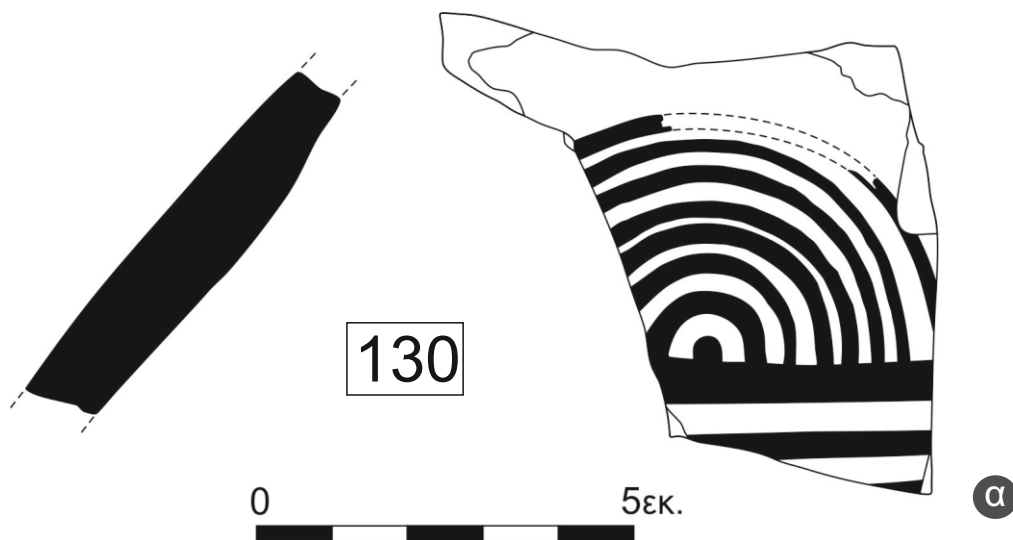
α

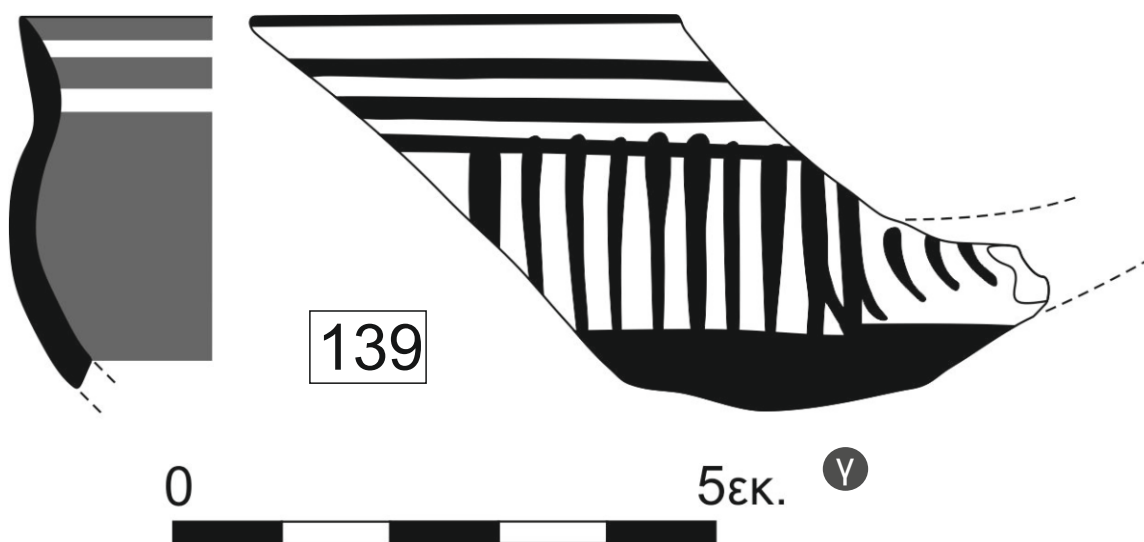
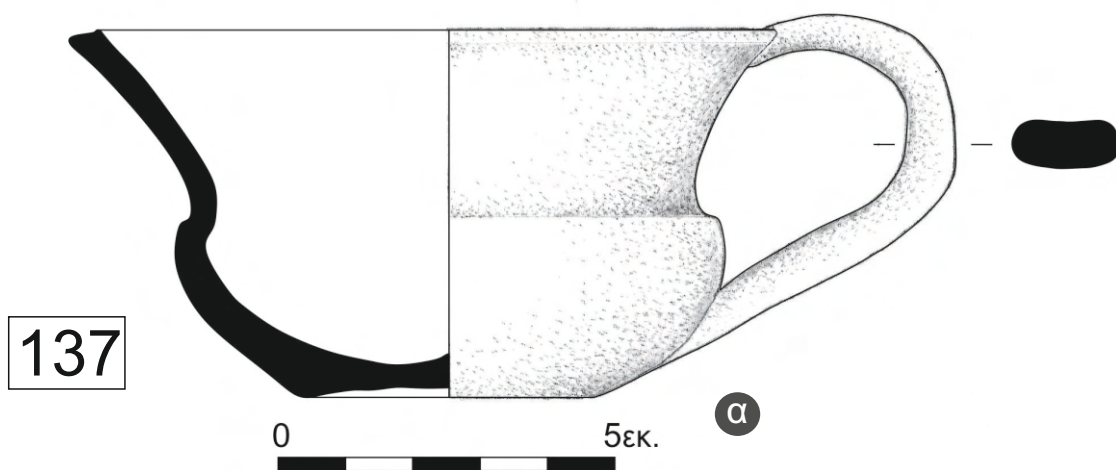

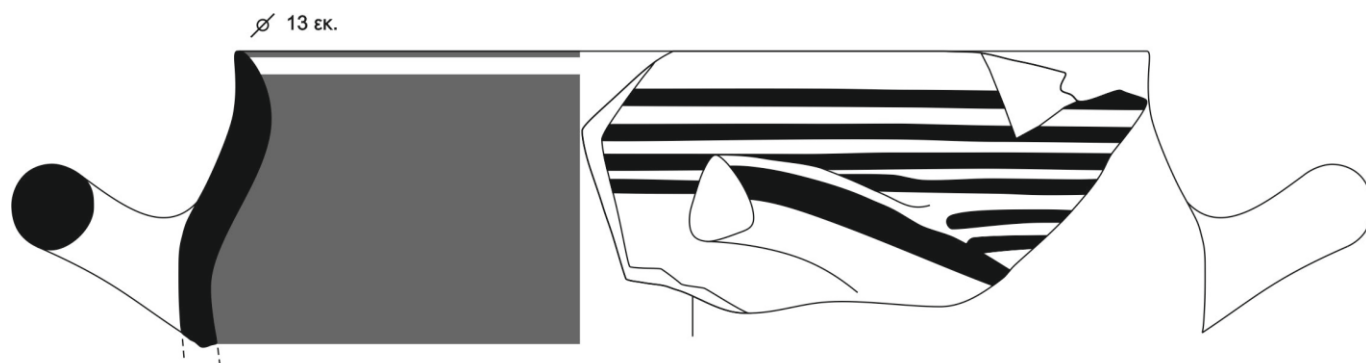
129

0 5 cm

β

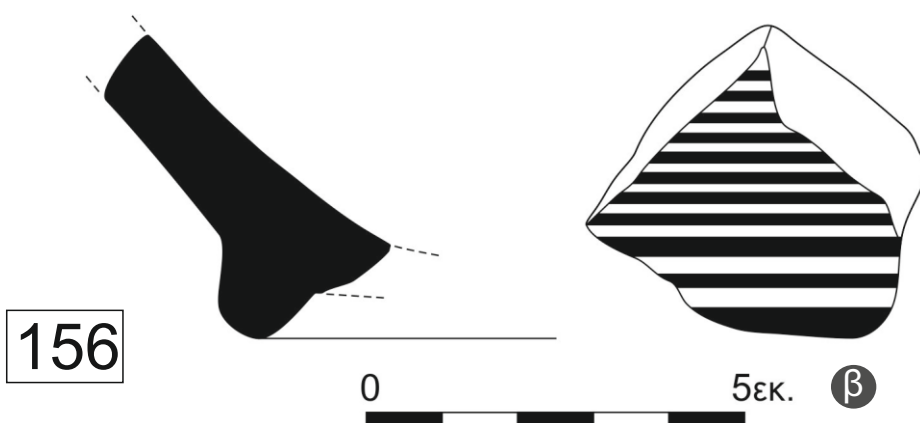

142

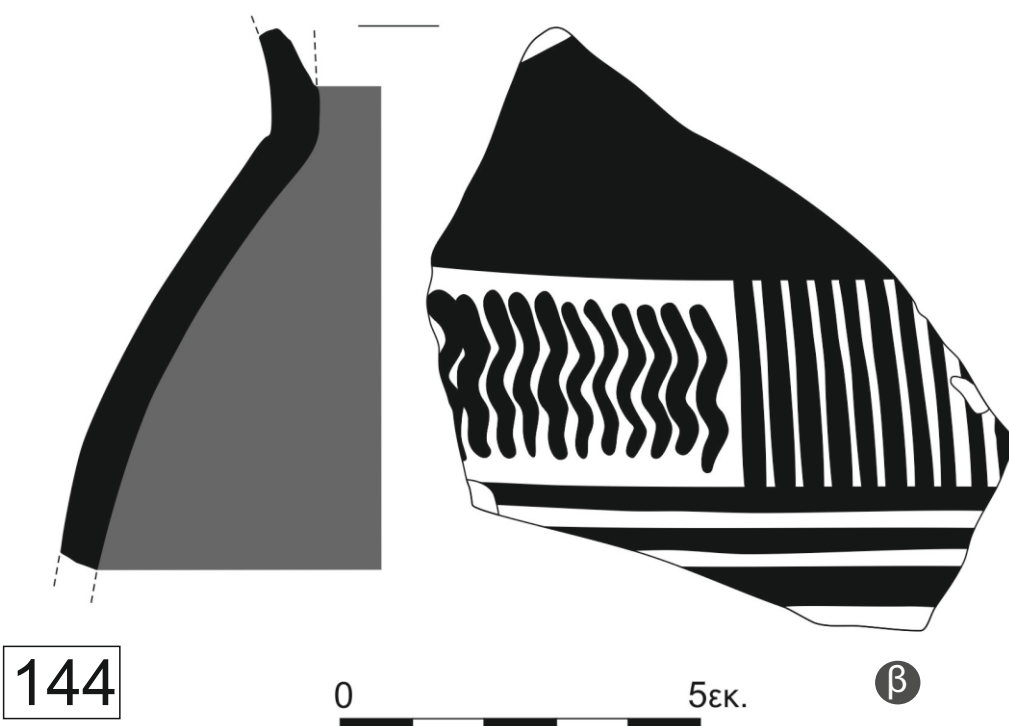
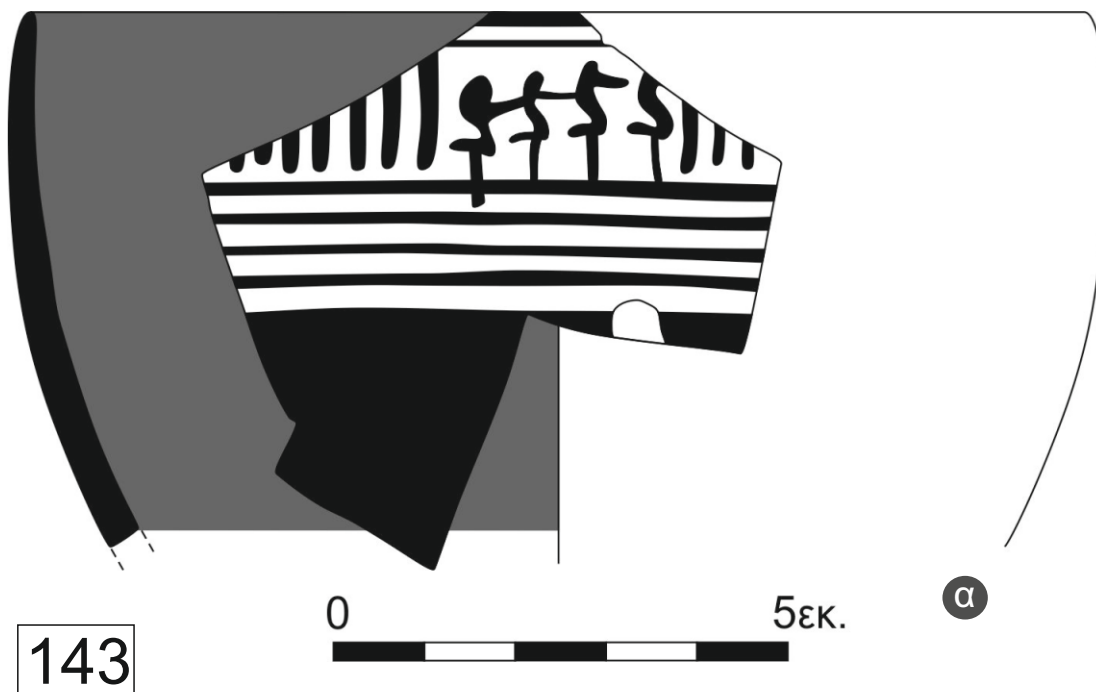
0 5εκ. α

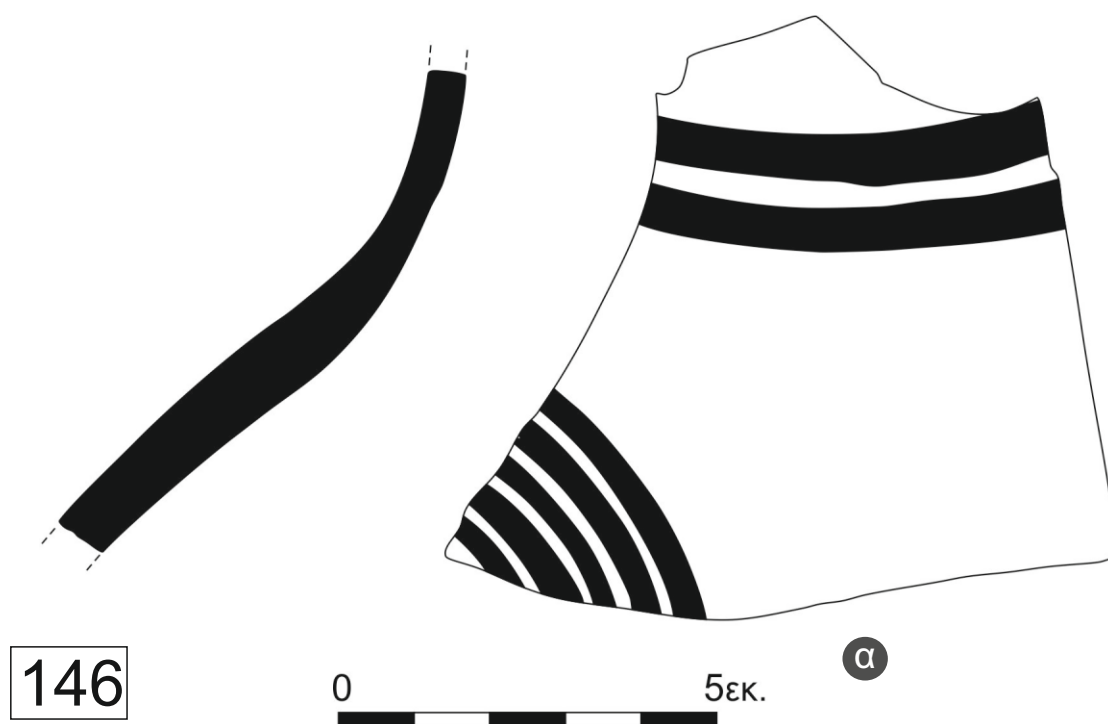
156

0 5εκ. β

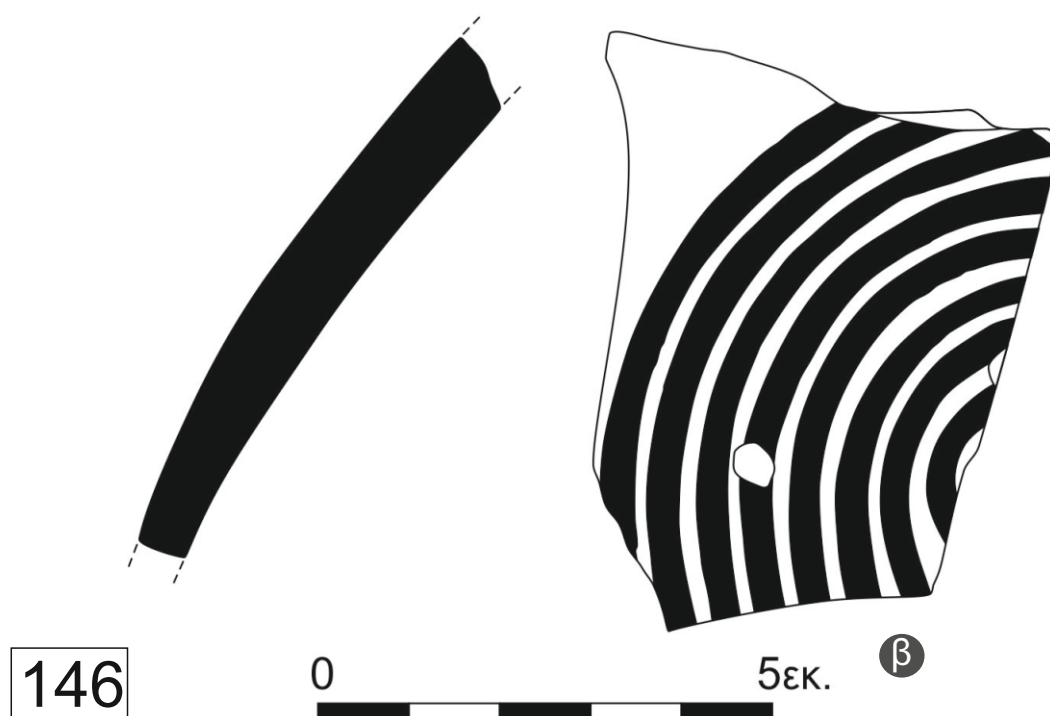
∅ 11,8εκ.

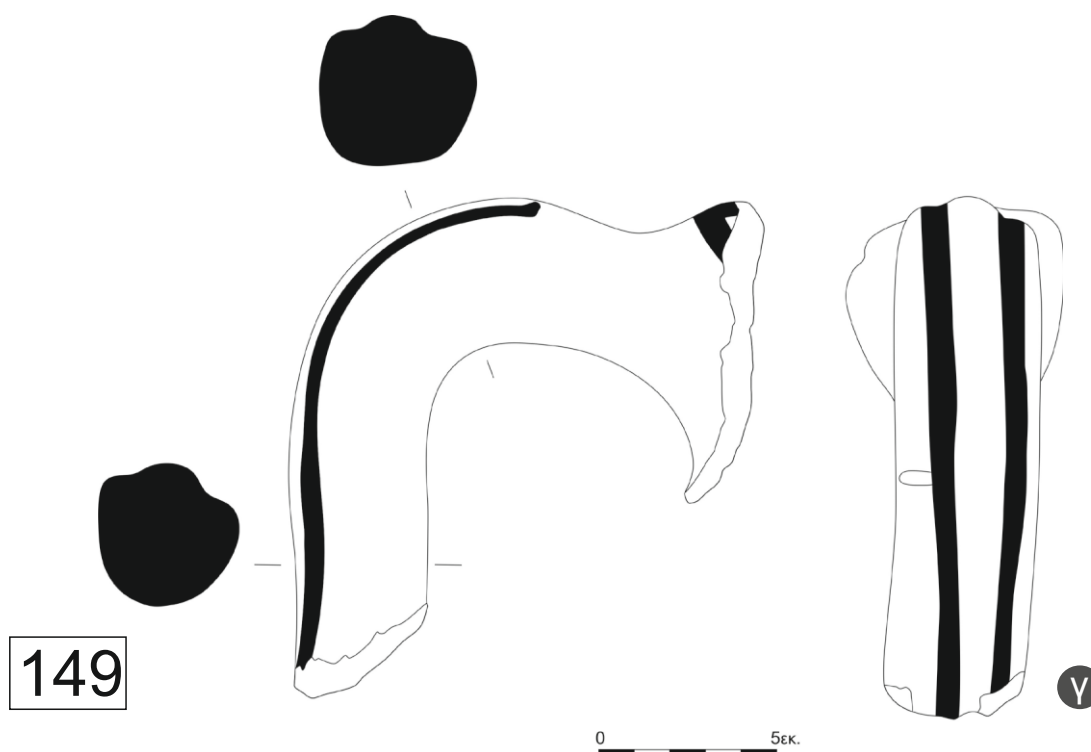
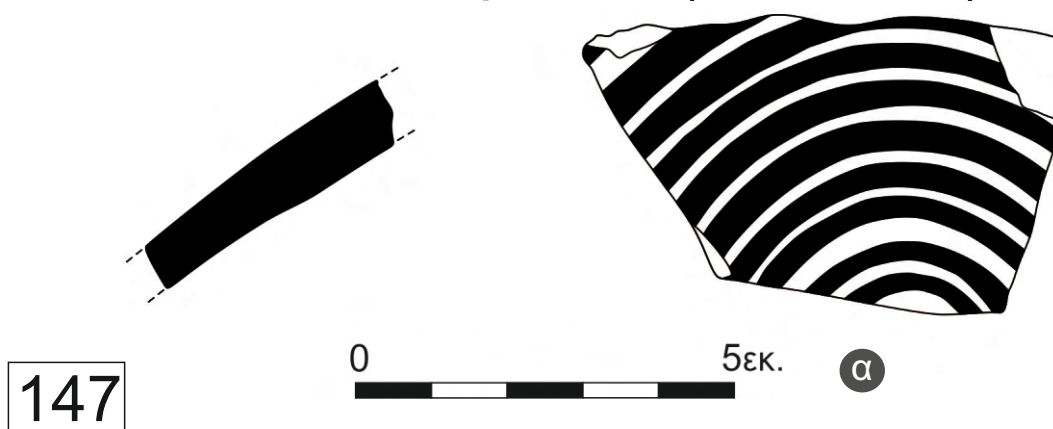
Αρ. 146 (1979/150)

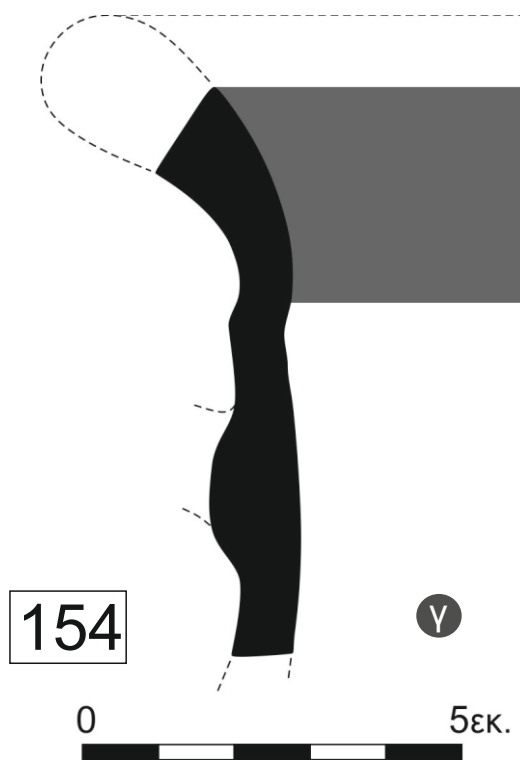
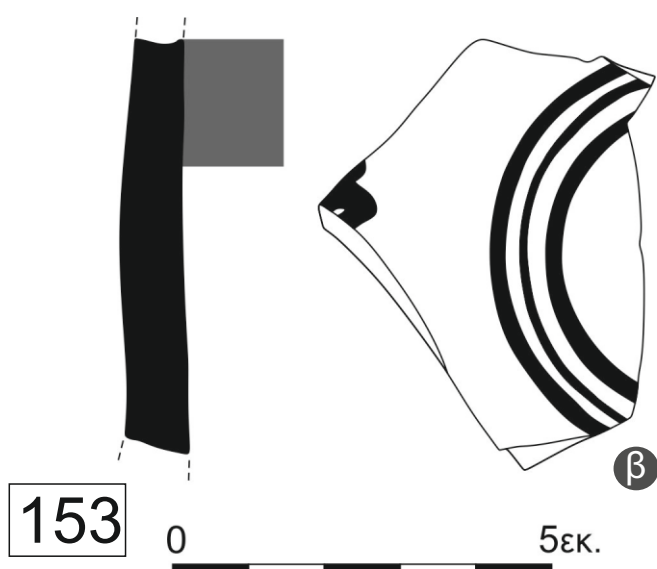
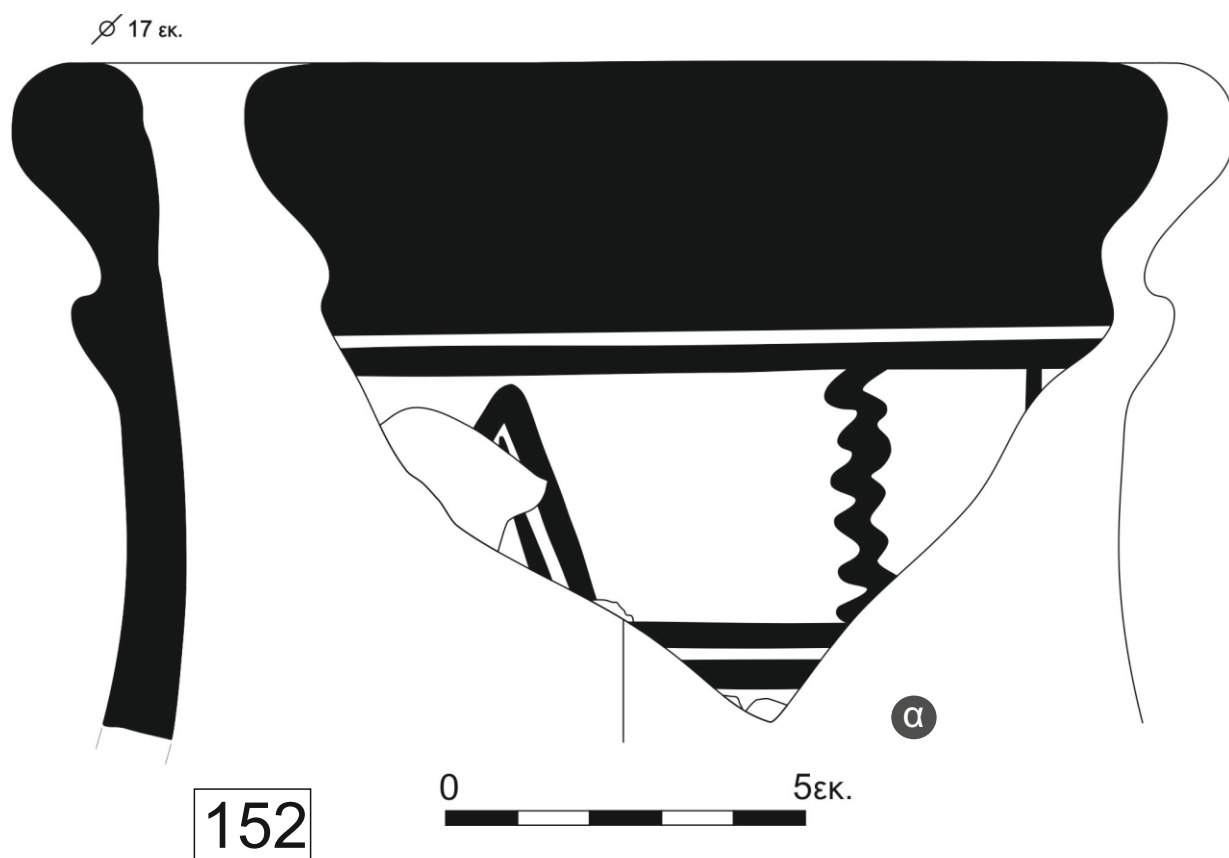
Αρ. 146 (1979/151)

Αρ. 147 (1979/152)

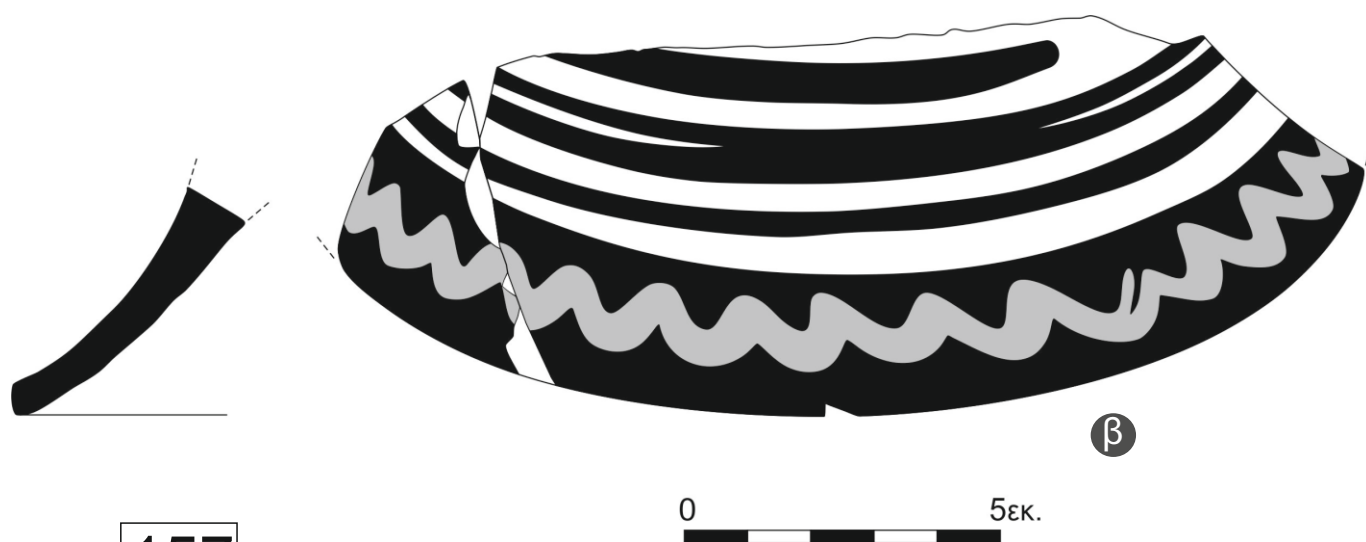

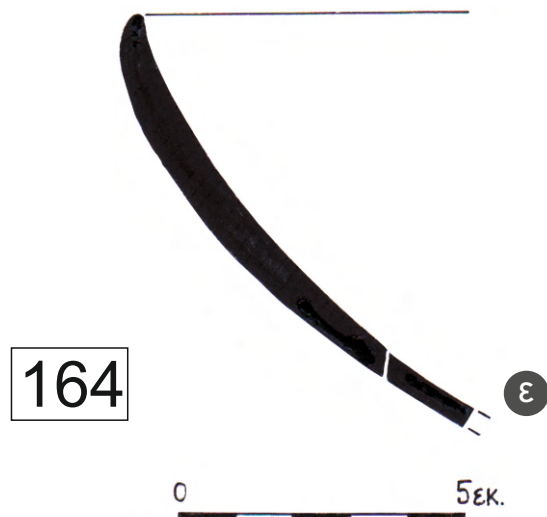
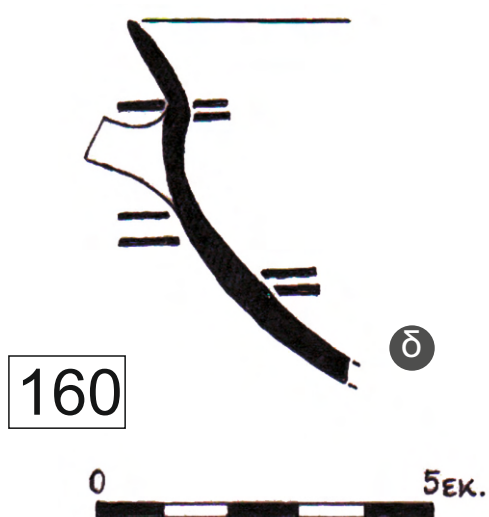
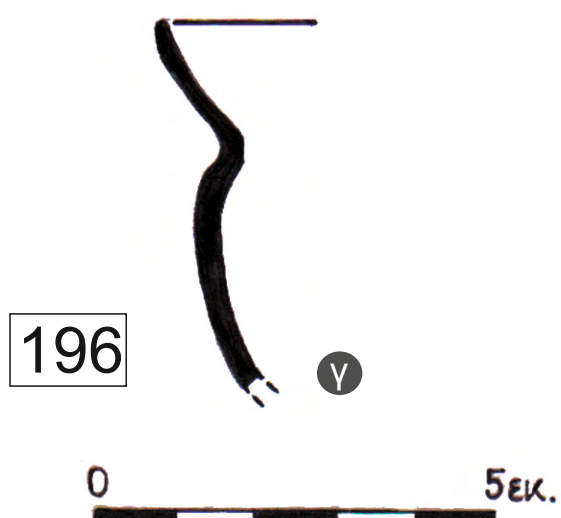
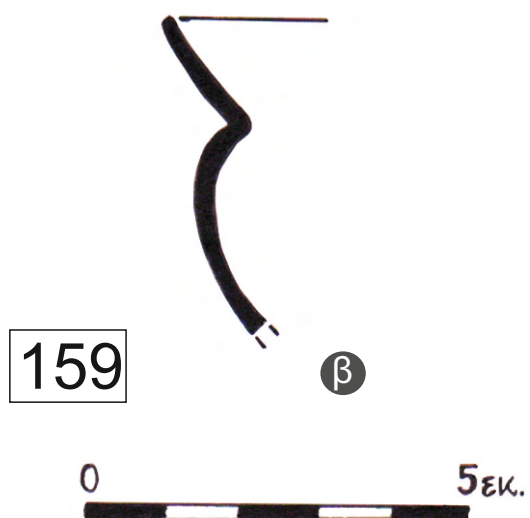
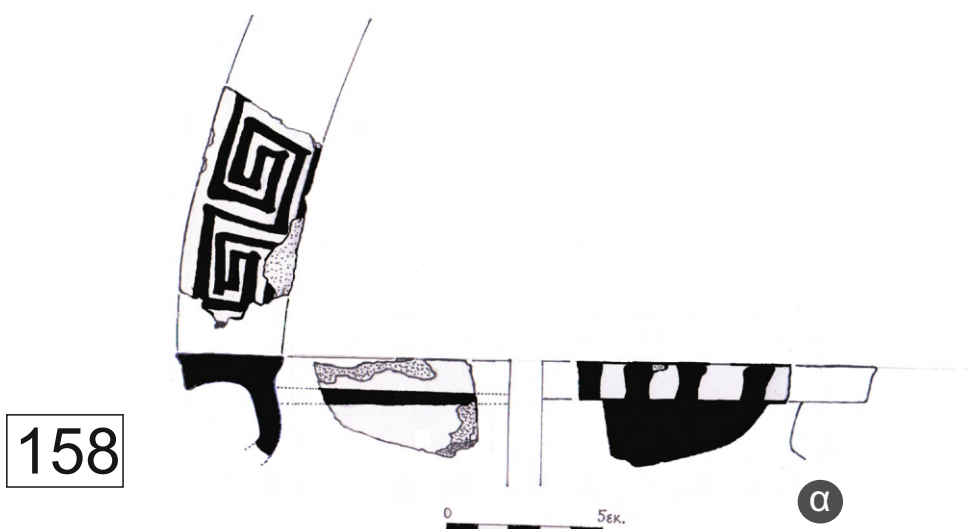

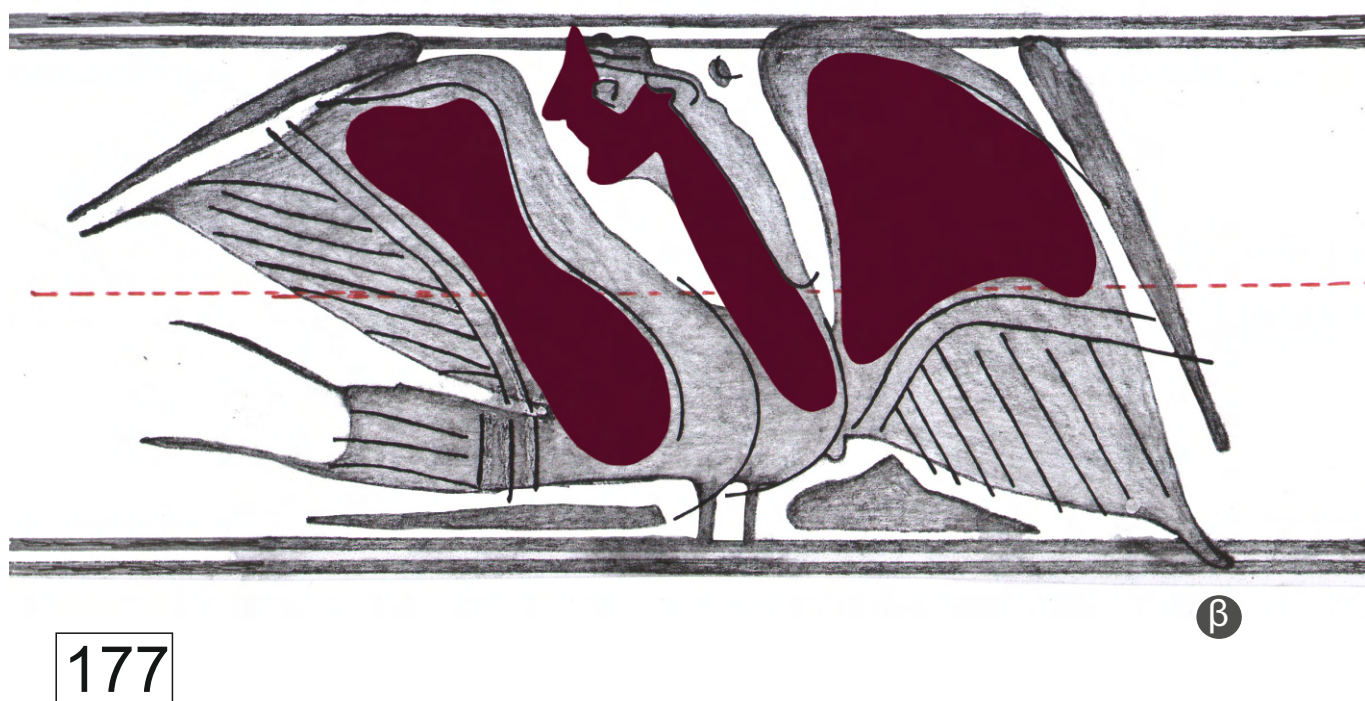
155

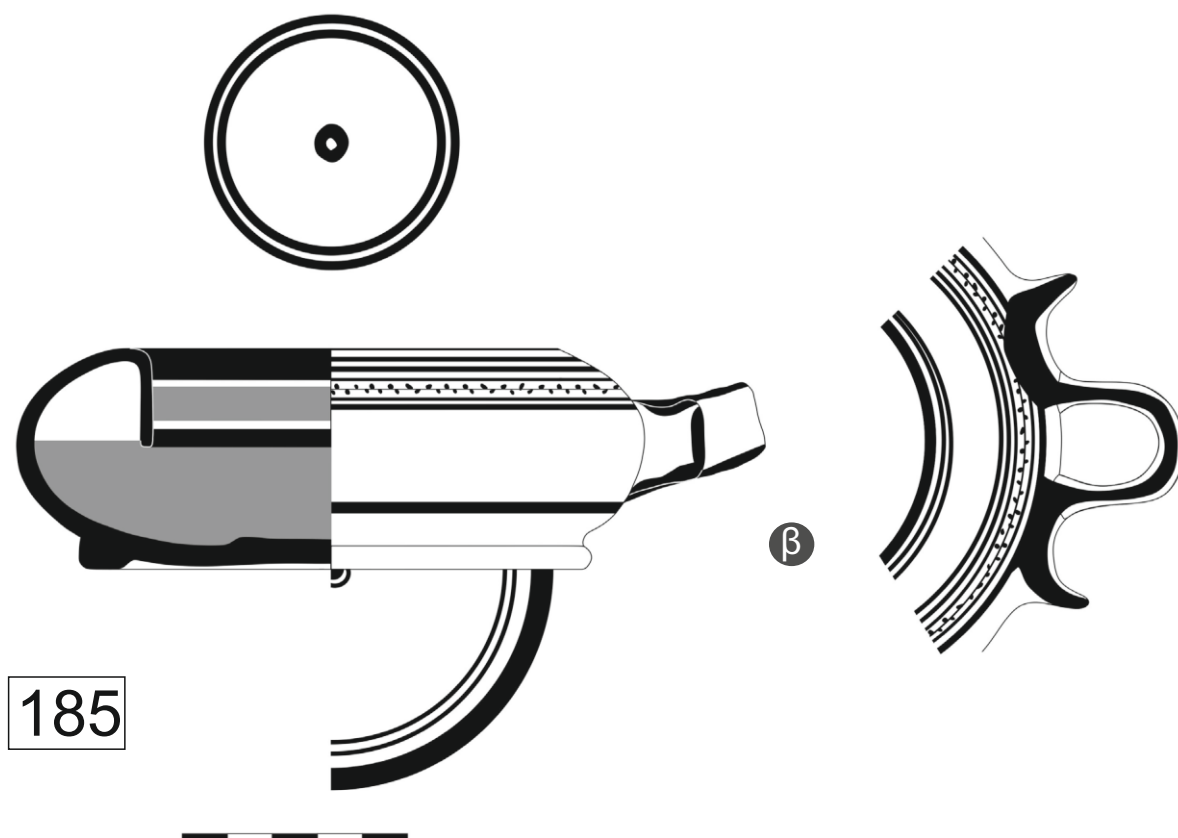
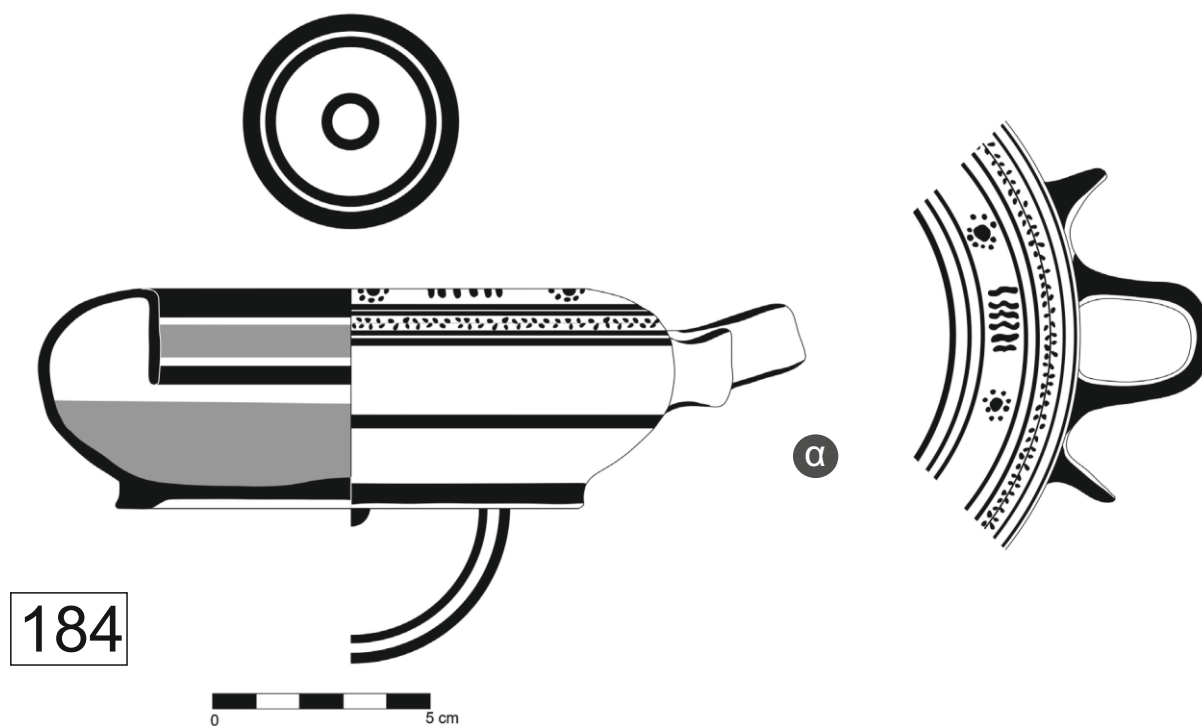

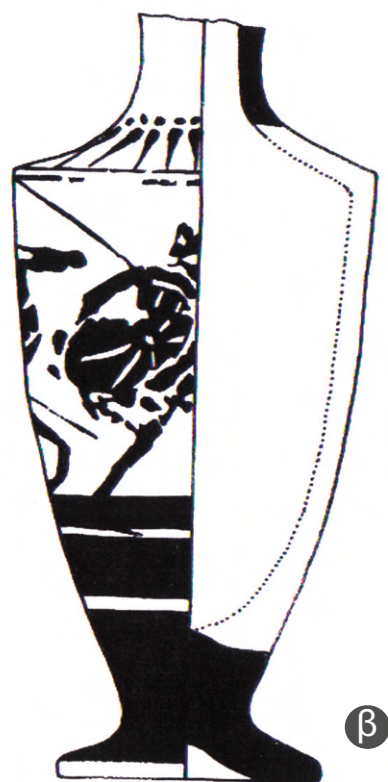
157

227

α

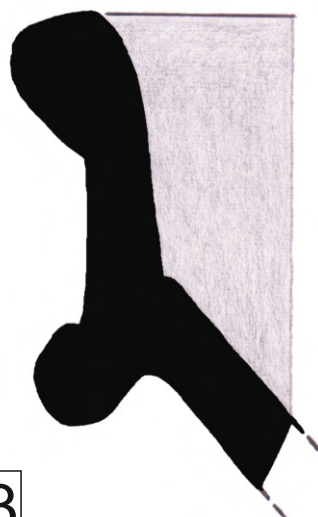
228

β

213

γ

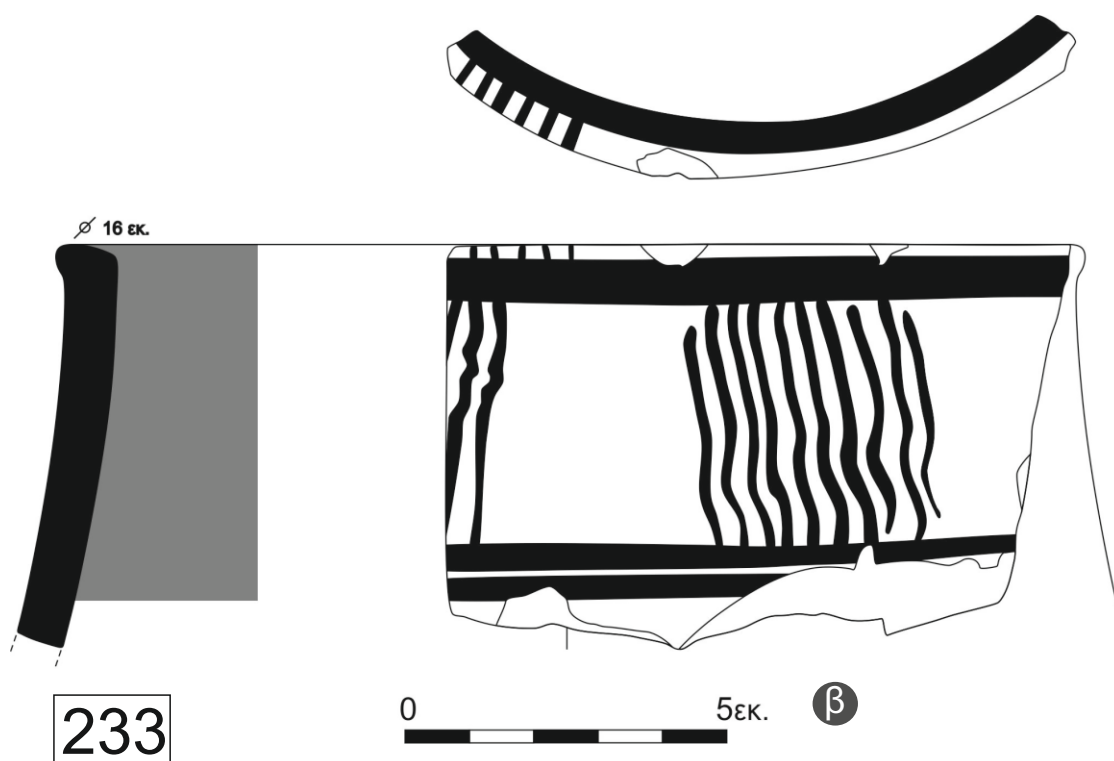
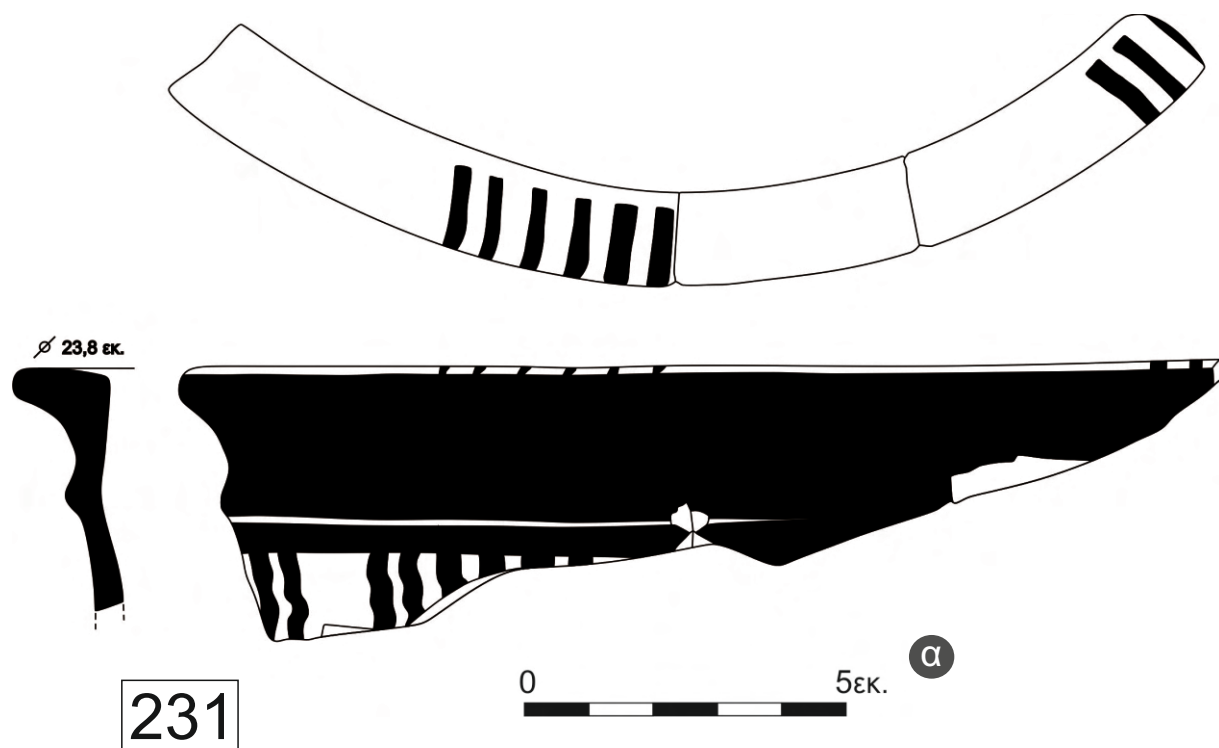

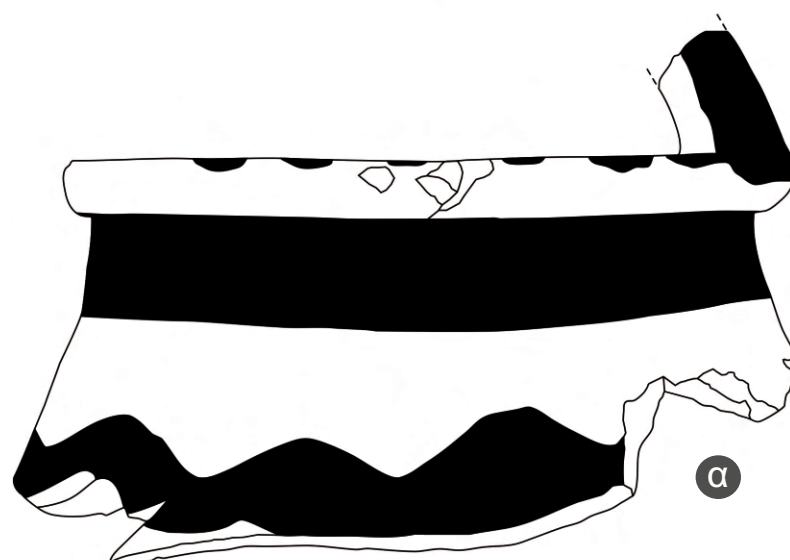
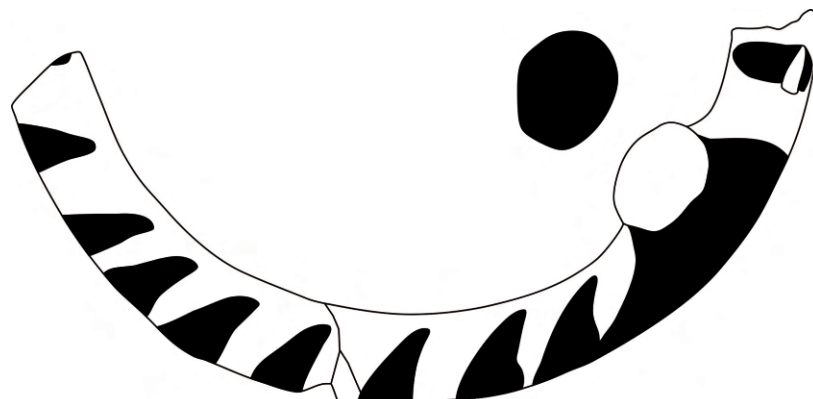
229

δ

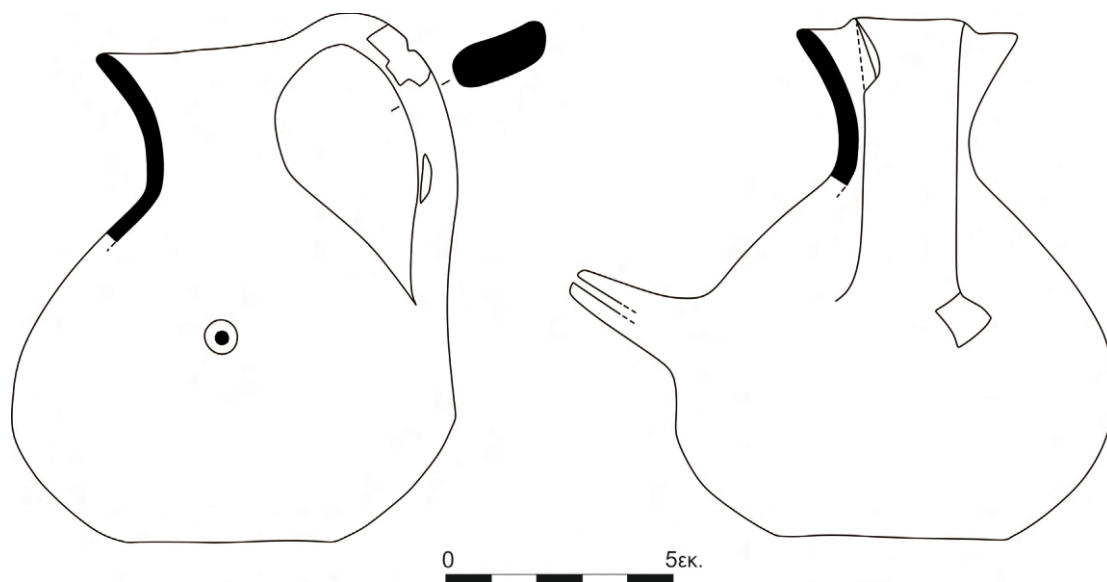
235

0 5εκ.

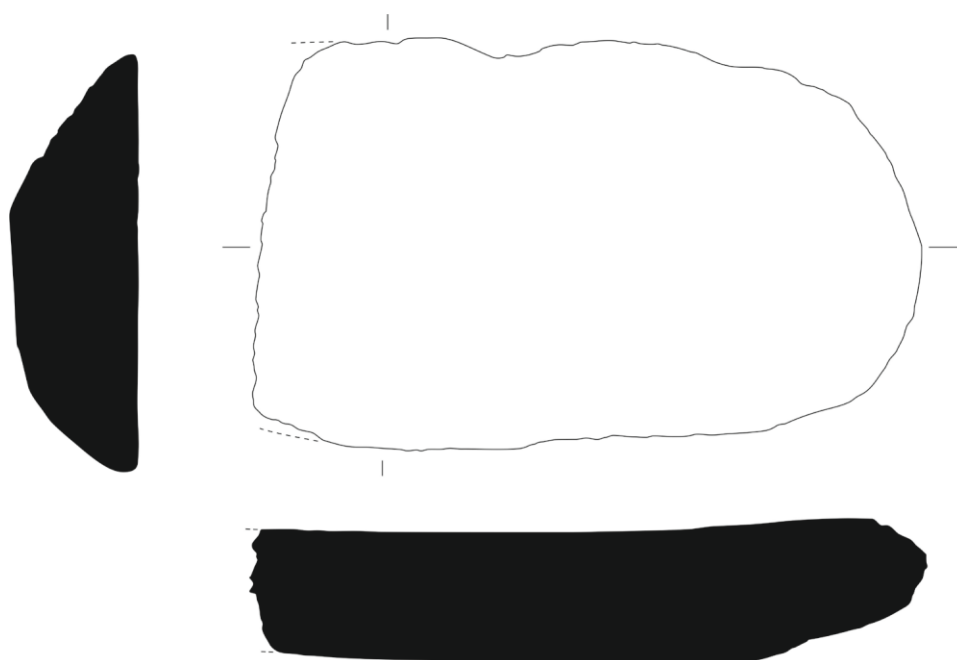
236

0 5εκ.

237

α

244

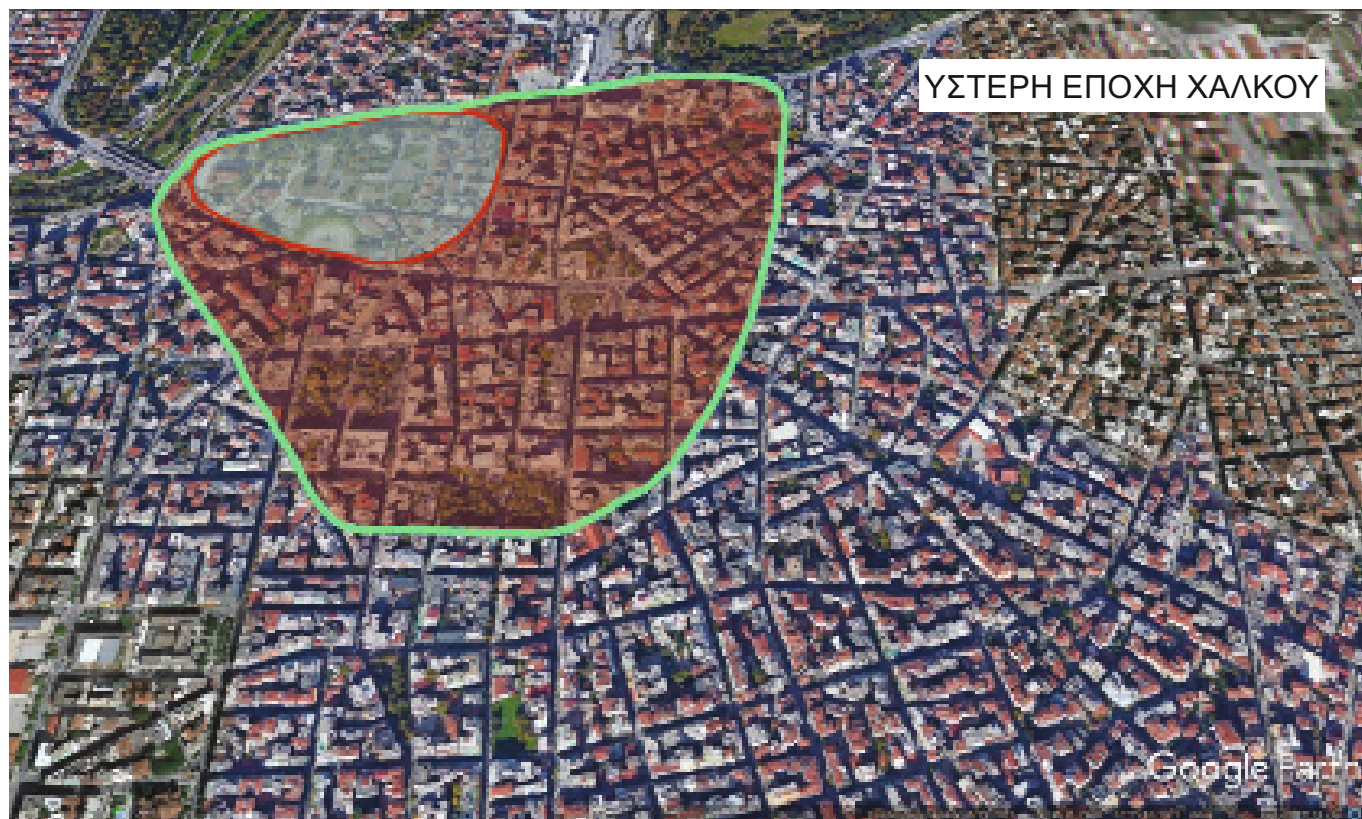
β

α

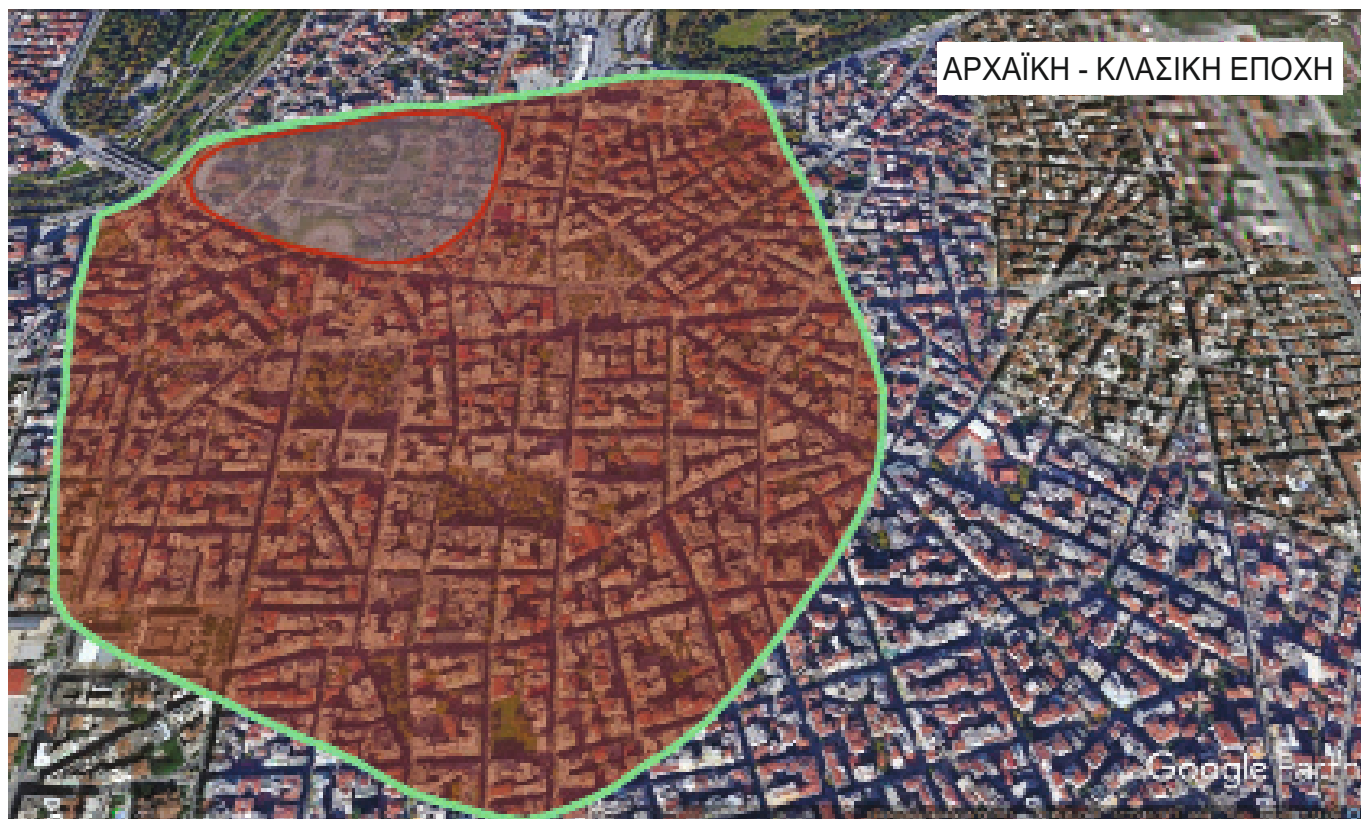
β

α

β

α

β

α

β

α

β

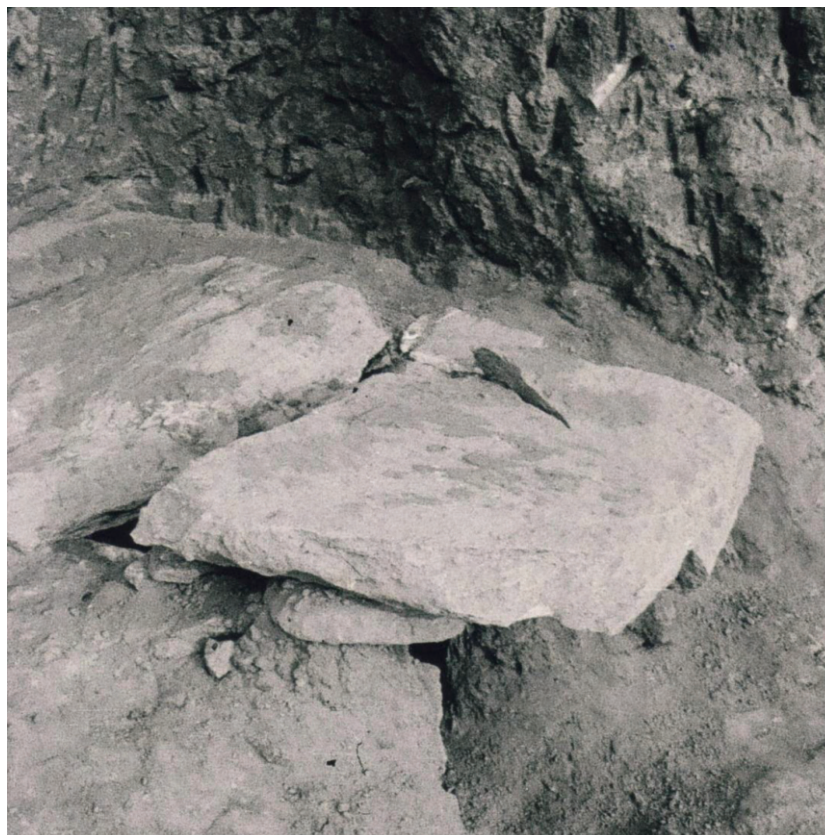
α

β

γ

α

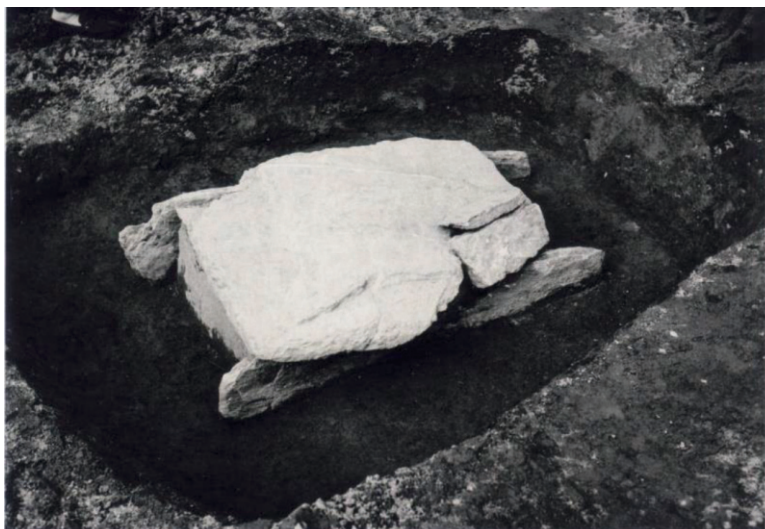
β

β

α

α

β

γ

α

β

α

β

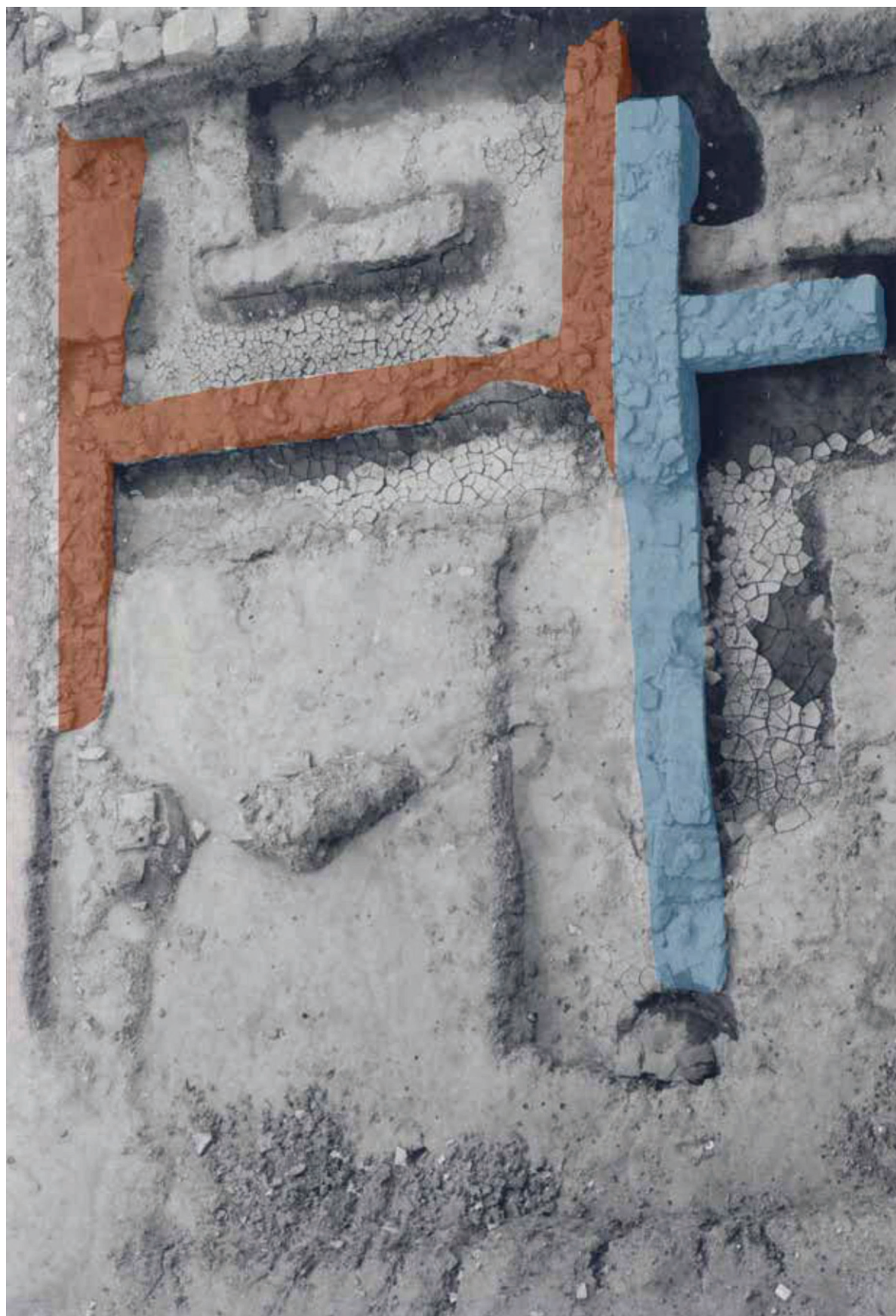

α

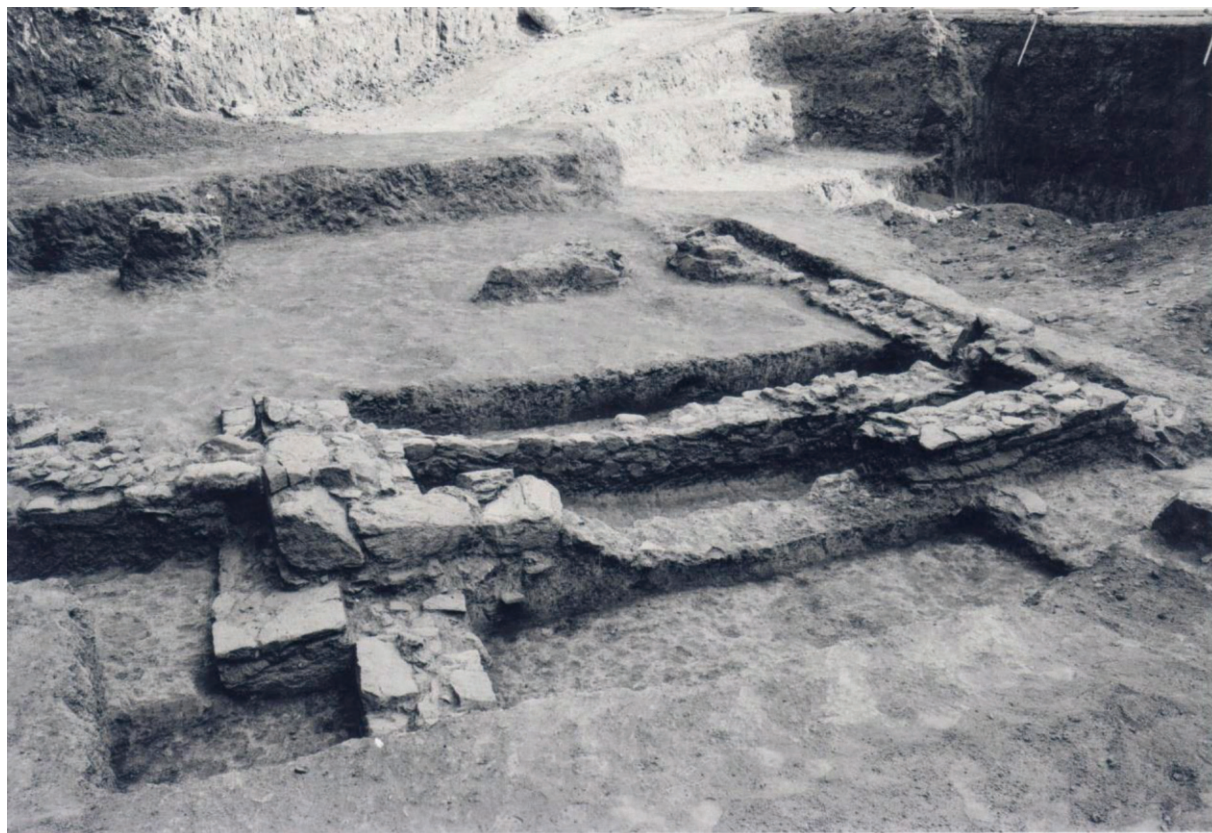
β

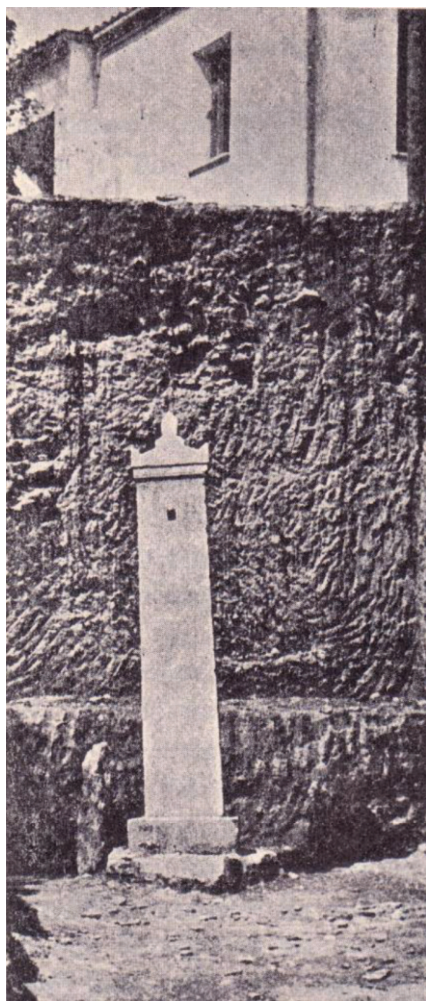

α

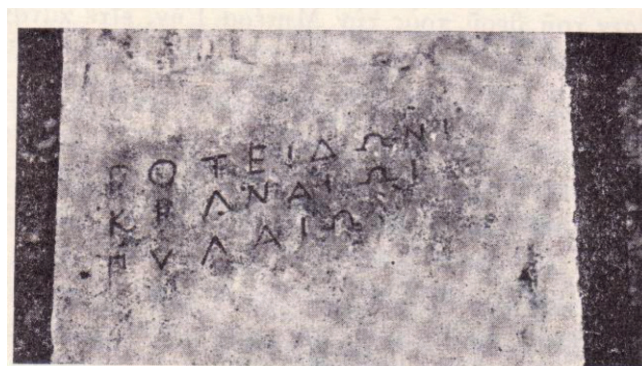

β

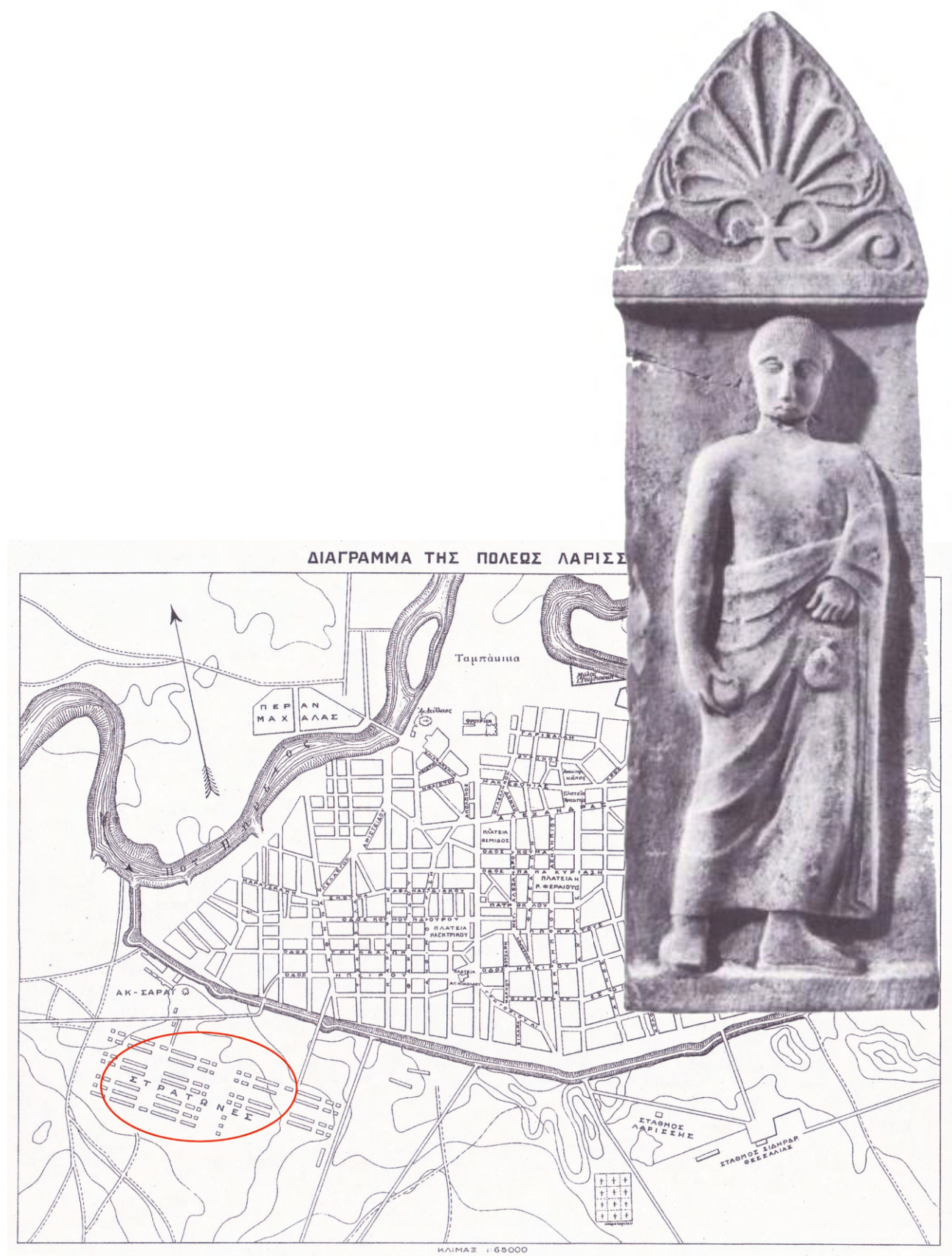

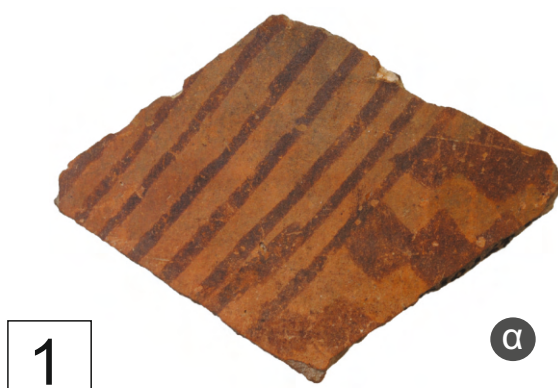
α

β

γ

4 α

7 γ

10 ε

5 β

8 δ

α

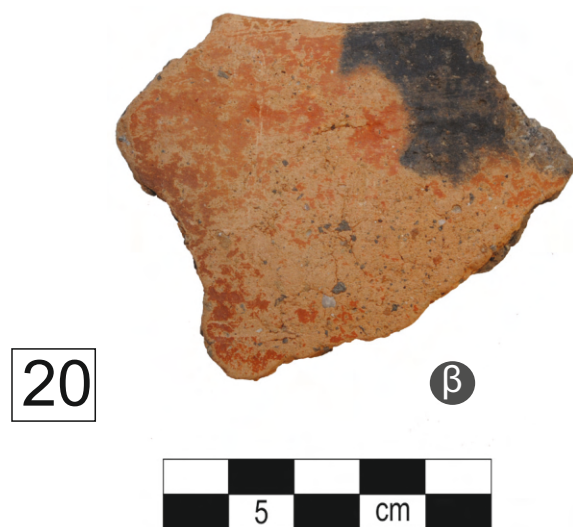
11

β

12

29

α

41

β

48

γ

42

δ

45

α

49

β

50

51

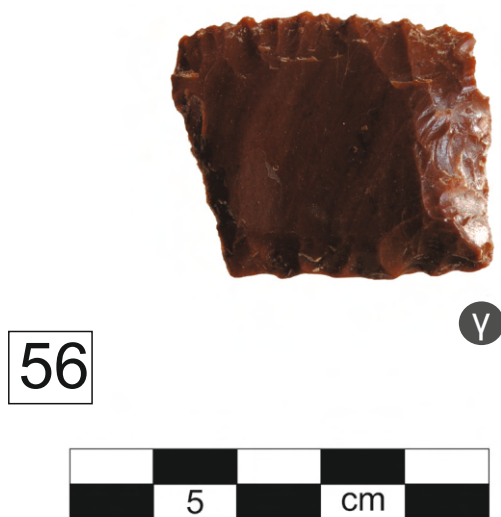
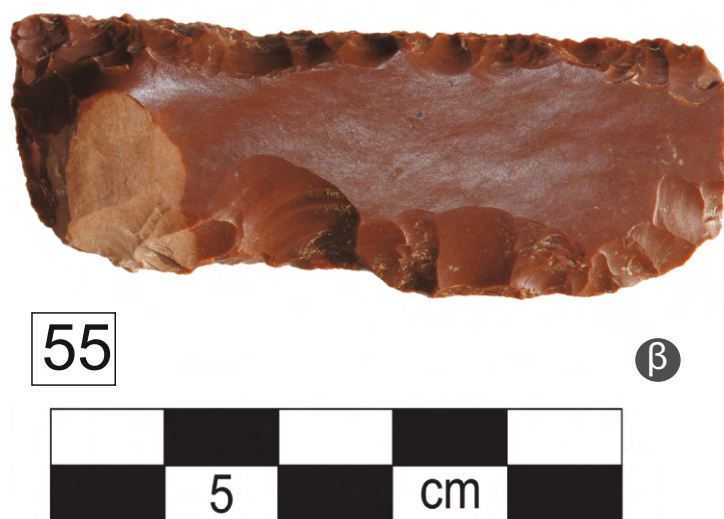
α

53

β

α

58

β

57

63

α

64

β

65

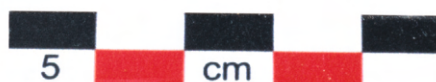

α

66

β

67

α

68

β

69

α

70

β

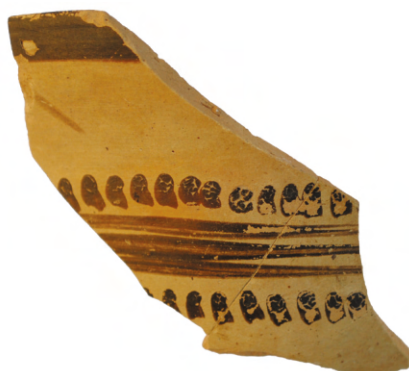
71

α

72

β

73

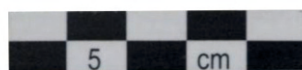
γ

76

α

78

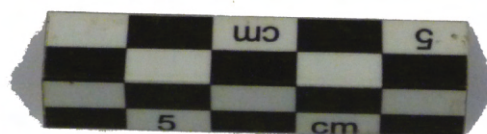
β

81

γ

82

α

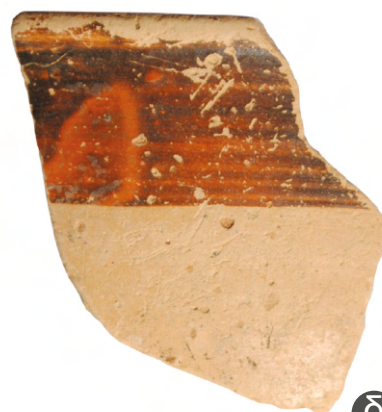
83

β

84

γ

86

δ

94

α

95

β

96

α

97

β

100

α

β

102

103

1

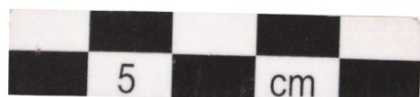
104

2

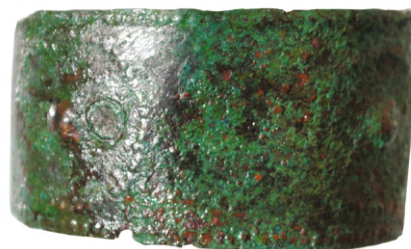
β

106

α

106

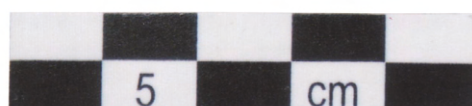
107

β

γ

α

108

β

109

124

126

α

β

γ

δ

Αρ. 140 (1979/154)

α

142

β

143

144

α

145

β

150

155

α

157

β

158

α

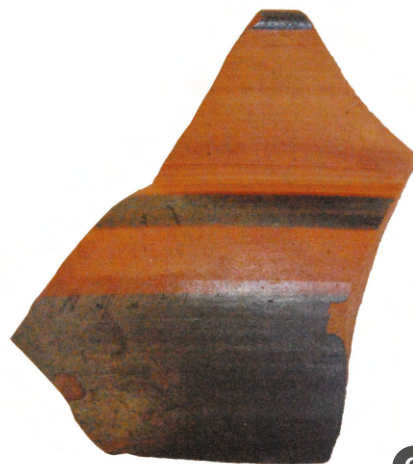

158

β

159

α

160

β

163

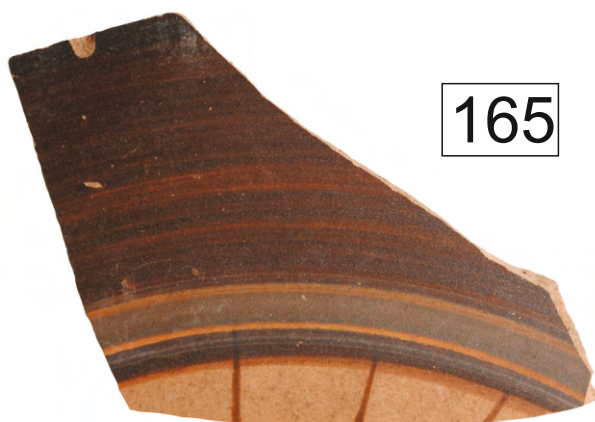

165

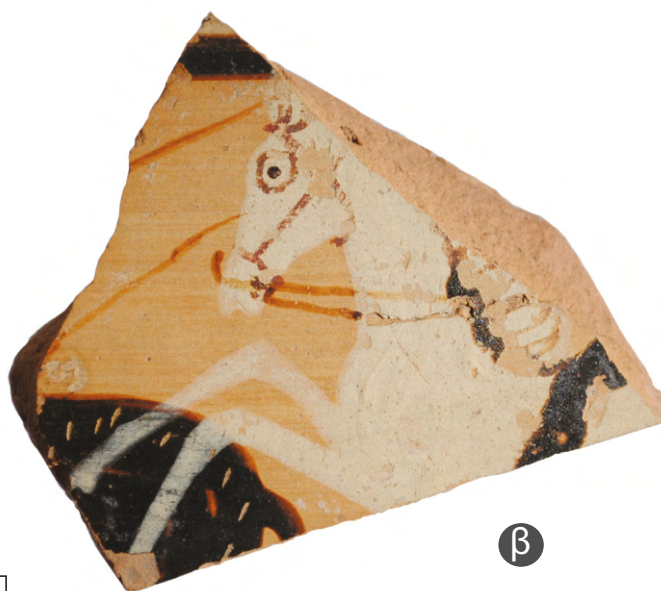

165

α

166

β

167

α

168

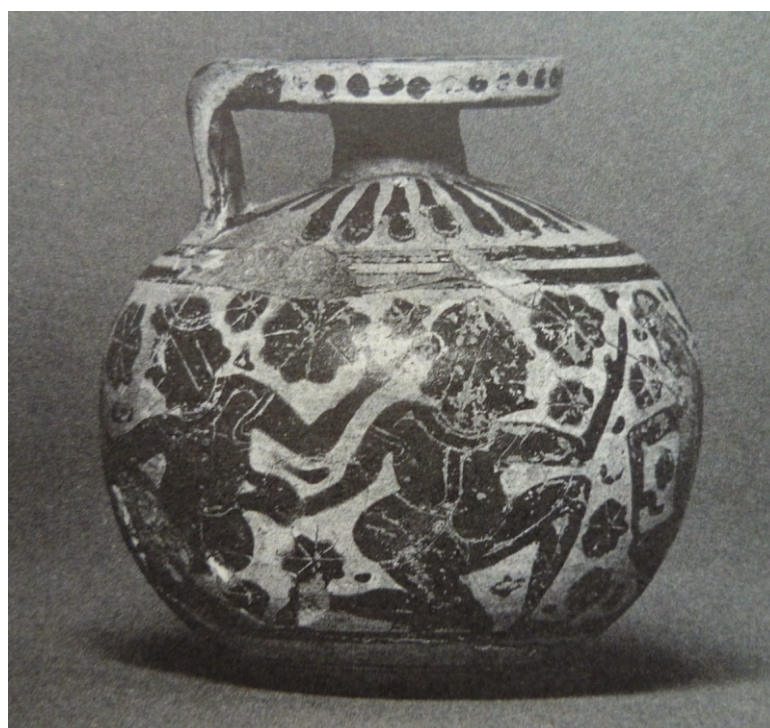
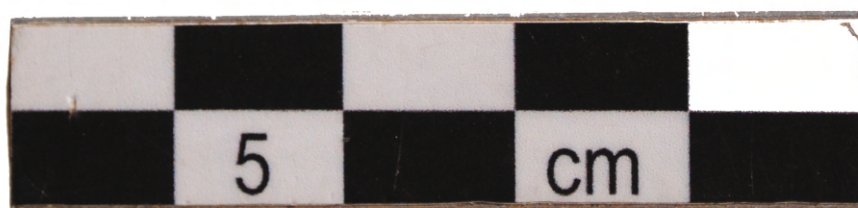
β

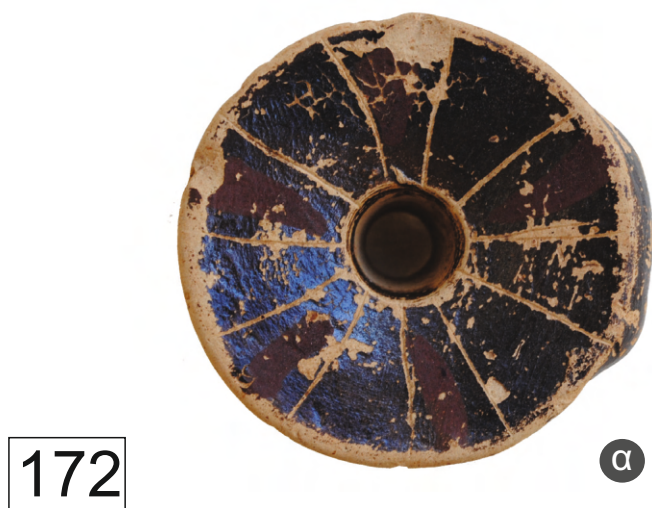

170

α

β

177

178

α

179

β

180

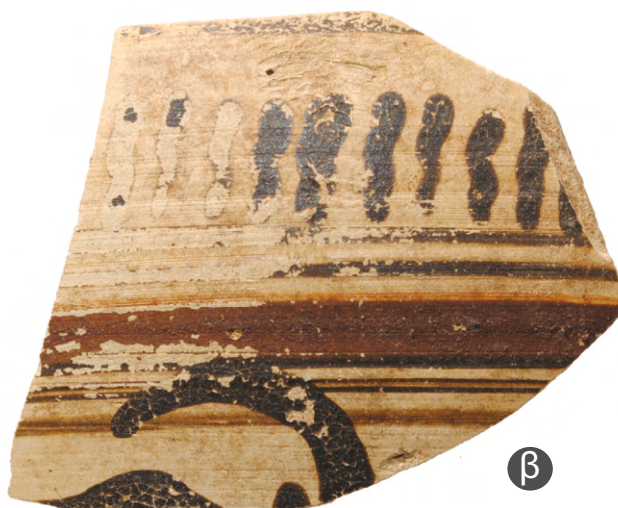
γ

α

181

β

182

184

α

185

β

186

γ

187

α

188

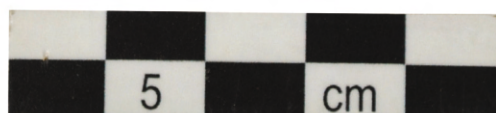
β

189

γ

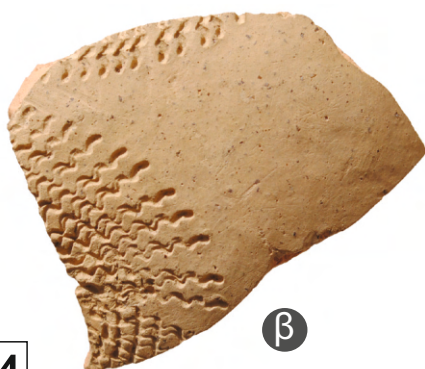

Αρ. 195 (1979/149)

Αρ. 194 (1979/148)

196

α

197

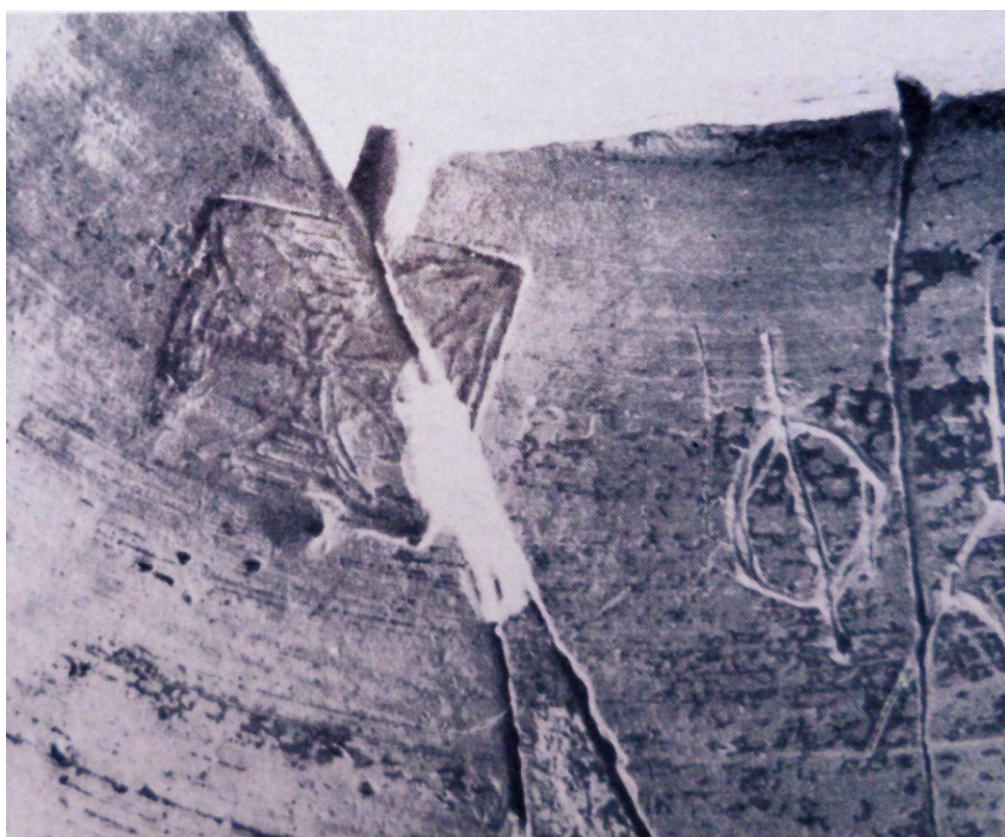
β

α

197

β

204

α

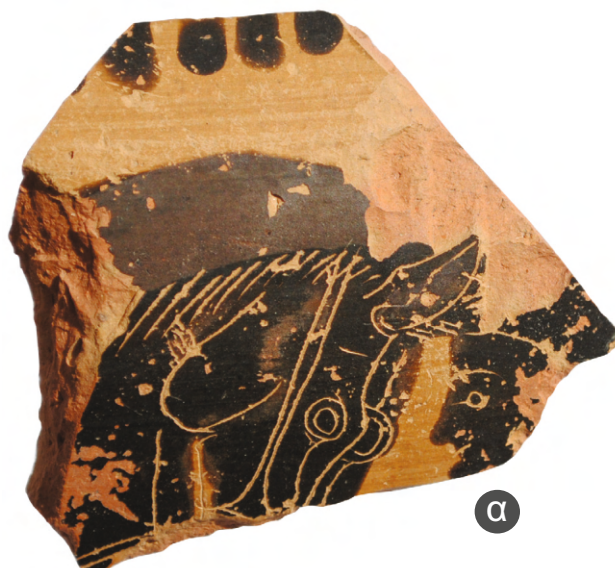
205

β

206

207

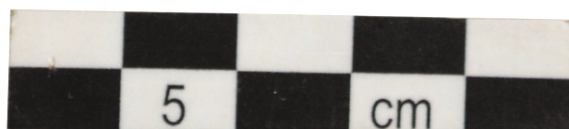
208

α

209

β

214

α

216

β

217

218

α

220

β

221

γ

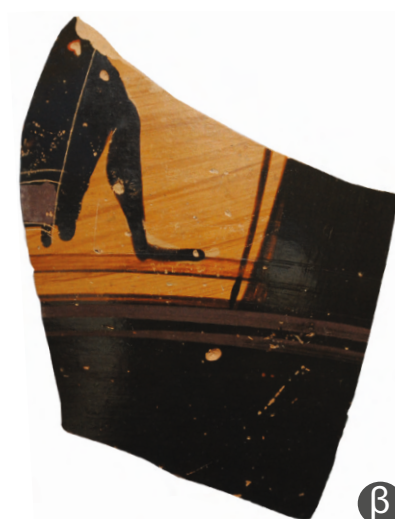
223

δ

224

α

225

β

226

γ

227

α

228

β

229

γ

230

231

232

234

235

236

237

238

α

239

β

240

γ

α

241

β

242

γ

243

δ

244

245

246

247

α

248

β

249

250

α

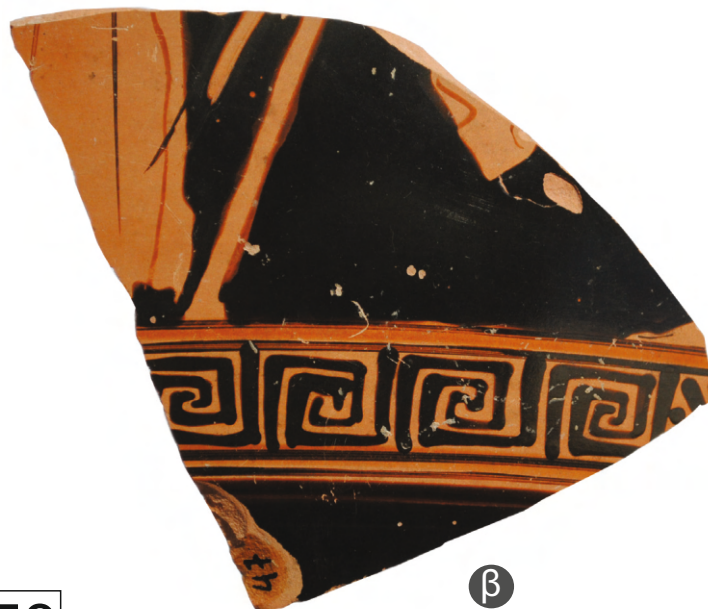
251

β

252

253

α

255

β

256

γ

259

258

260

261

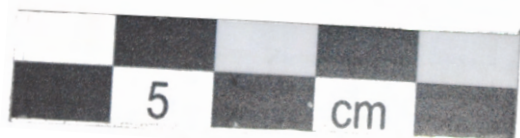

262

263

α

264

β

265

γ

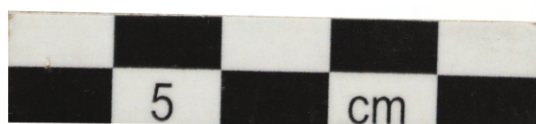

266

δ

269

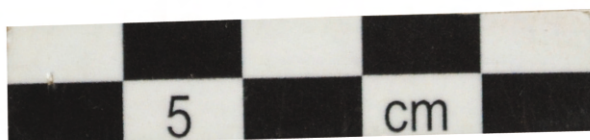
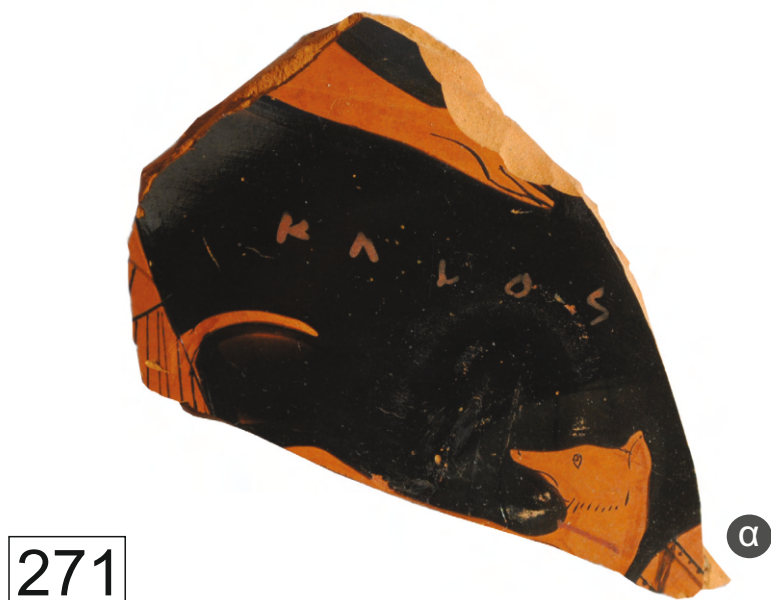
α

270

β

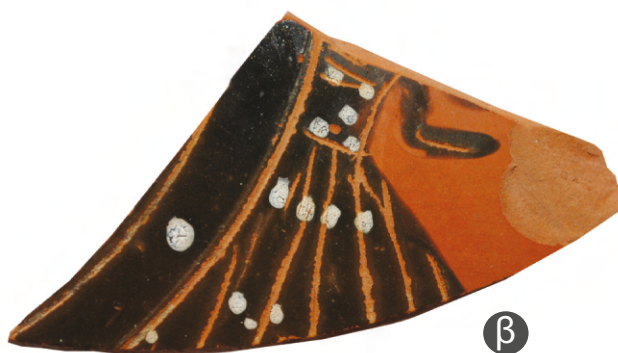

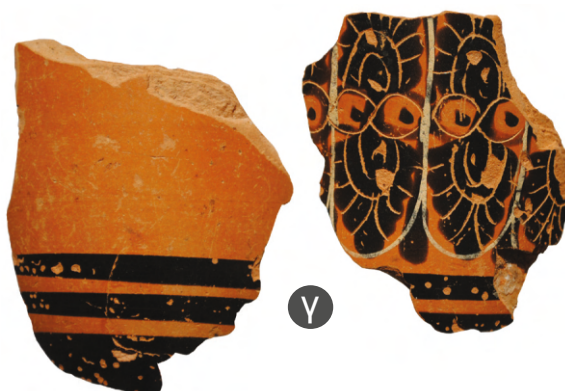
273

275

276

279

α

277

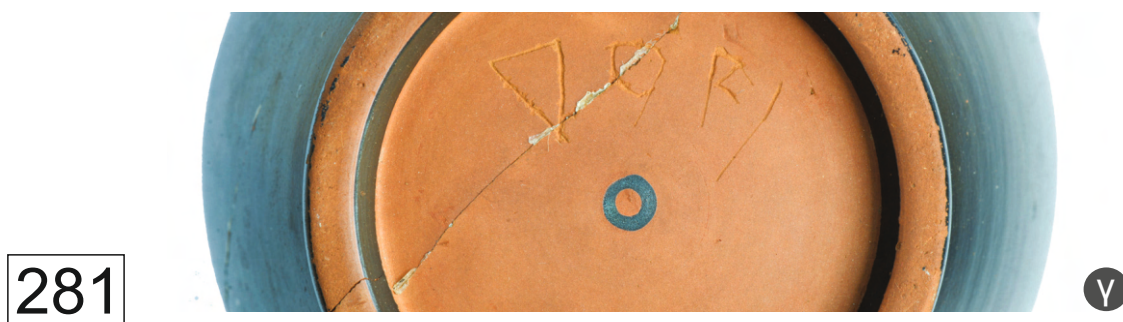

β

278

γ

282

α

283

β

283

γ

284

α

γ

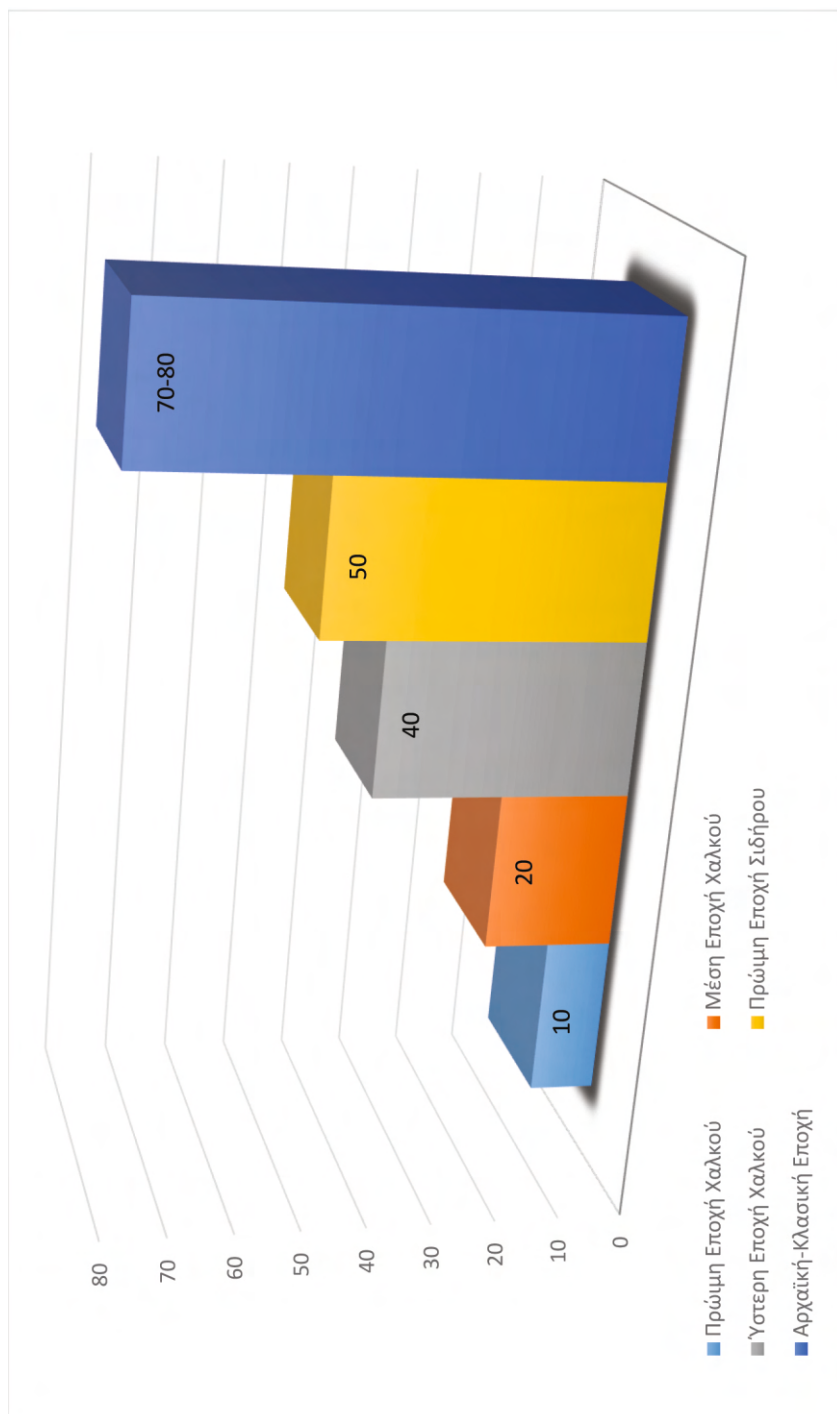
286

285

β

Έκταση της διασποράς των ευρημάτων κατά περίοδο [σε εκτάρια (ha)]

